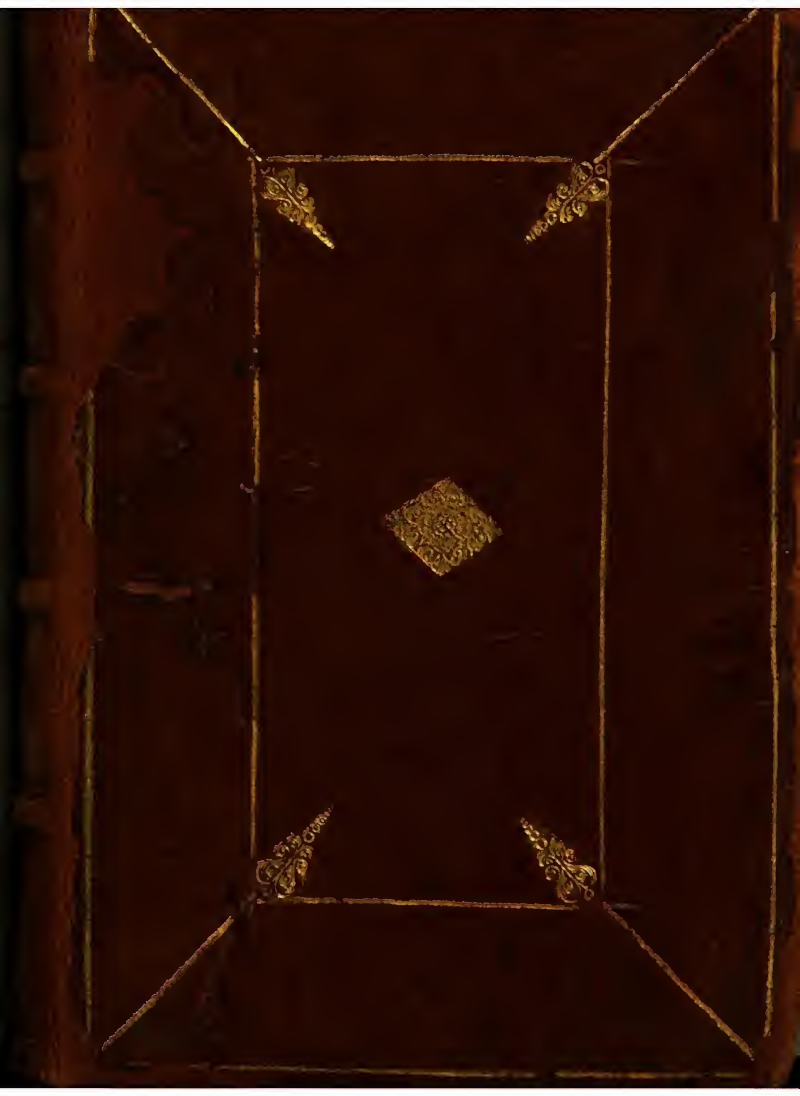

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
68
8 B
28

68.8.B.28

68-8-B-20

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

SECVNDA PARS.

M. D. XXXV.

№ 3. XXXX.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XIII.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

PROOEMIVM.

De peregrinis arboribus.

h ACTENVS in odoribus habent pretia sylvæ, erantq; per se mira singula, iuuitq; luxuriam ea omnia miscere, & è cunctis unum odorem facere: ita reperta sunt unguenta.

De unguentis, & quando primum sunt cognita nobis, & de compositione. Cap. I.

q Vis primus inuenerit, non traditur: Iliacis temporibus non erant, nec thure supplicabatur: Cedri tantum & citri suorum fruticum in sacris fumo conuolutum nidorem uerius, q̃ odorem nouerant, iam rosæ succo reperto. Nominatur enim id quoq; in olei laude. Persarum esse debet gentis unguentum. Illi madent eo, & accersita commendatione, ingluuie natum uirus extinguunt. Primum, quod equidem iueniam, castris Darij regis expugnatis, in reliquo eius apparatu Alexander cœpit scrinium unguentorum. Postea uoluptas eius à nostris quoq; inter laudatissima atque etiam honestissima uitæ bona admissa est. Honosq; is & ad defunctos pertinere cœpit. Quapropter plura de eo dicemus. Quæ ex his non erunt fruticum, ad præsens nominibus tantum indicabuntur, natu-

ra uero eorum suis reddetur locis. Vnguentis cognomina dedere alijs patriæ, alijs succi, alijs arbores, alijs causæ. Primumq; id scire conuenit, mutatam autoritatem, & sæpius transisse gloriam. Laudatissimum fuit antiquitus in Delo insula, postea Mendesium. Nec mixtura & compositione tantum hoc accidit, sed ijdem succi uarie alibi ad quælibet præualuere, aut degenerauere: Irinum Corinthi diu maxime placuit, postea Cyzici: simili modo rhodinum Phaseli, quam gloriam abstulere Neapolis, Capua, Præneste. Crocinum in Solis Ciliciæ diu maxime laudatum, mox Rhodi. Oenanthinũ in Cypro, deinde in Aegypto præpositum, postea Adramyttio. Amaracinum in Coo: postea eodem loco prælatum est Melinum. Cyprinũ in Cypro, deinde in Aegypto, ubi Mendesium & metopium subito gratius factũ est. Mox hæc abstulit Phœnice, & cyprini laudem Aegypto reliquit. Panathenaicon suum Athenæ perseueranter obtinuere. Fuerat & Pardalium in Tarso, cuius etiam compositio & mixtura obliterata est. Narcissinum quoque ex flore narcissi desiit componi. Ratio faciendi duplex, succus & corpus. Ille olei generibus ferè constat, hoc odorum. Hæc stymmata uocant, illa hedysmata. Tertius inter hæc est colos, à multis neglectus. Huius causa addũtur cinnabari & anchusa. Sal aspersus olei naturam coërcet. Quibus anchusa adiecta est, sal non additur. Resina aut gummi adiiciuntur ad continendum odorem in corpore. Celerrime is euanescit atque defluit, si non sit hæc addita. Vnguentorum expeditissimum fuit, primumq; ut uerisimile est è bryo & balanino oleo, de quibus supra diximus. Increuit dein-

de Mendesium, balanino resina mixta magisq; etiam-num metopio. Oleum hoc est, amygdalis amaris expressum in Aegypto. Cui addidere omphacium, cardamomum, iuncum, calamum, mel, uinum, myrrham, semen balsami, galbanum, resinam terebinthinam. Et è uilissimis quidem hodie est, ob id creditum & id in uetustissimis esse, quod constat oleo myrteo, calamo, cupresso, cypro, lentisco, malo granati cortice. Sed diuulgata maxime unguenta crediderim rosa, quæ plurima ubique gignitur. Itaque simplicissima rhodini mixtura diu fuit, additis omphacio flore roseæ, crocino, cinnabari, calamo, melle, iunco, salis flore aut anchusa, uino: Similis ratio & in crocino additis cinnabari, anchusa, uino: Similis & in samsucino, admixtis omphacio, calamo. Optimum hoc in Cypro et Mitylenis, ubi plurima samsucus. Miscentur & uiliora genera olei è myrto, lauro, quibus additur samsucinum, lilium, fœnum Græcum, myrrha, casia, nardum, iuncus, cinnamomum. E malis quoque cotoneis & strutheis fit oleum (ut dicemus) melinum, quod in unguenta transit, admixtis omphacio, cyprino, sesamino, balsamo, iunco, casia, abrotano. Susinum tenuissimum omnium est. Constat ex liliis, balano, calamo, melle, cinnamomo, croco, myrrha, aspalatho. Et idem cyprinum ex cypro, et omphacio, & cardamomo, calamo, aspalatho, abrotano. Aliqui & in Cyprinum addunt myrrham & panacen. Hoc optimum Sidone, mox Aegypto, si non addatur sesaminum oleum. Durat & quadriennio. Excitatur cinnamomo. Telinum fit ex oleo recenti, cypero, calamo, meliloto, fœnogræco, melle, melino, maro, amaraco. Hoc erat celeberrimum

Menandri poëtæ comici ætate. Postea multo successit propter gloriam appellatum megalium, ex oleo balanino, balsamo, calamo, iunco, xylobalsamo, casia, resina. Huius proprietas, ut uentiletur in coquendo donec desinat olere. Rursus refrigeratum, odorem suum capit. Singuli quoque succi nobilia unguenta faciunt. In primis malo bathrum, postea iris Illyrica, & Cyzicena amaracus: Herbarij in utraque pauca, sed alia alij miscent: Qui plurima, alterutri mel, salis florem, omphacium, agni folia, panacem. Externa omnia & prodigiosa. Cinnamomino adijcitur balaninum oleum, xylobalsamum, calamus, iuncus, balsami semina, myrrha, mel odoratum. Vnguentorum hoc crassissimum. Pretia ei à XXXV. ad X.CCC. Nardinum siue foliatum constat omphacio, balanino, iunco, costo, nardo, amomo, myrrha, balsamo. In hoc genere conueniet meminisse herbarum, quæ nardum Indicum imitarentur, species nouem à nobis esse dictas: tanta materia adulterandi est. Omnia autem acutiora fiunt costo, amomo, quæ maxime nares feriunt: crassiora myrrha suauioraq;, medicinæ autem utiliora croco, acerrima per se amomo. Hoc & capitis dolores facit. Quidam satis habent aspergere quæ sunt pretiosissima, cæteris decoctis, impendio parcentes: sed non eadem est uis, nisi una decoctis. Myrrha & per se unguentum facit sine oleo, stacte duntaxat, alioquin nimiã amaritudinem affert. Cyprino uiride fit, Susino unguinosum, Mendesio nigrum, rhodino candidum, myrrha pallidum. Hæc sunt antiquæ inuentionis genera, et postea officinarum furta. Nunc dicetur cumulus ipse deliciarum & summa autoritas rei.

Quod unguentum regale uocetur, et quæ diapasmata, & qualiter seruentur. Cap. II.

e Rgo regale unguentum, appellatum quoniam Parthorum regibus ita temperatur, constat myrobalano, costo, amomo, cinnamomo, comaro, cardamomo, nardi spica, maro, myrrha, casia, styrace, ladano, opobalsamo, calamo iuncoq; syrio, œnanthe, malobathro, serichato, cypero, aspalatho, panace, croco, cypro, amaraco, colato, melle, uino. Nihilq; eius rei causa in Italia victrice omnium, in Europa uero tota præterirın Illyricam & nardum gallicum gignitur. Nam uinum, & rosa, & myrti folia oleumq;, communia ferè omnium terrarũ intelliguntur. Siccis odoribus constant, quæ diapasmata uocantur. Nã fecem unguenti magma appellant. Inter omnes potentissimus odor, quisquis nouissime additur. Vnguenta optime seruantur in alabastris, odores in oleo: quod diuturnitati eorum tanto utilius est, quanto pinguius, ut ex amygdalis. Et ipsa unguenta uetustate meliora. Sol inimicus his, quamobrem in umbra coquuntur plumbeis uasis. Experimentum eorũ iuersa manu capitur, ne carnosæ partis calor uitiet.

Quanta in unguentis luxuria, & quando primum Romanis in usu. Cap. III.

h Aec est materia luxus è cunctis maxime superuacui. Margaritæ enim gemmæq; ad hæredem tamen transeunt, uestes prorogant tempus: unguenta ilico expirant, ac suis moriuntur horis. Sũma cõmendatio eorũ, ut transeũte fœmina odor inuitet ĕt aliud agentes. Excæduntq; quadragenos denarios

libræ. Tanti emitur uoluptas aliena. Etenim odorem qui gerit, ipse non sentit. Sed & hæc aliqua differentia signanda sunt. In M. Ciceronis monumentis inuenitur, unguenta grationa esse quæ terram, quàm quæ crocum sapiant: Quando etiam corruptissimo in genere magis tamen iuuat quædam ipsius uitij seueritas. Sed quosdam crassitudo maxime delectat, spissum appellantes: liniq; iam, non solum perfundi unguentis gaudent. Vidimus etiam uestigia pedum tingi: quod M. Othonem monstrasse Neroni principi ferebant. Quæso ut qualiter sentiretur iuuaretq; ab ea parte corporis? Necnon aliquem ex priuatis audiuimus iussisse spargi parietes balinearum unguento, atque Caium principem solia temperari. Ac ne principale uideatur hoc bonum, & postea quendam ex seruis Neronis. Maxime tamen mirũ est, hanc gratiam penetrasse & in castra. Aquilæ certe ac signa, pulueruleuta illa & custodijs horrida, iungũtur fastis diebus: utinamq; dicere possemus, quis primus instituisset. Ita est, nimirum hac mercede corruptæ terrarum orbem deuicere aquilæ. Ista patrocinia quærimus uitijs, ut per hoc ius sumantur sub casside unguenta. Quando id primum ad Romanos penetrauerit, non facile dixerim. Certum est, Antiocho rege Asiaq; deuicto, urbis anno quingentesimo sexagesimoquinto, P. Licinium Crassum, L. Iulium Cæsarem censores edixisse, ne quis uenderet unguenta exotica: sic enim appellauere. At hercule iam quidam etiam in potu addunt: tantiq; amaritudo est, ut odore prodigo fruantur ex utraque parte corporis. L. Plotium, L. Planci bis consulis cõsoris ue fratrem, proscriptum à triumuiris, in Salerni-

tana latebra unguenti odore proditum constat. Quo dedecore tota absoluta proscriptio est. Quis enim non merito iudicet perijsse tales? Cæterum terrarũ omnium Aegyptus accommodatissima unguentis: ab ea Campania est, copia rosæ.

De palmis, & natura eorum, & generibus. Cap. IIII.

Vdæa inclyta est uel magis palmis, quarum natura nũc dicetur. Sunt quidem in Europa, uulgóq; Italia, sed steriles. Ferunt in maritimis Hispaniæ fructum, uerum immitem, dulcem in Africa, sed statim euanescentem. Contra in oriente ex his uina, gentiumq; aliquibus panis: plurimis uero ẽt quadrupedum cibus. Quamobrem iure dicentur externæ. Nulla est in Italia sponte genita, nec in alia parte terrarum nisi in calida. Frugifera uero nusquam, nisi in feruida. Gignitur leui sabulosáq; terra, maiore in parte & nitrosa. Gaudet & riguis, totóq; anno bibere cum amet, anno sitienti. A fimo quidam etiam lædi putant: & Assyriorum pars aliqua, si non riuis misceatur. Genera earum plura: & prima fruticem non excedentia: sterilem hunc, aliubi et ipsum fertilem, breuiq; ramorum orbe foliosum. Tectorij uicem hic parietibus pleriſque in locis præstat contra aspergines. Procœrioribus sylua arbore ex ipsa, foliorum aculeo fruticante circa totas pectinatim, quas sylueſtres intelligi necesse est. Incerta tamen libidine etiam mitioribus se miscent. Reliquæ teretes atque procœræ, densis gradatisq; corticum pollicibus ut orbibus, faciles se ad scandendum orientis populis præbent, utilem sibi arborisq; indumijs

circulum mira pernicitate tum homine subeunte. Coma omnis in cacumine: et pomum est, non inter folia, ut in cæteris, sed suis inter ramos palmitibus racemosum, utraque natura, uuæ atque pomi. Folia cultrato mucrone, lateribus in sese bifidatis, bellas primum demonstrare uere gemmas: nunc ad funes uitilium q; nexus & capitum leuia umbracula finduntur. Arboribus, imo potius omnibus quæ terra gignit, herbis q; etiam, utrunque sexum esse diligentissimi naturæ tradunt. Quod in plenum satis sit dixisse hoc in loco. Nullis tamen arboribus manifestius: Mas in palmite floret, fœmina citra florem germinat tantum spinæ modo. Vtriusque autem prima nascitur pomi caro, postea lignum intus, hoc est semen eius. Argumentum quod paruæ sine hoc reperiuntur in eodem palmite. Est autem oblongum, non ut oliuis orbiculatum. Præterea cæsum à dorso puluinata fissura, et in aluo media pleriſque umbilicatum, unde primum spargitur radix. Seritur autem pronum, & bina iuxta composita semina, superq; totidē, quoniam infirma singulis plāta est Quaternæ ualescunt. Multis candidisq; lignum hoc à carnibus discinditur tunicis, alijs corpori adhærentibus: laxeq; distans, tantum cacumini filo adhæret. Caro matureſcit anno. Quibusdam tamen in locis ut Cypro, quanquam ad maturitatem nó perueniat, grato sapore dulcis est: & folium ibi latius, fructusq; reliquis rotundior. Nec ut deuoretur corpus, uerum ut expuatur, succo modo expresso. Et in Arabia languide dulces traduntur esse palmæ: quanquam Iuba apud Scenitas Arabas præfert omnibus saporibus, quam uocant dabulan. Cætero non sine maribus gignere fœmi-

nas ſpōte edito nemore confirmant, circaq; ſingulos plures nutare in eum pronas blandioribus comis. Illum erectis hiſpidum, afflatu uiſuq; ipſo & puluere etiam reliquas maritare. Huius arbore excaſa uiduas poſt ſteri leſcere fœminas. Adeoq; eſt Veneris intellectus, uti coitus etiā excogitatus ſit ab homine, ex maribus flore ac lanugine, interim uero tantum puluere inſparſo fœminis. Seruntur autem palmæ & trunco, duorum cubitorum longitudine, a cerebro ipſo arboris uiridi fiſſuris diuiſo atque defoſſo. Et ab radice auulſæ uitalis eſt ſatus, & ramorum teneriſſimis. In Aſſyria, ipſa quoque arbor ſtrata in ſolo humido tota radicatur, ſed in frutices non in arborem. Ergo plantaria inſtituunt, anniculaſq; transferunt, & iterum bimas. Gaudent enim mutatione ſedis, uerna alibi, in Aſſyria autem circa canis ortum. Nec ferro attingunt ibi nouellas, ſed religant comas, ut in altitudinem exeant. Robuſtas deputant craſſitudinis gratia, ſemipedales ramorum relinquentes truncos, qui deciſi alibi necant matrem. Diximus ſalſum ab his ſolum diligi. Ergo ubi non eſt tale, ſalem aſpergunt, non radicibus, ſed longius paulo. Quædam in Syria & Aegypto in binos diuidunt ſe truncos; in Creta & ternos, quædam & in quinos. Ferunt ſtatum in trimatu. In Cypro uero, Syria, Aegypto, quadrimæ aliæ, aliæ quinquennes, altitudine hominis, nullo intus pomi ligno quamdiu ſunt nouellæ, ob id ſpadonum accepto nomine. Genera earum multa: Sterilibus ad materias, operumq; lautiora utitur Aſſyria, & tota Perſis. Sunt & cæduæ palmarum quoque ſyluæ, germinātes rurſus ab radice ſuciſæ. Dulas

medulla earum in cacumine, quod cerebrum appellāt: exemptaq; uiuunt, quod non aliæ. Vocantur autē chameropes, folio latiore ac molli, ad uitilia utilissimo. Copiosæ in Creta, sed magis in Sicilia. E` palmis prunæ uiuaces, ignisq; lentus. Fructiferarum alijs breuius lignum in pomo, alijs longius: his mollius, illis durius: quibusdam osseum lunatumq;, dente contra fascinantes religione politum. Aliud pluribus uestitum paucioribus'ue tunicis: aliud crassioribus tenuioribus'ue. Ita fiunt undequinquaginta genera, si quis omnium perse qui uelit nomina etiam barbara, uinorumq; ex ijs differentias. Clarissimæ omnium quas regias appellauere ab honore: quoniam regibus tantum Persidis seruarentur, Babylone natæ uno in horto Bagou. Ita enim uocāt spadones, qui apud eos etiam regnauere. Hortus ille nūquam nisi dominantis in aula fuit. At in meridiano orbe præcipuam obtinent nobilitatem syagri, proximamq; margarides. Eæ breues, cādidæ, rotundæ, acinis quàm balanis similiores. Quare & nomen à margaritis accepere. Vna earum arbor in Chora esse traditur, una & syagrorum. Mirumq; de ea accepimus, cū phœnice aue, quæ putatur ex huius palmæ argumento nomen accepisse, iterum mori ac renasci ex seipsa: eratq; cum hæc proderem fertilis. Ipsum pomum grande, durum, horridum, & à cæteris generibus distans sapore ferino, quem fermè in apris nouimus: euidentissimeq; causa est nominis. Quarta autoritas sandalidum, à similitudine appellatarum. Iam in Aethiopiæ fine quinque earum nec plures arbores tradunt, non raritate magis, quàm suauitate mirabiles. Ab his caryotæ maxime

celebrantur, & cibo quidem sed & succo uberrimæ. Ex quibus præcipua uina orienti, iniqua capiti, unde pomo nomen. Sed ut copia ibi atque fertilitas, ita nobilitas in Iudæa, nec in tota, sed Hiericunte maxime. Quanquam laudatæ & Archelaide, & Phaselide, atque Liuiade, gentis eiusdē conuallibus. Dos his præcipua succo pinqui lactentibus, quodamq; uini sapore in melle prædulci. Siciores in hoc genere nicolai, sed amplitudinis præcipuæ, quaterni cubitorum longitudinem efficiunt. Minus speciosæ, sed sapore caryotarum sorores, ob hoc adelphides dictæ, proximam suauitatem habēt, non tamen eandem. Tertium ex his genus pateton, nimio liquore abundat: rumpitq; se pomi ipsius etiam in sua matre ebrietas, calcatis similis. Suum genus ē siciore turba dactylis, prælōga gracilitate curuatis interim. Nam quos ex his deorum honori damus, Chydeos appellauit Iudæa, gens contumelia numinum insignis. In totum arentes Thebaides atque Arabicæ, macro corpore exiles, & assiduo uapore torrētes, crustam uerius quàm cutem obducunt. In ipsa quidem Aethiopia fiatur hæc (tanta est siccitas) & farinæ modo spissatur in panem. Gignitur autem in frutice ramis cubitalibus, folio latiore, pomo rotundo, sed maiore quàm mali amplitudine: Cycas uocant. Triennio matureſcunt. Semperq; frutici pomum est subnascente alio. Thebaidis fructus extemplo in cados conditur: cum sui ardoris anima, ni ita fiat, celeriter expirat: marcescitq; nō retostus furnis. Ex reliquo genere plebeiæ uidentur. Syri & Iuba tragemata appellant. Nam in alia parte Phœnices Ciliciæq;, populari etiam nomine à nobis appellantur

balani. Eorum quoque plura genera. Differunt figura rotunditatis aut procæritatis. Differunt et colore, nigriores ac rubentes. Nec pauciores ficu traduntur colores. Maxime tamen placent candidi. Distant & magnitudine, prout multa cubitum efficere. Quidam sunt non ampliores faba. Seruantur hi demum, qui nascuntur in salsis atque sabulosis, ut in Iudæa & Cyrenaica Africa. Non item in Aegypto, Cypro, Syria, & Seleucia Assyriæ. Quamobrem sues et reliqua animalia ex his saginantur. Vitiati aut uetusti eius pomi signum est, decidisse candidã uerrucam, quæ racemo adhæserit. Alexandri milites palmis uiridibus strangulati sunt. In Gedrosis id factum est pomi genere, alibi copia euenit. Est enim tanta mustei suauitas, ut finis mandendi non nisi periculo fiat.

De Syriæ arboribus. Cap. V.

Syria præter hanc peculiares habet arbores. In nucum genere pistacia nota. Prodesse aduersus serpentium traduntur morsus, et potu & cibo. In ficorum autem caricas, & minores eius generis, quæ cottana uocant. Item pruna in Damasco monte nata, & myxa, utranque iam familiarem Italiæ. Ex myxis in Aegypto et uina fiunt. Iuniperi similem habent Phœniceæ et cedrum minorem. Duo eius genera, Lycia & Phœnicia. Differunt folio. Nam quæ durum, acutum, spinosum habet, oxycedros uocatur, ramosa & nodis infesta. Altera odore præstat. Fructum ferũ myrti magnitudine, dulcem sapore. Et maioris cedri duo genera: quæ floret, fructum non fert. Fructifera non floret, & in ea antecedentem fructum occupat nouus. Se

men eius cupresso simile. Quidam cedrelaten uocant. Ex hac resina laudatissima. Materiæ uero ipsi æternitas. Itaque & simulacra deorum ex ea factitauerunt. Cedrinus est Romæ in delubro Apollo Sosianus, Seleucia aduectus. Cedro similis in Arcadia est arbor: in Phrygia frutex uocatur.

De terebintho. Cap. VI.

Yria terebinthum habet. Ex his mascula est
s sine fructu. Fœminarum duo genera. Alteri fructus rubet lentis magnitudine, alteri pallidus. Cum uite matureſcit, non grandior faba, odore iucundior, tactu resinosus circa Idam Troadis. Sed in Macedonia breuis arbor hæc atque fruticosa, in Damasco Syriæ magna. Materies ei admodum lenta, ac fidelis ad uetustatem, eximij ac nigri splendoris, flos racemosus oliuæ modo, sed rubens, folia densa. Fert & folliculos emittentes quædam animalia, ceu culices, lentoremq; resinosum, qui & cortice erumpit. Etiam rhus Syriæ mascula fert, sterili fœmina, folio ulmi paulo lõgiore & piloso, foliorum inter se semper contrarijs pediculis, gracili breuiq; ramo. Pelles candidæ conficiuntur ijs. Semen lenti simile cum una rubescit, quod uocatur rhus, medicamentis necessarium.

De ficu Aegyptia & Cypria. Cap. VII.

T in Aegypto multa genera, quæ non alibi.
e Ante oia ficus, ob id Aegyptia cognominata. Arbor moro similis folio, magnitudine, aspectu. Pomum fert nõ ramis, sed caudice ipso. Idq; ipsum ficus est prædulcis, sine granis interioribus, perq; fœcundo prouentu, scalpendo tñ ferreis unguibus, aliter

non matureſcit. Sed cum factum eſt, quarto die demetitur, alio ſubnaſcente: ſepteno ita numeroſa partu, per ſingulas æſtates multo lacte abundante. Subnaſcitur etiam ſi nõ ſcalpatur fœtus quater æſtate, prioreḿq; expellit immaturum. Materies propriȳ generis inter utiliſſimas. Cæſa ſtatim ſtagnis mergitur. Hoc eſt eius ſiccari. Et primo ſidit, poſtea fluitare incipit: certóq; fugit eam alienus humor, quȳ aliam omnem rigat. Cum innatare cœperit, tempeſtuæ habet ſignum. Huic ſimilis quadamtenus quæ uocatur Cypria ficus in Creta. Nam & illa in caudice ipſo fert pomum, & ramis, cum in craſſitudinem adoleuere. Sed hæc germina emittit ſine ullis foliȳs radicis ſimilia. Caudex arboris ſimilis populo, folium ulmo. Fructus quaternos fundit, totiens & germinat. Sed groſſus eius non matureſcit, niſi inciſura emiſſo lacte. Suauitas & interiora fici, magnitudo ſorbi.

De Ceraunia ſiliqua. Cap. VIII.

Imilis his ſiliqua, quam Iones Ceraunian uocant: trunco & ipſa fertilis, ſed pomo ſiliquæ. Ob id quidam Aegyptiam ficum dixere, errore manifeſto. Non enim in Aegypto naſcitur, ſed in Syria Ioniaq;, & circa Gnidum, atque in Rhodo, ſemper comantibus foliȳs, flore candido, cum uehementia odoris: plantigera imis partibus, & ideo ſuperficie flaueſcens, ſuccum auferente ſobole. Pomo antecedentis anni circa canis ortus detracto, ſtatim alterũ parit: poſtea florem, per arcturum hyeme fœtus enutriente.

De pſica Aegypti, et ſpina Aegyptia. Cap. IX.

Egyptus & perſicam arborem ſui generis habet, ſimilem piro, folia retinentem. Fertilitas aſſidua ei, ſubnaſcente

ei, subnascente crastino fructu. Maturitas etesiarum afflatu. Pomum longius piro, inclusum amygdalæ putamine & corio, colore herbido: sed ubi nux illi, huic pomum, differens breuitate ac mollitie: & quamuis blandiatur prædulcis suauitas, innocuum. Materies bonitate, firmitudine, nigritia quoque nihil differens à loto. Simulacra ex ea factitauere, non eadem gratia, quàm fideli materie, ut ex arbore quam balanum appellauimus, magna ex parte contorta. Naualis itaque tantum est. At è diuerso cuci in magno honore palmæ similis, quando & eius foliis utuntur ad textilia. Differt, quòd in brachia ramorum spargitur. Pomo magnitudo quæ manum impleat, color fuluus, commendabilis suco ex austero dulci. Lignum intus grandis firmæq; duritiæ, ex quo uelares detornant anulos. In eo nucleus dulcis dum recens est. Siccatus durescit ad ifinitum, ut mandi non possit, nisi pluribus diebus macératus. Materies crispioris elegantiæ, & ob id Persis gratissima. Nec minus spina celebratur in eadem gente duntaxat nigra, quoniam incorrupta etiam in aquis durat, ob id utilissima nauium ostis. Candida facile putrescit. Aculeus spinarum & in foliis. Semen in siliquis, quo coria perficiuntur gallæ uicæ. Flos & coronis iucundus, & medicamentis utilis. Manat et gummi ex ea. Sed præcipua utilitas quòd cæsa anno tertio resurgit. Circa Thebas hæc, ubi et quercus, & Persica, et oliua, C C C. à Nilo fluuijs syluestri tractu, & suis fontibus riguo.

De pruno & arboribus circa Mẽphim. Cap. X.

i BI & prunus Aegyptia, nõ dissimilis spinæ proxime dictæ, pomo mespili, matureſcens bruma,

nec folia dimittens. Lignum in pomo grande, sed corpus ipsum natura copiá'q; messium instar incolis. Purgatum enim tundunt, seruant'q; eius offas. Syluestris fuit & circa Memphim regio tam uastis arboribus ut terni nequirent uel circumplecti, unius peculiari miraculo, nec pomum propter, usum'ue aliquem, sed euentum. Facies enim spinæ folia habet cæu pennas, quæ tactis ab homine ramis, cadunt protinus, ac postea renascuntur.

De gummi generibus, & papyro. Cap. XI.

Gummi optimum esse ex Aegyptia spina conuenit, uermiculatum, colore glauco, purum sine corticæ, dentibus adhærens. Pretium eius in libras XIII. Deterius ex amygdalis amaris & ceraso, pessimum ex prunis. Fluit & ex uitibus, infantium ulceribus aptissimum, & aliquando ex olea dentium dolori: ulmo etiam in Coryco monte Ciliciæ, ac iunipero, ad nihil utile: ex ulmi uero gummi & culices ibi enascuntur. Fit & ex sarcocolla (ita uocatur arbor) gummi utilissimum pictoribus ac medicis, simile pollini thuris: & ideo candidum, quàm ruffum melius. Pretium eius quod supra Nondum palustria attigimus, nec frutices amnium. Prius tamen quàm digrediamur ab Aegypto & papyri natura dicetur, cum chartæ usu maxime humanitas uitæ constet & memoria. Et hanc Alexandri magni uictoria repertam, autor est M. Varro, condita in Aegypto Alexandria. Ante non fuisse chartarum usum. in palmarum foliis primo scriptitatum: deinde quarundam arborum libris. Postea publica monumenta plumbeis uoluminibus, mox & priuata linteis confici cœpta, aut ceris. Pugillarium enim usum fuisse etiam

ante Troiana tempora, inuenimus apud Homerum. Illo uero prodente ne terram quidem ipsam totam fuisse, quæ nunc Aegyptus intelligitur, cum in Sebennytico sal tem eius nominis charta nascatur. Postea adaggeratam Nilo. Siquidem à Pharo insula quæ nunc Alexãdriæ ponte iungitur, noctis dieiq; uelificatione nauigij cursu terrã fuisse prodidit. Mox æmulatione circa bibliothecas regum Ptolemæi & Eumenis, supprimente chartas Ptolemæo, idem Varro membranas Pergami tradidit repertas. Postea promiscue patuit usus rei, qua constat immortalitas hominum. Papyrum ergo nascitur in palustribus Aegypti, aut quiescentibus Nili aquis, ubi euagatæ stagnant, duo cubita non excedente altitudine gurgitum, brachiali radicis obliquæ crassitudine, triangulis lateribus, decem non amplius cubitorum longitudine in gracilitatem fastigiatam, thyrsi modo cacumen includens. Semine nullo, aut usu eius alio, quàm floris ad deos coronandos. Radicibus incolæ pro ligno utuntur: nec ignis tantum gratia, sed ad alia quoque utensilia uasorum. Ex ipso quidem papyro nauigia texunt. Et è libro uela, tegetesq;, necnon & uestem, atque stragula ac funes. Mandunt quoque crudum decoctumq;, succum tantum deuorantes. Nascitur & in Syria, circa quem odoratus ille calamus lacum. Neq; alijs usus est, quàm inde funibus rex Antigonus in naualibus rebus, nondũ sparto communicato. Nuper & in Euphrate nascens circa Babylonem papyrum intellectum est eundem usum habere chartæ. Et tamen adhuc malunt Parthi uestibus literas intexere. Præparantur ex eo chartæ, diuiso acu in prætenues, sed quamlatissimas philuras.

De generibus chartarũ, & quomodo chartæ fiant, & de chartarum probatione, & uitijs & glutino earum. Cap. XII.

Principatus medio, atque inde scissuræ ordine.

Hieratica appellatur antiquitus, religiosis tantum uoluminibus dicata, quæ ab adulatione Augusti nomen accepit, sicut secunda Liuiæ à coniuge eius. Ita descendit hieratica in tertium nomen. Proximũ amphiteatricæ datum fuerat à confecturæ loco. Excepit hanc Romæ Fannij sagax officina, temptatamq; curiosa interpollatione principalem fecit è plebeia, & nomen ei dedit. Quæ non esset ita recurata, in suo mansit amphitheatrica. Post hanc Saitica ab oppido, ubi maxima fertilitas ex uilioribus ramentis: propiorq; etiam num cortici Tæniotica à uicino loco, pondere iam hæc non bonitate uenalis. Nam emporetica inutilis scribendo, inuolucris chartarũ segestriumq; in mercatibus usum præbet, & ideo à mercatoribus cognominata. Post hãc papyrum est, extremumq; eius scarpo simile, ac ne ad funes quidem nisi in humore utile. Texunturq; omnes tabulæ madentes Nili aqua. Turbidus liquor uim glutini præbet, cum primo supina tabula scheda adlinitur, longitudine papyri, quæ potuit esse segminibus utrinq; amputatis. Transuersa postea crates peragitur. Premitur deinde prælis, & siccantur sole plagulæ atque inter se iunguntur, proximarum semper bonitatis diminutione ad deterrimas. Nunquam plures scapo, quàm uicenæ. Magna in latitudine earum differentia, XIII digitorũ optimis. Duo detrahuntur hieraticæ. Fanniana denos habet. Et uno minus amphitheatricæ. Pauciores Saiticæ,

nec malleo sufficit. Nam emporeticæ breuitas sex digitos nō excedit. Prætereà spectantur in chartis, tenuitas, dēsitas, candor, leuor. Primatum mutauit Claudius Cæsar. Nimia quippe Augustæ tenuitas tolerandis nō sufficiebat calamis. Ad hoc transmittens literās lituræ metum afferebat aduersis, et aliās indecoro usu pertrāslucida. Igitur & secundo corio statumina facta sunt è primo subtegmine. Auxit & latitudinem. Pedalis erat mensura, & cubitalis macrocolis. Sed ratio deprehēdit uitium, unius schedæ reuulsione plures infestante pagināas. Ob hoc prælata omnibus Claudia. Augustæ in epistolis autoritas relicta. Liuiana suam tenuit, cui nihil è prima erat, sed omnia è secunda. Scabritia leuigatur dente concháue, sed caducæ literæ fiunt. Minus sorbet politura charta, magis splendēt. Rebellat sæpe humor incuriosè datus, primoq; malleo deprehenditur, aut etiā odore cum fuerit indiligentior. Deprehenditur & lentigo oculis, sed inserta medijs glutinamentis tenia, fungo papyri bibula, uix nisi litera fundente se: tantum inest fraudis. Alius igitur iterum texendis labor. Glutinum uulgare è pollinis flore temperatur feruente aqua, minimo aceto aspersu. Nam fabrile gummisq; fragilia sunt. Diligentior cura, molli panis fermentati colata aqua feuente: minimum hoc modo intergerij, atque etiam Nili lenitas superatur. Omne autem glutinum, nec uetustius esse debet uno die, nec recentius. Postea malleo tenuatur, & iterum glutino percurritur, iterumq; constricta erugatur atque extenditur malleo. Ita sunt longinqua monumenta Tiberij Caijq; Gracchorum manus, quæ apud Pomponium Secundum uatem cluemq; clarissi-

mum uidi annos ferè post CC. Iam uero Ciceronis ac diui Augusti Virgilijq; sæpenumero uidemus.

De libris Numæ. Cap. XIII.

NGentia quidem exempla contra Varronis sententiam de chartis reperiuntur. Nanque Cassius Hemina uetustissimus autor annaliū, quarto eorum libro prodidit, Cn. Terentium scribam agrum suum in Ianiculo repastinantem offendisse aram, in qua Numa qui Romæ regnauit situs fuisset. In eadem libros eius repertos P. Cornelio L.F. Cethego, M. Bebio Q. F. Pamphilo COSS. ad quos à regno Numæ colligūtur anni DXXXV. et hos fuisse è charta: maiore etiam numum miraculo, quòd tot infossi duraverunt annis. Quapropter in re tāta ipsius Heminæ uerba ponam. Mirabantur alij quomodo illi libri durare potuissent. Ille ita rationem reddebat: Lapidem fuisse quadratum circiter in medio arcte uinctum candelis quoquouersus. In eo lapide insuper libros impositos fuisse, propterea arbitrarier eos non computruisse. Et libros cædratos fuisse, propterea arbitrarier tineas non tetigisse. In his libris scripta erant, Philosophiæ Pythagoricæ. Eosq; combustos à Q. Petilio prætore, quia philosophiæ scripta essent. Hoc idem tradit C. Piso cænsorius primo commentariorum libro. Sed libros septem iuris pontificij, totidemq; Pythagoricos fuisse. Tuditanus decimotertio, Numæ decretorum fuisse. Libros XII fuisse, ipse Varro humanarum antiquitatum V. Antiâs secundo, duos pontificales Latinos, totidem Græcos præcepta philosophiæ continentes. Idem tertio, ponit quò comburi eos placuerit. Inter omnes uero conuenit, Sibyllam ad

Tarquinium Superbũ treis libros attulisse. Ex quibus igni duo cremati ab ipsa, tertius cum capitolio Syllanis temporibus. Præterea Mutianus ter consul prodidit nuper se legisse, cum præsideret Lyciæ, Sarpedonis à Troia scriptam in quodam templo epistolæ chartam. Quod eo magis miror, si etiamnum Homero condente Aegyptus non erat. At cur, si iam hic erat usus, in plũbeis linteis q; uoluminibus scriptitatum constet? Cur & Homerus in ipsa illa Lycia Bellerophonti codicillos datos non epistolas prodidit? Sterilitatem sentit hoc quoq;. Factum q; iam Tiberio principe inopia chartæ, ut è Senatu darentur arbitri dispensandi: aliàs in tumultu uita erat.

De arboribus Aethiopiæ. Cap. XIIII.

a Ethiopia Aegypto contermina, insignes arbores non ferè habet, præter laniferas, quarum natura in descriptione Indorum, atque Arabiæ dicta est. Propior tamen huic natura lanæ, maior q; folliculus granati modo mali: similes q; & inter se arbores ipsæ. Præter hanc palmæ, quales retulimus. Insularum arbores ambitu Aethiopiæ, & nemora odorata, in mentione earum dicta sunt.

De Atlantis arboribus, et cedrinis mensis, et quæ in his laudentur, et quæ uituperentur. Cap. XV.

a Tlas mons peculiari proditur sylua, de qua diximus. Confines ei Mauri, quibus plurima arbor cedri & mensarum insania, quas fœminæ uiris contra margaritas regerunt. Extat hodie M. Ciceronis in illa paupertate, &, quod magis mirum est, illo ævo empta H-S. X. memoratur & Galli

Asinij, H-S XI. Venundatæ sunt & duæ Iuba rege uendente: quarum alteri pretium fuit H-S. XV. alteri paulo minus. Interijt nuper incendio à Cethegis descẽdẽs, H-S XIIII permutata, latifundij taxatione, si quis prædia tanti mercari malit. Magnitudo amplissima ad huc fuit, unius commissæ ex orbibus dimidiatis duobus à rege Mauritaniæ Ptolemæo, quatuor pedum & semipedis per medium ambitum, crassitudine quadrantali: maiusq; miraculum in ea est artis latente iunctura, quàm potuisset esse natura solidæ. Item à Nomio Tiberij Cæsaris liberto cognomen trahentis, tribus silicis infra quatuor pedes, totidemq; infra semipedem crassitudinis. Qua in re non omittendum uidetur: Tiberio principi mensam quatuor pedes sextante & silico excedentem, tota uero crassitudine sescunciali, operimento laminæ uestitam fuisse, cum tam opima Nomio liberto eius esset, cuius materia erat tuber: hoc est radicis uitium, maximeq; in eo laudatum, quod sub terra totum fuerit, & rarius quàm quæ superne, quæq; gignuntur etiam in ramis: proprieq; quod tanti emitur, arborum uitium est, quarum amplitudo ac radices æstimari possunt ex orbibus. Sunt autem cupresso fœminæ etiamnum syluestri similes folio, odore, caudice. Anchorarius mons uocatur citerioris Mauritaniæ, qui laudatissimam dedit cedrum, iam exhaustus. Mensis præcipua dos in uena crispis, uel in uertice uarijs. Illud oblõgo euenit discursu, ideoq; tigrinæ appellantur. Hoc intorto, & ideo tales pantherinæ uocantur. Sunt & undatim crispæ, maiore gratia, si pauonum caudæ oculos imitentur. Magna uero post has gratia extra prædictas crispis densa ueluti grani

congerie, quas ob id à similitudine apiatas uocant. Summa uero omnium in colore. Hic maxime mulsi placet, suis refulgens uenis. Post hæc amplitudo est iam totius caudicis. Iuuant plura quoque in una mensa uitia. Lignum, ita uocatur materia surda, & indigesta simplicitas, aut platani foliorum modo digesta. item ilignæ uenæ similitudo, uel coloris: & quibus maxime obnoxias fecere æstus uentiq; rimæ, aut capillamenta rimas imitata. Postea murena nigro transcurrens limite, uariisq; corticum punctis apprehensus papauerum modo, & in totum atro propior color, maculæue discolores. Virides terra condunt barbari, & illinunt cera. Artifices uero frumenti aceruis imponunt septenis diebus, totidem intermissis: mirumq;, ponderi quantum ita detrahant. Naufragia docuere nuper, hanc quoque materiam sicca tam mari, duritie incorrupta spissari, non ullo modo uehementius. Nutriuntur optime, splendescuntq;, manu sicca fricatæ à balineis maxime: nec à uinis læduntur, ut his genitæ. Inter pauca nitidioris uitæ instrumenta hæc arbor est: quapropter insistendum ei quoque paulum uidetur.

θεῖον arbor quæ. Cap. XVI.

Ota etiam Homero fuit: θεῖον græce uocatur.

n Hanc igitur inter odores uri tradit in delicijs Circes, quam deam uolebat intelligi, magno errore eorum, qui odoramenta in eo uocabulo accipiunt, cum præsertim eodem uersu cedrum laricemq; una tradat. In quo manifestum est de arboribus tantũ locutum. Theophrastus, qui primus à Magni Alexandri ætate scribit quæ circa urbis Romæ quadringente-

simumquadragesimum gesta sunt annum, magnum iã huic arbori honorem tribuit, memoratas ex ea referens templorum ueterum contignationes, quandamq; immortalitatem materiæ in tectis contra uitia omnia incorruptæ. Radicæ nihil crispius, nec aliunde pretiosiora opera. Præcipuam autem esse eam arborem circa Ammonis delubrum. Nasci & interiore Cyrenaicæ parte. De mensis tamen tacuit, & aliàs nullius ante Ciceronianam uetustior memoria est: ex quo nouitiæ apparẽt. Alia est arbor eodem nomine, malum ferens execratũ aliquibus odore et amaritudine, alijs expetitum, domos etiam decorans, nec dicenda uerbosius.

De arbore loto. Cap. XVII.

Adem Africa quà uergit ad nos, insignem arborem loton gignit, quam uocant celtin, & ipsam Italiæ familiarem, sed terra mutatam. Præcipua est circa Syrtes atque Nasamonas. Magnitudo quæ piro, quanquam Nepos Cornelius breuem tradat. Incisuræ folio crebriores, alioquin ilias uiderẽtur. Differẽtiæ plures, eæq; maxime fructibus fiunt. Magnitudo huic fabæ, color croci, sed ante maturitatem alius, sicut in uuis. Nascitur densus in ramis myrti modo, nõ ut in Italia cærasi. Tam dulcis ibi cibus, ut nomen etiã genti terræq; dederit, nimis hospitali aduenarum oblitione patriæ. Ferunt uentris non sentire morbos, qui eum mandant. Melior sine interiore nucleo, qui in altero genere osseus uidetur. Vinum quoq; exprimitur huic simile mulso, quod ultra denos dies negat durare idem Nepos: bacchusq; contusas cum alica ad cibos dolijs condi. Quin & exercitus pastos eo accepimus, ultro citroq;

commeantes per Africam. Ligno colos niger. Ad tibiarũ cantus expetitur. E' radice cultellis capulos breuesq; alios usus excogitant. Hæc ibi natura arboris. Est autem eodem nomine & herba, & in Aegypto caulis in palustrium genere. Recedentibus enim aquis Nili riguis, prouenit similis fabæ caule, folijsq; densa congerie stipatis, breuioribus tantum, gracilioribusq;: cui fructus in capite papaueri similis incisuris, omniq; alio modo: intus grana ceu milium. Incolæ capita in aceruis putrefaciunt, mox separant lauando & siccata tundunt, eoq; pane utuntur. Mirum est quod præter hæc traditur: Sole occidente papauera ea comprimi, & integi folijs. Ad ortum autem aperiri donec maturescant, flosq;, qui est candidus, decidat.

De scapo ipso, & radice loti. Cap. XVIII.

h Oc amplius in Euphrate tradunt, et scapum ipsum & florem uespera mergi usque in medias noctes: totumq; abire ĩ altum, ut ne dimissa quidẽ manu possit inueniri. Verti deinde, paulatimq; subrigi, & ad exortum solis emergere extra aquam, ac florem patefacere, atque etiamnum exurgere, ut planè ab aqua absit alte. Radicem lotos hæc habet mali cotonei magnitudine, opertam nigro cortice, qualis & castaneas tegit. Interius candidum corpus, gratum cibis, sed crudo gratius decoctum, siue aqua, siue pruna. Nec aliunde magis, q̃ purgamentis eius sues crassescunt.

De paliuro, & Punico malo, & de flore Punici mali. Cap. XIX.

c Yrenaica regio loton suæ postponit paliuro. Fruticosior hæc fructúque magis rubens, cuius

nucleus non simul manditur, iucundus per se, atque suauior è uino, quin & uina succo suo commendans. Interior Africa ad Garamantas usque, & deserta, palmarũ magnitudine & suauitate constat, nobilibus maxime circa delubrũ Ammonis. Sed circa Carthaginem Punicũ malum cognomine sibi uendicat. Aliqui granatum appellant. Diuisit & in genera, apyrinon uocando, cui lignosus nucleus abest. Sed candidior ei natura, & blandiores sunt acini, minusq; amaris distincti membranis. Alia structura eorum, ut in fauis, communis. Nucleos habẽtium V. species, dulcia, acria, mixta, acida, uinosa. Samia & Aegyptia distinguuntur erythrocomis et leucocomis. Cortices maior usus ex acerbis ad perficienda coria. Flos balaustium uocatur, & medicinis idoneus, et tingendis uestibus, quarum color inde nomen accepit.

De Asiæ & Græciæ fruticibus. Cap. XX.

In Asia & Græcia nascuntur frutices, Epicactis, quem alij embolinẽ uocant, paruis foliis, quæ pota contra uenena prosunt, sicut hericæ contra serpentes.

De thymelæa, siue chamelæa, et tragacanthe, & de tragio, siue scorpione, & myricæ, & brya, & galla. Cap. XXI.

Et in quo nascitur granum Gnidiũ, quod aliqui linum uocant. Fruticem uero thymelæã, alij chamelæam, alij pyros achnen, alij cnestron, alii cneoron. Est similis oleastro, foliis angustioribus, quæ si mordeantur, myrti magnitudine, semine colore & specie farris, ad medicinæ tantum usum. Tragion fruticem sola Creta insula gignit, terebintho si-

mibem & semine, quod contra sagittarum ictus efficacissimum tradunt. Eadem & tragacanthen, spinæ albæ radice, multum prælatam apud Medos aut in Achaia nascenti. Pretium eius in libras XIII. Tragion & Asia fert, siue scorpionem, ueprem sine foliis, racemis rubentibus, ad medicinæ usum. Myricen & Italia quã alii tamaricem uocant, Achaia autem bryan sylueſtrẽ: insigne in ea, quòd satiua tantum ferat gallæ similem fructum. In Syria & in Aegypto copiosa hæc est, cuius infelicia ligna appellamus, quæ tamen infeliciora sunt Græciæ. Gignit enim arborem ostryn, quam & ostryam uocant, solitariam circa saxa aquosa, similẽ fraxino cortice, & ramis, folio piri, paulo tamen longioribus crassioribusq;, ac rugosis incisuris, quæ per tota discurrunt: semine hordeo simili & colore. materia est dura atque firma: qua in domũ illata, difficiles partus fieri produnt, mortesq; miseras.

De euonymo, & adrachne, coggyria, & thapsia. Cap. XXII.

Nec auspicatior in Lesbo insula arbor quæ uocatur euonymos, non absimilis Punicæ arbori, inter eam & laurum folii magnitudine, figura uero & mollitia punicæ, flore candidiore, statim pestem denuncians. Fert siliquas sesami similes, intus granum quadrangula figura, spissum, letale animantibus: necnon & in folio eadem uis. Succurrit aliquando præceps alui exinanitio. Alexãder Cornelius arborem eonem appellauit, ex qua facta esset Argo, similem robori uiscum ferenti, quæ nec aqua nec igni posset corrũpi, sicuti nec uiscum, nulli alii cognitam, quod equidem

sciam. Adrachnen omnes ferè Græci portulacæ nomine interpretantur, cum tlla sit herba, et andrachne uocetur, unius literæ diuersitate. Cæterum adrachne est syluestris arbor, neque in planis nascens, similis unedoni, folio tantum minore, & nunquam decidente: corticæ nec scabro quidem, sed qui circumgelatus uideri possit: tam tristis aspectu est. Similis & coggygria folio, magnitudine minor. Proprietatem habet fructum amittendi lanugine (pappum uocant) quod nulli alij arbori euenit. Simulis & apharce, bifera æque quàm adrachne. Priorem fructum incipiente pubescere uua peragit, alterum initio hyemis: quales eos, non traditur. Et ferulam inter externas dixisse conueniet, arborumq; genetei ascripsisse, quoniam quarũdam naturæ (sicut distinguemus) lignum omne corticis loco habent, hoc est forinsecus, ligni autem loco fungosam intus medullam, ut sambuci: quædam uero inanitatem, ut harundines. Ferula calidis nascitur locis, atque trans maria, geniculatis nodata scapis. Duo eius genera: Nartheca Græci uocant, assurgentem in altitudinem, Nartheciam uero semper humilem. A genibus exeuntia folia maxima, ut quæque terræ proxima. Cætero natura eadem, quæ anetho, & fructui similis. Nulli frutcum leuitas maior: ob id gesta facilius, baculorum usum senectuti præbet. Semen ferulæ, thapsiam quidam uocauere: decepti eo, quoniam ferula sine dubio est thapsia, sed sui generis, foliis fœniculi, inani caule, nec excedente baculi longitudinem. Semen quale ferulæ, radix candida. Incisa lacte manat, & contusa succo: nec corticem abdicant, omnia ea uenenata. Quippe etiam fodientibus nocet: si minima aspi-

rat aura, intumescunt corpora, faciemq; inuadũt ignes sacri: ob id cerato prius illinunt. Quibusdã tamen morbis auxiliari dicunt medici, permixtam alijs. Item in alopecijs sugillatisq; ac liuentibus: ceu uero remedia desint, ut scelera contractent. Sed ista prætexunt noxio instrumento: tantumq; impudentiæ est, ut uenenum artis esse persuadeant. Thapsia est in Africa uehementissima. Quidam caulem inadunt per messes, & in ipsa excauant radice quo succus confluat, arefactumq; tollunt, alij folium. Radicem tundunt in pila, & succum in sole coactum diuidunt in pastillos. Nero Cæsar claritatẽ ei dedit initio imperij, nocturnis grassationibus conuerberatam faciem illinens sibi cum thure ceraq;, & sequuto die contra famam cutem syncera circũferens. Ignem ferulis optime seruari certum est, easq; in Aegypto præcellere.

De cappari siue cynosbato, aut opheostaphyle, & de sari. Cap. XXIII.

Bi & capparis, firmioris ligni frutex, seminisq; & cibi uulgati, caule quoque una plerunque decerpto. Cauenda eius genera peregrina. Siquidem Arabicum pestilens, Africum ginguis inimicum, Marmaricum uluis, & omnium inflationibus. Apulum uomitus facit, stomachũ et aluum mouet. Quidam eum cynosbaton uocant, alii opheostaphylen. Frutico si est generis & sari, circa Nilum nascens duorum cubitorum altitudine, pollicari crassitudine, coma papyri, similiq; manditur modo: radice ferrariis officinis præcipua, carbonis usu, propter duritiam.

De ſpina Babylonis regia, & de cytiſo. Cap. XXIIII.

On omittendum eſt & quod Babylone ſeritur in ſpinis, quoniam non aliubi uiuit. Eſtq; ſicut uiſcum in arboribus: ſed illud in ſpina tantum, quæ regia uocatur. Mirum, quòd eadem die germinat qua iniectum eſt. Iniicitur autem ipſo canis ortu, & celerrime arborem occupat. Condiunt eo uina, & ideo ſeritur. Spina illa naſcitur & Athenis in longis muris. Frutex eſt & cytiſus, ab Ariſtomacho Atheniēſi miris laudibus prædicatus pabulo ouium, aridus uero etiam ſuum: ſpondetq; iugero eius annua H-S. MM. uel mediocri ſolo reditus. Vtilitas quæ eruo, ſed otior ſatietas, perquam modico pinguescente quadrupede, ita ut iumenta hordeum ſpernant. Non ex alio pabulo lactis maior copia aut melior, ſuper omnia pecorum medicina à morbis omni uſu præſtante. Quin & nutricibus in defectu lactis aridum, atque in aqua decoctum, potui cum uino dari iubet: firmiores celſioresq; infantes fore. Viridem etiam gallinis, aut ſi aruerit madefactum. Apes quoque nunquam defore cytiſi pabulo contingente, promittunt Democritus & Ariſtomachus. Nec aliud minoris impēdii eſt. Seritur cum hordeo, aut uere ſemine ut porrum, uel caule autumno ante brumam. Si ſemine, madidum. Et ſi deſint imbres, ſatum ſpargitur. Plantæ cubitales ſeruntur ſcrobe pedali. Seritur poſt æquinoctia tenero frutice. Perficitur triennio. Demetitur uerno æquinoctio cū florere deſinit, uel pueri, uel anus uiliſſima opera. Canus aſpectu, breuiterq; ſi quis exprimere ſimilitudinem uelit, anguſtioris trifolii frutex.

lij frutex. Datur animalibus post biduum semper. Hyeme uero quod inaruit, madidum. Satiant equos denæ libræ, & portione minora animalia: obiterq; inter ordines allium & cæpe seri fertile est. Inuentus hic frutex in Cythno insula, inde translatus est in omnes Cycladas, mox in urbes Græcas, magno casei prouentu, propter quod maxime miror rarum esse in Italia. Non æstuum, non frigorum, non grandinum, aut niuis iniuriam expauescit. Adijcit Hyginus, ne hostium quidem, propter nullam gratiam ligni.

De fruticibus & arboribus nostri maris, atq; rubri, & Indici. Cap. XXV.

Ascuntur & in mari frutices arboresq;, minores in nostro. Rubrum enim & totus orientis oceanus refertus est syluis. Non habet lingua alia nomen, quod Græci uocant phycos: quoniam alga herbarum magis uocabulum intelligitur: hic autem est frutex. Folia lata colore uiridi gignit, quod quidam prason uocant, alij ostera. Alterum genus eiusdem, capillaceo folio simile fœniculo, in saxis nascitur. Superius in uadis haud procul littore. Verno utrunque, & interit autumno. Circa Cretam insulam nato in petris purpuras quoque inficiunt. Laudatissimo à parte aquilonis, aut cum spongijs. Tertium est gramini simile, radice geniculata & caule, qualiter calami. Aliud genus fruticum bryon uocatur, folio lactucæ, ruzosiore tantum, iã hoc interius nascens. In alto uero abies & quercus cubitali altitudine. Ramis earũ adhærent conchæ. Quercu etiam tingi lanas tradunt. Glãdem etiam quasdam ferre in alto: naufragis hæc deprehensa urinantibusq;. Et

aliæ traduntur prægrãdes circa Sicyonem. Vitis enim passim nascitur. Sed ficus sine foliis, rubro cortice. Fit et palma fruticum generis. Extra Herculis columnas pori fronde nascitur frutex, & alius lauri & thymi, qui ambo eiecti in pumicem transfigurantur. At in oriente mirum est, statim à Copto per solitudines nihil gigni præter spinam, quæ sitiens uocatur, et hanc raram admodum. In mari uero rubro syluas uiuere, laurum maxime & oliuam ferentem baccas: & cum pluat, fungos, qui sole tacti mutantur in pumicem. Fruticum ipsorum magnitudo ternorum est cubitorum, caniculis referta, uix ut prospicere è naui tutum sit, remos plerunque ipsos inuadentibus. Qui nauigauere in Indos Alexandri milites, frondem marinarum arborum tradidere in aqua uiridem fuisse, exemptam sole protinus in salẽ arescentem. Iuncos quoque lapideos perquam similes ueris per littora, & in alto quasdam arbusculas colore bubuli cornus ramosas, & cacuminibus rubentes: cum tractarentur, uitri modo fragiles, in igne autem ut ferrum inardescentes, restinctis colore suo redeunte. Eodẽ tractu insularum syluas operit æstus, quanquam altiores platanis populisq; altissimis. Folia ijs lauri, flos uiolæ & odore & colore. Baccæ ut oleis, & ipsæ odoris iucundi autumno nascentes, foliis nunquam deciduis. Harum minores totas integit mare. Maximarum cacumina extant, ad quæ naues religantur: & cum recessit æstus, & radices. Alias quoque arbores in alto ab eisdẽ accepimus eodem in mari uisas, semper folia retinẽtes: fructu earum lupino simili. Iuba tradit circa Troglodytarum insulas fruticem in alto uocari Isidos ploca-

mon, corallio similem sine foliis: præcisum mutato colore in nigrum durescere: cum cadat, frangi. Item aliū qui uocetur charitoblepharon, efficacem in amatorijs. Spathalia eo facere & monilia fœminas. Sentire eum se capi, duraríq; cornus modo, & hebetare aciem ferri: quòd si fefellerint insidiæ, in lapidem transfigurari.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XIIII.

PROOEMIVM.

In quo fructiferæ arbores traduntur.

EXTERNAE arbores, idocilesq; nasci alibi, quàm ubi cœpere, & quæ in alienas non commeant terras, hactenus ferè sunt. Licetq; iam de communibus loqui, quarum omnium peculiaris parens uideri potest Italia. Noscentes tantum memnerint, naturas earum à nobis interim dici, non culturas. Quæ quam & colendi maxima in natura portio est. Illud satis mirari non queo, interisse quarundam memoriam: atque etiam nominum, quæ autores prodidere, notitiam. Quis enim non communicato orbe terrarum, maiestate Romani imperij profecisse uitam putet commercio rerum ac societate festæ pacis, omniaq; etiam quæ occulta ante fuerant, in promiscuo usu facta? At hercule non reperiuntur qui norint multa ab antiquis

prodita: tanto priſcorum cura fertilior, aut induſtria felicior fuit, ante milia annorum inter principia literarum Heſiodo *præcepta agricolis pandere orſo, ſubſecutis q; non paucis hanc curam eius, unde nobis creuit labor. Quippe cum requirenda ſint non ſolum poſtea inuenta, uerum etiam ea quæ inuenerant priſci, deſidia rerum internitione memoriæ inducta. Cuius ſomni cauſas quis alius, quàm publicas mundi inuenerit? Nimirum alij ſubiere ritus, arcaq; alia mentes hominum detinẽtur, & auaritiæ tantum artes coluntur. Antea incluſis gentium imperijs intra ipſas, ideoq; & ingenijs, quadam ſterilitate fortunæ, neceſſe erat animi bona exercere: regesq; innumeri honore artium colebantur, & in oſtentatione has præferebant opum, immortalitatem ſibi per illas prorogari arbitrantes. Quare abundabant & præmia & opera uitæ. Poſteris laxitas mundi & rerũ amplitudo damno fuit, poſtquam ſenator cenſu legi cœptus, iudex fieri cenſu, magiſtratum ducemq; nil magis exornare, quàm cenſus: poſtquam cœpere orbitas in auctoritate ſumma & potentia eſſe, captatio in quæſtu ferti liſſimo, ac ſola gaudia in poſſidendo, peſſum iere uitæ precia: omnesq; a maximo bono liberales dictæ artes, in contrarium cecidere, ac ſeruitute ſola profici cœptũ: hanc alius alio modo, et in alijs adorare, eodem tamẽ habendi quo eat ſpes omnium tendente uoto. Paſſim uero etiam egregij aliena uitia, quàm bona ſua colere malle. Ergo hercule uoluptas uiuere cœpit, uita ipſa deſijt. Sed nos obliterata quoque ſcrutabimur. Nec deterrebit quarundam rerum humilitas, ſicut nec in animalibus fecit. Quanquam uidemus Virgilium præcellentiſſi-*

nium uatem, ea de causa hortorũ dotes fugisse: è tantis q; quæ retulit, flores modo rerum decerpsisse, beatum felicem q; gratiæ XV. omnino generibus unarum nominatis, tribus oleæ, totidem pirorum, malo uero tantum Assyrio, cæteris omnibus neglectis. Vnde autem potius incipiemus, quàm à uitibus? quarum principatus in tantum peculiaris Italiæ est, ut uel hoc uno omnia gentiũ uicisse, quanquam odorifera, possit uideri bona: quanq; ubicunque pubescentiũ odori nulla suauitas præfertur.

De uitium natura, & quibus modis ferant. Cap. I.

Vites iure apud priscos magnitudine quoque inter arbores numerabantur. Iouis simulacrũ in urbe Populonia ex una conspicimus uite tot æuis incorruptum. Item Massiliæ pateram. Metapontitemplum Iunonis uitigneis columnis stetit. Etiam nunc scalis tectum Ephesiæ Dianæ scanditur uite una Cypria, ut ferunt, quoniam ibi ad præcipuam altitudinem exeunt. Nec est ligno ulli æternior natura. Verum ista ex syluestribus facta crediderim, quando hæ uites tonsura annua cœrcentur, & uis earum omnis euocatur in palmites, aut deprimitur in propagines, succi q; tãtum gratia ex his pluribus modis ad cœli mores soli q; ingenia. In Campano agro populis nubunt: maritas q; complexæ, atque per ramos earum procacibus brachijs geniculato cursu scandentes, cacumina æquant, in tantum sublimes, ut uindemiator autoratus rogum ac tumulum excipiat. Nullo fine crescunt, diuidi q; aut potius uelli nequeunt. Villas & domos ambiri singularũ palmitibus, ac sequacibus loris, memoria quoque dignũ inter prima Valerianus quoque Cornelius existimauit.

Vna uitis Romæ in Liuiæ porticibus ſubdiales inambulationes umbroſis operculis opacat, eadem duodenis muſti amphoris fœcunda. Vlmos quidem ubique exuperant. Miratuḿq; altitudinem earum. Ariciæ ferunt legatum regis Pyrrhi Cyneam facete luſiſſe in auſteriori guſtu uini, merito matrem eius pendere in tam alta cruce. Rumbotinus uocatur & alio nomine populus arbor Italiæ Padum tranſgreſſis, cuius tabulata in orbem patula replẽt: puroq; producto dracone in palmam eius inde in ſubrectos ramorum digitos flagella diſpergũt. Eædem modici hominis altitudine adminiculatæ ſudibus horrent, uineamq; faciunt, & aliæ improbo reptatu pampinorumq; ſuperfluitate peritia domini amplo diſcurſu atria media complentes. Tot differentias uel ſola tantum Italia recipit. Stat prouinciarum aliquarum per ſe uitis ſine ullo pedamento, artus ſuos in ſe colligẽs, & breuitate craſſitudinem paſcens. Vetant hoc aliubi uenti, ut in Africa & in Narbonenſis prouinciæ partibus. Excreſcere ultra ſuos pollices prohibitæ, ſemperq; paſſinatis ſimiles, herbarum modo uagantur per arua, ac ſucum terræ paſſim uuis bibunt, quæ ob id magnitudinem infantium puerorum in interiore Africæ parte exuperant. Vua non aliubi gratior cullo, ut inde poſſit inueniſſe nomen duracini durus acinus. Nanque genera magnitudine, colore, ſaporibus, acinis, innumera etiã num multiplicantur uino. Hic purpureo lucent colore, illic fulgent roſeo, nitentq; uiridi. Candicans enim nigerq; uulgares. Tument uero mammarum modo bumaſti. Prælongis dactyli porriguntur acinis. Eſt & illa naturæ laſciuia, ut prægrandibus adhæreant pergulis

parui, mites, & suauitate certantes: leptoragas has uocant. Durant aliæ per hyemem, pensili concameratæ nodo. Aliæ in sua tantum continẽtur anima ollis fictilibus, & insuper dolijs inclusæ, stipatæ uinaceis circũsudantibus. Alijs gratiam qui & uinis fumus affert fabrilis, ijsq; gloriam præcipuam in fornacibus Africæ Tiberij Cæsaris autoritas fecit. Ante eum Rheticis prior mensa erat, & uuis Veronensium agro. Quin & à patientia nomen acinis datur passis. Conduntur et musto unæ, ipsæq; uino suo inebriantur. Aliæ decoctæ in musto dulcescunt, aliæ uero sobolem nouam in matre ipsa expectant translucadæ uitro: additq; acinis eandem, quam in dolijs amphoris ue duratricem illam firmitatem austeritas picis infusa pediculo. Iam inuentæ uitis per se in uino picem resipiens, Viẽnensem agrum nobilitans, Aruerno Secanoq; & Heluico generibus non pridem illustrata. Atque hæc Virgilij uatis ætate incognita, à cuius obitu XC. aguntur anni. Quid quod insertæ cæstris summam rerum imperium q; continent? Centurionum in manu uitis, & opimo præmio tardos ordines ad lẽtas perduat aquilas, atque etiam in delictis pœnam ipsam honorat. Necnon uineæ oppugnationum dedere rationem. Nam in medicaminibus adeo magnum obtinent locum, ut per seſe uino ipso remedia sint.

De generibus uitium. Cap. II.

Encra uitium comprehendi numero unus exi
g stimauit Democritus, cũcta sibi Græciæ cognita professus. Cæteri innumera atque infinita esse prodiderunt, quod uerius apparebit ex uinis. Nec

omnia dicentur, sed maxime insignia, quippe quæ totidem penè sunt quot agri. Quamobrem celeberrimas uitium, aut quibus est aliqua proprietate miraculum, ostendisse satis erit. Principatus datur aminæis propter firmitatem, senioq; proficientem uini eius ubique uitam. Quinque eius genera, Ex ijs germana minor acino melius deflorescit, imbres tempestatesq; tolerat. Non item maior, sed in arbore, quàm in iugo minus obnoxia. Gemellarum, quibus hoc nomen uuæ semper geminæ dedere, asperrimus sapor, sed uires præcipuæ. Ex ijs minor austro læditur, cæteris uentis alitur, ut in Vesuuio monte Surrentinisq; collibus. In reliquis Italiæ partibus non nisi arbori accommodata. Quintum genus lanatæ, ne Seres miremur aut Indos, adeo lanugo eam uestit. Prima ex aminæis maturescit ocyssime atque putrescit. Proxima dignitas Nomentanis rubente materia, quapropter quidam rubellas appellauere uineas. Eæ minus fertiles uino, acinis & fecæ nimiæ. Contra pruinas fortissimæ, siccitate magis quàm imbre, æstu quàm algore uexãtur. Quamobrem in frigidis humidisq; principatum obtinent. Fertilior quæ minor acino, & folio scissa minus. Apianis apes dedere cognomen, præcipue earum auidæ. Ex his duo genera, Lanugine et ipsæ pubescunt. Distant, quòd altera cælerius maturescit, quanquam & altera properante. Situs frigidos non respuunt, & tamen nullæ cælerius imbre putrescunt. Vina primo dulcia, austeritatem annis accipiunt, & rubra fiunt. Nulla magis uite gaudet. Et hactenus potissima nobilitas datur peculiaribus atque uernaculis Italiæ. Cæteræ aduenere Chio Thasóue. Græcula non inferior

aminæis bonitate, prætenera acino: & uua tam parua, ut nisi pinguissimo solo colere non prosit. Eugenia Tau rominitani colles cum generositatis cognomine, misere Albano tantum agro, quoniam translata statim muta tur. Nanque est aliquibus tantus locorum amor, ut omnem in his gloriam suam relinquant, nec usquã trã seant totæ. Quod & in Rhetica Allobrogicaq;, quam supra picatã appellauimus, euenit, domi nobilibus, nec agnoscendis alibi. Fœcundæ tamen, bonitatis uice copiã præstant, Eugenia feruentibus locis, Rhetica temperatis, Allobrogica frigidis, gelu matureſcens, & colore nigra. Adhuc ex his quas diximus, sed etiam è nigris uina uetustate in album colorẽ transeunt. Reliquæ ignobiles. Aliquando tamen cœli aut soli opera non fallunt uetustatem, sicut fœcenia, & cum ea florens Biturica, acino rarior, nunquam floris obnoxij, quoniam antecedunt, uentisq; et imbribus resistunt. Meliores tamen algentibus locis quàm ualidis, humidis quàm sitientibus. Vix ulla magis tam denso uuarum partu impatiens uariantis cœli, sed contra tenorem unum algoris æstusue constans. Quæ minor est ex eo genere, mollior. In eligẽdo solo morosa, pingui putrescat, gracili omnino nõ prouenit. Mediam temperiem delicate quærit, ob hoc Sabinus collibus familiaris. Vua eius indecora uisu, sapore iucunda, nisi matura protinus rapiatur, etiam non putrescens cadit. Contra grandines eam tuetur foliorum amplitudo atque duritia. Insignes iam colore inter purpureas nigrasq; medio heluolæ sæpius uarianti, & ob id uarianæ à quibusdam appellatæ. Præfertur in his nigrior, utraque alternis annus ferti-

BIBLIOTECA NAZ. E ROMA VITTORIO EMANUELE

lis. Sed melior uino, cum parcior. Et preciæ duo genera magnitudine acini discernuntur. Quibus materies pluri ma, unaq; ollis utilissima, folium apio simile. Basilicã Dyrrachini celebrant, Hispaniæ cœlobin uocant. Rarior uua, æstus austrosq; tolerat, capiti inimica, copia larga. Hispani duo genera eius faciunt. Vnum oblongõ acino, alterum rotundo, nouissimas uindemiant. Quo dulcior cœlobis, hoc melior. Sed & austera transit in dulcem uetustate, & quæ dulcis fuit, in austeritatem: tuncq; Albanum uinum æmulantur. Tradunt uesicæ uitijs utilissimum ex his potum. Albuelis summis arboribus fertilior est, uisula imis. Quamobrem circa easdem satæ diuersitate naturæ locupletant. Inerticulam è nigris appellauere, iustius sobriam dicturi, inueterato præcipue commendabilem uino, sed uiribus innoxiã. Siquidem temulentiam sola non facit. Fertilitas commẽdat cæteras, principemq; heluenacam. Duo eius genera. Maior, quam quidam longam, minor quam aream appellant, non tam fœcundam, sed gratiorem hausti. Discernitur folio circinato. Verum utraque gracilis. Furcas subdere his necessarium, alioquin ubertatem suam non tolerant. Maritimo afflatu gaudent, roscido odore. Nulla uitium minus Italiam amat, rara, parua, putre scens in ea: uino quoque quod genuit, ætatem non exuperans. Nec alia macro solo familiarior. Græcinus, qui alioqui Cornelium Celsum transcripsit, arbitratur nõ naturam eius repugnare Italiæ, sed culturam, auide palmites euocantium. Ob id fertilitatem suam absumi, si non præpinguis soli ubertas lassescentem sustineat. Carbunculari negatur, magna dote, si uerum est, aliqua in

uite cœlo non esse ius. Aestum fert Spionia, quam quidã spineam uocant, autumnisq; & imbribus pinguescit. Quinimo nebulis una alitur, ob id Rauennati agro peculiaris. Veniculam inter optime defloreſcentes, & ollis aptissimam, Campani malunt sirculam uocare, alij staculam, Tarracini numisianam, nullas uires proprias habentem, sed totam perinde ac solum ualeat. Surrentinis tamen efficacissima testis Vesuuio tenus. Ibi enim surgentina è Sicilia potissima, quam Pompeianam alii qui uocant, Latio demum feracem: sicut horconia in Campania, tm̃ uilitatis cibariæ, sed ubertate præcipua. Tolerat & annos mœrica, contra omne sydus firmissima, nigro acino, uinis uetustate rubescentibus.

Item de uitũ generibus, secundũ locorum & regionum proprietatem. Cap. III.

Thactenus publica sunt genera, cætera regionum locorumq;, aut ex his inter se insitu mixta. Siquidem Thuscis peculiaris est tudernis, atq; ẽt eius nominis florẽtia. Est opima Aretio talpana & eteſiaca & conſeminia. Talpana nigra candidũ facit mustum. Eteſiaca fallax, quæ quo plus tulit, eo laudabilius fundit: mirumq;, fœcunditate cessat. Conſeminia nigra, uino minime durãte, uua maxime: post XV dies, quam ulla alia metitur, fertilis, sed cibaria. Huius folia sicut labruscæ, prius quàm decidant, sanguineo colore mutantur. Euenit hoc etiam quibusdã alijs, peſſimi generis argumento. Irtiola Vmbriæ Meuanatiq; & Picæno agro peculiaris est, Amiternino pumula. Iisdem bannanica fallax est, amant tamen eam. Municipii uuam Pompeii nomine appellant, quamuis Cluſinis

copiosiorem. Municipij & Tiburtes appellauere, quã uis oleaginam nuper inuenerint à similitudine oliuæ. Nouissima hæc uuarum ad hoc tempus reperta est. Vinaciolam soli nouerunt Sabini & Laurenti. Nam gauranas scio à Falerno agro trãslatas uocari Falernas, celerrime ubique degenerãtes. Necnon Tarentinum genus aliqui fecere, prædulci uua. Capnias et bucciniatis, & tarrupia, in Thurinis collibus non ante demetuntur, quàm gelauerit. Pharia gaudẽt Pisæ, mutina Prusiniæ, nigro acino, intra quadriennium albescente uino. Mirum, ubique cum sole circumagi uuam, quæ ob id streptos uocatur, Et in Italia Gallicam placere, trans alpes uero Picenam. Dixit Virgilius thasias & mareotidas, & lageas, complures q; externas, quæ non reperiũtur in Italia. Sed sunt etiamnum insignes uua non uino, ambrosiaca, duracina, sine ullis uasis in uite seruabilis: tanta est cõtra frigora æstus tempestates q; firmitas. Nec orthampelos indiget arbore aut palis, ipsa se sustinens: non item dactylides digitali gracilitate. Columbinæ acinosissimæ. Et magis purpureæ cognomine bimãmiæ, quando non racemos, sed uuas alias gerunt. Item tripedanea, cui nomen à mensura est. Item scripula passo acino. Et Rhetica in maritimis alpibus appellata, dissimilis laudatæ illi. Nanque hæc breuis, conferta acino, degener uino, sed cute omnium tenuissima, nucleo quẽ Chium uocant, uno ac minimo, acinum prægrandem unum alterum'ue habens. Est & nigra aminæa, cui Syriacæ nomen imponunt. Item Hispana ignobilium probatissima. In pergulis uero seruntur escariæ appellatæ, eduræ acinis, albæ nigræ q; . Et bumasti totidem colo

ribus. At nondum dictæ ægia, & rhodia, & uncialis, uelut à pŏdere acini: Item pucina omnium nigerrima. Et coronario naturæ lusu stephanitis, acinos filijs inter cursantibus. Et quæ forenses uocantur, celeres prouentu, uendibiles aspectu, portatu faciles. Contra damnantur etiam uisu cinerea et rabuscula & asiniſca, minus tamen caudas uulpium imitata alopecis. Alexandrina appellatur uitis circa Phalacram breuis, ramis cubitalibus, acino nigro fabæ magnitudine, nucleo molli & minimo, obliquis racemis prædulcibus, folio paruo & rotundo, sine diuisuris. Septem his annis, in Narbonē sis prouinciæ aruo inuenta est uitis uno die defloreſcens, obid tutissima: Narbonicam uocant, quam nunc tota prouincia conserit.

Insignia culturæ uinearum. Cap. IIII.

Atonum ille primus, triumpho & censura ſi-
c per cætera insignis, magis tamen etiam num
claritate literarum, præceptisq; omnium re-
rum expetendarum datis generi Romano, inter prima uero agrum colendi, illius æui confessione optimus ac sine æmulo agricola, pauca attigit uitium genera, quæ rundam ex his iam etiam nominibus abolitis. Separatim toto tractatu sententia eius indicanda est, ut in omni genere noſcamus quæ fuerint celeberrima, anno ſexcenteſimo urbis, circa captas Carthaginem ac Corinthum, cum supremum is diem obijt, et quantum poſtea CCXXX annis uita profecerit. Ergo de uitibus uniſq; ita prodidit, Qui locus uino optimus dicetur esse, & oſtentus ſolibus, aminæum minuſculum & geminum eugenium, heluinum minuſculum conſerito. Qui locus

crassior aut nebulosior, aminæum maius, aut nurgentinum, Apicium, Lucanum serito. Cæteræ uites miscellæ maxime in quemuis agrum conueniunt. In lora recte conduntur. Quas suspendas duracinas, aminæas maiores, uel ad fabrum ferrarium pro passis hæ recte seruantur. Nec sunt uetustiora de illa re Latinæ linguæ præcepta: tam prope ab origine rerum sumus. Aminæā proxime dictam, Varro scantianam uocat. In nostræ ætate pauca exempla consummatæ huius artis fuere: uerum eo minus omittenda, ut noscantur etiam præmia, quæ in omni re maxime spectantur. Summam ergo adeptus est gloriam Aclius Sthenelus è plebe libertinæ LX iugerum non amplius uineis excultis in Nomentano agro, atque CCCC nummûm uenundatis. Magna fama & Veteleno Aegialo perinde libertino fuit in Campaniæ rure linternino, maiorq; etiam fauore hominum, quoniam ipsum Africani colebat exilium. Sed maxima, eiusdem Sthenelí opera Rhemio Palæmoni, aliàs grammatica arte celebri, in hisce XX annis mercato rus DC. nummûm in eodem Nomentano, decimi lapidis ab urbe diuerticulo. Est autem usquequaque nota uilitas mercis per omnia suburbana, ibi tamen maxima, quoniam & neglecta per indiligentiam prædia parauerat, ac ne in pessimis quidem elegantioris soli. Hæc aggressus excolere, non uirtute animi, sed uanitate primo, quæ nota mire in illo fuit, pastinatis de integro uineis, cura Sthenelí dum agricolam imitatur, ad uix credibile miraculum perduxit, intra octauum annum CCCC nummûm emptori addicta pendente uindemia. Cucurritq; non nemo ad spectandas uuarum in iis uineis

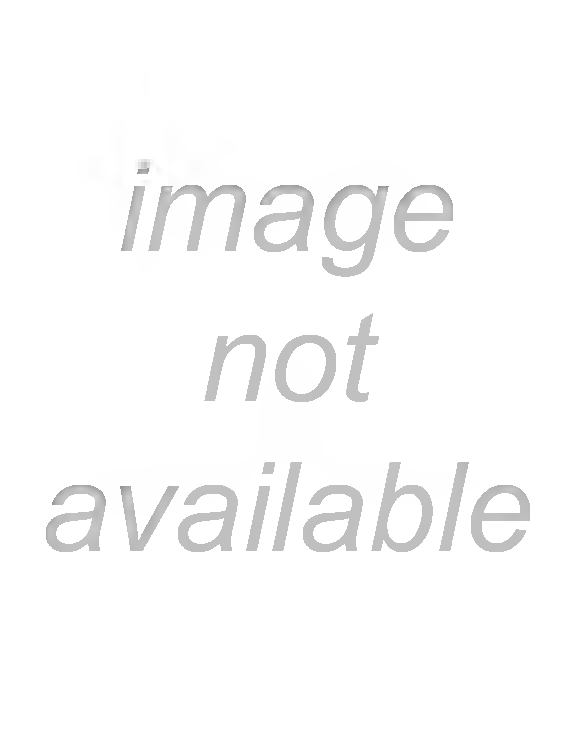
image
not
available

generum bonitas, L. Opimio consule, cum C. Gracchus Tribunus plebis seditionibus agitatis interemptus, ea cœli temperies fulsit, quam cocturam uocant, solis opere, natali urbis DCXXXIIII. Duranq; adhuc uina ducentis ferè annis, iam in speciem redacta mellis asperi. Etenim hæc natura uinis in uetustate est: Nec potari per se queunt si non peruincat aqua, usque in amaritudinem carie indomita. Sed cæteris uinis commendandis minima aliqua mixtura medicamenta sunt, quo fit ut eius temporis æstimatione in singulas amphoras centeni nummi statuantur. Ex his tamen usura multiplicata semissibus, quæ ciuilis ac modica est, in C. Cæsaris Germanici filij principatu, annis CLX. singulas uncias uini constitisse nobili exemplo docuimus, referentes uitam Pomponij Secundi uatis, cœnamq; quam principi illi dedit. Tãtum pecuniarum detinent uini apothecæ. Nec alia res maius incrementum sentit ad uicesimum annũ maius'ue ab eo dispendium, non proficiente pretio. Raro quippe adhuc fuere, nec nisi in nepotatu, singulis testis milia nummũm: Viennenses soli picata sua, quorum genera plura diximus, pluris permutasse, sed inter sese amore patrio creduntur. Idq; uinum frigidius reliquis existimatur in frigido potu.

De natura uini. Cap. V.

Vino natura est, hausto accendendi calore uiscera intus, foris infuso refrigerandi. Nec alienum fuerit cõmemorare hoc in loco, quod Androcydes sapientia clarus ad Alexandrum Magnum scripsit, intemperantiam eius cohibens: Vinum potaturus rex, memento te bibere sanguinem terræ: sicut cicuta homini

ta hoi uenenū est, sic cicutæ unū. Quibus præceptis si ille obtēperauisset, profecto amicos in temulētia nō interemisset. Prorsus ut iure dici possit, neq; uiribus corpis utilius aliud, neq; aliud uoluptatibus perniciosius si modus absit.

Vina generosa. Cap. VI.

Enera autem uini alia alijs graciora esse, quis dubitet? aut non ex eodem lacu aliud præstātius altero germanitatem præcedere, siue testa, siue fortuito euentu? Quamobrem de principatu se quisque iudicem statuat. Liuia Augusta LXXXII annos uitæ pucino retulit acceptos, non alio usa. Gignitur in sinu Adriatici maris, non procul à Timauo fonte, saxeo colle, maritimo afflatu paucas coquente amphoras. Nec aliud aptius medicamentis iudicatur. Hoc esse crediderim, quod Græci celebrantes miris laudibus pyctanon appellauerunt ex Adriatico sinu. Diuus Augustus Setinum prætulit cunctis, & ferè secuti principes, confessa propter experimenta, non temere cruditatibus noxijs ab ea saliua: nascitur supra forum Appij. Antea Cæcubo erat generositas celeberrima in palustribus populetis, sinu Amyclano: quod iam intercidit & incuria coloni locíq; angustia, magis tamen fossa Neronis, quam à Baiano lacu Ostiam usque nauigabilē inchoauerat. Secunda nobilitas Falerno agro erat, & ex eo maxime Faustiano. cura culturáq; id collegerat. Exolescit hoc quoque, copiæ potius quam bonitati studentium. Falernus ager à ponte Campano læua petentibus urbanam coloniam Syllanam nuper Capuæ contributam incipit. Faustianus autem crater quatuor miliaria à uico prope Cedias, qui uicus à Sinuessa VI milibus abest. Nec

ulli in uino maior autoritas: solo uinorum flamma accenditur. Tria eius genera, Austerum, dulce, tenue. Quidam ita distinguunt, Sumis collibus Gauranum gigni, mediis Fausthanum, imis falernum. Nō omittendum autem, nulli eorum quæ celebrentur iucundum saporem unæ esse. Ad tertiam palmam uarie uenere. Albana urbi uicina prædulcia ac rara in austero. Item Surrentina in uineis tantum nascentia, conualescentibus maxime probata, propter tenuitatem salubritatemq;. Tiberius Cæsar dicebat consensisse medicos, ut nobilitatem Surrē tino darent, alioquin esse generosum acetum. C. Cæsar qui successit illi, nobilem uappā. Certant massica æque ex monte Gauratio, Puteolos Baiasq; prospectantia. Nā falerno contermina Statana ad principatus uenere non dubie: palamq; fecere, sua quibusq; terris tempora esse, sicut rerum prouentus occasusq;. Iuncta his præponi solebant Calena, & quæ in uineis arbustisq; nascuntur fundana. Ex alia uicinia urbis Veliternina, Priuernatiaq;. Nam quod Signiæ nascitur, austeritate nimia continendæ utile aluo, inter medicamina numeratur. Quartum curriculum publicis epulis obtinuere à diuo Iulio (is enim primus autoritatem his tribuit, ut in epistolis eius apparet) Mamertina, circa Messanam in Sicilia genita. Ex ijs Potulana, ab autore dicta, in loco proximo Italiæ laudantur præcipue. Est in eadem Sicilia et Tauromenitanis honos, lagenis pro Mamertino plerunque subditis. Ex reliquis autem à supero mari Prætutia, atque Ancone nascentia, & quæ à palma una forte enata palmesia appellantur. In mediterraneo uero Cesenatia ac Mœcenatiana. In Veronensi item Rhetica, Faler-

nis tantum posthabita à Vergilio. Mox ab intimo sinu maris, Adriana. Ab infero autem Latinienſia, Grauiſcana, Statonienſia. Hetruriæ palmam Luna habet, Liguriæ Genua. Inter Pyrenæum alpesq; Maſſilia gemino ſapore, quando et condiendis alijs pinguius gignit, quod uocant ſuccoſum. Beterrarum intra Gallias conſtitit autoritas. De reliquis in Narbonenſi genitis aſſeuerare non eſt, quoniam officinam eius rei fecere tingentes fumo, utinamq; non & herbis, ac medicaminibus noxijs. Quippe etiam aloën mercantur, qua ſaporem colorem q; adulterant. Verum & lõginquiora Italiæ ab Auſonio mari, non carent gloria, Tarentina, & Seruitiana, & Conſentiæ genita, & Tempſæ ac Babiæ, Lucana q; antecedentibus Thurinis. Omnium uero eorum maxime illuſtrata Meſſalæ potu & ſalute Lagarina, nõ procul Grumento naſcentia. Campania nuper excitauit nouis nominibus autoritatẽ, ſiue cura, ſiue caſu, ad quartum à Neapoli lapidẽ Trebellicis, iuxta Capuam Caulinis, & in ſuo agro Trebulanis, alioqui ſemper inter plebeia & Trifolinis gloriata. Nam Pompeianis ſummum X annorum incrementum eſt, nihil ſenecta conſerente. Dolore etiam capitum in ſextam horam diei ſequentis infeſta deprehenduntur. Quibus exemplis, niſi fallor, manifeſtum eſt, patriam terram q; referre non unam: et ſuperuacuam generum conſectationem in numerum, cum eadem uitis aliud alijs locis pullulet. Hiſpaniarum Laletana copia nobilitantur, elegantia uero Tarraconenſia, atq; Lauronenſia: et Balearica ex inſulis, conferuntur Italiæ primis. Nec ignoro multa præter miſſa pleroſq; exiſtimaturos, quando ſuũ cuiq; placet, et

quocunque eatur, fabula eadem reperitur: diui Augusti iudiciorum ac palati peritissimum è libertis, censuram uini in epulas eius facientem, dixisse hospiti de indigena uino, nouum quidem sibi gustum esse eum, atque nō ex nobilibus, sed Cæsarem non aliud poturum. Nec negauerim & alia digna esse fama: sed de quibus consensus æui iudicauerint hæc sunt.

Vina transmarina. Cap. VII.

Odo nunc simili transmarina dicæmus. In summa gloria post Homerica illa, de quibus supra diximus, fuere Thasium Chiumq;. Ex Chio quod aruisium uocant. His addit Lesbium Erasistrati maximi medici autoritas, circiter DC annum urbis Romæ. Nunc gratia ante omnia est Clazomenio, postquam parcus mari condiunt. Lesbium sponte naturæ suæ mare sapit. Nec Cymolitis per se gratia ut uino: sed cuius dulci admixto, reliquorum duritia suauitatē accipiat, simul & ætatem, quoniam uetustiora protinus uidentur. Ab his dignatio est Sicyonio, Cyprio, Telmessico, Tripolitico, Berytio, Tyrio, Sebennytico. In Aegypto hoc nascitur tribus tribus generibus uuarum ibi nobile, thasia, æthalo, peucæ. Post hæc autoritas hippodamantio, mysticō, cantharitæ, protropo gnidio, cataceaumenitæ, petritæ, myconio. Nam mesogitem capitis dolores fācere compertum est. Nec Ephesium salubre esse, quoniā mari et defruto condiatur. Apamenum mulso præcipue conuenire dicatur, sicut prætutium in Italia. Est enim & hæc proprietas generum, ut dulcia utique inter se non congruant. Exoleuit & protagion, quod Italicis proximum fecerant Asclepiadis scholæ. Apollodorus

medicus in uolumine quo suasit Ptolemæo regi quæ ui na biberet, Italicis etiam tum ignotis, laudauit in Ponto nasperæniten, mox oræticum, æneaten, leucadium, ambracioten, & quod cunctis prætulit præparentum. Sed minoris famæ esse dixit, quoniam post sex annos non placeret.

De uini salsi generibus septem. Cap. VIII.

Aclimus bonitas uini nationibus debetur. Apud
h Græcos iure clarissimum nomẽ accepit quod appellauerunt bion, ad plurimos ualetudinũ usus excogitatum, ut docebimus in parte medicinæ. Fit autem hoc modo, Vuæ paulum ante maturitatem decerptæ, siccantur acri sole, ter die uersatæ per triduum: quarto exprimuntur, dein cadis sole inueterantur. Cui marinam aquam largiorem miscent, à serui furto origine orta, sic mensuram explentis, idq; translatum in album mustum leucochrum appellatur. In aliis autem gẽtibus simili modo factum tethalassomenon uocant: Thalassiten autem uasis musti deiectis in mare, quo genere præcox fit uetustas. Necnon apud nos quoque Coum uinum ex Italico faciendi rationem Cato demonstrauit, super cætera in sole quadriennio maturandum præcipiens. Rhodium Coo simile est. Phorineum falsius Coo. Omnia transmarina septem aut sex annis ad uetustatẽ mediam peruenire existimantur.

De dulcium generibus XIIII. Cap. IX.

Inum omne dulce minus oderatum, quo te-
u nuius, eo odoratius. Colores uinis quatuor. Albus, fuluus, sanguineus, niger. Psythium & melanpsythium passi genera sunt, suum saporem, nõ

uini referentia. Cisibilites uero mulsi, in Galatia nascens, & halyntium in Sicilia. Nam siræum, quod alij hepsema, nostri sapã appellant, ingenij nõ naturæ opus est, musto usque ad tertiam partem mensuræ decocto. Quod ubi factum ad dimidiam est, defrutum uocamus. Omnia in adulteriũ mellis excogitata. Sed priora una terra q; constant. Passum à Cretico Cilicium probatur et Africum & in Italia prouincijs q; finitimis. Fieri certum est ex uua, quam Græci sticam uocant, nos apianam. Item sarpula, diutius in uite sole uuis adustis, aut feruente oleo. Quidam è quacunque dulci, dum præcocta alba faciunt siccantes sole, donec paulo amplius dimidium põdus supersit, tusas q; leniter uuas exprimũt. Deinde quantum expressere, adijciunt uinaceis aquæ puteanæ, ut & secundarium passum faciant. Diligentiores eodem modo siccatis acinos eximunt: ac sine sarmentis madefactos uino excellenti, donec intumescant, premunt. Et hoc genus ante cætera laudant. Ac similẽ modo aqua addita, secundarium faciunt. Medium inter dulcia uinum q; est, quod Græci aigleucas uocãt, hoc est, semper mustum. Id euenit cura, quoniã feruere prohibetur. Sic appellant musti in uina transitum. Ergo mergunt è lacu protinus in aqua cados, donec bruma transeat, et consuetudo fiat algendi. Est etiam uium aliud genus eius per se, quod uocat dulcæ Narbonensis prouincia, & in ea maxime Vocontij. Asseruatur eius gratiæ una diutius in uite, pediculo intorto. Ab alijs ipse palmes inciditur in medullam, ab alijs una torretur in tegulis: omnia ex Heluẽnaca uite. His adiiciunt aliqui quod uocant diachyton, uuis in sole siccatis loco clauso per

dies septem, in cratibus, totidem pedibus à terra alte, noctibus à rore defensis, octauo die calcatis. Ita fieri optimi odoris saporisq;. Dulci è genere est & melitites. Distat à mulso quod fit è musto, cum quinque congijs austeri musti, congio mellis & salis cyatho sufferuefactis, austerum. Sed inter hæc genera potuum ponere debeo & protropum: ita appellatur à quibusdam musti sponte defluens, antequam calcentur uuæ. Hoc protinus diffusum lagenis suis deferuere passi, postea in sole quadraginta diebus torrent æstatis secutæ ipso canis ortu.

De deuterijs & secundarijs uini generibus tria. Cap. X.

Non possunt iure dici uina, quæ Græci deuteria appellant, Cato et nos lorã, maceratis aqua uinaceis. Sed tñ inter uina operaria numerantur. Tria eorum genera; Decima parte aquæ addita quæ musti expressã sit, & ita nocte & die madefactis uinaceis, rursusq; prælo subiectis. Alterum, quomodo Græci factitauere, tertia parte eius quod expressum sit additæ aquæ, expressoq; decocto ad tertias partes. Tertium est fecibus uini expressum, quod fecatum Cato appellat. Nulli ex his plus quàm anno usus.

Quæ nuper in Italia generosa uina esse cœperunt. Cap. XI.

Verum inter hæc subit mentem, cum sint genera nobilia, quæ proprie uini intelligi possint, LXXX ferè in toto orbe, duas partes ex hoc numero Italiæ esse, longe præterea ante cunctas terras. Et hinc deinde altius cura serpit, non à primordio hanc gratiam fuisse.

De uini obseruatione. Cap. XII.

Vtoritatem post sexcentesimum urbis annum
a cœpisse. Romulum lacte non uino libasse, in-
dicio sunt sacra ab eo instituta, quæ hodie cu-
stodiunt morem. Numæ regis posthumia lex est: Vino
rogum ne respergito. Quod sanxisse illum propter ino-
piam rei nemo dubitet. Eadem lege, ex imputata uite li
bari uina dijs, nefas statuit, ratione excogitata, ut puta-
re cogerentur, aliàs aratores & pigri circa pericula ar
busti. M. Varro autor est, Mecentium Hetruriæ regem
auxilium Rutulis contra Latinos tulisse uini mercede,
quod tum in Latino agro fuisset.

Qui uini usus antiquis, & de uinis anti-quorum. Cap. XIII.

On licebat id fœminis Romæ bibere. Inueni
n mus inter exemplaEgnatij Mecennij uxorẽ,
quòd uinum bibisset e dolio, interfectam fuisse
à marito, eumq; cædis à Romulo absolutum. Fabius Pi
ctor in annalibus suis scripsit: Matronam, quòd loculos
in quibus erant claues uinariæ cellæ, resignauisset, à
suis inedia mori coactam. Cato, ideo propinquos fœmi-
nis osculum dare, ut scirent an temetum olerent. Hoc tũ
nomen uino erat, unde & temulenta appellata. Cn.
Domitius iudex pronunciauit mulierem uideri plus ui
ni bibisse, quàm ualetudinis causa uiro insciente, ac dote
multauit. Diuq; eius rei magna parsimonia fuit. L. Pa
pyrius imperator aduersus Samnites dimicaturus uo-
tum fecit, si uicisset, Ioui pocillum uini. Denique inter
dona sextarios lactis datos inuenimus, nusquam uini.
Idem Cato cum in Hispaniam nauigaret, unde cum

triumpho rediit, Non aliud, inquit, uinum bibi quàm remiges: in tantum dissimilis ipsis, qui etiam conuiuijs alia, quàm sibimetipsis ministrant, aut procedente mensa subiicunt. Lautissima apud priscos uina erant, myrrhæ odore condita, ut apparet in Plauti fabula, quæ Persa inscribitur, quanquam in ea & calamum addi iubet. Ideo quidam aromatite delectatos maxime credũt. Sed Fabius Dorsennus his uersibus decernit.

Mittebam uinum pulchrum, murinam.

Et in Acharistione.

Panem, & polentam, uinum murinam.

Scæuolam quoque & Lælium, & Atteium Capitonẽ in eadem sententia fuisse uideo, quoniã in Pseudolo sit,

Quod si opus est, ut dulcæ promat

Indidem, ecquid habet? rogas?

Murinam, passum, defrutum, mellinam.

Quibus apparet non inter uina modo murinam, sed inter dulcia quoque nominatum.

De apothecis, & de uino Opimiano. Cap. XIIII.

Apothecas fuisse & diffundi solita uina, anno a DCXXXIII. urbis apparet indubitato Opimiani uini argumento, iam intelligente suum bonum Italia. Nondum tamen ista genera in claritate erant. Itaque omnia tunc genita unum habent consulis nomen. Sic quoque postea diu transmarina in autoritate fuerunt, & ad auos usque nostros: quin & Falerno iam reperto, sicut apparet ex illo comico uersu, Quinque Thasii uini inde depromam, Falerni bina. P. Licinius Crassus, & L. Iulius Cæsar censores anno urbis conditæ DCLXXV. edixerunt, ne quis uinum Græcũ

aminium q; octonis æris singula quadrantalia uenderet. Hæc enim uerba sunt. Tanta uero uini Græco gratia erat, ut singulæ potiones conuictu darẽtur. Quibus uinis autoritas fuerit sua in mensa, M. Varro his uerbis tradit: L. Lucullus puer apud patrem nunquam lautum conuiuium uidit, in quo plus semel Græcum uinũ daretur. Ipse cum rediit ex Asia, milia cadorũ congiariorum diuisit amplius centum. C. Sentius, quem prætorem uidimus, Chium uinum in domum suam illatum dicebat tum primum, cum sibi cardiaco medicus dedisset. Hortensius super decem millia cadũm hæredi reliquit. Hactenus Varro.

De liberalitate Cæsaris in uino. Cap. XV.

Q Vid? non & Cæsar dictator triumphi sui cæna uini Falerni amphoras, Chii cados in conuiuia distribuit? Idem Hispanienſi triumpho Chium & Falernum dedit. Epulo uero in tertio cõsulatu suo, Falernum, Chium, Lesbium, Mamertinum: quo primum tempore quatuor genera uini apposita constat. Postea ergo alia omnia in nobilitatem uenerunt, citer septingentesimum urbis annum.

De uinis fictitiis. Cap. XVI.

I Taque non miror, innumerabilia penè genera fictitii reperta multis ante seculis, quæ nũc dicemus, omnia ad medicinæ usum pertinẽtia. Omphacium quo modo fieret, propter unguenta diximus priori libro. Fit è labrusca, hoc est uite syluestri, quod uocatur œnanthinum. Flores eius libris duabus in musti cado macerati, post XXX dies mutantur. Præter hoc radix labruscæ et acini coria perficiunt. Ii pau

lo postquam defloruere, singulare remedium habent ad refrigerandos in morbis corporũ ardores, gelidissima, ut ferunt, natura. Pars eorum æstu moritur, priusquam reliqui: qui solsticiales dicuntur: uniuersi nunquam matureſcunt. Et si prius, quàm tota matureſcat, uua incocta detur cibo gallinaceo generi, fastidium gignit uuas appetendi. Fictuorum primum fit ex ipso uino, quod uocant adynamon, hoc modo, Albi musti sextarii XX. aquæ dimidium, feruet donec excoquatur aquæ mensura. Alii marinæ sextarios X. tantundem pluuiæ in sole quadraginta diebus torrent. Dant ægris, quibus uini noxam timent. Proximum fit è milii semine maturo, cum ipsa stipula libram & quadrantem in congios duos musti macerato, & post septimum mensem transfuso. Ex loto arbore, fruticæ, herba, dictũ est, uti quæq; fierent. Fit et è pomis quæ dicemus, interpretationibus nõ nisi necessariis additis. Proximũq; ei è palmis, quo Parthi et Indi utuntur, & oriens totus, maturarũ quas uocant Chydæas medio in aquæ congis tribus macerato expressóq;. Sic fit et sycites è fico, quẽ alii palmiprimũ, alii catorchitem uocãt. Aut si dulce esse non libeat, pro aqua tantundẽ uinaceorũ adiicitur. Ex Cypria fico & acetũ fit præcellens, atq; Alexandrino quoq; melius. Vinum fit & è siliqua Syriaca, & è piris, malorumq; omnibus generibus. Sed è punicis, quod rhoiten uocãt: et è cornis, mespilis, sorbis, moris sicis, nucleis pineis. Hi musto madidi exprimuntur. Superiora per se mitia. Myrtites item Cato quemadmodum fieri docuerit, mox paulo infra dicemus. Græci uero & alio modo. Ramis teneris cum suis foliis in albo musto decoctis, tusis, libram in

tribus muſti congijs deferuere ſinunt, donec duo ſupersint. Quod ita ſylueſtris myrti baccis factum eſt, myrtidanum uocant. Hoc manus tingit. Ex his quæ in hortis gignuntur fit uinum è radice, aſparago, cunila, origano, apij ſemine, abrotano, menthaſtro, ruta, nepeta, ſerpillo, marubio. Manipulos binos tundunt in cadum muſti et ſapæ ſextarium, et aquæ marinæ heminã. È napis fit, XI denariorum ponderè in ſextarios binos muſti addito. Item è ſcillæ radice. Inter flores ex roſæ foliis tuſis, in linteolo in muſtum colatis cum ponduſculo ut ſidat, XL põdere denariorum in ſextarios uicenos muſti, nec ante tres menſes uaſe aperto. Item è nardo gallico, & aliud è ſylueſtri. Aromatiten quoque inuenio factitatũ tantum non unguentorũ compoſitione, primo ex myrrha, ut diximus, mox è nardo celtico, calamo, aſpalatho, offis in muſtum aut dulce uinum deſectis. Aliud è calamo, iunco, coſto, nardo Syriaco, amomo, caſia, cinnamomo, croco, palma, aſaro, ſimiliter & offa. Apud alios nardi, & malobathri ſelibris in muſti congios duos additis, Qualia nunc quoque fiunt pipere & melle addito, quæ alii condita, alii piperata appellant. Inuenitur & nectarites ex herba, quam alij helenion, alij medicam, alij ſymphyton, alij idæam, & horeſtion, alij nectaream uocant, radicæ ponderis XL denariorum in ſextarios ſex muſti addita, ſimiliter in linteo. Ex cæteris herbis fit abſinthites in XL ſextarijs muſti abſinthij Pontici libra decocta ad tertias partes, uel ſcopis abſinthii in uinum additis. Similiter hyſſopites è Cilicio hyſſopo, uncijs tribus in duos congios muſti coniectis, aut tuſis in uinum. Fiunt utraque & alio modo, circa radi

ces uitium fato. Sic & elleboriten fieri ex ueratro nigro Cato docet. Sic fit & scammonites. Mira uitium natura, saporem alienum in se trahendi, qualem & salicum redolent Patauinorum in palustribus uindemiæ. Sic & elleborum seritur in Thaso, aut cucumis syluester, aut scammonea, quod uinum ectromatium uocant, quoniam abortus facit. Fit & ex herbis, quarum naturæ suo loco dicentur, Ex stichade & radice gentianæ, & tragorigano, & dictamo, asaro, dauco, eleliſphaco, panace, acoro, conyza, thymo, mandragora, iunco. Vocarunt & sycinum, & ithacomelin, & lechiſphagiten, quorũ iam obliterata ratio est. Et fruticum uero e genere, cedri utriusque, cupressi, laurus, iuniperi, terebinthi, calami, lentisci, baccas aut lignum recens musto decoquunt. Itẽ chamelææ, & chamæpityos, et chamædryos lignum. Eodem modo & ex flore, in congium musti decem denariorum pondere addito.

De hydromeli & oxymeli. Cap. XVII.

f It uinum et ex aqua ac melle tantum. Quin quennio ad hoc seruari cœlestem iubent. Aliqui prudentiores statim ad tertias partes decoquunt, & tertiam mellis ueteris adijciunt. Deinde XL diebus canis ortu in sole habent. Alii diffusa ita decimo die obturant. Hoc uocatur hydromeli, & uetustate saporem uini assequitur, nusquam laudatius, quàm in Phryga. Quin et acetum melle temperabatur: adeo nihil intentatum in uita fuit. Oxymeli hoc uocarunt, mellis X libris, aceti ueteris heminis quinque, salis marini libra, aquæ pluuiæ sextariis quinque, sufferuefactis decies, mox elutriatis, atque ita inueteratis. Omnia ab Themi

ſone ſummo autore dãnata: & hercule coactus eorum uſus uideri poteſt, niſi ſi quis naturæ opus eſſe credit aromatitem, & ex unguentis uina compoſita, aut ut biberẽtur genuiſſe eam frutices. Iſta ſunt cognitu iucunda, ſolertia humani animi omnia exquirente. Nihil quidem ex his anno durare, præterq́ quæ uetuſtate ipſa fieri diximus, et plura nc tricẽnis q́dẽ diebus, non erit dubiũ.

Prodigioſa genera uini. Cap. XVIII.

Vnt & in uino prodigia. Dicitur in Arcadia fieri quod fœcunditatem fœminis importet, uiris rabiem. At in Achaia maxime circa Caryniam abigi partum uino, atque etiã ſi uuam edant gra uidæ, cum differentia in guſtatu non ſit. Trœzenium uinum qui bibunt, negantur generare. Thaſios duo genera uini diuerſa facere proditur: unum quo ſomnus conciletur, alterum uero quo fugetur. Apud eoſdem uitis theriace uocatur, cuius & uinum & uua contra ſerpentium ictus medetur. Libaneos thuris odore, ex qua diis prolibant. Eˋ diuerſo aſpendios, damnata aris. Ferunt eam nec ab alite ulla attingi. Thaſiam uuam Aegyptus uocat apud ſe prædulcem, quæ ſoluit aluum. Eſt cõtra in Lycia quæ ſolutam firmat. Aegyptus & ecbolada habet abortus facientem. Vina in apothecis, canis ortu mutantur quædam, poſtea'q; reſtituuntur ſibi. Sic et mari nauigato, cuius iactatus his quæ durauerint tantum uetuſtatis adiicere ſentitur, quantum habuerint.

Quibus uinis ad ſacra uti fas non ſit, et quibus generibus muſta condiantur. Cap. XIX.

Et quoniam religione uita conſtat, prolibare diis neſaſtum habetur uino præter imputatæ uitis, ſul

minæ tactæ, quamq; iuxta hominis mors laqueo pependerit, aut uulneratis pedibus calcata, & quod circunci sis uinaceis profluxerit, aut superne deciduo immundio re lapsu aliquo polluto. Item Græcæ, quoniam aquam habeant. Vitis ipsa quoque manditur decoctis caulibus summis, qui & condiuntur in aceto ac muria. Verum & de apparatu uini dixisse conueniat, cum Græci priuatim ea præcepta condiderint, artemq; fecerint, sicut Euphronius, & Aristomachus, & Coniades, & Hicesius. Africa gypso mitigat asperitatem, necnō aliquibus sui partibus calcæ. Græcia argilla, aut marmore, aut sale, aut mari, lenitatem excitat. Italiæ pars aliqua abulana pice: ac resina condire musta uulgare est ei, prouinciisq; finitimis. Nonnusquam prioris uini fece acetóue condiunt. Necnon & ex ipso musto fiunt medicamina, Decoquitur ut dulcescat portione uirium. Nec durare ultra annuū spatium tale proditur. Aliquibus in locis decoquunt ad sapas musta, infusisq; his ferociam frangūt. Et in hoc tamen genere, & in omni alio subministrāt uasa ipsa condimentis picis. Cuius faciendæ ratio proximo dicetur uolumine.

De picis generibus, & resinis, & mustis condiendis, & de aceto, & fece. Cap. XX.

RBorum succo manantium picem resinamq;, aliæ ortæ in oriente, aliæ in Europa ferunt. Quæ interest Asia: utrinq; quasdam habet. In oriente optimā tenuissimāq; terebinthi fundūt: deinde lentisci, quam & mastichem uocant: postea cupressi, acerrimam sapore. Liquidā omnes, & tm̄ resinā: crassiorem uero, et ad pices faciēdas cedrus. Arabica resina

alba est, acri odore, difficilis coquẽti. Iudaica crassior, & terebinthina quoque odoratior. Syriaca Attici mellis similitudinem habet. Cypria antecedit omnes. Est autem melleo colore, carnosa. Colophonia præter cæteras fulua, si teratur alba fit, grauior odore, ob id non utũtur ea unguentarii. In Asia quæ fit è picea, admodum candida, spagas uocatur. Resina omnis dissoluitur oleo. Quidam & creta figlinarum hoc fieri arbitrantur. Pudetq; confiteri, maximum iam honorem eius esse in euellendis uirorum corpori pilis. Ratio autem condiendi musta, in primo feruore, qui nouem diebus cum plurimum peragitur, aspersu picis, ut odor uino contingat, & saporis quædam acumina. Vehementius id fieri arbitrantur crudo flore resinæ, excitariq; lenitatem. Eò diuerso crapula compesci feritatem nimiam, frangiq; uirus: aut ubi pigra lenitas torpeat, uirus addi. Liguriæ maxime circumpadanisq; mustis utilitas discernitur hoc modo, Pugnacibus mustis crapulæ plus inditur, lenibus parcius. Sunt qui & ex utroque condiri uelint. Necnõ alia æque multiplici natura. Vitiumq; musto quibusdam in locis, iterum sponte feruere: qua calamitate deperit sapor, uappæq; accipit nomen, probrosum etiam hominũ cum degenerauerit animus. Acri enim nequitiæ inest uirtus magnos ad usus, et sine quey uita mitior degi nõ possit. Cætero uinorum medicaminis tanta cura est, ut cinere apud quosdam, ceu gypso alibi quibus diximus modis instaurentur. Sed cinerem è uitis sarmentis, aut quercu præferunt. Quin & marinam aquam eiusdem rei gratia ex alto peti iubent, seruariq; ab æquinoctio uerno, aut certe nocte solstitio et aquilone flante hauriri, uel si

uel si circa uindemiam hauriatur decoqui. Pix in Italia ad uasa uino condendo maxime probatur Brutia. Fit è picea resina. In Hispania autem è piceastris, minime laudata. Est enim resina harum amara & arida, & graui odore. Differentiam rationemq; faciendi proximo uolumine demonstrabimus inter arbores feras. Vitia præter supradicta, acor, aut fumidum uirus, picis autem adustio. Experimentum uero si fragmenta sub luceant, ac sub dente lentescant acore iucundo. Asia picem Indicam maxime probat, Græcia Piericam, Virgilius Naritiam, Diligentiores admiscent nigram masticem, quæ in Ponto bituminis similis gignitur, et iris radicem oleumq; Nam æram accipientibus uasis compertum est uina acescere. Sed transferre in ea uasa in quibus acetum fuerit utilius, quàm in ea in quibus dulce aut mulsum. Cato iubet uina conarnari (hoc enim utitur uerbo) cineris lixiuy, cum defruto cocti parte quadragesima, pulegij uel salis sesquilibra. Interim & tuso marmore. Facit & sulphuris mentionem, resinæ uero in nouissimis. Super omnia addi mature scente iam uino iubet mustum, quod ille tortiuum appellat. Nos intelligimus nouissime expressum: & adjca mustis tingendi gratia coloris, ut pigmentum aliquod uini, atque ita pinguius fieri. Tot ueneficijs placere cogitur: & miramur noxia esse. In uitium inclinantis experimentum est, laminæ plumbeæ mutatus in eo colos. Proprium autem inter liquores uino, mucescere, aut in acetũ uerti. Extãtq; medicinæ uolumina. Et fex uini siccata recipit ignes, ac sine alimento per se flagrat. Cinis eius nitri naturã habet, easdemq; uires, hoc amplius quo pinguior sentitur.

De cellis uinarijs. Cap. XXI.

Agna & collecto iam uino differentia in cellam. Circa alpes ligneis uasis condunt circuliſq; cingunt, atque etiam hyeme gelida ignibus rigorem arcent. Mirum dictu, ſed aliquando uiſum, ruptis uaſis ſtetere glaciatæ moles prodigij modo, quoniam uini natura non gelaſcit, aliâs ad frigus ſtupens tantum. Mitiores plagæ dolijs condunt, infodiunt'q; terræ tota, aut ad portionem ſitus. Item cœlum præbent. Alibi uero impoſitis tectis arcent, traduntur'q; ad hæc præcepta. Latus cellæ uinariæ, aut certe feneſtras obuerti in aquilonem oportere, uel uſque in exortum æquinoctialem. Sterquilina & arborum radices procul abeſſe, omniaq; odoris euitandi, facillimo in uina tranſitu: ficos utique & caprificos. Dolijs etiam interualla dari, ne inter ſeſe uitia ſerpant, contagione uini ſemper ocyſſima. Quinet figuras referre. Ventroſa ac patula minus utilia. Picari oportere protinus à canis ortu, poſtea perfundi marina aqua, aut ſalſa, ac leui cinere ſarmenti aſpergi uel argilla, abſterſa myrrha ſuffiri, ipſaſq; ſæpius cellas. Imbecilla uina demiſſis in terram dolijs ſeruanda, ualida expoſitis. Nunquam implenda. Et quod ſuperſit, paſſo aut defruto perungendum, admixto croco, picæ ueteri cum ſapa. Sic coopercula doliorum medicanda, addita maſticæ ac picæ. Bruma aperiri uetãt, niſi ſereno die. Vetant auſtro flante, lunáue plena. Flos uini candidus probatur, rubens triſte ſignum eſt, ſi non uini colos ſit. Item uaſa incaleſcentia, operculáue ſudãtia. Quod celeriter florere cœperit, odoremq; trahere, non fore diutinum. Ipſa quoque defruta ac ſapas, cum

sit cœlum sine luna, hoc est in syderis eius coitu, neque alio die coqui iubent. Præterea plumbeis uasis nō æreis, rucibus inglandibus additis: eas enim fumum excipere. Campaniæ nobilissima exposita sub diuo in cadis uerberari sole, luna, imbre, uentis, aptissimum uidetur.

De uitanda ebrietate. Cap. XXII.

Si quis diligentius reputet, in nulla parte operosior uita est, cœu non saluberrimum ad potus aquæ liquorem natura dederit, quo cætera omnia animantia utuntur. At nos uinum bibere et iumenta cogimus, tantóq; opere, tanto labore & impendio constat quod hominis mentem mutet, ac furorem gignat, milibus scelerum huic deditis tanta dulcedine, ut magna pars nō aliud uitæ præmium intelligat. Quin imo ut plus capiamus, sacco frangimus uires. Et alia irritamenta excogitantur. Ac bibendi causa etiam uenena conficiuntur, alijs cicutam præsumentibus, ut bibere mors cogat, alijs pumicis farinam, & quæ referendo pudet docere. Cautissimos ex his balineis coqui uidemus, exanimesq; efferri. Iā uero alios lectum expectare nō posse, imo uero nec tunicam, nudos ibi protinus anhelos ingentia uasa corripere, uelut ad ostentationē uirium, ac plene infundere ut statim euomant, rursusq; hauriant, idq; iterū tertiumq; tanq; ad perdenda uina geniti, & tanq; effundi illa nō possint, nisi per humanum corpus. Ad hæc pertinent peregrinæ exercitationes, & uoluptatio in cœno, ac pectorosa ceruicis repandæ ostentatio. Per omnia hæc prædicatur sitis quæri. Iam uero quæ uasa adulterijs cœlata? tanquam per se parum doceat

libidines temulentia. Ita uina ex libidine hauriuntur, atque etiam præmio inuitatur ebrietas. Et si dijs placet, emitur alius, ut quantum biberit, tantum edat: & pretium uinolentiæ lege accipit. Alius quantum aleæ quæsierit, tantum bibit. Tunc auidi matronam oculi lient, graues produnt marito. tunc animi secreta proferuntur. Alij testamenta sua nuncupant: alij mortifera loquuntur, redituraśq; per iugulum uoces non continẽt, quàm multis ita interemptis. Vulgóq; ueritas iam attributa uino est. Interea ut optime cedat, solem orientem non uident, ac minus diu uiuunt. Hinc pallor, et genæ pendulæ, oculorum ulcera, tremulæ manus, effundentes plena uasa, & (quæ sit pœna præsens) furiales somni, & inquies nocturna. Præmiumq; summum ebrietatis libido portẽtosa, ac iucundum nefas. Postera die ex ore halitus fœtidi, ac ferè rerum omnium obliuio, morsq; memoriæ. Rapere se ita uitam prædicant, cum priorem diem quotidie perdant, illi uero et uenientem. Tib. Claudio principe ante hos annos XL. institutum, ut ieiuni biberent, potusq; uini antecederet cibos, externis & hoc artibus, ac medicorum placitis nouitate aliqua sese commendantium. Gloriam hac uirtute Parthi quærunt. Famam apud Græcos Alcibiades meruit. Apud nos cognomen etiam Nouellius Torquatus Mediolanensis ad proconsulatum usque è prætura honoribus gestis, tribus cõgijs (unde & cognomen illi fuit) epotis uno impetu, spectante miraculi gratia Tiberio principe in senecta iam seuero atque etiam aliâs sæuo, sed ipsa iuuenta ad merum promior fuerat. Eademq; commendatione credidere L. Pisonem urbis Romæ curatorem ab eo delectum,

quòd biduo duabusq; noctibus perpotationem continuasset apud ipsum iam principem. Nec alio magis Drusus Cæsar regenerasse patrem Tiberium ferebatur. Torquatis rara gloria (quando & hæc ars suis legibus constat) non labasse sermone, nec leuatum uomitione, non altera corporis parte. Dum biberet matutinas obisse uigilias, plurimum hausisse uno potu. Plurimum præterea alijs minoribus addidisse, optima fide non respirasse in hauriendo, neque expuisse, nihilq; ad elidendum in pauimentis sonum ex uino reliquisse, diligenti scito legum cõtra bibendi fallacias. Tergilla Ciceronem M. filium binos congios simul haurire solitum ipsi obijcit: Marcoq; Agrippæ à temulento scyphũ impactum. Etenim hæc sunt ebrietatis opera. Sed nimirũ hanc gloriam auferre Cicero uoluit interfectori patris sui M. Antonio. Is enim ante eum auidissime apprehẽderat hanc palmã, edito etiam uolumine de sua ebrietate: quo patrocinari sibi ausus, approbauit plane (ut equidem arbitror) quãta per temulentiam mala terrarum orbi intulisset. Exiguo tempore ante prælium Actiacum id uolumen euomuit: quo facile intelligatur ebrius iam sanguine ciuium, & tanto magis eum sitiens. Nanque & hæc necessitas uitium comitatur, ut bibendi consuetudo augeat auiditatem. Scitumq; est Scytharum legati, quanto plus biberint, tanto magis sitire Parthos. Est & occidentis populis sua ebrietas, fruge madida: pluribus modis per Gallias Hispaniasq; nominibus alijs, sed ratione eadem. Hispaniæ iam & uetustatem ferre ea genera docuerũt. Aegyptus quoque è fruge sibi potus similes excogitauit. Nullaq; in parte mundi cessat ebrietas. Meros quippe

hauriunt tales succos, nec diluendo ut uina mitigant. At hercule illic tellus fruges parere uidebatur. Heu mira uitiorum solertia, inuentum est quemadmodū aquā quoque inebriaret. Duo sunt liquores corporibus humanis gratissimi, intus uini, foris olei, arborum è genere ambo præcipui, sed olei necessarius. Nec segniter uita in eo elaborauit. Quanto tamen in potu ingeniosior apparebit, ad bibendum generibus centumnonagintaquinq;, si species uero æstimentur, pene duplici numero excogitatis, tantoq; paucioribus olei: De quo in sequenti uolumine dicemus.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER DECIMVS QVINTVS.

Naturæ frugiferarum arborum. Cap. I.

OLEAM Theophrastus celeberrimus è Græcorum autoribus urbis Romæ anno circiter quadringentesimoquadragesimo, negauit nisi intra XL.M. passuū à mari nasci: Fenestella uero omnino non fuisse in Italia, Hispania, atque Africa, Tarquinio Prisco regnante, ab annis populi Romani CLXXXIII. quæ nunc peruenit trans Alpes quoque, et in Gallias, Hispaniasq; medias. Vrbis quidem anno quingentesimoquito, Appio Claudio Cæci nepote, L. Iunio COSS. olei libræ duodenæ assibus ueniere. Et nox anno sex-

centesimo octogesimo, M. Seius L. F. ædilis curulis olei denas libras singulis assibus præstitit populo Romano per totum annum. Minus ea miretur, qui sciat post annos XXII Cn. Pompei IIII. consulatu oleum prouincijs Italiam misisse. Hesiodus quoque in primis cultum agrorum docendam arbitratus uitam, negauit oleæ satorem fructum ex ea percepisse quenquam. Tam tarda tunc res erat. At nunc etiam in plantarijs serunt, trãslatarumq; altero anno decerpuntur baccæ. Fabianus negat prouenire in frigidissimis oleam, neque in calidissimis. Genera earum tria dixit Virgilius, orchites, et radios, & pausias. Nec desyderare rastros, aut falcem ullam, aut curam. Sine dubio & in ijs solum maxime cœlumq; refert. Verũtamen & tondentur cum & uites, atque etiam interradi gaudent. Consequens earum uindemia est, arsq; uel maior, oleum quàm musta temperãdi. Ex eadem quippe oliua differunt succi. Primum omniũ cruda, atq; nondũ inchoatæ maturitatis, hoc sapore præstãtissimo. Quin et ex ea prima unda præli laudatissima, ac deinde per diminutiones, siue (ut nuper inuentũ est) exilibus regulis pede incluso. Quanto maturior bacca, tãto pinguior succus, minusq; gratus. Optima aũt ætas ad decerpẽdũ, inter copiã bonitatemq; incipiente bacca nigrescere. Nostri uocãt drupas, Græci uero dryppetas. Cætero distat, an maturitas illa in torcularibus fiat, an ramis: rigua fuerit arbor, an suo tantum baccã succo, nihilq; aliud quàm rores cœli biberit.

De oleo. Cap. II.

Vetustas oleo tædium affert, nõ item ut uino, plurimumq; ætatis annuo est, prouida (si libeat in-

telligere) natura. quippe temulentiæ nascentibus uinis, uti necesse non est: quinimmo inuitat ad seruandũ blãda inueterati caries. Oleo noluit parci, fecitq; ea necessitate promiscuum & uulgo. Principatum in hoc quoque bono obtinuit Italia toto orbe, maxime agro Venafrano, eiusq; parte quæ Licinianum fundit oleum: unde et Liciniæ gloria præcipua oliuæ. Vnguenta hanc palmam dedere, accommodato ipsis odore. Dedit & palatum delicatiore sententia. De cætero baccas Liciniæ nulla auis appetit. Reliquum certamen inter Istriæ terrã & Bæticæ par est. Vicina bonitas prouincijs, excepto Africæ frugifero solo. Cereri totum id natura concessit, oleum ac uinum non inuidit tantum, satisq; gloriæ in messibus fecit. Reliqua erroris plena, quẽ in nulla parte uitæ numerosiorem esse docebimus.

De natura oliuæ, & oleæ incipientis. Cap. III.

Oliuæ constant nucleo, oleo, carne, amurca: Sanies est hæc eius amara. Fit ex aquis, ideo sicitatibus minima, riguis copiosa. Suus quidem oliuæ succus est oleum, idq; præcipue ex immaturis intelligimus, sicut de omphacio docuimus. Augetur oleũ ab Arcturi exortu ad XVI. calendas Octobris, postea nuclei increscunt & caro. Cum sitienti imbres copiosi accesserc, uitiatur oleum in amurcam. Huius color oliuam cogit nigrescere. Ideoq; incipiente nigritia minimum amurcæ, ante eam nihil. Et error hominum falsus, existimantium maturitatis initium, quod est uitij proximũ. Deinde quòd oleum crescere oliuæ carne arbitramur, cum succus omnis in corpus abeat, lignumq; intus grãdescat. Ergo tum maxime rigantur. Quod ubi cura mul

ta siue imbribus accidit, oleum absumitur, nisi secuta serenitate quæ corpus extenuet. Omnino enim, ut Theophrasto placet, est olei causa calor, quare & in torcularibus & iam in cellis multo igne quæritur. Tertia est culpa in parsimonia, quoniam propter impendium decerpendi expectatur ut decidat oliua. Qui medium temperamentum in hoc seruant, perticis decutiunt, cum iniuria arborum, sequentis anni damno. Quippe oliuatibus lex antiquissima fuit: Oleã ne stringito, ne uel uerberato. Qui cautissime agunt, harundine leui ictu, nec aduersos percutiunt ramos. Sic quoque alternare fructus cogitur decussis germinibus. Nec minus, si expectetur ut cadat. Hærendo enim ultra suum tempus, absumunt uenientibus alimentum, & detinent locum. Argumentum est, quòd nisi ante fauonium collectæ, nouas uires resumunt, & difficilius cadunt. Prima ergo ab autumno colligitur, uitio operæ non naturæ, pausia cui plurimum carnis: mox orchites, cui olei: post radius. Has enim ocyssime occupatas, quia sunt tenerrimæ, amurca cogit decidere. Differuntur uero etiam in Martium mẽsem callosæ, contra humorem pugnaces, ob idq; minimæ, Licinia, Cominia, Contia, Sergia, quam Sabini regiam uocant, non ante fauonij afflatum nigrescentes, hoc est ad VI. idus Febru. Tunc arbitrantur eas maturescere, & quoniam probatissimum ex ijs fiat oleum, accedere etiam ratio prauitati uidetur. Feruntq; frigore sterilitatem fieri, sicut copiam maturitate: cum sit illæ bonitas non temporis, sed generis tarde putrescentium in amurcam. Similis error collectam seruãdi in tabulatis, nec priusquam sudet premendi, cum omni mora oleũ

decrescat, amurca augeatur. Itaque uulgo non amplius senas libras singulis modijs exprimi dicunt. Amurcæ mensuram nemo agit, quanto ea copiosior reperiatur in eodem genere diebus adiectis. Omnino in uita error est publicus, tumore oliuæ crescere oleum existimantium: præsertim cum magnitudine copiam olei non constare, indicio sint quæ regiæ uocantur, ab alijs maiorinæ, ab alijs phauliæ, grandissimæ, alioquin minimo succo. Et in Aegypto carnosissimis olei exiguum. Decapoli uero Syriæ perquam paruæ, nec cappari maiores, carne tamen commendantur. Quam ob causam Italicis transmarinæ præferuntur in cibis, cum oleo uincantur. Et in ipsa Italia cæteris picenæ, & Sidicinæ. Sale illæ priuatim condiuntur, &, ut reliquæ, amurca sapáue. Nec non aliquæ oleo suo sine accersita commendatione puræ innatant, colymbades: franguntur eædem, herbarum q; uiridium sapore condiuntur. Fiunt et præcoces feruenti aqua perfusæ, quamlibet immaturæ. Mirum q;, dulcem succum oliuas bibere, & alieno sapore infici. Purpureæ sunt & in ijs, ut unis in nigrum colorem transeuntibus, pausiæ. Sunt & superbæ, præter iam dicta genera. Sunt et prædulces, per se tantum siccatæ, unis q; passis dulciores: admodum raræ in Africa, & circa Emeritam Lusitaniæ. Oleum ipsum sale uindicatur à pinguitudinis uitio. Cortice oleæ concisso odorem accipit medicati, aliàs ut uino palati gratia nulla est. Nec tã numerosa differentia: tribus ut plurimum bonitatibus distat. Odor in tenui argutior, & is tamen etiam in optimo brevis.

De natura olei. Cap. IIII.

Leo natura tepefacere corpus, & contra algo
o res munire. Eidemq; feruores capitis refrige-
rare. Vsum eius ad luxuriam uertêre Græci,
uitiorum omnium genitores, in gymnasiis publicando.
Notum est, magistratus honoris eius octogenis sestertiis
strigmenta olei uendidisse. Oleæ honorem Romana ma-
iestas magnum præbuit, turmas equitum idibus Iuliis
ex ea coronando: item minoribus triumphis ouantes.
Athenæ quoque uictores olea coronant, Græci uero olea
stro Olympiæ.

De cultura oliuarum. Cap. V.

Vnc dicentur Catonis placita de oliuis. In cæ
n lido & pingui solo radium maiorem, Salen-
tinam, orchitem, pausiam, Sergianam, Comi-
nianam, albiceram seri iubet. Adiicitq; singulari prudẽ
tia, quam earum in his locis optimam esse dicant. In frĩ
gido autem & macro Liciniam. Pingui enim aut feruẽ
ti uitiari eius oleum, arboremq; ipsam fertilitate consu-
mi. Musco præterea rubro infestari. Spectare oliueta in
fauonium loco exposito solibus cænset.

De seruandis oliuis, & quomodo faciendum
oleum. Cap. VI.

Ec alio ullo modo laudat condi oliuas, optime
n orchites & pausias, quàm uel uirides in mu-
ria, uel fractas in lentisco. Oleum quamacer
bissima oliua optimum fieri. Cætero quamprimũ è ter-
ra colligendam. Si inquinata sit, lauandam. Siccari tri-
duo, satis esse. Si gelent frigora, quarto die premendam.

Hanc & sale aspergi. Oleum in tabulato minui, deteriusq; fieri. Item in amurca & fracibus. Eæ sunt carnes, & inde fœces. Quare sæpius die decapulandum. Præterea in conchas & plumbeas cortinas: ære uitiari. Feruentibus omnia ea fieri clausisq; torcularibus, et quammaxime uentilatis. Ideo nec ligna ibi cædi oportere. Quæ de causa è nucleis ipsarum ignis aptissimus. Et è cortinis in labra fundendum, ut fraces & amurca liquentur. Ob id crebrius uasa mundanda, fiscinas spongia tergendas, ut quammaxime pura syncæritas constet. Postea inuentum, ut lauarentur utique feruenti aqua: protinus prælo subiicerentur solidæ (ita enim amurca exprimitur) mox trapetis fractæ premerentur. iterum premi plus quàm centenos modios non probant. Factus uocatur. Quod uero post molam primum est, flos. Factus tergeminos ferè à quaternis hominibus nocte ac die premi iustum est.

De oleo factitio. Cap. VII.

Non erat tum factitium oleum: ideoq; arbitror nihil à Catone dictum. Nunc eius genera plura. Primumq; persequemur ea quæ ex arboribus fiunt, & inter illas ante omnes ex oleastro. Tenuè id, multoq; amarius quàm oleæ, tantum ad medicamentum utile. Simillimum huic est ex chamelæa fruticæ saxoso, non altiore palmo, foliis oleastri, baccisq;. Proximum fit & è aci, arbore in Aegypto copiosa. Alii crotonem, alij trixin, alii sesamum syluestre appellant. Ibiq; non pridem. Et in Hispania repente prouenit altitudine oleæ, caule ferulaceo, folio uitium, semine uuarum gracilium, pallidarumq;. Nostri eam uocant rici

num à similitudine seminis. Coquitur id in aqua, innatansq; oleum tollitur. At in Aegypto ubi abundat, sine igne & aqua sale aspersum exprimitur, cibis fœdũ, lucernis utile. Amygdalinum, quod aliqui metopiũ uocant, ex amaris nucibus arefactis, & in offam contusis, aqua & iterum tusis exprimitur. Fit & è lauro, admixto druparum oleo. Quidamq; è baccis exprimunt tantum. Alii foliis modo, alii folio et cortice baccarum. Necnon styracem addunt, aliosq; odores. Optima laurus ad id latifolia, syluestris, nigra baccis. Simile est è myrto nigra, & hæc latifolia melior. Tunduntur baccæ aspersæ calida aqua, mox decoquuntur. Alii foliorũ molliſſima decoquunt in oleo, & exprimunt. Alii delecta ea in oleum prius sole maturant. Eadem ratio et in satiua myrto, sed præfertur syluestris minore semine, quam quidam oxymyrsinen uocant, alii chamæmyrsinen, alii acaron à similitudine. Est enim breuis, fruticosa. Fit & ex citro, cupresso, nucibus iuglandibus, quod carynon uocant: malis cedri, quod cedrelæon. Ex grano quoque gnidio purgato semine & tuso. Item lentisco: nam & cyprinum etiam. E glande Aegyptia ut fieret odorum causa, dictum est. Indi etiam ex castaneis & sesama atque oryza facere dicuntur: Ichthyophagi è piscibus. Inopia cogit aliquando luminum causa & è platani baccis fieri, aqua & sale maceratis. Et œnanthinum fit de ipsa œnanthe, ut dictum est in unguentis. Gleucino mustum incoquitur uapore lento. Ab aliis sine igne circundatis uinaceis diebus XXII. bis singulis permixtum. Consumitur q; mustum oleo. Alij nó sam sucum tantum admiscent, sed etiam pretiosiora odora-

menta. Et in gymnasiis quoque conditur odoribus, sed uilissimis. Fit et de aspalatho, calamo, balsamo, iri, cardamomo, meliloto, nardo gallico, panace, samsuco, helenio, cinnami radice, omnium sucis in oleo maceratis expressisq; Sic & rhodinum è rosis, iuncanum è iunco, quod est rosaceo similimum. Item hyoscyamo, lupinis & narcisso. Plurimum autem in Aegypto è rhaphani semine, aut gramine herba, quod chortinō uocant. Item sesama & urtica, quod cnecinum appellant. È lilio & alibi fit sub diuo, sole, luna, pruina maceratum. Suis herbis componunt inter Cappadociam & Seleuciam, quod Seleucinum uocant, neruis admodum utile: sicut in Italia è gummi. È pice fit quod picinum appellant, cū cōcoquitur uelleribus supra halitum eius expansis atque ita expressis. probatum maxime è Brutia. est enim pinguissima & resinosissima. Color oleo fuluus. Sponte nascitur in Syriæ maritimis, quod elæomeli uocant. Manat ex arboribus pinque, crassius melle, resina tenuius, sapore dulci, et hoc medicis. Veteri quoque oleo usus est ad quædam genera morborum. Existimatur & eburi uindicando à carie utile esse. Certe simulacrum Saturni Romæ intus oleo repletum est.

De amurca. Cap. VIII.

Vper omnia autem celebrauit amurcam laudibus Cato. Dolia olearia cadosq; illa imbui, ne bibant oleum. Amurca subigi areas terendis messibus, ut formicæ rimæq; absint. Quin & lutum parietum & tectoria & pauimenta horreorū frumenti, uestiarium et contra teredines ac noxia animalia, amurca aspergi: semina frugū perfundi. morbis quæ

drupedum, arborũ quoq; illa medẽdum, efficaci ad ulcera interiora humani quoque oris. Lora ẽt ac coria oĩa, & calcamina, axesq;, decocta ungi, atque æramenta contra eruginem coloriſq; gratia elegantioris: & totam ſupellectilem ligneã, ac uaſa fictilia, in queis ficum aridã libeat aſſeruare: aut ſi folia baccasq; in uirgis myrti aliud' ue id genus ſimile. Poſtremo ligna macerata amurca, nullius fumi tedio ardere. Oleã ſi lãbẽdo capra lingua cõtigerit, depaueritq; primo germinatu, ſterileſcere, autor eſt M. Varro. Et hactenus de olea atque oleo.

Pomorum omnium genera & naturæ. Cap. IX.

Eli qui arborum fructus, uix ſpecie figuráue,
r non modo ſaporibus ſuciſq; toties permixtis atque inſitis, enumerari queunt.

Nucum pinearum genera quatuor. Cap. X.

Randiſſimus pineis nucibus, altiſſimeq; ſuſpen
g ſus, intus exiles nucleos lacunatis includit toris, ueſtitos alia ferruginis tunica, mira naturæ cura molliter ſemina collocandi. Harum genus alterum Tarentinum, digitis fragili putamine, auiumq; furto in arbore. Tertium ſapinium è picea ſatiua, nucleorum cute uerius, quàm putamine, adeo molli, ut ſimul mandatur. Quartum pityida uocant è pinaſtris, ſingularis remedii aduerſus tuſſim. In melle decoctos nucleos Taurini aquicelos uocant. Pinea corona uictores apud Iſthmum coronantur.

De malo cotoneo. Cap. XI.

Is proxima amplitudine mala quæ uocamus
h cotonea, et Græci cydonea, ex Creta inſula ad uecta. Incuruatos trahũt ramos, prohibentq;

creſcere parentem. Plura eorum genera. Chryſomela, in ciſuris diſtincta, colore ad aurum inclinato. Quæ candidiora, noſtratia cognominata, odoris præſtantiſſimi. Eſt & Neapolitanis ſuus honor. Minora ex eodem genere ſtruthea, odoratius uibrant, ſerotino prouentu. Præcocia uero muſtea. Strutheis autem cotonea inſita ſuum genus fecere muluianũ, quæ ſola ex his uel cruda manducantur. Omnia iam & uirorum ſalutatoriis cubilibus incluſa, ſimulacris noctium conſciis impoſita. Sunt præterea paruaſylueſtria, à ſtrutheis odoratiſſima, in ſepibus naſcentia. Mala appellamus, quanquam diuerſi generis, perſica & granata, quæ in punicis arboribus nouem generum dicta ſunt. His acinus ſub cortice intus, illis lignum in corpore. Necnon & quædam è piris libralia appellata, amplitudinem ſibi ponderis nomine aſſerunt.

De Perſico, genera quatuor. Cap. XII.

Sed Perſicorum palma duracinis. Nationum habent cognomen Gallica & Aſiatica. Poſt autumnum matureſcunt, æſtate præcocia intra XXX annos reperta, & primo denariis ſingula uenundata. Supernatia è Sabinis ueniunt, populariaundique. Pomum innocuum expetitur ægris: Pretiumq; iam ſingulis triceni nũmi fuere, nullius maiore, Quod miremur, quia non aliud fugacius. Longiſſima nanque decerpto bidui mora eſt, cogitq; ſe uenundari.

De pruno, genera XI. Cap. XIII.

Ingens poſtea turba prunorum, uerſicolor, nigra, candicans. Hordearia appellata, à comitatu frugis eius. Alia eodẽ colore ſeriora maioraq;,

rāq;,asinina cognominata à uilitate. Sunt & nigra, ac laudatiora cærina atque purpurea. Necnon ab externa gente Armeniaca, quæ sola & odore commendantur. Peculiaris impudentia est nucibus insitorum, quæ faciē parētis succum q; adoptionis exhibent, appellata ab utroque nucipruna. Et hæc autem & persica, & cærina, ac syluestria, ut uuæ autumno cadis condita, usque ad alia nascentia ætatem sibi prorogant. Reliquorum uelocitas cito mitescentium transuolat. Nuper in Bætica malina appellari cœperunt malis insita, & alia amygdalina amygdalis. His intus in ligno nucleus amygdalæ est. Nec aliud pomum ingeniosius geminatum est. In peregrinis arboribus dicta sunt Damascena, à Syriæ Damasco cognominata, iampridem in Italia nascentia, grandiore quanquam ligno, et exiliore carne, nec unquam in rugas siccata, quoniam soles sui desunt. Simul dici possunt populares eorum myxæ, quæ & ipsæ nunc cœpere Romæ nasci insitæ sorbis. In totum quidem persica peregrina etiam Asiæ Græciæq; esse, ex nomine ipso apparet, atque ex Perside aduecta. Sed pruna syluestria ubique nasci certum est. Quo magis miror, huius pomi mentionem à Catone non habitam, præsertim cum condenda demonstraret quædam & syluestria. Nam persicæ arbores sero, & cum difficultate transiere, ut quæ in Rhodo nihil ferant, quòd primum ab Aegypto earū fuerat hospitium. Falsum est, uenenata cum cruciatu in Persis gigni, & pœnarum causa à regibus translata in Aegyptum, & terra mitigata. Id enim de Persea diligentiores tradunt, quæ in totum alia est, myxis rubescentibus similis, nec extra orientem nasci uoluit. Eam

quoque eruditiores negauerunt ex Perside propter supplicia translatam, sed à Perseo Memphi satam. Et ob id Alexandrum illa coronari uictores ibi instituisse, in honorem ataui sui. Semper autem folia habet et poma, subnascentibus alijs. Sed pruna quoque omnia post Catonem cœpisse manifestum est.

De diuersis generibus malorum, genera XXIX. Cap. XIIII.

Malorum plura sunt genera. De citreis cum sua arbore diximus. Medica autem Græci uocant patriæ nomine. Aeque peregrina sunt ζίζυφα, & tuberes, quæ & ipsa non pridem uenere in Italiam. Hæc ex Africa, illa ex Syria. Sex. Papinius, quē consulem uidimus, primus utraque attulit, diui Augusti nouissimis temporibus, in castrorum aggeribus sata, bacis similiora, quàm malis, sed aggeribus præcipue decora, quoniam & in tecta iam syluæ scandunt. Tuberum duo genera, Candidum, et à colore sericum dictum. Penè peregrina sunt in uno Italiæ agro Veronensi nascentia, quæ lanata appellantur. Lanugo ea ob ducat. Strutheis quidem persicisq; plurima: his tamen peculiare nomen dedit, nulla alia commendatione insignibus. Reliqua cur pigeat nominatim indicare, cum conditoribus suis æternam propagauerint memoriam, tanquam ob egregium aliquod in uita factum? Nisi fallor apparebit ex eo ingenium inserendi: nihilq; tam paruum esse, quod non gloriam parere possit. Ergo habent originem à Matio, Gestioq; & Manilio, item Claudio. Quibus cotoneo insito ab Appio è Claudia gente, Appiana sunt cognominata. Odor est his cotoneorum,

magnitudo quæ Claudianis, color rubens. Ac ne quis id ambitu ualuisse claritatis & familiæ putet, sunt et scæptiana ab inuentore libertino, insignia rotunditate. Cato adiecit quiriana, & quæ tradit in dolijs condi: scantiana. Omnium autem nuperrime adoptata sunt parua, gratissimi saporis, quæ petusia nominantur. Patrias nobilitauere camerina & græcula Cætera è causis traxere nomen: germanitatis cohærentia & gemella, nunquam singula in fœtu, coloris serica, cognationis melappia. Mustea à celeritate miteſcendi: quæ nunc melimela dicuntur, à sapore melleo. Orbiculata, à figura orbis in rotunditatem circumacti. Hæc in Epiro primum proueniſſe, argumento sunt Græci, qui epirotica uocant. Mammarum effigie orthomastica. A conditione castrati seminis, quæ spadonia appellant Belgæ. Melofolijs folium unũ, aliquando & geminum erumpit è latere medio. Celerrime in rugis maræscunt pannucea. Stolide tument pulmonea Sunt quibus sanguineus est color, origine ex mori insitu tracta. Cunctis uero quæ fuerunt à sole, partes rubent. Sunt & parua gratia saporis, atque etiam acutiora odore, sylueſtria. Id peculiare improbitatis et acerbitatis conuicium, & uis tanta, ut aciem gladij præstringat. Dacis fermè utilissimis nomen, quanquam primis aduentu decerpi q; properantibus.

De piris, & insitorum uarietate. Cap. XV.

Adem causa in piris taxatur superbiæ cognomine. Parua hæc, sed ocyssima. Cunctis autẽ Crustumina gratissima. Proxima ijs falerna à potu, quoniam tanta uis succi abundat. Lactea hæc uocantur, in ijsq; alia colore nigro donant Syriæ. Reli-

quorum nomina aliter in alijs locis appellantur. Sed confessis urbis uocabulis autores suos nobilitauere decimiana, & ex eo tractum, quod pseudodecimianum uocant. Dolobelliana longissimi pediculi. Pōponiana cognomine mammosa, liceriana, seueriana: & quæ ex ijs nata sunt tyranniana, longitudine pediculi distantia. Fauoniana rubra, paulo superbis maiora. Lateriana, Anitiana: Post autumnalia acidulo sapore iucunda. Tiberiana appellantur, quæ maxime Tiberio principi placuere. Colorantur magis sole, grādescunt́q;, alioquin eadē essent quæ liceriana. Patriæ nomina habent, seriſſima omniū amerina, picentina, numantina, alexandrina, numidiana, græca, & in ijs tarentina: signina, quæ alij à colore testacea appellant, sicut onychina, purpurea. Ab odore myrapia, laurea, nardina. A tempore hordearia, collo ampullacea, & coriolana. Brutæ gentilitatis cucurbitana, acidula succi. Incerta nominum causa est barbaricis uenereiśq;, quæ colorata dicunt: regyśq; quæ minimo pediculo sessilia, patricijs, uoconijs, uiridibus oblongiśq;. Præterea dixit uolema Virgilius à Catone sumpta, qui & sementina, & mustea nominat. Pars hæc uitæ iampridem peruenit ad culmen, expertis cuncta hominibus. Quippe cum Virgilius insitam nucibus arbutum, malis platanum, cerasis ulmū dicat. Nec quicquā amplius excogitari potest. Nullum certe pomum nouū diu iam inuenitur. Neque omnia insita miscēri fas est, sicut nec spinas inseri, quando fulgura expiari non queunt facile: quot́q; genera insita fuerunt, tot fulgura uno ictu pronunciantur. Turbinatior piris figura. In ijs serotina ad hyemem usque ad matrem pendent gelu ma

turescentia, græcat, ampullacea, laurea: sicut in malis amerina, scantiana. Conduntur uero pira ut uuæ, ac totidem modis: neque aliud in cadis præterquam pruna. Pomis proprietas piris q; uini: similiterq; in ægris medentes cauent: ac uino & aqua coquuntur, atque pulmentarij uicem implent, quod non alia, præter cotoneá & struthea.

De pomis seruandis. Cap. XVI.

IN uniuersum uero de pomis seruandis præcipitur: pomaria in loco frigido ac sicco contabulari, septentrionalibus fenestris sereno die patere, austros specularibus arcere, aquilonis quoque afflatu poma deturpante rugis. Colligi mala post æquinoctium autumnale, neque ante XV lunam, neque ante primam horam. Cadiua separari, stramentis, storeis, paleis ue substerni. Rara componi, ut limites peruij spiritū æqualem accipiant. Amerina maxime durare, melimela minime.

De cotoneis, Punicis, piris, & sorbis, & uuis seruandis. Cap. XVII.

COtoneis intercluſis spiramētum omne adimēdum, aut incoqui melle ea immergíue oportere: Punica aqua marina feruente indurari; mox triduo sole siccata, ita ne nocturno rore contingantur, suspendi. Cum libeat uti, aqua dulci perlui. M. Varro & in dolijs harenæ seruari iubet, & immatura obrui terra in ollis fundo effracto, sed spiritu excluſo, aē suculo picē illito. Sic etiam crescere amplitudine maiore, quàm possint in arbore. Cætera mala foliis ficulneis;

præterquam cadiuis, singula conuolui, cistisq; uitilibus condi, uel creta figlinarũ illini. Pira in uasis fictilibus picatis inuersis obrui inter scobes. Tarentina serissime legi. Anitiana seruari & in passo. Sorba uero et in scrobibus gypsato operculo, duũm pedum terra superinducta, in loco aprico, inuersis uasis, & in dolijs ut uuas cum ramis suspendi. E proximis autoribus quidam altius curam petunt: deputariq; statim poma ac uites ad hunc usum præcipiunt, decrescente luna, post horã diei tertiam, cœlo sereno, ac sicis uentis. Similiter deligi & ex locis sicis, et ante perfectam maturitatem, addito ut luna infra sit: uuas cum malleolo sarmenti duro, demptis forfice corruptioribus acinis, in dolio picato recenti suspendi, exclusa omni aura operculo & gypso: sic & sorba, & pira, illitis omnium surculis picẽ. Dolia procul ab aqua esse. Quidam sic cum palmite in gypso cõdunt, capitibus eius scillæ infixis utrinque. Alij etiam uina habentibus dolijs, dum ne contingant ea uuæ. Aliqui mala in patinis fictilibus fluitantia, quo genere & uino odorem acquiri putant. Aliqui omnia hæc in milio seruare malunt. Plerique uero in scrobe duũm pedũ altitudinis harena substrata, & fictili operculo, dein terra operto. Creta quidam etiam figlina uuas illinunt, sic catasq; sole suspendunt, in usu diluentes cretam. Eandẽ pomis in uino subigunt. Mala uero generosissima eadem ratione crustant gypso uel cera: quæ nisi maturuerint, incremento calycem rumpunt. Semper autem in pediculos collocant ea. Alij decerpunt cum surculis, eosq; in medullam sambuci abditos obruunt, ut supra scriptum est. Alij singulis malis pirisq; singula uasa fictilia assi-

gnant, et opercula eorum picata dolio iterum includũt. Necnon aliqui in flocis capsis q; quas luto paleato illinunt. Alij hoc idem in patinis fictilibus: aliqui & in scrobe subiecta harena, ita sicca operiunt mox terra. Sũt qui cotonea cera Pontica illita melle demergant. Columella autor in puteos cisternas ue in fictilibus uasis picẽ diligenti cura illitis mergi. Liguria maritima Alpibus proxima, unas sole siccatas iunci fascijs inuoluit, cadis q; cõditas, gypso includit. Hoc idem Græci platani foliis, aut uitis ipsius, aut fici, uno die in umbra siccatis, atque in cado uinaceis interpositis. Quo genere Coa unua & Berytia seruantur, nullius suauitati postferendæ. Quidã ut has faciant, in cinere lixiuio tinguntur protinus, quàm detraxere uiribus, mox in sole siccant: tum foliis (ut supra dictum est) inuolutas uinaceis stipant. Sunt qui malunt unas in scobe ramentis ue abietis, populi, fraxini seruare. Sunt qui suspendi procul malis, protinus q; in granarijs iubeant, quoniam optime sit operimento pulueris pensilibus. Cõtra uespas remedio est, oleo aspergi ex ore. De palmis diximus.

De ficis genera XXIX. Cap. XVIII.

Reliquo genere pomorũ ficus amplissima est: quædam q; & piris magnitudine æmulæ. De Aegyptiæ Cypriæ q; miraculis retulimus inter externas. Idæa rubet oliuæ magnitudine, rotundior tantum, sapore mespili. Alexandrinam hanc ibi uocãt, crassitudine cubitali ramosam, materia ualidã, lẽtã, sine lacte, cortice uiridi, folio tiliæ, sed molli. Onesicritus tradit in Hyrcania multũ nostris eẽ dulciores, fertiliores q;

ut q; modios CCLXX. singulæ ferant. Ad nos ex alijs transiere gentibus, Chalcide, Chio, quarum plura genera. siquidem & Lydiæ quæ sunt purpureæ, et mammillanæ, similitudinem earum habent: & calliſtruthiæ parum sapore præstantiores, ficorum omnium frigidiſſimæ. Nam de Africanis, quas multi præferunt cunctis, magna quæstio est: cum id genus in Africam nuperrime transierit, patriæ nomen obtinent. Nam Alexandrina è nigris est, candicãte rima, cognomine delicatæ. Nigra & Rhodia est, & Tiburtina de præcocibus. Sũt & autorum nomina ijs, Liuiæ, Pompeiæ: ſicatæ hæ ſolæ in annuos usus aptiſſime cum mariſcis, & quas harundinum folij macula uariat. Est & herculanea, & albicerata, & aratia alba, pediculo minimo, latiſſima. Primo autem prouenit porphyritis, longiſſimo pediculo. Comitatur eam è minimis & uiliſſimis, populariſ dicta. Contra nouiſſima sub hyeme maturatur chelidonia. Sunt præterea eædem serotinæ & præcoces, biferæ, alba & nigra, cum messe uindemiaq; matureſcentes. Serotinæ & à corio appellatæ duro: ex Chaladis quarundam trifero prouentu. Tarenti tantum prædulces naſcuntur, quas uocant omas. Cato de ficis ita memorat. Ficos mariſcas in loco cretoſo aut aperto ſerito. In loco autem craſſiore aut ſtercorato, Africanas, Sed & herculaneas, ſaguntinas hybernas, tellanas, atras pediculo lõgo. Poſtea tot ſubiere nomina atque genera, ut uel hoc ſolum æſtimantibus appareat, mutatum eſſe uitam. Sunt et hybernæ quibuſdam prouincijs, ſicuti Mœſiæ, ſed artis, non naturæ. Paruarum genus arborum poſt autumnum ſimo contegunt, deprehenſaſq; in his hyeme groſ

sos: quæ mitiore cœlo resossæ cum arbore atque in lucē remissæ, nouos soles, alios q; quàm quibus uixere, auide tanquam iterum natæ accipiunt: & cum uenientium flore matureſcunt, alieno præcoces anno, in tractu uel gelidiſſimo. Sed à Catone appellata iam tum Africana, admonet & Africæ, ad ingens documentum uſo eo pomo. Nanque perniciali odio Carthaginis flagrans, nepotum q; ſecuritatis anxius, cum clamaret omni ſenatu Carthaginem delendam, attulit quodam die in curiam præcocem ex ea prouincia ficum. Oſtendēs q; patribus, interrogo uos, inquit, quando hoc pomum demptum putatis ex arbore? Cum inter omnes recens eſſe conſtaret, At qui tertium, inquit, ante diem ſcitote decerptum Carthagine, tam prope à muris habemus hoſtem: ſtatim q; ſumptum eſt Punicum tertium bellum, quo Carthago deleta eſt, quanquam Catone anno ſequente rapto. Quid primum in eo miremur? curā ingenij, an occaſionem ſortuitam? cœleritatem q; curſus, an uehementiam uiri? Supra omnia quiddam eſt, quo nihil equidem duco mirabilius, tantam illam urbem, & de terrarum orbe per CXX. annos urbis æmulā, uniùs pomi argumento euerſam: quod non Trebia aut Traſymenus, non Cannæ buſto inſignes Romani nominis perficere potuere: non caſtra Punica ad tertium lapidem uallata, portæ q; Collinæ adequitans ipſe Annibal. Tanto propius Carthaginem pomo Cato admouit. Colitur ficus arbor in foro ipſo ac comitio Romæ nata, ſacra fulguribus ibi conditis. Magis q; ob memoriam eius, quæ nutrix Romuli ac Remi conditoris appellata: quoniam ſub ea inuenta eſt lupa infantibus præbens rumen (ita uocabant mammā)

miraculo ex ære iuxta dicato, tanquam in comitiũ spõte transisset. Adacto nauigio ilico arescit. Rursusq; cura sacerdotum feritur. Fuit & ante Saturni ædem urbis anno CCLX. sublata sacro uestalibus facto, cum Syluani simulacrum subuerteret. Eadẽ fortuito satu uiuit in medio foro, quà sidentia imperii fundamenta ostento fatali Curtius maximis bonis, hoc est uirtute ac pietate, ac morte præclara expleuerat. Aeque fortuita eodem loco est uitis atque olea, umbræ gratia sedulitate plebeia sata. Ara inde sublata gladiatorio munere diui Iulii, quod nouissime pugnauit in foro. Admirabilis est pomi huiusce festinatio, unius in cunctis, ad maturitatem properantis arte naturæ.

De caprifico, & caprificatione. Cap. XIX.

Caprificus uocatur è syluestrium genere ficus nunquã matureſcens, ſed quod ipſa non habet aliis tribuens, quoniam est naturalis causarum transitus, atque è putreſcentibus identidem generatur aliquid. Ergo culices parit: hi fraudati alimento in matre, putri eius tabe, ad cognatam uolant: morsuq; ficorum crebro, hoc est auidiore paſtu aperientes ora earum, atque ita penetrantes, intus ſolem primo ſecum inducunt, cerealesq; auras immittunt foribus apertis. Mox lacteum humorem, hoc est infantiam pomi abſumunt, quod fit & ſponte. Ideoq; ficetis caprificus permittitur ad rationem uenti, ut flatus euolantes in ficus ferat. Inde repertum, ut illatæ quoque aliunde, & inter ſe colligatæ iniicerentur ficui: quod in macro ſolo & aquilonio non deſyderatur, quoniam ſponte areſcunt loci ſitu, ri-

misq; eadem, quæ culicum opera, causa perficit: nec non ubi multus puluis, quod euenit maxime frequẽti uia apposita. Nanque & pulueri uis siccandi, succumq; lactis absorbẽdi: quæ ratio puluere & caprificatione hoc quoque præstat ne decidant, absumpto humore tenero, & cum quadam fragilitate põderoso. Ficis mollis omnibus tactus: maturis frumenta intus: succus maturescentibus lactis, percoctis mellis. Senescunt in arbore, anusq; distillant gummi modo lachrymam, siccanturq;. Honos laudatas seruat in capsis, Ebuso insula præstantissimas amplissimasq;, mox in Marrucinis. At ubi copia abundat, implentur orcæ in Asia, cadi autem in Ruspina Africæ urbe, panisq; simul et obsonii uicem siccatæ implẽt: utpote cum Cato cibaria ruris operariis iusta cœu lege sanciens, minui iubeat perfici maturitatem, cum & obsonii uicem habeant recentes ficus. Sale siccatis & casei loco uesci, nuper excogitatum est. Ex hoc genere sunt, ut diximus, coctana et caricæ, quæq; conscendenti nauim aduersus Parthos omen fecere M. Crasso, uenales prædicantis uocæ cauneæ. Omnia hæc in Albense rus è Syria intulit L. Vitellius, qui postea cẽsor fuit, cum legatus in ea prouicia esset, nouissimis Tiberii Cæsaris tẽporibus.

De mespilis, & eorum generibus tribus. Cap. XX.

Malorum pirorumq; generi adnumerẽtur iure mespila atque sorba. Mespilis tria genera, anthedon, setania. Tertium degenerat, tametsi anthedoni similius est, quod gallicum uocant. Setaniæ maius pomum candidiusq;, acini molliore ligno: cæteris minus pomũ, sed odore præstantius, et qđ diutius seruetur.

Arbor ipsa de amplissimis. Folia antequam decidant rubescunt, radices multæ atque altæ, & ideo inextirpabiles. Non fuit hæc arbor in Italia Catonis ævo.

De sorbis, genera quatuor. Cap. XXI.

Sorbis quadruplex differentia. Alijs enim eorum rotunditas mali, alijs turbinatio piri, alijs ouata species cæu malorũ aliquibus. Hæc obnoxia acori. Odore & suauitate rotunda præcellũt. Cæteris uini sapor. Generosissima quibus circa pediculos tenera folia. Quartum genus torminale appellant, remedio tantum probabile, assiduum prouentu, minimum q; pomo, arbore dissimili, foliis penè platani. Non ferunt ante trimatum ex ullo genere. Cato & sorba sapa condi iubet.

De nucæ iuglandi. Cap. XXII.

His locum amplitudine uindicauerunt, quæ a cessere autoritati, nuces iuglãdes, quanquam & ipsæ nuptialium Fescenniorum comites, multum pineis minores uniuersitate, eædem q; portione ampliores nucleo. Necnon & honor his naturæ peculiaris, gemino protectis operimento, puluinati primum calycis, mox lignei putaminis: Quæ causa eas nuptijs fecit religiosas, tot modis fœtu munito: quod est uerisimilius, quam quia cadendo tripudium sonum ue faciant. Et has è Perside à regibus translatas, indicio sunt Græca nomina. Optimum quippe genus earum Persicum atque basilicon uocant. Et hæc fuere prima nomina. Caryon à capitis grauedine, propter odoris grauitatem conuenit dictum. Tinguntur cortice earum lanæ, et ruf fatur capillus, primum prodeuntibus nucleis. Id com-

pertum infectis tractatu manibus. Pinguescũt uetustate. Sola differentia generum in putamine duro fragliue, & tenui ac crasso, loculoso & simplici. Solum hoc pomum natura compactili operimento clausit. Nanque sunt bifidæ putaminum carinæ, nucleorumq; illis quadripartita distinctio, lignea itercursante membrana. Cæteris quicquid est, solidum est, ut in auellanis, & ipso nucum genere, quas antea abellinas patrio nomine uocabant. In Asiam Græciamq; è Ponto uenere, & ideo ponticæ nuces uocantur. Has quoque mollis protegit barba. Sed putamini nucleisq; solida rotunditas inest. Eæ & torrentur. Vmbilicus illis intus in uentre medio. Tertia abhis natura amygdalis, tenuiore sed simili iuglandium summo operimento: item secundo putaminis. Nucleus dissimilis latitudine, & acriore callo. Hæc arbor an fuerit in Italia Catonis ætate, dubitatur, quoniam Græcas nominat, quas quidam & in iuglandium genere seruant. Adiicit præterea auellanas & calbas, præneſtinas, quas maxime laudat, & conditas ollis, in terra seruari uirides tradit. Nunc Thasiæ & Albenses celebrantur. Et Tarentinarum duo genera, fragili putamine, ac duro: quæ sunt amplissimæ, & minime rotundæ. Præterea molluscæ, putamen rumpentes. Sunt qui honoris nomen interpretentur, & Iouis glandem esse dicũt. Nuper consularem uirum audiui, biferas & iuglandes nuces se habere profitentem. De pistaceis & ipsi retulimus. Et hæc autem idem Vitellius in Italiam primus intulit eodem tempore: simulq; in Hispaniam Flaccus Pompeius eques Romanus, qui cum eo militabat.

De castaneis genera octo. Cap. XXIII.

Voces uocamus & castaneas, quanquam accó
n modatiores glandium generi: Armatum iis echinato calycę uallum, quod inchoatum glā-dibus. Mirumq;, utilissima esse quæ tanta occultauerit ar ra naturæ. Trini quibusdam partus ex uno calycę, cor-texq; lentus. Proxima uero corpori membrana, et in his & in nucibus saporem, ni detrahatur, infestat. Torrere has in cibis gratius: Molitura etiam præstant ieiunio fœminarum quandam imaginem panis. Sardibus eæ pro uenere primum. Ideo apud Græcos Sardianos balanos appellant. Nam diuus Tiberius postea balanum nomē impositit, excellentioribus satu factis. Nunc plura earū genera. Tarentinæ faciles, nec operoso sunt cibo, planæ figura. Rotundior quæ balanitis uocatur, purgabilis ma xime, & sponte prosiliens. Pura & plana est ex eis et Salariana, Tarentina minus tractabilis. Laudatior Co relliana, & ex ea facta (quod dicemus in insitis) metera na, quam rubens cortex præfert triangulis, & popula-ribus nigris quæ coctiuæ uocātur. Patria laudatissimis Tarentum, & in campania Neapolis. Cæteræ suum pabulo gignūtur, scrupulosæ corticis intra nucleos quo que ruminatione.

De siliquis, & carnosis pomis, & moris, & de acinis, & baccis. Cap. XXIIII.

Aud procul abesse uideantur & prædulces si-
h liquæ, nisi quòd in iis cortex ipse manditur.

Digitorum hominis longitudo illis, et interim falcata pollicari latitudine. Glandes inter poma numę-rari non possunt. Quamobrem in sua natura dicentur.

Reliqua carnosi sunt generis, ea bacis atque carnibus distant. Alia acinis caro, alia moris, alia unedonibus, et alia acinis inter cutem sucum'q;, alia myxis, alia bacis ut oliuis. Moris sucus, in carne uinosus: trini colores, candidus primo, mox rubens, maturis niger. In nouissimis florent, inter prima matureſcunt. Tingunt manus succo matura, eluunt acerba. Minimum in hac arbore ingenia profecerunt, nec nominibus, nec insitis, nec alio modo, quàm pomi magnitudine, differunt mora osthensia, & tusculana. Romæ nascuntur & in rubis, multum differēte callo. Aliud corpus est terrestribus fragis, aliud congeneri eorum unedoni, quod solum pomum simule fructui terræ gignitur. Arbor ipsa fruticosa, Fructus anno matureſcit: pariter'q; floret subnascens, & prior coquitur. Mas sit an fœmina sterilis, inter autores non cō stat. Pomum inhonorum, ut cui nomen ex argumento sit unum tantum edendi. Duobus tamen hoc nominibus appellant Græci, comaron & memecylon. Ex quo apparet totidem esse genera & apud nos. Alio nomine arbutus uocatur. Iuba autor est, quinquagenūm cubitorum altitudine in Arabia esse eas. Acinorum quoque magna est differentia. Primum inter unas ipsas callo, teneritate, crassitudine, interiore ligno aliis paruo, et aliis etiam gemino, qui minime feraces musti. Plurimum uero differunt ederæ sambuci acini: & figura etiam punici, anguloſi quippe soli. Nec cutis ulla singulis, præter communem quæ est candida. Totis'q; sucus & caro est, iis præcipue, quibus parumlum ineſt ligni. Magna & bacis differentia. Aliæ nanque sunt oliuis, lauris: et alio modo loto, cornis: alio myrtis, lentiſco.

Aquifolio enim ac ſpinæ ſine ſuco: medioq; etiam num genere inter baccas acinoſq; cæraſis. Pomum his primo candidum, & ferè omnibus baccis. Mox aliis uireſcit, ut oliuis, lauris: rubet uero moris, cæraſis, cornis. Deinde nigreſcit, moris, cæraſis, oliuis.

De cæraſis, genera octo. Cap. XXV.

Eraſi ante uictoriam Mithridaticam L. Lu-
e culli non fuere in Italia. Ad urbis annum DCLXXX is primum uexit è Ponto, annisq; CXX. trans Oceanum in Britanniam uſque peruenere. Eadem, ut diximus, in Aegypto nulla cura potuere gigni. Ceraſorum aproniana maxime rubent: nigerrima ſunt, ut Actia. Cæciliana uero et rotunda. Iulianis gratus ſapor, ſed penè tantum ſub arbore ſua, adeo teneris, ut geſtatum non tolerent. Principatus duracinis, quæ Pliniana Campania appellat: in Belgica uero Luſitanis. In ripis etiam Rheni. Tertius iis colos è nigro ac rubenti uiridiq;, ſimilis matureſcentibus ſemper. Minus quinquennium eſt, quod prodiere quæ uocant laurea, non ingratæ amaritudinis, inſitæ in lauro. Sunt & macedonica paruæ arboris, raroq; tria cubita excedentis, & minore etiamnum fruticæ chamæceraſi. Inter prima hoc è pomis colono gratiã annuam refert. Septentrione frigidiſq; gaudet. Siccatur etiam ſole, conditurq; ut oliua cadis.

De cornu & lentiſco. Cap. XXVI.

Væ cura & cornis atque lentiſco adhibetur,
q ne quid non hominis uentri natum eſſe uideatur. Miſcentur ſapores, & alio alius placere cogitur. Miſcentur uero & terræ cœliq; tractus. In

alio

alio cibi genere India aduocatur, in alio Aegyptus, Creta, Cyrene, singulæq; terræ. Nec cessat in ueneficijs uita, dummodo omnia deuoret. Planius hoc fiet in herbarum natura.

De generibus sucorũ, et de odore. Cap. XXVII.

Interim quæ sunt communia & pomis omnibus q; sucis saporum genera XIII. reperiũtur, Dulcis, suauis, pinguis, amarus, austerus, acer, acutus, acerbus, acidus, salsus. Præter hæc, tria sunt genera mirabili maxime natura. Vnum, in quo plures pariter sentiuntur sapores, ut uinis. Nãque in his & austerus, & acutus, & dulcis, & suauis, omnes alieni. Alterum est genus, in quo sit et alienus quidem, sed & suus quidam & peculiaris, ut in lacte. Siquidem inest ei (quod tamen iure dici non potest) dulce, & pingue, & suaue, obtinente lenitate, quæ ipsa sucedit in saporis uicem. Nullus hic aquis, ne sucus quidem, ut tamẽ eo ipso fiat aliquis, ac suum genus faciat. Sentiri quidẽ aquæ saporem ullum sucum ue, uitium est. Magnum his omnibus in odore momentum, & magna cognatio, qui & ipse nullus est aquis: aut si sentitur, omnino uitium est. Mirum, tria naturæ præcipua elementa sine sapore esse, sine odore, sine sucu: aquas, aëra, ignes.

De sucis fructuum, & arborum, & coloribus, & odoribus, & natura pomorum, & de commendatione fructuum. Cap. XXVIII.

Rgo sucorum uinosus piro, moro, myrto: minime (quod miremur) uuis. At pinguis oliuæ, lauro, nuci iuglãdi, amygdalis. Dulcis uuis,

ficis, palmis. A quosus prunis. Magna est & in colore succi differentia. Sanguineus moris, cerasis, cornis, uuis nigris. Idem albis candidus. Lactus in capite ficis, in corpore non item: Spumeus malis, nullus persicis, cum præsertim duracina abundent succo: sed quis eius ullú dixerit colorem? Sua & in odore miracula. Malis acutus, persicis dilutus, dulcibus nullus. Nam & uinum tale sine odore, tenue odoratius. Multóq; celerius talia ad nasum ueniunt, quàm pinguia. Quæ odorata, non eadem in gustu tenera, quia non sunt pariter odor & sapor. Quamobrem citreis odor acerrimus, sapor asperrimus, quadam tenus & cotoneis: nullusq; odor ficis.

Et hactenus sint species ac genera pomorum. Naturas arctius colligi par est. Alia siliquis gignuntur, ipsis dulcibus, semenq; complexis amarum: cum in pluribus semina placeant, in siliqua damnentur. Alia baccis, quarum intus lignum, et extra caro, ut oliuis, cerasis. Ali quorum intus baccæ, foris lignum, ut in his quæ in Aegypto diximus gigni. Quæ baccis natura, eadem et pomis. Aliorum intus corpus & foris lignum, ut nucú. Alijs foris corpus, intus lignum, ut persicis & prunis, uitiumq; cinctum fructu, cum fructus alibi muniatur uitio. Putamine clauduntur nuces, corio castaneæ. Detrahitur hoc ijs, at in mespilis manditur. Crusta teguntur glandes, cute unæ, corio & membrana punica. Carne & succo mora constant, cute & succo cerasi. Quædam statim à ligno recedunt, ut nuces et palmæ. Quædam adhærent, ut oliuæ, lauriq;. Quorundam generi utraque est natura, ut persicis. Etenim duracinis adhæret corpus, è lignoq; auelli nequit, cum in cæteris facile se-

paretur. Quibusdam nec intus, nec extra lignum, ut in palmarum genere. Aliquorum lignum ipsum in usu et pomi uice, ut generi amygdalæ, quam in Aegypto gigni diximus. Quorundam extra gemina geminantur uitia, ut in castaneis, amygdalis, nucibusq; iuglādibus. Quorundam natura trigemina est, corpus, deinde lignum, rursusq; semen in ligno, ut persicis. Quædam inter se densa, ut uuæ, sorba: quæ ramos circundata ex omni parte uuarum modo degrauant. Alia rara, ut in persicis. Quædam aluo continentur, ut granata. Dependent alia pediculis, ut pira. Alia racemis, ut uuæ, palmæ. Alia & pediculis & racemis, ut ederæ, sambuci. Alia ramo adhærent, ut in lauro. Quædā utroque modo, ut oliuæ. Nam & breues pediculi & longi. Quædam uasculis constant, ut punica, & mespila, lotosq; in Aegypto & Euphrate. Iam uero diuersa gratia & cōmendatio. Carne palmæ placent, crusta thebaicæ, succo uuæ & caryotæ: callo pira et mala, corpore melimela, mora cartilagine, nuclei grano. Quædam in Aegypto cute, ut caricæ. Detrahitur hæc ficis uirentibus, ut putamen. Eadem in sicis maxime placet. In papyris & feruliis, spinaq; alba, caulis ipse pomum est. Sunt et ficulni caules. In fruticoso genere cum caule cupparis: in siliquis uero quod manditur, quid nisi lignum est? non omittēda seminis earū proprietate. Nā neq; corpus, neq; lignum, nec cartilago dici pōt, neq; aliud nomen inueniat.

De myrto, genera eius XI. Cap. XXIX.

Vtorum natura præcipuam admirationem in myrto habet. Quando ex una omniū olei uiniq; bina gña fiunt. Item myrtidanū, ut di

ximus. Et alius usus baccæ fuit apud antiquos, antequam piper reperiretur, illam obtinens uicem, quodam etiam generosi obsonij nomine inde tracto, quod etiam nunc myrtatum uocatur. Eademq; origine aprorum sapor commendatur, plerunque ad intinctus additis myrtis. Arbor ipsa in Europæ citeriore cœlo, quod à Cerauniis montibus incipit, primum Circæis in Elpenoris tumulo uisa traditur. Græcumq; ei nomen remanet, quo peregrinam esse apparet. Fuit ubi nunc Roma est, iam tum cum conderetur. Quippe ita traditur: myrtea uerbena Romanos Sabinosq; cum propter raptas uirgines dimicare uoluissent, depositis armis purgatos in eo loco qui nunc signa Veneris Cluacinæ habet. Cluere enim antiqui pugnare dicebant. Et in ea quoque arbore suffimenti genus habetur. Ideo tum electa, quoniam coniunctioni & huic arbori Venus præest. Haud scio an prima etiam omnium in locis publicis Romæ fata sit, fatidico quidem & memorabili augurio. Inter antiquissima nanque delubra habetur Quirini, hoc est ipsius Romuli: in eo sacræ myrti fuere duæ ante ædem ipsam per longum tempus. Altera patritia appellata, altera plebeia. Patritia multis annis prænaluit flaccescente plebeia, exuberans ac læta, quandiu senatus quoque floruit, illa uigens, plebeia torrida ac squalida. Quæ postquam ualuit flaccescente patritia Marsico bello, languida autoritas patrũ facta est, ac paulatim in sterilitatem emarcuit maiestas. Quin & ara uetus fuit Veneri Myrteæ, quam nunc Murtiam uocant. Cato tria genera myrti prodidit, Nigram, candidam, coniugulam, fortassis à coniugijs ex illo Cluacinæ genere. Nunc & alia distin

Elio, satiuæ aut syluestris, & in utraque latifoliæ. In syluestri propria oxymyrsine. Satiuarum genera topiarij faciunt. Tarentinam folio minuto, nostratem patulo, exoticam densissimo, senis foliorum uersibus. Hæc non est in usu: ramosa utraque alia. Coniugulam existimo nunc nostratem dici. Myrtus odoratissima est in Aegypto. Cato docuit uinum fieri è nigra, siccata usque in aridita tem in umbra, atque ita mulso indita. Si nõ siccentur baccæ, oleum gigni. Postea compertum, & ex alba uinum fieri album, duobus sextarijs myrti tusæ in uini tribus heminis maceratæ expressæq;. Folia et per se siccantur in farinam ad ulcerum remedia in corpore humano, leniter mordaci puluere, ac refrigerandis sudoribus. Quinimmo oleo quoque (mirum dictu) inest quidam uini sapor, simulq; pinguis liquor, præcipua ui ad corrigenda uina, sacris ante perfusis. Retinet quippe fecem, nec præter purum liquorem transire patitur, datq; se comitem præcipua commendatione liquato. Virgæ quoque eius gestatæ manu uiatori prosunt in longo itinere pediti. Quin & uirgei anuli expertes ferri inguinum tumori medentur. Bellicis quoque se rebus inseruit, triumphansq; de Sabinis Posthumius Tubertus in consulatu (qui primus omnium ouans ingressus urbem est, quoniam rem leuiter sine cruore gesserat) myrto Veneris uictricis coronatus incessit, optabilemq; arborem etiam hostibus fecit. Hæc postea ouantiũ fuit corona, excepto M. Crassi, qui de fugitiuis & Spartaco laurea coronatus incessit. Massurius autor est, curru quoque triumphantes myrtea corona usos. L. Piso tradit, Papyrium Massonem, qui primus in monte albano

triumphauit de Corsis, myrto coronatum ludos Circenses spectare solitum. Auus maternus Africani sequentis hic, fuit. Marcus Valerius duabus coronis utebatur, laurea & myrtea, qui & hoc uouerat.

De lauro, genera XIII. Cap. XXX.

Laurus triumphis proprie dicatur, uel gratissima domibus ianitrix Cæsarum pontificũq; quæ sola & domos exornat, & ante limina excubat. Duo eius genera tradit Cato: Delphicam & Cypriam. Pompeius Lenæus adiecit quam mustaceã appellauit, quoniam mustaceis subiiceretur. Hanc esse folio maximo, flaccidoq, & albicante. Delphicam æquali colore, uiridiorem, maximis baccis, atque è uiridi rubentibus. Hac uictores Delphis coronari, & triumphantes Romæ, Cypriam esse folio breui, nigro, per margines imbricato, crispam. Postea accessere genera: timus, hanc syluestrem laurum aliqui intelligunt, nonnulli sui generis arborem. differt colore. est enim ei cærulea bacca. Accessit & regia, quæ cœpit Augusta appellari, amplissima & arbore et folio, baccis gustatu quoque non aspernis. Aliqui negant eandem esse, & suum genus regiæ faciunt longioribus foliis latioribusq;. Idem in alio genere baccaliam appellant hãc quæ uulgatissima est, baccarumq; fertilissima. Sterilem uero earum (quod maxime miror) triũphalem, eaq; dicunt triumphantes uti: nisi id à diuo Augusto cœperit, ut docebimus, ex ea lauru quæ ei missa è cœlo minima est altitudine folio crispo ac breui, inuentu rara. Accidit in topiario opere taxa, excrescente in medio folio parulo, ueluti lacinia folij. Et sine ea spadonia, mira opacitatis patientia. Itaq;

quanta libeat sub umbra solum implet. Est et chamæ-daphne syluestris frutex, est & Alexandrina, quam aliqui Idæã, alij hippoglottion, alij daphnitin, alij caryophyllon, alij hypelaten uocant. Ramos spargit a radice dodrantales, topiarij ac coronarij operis, folio acutiore, quàm myrti, molliore & candidiore, maiore semine inter folia rubro. Plurima in Ida, & circa Heracleam Ponti, nec nisi in montosis. Id quoq; quod Daphnoides uocatur genus, in nominum ambitu est. Alij enim Pelasgum, alij eupetalon, alij stephanan Alexandri uocant. Et hic frutex est ramosus, crassiore ac molliore, quàm laurus folio, cuius gustatu accenditur os atque guttur, bacis é nigro ruffis. Notatum antiquis, nullum genus lauri in Corsica fuisse, quod nunc satum & ibi prouenit. Ipsa pacifera, ut quam prætendi etiam inter armatos hostes quietis sit indicium. Romanis præcipue lætitiæ uictoriarumq; nuncia additur literis, et militum lanceis, pilisq;. Fasces imperatorũ decorat. Ex his in gremio Iouis optimi maximi deponitur, quoties lætitiam noua uictoria attulit. Idq; non quia perpetuo uiret, nec quia pacifera est, præferenda ei utroque olea, sed quia spectatissima in monte Parnaso. Ideoq; etiam grata Apollini, assuetis eo dona mittere iam & regibus Romanis, teste L. Bruto. Fortassis etiam in argumentum, quoniam ibi libertatem publicam is meruisset, lauriferam tellurem illam osculatus ex responso: Et quia manu satarum receptarumq; in domos, fulmine sola non icitur. Ob has causas equidem crediderim, honorem ei habitum in triumphis potius, quàm quia suffimentum sit cædis hostium &

purgatio, ut tradit Massurius. Adeoq; in profanis usibus pollui laurum & oleam fas non est, ut ne propitiandis quidem numinibus aceendi ex his altaria aræue debeant. Laurus quidem manifesto abdicat ignes crepitu, et quadam detestatione, interaneorum etiam uitia & neruorum ligno torquente. Tiberium principem tonante cœlo coronari ea solitum ferunt contra fulminũ metus. Sed & circa diuum Augustum euenta eius digna memoratu. Nanque Liuiæ Drusillæ, quæ postea Augusta matrimonii nomen accepit, cum pacta esset illa Cæsari, gallinam conspicui candoris sedenti aquila ex alto abiecit in gremium illæsam. Intrepideq; mirãti accessit miraculum, quoniam teneret rostro laureum ramum onustum suis bacis. Conseruari alitem & sobolem iussere aruspices, ramumq; eum seri, ac rite custodiri. Quod factum est in uilla Cæsarum, fluuio Tiberi impositæ iuxta nonum lapidem Flaminia uia, quæ ob id uocatur ad gallinas, mireq; sylua prouenit. Ex ea triumphans postea Cæsar, laurum in manu tenuit, coronamq; capite gessit, ac deinde imperatores Cæsares cũcti. Traditusq; mos est ramos quos tenuerunt serẽdi. Et durant syluæ nominibus suis discretæ, fortassis ideo mutatis triũphalibus. Vnius arborum latina lingua nomen imponitur uiris. Vnius folia distinguuntur appellatione. Laureã enim uocamus. Durat & in urbe impositum loco, quando loretum in Auentino uocatur, ubi sylua lauri fuit. Eadem purificationibus adhibetur: testatumq; sit obiter & ramo eam seri, quoniam dubitauere Democritus et Theophrastus. Nunc dicemus sylestrium naturas.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER DECIMVS SEXTVS.

PROOEMIVM.

Syluestrium arborum naturæ.

OMIFERAE Arbores, quæq; mitioribus sucis uoluptatem primæ cibis attulerunt, & necessario alimenta delicias immiscere docuerunt, siue illæ ultro, siue ab homine didicere blandos sapores adoptione & connubio, idq; munus etiam feris uolucribusq; dedimus, intra prædictas constant. Proximum erat narrare glandiferas quoque, quæ primo uictum mortalium aluerunt nutrices inopis ac feræ sortis, ni præuerti cogeret admiratio usu compertæ, quænam qualisq; esset uita, sine arbore ulla, sine fructu uicentium.

Gentes sine arbore, & miracula in septentrionalis regionis arboribus. Cap. I.

Iximus & in oriente quidem, iuxta oceanum complures ea necessitate gentes. Sunt uero & in septentrione uisæ nobis Cauchorum, qui maiores minoresq; appellantur. Vasto ibi meatu, bis dierum noctiumq; singularum interuallis, effusus in immensum agitur oceanus, æternam operiens rerum naturæ controuersiam, dubiumq; terræ sit, an parte in maris. Illic misera gens tumulos obtinet altos, aut tribunalia

structa manibus ad experimenta altissimi æstus, casis ita impositis: nauigantibus similes cum integant aquæ circundata, naufragis uero cum recesserint: fugientesq; cum mari pisces circa tuguria uenantur. Non pecudem his habere, non lacte ali, ut finitimis, ne cum feris quidem dimicare contingit, omni procul abacto frutice. Vlua & palustri iunco funes nectunt ad prætexenda piscibus retia. Captumq; manibus lutum uentis magis, quã sole siccantes, terra cibos, & rigentia septentrione uiscera sua urunt. Potus ijs non nisi ex imbre seruato scrobibus in uestibulo domus. Et hæ gentes si uincantur hodie à Po. Ro. seruire se dicunt. Ita est profecto, multis fortuna parcit in pœnam. Aliud è syluis miraculum: totam reliquam Germaniam replent, addunt q; frigori umbras: altissimæ tamẽ haud procul supra dictis Cauchis, circa duos præcipue lacus, littora ipsa obtinent quercus, maxima auiditate nascendi: sufferssæq; fluctibus, aut propulsæ flatibus, uastas complexu radicum insulas secum auferũt. Atque ita libratæ stantes nauigant ingentium ramorum armamentis, sæpe territis classibus nostris, cum uelut industria fluctibus agerentur in proras stantium noctu, inopesq; remedij illæ, prælium nauale aduersus arbores inirent.

De Hercyniæ syluæ magnitudine. Cap. II.

IN eadem septentrionali plaga Hercyniæ syluæ roborum uastitas intacta æuis & congenita mundo, propè immortali sorte miracula excedit. Vt alia omittantur fide caritura, constat attolli colles occursantium inter se radicum repercussu. Aut ubi secuta tellus non sit, arcus ad ramos usque, & ipsos in

ter se rixantes, curuari portarum patentium modo, ut turmas equitum transmittant.

De glandiferis. Cap. III.

g Landiferi maxime generis omnes, quibus honos apud Romanos perpetuus.

De ciuica corona, & qui frondea corona donati. Cap. IIII.

Inc ciuicæ coronæ, militum uirtutis insigne

h clarissimum. Iam pridem uero & clementiæ imperatorum, postquam ciuilium bellorum profano meritum cœpit uideri ciuem, non occidere. Cedunt iis murales uallares q;, & aureæ, quanquam pretio antecedentes. Cedunt & rostratæ, quamuis in duobus maxime ad hoc æui celebres: M. Varrone è piraticis bellis, dante Magno Pompeio: item q; M. Agrippa, tribuente Cæsare è Siculis, quæ & ipsa piratica fuere. Antea rostra nauium tribunali præfixa foro decus erant, ueluti Po. Ro. ipsi corona imposita. Postquam uero tribunitijs seditionibus calcari ac pollui cœpere, postquam uires ex publico in priuatum magis singuliq; ciuium quæri, & sacrosancta omnia profana fecere, tum à pedibus eorum subiere in capita ciuium rostra. Dedit hãc Augustus coronam Agrippæ, sed ciuicam à genere humano accepit ipse. Antiquitus quidem nulla nisi deo dabatur. Ob id Homerus cælo tantum eas, & prælio uniuerso tribuit, uiritim uero ne in certamine quidem ulli. Ferunt q; primum omnium Liberum patrẽ imposuisse capiti suo ex edera. Postea deorum honori sacrificantes sumpsere, uictimis simul coronatis. Nouissime & in sacris certaminibus usurpatæ, in quibus hodie q; non

uictori datur, sed patriam ab eo coronari pronunciatur. Inde natum, ut etiam triumphaturis conferrentur in templis dicandæ, mox ut et ludis darentur. Longum est, nec instituti operis disserere, quisnam Romanorum primus acceperit. Neque enim alias nouerant, quàm bellicas. Quod certum est, uni gentium huic plura sunt genera, quàm cunctis. Romulus frondea coronauit Hostū Hostilium, quòd Fidenam primus irrupisset. Auus hic Tulli Hostilij regis fuit. P. Decium patrem, tribunum militum, frondea donauit exercitus ab eo seruatus, imperatore Cornelio Cosso C O S. Samnitum bello. Ciuica iligna primo fuit, postea magis placuit ex esculo Ioui sacra. Variatum q; & cum quercu est, ac data ubique quæ fuerat, custodito tantum honore glandis. Additæ leges arctæ, & ideo superbæ, quas q; conferre libeat cum illa Græcorum summa, quæ sub ipso Ioue datur, cui q; muros patria gaudens rumpit. Ciuem seruare, hostem occidere. Vt q; eum locum in quo sit actum, hostis obtineat eo die. Vt q; seruatus fateatur: aliàs testis nihil prosunt. Vt ciuis fuerit. Auxilia quamuis rege seruato, deus id non dant. Nec crescit honos idem imperatore cõ seruato, quoniam conditores in quocunque ciue summum esse uoluerũt. Acceptu licet uti perpetuo. Ludos incunti semper assurgi, etiam ab senatu, in more est. Sedendi ius in proximo senatui. Vacatio munerum omnium ipsi, patri q; & auo paterno. Quatuordecim eas accepit Siccius Dentatus, ut retulimus suo loco: sex Capitolinus. Is quidem & de duce Seruilio. Africanus de patre accipere noluit apud Trebiam. O mores æternos, qui tanta opera honore solo donauerint: & cum reliquas coro

nas auro commendarent, salutem ciuis in pretio esse no luerint: clara professione, seruari quidem hominem ne fas esse lucri causa.

De glande, genera XIII. Cap. V.

Landes opes esse nunc quoque multarum gẽ
g tium, etiam pace gaudentium, constat. Necnó & inopia frugum arefactis molitur farina, spissatúrq; in panis usum. Quin & hodieq; per Hispa nias, secundis mensis glans inseritur. Dulcior eadem in cinere tosta. Cautum est praterea lege XII. tabularum, ut glandem in alienum fundum procidentem liceret colligere. Genera earum multa. Distant fructu, situ, se= xu, sapore. Nanque alia fagea glandi figura, alia quer nea, & alia ilignea. Atque inter se quoque generum sin gulorum differentiæ. Præterea sunt aliquæ syluestres, aliæ placidiores, quæ cultu obtinent. Iam etiam in mon tosis planisq; distant. Sicut & sexu mares ac fœminæ. Item sapore. Dulcissima omnium fagi, ut qua obsessos etiam homines durasse in oppido Chio, tradat Cornelius Alexander. Genera distinguere non datur nominibus, quæ sunt alia, alibi. Quippe cum robur quercũq; uulgo nasci uideamus, sed esculum non ubique. Quar tam uero generis eiusdem, quæ cerrus uocatur, ne Italiæ quidem maiore ex parte notam esse.

De fagina glande, & reliquis glandibus, & carbone, & pastu porcorum. Cap. VI.

Agi glans nucleis similis, triangula cute in=
f cluditur. Folium tenue, ac leuissimum populo simile, celerrime flaueſcens: & media parte plerunque gignens superne parunlam baccam uiridẽ,

cacumine aculeatam. Fagi glãs muribus gratissima est, & ideo animalis eius unà prouentus. Glires quoque saginat. Expetitur & turdis. Arborum fertilitas omnium ferè alternat, sed maxime fagi. Glandem quæ proprie intelligitur, ferunt robur, quercus, esculus, cerrus, ilex, suber. Continentur hispido calyce, per genera plus minus complectente. Folia præter ilicem grauia, carnosa, procera, sinuosa lateribus, nec cum cadunt flauescentia, ut fagi, pro differentia generum breuiora, uel longiora. Ilicis duo genera. Ex ijs in Italia folio non multum ab oleis distant, milaces à quibusdam Græcis dictæ, in prouincijs aquifoliæ. Ilicis glans utriusque breuior & gracilior, quam Homerus acylon appellat, eóq; nomine à glande distinguit. Masculas ilices negant ferre. Glãs optima in quercu atque grandissima, mox esculo: nam roboris parua. Cerro tristis, horrida, echinato calyce ceu castaneæ. Sed in querna alia dulcior, molliorq; fœminæ, maris spissior. Maxime autem probantur latifoliæ ex argumento dictæ. Distant autem inter se magnitudine & cutis tenuitate. Item quòd alijs subest tunica rubigine scabra, alijs protinus candidum corpus. Probatur & ea, cuius in balano utrinque ex longitudine extrema lapidescit duritia: melior, cui in cortice, quàm cui in corpore, utrunque non nisi mari. Præterea alijs ouata, alijs rotunda, alijs acutior figura. Sicut & colos nigrior, candidiorue qui præfertur. Amaritudo in extremitatibus, mediæ dulces. Quin & pediculi breuitas proceritasq; differentiam habet. In ipsis uero arboribus quæ maximam fert, hemeris uocatur, breuior, et in orbem comosa, alasq; ramorum crebro cauata. Fortius lignum quercus

habet & incorruptius: ramosa & ipsa, procerior tamē & crassior caudice. Excelsissima autem ægilops incultis amica. Ab hac proxime latifoliæ proceritas, sed minus utilis ædificijs: atque carbone dotata, uitiis obnoxia est. Quamobrem solida utuntur carboni, ærariorum tantum officinis compendio: quoniam desinente flatu protinus emoriens sæpius recoquitur: cætero plurimis scintillis. Idem é nouellis melior. Acerui confertis taleis recentibus luto caminantur: accensa strue contis pūgitur durescens calyx, atque ita sudorem emittit. Pessima & carboni & materiæ haliphleos dicta, cui crassissimus cortex atque caudex, & plerunque cauus fungosus q;. Nec alia putrescit ex hoc genere, etiam cum uiuit. Quin & fulmine sæpissime ictatur, quamuis altitudine non excellat: Ideo ligno eius nec ad sacrificia uti fas habetur. Eidem raro glans, & cum tulit amara, quam præter sues nullū attingat animal: ac ne eæ quidem, si aliud pabulum habeant. Hoc quoque inter reliqua neglectæ religionis est, quòd emortuo carbone sacrificatur. Glans fagea suem hilarem facit, carnem coctibilem ac leuem, & utilem stomacho: iligna suem angustam, nitidam, strigosam, ponderosam: querna diffusam & grauissimam, & ipsa glandium æque dulcissima. Proximam huic cerream tradit Nigidius, nec ex alia solidiorem carnem, sed duram. Iligna tentari sues, nisi paulatim detur. Hanc nouissimam cadere. Fungosam carnem fieri esculo, robore, subere. Quæ glandē ferūt, omnes & gallam, alterniq; annis glandem. Sed gallam hemeris optimam, & coriis perficiundis aptissimā. Similem huic latifolia, sed leuiorem, multoq; minus

probatam. Fert & nigram. Duo enim genera sunt. Hæc tingendis utilior.

De galla, & quàm multa præter glandem eædem ferant arbores. Cap. VII.

Nascitur autem galla sole de geminis exeunte, uerumpēs noctu semper uniuersa. Crescit uno die candidior. Et si æstu excepta est, arescit protinus, neque ad iustum incrementum peruenit: hoc est, ut nucleum fabæ magnitudine habeat. Nigra diutius uiret, crescitq; ut interdum mali compleat magnitudinē. Optima Comagena, deterrima ex robore. Signum eius, quòd cauernæ translucent. Robur præter fructum plurima & alia gignit. Nanque fert & gallæ utrunque genus, & quædam ueluti mora, ni distarent arida duritia, plerunque tauri caput imitantia, quibus fructus ineſt nucleis oliuæ similis. Nascuntur in eo & pilulæ, nucibus non absimiles, intus habentes flocculos molles, lucernarum luminibus aptos. Nam & sine oleo flagrant, sicuti galla nigra. Fert & aliam inutilem pilulam cum capillo, uerno tamen tempore melligeni succi. Gignunt & alæ ramorum eius pilulas corpore non pediculo adhærentes, candicantes umbilicis. Cætera nigra, uarietate dispersa. Media coci colorem habent. Apertis amara inanitas est. Aliquando & pumices gignit, nec non & è foliis conuolutas pilulas: & in folio rubente aquosos nucleos candicantes et translucidos, quamdiu molles sint, in quibus & culices nascuntur: indurescunt in modum gallæ.

De cachrye,

De cachrye, & cocco grano, & agarico, et subere. Cap. VIII.

Erunt robora & cachryn: ita uocatur pilula
f in mediana urendi uim habens. Gignitur & in abiete, laricæ, picæa, tilia, nucæ, platano, post quam folia cecidere, hyeme durans. Continet nucleum pineis similem. Is crescit hyeme, aperitur uere pilula tota. Cadit cum folia cœperint crescere. Tam multifera sunt, & tot res præter glandem pariunt robora. Sed et boletos suillosq; gulæ nouissima irritamenta, quæ circa radices gignuntur. Quercus probatissimos, robur autē & cypressus, & pinus, noxios. Robora ferunt & uiscum, & mella, ut autor est Hesiodus. Constatq; rores melleos è cœlo, ut diximus, cadentes, non aliys magis in sydere frondibus. Cremati quoque roboris cinerem nitro sum esse certum est. Omnes tamen has eius dotes ilex solo prouocat cocco. Granum hoc, primoq; ceu scapus fructus paruæ aquifoliæ ilicis. cuscilium uocant: pensionē alteram tributi pauperibus Hispaniæ donat. Vsum eius gratiorem in conchylij mentione tradidimus. Gignitur & in Galatia, Africa, Pisidia, Cilicia, pessimum in Sardinia. Galliarum glandiferæ maxime arbores agaricū ferunt. Est autem fungus candidus, odoratus, antidotis efficax, in summis arboribus nascens, nocte relucens. Signum hoc eius, quo in tenebris decerpitur. È glandiferis sola quæ uocatur æglops, fert panos arentes, muscoso uillo canos, non in cortice modo, uerum & è ramis dependētes cubitali magnitudine, odoratos, ut diximus inter unguenta. Suberi minima arbor, glans pessima, rara, cortex tantum in fructu, præcrassus ac renascens,

atque etiam in denos pedes undique explanatus. Vsus eius ancoralibus maxime nauium, piscantiumq; tragulis, & cadorum obturamentis: praeterea in hyberno fœminarum calceatu. Quamobrem non infacete Græci corticis arborem appellant. Sunt qui fœminam ilicem uocent, atque ubi non nascitur ilex, proea subere utuntur, in carpentarijs præcipue fabricis, ut circa Elin & Lacedæmonem. Nec in Italia tota nascitur, aut in Gallia omnino.

Quarum sint in usu cortices. Cap. IX.

e Ortex & fagis, tiliæ, abieti, piceæ, in magno usu agrestium. Vasa corbesq; ac patentiora quædam messibus comprehendis uindemiisq; faciunt, atque prætexta tuguriorum. Scribit in recenti ad duces explorator, incidens literas à succo. Necnõ in quodam usu sacrorum religiosus est fagi cortex. Sed nõ durat arbor ipsa.

De scandulis, et pinu, pinastro, abiete, piceaq;, laricæ, tæda, taxo. Cap. X.

s Candulæ è robore aptissimæ, mox è glandiferis alijs fagoq;: facillimæ ex oĩbus quæ resinã ferunt, sed minime durãt, præterq; è pino. Scãdula contectã fuisse Romã, usq; ad bellum Pyrrhi annis quadringentis LXX, Cornelius Nepos autor est. Sylvarum certe distinguebatur insignibus, Fagutali Ioui etiã nunc, ubi lucus fageus fuit, porta querquetulana, colle in quem uimina petebantur, totq; lucis, quibusdã & gemmis. Q. Hortensius dictator, cum plebs secessisset in Ianiculum, legem in esculeto tulit, ut quod ea iussisset, oẽs Quirites tenerent. Peregrinæ tunc uidebantur, qñ non

erãt ſuburbanæ, pinus atq; abies, oẽs quæ picẽ gignũt, de quibus nunc dicemus, ſimul ut tota condiendi uina origo cognoſcatur. Quædam ferunt in Aſia, aut oriente è prædictis picẽ. In Europa ſex genera cognatarũ arborum ferunt. Ex ijs pinus atq; pinaſter foliũ habent capillamenti modo prætenue longumq;, et mucrone aculeatum. Pinus fert minimum reſinæ, interdum & nucibus ipſis, de quibus dictum eſt, q̃ pinus ſilueſtris, mira altitudine, & à medio ramoſa, ſicut pinus in uertice. Copioſiorem dat hæc reſinã, quo dicemus modo: Gignitur & in planis. Eaſdẽ arbores alio noïe eſſe per oram Italiæ quos tibulos uocant, pleriq; arbitrãtur, ſed graciles ſuccinctioresq;, & enodes, liburnicarũ ad uſus, penè ſine reſina. Picea montes amat atq; frigora: feralis arbor, & funebri indicio ad fores poſita, ac rogis uirẽs. Iam tamen & in domos recepta, tonſili facilitate. Hæc pluriman reſinã fundit, interueniente candida gẽma, tam ſimili thuri, ut mixta uiſu diſcerni non queat, & inde fraus ſeplaſiæ. Oibus his gẽnibus folia breui ſeta et craſſiore, duraq; ceu cupreſſis. Piceæ rami penè ſtatum ab radicæ modici, uelut brachia lateribus inhærent. Similiter abieti expetitæ nauigijs. Situs in excelſo montium, ceu maria fugerit, nec forma alia. Materies uero præcipua trabibus, et plurimis uitæ opibus. Reſina ei uitiũ, unde fructus unus piceæ: exiguũq; ſudat aliqñ cõtactu ſolis. E diuerſo materies quæ abieti pulcherrima, piceæ ad fiſſiles ſcandulas, cupaſq;, et pauca alia ſecamenta. Quinto gñi ſitus idem, eadem facies: larix uocatur: materies præſtantior longe, incorrupta uis, emori cõtumax,

rubens præterea, & odore acrior. Pluſculum huic erũpit liquoris, melleo colore, atque lentiore, nunquam dureſcentis. Sextum genus eſt tæda proprie dicta, abundãtior ſucco, quàm reliqua, parcior liquidioríq;, quàm picea, flammis ac lumini ſacrorum etiam grata. Hæ, mares duntaxat, ferunt & eam quam Græci ſycen uocant, odoris grauiſſimi. Laricis morbus eſt, ut tæda fiat. Omnia autem hæc genera accenſa, fuligine immodica, carbonem repente expuunt cum eruptionis crepitu, eiaculanturq; longe: excepta laricæ, quæ nec ardet, nec carbonem facit, nec alio modo ignis ui conſumitur, quàm lapides. Omnia uero ea perpetuo uirent, nec facile diſcernuntur in fronde etiam à peritis. Tanta natalium mixtura eſt: ſed picea minus alta, quàm larix. Illa craſſior leuiorq; cortice, folio uilloſior, pinguior, et denſior, meliorq; flexu. At piceæ rariora ſicciora q; folia, & tenuiora, ac magis algentia: totaq; horridior eſt, & perfuſa reſina. Lignum uero abieti ſimilius. Larix uſtis radicibus non repullulat, picea repullulat, ut in Leſbo accidit, incenſo nemore Pyrrhæo. Alia etiamnum generibus ipſis in ſexu differentia. Mas breuior & durior: fœmina procerior, pinguioribus foliis & ſimplicibus, atque non rigentibus. Lignum maribus durum, & in fabrili opere contortum: fœminæ mollius, publico diſcrimine in ſecuribus. Hæ in quocunque genere deprehendunt marem: quippe reſpuuntur, et fragoſius ſydũt, ægrius reuelluntur. Ipſaq; materies retorrida, & nigrior maribus radix. Circa Idam in Troade, & alia differentia eſt montanæ maritimæq; Nanque in Macedonia & Arcadia circa Elin permutant nomina. Nec

constat autoribus, quod cuique generi attribuant, nos ita Romano discernimus iudicio. Abies è cunctis amplissima est, & fœmina etiã prolixior: materie mollior utilior q; arbore rotundior, folio pinnato densa, ut imbres non transmittat, atque hilarior. In totum è ramis generum horum panniculorum modo nucamenta squamatim compacta dependent, præterquam larici. Hæc abietis masculæ, primori parte nucleos habent, non item fœminæ. Piceæ uero totis panniculis, minoribus gracilioribus q;, minimos ac nigros. Propter qđ Græca phthirophoron eam appellant. In eadẽ nucamenta compressiora maribus sunt, ac minus resina roscida. Similis etiamnum his aspectu est, ne quid prætereatur, taxus, minus uirens, gracilis q; & tristis, ac dira, nullo succo, ex omnibus sola baccifera. Mas noxio fructu. Letale quippe baccis in Hispania præcipue uenenum inest. Vasa etiam uiatoria ex ea uinis in Gallia facta, mortifera fuisse compertum est. Hanc Sestius milacem à Græcis uocari dixit: & esse in Arcadia tam præsentis ueneni, ut qui obdormiant sub ea, cibum ue capiant, moriãtur. Sunt qui & taxicu hinc appellata dicant uenena, quæ nunc toxica dicimus, quibus sagittæ tingantur. Repertum, innoxiam fieri, si in ipsam arborem clauus æreus adigatur.

Quibus modis fiant genera picis, & quomodo fiat cedrium, & de spissa pice quomodo fiat, et quibus modis resina coquatur. Cap. XI.

Pix liquida in Europa è tæda coquitur, nauali-

bus muniendis, multos q; ad alios usus. Lignum

eius concisum, furnis undiq; igni extra circundato, fer uct: primus sudor aquæ modo fluit canali: hoc in Syria cedrium uocatur, cui tanta uis est, ut in Aegypto corpora hominum defunctorum eo perfusa seruentur. Sequēs liquor, crassior iam, picem fundit. Hæc rursus in cortinas æreas coniecta, aceto spissatur: & coagulata brutiæ cognomen accepit, doliis dūtaxat uasisq; cæteris utilis, lentore ab alia picē differens: Item colore rutilante, & quòd pinguior est. E` tæda omnia illa fiunt. E` picea resina, feruentibus cocta lapidibus, in alueis ualidi roboris: aut si aluei non sint, struis congerie uelut in carbonis usu. Hæc in uinum additur, farinæ modo tusa, nigrior colore. Eadem resina si cum aqua leuius decoquatur coleturq;, ruffo colore lentescit, ac stillaticia uocatur. Seponūtur autem in id ferè uitia resinæ corticisq;. Aliæ temperies ad crapulā. Nanq; flos crudus resinæ, cum multa hastula tenui breuiq; auulsus, concaditur ad cribrū minuta: deinde feruenti aqua, donec coquatur, perfundē tur. Huius expressum pingue, præcipua resina fit, atq; rara, nec nisi paucis in locis subalpinæ Italiæ, conueniens medicis. Resinæ albæ congium in duobus aquæ pluuiæ coquunt. Alij utilius putant sine aqua coquere lento igne tota die, utique uase æris albi. Item terebinthinam in sartagine referuenti, hanc cæteris præferentes. Proxima ex lentisco.

De Copissa & sapio, et quarum arborum materia in pretio. Cap. XII.

On omittendum, apud eosdem Copissam uocari derasam nauibus maritimis picem cum cera, nihil non experiente uita, multo efficacio-

rem ad omnia quibus picis resinæq; prosunt, uidelicet adiecto salis callo. Aperitur picea è parte solari nō pla ga, sed uulnere ablati corticis, cum plurimum bipedali hiatu, ut à terra cubito cum minimum absit. Nec corpori ipsi parcitur, ut in cæteris, quoniam hastula in fructu est. Verum hæc terræ proxima laudatur: altior amaritudinem affert. Postea humor omnis è tota confluit in ulcus. Item in tæda. Cum id manare desiit, simili modo ex alia parte aperitur, ac deinde alia. Postea tota arbor succiditur, & medulla eius uritur. Sic & in Syria terebintho detrahunt cortices. Ibi quidem & è ramis ac radicibus, cum resina damnetur ex his partibus. In Macedonia laricem masculam urunt, fœminæ radices tantum. Theopompus scripsit, in Apolloniatarum agro picem fossilem non deteriorem Macedonica inueniri. Pix optima ubique ex apricis aquilonis situ. Ex opacis horridior, uirusq; præferens. Frigida hyeme deterior, ac minus copiosa & decolor. Quidam arbitrantur in montosis copia præstantiorem fieri ac coloratiorem, et dulciorem dum resina sit. Decoctam autem minus picis reddere, quoniam in serum abeat, tenuioresq; esse ipsas arbores, quàm in planis. Sed has & illas senectute steriliores. Fructum quædam proximo anno ab incisis largiuntur, aliæ secundo, quædam tertio. Expletur autem plaga resina, non cortice, nec cicatrice, quæ in hac arbore non coit. Inter hæc genera proprium quidam fecere sapium, quoniam ex cognatione earum seritur, qualis dicta est in nucleis. Eiusq; arboris imas partes tædas uocant, cum sit illa arbor nil aliud, quàm picea, feritate paulum mitigata satu:

Sapinus autem materies cæsarum è genere fiat, sicuti docebimus.

De fraxino, genera eius quatuor. Cap. XIII.

Materiæ enim causa reliquas arbores natura genuit, copiosissimamq; fraxinum. Procera hæc ac teres, pennata & ipsa folio: multũq; Homeri præconio, & Achillis hasta nobilitata. Materies est ad plurima utilis. Ea quidem quæ sit in Ida Troadis in tantum cedro similis, ut ementes fallat cortice ablato. Græci duo genera eius fecere. Longam, enodem. Alteram, breuem, duriorem fusciorem q;, laureis foliis. Bumeliam uocant in Macedonia amplissimam lentissimamq;. Alij situ diuisere. Campestrem enim esse crispã, montanam spissam. Folia earum iumentis mortifera, cæteris ruminantium innocua Græci prodidere. In Italia nec iumentis nocent. Contra serpentes uero succo expresso ad potum, & imposita ulceribus, opifera ac nihil æque reperiuntur. Tantaq; est uis, ut ne matutinas quidem, occidentes ue umbras, quàm sunt longissimæ, serpens arboris eius attingat, adeo ipsam procul fugiat. Experta prodimus: Si fronde ea gyro claudatur ignis & serpens, in ignem potius, quàm in fraxinum fugere serpentem. Mira naturæ benignitas, prius quàm hæ prodeãt, florere fraxinũ, nec ante conditas folia dimittere.

De tilia, genera duo. Cap. XIIII.

Tilia mas & fœmina differunt omni modo. Nanque & materies maris dura, ruffiorq; ac nodosa, & odoratior. Cortex quoque crassior, ac detractus inflexibilis. Nec semen fert aut flo-

rem, ut fœmina, quæ crassior arbore, materia candida præcellens'q; est. Mirum in hac arbore, fructum à nullo animalium attingi, foliorum corticis'q; succum dulcē esse. Inter corticem & lignum tenues tunicas multiplici membrana, è quibus uincula tiliæ uocantur: tenuissimæ earum philyræ, coronarum lemniscis celebres, antiquorum'q; honore. Materies teredinem non sentit, proceritate perquam modica, uerum utilis.

De aceris generibus X. Cap. XV.

a Cer eiusdem ferè amplitudinis, operum elegātia ac subtilitate cedro secundum. Plura eius eius genera. Album quod præcipui candoris, uocatur gallicum, in transpadana Italia trans'q; alpes nascens. Alterum genus crispo macularum discursu, qui cum excellentior fuit, à similitudine caudæ pauonum nomen accepit, in Istria Rhetia'q; præcipuum. E' uiliori genere crassiuenium uocatur. Græci situ discernunt. Campestre enim cādidum esse, nec crispum, quod glinon uocant, montanum uero crispius durius'q;, etiamnum è mascula crispius ad lautiora opera. Tertium genus zygiam, rubentem, fissili ligno, cortice liuido, & scabro Hoc alij proprij generis esse malunt, & Latine carpinum appellant.

De brusco, mollusco, & staphylodendro, et buxo genera tria. Cap. XVI.

p Vlcherrimum uero est bruscum, multo'q; excellentius etiamnum molluscum. Tuber utrūque arboris eius. Sed bruscum intortius crispum: molluscum simplicius sparsum. Et si magnitudinem mensarum caperet, haud dubie præferretur cedro.

Nunc intra pugillares lectoruḿq; silicios aut laminas raro usu spectatur: E`brusco fiunt & mensæ nigrescẽtes. Reperitur & in alno tuber: tanto deterius, quanto ab acere alnus ipsa distat. Aceris mares prius florent. Etiamnum in siccis natæ præferuntur aquaticis, sicut & fraxini. Est & trans alpes arbor simillima aceri albo materia, quæ uocatur staphylodendron. Fert siliquas & in ijs nucleos sapore nucis auellanæ. In prima uero materies honorata buxo est, raro crispicanti, nec nisi radice: cætero lenis quies materiæ, silentio quodam & duritie ac pallore commendabilis: in ipsa uero arbore topiario opere. Tria eius genera: Gallicum, quod in metas emittitur, amplitudineḿq; procæriorem: Oleastrum in omni usu damnatum, grauem præfert odorem. Tertium genus nostrate uocant: syluestre, ut credo, mitigatum satu: diffusius, & densitate parietum uirens semper ac tonsile. Buxus Pyrenæis, ac Cytoro montibus plurima, ac Berecynthio tractu. Crassissima in Corsica, flore non spernendo: quæ causa amaritudinis mellis. Semẽ illius cunctis animantibus inuisum. Hæc in Olympo Macedoniæ gracilior, sed breuis. Amat frigida, aprica. In igne quoque duritia quæ ferro, nec flamma, nec carbone utili.

De ulmo, genera quatuor. Cap. XVII.

Inter has atque frugaferas, materie uitiuḿq; amicitia, accipitur ulmus. Græci duo eius genera nouere: Montosam, quæ sit amplior: Campestrem, quæ fruticosa. Italia attineas uocat excelsissimas, & ex ijs siccanas præfert, quæ non sint riguæ. Alterum genus gallicas. Tertium nostrates, densiore folio,

et ab eodem pediculo numerosiore. Quartum syluestre. Attineæ non ferunt samara: ita uocatur ulmi semen: omnes q; radicum plantis proueniunt, reliquæ semine.

De arborum natura per situs. Cap. XVIII.

VNc celeberrimis arborum dictis, quædam in uniuersum de cunctis indicanda sunt. Montes amant cedrus, larix, tæda, & cæteræ e quibus resina gignitur. Item aquifolia, buxus, ilex, iuniperus, terebinthus, populus, ornus, cornus, carpinus. Est et in Apennino frutex qui uocatur cotinus, ad liniamenta modo, conchyly colore insignis. Montes & ualles diligit abies, robur, castaneæ, tilia, ilex, cornus. Aquosis mõtibus gaudent acer, fraxinus, sorbus, tilia, cerasus. Non temere in montibus uisæ sunt prunus, punicæ, oleastri, iuglans, morus, sambuci. Descendunt etiam in plana, cornus, corylus, quercus, ornus, acer, fraxinus, fagus, carpinus. Subeunt & in montosa, ulmus, malus, pirus, laurus, myrtus, sanguinei frutices, ilex, tingendis q; uestibus nascentes genistæ. Gaudet frigidis sorbus, et magis et betulla. Gallica hæc arbor mirabili candore atque tenuitate, terribilis magistratuum uirgis. Eadem circulis flexibilis, item corbium sportis. Bitumen ex ea Galliæ excoquunt. In eosdem situs comitatur & spina, nuptiarum facibus auspicatissima, quoniam inde fecerint pastores qui rapuerunt Sabinas, ut autor est Massurius. Nunc facibus carpinus & corylus familiarissimæ. Aquas odere cupressi, iuglandes, castaneæ, laburnum: Alpina & hæc arbor, nec uulgo nota, dura ac candida materie, cuius florem cubitalem longitudine apes non attingunt. Odit & quæ appellatur Iouis barba, in opere

topiario tonsilis, & in rotunditatem spissa, argenteo folio. Non nisi in aquosis proueniunt salices, alni, populi, siler, ligustra tesseris utilissima: Item uacinia, Italiæ in aucupijs sata, Galliæ uero etiã purpurea, tingendi causa ad seruitiorum uestes. Quæcunque communia sunt montibus planisq;, maiora fiunt aspectuq; pulchriora in campestribus, meliora materie crispioraq; in montibus, exceptis malis, pirisq;.

Diuisio generum. Cap. XIX.

p Cæterea arborum alijs decidunt folia, aliæ sempiterna coma uirent. Quam differentiam antecedat necesse est prior. Sunt enim arborũ quædam omnino syluestres, quædam urbaniores, quas his placet nominibus distinguere. Ergo mites, quæ fructu, aut aliqua dote umbrarum ue officio humanius iuuant, non improbe dicantur urbanæ.

Quibus folia non decidant, & de rhododendro. Cap. XX.

h Arum generi non decidunt, oleæ, lauro, palmæ, myrto, cupresso, pinis, ederæ, rhododendro. Et quamuis herba dicatur sabina rhododẽdron, ut nomine apparet, à Græcis uenit. Alij nerion uocarunt, alij rhododaphnen, sempiternum fronde, rosæ similitudine caulibus fruticosum. Iumentis caprisq; & ouibus uenenum est. Idem homini contra serpentium uenena remedio.

Item quibus folia non decidunt, & quibus non omnia folia cadant, & quibus locis nulli arborum. Cap. XXI.

Ylestrium generis folia non decidunt abieti, larici, pinastro, iunipero, cedro, terebintho, buxo, ilici, aquifolio, suberi, taxo, tamarici. Inter utraque genera sunt adrachne in Græcia & ubique unedo. Reliqua enim folia decidunt his, præterquam in cacuminibus. Non decidunt autem & in fruticum genere cuidam rubo, & calamo. In Thurino agro, ubi Sybaris fuit, ex ipsa urbe prospiciebatur quercus una, nũquam folia dimittens, nec ante mediam æstatem germinãs. Idq; mirum est, Græcis autoribus proditum, apud nos postea fileri. Nam locorum tanta uis est, ut circa Memphim Aegypti, et in Elephantine Thebaidis nulli arbori decidant, ne uitibus quidem.

De natura foliorum cadentium, & quibus foliorum uarij colores. Cap. XXII.

Aeteræ omnes extra prædictas (etenim numerare longum est) folia deperdunt: obseruatũq; non arescere nisi tenuia, & lata, & mollia. Quæ uero non decidant, callo crassa & angusta esse. Falsa definitio est, non decidere his quarum succus pinguior sit. Quis enim potest in ilice intelligere? Decidere Timæus mathematicus sole scorpionem transeunte, sideris ui, quodam ueneno aëris, putat. Cur ergo non eadem causa aduersum omnes polleat, iure miremur. Cadunt plurimis autumno. Quædam tardius amittunt, atque in hyemes prorogant moras. Nec interest maturius germinasse, utpote cum quædam primæ germinent, &

& inter nouissimas nudentur: ut amygdalæ, fraxini, sambuci. Morus autem nouissime germinat, & cum primis folia dimittit. Magna & in hoc uis soli. Prius decidunt in siccis macris q; & uetustæ prius arbori: multis etiam antequam matureſcat fructus. In serotina ficu, et hyberna piro, & malogranato est pomum tantum aspici in matre. Neque his autem quæ semper retinent comas, eadem folia durant: sed subnascentibus alijs, tum arescunt uetera, quod euenit circa solstitium. Maxime foliorum unitas in suo cuique genere permanet, præterquam populo, ederæ, crotoni, quam & ricinum diximus uocari.

De populo tria genera, & quorum foliorum figura mutetur. Cap. XXIII.

Populi tria genera, alba & nigra, & quæ Libyca appellatur, minima folio ac nigerrima, fungis q; enascentibus laudatissima. Alba folio bicolor, superne candicans, inferiore parte uiridi. Huic nigræ q;, ut crotoni, folia in iuuenta circinatæ rotunditatis sunt: uetustiora in angulos exeunt. E contrario ederæ angulosa rotundantur. Populorum foliis grandissima lanugo. Euolat candidæ (tradita folio numerosiore candida) ut iulus. Folia granatis & amygdalis rubētia. Mirum in primis id, quod ulmo tiliæ q;, & oleæ, & populo albæ & salici euenit. Circumagun tur enim folia earum post solstitium. Nec alio argumento certius intelligitur sydus confectum.

Quæ folia uersentur omnibus annis, quæ foliorum è palmis cura & usus, & foliorum mirabilia. Cap. XXIIII.

Et publica omnium foliorum in ipsis differentia. Nanque pars inferior à terra herbido uiret colore. Ab eadem leuiora, neruos callumq; & articulos in superiore habent parte: incisuras uero subter, ut manus humana. Oleæ superne candidiora, & minus leuia: Item ederæ. Sed oium folia quotidie ad solē oscitant, interiores partes tepefieri uolētia. Superior pars oium lanuginem quātulācunq; hēt, quæ in alijs gentū lana est. In oriente funes ualidos è palmæ folijs fieri dictū est, eosq; in humore utiliores esse. Et apud nos ferè palmis à messe decerpuntur. Ex his meliora, quæ sese non diuiserint. Siccantur sub tecto quaternis diebus: mox in sole expanduntur, & noctibus relicta, donec candore inarescant, postea in opera findūtur. Latissima fico, uiti, platano: angusta myrto, punicæ, oleæ: capillata pino, cedro: aculeata aquifolio, & ilicum generi: nam iunipero spina pro folio est: carnosa cupresso, tamarici: crassissima alno: longa harūdini, salici, palmæ etiam duplicia: circinata piro, mueronata malo, angulosa ederæ, diuisa platano: insecta pectinum modo piceæ, abieti, sinuosa toto ambitu robori: spinosa cute, rubo. Mordacia sunt quibusdam, ut urticis. Pungentia pino, piceæ, abieti, larici, cedro, aquifolijs. Pediculo breui oleæ & ilici: longo uitibus: tremulo populis, et ijsdem solis inter se crepitantia. Iam & in pomo ipso, malì quodam in genere, parua medijs emicant folia, interim et gemina. Præterea alijs arcu ramos, alijs in ca-

cumine ramorum, robori & in caudicæ ipso. Iam densa, ac rara: semperq; lata rariora. Dispositæ myrto, cõ cauabuxo, inordinatæ pomis. Plura eodem pediculo exeuntia malis pirisq;. Ramulosa ulmo, & cytiso. Quibus adijcit Cato decidua, populea quernaque, animalibus iubens dari non perarida: bubus quidem & ficulnea, ilignaque & ederacea: Dantur & ex harundine & lauro. Decidunt sorbo uniuersa, cæteris paulatim. Et de foliis hactenus.

De ordine naturæ in satis, & de flore arborum, & conceptu, & germinatione, & partu, et quo ordine floreant. Cap. XXV.

Rdo autem naturæ annuus ita se habet. Primus est conceptus, flare incipiente uento fauonio circiter ferè VI Idus Feb. Hoc enim mari tantur uiuescentia è terra, quo etiam equæ in Hispania, ut diximus. Hic est genitalis spiritus mundi, à fouendo dictus, ut quidam existimauere. Flat ab occasu æquinoctiali, uer inchoans. Catulitionem rustici uocant, gestiente natura semina accipere, eóq; animam inferente omnibus satis. Concipiunt uarijs diebus, & pro sua quæque natura. Alia promptus, ut animalia: tardius aliqua, & diutius grauida partus gerunt: quod germinatio ideo uocatur. Pariunt uero cum florent, flosq; ille ruptis constat utriculis. Educatio in pomo est: hoc & germinatio. Arborum flos est pleni ueris indicium & anni renascentis, flos gaudium arborum. Tunc se nouas, aliasq; quàm sunt, ostendunt: tunc uariis colorum picturis in certamen usque luxuriant. Sed hoc negatum plerisque. Non enim omnes florent, & sunt tristes quædã, quæq; non sentiant

sentiant gaudia annorum. Nam neque ilex, picea, larix, pinus, ullo flore exhilarantur, natales ue pomorũ recursus annuos uersicolori nuncio promittunt: nec fici atque caprifici. Protinus enim fructum flores gignunt. In ficis mirabiles sunt & abortus, qui nunquam maturescunt. Nec iuniperi florent. Quidam earum duo genera tradunt. Alteram florere, nec ferre. Quæ uero non floreat, ferre protinus baccis subnascentibus, quæ biennio hæreant. Sed id falsum, omnibusq; ijs dura facies semper. Sic & hominum multis fortuna sine flore est. Omnes autem germinant, etiam quæ non florent, magna & locorum differentia. Quippe cum ex eodẽ genere quæ sunt in palustribus priora germinent, mox campestria, nouissima in syluis. Per se autem tardius piri syluestres, quàm cætera. primo fauonio germinat cornus, proxime laurus, paulóq; ante æquinoctium tilia, acer. Inter primas uero populus, ulmus, salix, alnus, nuces. Festinat & platanus. Cæteræ uere cœpturo, aquifolium, terebinthus, paliurus, castanea, glandes. Serotino autem germine malus, tardissimo suber. Quibusdam geminatur germinatio, nimia soli ubertate, aut inuitantis cœli uoluptate, quod magis in herbis segetum euenit. In arboribus tamen nimia germinatio elassescit. Sunt aliæ naturales quibusdam præterq; uernas, quæ suis constant syderibus, quorum ratio aptius reddetur ab hoc tertio uolumine. Hyberna aquilæ exortu, æstiua canis ortu, tertia Arcturi. Has duas quidam omnibus arboribus communes putant: sentiri autem maxime in fico, uite, punicis: causam afferentes, quoniam in Thessalia Macedoniaq; plurima tum ficus exeat. Maxime ta-

xime tamen in Aegypto apparet hæc ratio. Et reliquæ quidem arbores, ut primum cœpere, continuant germinationem. Robur, & abies, & larix intermittunt tripartito, ac terna germina edunt: ideo & inter squamas corticum spargunt: quod omnibus arboribus in germinatione euenit, quoniam prægnantium rumpitur cortex. Est autem prima earum incipiente uere, circiter XV diebus. Iterum germinant transeunte geminos sole. Sic fit, ut prima cacumina impelli secutis appareat, geniculato incremento. Tertia est earundem ad solstitium breuissima, nec diutius septenis diebus. Clareq; & tunc cernitur excrescentium cacuminum articulatio. Vitis sola bis parturit, cum primum emittit uuam, iterum cum digerit. Eorum quæ non florent, partus tantum est & maturitas. Quædam statim in germinatione florent, properantq; in eo, sed matureſcunt tarde, ut uites. Serotino quædam germinatu florent, maturantq; celeriter, sicuti morus, quæ nouissima urbanarum germinat, nec nisi exacto frigore, ob id dicta sapientissima arborum. Sed cum cœpit, in tãtum uniuersa germinatio erũpit, ut una nocte peragat etiã cum strepitu. Ex his quæ hyeme aquila exoriente (ut diximus) concipiunt, floret prima omnium amygdala mense Ianuario. Martio uero pomum maturat. Ab ea proxime florent armeniaca, deinde tuberes, & præcoces. Illæ peregrinæ, hæ coactæ. Ordine autem naturæ, syluestrium primæ sambucus, cui medulla plurima: & cui nulla, cornus mascula: Vrbanarũ malus, paruoq; post, ut simul uideri possit, pirus, & cerasus, & prunus. Sequitur laurus, illamq; cupressus, deinde punica, fica. At uites & oleæ florentibus iam ijs

germinant. Concipiunt Vergiliarum exortu. Hoc sydus illarum est. Floret autem solstitio uitis, & quæ paulo serius incipit olea. Defloresc unt omnia septenis diebus, non celerius: quædam tardius, sed nulla pluribus bis septenis. Omnia & intra VIII Idus Iulij, eteſiarũ præcursu. Nec statim fructus sequitur in aliquibus.

De corno, & quo tempore quæq; ferant, et quæ fructum non ferant, & quæ infelices exiſtimantur, & quæ facillime fructum perdunt, & quibus fructus antequam foliũ nascantur. Cap. XXVI.

Cornus enim circa solstitia reddit primo candidum, postea sanguinem. Ex eo genere fœmina post autumnum fert baccas acerbas, & inguſtabiles cunctis animantibus: ligno quoq; fungosa & inutilis, cum mas è fortiſſimis quoque sit: tanta differentia ab eodem genere fit. Sed & terebinthus messibus reddit semen, & acer, & fraxinus: nuces & mala, & pira, præterquam hyberna aut præcocia, autumno. Glandiferæ serius etiamnum, uergiliarum occaſu: esculus tantum, autumno. Incipiente autem hyeme quædam genera mali, piriq;, & ſuber. Abies flores croci colore circa solstitium, semen reddit post uergiliarum occaſum. Pinus autem & picea præueniunt germinatione XV ferè diebus. Semen uero post uergilias & ipſæ reddunt. Cedri & iuniperus et ilex anniferæ habentur, nouusq; fructus in his cum annotino pendet. In maxima tamẽ admiratione pinus eſt. Habet fructum matureſcentem, habet proximo anno ad maturitatem uenturum, ac deinde tertio. Nec ulla arborum auidius ſe promittit.

Quo mense ex ea nux decerpitur, eodem matureſcit alia: & ſic diſpenſatur, ut nullo non menſe matureſcat. Quæ ſe in arbore ipſa diuiſere, uocantur Zamiæ: læduntq; cæteras, niſi detrahantur. Fructum arborum ſolæ nullum ferunt, hoc eſt ne ſemen quidem, tamarix ſcopis tantum naſcens, populus, alnus, ulmus attinia, alaternus, cui folia inter ilicem & oliuam. Infelices autẽ exiſtimantur, damnatæq; religione, quæ neque feruntur unquam, neque fructum ferunt. Cremutius autor eſt, nunquam uirere arborem, ex qua Phyllis ſe ſuſpenderit. Quæ gummi gignunt, poſt germinationem aperiuntur: gummi uero non niſi fructu detracto ſpiſſatur. Nouellæ arbores carent fructu, quandiu creſcunt. Perdunt facillime ante maturitatem, palma, ficus, amygdala, malus, pirus. Item punica quæ etiam roribus nimijs & pruinis florem amittit. Qua de cauſa inflectunt ramos eius, ne ſubrecti humorem infeſtum excipiant, atque contineant. Pirus et amygdala etiã ſi non pluat, ſed fiat auſtrinum cœlum aut nubilum, amittunt florẽ: et primos fructus, ſi cum defloruere tales dies fuerint. Ocyſſime autem ſalix amittit ſemẽ, antequam omnino maturitatem ſentiat, ob id dicta Homero frugiperda: ſe cutaq; ætas ſcelere ſuo interpretata eſt hanc ſententiam, quando ſemen ſalicis mulieri ſterilitatis medicamentũ eſſe conſtat. Sed in hoc quoque prouidens natura, facile naſcenti & depacto ſurculo, incurioſius ſemen dedit. Vna tamen proditur ad maturitatem perferre ſolita, in Creta inſula, ipſo deſcenſu Iouis ſpeluncæ, torum ligneumq; magnitudine ciceris. Fiunt uero quædam & loci uitio infructuoſa, ſicut in Paro ſylua cædua quæ

nihil fert. Persicæ arbores in Rhodo, florent tantum. Fit hæc differentia & ex sexu, in ijsq; mares non ferunt. Aliqui hoc permutantes, mares esse quæ ferant tradunt. Facit & densitas sterilitatem. Gignentium autem quædam & lateribus ramorum et cacuminibus ferũt, ut pirus, punica, ficus, myrtus. Cætero eadẽ natura quæ frugibus. Nanque & in eis spica in cacumine nascitur: legumina in lateribus. Palma sola (ut dictum est) in spathis habet fructum, racemis propendẽtem. Reliquis sub folio pomum, ut protegatur, excepta fico, cui folium maximum umbrosissimumq;, & ideo supra id pomum: eidemq; serius folium nascitur, quàm pomum. Insigne proditur in quodam genere Ciliciæ, Cypri, Helladis, ficos sub folio, grossos uero post folium nasci. Ficus & præcoces habet, quas Athenis prodromos uocant. In Laconico genere maximæ sunt.

De biferis & triferis, et quæ celerrime senescant, et de ætatibus earum. Cap. XXVII.

Vnt & biferæ in eisdem. In Cea insula caprificia triferæ sunt. Primo fatu sequens euocatur, sequenti tertius. Hoc fica caprificantur. Et caprifici autem ab aduersis folijs nascuntur. Biferæ & in malis ac piris quædam, sicut & præcoces. Malus syluestris bifera. Sequens eius fructus post Arcturum in apricis maxime. Vites quidem & triferæ sunt, quas ob id insanas uocant, quoniam in ijs alia matureſcunt, alia turgescunt, alia florent. M. Varro autor est uitem fuisse Smyrnæ apud mare biferam, et malum in agro Consentino. Hoc autem euenit perpetuo in Tacapensi Africæ agro, de quo plura aliàs: ea est soli fertilitas:

Trifera est & cupressus. Nãque baccæ eius colligũtur mense Ianuario, & Maio, & Septembri, ternas q; earũ gerit magnitudines. Est uero & in ipsis arboribus etiã omnibus peculiaris differẽtia. Summa sui parte fertilior est arbutus: quercus inferiore, iuglandes, fici, mariscæ. Omnes quo magis senescunt, hoc maturius ferunt, & in apricis locis, nec pingui terra. Syluestriora omnia tardiora. Quædam ex ijs omnino non matureſcunt. Item quæ subarantur, aut quæ ablaqueantur, celeriora neglectis: hæc & fertiliora. Est etiamnum ætatis differẽtia. Amygdala enim & pirus in senecta fertilissimæ, ut glandiferæ & quoddam genus ficorum. Cæteræ in iuuenta, tardius q; maturantes, quod maxime notatur in uitibus. Vetustioribus enim uinum melius, nouellis copiosius. Celerrime uero senescit, & in senecta deteriorẽ fructum gignit, malus. Nanque & minora poma proueniunt, & uermiculis obnoxia. Quin & in ipsa arbore nascuntur. Ficus sola ex omnium arborum fœtu, maturitatis causa medicatur: iam quidem ex portentis, quoniam maiora sunt pretia præposteris. Omnia autem celerius senescunt præfœcunda. Quin & protinus moriuntur aliqua, cœlo fœcunditatem omnem eblandito: quod maxime uitibus euenit.

De moro. Cap. XXVIII.

Contra, morus tardissime senescit, fructibus minime laborans. Tarde & ea quorum crispa materies, ut acer, palma, populus. Et subarata ocyus senescunt.

De syluestribus. Cap. XXIX.

Yluestria autem tardissime. Atque in totum,
9 omnis cura fertilitatem adjcit, fertilitas senectam: ideoq; & præflorent talia & prægerminant, atque in totum præcocia sunt, quoniam omnis infirmitas cœlo magis obnoxia est. Multæ uero plura gignunt, ut diximus, in glandiferis: inter quas laurus unas suas, maximeq; sterilis quæ non gignit aliud: ob id à quibusdam mas existimatur. Ferunt & auellanæ in los compactili callo, ad nihil utiles.

De buxo, & faba Græca, siue loto. Cap. XXX.

Lurima uero buxus. Nam & semen suum, et
p granum quod carthegon uocant, & à septentrione uiscum, à meridie hyphear, de quibus plura mox paulo. Interdumq; pariter res quaternas habent. Arborum quædam simplices, quibus à radice caudex unus, & rami frequentes, ut oliuæ, fico, uiti. Quædam fruticosi generis, ut paliurus, myrtus: Item nux auellana. Quinimo melior est et copiosior fructu, in plures dispersa ramos. In quibusdam omnino nullus, ut in suo genere buxo, loto transmarinæ. Quædam bifurcæ, atque etiam in quinas partes diffusæ. Quædam diuiduæ nec ramosæ, ut sambuci. Quædam indiuiduæ, ramosæ, ut piceæ. Quibusdam ramorum ordo, sicut piceæ, abieti: Alijs inconditus, ut robori, malo, piro. Et abieti quidem subrecta diuisura, ramiq; in cœlum tendentes, non in latera proni. Mirum, cacumimbus eorum decisis moritur, totis uero detruncatis durat. Et si infra quàm rami fuere præcidatur, quod supereſt uiuit: si uero cacumen tantum auferatur, tota moritur. Alia ab

radicæ brachiata, ut ulmus. Alia in cacumine ramosa, ut pinus lotos, siue faba græca: quam Romæ à suauitate fructus syluestris quidem, sed cærasorum penè natura loton appellant. Præcipue domibus expetitur ramorum petulantia, breui caudicæ, latissima expatiantium umbra, & in uicinas domos sæpe transilientium. Nulli opacitas breuior, nec aufert solem hyeme decidentibus foliis. Nulli cortex iucundior, aut oculos excipiens blandius. Nulli rami longiores ualidioresq;, aut plures, ut dixisse totidem arbores liceat. Corticæ pelles tingunt, radicæ lanas. Malis proprium genus. Ferarum enim rostra reddunt, adhærentibus uni maximo minoribus. Ramorum aliqui cæci, qui non germinant: quod natura fit, si nõ eualuere: aut pœna, cum deputatos cicatrix hebetauit. Quæ diuiduis in ramo natura est, hæc uiti in oculo, harundini in geniculo. Omnium terræ proxima crassiora. In longitudinem excrescunt abies, larix, palma, cupressus, ulmus, & si qua uni stirpia. Ramosarum cæsus etiam in XL cubitorum trabes, æquali per totũ duûm cubitorum crassitudine reperitur.

De ramis, & cortice, & radicibus arborum. Cap. XXXI.

Vædam statim in ramos spargũtur, ut mali. Cortex alijs tenuis, ut lauro, tiliæ. Alijs crassus, ut robori. Aliis leuis, ut malo, fico. Idem sæpe robori, palmæ. Omnibus in senecta rugosior. Quibusdam rumpitur sponte, ut uiti: quibusdam etiã cadit, ut malo, unedoni: carnosus suberi, populo: membranaceus, ut uiti, harũdini: libris similis, cæraso: multi-

plex tunicis, ut uitibus, tiliæ, abieti. Quibusdã simplex, ut fico, harundini. Magna & radicum differentia. Copiosæ, fico, robori, platano: breues & angustæ, malo: singulares abieti, larici. Singulis enim innituntur, quanquã minimis in latera dispersis. Crassiores lauro et inæquales. Item oleæ cui & ramosæ. At robori carnosæ. Robora suas in profundum agunt. Si Virgilio quidem credimus, esculus quantum corpore eminet, tantum radicæ descendit. Oleæ, malis, & cupressis per summa cespitum. Alijs recto meatu, ut lauro, oleæ. Alijs flexuoso, ut fico. Minutis hæc capillamentis hirsuta, ut abies, multæq; syluestrium, è quibus montani prætenuia fila decerpentes, spectabiles lagenas, & alia uasa nectunt. Quidã non altius descendere radices, quàm solis calor tepefaciat, idq; natura loci tenuioris crassioris'ue dixere, quod falsum arbitror. Apud autores certe inuenitur, abietis plantam, cum transferretur VIII cubitorum in altitudine, nec totam refossam, sed abruptam. Maxima spatio atque plenitudine et cedri est. Ab ea platani, roboris, & glandiferarũ. Quarundã radix uiuacior supficie, ut lauri. Itaque cum trũco inaruit recisa, etiam lætius frutecat. Quidam breuitate radicum celerius senescere arbores putant: quod coarguunt fici, quarum radices lõgissimæ, et senectus ocyssima. Falsum arbitror et quod aliqui prodidere, radices arborum uetustate minui. Visa etenim est annosa quercus euersa ui tempestatis, & iugerum soli amplexa. Prostratas restitui plerunque, et quadam terræ cicatrice reuiuiscere, uulgare est. Et familiarissimum hoc platanis, quæ plurimum uentorum concipiunt propter densitatem ramorum: quibus ampu

tatis, leuatæ oneri in sua scrobe reponuntur. Factuḿq; iam est hoc in iuglandibus oleiśq;, ac multis alijs.

De prodigiosis arboribus, et quibus modis sponte nascantur, et quod non omnia ubique nascantur, et quæ non alibi nascantur arbores. Cap. XXXII.

St in exemplis, & sine tempestate, ulláue causa alia, quàm prodigij cecidisse multas, ac sua sponte resurrexisse. Factum hoc populi Roquiritibus ostentũ Cimbricis bellis Nuceriæ in luco Iunonis, ulmo postquam etiam circumẽ amputatum erat, quoniam in aram ipsam procumbebat, restituta sponte, ita ut protinus floreret. A quo deinde tempore maiestas Po. Rom. resurrexit, quæ ante uastata cladibus fuerat. Memoratur hoc idem factum & in Philippis, saliçe procidua atque detruncata: & Stagiris in musæo populo alba. Omnia fausti ominis. Sed maxime mirum, Antandri platanus etiã circumdolatis lateribus restibilis sponte facta, uitǽq; reddita, longitudine XV cubitorũ, crassitudine quatuor ulnarum. Arbores quas naturæ debeamus, tribus modis nascuntur: Sponte, aut semine, aut ab radice. Cura numerosior existit, de qua suo dicemus uolumine. Nunc enim totus sermo de natura est, multis modis miriśq; memorabili. Nanque non omnia in omnibus locis nasci docuimus, nec translata uiuere. Hoćq; aliâs contumacia, sæpius imbecillitate eorum quæ trãsferuntur euenit: aliâs cœlo inuidente, aliâs solo repugnante. Fastidit balsamum alibi nasci, Assyria malus alibi ferre: necnon & palma nasci ubique, aut nata parere: uel cum promisit etiã ostendit́q;, ea educare, quæ

tanquam inuita peperit. Non habet uires frutex cinnami in Syriæ uicina peruenienti. Non ferunt amomi nardiq; deliciæ, ne in Arabia quidem ex India naue peregrinari. Tentauit enim Seleucus rex. Illud maxime mirum, ipsas arbores plerunque exorari ut uiuant, atque transmigrent: aliquando & à solo impetrari, ut alienas alat, aduenasq; nutriat: cœlum nullo modo flecti. Viuit in Italia piperis arbor: casiæ uero etiam in septentrionali plaga. Vixit & in Lydia thuris. Sed unde sorbentes succum omnem ex ijs soles ꝯquentesq; lachrymam? Illud proxime mirum, mutari naturam in ijsdem locis, atque pro indiuiso ualere. Cedrum æstuosis partibus dederat, at in Lycijs Phrygijsq; montibus nascitur. Frigus inimicum lauro fecerat, sed in Olympo ꝯpiosior nulla est. Circa Bosphorum Cimmerium in Panticapeo urbe, omni modo laborauit Mithridates rex, et cæteri incolæ, sacrorum certe causa laurum myrtumq; habere, & non contigit: cum teporis arbores abundent sibi, punicæ ficiq;, iam mali & piri laudatissimæ. Frigidas eodem tractu non genuit arbores, pinum, abietẽ, piceam. Et quid attinet ad Pontum abire? Iuxta Romã ipsam castaneæ, cerasiq; ægre proueniunt, persica in Thusculano. Necnon mucs græcæ cum tædio inseruntur, Tarracina syluis scatente earum.

De cupresso: et quod ex terra noua aliq; sæpe nascãtur, q̃ in ea ante nõ fuerũt. Cap. XXXIII.

Vpressus aduena, et difficillime nascentũ fuit, ut de qua uerbosius sæpiusq;, quàm de omnibus alijs prodiderit Cato. Natu morosa, fructu supernacua, bacis torua, folio amara, odore uio-

lenta, ac ne umbra quidem gratiosa, materie rara, ut pene fruticosi generis, diti sacra, et ideo funebri signo ad domos posita. Fœmina sterilis diu. Metæ demum aspectu non repudiata, distinguendis tantum pinorum ordinibus. Nunc uero tonsilis facta in densitate parietum, coërcitaq; gracilitate perpetuo tenera. Trahitur etiam in picturas opere historiali: uenatus classes ue, & imagines rerum tenui folio, breuiq; & uirente superuestiens. Duo genera earum: Meta in fastigium conuoluta, quæ & fœmina appellatur. Mas spargit extra se ramos, deputaturq;, & accipit uitem. Vtraque autem immittitur in pertucas asseres ue amputatione ramorum, qui XIII anno denarijs singulis uenunt. Quæstuosissima in satus ratione sylua. Vulgoq; dotem filiarum antiqui plantaria appellabant. Huic patria insula Creta, quãquam Cato Tarentinam eam appellat, credo quòd primum eo uenerit. Et in Aenaria succisa regerminat. Sed in Creta quocunque loco terram mouerit quispiam, nisi seratur alia, hæc gignitur, protinusq; emicat. Illa uero etiã non appellato solo ac sponte, maximeq; in Idæis montibus, & quos Albos uocant, summisq; iugis, ubi niues nunquam absunt, plurima: quod miremur, alibi non nisi in tepore proueniens, & nutricem magnopere fastidiens. Nec terræ tantum natura circa has refert, aut perpetua cœli, uerum & quædam temporaria uis. Imbres aliquæ plerũq; semina afferũt, et certo fluũt gñe, aliquãdo ẽt incognito: quod accidit Cyrenaicæ regioni, cũ primũ ibi laserpitiũ natũ est, ut in herbarũ natura dicemus. Nata est et sylua urbi ei proxima imbre piceo crassoq;, circiter urbis Romæ annum CCCCXXX.

De edera. Cap. XXXIIII.

Dera iam dicitur in Asia nasci. Negauerat
e Theophrastus: nec in India, nisi in monte Me
ro. Quin & Harpalum omni modo laboras
se ut sereret eam in Medis, frustra. Alexandrum uero
ob raritatem ita coronato exercitu, victorem ex India re
diisse, exemplo Liberi patris: cuius dei & nunc ador-
nat thyrsos, galeasq; etiam & scuta, in Thraciæ popu-
lis in solennibus sacris. Inimica arbori satisq; omnibus,
sepulchraq; ac muros rupens: serpentium frigori gra-
tissima, ut mirum sit ullum honorem habitum ei. Duo
genera eius prima ut reliquarum, mas & fœmina. Ma
ior traditur mas corpore, & folio duriore ac pinguiore
& flore ad purpuram accedente. Vtriusque autem flos
similis est rosæ syluestri, nisi quòd careat odore. Species
horum generum tres: Est enim candida, & nigra edera,
tertiaq; quæ uocatur helix. Etiamnum hæ species di-
uiduntur in alias, quoniam est alia fructu tantum can
dida, alia & folio. Fructumq; candidum ferentiū alijs
densus acinus, & grandior, racemis in orbem circum-
actis, qui uocantur corymbi. Item selenitium, cuius est
minor acinus, sparsior racemus. Simili modo in nigra.
Alicui & semen nigrum, alij crocatum: cuius coronis
poëtæ utuntur, foliis minus nigris, quam quidam Dio
nysiam, alij Bacchicam uocant, maximis inter nigras
corymbis. Quidam apud Græcos etiamnum duo gene-
ra huius faciunt, à colore acinorum, erythranum &
chrysocarpum. Plurimas habet differentias helix, quo-
niam folio maxime distat. Parua sunt & angulosa con
cinniora q;, cum reliquorum generum simplicia sint.

Distat & longitudine internodiorum, præcipue tamen sterilitate, quoniam fructum non gignit. Quidam hoc ætatis esse, non generis existimant: primoq; esse helicē putant, fieri ederam uetustate. Horum error manifestus intelligitur, quoniam helicis plura genera reperiuntur, sed tria maxime insignia. Herbacea ac uirens, quæ plurima est, altera cādido folio, tertia uersicolor, quæ Thracia uocatur. Etiamnum herbaceæ tenuiora folia, in ordinem digesta, densioraq;. In alio genere diuersa omnia. Et in uersicolori alia tenuioribus foliis, ac similiter ordinatis densioribusq;. In altera neglecta omnia hæc. Maiora quoque ac minora sunt folia, macularumq; habitu distant. Et in candidis alia sunt candidiora. Adolescit in longitudinem maxime herbacea. Arbores autem necat candida, omnemq; sucum auferendo tanta crassitudine augetur, ut ipsa arbor fiat. Signa eius, folia maxima atque latissima, mammas erigentis, quæ sunt cæteris insiexæ: racemi stantes, ac subrecti. Et quanquam omnium ederarum generi radicosa brachia, huic tamen maxime ramosa ac robusta. Ab ea nigræ: Sed propriū albæ, quòd inter media folia emittit brachia utrinque semper amplectens. Hæc est & in muris, quamuis ambire non possit. Itaque etiam pluribus locis interciſa, uiuit tamen duratq;, & totidemq; initia radicum habet quot brachia, quibus incolumis & solida arbores fugit ac strangulat. Est & in fructu differentia albæ nigræq; ederæ: quoniam aliis tanta amaritudo acini, ut aues nō attingant. Est et rigens edera, quæ sine adminiculo stat, sola omnium generum ob id uocata cissos. E diuerso nunquam nisi humi repens chamæcissos.

De edera quæ uocatur smilax. Cap. XXXV.

Imilis est ederæ, è Cilicia quidē primum profecta, sed in Græcia frequentior, quam uocāt smilacem, densis geniculata caulibus, spinosis fruticosa ramis, folio ederaceo paruo, non anguloso, à pediculo emittente pampinos, flore candido, olente lilium. Fert racemos labruscæ modo non ederæ, colore rubro, complexa acinis maioribus nucleos ternos, minoribus singulos, nigros durosq; infausta omnibus sacris et coronis, quoniam sit lugubris, uirgine eius nominis propter amorem iuuenis Croci, mutata in hūc fruticem. Id uulgus ignorans, plerunque festa sua polluit, ederam existimando: sicut in poëtis, aut Libero patre, aut Sileno, quis omnino nescit quibus coronentur. E smilace fiunt codicilli. Propriumq; materiæ est, ut admota auribus leuem sonum reddat. Ederæ mira proditur natura ad experiēda uina. Si uas fiat ex ligno eius, uina trāsfluere, ac remanere aquam, si qua mixta fuerit.

De aquaticis calamis, et fruticibus. Cap. XXXVI.

Inter ea quæ frigidis gaudent, et aquaticos frutices dixisse conueniat. Principatum in his tenebunt harundines, belli pacisq; experimētis necessariæ, atque etiam in delicijs gratæ. Tegulo enim earum domus suas septentrionales populi operiunt, durantq; æuis tecta alta. In reliquo uero orbe, et cameras leuissime suspendunt. Chartisq; seruiunt calami Aegyptij maxime, cognatione quadā papyri. Probatiores tn Gnidij, & qui in Asia circa Anaiticum lacum nascuntur. Nostratibus fungosior subest natura, cartilagine bibula, quæ cauo corpore intus supne tenui inarescit ligno:

fissilis, præacuta semper acie, geniculata. Cætero gracilitas nodis distincta, leui fastigio tenuatur in cacumina, crassiore paniculo coma, neque hac superuacua. Aut enim pro pluma strata cauponarum replet: aut ubi limosiore callo induruit, sicut in Belgis, contusa & interiecta nauium commissuris ferruminet textus, glutino tenacior, rimisq; explendis fidelior picæ. Calamis orientis populi bella conficiunt. Calamis spicula addunt irrenocabili hamo noxia. Mortem accelerant pinna addita calamis. Fitq; & ex ipso telum aliud fracto in uulneribus. His armis solem ipsum obumbrant. Propter hoc maxime serenos dies optant. Odere uentos & imbres, qui inter illos pacem esse cogunt. Ac si quis Aethiopas, Aegyptum, Arabas, Indos, Scythas, Bactros, Sarmatarum tot gentes, & orientis, omniaque Parthorum regna diligentius computet, æqua fermè pars hominum in toto mũdo calamis superata degit. Præcipuus hic usus in Creta bellatores suos præcipitauit. Sed in hoc quoque, ut cæteris in rebus, uicit Italia: quando nullus sagittis aptior calamus, quàm in Rheno Bononiensi amne, cui plurima inest medulla, ponduſq; uolucre, contra flatus quoque peruicax libra. Quippe non eadem gratia Belgicis. Hæc & Creticis commendationibus: quanquã præferantur Indi, quorum alia quibusdam uidetur natura, quando & hastarum uicem præbent additis cuspidibus. Harundini quidem Indicæ arborea amplitudo, qualem uulgo in templis uidemus. Differre mares ac fœminas in his quoq; Indi tradunt, Spissius mari corpus, fœminæ capacius. Nauigiorum etiam uicem præstant (si credimus) singula internodia. Circa Acesinem amnẽ

maxime

maxime nascuntur. Harundo omnis ex una stirpe numerosa. Atque etiam recisa fœcundius resurgit. Radix natura uiuax, geniculata & ipsa. Folia Indicis tantū breuia. Omnibus uero à nodo orsa, complexu tenues per ambitum inducunt tunicas: atque à medio internodio, cum plurimum, desinunt uestire, procumbuntq;. Latera harundini calamoq; in rotunditatem bina, super nodos alterno semper inguine, ut alterū ad dextra fiat, alterum superiore geniculo ad læua per uices. Inde exeunt aliquando rami, qui sunt calami tenues. Plura autem genera. Alia spissior densiorq; geniculis, breuib. internodijs. Alia rarior maioribus, tenuior & ipsa. Calamus uero alius totus concauus, quem syringiā uocāt, utilissimus fistulis, quoniam nihil est ei cartilaginis atque carnis. Orchomenius est continuo foramine perui us, quem auleticon uocant. Hic tubijs utilior, fistulis ille. Est alius crassiore ligno, & tenui foramine. Hunc totum fungosa replet medulla. Alius breuior, alius procerior, exilior, crassiorq;. Fruticosissimus qui uocatur donax, non nisi in aquaticis natus: quoniam & hæc differentia est multum prælata harundine quæ in siccis proueniat. Suum genus sagittario calamo, ut diximus, sed Cretico longissimis internodijs, obsequentiq; quò libeat flecti calefacto. Differentias faciunt et folia, non multitudine, uerum robore & colore. Valida Laconicis, & ab una parte densiora: quales in totum circa stagna gigni putant, dissimiles amnicis, lōgiq; uestiri tunicis, spatiosius à nodo scandente complexu. Est et obliqua harundo non in excelsitatem nascens, sed iuxta terrā frutices, modo se spargens, suauissima in teneritate anima-

libus. Vocatur à quibusdam elegia. Est & in Italia nascens adarca nomine, palustris: et cortice, tantum sub ipsa coma, utilissima dentibus: quoniam uis eadem est quæ sinapi. De Orchomenij lacus harundinetis accuratius dici cogit admiratio antiqua. Characiam uocabant crassiorem firmioremq; plotiam uero subtiliorem. hanc in insulis fluitantibus natam, illam in ripis expatiantis lacus. Tertia harundo est tibialis calami, quem auleticon dicebant. Nono hic anno nascebatur. Nam et lacus incrementa hoc temporis spatio seruabat, prodigiosus si quando amplitudinem biennio extendisset: quod notatum apud Chæroniam infausto Athenienſium prælio, & apud Lebadiam sæpe notatur influente Cephiso. Cũ igitur anno permanserit inundatio, proficiunt in auicupatoriam quoque amplitudinem: uocabantur ζeugitæ. Contra bombyciæ maturius reciproco, graciles, fœminarum latiore folio atque candidiore, modica lanugine, aut omnino nulla, spadonum nomine insignibus. Hinc erant armamenta ad incluſos cantus, non silendo et reliquo curæ miraculo, ut uenia sit argento iam potius cani. Cædi solebant tempestiue usque ad Antigenem tibicinem, cum adhuc simplici musica uterentur, sub Arcturo: sic præparatæ aliquot post annos utiles esse incipiebant. Tunc quoque multa domandæ exercitatione, & canere tibiæ ipsæ docendæ, comprimentibus se ligulis, quod erat illis theatrorum moribus utilius. Postquam uarietas accessit, & cantus quoque luxuria, cædi ante solstitia coptæ, & fieri utiles in trimatu, apertioribus earum ligulis ad flectendos sonos: quæ inde sunt & hodie. Sed tum ex sua quanque tantum harundine con-

gruere persuasum erat: & eam quæ radicem anteceſſe rat, lævæ tibiæ conuenire: quæ cacumen, dextræ: immẽ sum, quantũ prælatis quas ipse Cephisus abluisset. Nũc sacrificæ Tuscorum è buxo, ludicræ uero loto, ossibus q; asininis & argento fiunt. Aucupatoria harundo à Panhormo laudatissima, piscatoria Abaritana ex Africa. Harundinis Italiæ usus ad uineas maxime. Cato seri eã iubet in humidis agris, bipalio subacto prius solo, oculis dispositis interuallo ternorum pedum. Simul & corrudam, unde asparagi fiant: concordare enim amicitiam.

De saliæ genera eius VIII & quæ præter saliæm sint utilia ligaturis, et de rubis. Cap. XXXVII.

Alicẽ uero circa, ij nulla aquaticarũ utilior, licet populi uitibus placeant, & cæcuba educent, licet alni sepibus muniant, contra q; erumpentium amnium impetus, riparum muro in tutela ruris excubent in aqua satæ, cæsæ q; densius innumero hærede prosint. Salicis statim plura genera. Nãque & in proceritatem magnam emittunt iugis uinearum perticas, pariunt q; baltheo corticis uincula: & aliæ uirgas sequacis ad uincturas lenticiæ. Aliæ prætenues uiminibus texendis spectabili subtilitate. Rursus aliæ firmiores corbibus, ac plurimæ agricolarum supellectili: candidiores ablato cortice, leui q; tractatu, uilioribus uasis quàm ut è corio fiant, atque etiam supinarum in delicias cathedrarum aptissimæ. Cædua salici fertilitas, densior q; tonsura ex breui pugno uerius, quàm ramo, non ut renuat in nouissimis curanda arbore. Nullius quippe tutior est reditus minoris ue impendij, aut

tempestatum securior. Tertium locum ei in æstimatione rurís Cato attribuit, prioreḿq; quàm oliuetis, quaḿq; frumento, aut pratis: nec quia desint alia uincula. Siquidem & geniſtæ, & populi, & ulmi, & sanguinei frutices, & betulæ, & harundo fissa, & harundinum folia ut in Liguria, & uitis ipsa, recisiśq; aculeis rubi alligant, & intorta corylus. Miruḿq;, contuso ligno alicui maiores ad uincula esse uires. Salici autẽ præcipua dos. Finditur Græca rubens, candidioŕq; amerina, sed paulo fragilior, ideó́q; solido ligat nexu. In Asia tria genera obseruant: Nigram, utiliorem uiminibus: candidam agricolarum usibus: tertiam, quæ breuissima est, helicẽ uocant. Apud nos quoque multi totidem nomina imponunt, Vimineam uocant, eandem purpuream. Alteram uitellinam à colore, quæ sit tenuior. Tertiam Gallicam, quæ tenuissima. Nec in fruticum, nec in ueprium cauliculúe, neque in herbarum, aut alioullo, quàm suo genere numerentur iure sirpi fragiles palustreśq; ad tegulũ tegeteśq;: è quibus detracto cortice, candelæ luminibus & funeribus seruiunt. Firmior quibusdam in locis earum rigor. Nãque ijs uelificant nõ in pado tantum nautici, uerũ & in mari piscator Africus, præpostero more uela intra malos suspendens. Et mapalia sua Mauri tegunt, proximéq; æstimanti hoc uideantur esse, quo inferiore Nili parte papyri sunt usu. Sed fruticosi generis sunt inter aquaticas et rubi, atque sambuci fungosi generis, aliter tamen quàm ferulæ. Quippe plus ligni ac succi utique sambuco. Ex qua magis canoram buccinam tubaḿq; credit pastor ibi cæsa, ubi gallorum cantũ frutex ille non exaudiat. Rubi mora ferunt, & alio ge

nere similitudinem rosæ, qui uocatur cynosbatos. Tertiũ genus Idæum uocant Græci à loco. Tenuius est quàm cætera, minoribus q; spinis, & minus aduncis. Flos eius contra lippitudines illinitur ex melle, & igni sacro. Cõtra stomachi quoque uitia bibitur ex aqua. Sambuci acinos habent nigros atque paruos, humoris lenti, inficiendo maxime capillo, qui & ipsi aqua decocti mãdũtur.

De succis arborum, & natura materiarum, et de cædendis arboribus. Cap. XXXVIII.

Vmor & cortici arborum est, qui sanguis earum intelligi debet, non idem omnibus. Ficis lacteus: huic ad cæseos figurandos coaguli uis. Cerasis gummosus, ulmis saliuosus, lẽtus ac pinguis malis, uitibus ac piris aquosus. Viuaciora quibus lentior. Atque in totum corpore arborum, ut reliquorum animalium, cutis, sanguis, caro, nerui, uenæ, ossa, medullæ. Pro cute cortex. Mirũ, hic in moro medicis sucum quærentibus, fere hora diei secunda, lapide incussus manat, altius fractus siccus uidetur. Proximi plerisque adipes. Ii uocantur à colore alburnum: mollis ac pessima pars ligni, etiã in robore facile putrescens, teredini obnoxia, quare semper amputabitur. Subest huic caro, cui ossa: id est materiæ optimum. Alternant fructus quibus siccus lignum, ut olea, magis quàm quibus carnosum, ut cerasus. Nec omnibus adipes carnes ue largæ, sicuti nec animalium acerrimis. Neutrũ habent buxus, cornus, olea: nec medullam, minimum q; etiam sanguinis: sicut ossa non habent sorba, carnem sambuci, & plurimam ambæ medullam: nec harũdines maiore ex parte. In quarundam arborum carnibus pulpæ uenæ q; sunt. Discri-

men earum facile. Venæ latiores candidioresq; pulpæ fissilibus insunt. Ideo fit, ut aure ad caput trabis quälibet prælongæ admota, ictus ab altero capite uel graphij sentiatur, penetrante rectis meatibus sono. Vnde deprehenditur an torta sit materies, nodisq; concisa. Quibusdam sunt tubera, sicut sunt in carne glandia. In ijs nec uena, nec pulpa, quodam callo carnis in se conuoluto. Hoc pretiosissimum in cedro & acere. Cætera mensarum genera fissis arboribus circinantur in pulpam, alioqui fragilis esset uena in orbem arboris cæsa. Fagis pectines transuersi in pulpa. Apud antiquos inde & uasis honos. Marcus Curius iurauit se ex præda nihil attigisse, præter guttum faginum quo sacrificaret. Lignum in longitudinem fluctuatur, ut quæ pars fuit abradicæ, ualidius fidit. Quibusdam pulpa sine uenis, mero stamine & tenui constat. Hæc maxime fissilia. Alia frangi celeriora quàm findi, quibus pulpa non est, ut oleæ, uites. At è contrario, totum è carne corpus fico. Tota ossea est ilex, cornus, robur, cytisus, morus, ebenus, lotos, & quæ sine medulla esse diximus. Cæteris nigricans color. Fulua cornus, in uenabulis nitet incisuris nodata propter decorem. Cedrus & larix & iuniperus rubent.

De laricæ, & abiete, & sapino, & cæteris huiusmodi arboribus cædendis. Cap. XXXIX.

Larix fœminā habet, quam Græci uocant ægilda, mellei coloris. Inuentum est pictorum tabellis immortale, nullisq; fissile rimis hoc lignum. Proximum medullæ est. In abiete leuson Græci uocauere. Cedrus quoque durissima, quæ medullæ pro-

xima, ut in corpore ossa, deraso medolimo. Et sambuci interiora mire firma traduntur. Nanque qui uenabula ex ea faciunt, præferunt omnibus. Constat enim ex cute & ossibus. Cædi tempestiuum quæ decorticantur, ut teretes, ad templa cæteraq; usus rotundi, cum germinant, aliàs cortice inextricabili, et carie subnascente ei, materiáq; nigrescente. Tigna & quibus aufert securis corticem, à bruma ad fauonium aut si præuenire cogamur, Arcturi occasu, & ante eum fidiculæ. Nouissima ratione solstitio. Dies syderum horum reddentur suo loco. Vulgo satis putant obseruare, ne quæ dedolandæ arbores sternantur ante editos suos fructus. Robur uere cæsum, teredinem sentit, bruma autem, neque uiatur, neq; pandatur, aliàs obnoxium etiam ut torqueat sese findatq; quod in subere tempestiue quoque cæso euenit. Infinitum refert lunaris ratio, nec nisi à uicesima in tricesimam cædi uolunt. Inter omnes uero conuenit, utilissime in coitu eius sterni, quem diem aly interlunium, alij silentis lunæ appellant. Sic certe Tib. Cæsar, concremato ponte naumachiario, laricas ad restituendum cædi ex Rhetia præfiniuit. Quidam dicunt, ut in coitu & sub terra sit luna, quod fieri non potest nisi noctu. At si competant coitus in nouissimum diem brumæ, illa æterna sit materies, proxime cum supradictis syderibus. Quidam & canis ortum addunt, & sic cæsas materies in forum Augustum. Nec nouellæ autem ad materiem, nec ueteres utilissimæ. Circumcisas quoque ad medullam, alij non inutiliter relinquunt, ut omnis humor stantibus desiuat. Mirum, apud antiquos primo Punico bello classem Duellij imperatorij

ab arbore excisa LX die nauigasse. Contra uero Hieronem regem CCXX naues effectas diebus XLV tradit L. Piso. Secundo quoque Punico bello, Scipionis classis XL die à securi nauigauit. Tãtum tempestiuitas etiam in rapida celeritate pollet. Cato hominum summus in omni usu, de materijs hæc adijcit, Prælum è sapino atra potissimum facito. Vlmeam, pineam: nuceam, hanc atque aliam materiam omnem cum effodies, luna decrescente eximito post meridiem, sine uento austro. Tunc erit tempestiua, cum semen suum maturum erit. Caueto, ne per rorem trahas, aut doles. Idemq; mox, Nisi intermestri luna atque dimidiata, ne tangas materiem. Tũc ne effodias, aut præcidas abs terra. Diebus quatuor proximis quibus luna plena fuerit, optime eximitur. Omnino caueto nigram materiam ne doles, ne cædas, neue tãgas, nisi siccam, néue gelidam, néue rotulentam. Tiberius idem & in capillo tondendo seruauit interlunia. M. Varro aduersus defluuia præcepit obseruandũ idẽ à plenilunijs. Larici et magis abieti succisis, humor diu defluit. Hæ omnium arborum altissimæ ac rectissimæ. Nauium malis antennisq; propter leuitatem præfertur abies. Communia his pinoq;, ut quadripartitos uenarũ cursus bifidosq; habeant, uel omnino simplices. Ad fabrorum intestina opera medulla sectilis. Optima quadripartitis materies, & mollior, quàm cæteræ. Intellectus in cortice protinus peritis. Abietis quæ pars à terra fuit enodis est: hæc qua diximus ratione fluuiata decorticatur, atque ita sapinus uocatur: superior pars nodosa duriorq;, susterna. Et in ipsis autem arboribus robustiores aquiloniæ partes. Et in totum deteriores ex humidis o-

pacisq; spissiores ex apricis & diuturnæ. Ideo Romæ infernis abies supernati præfertur. Est per gentium quoque regiones in ijs differentia. Alpibus Apenino q; laudatissimæ: in Gallia Iura ac monte Vogeso: in Corsica, Bithynia, Ponto, Macedonia. Deteriores Aeneatica & Arcadica. Pessimæ Parnasia, & Euboica, quoniam nodosæ ibi & contortæ, putrescentesq; facile. At cedrus in Creta, Africa, Syria laudatissima. Cedri oleo perunctæ materies, nec tineam, nec cariem sentit. Iunipero eadem uirtus quæ cedro. Vasta hæc in Hispania, maximæq; baccæ eius. Medulla eius ubicunque solidior etiã quàm cedrus. Publicum omnium uitium uocant spiras, ubi sese conuoluere uenæ atque nodi. Inueniuntur in quibusdam, sicut in marmore, centra, id est duritia clauo similis, mimica serris. Et quædam forte accidunt, lapide comprehenso aut recepto in corpus, aut alterius arboris ramo. Megaris diu stetit oleaster in foro, cui uiri fortes affixerant arma, quæ corticæ ambiente ætas longa occultauerat. Fuitq; arbor illa fatalis excidio urbis, præmonitæ oraculo, cum arbor arma peperisset: quod sucisse accidit, ocreis galeisq; intus repertis. Ferunt lapides ita inuentos, ad continendos partus esse remedio.

De materijs, de magnitudine arborum, & quæ cariem et ruinam non sentiunt, & de perpetuitate materiarũ. Cap. XL.

a Mplissima arborum ad hoc æui existimatur Romæ uisa, quam propter miraculum Tiberius Cæsar in eodem ponte naumachiario exposuerat aduectam cum reliqua materie: durauitq; ad Neronis principis amphitheatrum. Fuit autem trabs e

larix longa pedes CXX bipedali crassitudine æqualis: Quo intelligebatur uix credibilis reliqua altitudo fastigium ad cacumen æstimantibus. Fuit memoria nostra & in porticibus septorum à M. Agrippa relicta, æque miraculi causa, quæ diribitorio superfuerat uiginti pedibus breuior, sesquipedali crassitudine. Abies admirationis præcipuæ in naui, quæ ex Aegypto Caij principis iussu, obeliscum in uaticano circo statutum, quatuorq; trũcos lapidis eiusdem ad sustinendum eum adduxit: qua naue nil admirabilius uisum in mari, certum est. CXXM modiûm lentis pro saburra ei fuere. Longitudo spatium obtinuit magna ex parte Ostiensis portus latere læuo. Ibi nanquam demersa est à Claudio principe, cum tribus molibus, turrium altitudine in ea exædificatis obiter Puteolano puluere aduectisq;. Arboris eius crassitudo quatuor hominum ulnas complectentium implebat. Vulgoq; auditur octoginta nummorum & pluris malos ad eos uenundari usus, rates uero connecti quadraginta sestertijs plerasque. At in Aegypto ac Syria reges inopia abietis cedro ad classes feruntur usi. Maxima ea in Cypro traditur ad undeciremem Demetrij succisa centumtriginta pedum, crassitudinis uero ad trium hominum complexum. Germaniæ prædones singulis arboribus cauatis nauigant, quarum quædam & triginta homines ferunt. Spississima ex omni materie, ideo & grauissima, iudicatur ebenus, & buxus, graciles natura: neutra in aquis fluitat, nec suber, si dematur cortex, nec larix. Ex reliquis siccissima lotos, quæ Romæ ita appellatur. Deinde robur exalburnatum: et huic nigricans color, magisq; etiam cytiso, quæ proxime acce

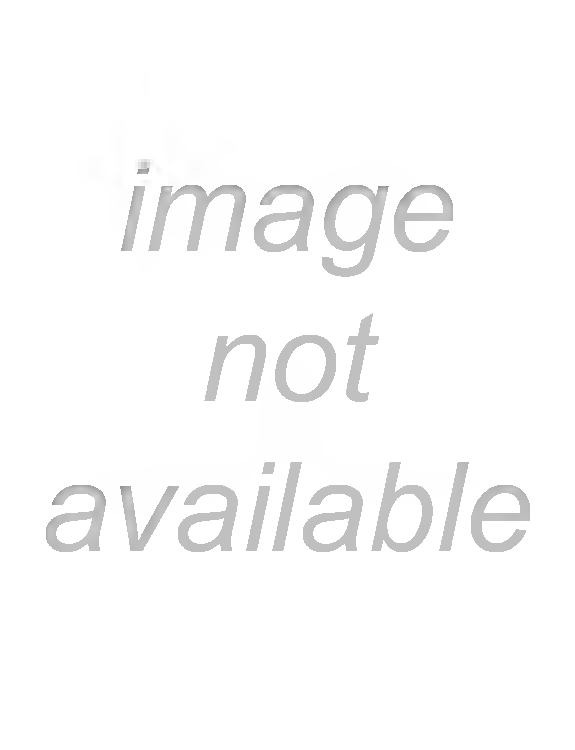
image
not
available

aptissima, quorum plaga cõtrahit se protinus, claudit q; suum vulnus, & ob id contumacius transmittit ferrũ: in quo sunt genere fici, salix, tilia, betulla, sambucus, populus utraque. Leuissima ex his, ficus & salix, ideoq; utilissimæ. Omnes autem etiam ad cistas, quæq; flexili crate constant. Habent & candorem rigoremq;, & in sculpturis facilitatem. Est lentitia platano, sed madida sicut alno. Siccior eadem ulmo, fraxino, moro, cæraso, sed ponderosior. Rigorem fortissime seruat ulmus, ob id cardinibus assamentisq; portarum utilissima, quoniã minime torquetur: permutanda tantum sic, ut cacumen ab inferiore sit cardine, radix superior. Palma est mollis, & suberis materies spissa, & malus, pirusq;, necnon acer: sed fragiles, & quæcunque crispa. In omnibus sylue-stria & masculæ differentias cuiusque generis augent. Et in fœcunda firmiora fertilibus, nisi quo in genere mares ferunt, sicut cupressus, & cornus. Cariem uetustatemq; non sentiunt cupressus, cedrus, ebenus, lotos, buxus, taxus, iuniperus, oleaster, & olea. Et ex reliquis tardissime larix, robur, suber, castanea, iuglãs. Rimam fissuramq; non capit sponte cedrus, cupressus, olea. Buxum maxime æternam putant, ebenum & cupressum, cedrumq;, claro de omnibus materijs iudicio in templo Ephesiæ Dianæ, utpote cum tota Asia extruente quadringentis annis peractum sit. Conuenit tectum eius esse è cedrinis trabibus. De ipso simulacro deæ ambigitur. Cæteri ex ebeno esse tradunt: Mutianus ter consul, ex his qui proxime uiso eo scripsere, uitigneum, & nũquam mutatum, septies restituto templo. Hanc materiam elegisse eandem, Canetiam nomen artificis nuncupans:

quod equidem miror, cum antiquiorem Minerua quoq; non modo Libero patre uetustatem ei tribuat. Adijcit multis foraminibus nardo rigari, ut medicatus humor alat, teneatq; iuncturas, quas & ipsas esse medico admodum miror. Valuas esse è cupresso, et iam quadringentis propè annis durare materiam omnem nouæ similem. Id quoque notandum, ualuas in glutinis compage quadriennio fuisse. Cupressus in eas electa, quoniã præter cætera uno in genere materiæ nitor maxime ualeat æternus. Non ne simulacrum Veiouis in arce è cupresso durat, à condita urbe quingentesimo quinquagesimoprimo anno dicatum? Memorabile & Vticæ templum Apollinis, ubi Numidicarum cedrorum trabes durant, ita ut positæ fuere prima urbis eius origine, annis mille centumoctogintaocto. Et in Hispania Sagunti aiunt templum Dianæ à Zacyntho aduectæ cum conditoribus, annis ducẽtis ante excidium Troiæ, ut autor est Bocchus, infraq; oppidum ipsum id haberi. Cui pepercit religione inductus Annibal, iuniperi trabibus ẽt nunc durantibus. Super omnia memoratur ædes in Aulide eiusdem deæ, seculis aliquot ante Troianum bellũ exædificata: quónam genere materiæ scietia obliterata. In plenum dici potest, utique quæ odore præcellant, ea æternitate præstare. A prædictis morus proxime laudatur, quæ uetustate etiam nigrescit. Et quædam tamen in alijs diuturniora sunt usibus, quàm alia. Vlmus in perflatu firma, robur defossum. Et in aquis quercus obruta. Eadem supra terram rimosa facit opera torquendo sese. Larix in humore præcipua, & alnus nigra. Robur marina aqua corrupitur. Non improbatur in aqua

& fagus & iuglans. Hæ quidem in his quæ defidiũtur, uel principales: Item iuniperus: eadem & subdialibus aptissima. Fagus & cerrus celeriter marcescunt. Esculus quoque humoris impatiens. Et contra adacta in terram in palustribus alnus æterna, oneriſq; quantilibet patiens. Cerasus firma. Vlmus et fraxinus lentæ, sed facile pandantur, flexibiles tamen, stantesq; à circumcisura sicatæ fideliores. Laricem in maritimis nauibus obnoxiam teredini tradunt: & omnia præterq̃ oleastrum & oleam. Quædam enim in mari, quædã in terra uitijs opportuniora.

De teredinibus. Cap. XLI.

Infestantium quatuor genera. Teredines capite ad portionem grauissimo, rodunt dentibus. Hæ tantum in mari sentiuntur, nec aliam putant teredinem proprie dici. Terrestres tineas uocant: cuticibus uero similes, thripas: Quartum est & è uermiculorum genere, quorum quidem alij putrescente succo, ipsa materie: alij pariuntur, sicut in arboribus, ex eo qui cerastes uocatur. Cum tãtum eroserit, ut circumagat se, generat alium. Hæc nasci prohibet in alijs amaritudo, ut cupressо: alijs duritia, ut buxo. Tradunt & abietem circa germinationes decorticatam qua diximus luna, aquis non corrumpi. Alexandri Magni comites prodiderunt, in Tylo rubri maris insula arbores esse, ex quibus naues fierent, quas CC annis durantes inuẽtas: & si mergerentur, incorruptas. In eadem esse fruticem baculis tantum idoneæ crassitudinis, uarium tigrium maculis, ponderosum: & cum in spissiora decidit, uitri modo fragilem.

De materijs architecti, & quæ materies ad quid uti liis, et quæ firmior materia in tectum. C.XLII.

a Apud nos materiæ finduntur aliquæ sponte: ob id architecti eas fimo illitas siccari iubent, ut afflatus non noceant. Pondus sustinere ualidæ abies, larix, etiam in transuersum positæ. Robur; olea incuruantur cedunt́q; ponderi. Illæ renituntur, nec temere rumpuntur: priusq; carie quàm uiribus deficiunt. Et palmæ arbor inualida, in diuersum enim curuatur. At populus contra omnia inferiora pandatur, palma è contrario fornicatur. Pinus et cupressus aduersus cariem tineasq; firmissimæ. Facile pădatur iuglās. Fiunt enim & ex ea trabes, frangíq; se prænunciat strepitu: quod in Antandro accidit, cum è balneis territi sono profugerunt. Pinus, piceæ, alni, ad aquarum ductus in tubos cauantur. Obrutæ terra, plurimis durant annis. Eædem si non integantur, cito senescunt: miro modo fortiores, si humor extra quoque superfit. Firmissima ad tectum abies. Eadem ualuarum repagulis, & ad quæcunque libeat intestina opera aptissima, siue Græco, siue Campano, siue Siculo fabricæ artis genere spectabilis, ramentorum crinibus pampinato semper orbe se uoluens ad incitatos runcinarum raptus. Eadē et curribus, maxime sociabilis glutino in tantum, ut fin datur ante quà solida est.

De glutinăda materia, et lignis sectilibus. C.XLIII.

m Agna autem & glutini ratio, propter ea quæ sectilibus laminis, ac in alio genere operiuntur. Stamineam hoc usu probant uenam, & uocant fertilē, argumento similitudinis, qm̃ lachryinose

crispa. In omni genere et glutinum abdicant quædam, & inter se et cum alijs insociabili glutino, sicut robur. Sed nec ferè cohærent, nisi similia natura, ut si quis lapidem lignum q; conungat. Cornum maxime audit sorbus, carpinus, buxus, postea tilia. Cuicunque operi facilia, flexilia omnia, quæ lenta diximus, præterq; morus & caprificus. Durabilia ac sectilia, quæ modicè humida. Arida enim latius, quàm uiridia serris cedunt, præter robur & buxum, quæ pertinacius resistunt, serrarum q; dentes replent æqualitate inerti: qua de causa alterna inclinatione egerunt scobem. Obedientissima quocunque in opere fraxinus, eadem q; corylo hastis melior, cornu leuior, sorbo lentior. Gallica uero etiam ad currus flexibilis. Vitem æmularetur ulmus, ni pondus esset in culpa. Facilis & fagus, quanquam fragilis & tenera. Eadem sectilibus laminis in tenui flexilis, capsis q; ac scrinijs sola utilis. Secatur in laminas prætenues et ilex colore quoque non instrata: sed maxime fida ijs quæ teruntur, ut rotarum axibus: ad quos lentore fraxinus utilis, sicut durities ilex, & utroque legitur ulmus. Sunt uero et parui usus fabrilium ministeriorum insignes. Ideoq; proditum, terebris uaginas ex oleastro, buxo, ilice, ulmo, fraxino utilissimas fieri. ex ijsdem malleos, maiores quoque è pinu & ilice. Et his autem maior ad firmitatem causa tempestiuæ cæsuræ, quàm immaturæ, quippe cum ex olea durissimo ligno cardines in foribus diutius immoti, plantæ modo germinauerint. Cato uectes aquifolios, laureos, ulmeos fieri iubet. Hyginus manubria rusticas carpinea, iligna, cerrea. Quæ in laminas secantur, quorum q; operimento uestiatur alia materies,

ries, præcipua sunt cedrus, terebinthus, acceris genera, buxum, palma, aquifolium, ilex, sambuci radix, populus. Dat & alnus, ut dictum est, tuber sectile, sicut cedrus acerq;. Nec aliarū tubera in pretio. Mediaq; pars arborū crispior, & quo propior radici minoribus magisq; flexilibus maculis. Hæc prima origo luxuriæ, arborem alia integi, & uiliores ligno preciosiores cortice fieri, ut una arbor sæpius ueniret. Excogitatæ sunt & ligni bracteæ, nec satis. Cœpere tingi animalium cornua dentes secari, lignumq; ebore distingui, mox operiri. Placuit deinde materiem & in mari quæri. Testudo in hoc secta. Nuperq; portentosis ingenijs principatu. Neronis inuētum, ut pigmentis perderet se, pluriq; ueniret imitata lignum. Sic lectis pretia quæruntur, sic terebinthum uinci iubent, sic cedrū pretiosius fieri, sic acer decipi. Modo luxuria non fuerat contenta ligno, iam lignum emi testudinem fiat.

De arborum ætate, & quæ genera arborū minime durant. Similiter de uisco et Druidibus. Cap. XLIIII.

Ita arborum quarundam immensa credi potest, si quis profunda mundi & saltus inaccessos cogitet. Verum ex his quas memoria hominum custodit, durant in Liternino Africani prioris manu satæ oliuæ, Item myrtus eodem loco conspicuæ magnitudinis. Subest specus, in quo manes eius custodire draco traditur. Romæ uero lotos in Lucanæ area, anno qui fuit sine magistratibus CCCLXIX urbis æde condita. Incertum quantum ipsa uetustior. Esse quidem uetustiorem non est dubium, cum ab eo luco Lucina nomi

netur. Hæc nunc arater annum CCCCL habet. Antiquior illa est sed incerta eius ætas, quæ capillata dicitur, quoniam Vestalium uirginum capillus ad eam defertur. Verum altera lotos in Vulcanali, quod Romulus constituit ex uictoria de decumis, æquæna urbi intelligitur, ut autor est Massurius. Radices eius in forū usque Cæsaris per stationes municipiorum penetrant. Fuit cū ea cupressus æqualis, circa suprema Neronis principis prolapsa atque neglecta. Vetustior autem urbe in Vaticano ilex, in qua titulus æreis literis Hetruscis, religione arborem iam tunc dignam fuisse significat. Tiburtes quoque originem multo ante urbem Romam habent. Apud eos extant ilices tres, etiam Tiburto conditore eorum uetustiores, apud quas inauguratus traditur. Fuisse autem eum tradunt filium Amphiarai, qui apud Thebas obierit una ætate ante iliacum bellum. Sunt autores & Delphicam platanum Agamemnonis manu satam: & alteram in Caphyis Arcadiæ luco. Sunt hodie ex aduerso Ilienſium urbis iuxta Helleſpontum in Proteſilai ſepulchro arbores, quæ omnibus ephebijs eius cum in tantum accreuere ut Ilium aſpiciant, inareſcunt, rurſuſq; adoleſcunt. Iuxta urbem autem quercus in Ilitumulo tunc ſatæ dicuntur, cum cœpit Ilium uocari. Argis olea nunc etiam durare dicitur, ad quam Io in uaccam mutatam Argus alligauerit. In Ponto circa Heracleam aræ ſunt Iouis Stratij cognomine, ibiq; quercus duæ ab Hercule ſatæ. In eodem tractu portus eſt, Amyco Bebrycum rege interfecto clarus. Eius tumulus à ſupremo die lauro tegitur, quam inſanam uocant: quoniam ſi quid ex ea decerptum inferatur nauibus, iurgia fiant

donec abūciatur. Regionem Aulocrenen diximus, per quam ab Apamia in Phrygiam itur: ibi platanus ostenditur, ex qua pepēdit Marsya uictus ab Apolline, quæ iam tum magnitudine electa est. Nec non palma Deli ab eiusdem dei ætate conspicitur. Olympiæ oleaster, ex quo primus Hercules coronatus est, & nunc custoditur religiose. Athenis quoq; olea durare traditur in certamine edita à Minerua. E diuerso breuissima uita est punicis, fico, malis. Ex his præcocibus breuior, quàm sero tinis, dulcibus quàm acutis, & dilutior in punicis: Item in uitibus, præcipueq; fertilioribus. Græcinus autor est sexagenis annis durasse uites. Videntur & aquaticæ celerius interire. Senescunt quidem uelociter, sed è radicibus repullulant, laurus, & mali, & punicæ. Firmissimæ ergo ad uiuendum oleæ, ut quas durare annis CC inter autores conueniat. Est in suburbano Thusculani agri colle qui Corne appellatur, lucus, antiqua religione Dianæ sacratus à Latio, uelut arte tonsili coma fagei nemoris. In hoc arborem mori eximiam ætate nostra admirauit Passienus Crispus, bis consul, orator, Agrippinæ matrimonio et Nerone priuigno clarior postea, osculari complectiq; eā solitus, nō modo cubare sub ea uinumq; illi affundere. Viana luto est ilex, & ipsa nobilis, XXXV pedū ambitu caudicx X arbores metiēs singulas magnitudinis uisendæ, syluāq; sola facit. Edera necari arbores certum est. Simile quiddam & in uisco, tametsi tardiorem earum iniuriam arbitrantur. Nanq; & hoc præter fructus agnoscitur non in nouissimis mirabile. Quædam. n. in terra gigni nō possunt, et in arboribus nascuntur. Nanq; cum suā sedem nō habeant in aliena

uiuunt, sicut uiscum. Est & in Syria herba, quæ uocatur cadytas, non tantum arboribus, sed ipsis etiam spinis circumuoluens sese. Item circa Tempe Thessalicæ, quæ polypodio uocatur, et quæ dolichos ac serpillum. Oleastro quoque deputato quod gignatur uocant phaunos. Quod uero in spina fullonia hypophæston, calyculis inanibus, foliis paruis, radice alba, cuius succus ad detractiones in comitiali morbo utilissimus habetur. Visci tria genera. Nanque in abiete ac laricæ stelin dicit Euboea nasci, hyphear Arcadia. Viscum autem in quercu, robore, ilice, pruno syluestri, terebintho, nec aliis arboribus adnasci, plerique. Copiosissimum in quercu, quod dryos hyphear uocant. In omni arbore, exceptis ilice et quercu, differentiam facit odor uirusq; & folium non iucundi odoris in utroque, uisco amarum & lentum. Hyphear ad sagmanda pecora utilius. Vitia modo purgat primo, dein ea pinguefacit, quæ sufficere purgationi. Quibus sit aliqua tabes intus, negant durare. Eadem medendi ratio æstatis quadragenis diebus. Adjiciunt discrimen, uisco in his quæ folia amittant, & ipsi decidere: contra adhærere nato in æterna fronde. Omnino autem satum nullo modo nascitur, nec nisi per aluum auium redditum, maxime palumbis & turdi. Hæc est natura, ut nisi maturatum in uentre auium, non proueniat. Altitudo eius non excedit cubitalem, semper fruticosi ac uiridis. Mas fertilis, fœmina sterilis. Aliquando non fert. Viscum conficit ex acinis qui colliguntur messium tempore immaturi. Nam si accessere imbres, amplitudine quidem augentur, uisco uero marcescunt. Siccantur deinde, et aridi tunduntur, ac conditi in aqua putrescunt duo-

denis ferè diebus. Vnumq; hoc rerum putrescendo gratiam inuenit. Inde in profluente rursus malleo tusi, amissis corticibus interiore carne lentescunt. Hoc est uiscum pennis auium tactu liquandis, iuglandis oleo subactum cum libeat insidias moliri. Non est omittenda in ea re & Galliarum admiratio. Nihil habent Druides (ita suos appellant magos) uisco & arbore in qua gignatur (si modo sit robur) sacratius. Iam per se roborum eligunt lucos, nec ulla sacra sine ea fronde conficiunt, ut inde appellati quoq; interpretatione græca possint Druides uideri. Enimuero quicquid adnascatur illis, è cœlo missum putant, signumq; esse electæ ab ipso deo arboris. Est autem id rarum admodum inuentu, & repertum magna religione petitur: et ante omnia sexta luna, quæ principia mensium annorumq; his fiat, & seculi post tricesimum annum, quia iam uirium abunde habeat, nec sit sui dimidia. Omnia sanantem appellantes suo uocabulo, sacrificio epulisq; rite sub arbore præparatis, duos admouent candidi coloris tauros, quorũ cornua tunc primum uinciantur. Sacerdos candida uestis cultus arborem scandit. Falcæ aurea demetit. Candido id excipitur sago. Tunc demũ uictimas immolant, precantes, ut suum donum deus prosperum faciat his quibus dederit. Fœcunditatem eo poto dari cuicunque animali sterili arbitrantur, contraq; uenena omnia esse remedio. Tanta gentium in rebus friuolis plerunque religio est.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER DECIMVS SEPTIMVS.

PROOEMIVM.

Arborum pretia mirabilia. Caput I.

NATVRA arborum, terra mariq; spõte sua prouenientium, dicta est. Restat earum quæ arte & humanis ingenijs fiunt uerius, quàm nascuntur. Sed prius mirari succurrit, quæ abstulimus penuria pro indiuiso possessa à feris, depugnante cum ijs homine circa caducos fructus, circa pendentes uero & cum alitibus, in tanta deliciarum pretia uenisse, clarissimo (ut equidem arbitror) exemplo L. Crassi atque Cn. Domitij Aenobarbi. Crassus orator fuit in primis nomĩnis Romani: domus ei magnifica: sed aliquanto præstantior in eodem palatio Q. Catuli, qui Cimbros cum C. Mario fudit: multo uero pulcherrima cõsensu omniũ ætate ea in colle uiminali C. Aquilij equitis Ro. clarioris illa etiam quàm iuris ciuilis scientia, cum tamen obiecta Crasso sua est. Nobilissimarũ gentium ambo Crassus atque Domitius cẽsurã post consulatum simul gessere, anno conditæ urbis DCLXII frequentem iurgijs propter dissimilitudinem morum. Tum Cn. Domitius, ut erat uehemẽs natura, præterea acẽsus odio, quod ex æmulatione auidissimum est, grauiter increpuit tanti cẽsorem habitare, pro domo eius milia nummorum

identidem promittens. Et Crassus, ut præsens ingenio semper, & faceto lepore solers, concedere se respondit, exceptis sex arboribus. Ac ne uno quidem denario, si adimerentur, emptam uolente Domitio: Crassus: utrum'ne igitur ego sum, inquit, quæso Domiti, exemplo grauis & ab ipsa mea censura notandus, qui in domo quæ mihi hæreditate obuenit, coniter habitem: an tu, qui sex arbores æstimes? Eæ fuere lon, patula ramorum opacitate lasciuæ, Cæcina Largo è proceribus cerebro in iuuenta nostra eas in domo sua ostentante. Duraueruntq; quoniam & de longissimo æuo arborum diximus; ad Neronis principis incendia, quibus cremauit urbem, annis CLXXX postea, cultu uirides iuuenesq; ni princeps ille accelerasset etiam arborum mortem. Ac ne quis uilem de cætero Crassi domum, nihilq; in ea iurgante Domitio fuisse dicendum præter arbores iudicet, tam columnas quatuor Hymettij marmoris, ædilitatis gratia ad scenam ornandam aduectas, in atrio eius domus statuerat, cum in publico nondum essent ullæ marmoreæ. Tam recens est opulentia: tantoq; tunc plus honoris arbores domibus afferebant, ut sine illis ne inimicitiarum quidem pretium seruauerit Domitius. Fuere ab ijs & cognomina antiquis: Frondicio militi illi, qui præclara facinora Vulturnum transnatans fronde capiti imposita, aduersus Annibalem edidit. Stolonum Liciniæ genti: ita enim appellatur in ipsis arboribus fruticatio inutilis, unde & pampinatio inuenta primo Stoloni dedit nomen. Fuit & arborum cura legibus priscis: cautumq; est XII tabulis, ut qui iniuria cæcidisset alienas,

lueret in singulas æris XXV. Quid existimamus, futuras'ne eas credidisse ad supradictam æstimationem illos qui frugiferas tanti taxauerant? Nec minus miraculum in pomo est, multarum circa suburbana fructu annuo addicto binis milibus nummûm, maiore singularum reditu, quàm erat apud antiquos prædiorum. Ob hoc insita, & arborum quoque adulteria excogitata sunt, ut nec poma pauperibus nascerentur. Nunc ergo dicemus quo maxime modo tantum ex his uectigal contingat, ueram colendi rationem absolutam'q; prodituri. Et ideo nó uulgata tractabimus, nec quæ constare animaduertimus, sed incerta atque dubia, in quibus maxime fallitur uita. Nam diligentiam in superuacuis affectare, nó nostrum est. Ante omnia autem in uniuersum, & quæ ad cuncta arborum genera pertinent in commune de cœlo terrá'q; dicemus.

De natura cœli ad arbores, & quam partem cœli spectare debeant. Cap. II.

Quilone maxime gaudent, densiores ab afflatu eius lætiores'q;, & materiæ firmioris. Quæ in re plerique falluntur, cum in uineis pedamenta non sint à uento eo opponenda, & id tantum à septentrione seruandum. Quinimo tempestiua frigora plurimum arborum firmitati conferunt, & sic optime germinant: alioqui si blandiantur austri, defatiscentes, ac magis etiam in flore. Nam si cum defloruere, protinus sequantur imbres, in totum poma depereunt: adeo ut amygdala & pyri, etiam si omnino nubilum fiat, austrinus'ue flatus, amittant fœtus. Circa uergilias quidem pluere, inimicissimum uiti et oleæ: quoniam tunc

uitus est earum. Hoc est illud quatriduum oleis decretorium, hic articulus austrinus nubili spurci quod diximus. Fruges quoque peius matureſcunt austrinis diebus, sed celerius. Illa sunt noxia frigora, quæ septentrionibus aut præpoſteris fiunt horis. Hyemem quidē aquiloniam esse, omnibus satis utilissimum. Imbres uero tūc expetendi euidens causa est quoniam arbores fœtu exinanitas, & foliorum quoque amissione lanquidas, naturale est auide esurire. Cibus autem earū imber. Quare tepidam esse hyemem, ut absumpto partu arborum, sequatur protinus conceptus, id est germinatio, ac deinde alia floreſcendi exinanitio, inutilissimum experimētis creditur. Quinimo si plures ita continuentur anni, etiam ipsæ moriuntur arbores, quoniam nemini dubia pœna est in fame laborantium. Ergo qui dixit hyemes serenas optandas, non pro arboribus uota fecit. Nec per solstitia imbres uitibus conducunt. Hyberno quidē pulueres lætiores fieri meſſes, luxuriantis ingenij fertilitate dictum est. Alioqui uota arborum communia sunt frugum q; niues diuinas sedere. Causa, non solum quia animam terræ, euaneſcentem exhalatione, includunt & comprimunt, retró q; agunt in uires frugum atque radices: uerum quò d & liquorem sensim præbent, purum præterea leuissimum q;, quando nix aquarum cœlestiū spuma est. Ergo humor ex his nō uniuersus ingurgitans diluens q;, sed quomodo stitur distillans, uelut ex ubere alit omnia quæ non inundat. Tellus quoque illo modo fermenteſcit, & succi plena, ac lacteſcentibus satis non effœta, cum tempus aperit, tepidis arridet horis. Ita maxime frumenta pingueſcunt, præterquam ubi calidus

semper aër est, ut in Aegypto. Cōtinuatio enim et ipsa consuetudo, idem quod modos aliubi efficit: plurimūq; prodest ubicunque non esse quod noceat. In maiore parte orbis, cum præcoces excurrēre germinationes, euocatæ indulgentia cœli, secutis frigoribus exuruntur. Quæ de causa serotinæ hyemes noxiæ syluestribus quoque, quæ magis etiam dolent urgente umbra sua, nec adiuuante medicina, quoniam ueſtire teneras intorto ſiramēto in syluestribus non est. Ergo tempestiuæ aquæ hybernis primum imbribus, deinde germinationem antecedētibus. Tertium tempus est cum educant poma, nec protinus, sed iam ualido fœtu. Quæ fructus suos diutius continent, longioresq; desyderant cibos, his & serotinæ aquæ utiles, ut uiti, oleæ, punicis. Hæ iam pluuiæ generis cuiusque arboribus diuerso modo desyderantur, aliis alio tempore maturantibus. Quapropter ijsdem imbribus quædam lædi uideas, alia iuuari, & in eodem genere, sicut in piris. Alio die hyberna quærunt pluuias, alio uero præcocia, ut pariter quidē omnia desyderēt. Hybernum tempus est ante germinationem, quæ aquilonem austro utiliorem facit. Ratio eadem mediterranea maritimis præfert (sunt enim plerūque frigidiora) & montuosa planis, et nocturnos imbres diurnis. Magis fruuntur aquis satæ, non statim auferente eas sole. Connexa & situs uineārū arbustorumq; ratio est, quas in horas debeant spectare. Virgilius ad occasus seri damnauit. Aliqui sic maluere, quam in exortu. A pluribus meridiem probari aduerto. Nec arbitror perpetuum quicquam in hoc præcipi posse. Ad soli naturam, ad loci ingeniū, ad cœli cuiusque mores dirigenda solertia est.

In Africa meridiem uineas spectare, & si uiti inutile, colono salubre est, quoniã ipsa meridianæ subiacet plagæ: quapropter qui ibi in occasum aut septentriones conferet, optime miscebit solum cœlo, cum Virgilius occasus improbet. Nec de septentrione relinqui dubitatio uidetur. At qui in Cisalpina Italia magna ex parte uineis ita positis, compertum est nullas esse fertiliores. Multum rationis obtinent uenti. In Narbonensi prouincia atque Liguria, & parte Hetruriæ, contra arcium ferere imperitia existimatur eundemq; obliquum accipere, prouidentia. Is enim ibi æstatem temperat, sed tãta plerumque uiolentia, ut auferat tecta.

De societate cœli & terræ ad arbores. Cap. III.

Quidam cœlum terræ parere cogunt: ut quæ in siccis serantur, orientem ac septentriones spectent: quæ in humidis, meridiem. Necnõ ex ipsis uiribus causas mutuantur, in frigidis præcoces serẽdo, ut maturitas antecedat algorem. Quæ poma uitesq; rores oderint, contra ortus, ut statim auferat sol: quæ amant, ad occasus, uel etiam ad septentriones, ut diutius eo fruantur. Cæteri uero ferè rationem naturæ secuti, in aquilonem obuersas uites et arbores poni suasere. Odoratiorem etiam fieri talem fructum Democritus putat.

De qualitate regionum. Cap. IIII.

Aquilonis situm uentorumq; reliquorum diximus secundo uolumine, dicemusq; proximo plura cœlestia. Interim manifestum uidetur salubritatis argumentum, qm̃ in meridiem etiam spectantiũ semper ante decidunt folia. Similis & in ma-

ritimis causa. Quibusdam locis afflatus maris noxij, in plurimis ijdem utiles: quibusdam satis è lõgnquo aspicere maria, iucundum: propius admouere salis halitum inutile. Similis & fluminum stagnorum q; ratio. Nebulis adurunt, & æstuantia refrigerant opacitate, atque etiam rigore gaudent, quæ diximus. Quare experimentis optime creditur. A cœlo proximum est terræ dixisse rationem, haud faciliore tractatu. Quippe non eadem arboribus conuenit & frugibus plerunque, nec pulla qualem habet Campania, ubique optima uitibus, aut quæ tenues exhalat nebulas. Nec rubrica multis laudata. Cretam in Albensium Pompeianorum agro, & argillam cunctis ad uineam generibus anteponunt, quanquam præpingues, quod excipitur in eo genere. Inuicem sabulum album in Ticinensi, multis q; in locis nigrum item q; rubrum, etiam pingui terræ permixtum, infœcũdum est. Argumenta quoque iudicantium sæpe fallunt. Non utique solum lætum est, in quo proceræ arbores nitent, præterquam illis arboribus. Quid enim abietc procerius? at quæ uixisse possit alia in loco eodem? Nec luxuriosa pabula pinguis soli semper indicium habẽt. Nam quid laudatius Germaniæ pabulis? & tamen statim subest harena tenuissimo cespitum corio. Nec semper aquosa est terra, cui proceritas herbarum, non Hercule magis, quàm pinguis adhærens digitis, quod in argillis arguitur. Scrobes quidem regesta in eos nulla complet, ut densa atque rara ad hunc modum deprehendi possit, ferro q; omnis rubiginem obducit. Nec grauis aut leuior iusto deprehenditur pondere. Quod enim pondus terræ iustũ intelligi potest? Nec fluminibus aggesta sem-

per laudabilis, quando seneſcant ſata quædam aqua. Sed neque illa quæ laudatur, diu præterquam ſalici utilis ſentitur. Inter argumenta ſtipulæ craſſitudo eſt, tanta alioquin in Laborino Campaniæ nobili campo, ut ligni uicē utantur. Sed idem ſolum ubicunque arduum opere, difficile cultu, bonis ſuis acrius penè, quàm uitijs poſſet, affligit agricolam. Et carbunculus, terra quæ ita uocatur, emendari uite macra putatur. Nam tophus ſcaber natura friabilis expetitur quoque ab autoribus. Virgilius & quæ filicem ferat non improbat uitibus. Salſæq; terræ multa melius creduntur, tutiora à uitijs innaſcentium animalium. Nec colles opere nudantur, ſi quis perite fodiat. Nec campi omnes minus ſoles atque perflatus, quàm opus ſit, accipiunt. Et quaſdam pruinis ac nebulis paſci diximus uites. Omnium rerum ſunt quædam in alio ſecreta, & ſuo cuique corde peruidenda. Quid, quòd mutantur ſæpe iudicata quoque ac diu comprehenſa? In Theſſalia circa Lariſſam emiſſo lacu frigidior facta ea regio eſt, oleæ deſierunt quæ prius fuerant. Item uites aduri (quod non antea) Thracia ſenſit admoto Hebro. Et circa Philippos cultura ſicata regio mutauit cœli habitum. At in Syracuſano agro aduena cultor elapidato luto ſole perdidit fruges, donec regeſſit lapides. In Syria leuem tenui ſulco imprimunt uomerem, quia ſubeſt ſaxum exurens æſtate ſeminа. Iam in quibuſdam locis ſimiles æſtus immodici, & frigorum effectus. Eſt fertilis Thracia fi ugum rigore, æſtibus Africa & Aegyptus. In Chalcia Rhodiorū inſula locus quidam eſt in tantum fœcundus, ut ſuo tempore ſatum demetant hordeum, ſublatumq; protinus ſe-

rant, & cum alijs frugibus metant. Glareosum oleis solum apprimum in Venafrano, pinguissimum in Bætica. Pucina uina in saxo coquuntur. Cæcubæ uites in Pontinis paludibus madent. Tanta est argumentorum & soli varietas ac differētia. Cæsar Vopiscus, cum causam apud cēsores ageret, campos Roscīæ dixit Italiæ fumē esse, in quibus perticas pridie relictas gramen operiret. Sed non nisi ad pabulum probantur. Non tamen indoctes natura nos esse uoluit, & uitia confessa fecit, etiam ubi bona certa non fecerat. Quamobrem primum crimina dicamus.

Genera terrarum. Cap. V.

Terram amaram siue macram si quis probare uelit, demonstrant eam atræ degeneres q; herbæ: frigidā autem retorride nata. Item uliginosam, tristia: rubricam oculi argillamq;, operi difficillimas, quæq; rastros ac uomeres ingentibus glebis onerent: quanquam non quod operi, hoc & fructui sit aduersum. Item è contrario cineraceam, & fabulum album. Nam sterilis densa callo facile deprehenditur uel uno ictu cuspidis. Cato breuiter atque ex suo more uitia determinat: Terram cariosam caue: nēue plaustro, nēue pecore impellas. Quid putamus hac appellatione ab eo tantopere reformidari, ut pene uestigijs quoque interdicat? Redeamus ad ligni cariem, & inueniemus illa, quæ in tantum abominatur uitia, aridæ, fistulosæ, scabræ, canescentis, exesæ, & pumicosæ. Plus dixit una significatione, quàm possit ulla copia sermonis enarrari. Est enim interpretatione uitiorum quædam non ætate (quæ nulla in ea intelligi potest) sed natura sua, anus

terra: & ideo infœcunda ad omnia, atque imbecilla. Idem agrum optimum iudicat ad radicem montium planicie in meridiem excurrente, qui est totius Italiæ situs: terram uero teneram, quæ uocetur pulla. Erit igitur hæc optima, & operi satior. Intelligere modo libeat dictam mira significatione teneram: & quicquid optari debet, in eo uocabulo inuenitur. Illa temperatæ ubertatis, illa mollis facilisq; culturæ, nec madida, nec sitiens. Illa post uomerem nitescens: qualem fons ingeniorum Homerus in armis à deo cœlatam dixit: addiditq; miraculum nigrescentis, quamuis fieret in auro. Illa quam recentem exquirunt improbæ alites uomerem comitantes, coruiq; aratoris uestigia ipsa rodentes. Redda tur hoc in loco luxuriæ quoque sententia, & aliqua in propositum. Certe Cicero lux doctrinarum altera, meliora, inquit, unguenta sunt quæ terrã, quàm quæ crocum sapiunt. Hoc enim maluit dixisse, quàm redolent. Ita est profecto. Illa enim erit optima quæ unguenta sapiet. Quod si admonendi sumus, qualis sit terræ odor ille qui quæritur, contingit sæpe etiam quiescente ea sub occasu solis, in quo loco arcus cœlestis deiecerit capita sua: & cum à siccitate continua immaduit imbre: tunc emittit illum suum halitum diuinum ex sole conceptũ, cui comparari suauitas nulla possit. Is esse odor in commota debebit, repertusq; neminem fallet: ac de terra odor optime iudicabit. Talis ferè est in noualibus cæsa uetere sylua, quæ consensu laudatur. Et in frugibus quidem ferendis eadem terra utilior intelligitur, quoties intermissa cultura quieuit: quod in uineis non fit. Eoq; diligentius eligenda est, ne uera existat opinio

eorum qui iam Italiæ terrã existimauere lassam. Operis quidem facultas in alijs generibus consistat & cœlo, nec potest arari post imbres aliqua, ubertatis uitio lentæ scens. Contra, in Byzacio Africæ illum centena et quin quagena fruge fertilem campum, nullis cum sicus est arabilem tauris, post imbres uili asello, & à parte altera iugi anu uomerem trahente uidimus scindi. Terram enim terra emendari (ut aliqui præcipiunt) super tenuẽ pingui iniecta, aut gracili, bibulaq; super humidam ac præpinguem, dementia operæ est. Quid enim potest sperare, qui talem colit?

De terra quam Britannia & Gallia amat. Cap. VI.

Lia est ratio, quam Britannia & Gallia inuenere alendi eam ipsa, quod genus uocant margam. Spissior ubertas in ea intelligitur. Est autem quidam terræ adeps, ac uelut glandia in corporibus, ibi densante se pinguitudinis nucleo.

De Græcorum circa hanc doctrina. Cap. VII.

On omisere & hoc Græci. Quid enim intentatum illis? Leucargillion uocant candidã argillam, qua in Megarico agro utuntur, sed tantum in humida frigidaq; terra. Illas Gallias Britanniasq; locupletantes cum cura dici conuenit. Duo genera fuerant. Plura nuper exerceri cœpta proficientibus ingenijs. Est enim, alba, ruffa, columbina, argillacea, tophacea, harenacea. Natura duplex, aspera, aut pinguis. Experimenta utriusque in manus, ususq; geminus, aut ut fruges tantum alant, aut edant & pabulũ. Fruges alit tophacea alba, quæ si sit inter fontes reperta, est ad infinitum

finitum fertilis, uerum aspera tractatu: & si nimia iniecta est, exurit solum. Proxima est ruffa, quæ uocatur capnumargos, intermixto lapide terræ minutæ, hareno sæ. Lapis contunditur in ipso campo, primisq; annis stipula difficulter cæditur propter lapides. Impendio tamen minimo leuitate dimidio minoris, quàm cæteræ inuehitur. Inspergitur rara, sale eam misceri putant. Vtrunque hoc genus semel iniectum in L annos ualet, & frugum & pabuli ubertate.

De terrarum generibus. Cap. VIII.

Quæ pingues esse sentiuntur, ex his præcipua alba. Plura eius genera. Mordacissimum quod supra diximus. Alterum genus albæ cretæ argentaria est. Petitur ex alto, in centenos pedes actis plerunque puteis, ore angustatis, intus (ut in metallis) spatiante uena. Hac maxime Britannia utitur. Durat annis LXXX. Neque est exemplum ullius, qui bis in uita hanc eidem iniecerit. Tertium genus candidæ glischromargon uocant. Est autem creta fullonia mixta pinguiterra, pabuli quàm frugum fertilior, ita ut messe sublata ante sementem alteram lætissimum secetur. Dum in fruge est, nullum aliud gramen emittit. Durat XXX annis, densior iusto cymini modo strangulat solum. Columbinam Gallia suo nomine eglecopalam appellat: glebis excitatur lapidum modo: sole & gelatione ita soluitur, ut tenuissimas bracteas faciat. Hæc ex æquo fertilis. Harenacea utuntur, si alia non sit, in ulignosis uero & si alia sit. Vbios gentium solos nouimus, qui fertilissimum agrum colentes, quacunque terra infra tres pedes effossa, & pedali crassitudine iniecta lætificent.

Sed ea non diutius annis X prodest. Hedui & Pictones calcæ uberrimos fecere agros, quæ sanè & oleis, & uitibus utilissima reperitur. Omnis autem marga arata iniicienda est, ut medicamentum rapiatur: & simi desyderat aliquantulum quæ primo plus aspera, et quæ in herbas non effunditur: alioqui nouitate quæcunque fuerit solum lædet, nec sic quidem primo post anno fertilis. Interest & quali sono quæratur. Sic enim humido melior, arido pinguis. Temperatæ alterutra, creta uel columbina conuenit.

De cineris usu, & de simo, quæ sata uberiorem terram faciant, & quæ urant. Cap. IX.

Transpadanis cineris usus adeo placet, ut anteponant simo iumentorum: quod quia leuissimum est, ob id exurunt. Vtroque tamen pariter non utuntur in eodem aruo, nec in arbustis cinere, nec quasdam ad fruges, ut diximus. Sunt qui puluere quoque unas ali iudicent, pubescentesq; puluerent, & uitium arborumq; radicibus aspergant. Quod certum est Narbonensi prouinciæ, & uindemias certius sic eo coqui, quia plus puluis ibi, quàm sol confert. Simi plures differētiæ, ipsa re antiqua. Iam apud Homerum regus senex agrum ita suis manibus lætificans reperitur. Augeas rex in Græcia excogitasse traditur. Diuulgasse uero Hercules in Italia, quæ regi suo Stercutio Fauni filio ob hoc inuentum immortalitatem tribuit. M. Varro principatum dat turdorum simo ex auiarijs. Quod etiã paulo boum suumq; magnificat: neque alio cibo celerius pinguescere asseuerat. De nostris moribus bene sperare est, si tanta apud maiores fuere auiaria, ut ex his agri

ſtercorarẽtur. Proximum Columella columbarijs, mox gallinarijs facit, natantium alitum damnato. Cæteri autores conſenſu humanas dapes ad hoc in primis aduocant. Alij ex his præferunt hominum potus, in coriariorum officinis pilo madefacto. Alij per ſeſe, aqua iterum, largus q; etiam quàm cum bibitur admixta. Quippe plus iam ibi male donandum eſt, cum ad uirus illud ui ni homo accẽſerit. Hæc ſunt certamina, quibus inuicem ad tellurem quoque alẽdam utuntur homines. Proxime ſpurcitias ſuum laudant. Columella ſolus damnat. Alij cuiuſcunque quadrupedis ex cytiſo. Aliqui columbaria præferunt. Proximum deinde caprarum eſt, ab hoc oui um, deinde boum, nouiſſimum iumentorum. Hæ fuere apud priſcos differentiæ, ſimul q; præcepta (ut inuenio) re tali utendi, quando & hic uetuſtas utilior: uiſum q; iam eſt apud quoſdam prouincialium, in tantum abũdante geniali copia pecudum, farinæ uice cribris ſuper inũci, fœtore aſpectu q; temporis uiribus in quandam etiam gratiam mutato. Nuper repertum, oleas gaudere maxime cinere è calcarijs fornacibus. Varro præceptis adijcit, equino quod ſit leuiſſimum ſegetes alendas. Prata uero grauiore, & quod ex hordeo fiat, multas q; gignat herbas. Quidam etiam bubulo iumentorum præferunt, ouillum q; caprino. Omnibus uero aſininum, quoniam lentiſſime mandant. E contrario uſus aduerſus utrunque pronunciat. Inter omnes autem conſtat nihil eſſe utilius lupini ſegete, priuſquam ſiliquetur, aratro uel bidentibus uerſa, manipulis ue circa radices arborum uel uitium obrutis. Etiam ubi non ſit pecus, culmo ipſo uel etiã filice

ſtercorare arbitrantur. Cato ſtercus unde fiat, ſtramen tu, lupinũ, paleas, fabalia, ac frõdes ilignas, quernas q; E segete euellito ebulũ, cicutam, & circum ſalicta herbam auctam, uluam q; ea ſubſternito ouibus, frõdem q; putridam. Vinea ſi macruerit, ſarmenta ſua comburito, & ibidem inarato, Item q; ubi ſaturus eris frumentum, oues ibi delectato. Necnon et ſatis quibuſdã ipſis paſci terram dicit. Segetem ſtercorant fruges, lupinum, faba, uicia. Sicut e contrario cicer quia uellitur, & quia ſalſum eſt, hordeum, fœnum Græcum, eruum, hæc omnia segetem exurunt, & omnia quæ uelluntur. Nucleos in ſegetem ne indideris. Virgilius et ligno ſegetem exuri, & auena, & papauere arbitratur. Fimeta ſub dio concauo loco, & qui humorem colligat, ſtramento intecta, ne in ſole areſcant, palo e robore depacto fieri iubet. Ita fore ne innaſcantur his ſerpentes. Fimum miſcere terræ, plurimum refert fauonio flante, ac luna ſitiẽte. Id plerique praue intelligunt a fauonij ortu faciendũ, ac Februario menſe tantum, cum id pleraque ſatæ alijs poſtulent menſibus. Quocunque tempore fiat, curandũ ut ab occaſu æquinoctiali flante uento fiat, luna decreſcente ac ſicca. Mirum in modum augetur ubertas effectus q; eius obſeruatione tali.

De ſatione arborum, et quod auulſione naſcuntur arbores. Cap. X.

Vnde prædicta ratione cœli ac terræ, nunc de his arboribus dicemus, quæ cura hominum atque arte proueniunt. Nec pauciora prope ſunt genera, tam benigne naturæ gratiam retulimus. Aut enim ſemine proueniunt, aut plantis radicis, aut

propagine, aut auulsione, aut surculo, aut insito & cõsecto arboris trunco. Nam folia palmarum apud Babylonios seri, atque ita arborem prouenire, Trogum credidisse demiror. Quædam pluribus generibus seruntur, quædam omnibus. Ac pleraque ex his natura ipsa docuit, & in primis semen serere, cum decidens exceptũq; terra uiuiscaret. Sed quædam non aliter proueniunt, ut castaneæ, iuglandes, cæduis duntaxat exceptis. Ex semine autem quanquam dissimili, ea quoque quæ & alijs modis seruntur, ut uites, & mala, atque pira. Nanque ijs pro semine nucleus, non ut supradictis fructus ipse. Et mespila semine nasci possunt. Omnia hæc tarda prouentu, ac degenerantia, & insito restituenda. Interdum etiam castaneæ. Quibusdam natura contra, omnino nõ degenerandi, quoquo modo serantur, ut cupressis, palmis, lauris. Nanque & laurus pluribus modis seritur. Genera eius diximus. Ex his augusta, & baccalis & tinus simili modo seruntur. Baccæ mense Ianuario aquilonis afflatu siccante leguntur, expanduntúrq; rarę, ne calefiant acerno. Postea quidam fimo ad serendum paratas, urina madefaciunt. Alij in qualo pedibus in profluente deculcant, donec auferatur cutis. Alioquin uligo infestat, nec patitur nasci. In sulco repastinato palmi altitudine, uicenæ ferè acernatim mense Martio: eædem & propagine seruntur. Triumphalisq; talea tantum. Myrti genera omnia in Campania baccis seruntur, Romæ propagine Tarentina. Democritus & alio modo seri docet, grauissimis baccarum tusis leuiter ne grana frangantur, eáq; imbrita restem circumlini, atque ita seri: parietem fore densitatis, ex quo uirgulæ differãtur.

Sic & spinas sepis causa serunt, tomice moris spinarum circumlita. Pilas autem laurus & myrti inopia à trimatu tempestiuum est transferre. Inter ea quæ semine seruntur, Mago in nucibus operosus est. Amygdala in argilla molli meridiem spectanti seri iubet. Gaudere et dura calidaq; terra, in pingui aut humida mori ac sterilescere. Serendas quammaxime falcatas & è nouella, fimoq; diluto maceratas per triduum, aut pridie quàm serantur aqua mulsa. Mucrone defigi, aciem lateris in aquilonem spectare: ternas simul serendas trianguli ratione, palmo inter se distantes: denis diebus adaquari donec grandescant. Iuglandes nuces porrectæ seruntur commissuris iacentibus. Pineæ nucleis septenis ferè in ollas perforatas additis: aut ut laurus, quæ bacis seritur: Citrea grano & propagine: sorba, semine et à radice planta, & auulsione proueniunt. Sed illa in calidis, sorba & in frigidis & humidis. Natura & plantaria demonstrauit, multarum radicibus pullulante sobole densa, & pariente matre quas enecet. Eius quippe umbra turba indigesta premitur, ut in lauris, punicis, platanis, cerasis, prunis. Paucorum in hoc genere rami parunt soboli, ut ulmorum palmarumq;. Nullis uero tales pulli proueniunt, nisi quarum radices amore solis atque imbris in summa tellure spatiantur. Omnia ea non statim moris est in sua locari, sed prius nutrici dari, atq; in seminarijs adolescere, iterumq; migrare. Qui transitus mirum in modum mitigat etiam syluestres: siue arborum quoque, ut hominum natura nouitatis ac peregrinationis auida est: siue descendentes uirus relinquunt, mansuescuntq; tractatu (æu feræ) dum radici

auellitur planta. Et aliud genus simile natura monstrauit, auulsiq; arboribus stolones uixere. Quo in genere & cum perna sua auelluntur, partemq; aliquam è matris quoque corpore auferunt secum fimbriato corpore. Hoc modo plantantur punicæ, coryli, mali, sorbi, mespili, fraxini, fici, in primisq; uites. Cotoneum ita satum degenerat. Ex eodem inuentu est, surculos abscissos serere. Hoc primo sepis causa factum, sambucis, cotoneo, et rubis depactis. Mox & culturæ, ut populis, alnis, salici, quæ uel inuerso surculo seritur. Iam eæ ibi disponuntur, ubi libeat esse eas. Quamobrem seminarij curam ante conuenit dici, quàm transeatur ad alia genera. Nãque & huic principio eligi solum refert, quoniam nutricem indulgentiorem esse, quàm matrem sæpe conuenit. Sit ergo siccum succosumq; bipalio subactum, aduenis hospitale, & quamsimillimum terræ in quam trãsferendum sit. Ante omnia elapidatum munitumq; ad incursum etiam gallinacei generis. Quamminime rimosum, ne penetrans sol exurat fibras. Interuallo sesquipedum seri, ne se inter se contingant. Præter alia uitia ẽt uerminosa fiunt: ideo sarriri conuenit sæpius, herbasq; auelli. Præterea semina ipsa fruticãtia supputare, ac falcem pati cõsuescere. Cato et furcis crates imponi iubet, altitudine hoĩs, ad solem recipiẽdum: atq; integi culmo ad frigora arcẽda. Sic pirorũ malorũq; semina nutriri, sic pineas nuces, sic cupressos, semine satas et ipsas. Minimis id granis cõstat, ut uix perspici quædã possint: nõ omittẽdo naturæ miraculo, ex tã paruo gigni arbores, tanto maiore tritici et hordei grano, ne qs fabã reputet. Quid simile originis suæ habẽt malorũ pirorũq; semi-

na: his pricipijs respuētē secures materiē nasci, indomita ponderibus immensis præla, arbores uelis, turribus muris'q; impellendis arietes? Hæc est naturæ uis, hæc potentia. Super omnia erit, è lachryma nasci aliquid, ut suo loco dicemus. Ergo è cupresso fœmina (mas enim ut diximus non gignit) pilulæ collectæ, quibus docui mensibus siccantur sole: ruptæ'q; emittunt semen, formicis mire expetitum: amp'iato etiam miraculo, tantuli animalis cibo absumi natalem tantarum arborum. Seritur mense Aprili, area æquata cylindris, aut uolgiolis, densum: terra'q; cribris supercernitur pollicis crassitudine. Cōtra immane pondus attollere se non ualet, retorqueturq; sub terra. Ob hoc parcitur uestigijs. Leniter rigatur à solis occasu in trinis diebus, ut æqualiter bibat, donec erumpant. Differuntur post annum dodrantali filo custodita temperie, ut uiridi cœlo serantur, ac sine aura. Mirū'q; dictu, periculum eo tantum die est, si rorauerit quantulumcunque imbrem, aut si afflauerit. De reliquo tutæ sunt perpetua securitate, aquas'q; postea odere. Et Zizifa grano seruntur mense Aprili. Tuberes melius inseruntur in pruno syluestri, & malo cotoneo, & in calabrice: ea est spina syluestris. Quæcunque optime & myxas recipit, utiliter & sorbos.

De transferendis seminarijs, & ulmis serendis, & scrobibus. Cap. XI.

Plantas ex seminario transferre in aliud priusquam suo loco ponantur operose præcipi arbitror, licet trāslatione folia latiora fieri spō deant. Vlmorum prius quàm folio uestiantur, samara colligenda est circa Martias kalen. cum flauescere inci-

pit. Deinde biduo in umbra siccata serenda, densa in re fracto, terra super minutatim cribrata crassitudine quæ in cupressis. Pluuiæ si non adiuuent, riganda. Differē dæ ex arearum uenis post annum in ulmaria, internallo pedali in unamquamque partem. Maritas ulmos autumno serere utilius, quia carent semine. Nam eæ è plātis seruntur. In arbustum quinquennes sub urbe transferunt, aut (ut quibusdam placet) quæ uicēnûm pedum coperūt: sulco qui nouenarius dicitur, altitudine pedum trium, pari latitudine, & eo amplius circa positas pedes terni undique è solido adaggerantur. Arulas id uocant in Campania. Interualla ex loci natura sumuntur. Aridiores serendas in campestribus conuenit. Populos & fraxinos, quia festinantius germinant, disponi quoque maturius conuenit, hoc est ab Idibus Feb. plantis et ipsas nascentes. In disponendis arboribus arbustisq;, ac uineis, quincuncialis ordinum ratio uulgata & necessaria, non perflatu modo utilis, uerum & aspectu grata, quocunque modo intueare, in ordinem se porrigente uersu. Populis eadē ratio semine qua ulmos serendi, trāsferendi quoque è seminarijs eadem & syluis. Ante omnia igitur in similem transferri terram, aut meliorē oportet. Nec è trepidis aut præcoquibus in frigidos, aut serotinos situs, ut neque ex his in illos. Præfodere scrobes ante (si fieri posset) tanto donec pingui cæspite obducantur. Mago ante annum iubet, ut solem pluuiasq; combibant: aut si conditio largita non sit, ignes in medio fieri ante menses duos, nec nisi post imbres in his seri. Altitudinem earum in argilloso, aut duro solo triū cubitorum esse in quanq; partem. In prunis palmo am-

plius, et ubique caminata fossura ore compressiore sint: Nigra uero terra duo cubita, et palmum quadratis angulis. Eadem mensura Græci autores consentiunt, non altiores quino semipede esse debere, nec latiores duobus pedibus, Nusquam uero sesquipede minus alto, quoniã in humido solo ad uicina aquæ perueniat. Cato, si locus aquosus sit, iquit, latas pedes ternos. In fauabus imisq; palmum & pedem, altitudine IIII pedum, eas lapide consterni: aut si non sit, perticis salignis uiridibus: Si neque eæ sint, sarmentis, ita ut in altitudinem semipedem trahantur. Nobis adijciendum uidetur ex prædicta arborum natura, ut altius dimittantur eæ quæ summa tellure gaudent, tanquam fraxinus, olea. Hæc & similia quaternos pedes oportet demitti. Cæteris sat est, si altitudinis pedes ternos efficerint. Excide, inquit, radicem istam Papyrius Cursor imperator, ad terrorem Prænestinorum prætoris. Destringi securius se teste, innoxium abradi partes, quæ se nudauerint terra. Aliqui lapides rotundos subjci malunt, qui & contineant humorem, & transmittant: non item planos facere, & a terreno arcere radicem, existimantes. Glarea substrata, inter utranque sententiam fuerit. Arborem nec minorem bima, nec maiorem trima transferri quidam præcipiunt: alij cum annum impleat: Cato crassiorem quinque digitis. Non omisisset idem, si attineret meridianam cœli partem signare in cortice, ut translata in ijsdem & assuetis statueretur horis: ne aquiloniæ meridianis oppositæ solibus finderentur, & algerent meridianæ aquilonibus. Quod è diuerso affectant etiam quidam in uite fico'q; permutantes in contrarium. Den

fiores enim folio ita fieri, magisq; protegere fructum, & minus amittere: ficumq; sic etiam sauisilem fieri. Plerique id demum cauent, *ut plaga deputati cacumi-nis meridiem spectet, ignari fissuris nimij uaporis oppo-ni.* Id quidem *in horam decimam quintam uel octauam spe ctare maluerim.* Aeque latet *non negligendum, ne ra-dices mora inaresciant, neue à septentrionibus, aut ab ea parte cœli usque ad exortum brumalem uento flante effodiantur arbores, aut certe non aduersæ ijs uentis ra dices præbeantur.* Propter quod *emoriuntur ignaris causæ agricolis.* Cato *omnes uentos, & imbrem quo-que in tota translatione damnat.* Et hoc *proderit, quam plurimum terræ in qua uixerit, radicibus cohærere, ac totas cespite circumligari: cum ob id* Cato *in corbibus transferri iubeat* Procul dubio *utilissime quidam sum-mam terram contentus est subdi.* Quidam *punicas ma lis substrato lapide, non rupi pomum in arboribus tra-dunt.* Radices *inflexas poni melius.* Arborem *ipsam ita locari, ut media sit totius scrobis, necessarium.* Ficus *si scilla (bulborum hoc genus est) seratur, ocyssime ferre traditur pomum, neque uermiculationi obnoxium: quo uitio non carent reliqua poma, similiter sata.* Radicū *eius magnam adhibendam curam, ut exemptas appa-reat, non auulsas, quis dubitet?* Qua *ratione & re-liqua confessa omittimus, sicuti terram circa radices fi-stucato spissandam, quod* Cato *primum in ea re esse cen set: plagam quoque à trunco oblini fimo et foliis præ ligari præcipiens.*

De interuallis plãtandarum arborum, & umbris, & stillicidijs, et ubi plantari debeant. Cap. XII.

Vius loci pars est ad interualla pertinens.

h Quidam punicas, & myrtos, & lauros dense fiores seri iusserunt, in pedibus tamen nouenis. Malos amplius paulo, uel magis etiam piros, magiśq; amygdalas, & ficus: quod optime dijudicabit ramorum amplitudinis ratio, locoruḿq;, & umbræ cuiusque arboris: quoniam has quoque obseruari oportet. Breues sunt, quamuis magnarum arborum, quod in orbem ramos arcuent, ut in malis piriśq;. Eædem enormes cerasis, lauris. Iam quædam umbrarum proprietas. Iuglandium grauis & noxia, etiam capiti humano, omnibuśq; iuxta satis. Necat germina & pinus, sed uentis utraque resistit, quoniam & protecta uinearum ratione egent. Stillicidia, pinus, quercus, ilicis póderosissima. Nullum cupressi, umbra minima, & in se conuoluta. Ficorum leuis, quamuis sparsa, ideó́q; inter uineas seri non uetantur. Vlmorum leuis, etiam nutriens quæcunque opacat. Attico hæc quoque uidetur è grauissimis: nec dubito, si emittantur in ramos. Consirictæ quidem ulmi noxiam esse non arbitror. Iucunda & platani, quanquam crassa. Licet gramini credere nõ soli, haud alia lætius operiente toros. Populo nulla ludentibus foliis. Pinguis alno, sed pascens sata. Vitis sibi sufficit, mobili folio, iactatú́q; crebro solẽ umbra temperans: eodem graui protegens in imbre. Omnium ferè leuis umbra, quorum pediculi longi. Non fastidienda hæc quoque scientia, atque non in ultimis ponenda, quando

quibusque satis umbra aut nutrix, aut nouerca est. Iuglandium quidem pinorumq; & picearum, & abietis, quæcunque attigere, non dubie uenenum est. Stillicidij breuis definitio est. Omnium quæ proiectu frondis ita diffunduntur, ut per ipsas non defluant imbres, stilla sæua est. Ergo plurimum intererit hac in quæstione, terra in qua seremus in quantũ arbores quasque alat. Iam per se colles minora quærunt interualla. Ventosis locis crebriores seri conducit. Olea tamen maximo interuallo, de qua Catonis Italica sententia est: in XXV pedibus minimum, plurimum XXX seri. Sed hoc uariatur locorum natura. Non alia maior in Bætica arbor. In Africa uero (fides penes autores erit) miliarias uocari multas narrant à pondere olei, quod ferant anuo prouentu. Ideo LXXV pedes Mago interuallo dedit undique: etiam in macro solo ac duro, atque uentoso, cum minimum XLV. Bætica quidem uberrimas messes inter oleas metit. Illam insciti am pudendam esse conueniet, adultas interlucare iusto plus, & in senectam præcipitare, aut (plerunque ipsis qui posuere conarguentibus imperitiam suam) totas excidere. Nihil est fœdius agricolis, quàm gestæ rei pœnitentia, multo iam ut præstet laxitate delinquere.

Quæ arbores tarde crescant, & quæ celeriter: & de sabina. Cap. XIII.

Vædam autem natura tarde crescunt, & in primis semine tantum nascentia, et longo æuo durãtia. At quæ cito occidunt, uelocia sunt, ut ficus, punica, prunus, malus, pirus, myrtus, salix, & tamen antecedunt diuitijs. In trimatu enim ferre inci-

piunt, ostendentes & ante. Ex his lentissima pirus. Ocyssima omnium cypirus, & pseudocypirus frutex. Protinus enim floret, semenq; profert. Omnia uero celerius adolescunt stolonibus ablatis, unamq; in stirpem redactis alimentis. Eadem natura et propagines docuit. Rubi nanque curuati gracilitate & simul proceritate nimia, defigunt rursus in terram capita, iterumq; nascuntur ex sese, repleturi omnia ni resistat cultura, prorsus ut possint uideri homines terræ causa geniti. Ita pessima atque execranda res, propaginem tamen docuit, atque radicem acquiri uiridem. Eadem autem natura est ederis. Cato propagari præter uitem tradit ficum, oleam, punicam, malorum genera omnia, laurum, prunos, myrtos, nuces auellanas, et prænestinas, platanum. Propaginum duo genera: ramo ab arbore depresso in scrobem quatuor pedum quoquo, & post biennii amputato flexu, plantaq; translata post trimatum: quas si longius ferre libeat, in qualis statim, aut uasis fictilibus defodere propagines aptissimum, ut in ijs transferatur. Alterum genus luxuriosius, radices in ipsa arbore sollicitando, traiectis per uasa fictilia uel qualos ramis, terraq; circumpactis: atque hoc blandimento impetratis radicibus, inter poma ipsa & cacumina (in summa enim cacumina hoc modo petuntur) audaci ingenio arborem aliam longe a tellure faciendi, eodem quo supra biennij spatio abscissa propagine, & cum qualis illis sata. Sabina herba propagine seritur & auulsione. Tradunt fece uini, aut e parietibus latere tuso mire ali. Iisdem modis rosmarinum serunt & ramo, quoniam neutri semen. Rhododendron propagine & semine.

De satione arborum, & insitione, & quomodo inuenta sit tenera inserendi emplastratio. Cap. XIIII.

Emine quoque inserere natura docuit, raptim auium fame deuorato, solidoq;, & alui tepore madido, cum fœcundo simi medicamine ab iecto in mollibus arborum lecticis, et uentis sæpe trãslato in aliquas corticum rimas: Vnde uidimus cerasum in salice, platanum in lauro, laurum in cerasо & bacas simul discolores. Tradunt & monedulam condentem semina in thesauros cauernarum, eiusdem rei præbere causas. Hinc nata inoculatio sutoriæ simili fistula aperiendi in arbore oculum corticæ excisо, semenq; includendi eadem fistula sublatum ex alia. In ficis autẽ & malis hæc fuit inoculatio antiqua. Virgiliana quærit sinum in nodo gemmæ expulsi corticis, gemmamq; ex alia arbore includit. Et hactenus natura ipsa docuit. Insitionem autem casus, magister alius, & penè numerosior, ad hunc modum: Agricola sedulus cæsam sepis munimento cingens, quo minus putrescerent sudes, limen subdidit ex edera. At ille uinaci morsu apprehensæ, suam ex alieno fœcere uitam, apparuitq; trucum esse pro terra. Aufertur ergo serra æqualiter superficies, leuigatur falcæ truncus. Ratio postea duplex: Et prima inter corticem lignumq; inserendi. Timebant prisci truncum findere. Mox inforare ausi medio. Ipsiq; medullæ calamum imprimebant, unum inserentes. neque enim plures capiebat medulla. Subtilior postea ratio uel senos adjcit, mortalitati eorum ex numero sucurre e per suasa, per media trunco leniter fisso, cuneoq; tenui

fissuram custodiẽte, donec cuspidatim decisus descendat in rimam calamus. Multa in hoc seruanda. Primum omnium quæ patiatur coitum talem arbor, & cuius arboris calamus. Varie quoque & non ijsdem partibus subest omnibus sucus. Vitibus ficis'q; media siciora, & è summa parte conceptus, ideo illinc surculi petuntur. Oleis circa medias sucus, inde & surculi, cacumina situnt. Facillime coalescunt, quibus eadem corticis natura, quæ'q; pariter florentia eiusdem horæ germinationem sucorum'q; societatem habent. Lenta enim res est, quoties humidis repugnant sicca, mollibus corticum duri. Reliqua obseruatio, ne fissura in nodo fiat: repudiat quippe aduenam inhospitalis duritia: ut in parte nitidissima, ne longior multo tribus digitis, ne obliqua, ne trãslucẽs. Virgilius ex cacumine inseri uetat. Certum'q; est, ab humeris arborum oriẽtem æstiuum spectantibus surculos petendos, & è feracibus, & è germine nouello, nisi uetustæ arbori inserantur. Ii enim robustiores esse debent. Præterea ut prægnantes, hoc est germinatione turgentes, et qui parere illo sperauerint anno. Bimi utique nec tenuiores digito minimo. Inseruntur autem & inuersi, cum id agitur, ut minor altitudo in latitudinem se fundat. Ante omnia gemmantes nitere conueniet, nihil usquam ulcerosum esse, aut retorridũ. Spei fauet medulla calami commissuræ, si in matre ligni corticis'q; iũgatur. Id enim satius, quàm foris cortici æquari. Calami exactio medullam ne nudet. Tenui tamen fistula detegat, ut fastigatio leui descendat cunco, tribus non amplior digitis. Quod facillime contingit, tinctum aqua radẽtibus. Ne exacuatur in uento, nec cortex à ligno decẽ-

dat

dat alterutri. Calamus ad corticem usque simum deprimatur. Ne luxetur dum deprimitur, neue cortex replicetur in rugas. Ideo lachrymantes calamos inseri nō oportet, non hercule magis, quàm aridos: quia illo modo labat humore nimio cortex, hoc uitali defectu non humescit, neque concorporatur. Id etiam religionis seruant, ut luna crescente calamus utraque deprimatur manu. Et alioquin in hoc corpore duæ simul manus minus nituntur, necessario temperamento. Validius enim demissi tardius ferunt, fortius durant: contrarium ex diuerso. Ne hiscat nimium rima, laxéq; capiat, aut ne parum: & exprimat, aut compressum necet. Hoc maxime præcauendum, ut prævalide accipientis trunco in media fissura relinquatur. Quidam uestigio fissuræ falce in truncis facto, salicē prælizant marginem ipsum. Postea cuneos figunt, continente uinculo libertatem dehiscendi. Quædam in plantario insita eodem die transferūtur. Si crassior truncus inseratur, inter corticem et lignum inseri melius, cuneo optime osseo ne cortice rumpatur laxato. Cerasi libro dempto finduntur. Hæ solæ & post brumam inseruntur. Dempto libro habent ueluti lanuginem, quæ si comprehendit insitum, putrefacit. Incolumi cuneo adactum utilissime astringitur. Inserere aptissimum quam proximū terræ, si patiatur nodorum trūcíq; ratio. Eminere calami sex digitorum longitudine non amplius debent. Cato argillæ, uel cretæ harenam, simum q; bubulum admisceri, atque ita usque ad lentorem subigi iubet, idq; interponi & circulini. Ex ijs quæ commentatus est, facile apparet illa ætate inter lignum et corticem, nec alio modo inserere solitos, aut ultra la-

titudinem diuûm digitorum calamos demittere. Inseri autem præcipit pira ac mala per uer, & post solstitũ diebus L post uindemias. Oleas autem & ficos per uer tantum luna sitiente, hoc est sicca. Præterea post meridiẽ, ac sine uento austro. Mirum, quod non contentus insitum munisse, ut dictum est, & cæspite ab imbre frigoribusq; protexisse, ac mollibus bifidorum uiminum fasciabus, lingua bubula (herbæ id genus est) insuper obtegi iubet, eamq; illigari opertam stramentis. Nunc autem abunde arbitrantur paleato luto libros farcire, duos digitos insito extante. Verno inserentes tempus urget, incitantibus se gemmis, præterquam in olea, cuius diutissime oculi parturiunt, minimamq; sicca habent sub cortice qui nimius insitis nocet. Punicam uero & ficum, quanquam aliàs sicca sint, recrastinare minime utile. Pirum uel florentem inserere licet, & in Maium quoque mensem protendere insitionem. Quod si longius afferantur pomorum calami, rapo infixos optime custodire sucum arbitrantur. Seruariq; inter duos imbrices iuxta riuos uel piscinas, utrinque terra obstructos.

De uite inserenda. Cap. XV.

Itium uero in scrobibus sicis stramento opertos, ac deinde terra obrutos, ut cacumine existant. Cato uitem tribus modis inserit. Præsectam findi iubet per medullam, in eam furculos exacutos (ut dictum est) adigi, medullas iungi. Altero si inter sese uites contingant, utriusque in obliquum latere contrario adraso, iunctis medullis colligari. Tertium genus est, terebrare uitem in obliquum ad medullam, calamosq; addere longos pedes binos: atque ita ligatum insi

tum, intritaq; illitum operire terra, calamis subrectis. Nostra ætas correxit, ut Gallica uteretur terebra, quæ excauat, nec urit, quoniam adustio omnis hebetat, atq; ut gemascere incipiens legatur calamus. Nec plus, quàm binis ab insito emineat oculis, ulmeo uimine alligatus, binaq; circuncidatur acie à duabus partibus, ut inde potius distillet humor, qui maxime uites infestat. Deinde cum eualuissent flagella pedes binos, uinculũ insiti incideretur, ubertati crassitudine permissa. Vitibus inserendis tempus dedere ab æquinoctio autumno ad germinationis initia. Satiuæ plantæ syluestrium radicibus inseruntur natura sicioribus. Si satiuæ syluestribus inserãtur, degenerant in feritatẽ. Reliqua cœlo constant. Aptissima insitis siccitas. Huius enim remedium appositis fictilibus uasis modicus humor per cinerem distillat. Inoculatio rores amat leues.

De emplastratione. Cap. XVI.

Emplastri ratio & ipsa ex inoculatione nata uideri potest. Crasso autem maxime cortici conuenit, sicut est ficus. Ergo amputatis omnibus ramis ne succum auocent, nitidissima in parte, quáq; præcipua cernatur hilaritas, exempta scutula (ita ne descendat ultra ferrũ) cortici, imprimitur ex alia cortex par cum sui germinis mamma, sic compage densata, cicatrici ut locus non sit, & statim unitas fiat, non humorem, non afflatum recipiens: nihilominus tamen & luto munire, & uinculo melius. Hoc genus non pridem repertum uolunt qui nouis moribus fauent. Sed id etiã apud ueteres Græcos inuenitur, & apud Catonem, qui

oleam ficum'q; sic inseri iussit, mensura etiam præfinita secundum reliquam diligentiam suam. Cortices scalpro excidi quatuor digitorum longitudine, & trium latitudine, atque ita coagmentari, & illa sua intrita obliui. Eadem ratione & in malo. Quidam huic generi miscuere fissuram in uitibus, exempta cortice tessella, surculo à latere plano adigendo: Tot modis insitam arborem uidimus iuxta Tiburtes tiliam, omni genere pomorum onustam, alio ramo nucibus, alio baccis, aliunde uite, ficis, piris, punicis, malorum'q; generibus. Sed huic breuis fuit uita. Nec tamen omnem experimẽtis assequi naturam possumus. Quædam enim nasci, nisi spõte, nullo modo queunt: eaq; immitibus tantum & desertis locis proueniunt. Capacissima insitorum omnium dicitur platanus, postea robur: uerum utraque sapores corrum punt. Quædam omni genere inseruntur, ut ficus et punicæ. Vitis non recipit emplastra, nec quibus tenuis ac caducus rimosus'q; cortex. Neque inoculationem siccæ aut humoris exigui. Fertilissima omniũ inoculatio. Sed utraque infirmissima. Et quæ cortice nituntur tantum, uel leui aura ocyssime deplantantur. Inserere firmissimum, & fœcundius quàm serere.

Exemplum huius rei. Cap. XVII.

Non est omittenda raritas unius exempli. Corellius eques Rom. Ateste genitus, inseruit castaneam suomet ipsam surculo in Neapolitano agro. Sic facta est castanea, quæ ab eo nomen accepit iter laudatas. Postea hæres eiusdẽ libertus Corellianam iterũ inseruit. Hæc est inter eas differẽtia, illa copiosior, hæc Corelliana melior. Reliqua genera casus ingenio

suo excogitauit, ac defractus serere ramos docuit, cum pali defixi radices cepissent. Multa sic seruntur, in primisq; ficus: omnibus quidem alijs modis nascens, præterquam talea. Optime quidem, si uastiore ramo pali modo exacuto adigatur alte, exiguo super terram relicto capite, eoq; ipso harena cooperto. Ramo seruntur et punica, palis laxato prius meatu: Item myrtus. Omniũ horum longitudine trium pedum, crassitudine minus brachiali, cortice diligenter seruato, trunco exacuto. Myrtus & taleis seritur: morus talea tantum, quoniam ramo eam seri religio fulgurum prohibet. Quapropter de talearum satu nunc dicendum est. Seruandum in eo ante omnia, ut taleæ ex feracibus fiant arboribus, ne curuæ, ne scabræ, aut bifurcæ, neue tenuiores quàm ut manum impleant, ne minores pedalibus, ut illibato cortice, atque ut sectura inferior ponatur semper, & quod erit ab radice: accumuleturq; germinatio terra, donec robur planta capiat.

De cultura talearum, & quibus temporibus insitio fiat. Cap. XVIII.

Quæ custodienda in talearum cultura Cato indicauerit, ipsius uerbis optime præcipiemus: Taleas oleaginas, quas in scrobe saturus eris, tripedaneas facito. Diligenterq; tractato, ne liber laboret, cum dolabis aut secabis. Quas in seminario saturus eris, pedales facito: eas sic inserito: Locus bipalio subactus sit, beneq; glutus. Cum taleam demittis, pede taleam opprimito. Si parum descendat, malleo aut mateola adigito, cauetoq; ne librum scindas. Cum adigis, palo prius locum feceris, quò taleam demittas, ita melius

uiuet tale a. Et ubi trimæ sunt, tum denique curæ sint, ubi liber se uertet. Si in scrobibus aut in sulcis seras, ternas taleas ponito. Eas diuaricato supra terram, ne plus quatuor digitos transuersos emineant, uel oculos ferito. Diligenter eximere oleam oportet, & radices quam plurimas cum terra ferre. Vbi radices bene operueris, calcare bene ne quid noceat. Si quis quærat quod tempus oleæ serendæ sit, agro sicco per sementem, agro læto per uer. Oliuetum diebus XV ante æquinoctium uernum incipito putare. Ex eo die dies XL recte putabis. Id hoc modo putato. Quà locus recte ferax erit, quæ aridæ erunt, & si quid uentus interfregerit, ea omnia eximito. Quà locus ferax non erit, id plus concidito, aratóq; bene, enodatóq;. Stirpes leues sicato, circũ oleas autumno ablaqueato, & stercus addito. Qui oliuetum sæpissime & altissime miscebit, is tenuissimas radices exarabit. Radices si sursum abibunt, crassiores fient, & eo in radices uires oleæ abibunt. Quæ genera olearum, uel in quo genere terræ uiuere & seri debeant, quóq; spectare oliueta, diximus in ratione olei. Mago in colle & sicis, & argilla, & inter autumnum & brumam seri iussit. In crasso aut humido, aut subriguo, à messe ad brumã. Quod præcepisse eum Africæ intelligitur. Italia quidẽ nunc uere maxime serit. Sed si & autumno libeat, post æquinoctiũ XL diebus ad uergiliarũ occasum XIIII soli dies sunt, quibus seri noceat. Africæ peculiare quidẽ in oleastro est inserere. Quadam æternitate conseneſcũt proxima adoptioni uirga emissa, atque ita alia arbore ex eadem iuueneſcente: iterumq; & quoties opus sit, ut æuis eadem oliueta constent. Inseritur autem oleaster ea

lamo & inoculatione. Olea, ubi quercus effossa sit; male ponitur: quoniam uermes qui raucæ uocantur, in radice quercus nascuntur & transeunt. Non inhumare taleas, aut siccare priùs quàm serantur, utilius compertum. Vetus olinetum ab æquinoctio uerno intra uergiliarum exortum interradi alternis annis, melius inuentum: Item muscum circundare radici. Circumfodi autem omnibus annis à solstitio duûm cubitorum scropedali altitudine: stercorari tertio anno. Mago idem amygdalas ab occasu Arcturi ad brumam seri iubet. Pira non eodem tempore omnia, quoniam non æque floreant. Eadem oblonga aut rotunda, ab occasu Vergiliarum ad brumam. Reliqua genera media hyeme, ab occasu sagittæ, subsolanum aut septentrionem spectantia. Laurum ab occasu aquilæ ad occasum sagittæ. Connexa enim de tempore serendi æque ratio est. Vere & autumno id ex magna parte fieri decreuere. Est & alia hora circa canis ortus, paucioribus nota, quoniam non omnibus locis utilis pariter intelligitur. Sed haud omittenda nobis, non tractus alicuius rationem, uerum naturæ potius indagantibus. In Cyrenaica regione sub eteſiarum flatu conserunt: necnõ & in Græcia, oleam maximè in Laconia. Cos insula & uites tunc serit. Cæteri apud Græcos inoculare et in serere non dubitant, sed arborem non serunt. Plurimũq; in eo locorum natura pollet. Nanque in Aegypto omni serunt mense, & ubicunque imbres æstui non sunt, ut in India & Aethiopia. Necessario post hæc autumno seruntur arbores. Ergo tria tempora eadem germinationis, uer, & canis Arcturiq; ortus. Neque enim aialium

tantum est ad coitum auiditas, sed multo maior est terræ ac satorum omnium libido: qua tempestiue uti, plurimum interest conceptus. Peculiare utique in insitis, cũ sit mutua cupiditas utrinque coëundi. Qui uer probant ab æquinoctio statim admittunt, prædicantes germina parturire, ideo faciles corticũ esse complexus. Qui præferunt autumnum, ab Arcturi exortu, quoniam statim radicem quandam capiant, & ad uer parata ueniant, atque non protinus germinatio auferat uires. Quædã tamen statutum tempus anni habent ubique, ut cerasi et amygdalæ circa brumam, serendi uel inserendi. De pluribus locorum situs optime iudicabit. Frigida enim & aquosa uerno conseri oportet, sicca & calida autumno. Communis quidem Italiæ ratio tempora ad hunc modum distribuit: Moro ab Idib. Februarijs in æquinoctium, piro autumnum, ita ut brumam XV nec minus diebus antecedant. Malis æstiuis et cotoneis, item sorbis, prunis, post mediam hyemem in Idus Februarias. Siliquæ Græcæ & persicis ante brumam per autumnum: Nucibus, iuglandi, & pineæ, & auellanæ Græcæ, atq; castaneæ, à kalendis Martijs ad Idus easdem: Salici, genistæ, circa Martias calendas. Hanc in siccis semine, illam in humidis uirga seri diximus.

Quæ arbores societate gaudeãt, et de disciplina ablaqueandi & accumulandi. Cap. XIX.

Est etiam noua inserendi ratio, ne quid sciens quidem præteream, quod usquam inuenerim, Columellæ excogitata, ut affirmat ipse, qua uel diuersæ insociabilesq; naturæ arborum copulentur, ut fici atq; oleæ. Iuxta hanc seri ficum iubet, non amplio-

re interuallo, quàm ut contingi large possit, ramo oleæ, quàm maxime sequaci atque obedituro: eumq; omni interim tempore edomari meditatione curuandi. Postea fico adepta uires, quod euenire trimæ atque utique quinquenni, detruncata superficie, ipsaq; deputata, ut dictū est, adraso cacumine defigi in crure fici, custoditum uinculis, ne curuatura fugiat. Ita quodam propaginum in sitorumq; temperamento, triennio communi inter duas matres coalescere. Quarto anno abscissum totum adoptantis esse: nondum uulgata ratione, haud mihi certe satis comperta. Cæterum eadem illa de calidis frigidisq; & humidis & siccis supra dicta ratio, & scrobes fodere monstrauit. In aquosis enim neque altos, neq; amplos facere expediet: aliter æstuoso solo & sicco, ut q̄ maxime accipiant aquā contineantq;. Hæc & apud ueteres arbores colendi ratio est. Feruentibus enim locis ac cumulant æstate radices operiuntq;, ne solis ardor exurat. Aliubi ablaqueant, perflatusq; admittunt. Iidem hyeme cumulis à gelu uindicant. Contra illi hyeme aperiunt, humoremq; sitientibus quærunt. Vbicunque circumfodiendi arbores ratio in circuitu pedes in orbē ternos, neq; id in pratis, quando amore solis humorisq; in summa tellure oberrant. Et de arboribus hæc quidē fructus gratia serēdis inserēdisq; in uniuersum sint dicta.

De salicto & harundineto, et cæteris cæduis ad pertricas, palos. Cap. XX.

Inc restat earum ratio, quæ propter alias seruntur, uineas maxime, cæduo ligno. Principatum in ijs obtinent salices, quarum satio fit loco madido, tamen refosso duos pedes & semipedem, ta-

talea sesquipedali, uel pertica, quæ utilior quo plenior. Interuallo esse debent pedes seni. trimæ pedibus binis à terra putatione cœrcentur, ut sic se in latitudinẽ fundant, ac sine scalis tondeantur. Salix enim fœcundior est quo terræ propior. Has quoque omnibus annis confodi iubent mense Aprili. Hæc est uiminalium cultura. Perticalis & uirga & talea seritur fossura eadem. Pertícas ex ea cædi iustum est quarto ferè anno. Et eæ autem senescentium propagine farciunt locum, pertica immersa, ac post annum recisa. Salicis uiminalis iugera singula sufficiunt XXV uineæ iugeribus. Eiusdem rei causa populus alba seritur bipedaneo pastinatu, talea sesquipedali, biduo siccata, palmipede interuallo, terra superiniecta duorum cubitorum crassitudine. Harundo ẽt num dilutiore, quàm hæ solo gaudet. Seritur bulbo radicis, quem alij oculum appellant, dodrantali scrobe, interuallo duũm pedum & semipedis: reficiturq; ex sese uetere harũdineto extirpato, quod utilius repertum, quàm castrare sicut antea. Nanque inter se radices serpunt, mutuoq; discursu necantur. Tempus inserendi, priusquã oculi harũdinum intumescant, ante kalen. Martias. Crescit ad brumam usque, desinitq; cum durescere incipit. Hoc signum, quòd tempestiuam habet cæsuram: et hanc autem, quoties & uineam fodiendam putant. Seritur et transuersa, non alte terra condita, erumpuntq; singulis oculis totidem plantæ. Scritur & deplantata pedali sulco binis obrutis gemmis, ut tertius nodus terram attingat prono cacumine, ne rores concipiat. Cæditur & decrescente luna. Vineis anno siccata utilior, quàm uiridis. Castanea pedamentis omnibus præfertur facilitate tra-

ctatus, perdurandi peruicacia, regerminatione cædua uel saliæ lætior. Quærit solum facile, nec non hæ renosum, maximéq; sabulum humidum aut carbunculum, uel tophi etiam farinam, quamlibet opaca septentrionaliq; & præfrigido situ, uel etiam decliui. Recusat eadē gallicā, rubricā, cretā, omnemq; terræ fœcunditatem, qua seri nuces diximus. Sed nisi ex maximis non prouenit, nec nisi quinis acernatim satis. Perfringi solum debet supra ex Nouembri mense in Februarium: quo solutæ, sponte cadunt ex arbore, atque subnascuntur. Interualla sint pedalia undique sulco dodrantali. Ex hoc seminario transferuntur in aliud, bipedali interuallo, plus biennio. Sunt & propagines nulli quidem faciliores. Nudata enim radice, tota in sulco prosternitur. Tunc ex cacumine super terram relicto renascitur, & alia ab radice. Sed translata nescit hospitari, pauetq; nouitatem. Biennio ferè postea prosilit. Ideo nucibus potius, quàm radice plantaria cædua implentur. Cultura non alia, quàm supradictis fodiendis supputandisq; per biennium sequens. De cætero ipsa se colit, umbra stolones supernacuos enecante. Cæditur intra septimum annum. Sufficiunt pedamenta iugeri unius uicenis uinearum iugeribus, quando etiam ea bifida stirpe fiunt, durantq; ultra alteram syluæ suæ cæsuram. Esculus similiter prouenit, cæsura triennio serior, nimis moro sa nasci. In quacunque terra seritur, nascitur è balano, sed non nisi esculi, serobe dodrantali, interuallis duorū pedum seritur leuiter quater anno. Hoc pedamentum minime putrescit, læsumq; maxime fruticat. Præter

hæc sunt cædua quæ diximus, fraxinus, laurus, persica, corylus, malus, sed tardius nascuntur. Terram defixa uix tolerant, non modo humorem. Sambucus contra firmissima ad palum, taleis seritur ut populus. Nã de cupresso satis diximus.

De culturis, & disciplina excolendarum uinearum. Cap. XXI.

Et prædictis uelut armamentis uinearum, restat ipsarum natura præcipua tradenda cura. Vitium surculi & quarundam arborum, quibus fungosior intus natura est, geniculatis ramorum nodis interspiunt medullam. Ferulæ ipsæ breues, et ad summa breuiores, articulis utique duobus internodia includunt. Medulla, siue illa uitalis anima est, ante se tendit, longitudinem impellens, quandiu nodis pernia patet fistula. Cum uero concreti ademere transitum, reperussa erumpit, ab ima sui parte, iuxta priorem nodum alternis laterum semper inguinibus, ut dictum est in harundine ac ferula, quorum dextrum ab imo intelligitur articulo, læuum in proximo, atque ita per uices. Hæc uocatur in uite gemma, cum ibi cæspitem facit. Ante uero quàm faciat, in concauo oculus: & in cacumine ipso, germen. Sic palmites, nepotes, uuæ, folia, pampini gignuntur. Mirumq;, firmiora esse in dextra parte genita. Hos ergo in surculis nodos, cum seruntur, medios seruare oportet, ita ne profluat medulla. Et in fico quidem dodrantales paxilli solo patefacto seruntur, sic ut desecet quæ proxima arbori fuerit, duo oculi extra terram emineant. Oculi autem in arborum surculis proprie uocantur unde germinant. Hæc de causa & in plantarijs

aliquando eodem anno ferũt, quos fuere laturi fructus in arbore, cum tempestiue sati prægnantes, inchoatos cõceptus aliubi pariunt. Ita satas ficos, tertio anno transferre facile: Hoc pro senescẽdi celeritate attributum huic arbori, ut citissime proueniat. Vitium numerosior satus. Primum omnium nihil feritur ex his, nisi inutile et deputatum in sarmento. Opputatur autem quicquid proximo tulit fructum. Solebat capitulatus utrinque è duro surculus seri, eoq; argumento malleolus uocatur etiam nunc. Postea auelli cum sua calce cœptus est, ut in fico: neque est aliud uiuacius. Tertium genus adiectum etiã num expeditius sine calce, propter quod sagittæ uocantur, cum intorti panguntur. ijdem cum decisi nec intorti trigemmes. Plures autem ex eodem surculo hoc modo fiunt. Serere è pampinarijs sterile est: nec nisi fœcundo oportet. Quæ raros habent nodos, infœcundæ iudicantur. At densitas gemmarum, fertilitatis indicium est. Quidam seri uetant nisi eos, qui floruerint, surculos. Sagittas serere minus utile, quoniam in transferendo facile rumpitur quod intortum fuit. Seruntur pedali, nõ breuiores, longitudine, quinque, sexue nodorum. Pauciores tribus gemmis in hac mensura esse non poterunt. Inseri eodem die quo putantur, utilissimum. Si multo posterà necesse sit serere custoditos (uti præcepimus) oportet caueri utique, ne extra terram positi sole inarescant, nẽ toue aut frigore hebetentur. Quidiutius in sicco fuerint, priusquam serantur, in aqua pluribus diebus reuiuiscant. Solum apricum & quamplissimum in seminario, siue in uinea, bidente pastinari debet ternos pedes, bipalio alto marra reiici quaternorum pedum fer-

ramento, ita ut in pedes binos fossa procedat. Fossa tum purgari, & extendi, ne crudum relinquatur. Verum et exigi mensura. Male pastinatum deprehendunt scamna inæqualia. Metienda est & ea pars quæ interiacet pului. Surculi seruntur & in scrobe & in sulco longiore, super quos tenerrima ingeritur terra. Sed in gracili solo frustra, nisi substrato pinguiore. Nec minus, quàm duos integi oportet, & proximam attingi terram, et eodem paxillo deprimi & spissari. Interesse in plantario sesquipedes inter bina semina in latitudinem, in longitudinem semisses. Ita satos malleolos XXIIII mense recidere ad imum articulum, nisi ipsi parcatur. Oculorum inde materia emicat cum aqua, XXXVI mense uiuiradix transfertur. Est & luxuriosa ratio uites serendi, ut quatuor malleoli uehementi uinculo colligentur in parte luxuriosa: atque ita uel per ossa bubuli cruris, uel per colla fictilia traiecti, obruantur binis eminentibus gemmis. Humescunt hoc modo, recisíq; palmitem emittunt. Postea fistula fracta radix libere capit uires, uuamq; fert, & omnium corporum suorum acinos. In alio genere inuentu nouitio finditur malleolus, medullaq; erasa in se colligãtur ipsi caules, ita ut gemmis parcatur omni modo. Tum malleolus in terra fimo mixta seritur, et cũ spargere cœperit caules, deciditur, foditurq; sæpius. Talis uuæ acinos nihil intus ligni habituros Columella promittit, cum uiuere semina ipsa perquam mirum sit, et medulla adempta nasci. Surculis etiam quibus sua sit articulatio arboris, non omittendum uidetur. Nanq; buxi tenuissimis quinis senisue colligatis depacti proueniunt. Quondam in obseruatione erat, ut defringerẽ-

tur ex imputata buxo, aliter uiuere non crediti. Detraxere hæc experimenta seminarij curaq;. Sequitur uinearum ratio. Quinque generum hæ: Sparsis per terram palmitibus, aut per se uite subrecta, uel cum adminiculo sine iugo, aut pedatæ simplici iugo, aut compluuiatæ quadruplici. Quæ pedatæ ratio erit, eadem intelligitur eius quoque, in qua sine adminiculo uitis per se stabit. Id enim non fit nisi pedamenti inopia. Simplici iugo constat porrecto ordine, quem canterium appellãt. Melioráq; ea uino, quando sibi ipsa non obumbrat, assiduóq; sole coquitur, & afflatum magis sentit, & celeri us rorem dimittit: Pampinationi quoque & oculationi, omniq; operi facilior. Super cætera defloreſcit utilius. Iugum fit pertica aut harundine, aut crine, funiculóue, ut in Hiſpania Brundiſioq;. Compluuiata copioſior uino eſt, dicta à cauis ædium compluuijs. Diuiditur in quaternas partes totidem iugis. Huius ſerendi ratio dicetur, eadem ualitura in omni genere, in hoc uero numeroſior tantum. His uero tribus ſeritur modis: Optime in paſtinato, proxime in ſulco, nouiſſime in ſcrobe. De paſtinatione dictum eſt.

De ſulco, & uinearum putatione. Cap. XXII.

Vlco latitudo palæ ſatis eſt: Scrobibus ternorũ pedũ in quamcunq; partem. Altitudo in quocunque genere tripedalis, ideo nec uitis minor transferri debet, extatura etiamnum duabus gemmis. Emolliri terram minutis in ſcrobe ima ſulcis, fimoq; miſceri neceſſariũ. Cliuoſa altiores poſcũt ſcrobes, præterea puluinatis à deuexitate labris. Quæ ex his longiores fient, ut uites binas accipiant. E diuerſo atiæ locabũtur.

Esse uitis radicem in media scrobe oportet. Sed ipsam innixam solido in orientem æquinoctialem spectare. ad miniculą prima è calamo accipere. Vineas limitari decumano XVIII pedum latitudinis ad contrarios uehiculorum transitus, aliisq; transuersis limitibus denum pedum distingui per media iugera. Aut si maior modus sit, totidem pedũ cardine, quot decumano limitari. Semper uero quintanis semitari, hoc est, ut quinto quoq; palo singulæ iugo paginæ includantur. Solo spisso, non nisi repastinato, nec nisi uiuiradicem seri: tenero & soluto, uel malleolum sulco, uel scrobe. In colles sulcos agere transuersos melius, quàm pastinare, ut defluuia palis eorum contineantur. Aquoso cœlo, uel sicco solo, malleolos serere autumno, nisi si tractus ratio mutauerit. Siccus enim et calidus autumno poscit seri, humidus frigidusq; etiam ueris exitu. In arido solo uiuiradix quoque frustra seritur. Male & in siccis malleolus, nisi post imbrẽ. At in riguis, uel frondens uitis, & usque ad solstitium recte, ut in Hispania. Quiescere uentos sationis die utilissimum. Plerique austros optant, Cato abdicat. Interesse medio temperamento inter binas uites oportet pedes quinos. Minimum autem læto solo pedes quaternos, tenui plurimum octonos. Vmbri & Marsi ad uicenos intermittunt arationis gratia in his quæ uocant porculeta. Pluuio & caliginoso tractu rariores poni, sicco densiores congruit. Subtilitas parsimoniæ compendia inuenit, cum uinea in pastinato seritur, obiter seminarium faciendi, ut uiuiradix loco suo, & malleolus qui transferatur, inter uites ordine seratur. Quæ ratio in iugera circiter XVIM uiuiradices donat. interest autem biẽnium

fructus,

fructus, quo tardius in fato prouenit, quàm in translato. Viuiradix posita in uinea post annum resecatur usq; ad terram, ut unus tantum emineat oculus, adminiculo iuxta affixo, & fimo addito. Simili modo & secundo anno reciditur, uiresq; conapit, & intra se pascit sufficturas oneri, cum aliàs festinatione pariēdi gracilescat, ac emucida, ni cohibeatur castigatione tali, in fœtum exeat tota. Nihil auidius nascitur: ac nisi ad pariendum uires seruentur, tota fit fœtus. Pedamenta optima quæ diximus, aut ridicæ robore, oleaq;: aut si non sint, pali è iunipero, cupresso, laburno, sambuco. Reliquorum generum fides omnibus annis reciduntur. Saluberrima in iugo harundo connexa fasciculis, durat quinis annis. Cum breuiores palmites sarmento iunguntur inter se funium modo, ex hoc areus funeta dicuntur. Tertius uineæ annus palmitem uelocem robustumq; emittit, & quē faciat ætas uitem. Hic in iugum insilit. Quidā tūc excæcant eum supina falce auferendo oculos, ut noxia iniuria longus euocent. Vtilior enim consuetudo pariēdi, satiusq; pampinos adiugatæ detergere, usquequo placeat roborari eā. Sunt qui uetant tangi proximo anno quo translata sit, neque ante LX mensem falcē curari. Tunc autem ad tres gemmas recidi. Alij proximo quidem anno reciduntur, sed ut ternos quaternosue singulis annis adiiciant articulos, quarto demum perducant ad iugum. Id utrunque fructum tardum, præterea retorridum & nodosum reddit, pumilionum incremento. Optimum autem, matrem esse firmam, postea fœtum audacem. Nec tutum est quod cicatricosum, magno imperitiæ errore. Quicquid est tale, plagis nascitur, non è ma

tre. Totus enim habet illa uires dum roboratur, & annuos accipit, tota fœtus, cum permissum fuerit nasci. Nil natura portionibus parit. Quæ cum excreuerit, satis firma protinus in iugo collocari debebit: Sin etiamnum infirmior erit, sub ipso iugo hospitari recisa: uiribus non ætate decernitur. Temerariũ est, ante crassitudinem pollicarem uti imperare. Sequenti anno palmites salutentur pro uiribus matris singuli aut gemini. Idem & secundo, si cogit infirmitas, nutriãtur: tertioq; demum anno duo adjaantur. Nec sunt plures quaternis unquam permittendi. Breuiterq;, non indulgendum est, & semper inhibenda fœcunditas: Ea est enim natura, ut parere malit, quàm uiuere. Quicquid materiæ adimitur, fructui accedit. Illa femina mauult, quàm fructum gigni, quoniam fructus caduca res est. Sic perniciose luxuriat, nec ampliat se, sed egerit. Dabit consilium & soli natura. In macro etiam si uires habebit, recisa intra iugum moretur, ut omnis fœtura sub eo exeat. Minimũ id esse debebit interuallũ, ut attingat iugum, superetq; non teneat: adeo non recumbat in eo, nec delicate se spargat. Ita temperetur hic modus, ut crescere etiam malit, quàm parere. Palmes duas tresue gemmas sub iugo habere debet ex quibus materia nascatur: tunc per iugum mergi alligariq;, ut sustineatur iugo, non pendeat. Vinculo mox astrictus à tertia gemma alligari, quoniam & sic coërcetur impetus materiæ, densioresq; citra pampinũ exultant: cacumen religari uetant. Natura hæc est, de iecta pars aut præligata fructũ dat, plurimumq; ipsa curuatura. Quod citra est, materiem mittit, offensante credo spiritu, & illa quam diximus medulla. Quæ ita

emicuerit materia, fructum dabit anno sequente. Sic duo genera palmitum: Quod è duro exit, materiamq; in proximum annum promittit, pampinarium uocatur: at ubi supra cicatricem est, fructuarium. Alterum ex anniculo palmite, semperq; fructuarium relinquitur sub iugo. Et qui uocatur custos. Hic est nouellus palmes, non longior tribus gemmis, proximo anno materiam daturus, si uitis luxuria se consumpserit. Et alius iuxta eum uerrucæ magnitudine, qui furunculus appellatur, si forte custos fallat. Vitis antequam septimũ annum à furculo cõpleat, euocata ad fructum euanescit, ac moritur. Nec ueterem placet palmitem in longum, et ad quartum usque pedamentum emitti, quod alij dracones, alij iuniculos uocant, ut faciant quæ masculeta appellant. Cum induruit uitis, pessimum in uinea traducere. Quinto anno & ipsi palmites intorquentur, singulæq; è singulis materiæ emittuntur, ac deinde è proximis, prioresq; amputantur: semper custodẽ relinqui melius, sed is proximus uiti esse debet, nec longior quàm dictum est. Ei si luxuriauerint palmites, intorqueri: ut quatuor materias, uel duas si unijuga erit uinea, emittat. Si p se uitis ordinabitur sine pedamento, qualecunq; tamen initio adminiculum desyderabit, dum stare condiscat, & recta surgere. Cætera à primordio eadem. Diuidi autem putatione pollices æquali examine undique, ne prægrauet fructus parte aliqua, obiter idem deprimens prohibet in excelsum emicare. Huic uineæ trium pedum altitudo excelsior mutat, cæteris à quinto, dum ne excedat hominis longitudinem iustam. Iis quoque quæ sparguntur in terra breuis ad inniten-

dum caueas circundent, scrobibus per ambitum actis, ne uagi palmites inter se pugnent occurrantes: maiorq; pars terrarum ita supinam in tellure uindemiam metit. Siquidem & in Africa, & in Aegypto Syriaq;, ac tota Asia, & multis locis Europæ hic mos prævalet. Ibi ergo iuxta terram comprimi debet uitis: eodem modo et tempore nutrita radice, quo in iugata uinea, ut semper pollices tantum relinquantur fertili solo cum tribus gemmis, graciliore quinis: præstatq; multos esse, quàm longos. Quæ de natura soli diximus, tanto potentiora sentientur, quanto propior fuerit una terræ. Genera separari ac singulis conseri tractibus, utilissimum. Mixtura enim generũ etiam in uino non modo in musto discors. Aut si misceantur, non alia quàm pariter matureſcentia iungi necessarium. Iuga altiora quo lætior ager, & quo planior: item roscido, nebuloso, minusq; uentoso conueniunt. Contra, humiliora gracili & arido, æstuoso, uentisq; exposito. Iuga ad pedamentum quamarctissimo nodo uincari oportet, uitem leui contineri. Quæ genera uitium, & in quali solo calocq; esſent conserenda, cum enumeraremus naturas earum et uinorum, notauimus: De reliquo cultu uehementer ambigitur. Plerique æstate tota post singulos rores confodi iubent uineam. Alij uetant gemmantem: decuti enim oculos, tactuq; intrantiũ deteri: & ob id arcendum procul omne quidem pecus, sed maxime lanatum, quoniam facillime auferat gemmas: Inimicos & pubescente uua rastros: satisq; esse uineam ter anno confodi, ab æquinoctio uerno ad uergiliarum exortum, & canis exortum, et nigrescente acino. Quidam ita determinant: Veterem semel à uinde-

mia ante brumam, cum alij ablaqueare & sterc orare satis putent. Iterum ab Idib. Aprilis antequam concipiat, hoc est in VI Idus Maij. Deinde priusquam florere incipiat, & cum defloruerit, & uariante se uua. Peritiores affirmant, si iusto sæpius fodiatur, in tantum tenerescere acinos, ut rumpantur. Quæ fodiuntur, ante feruentes horas diei fodiendas conuenit: sicuti lutum neque arare, neque fodere: Fossione pulueream excitatum contra soles nubilaq; prodesse. Pampinatio uerna in cõfesso est, ab Idibus Maijs intra dies X utique antequã florere incipiat, & eam infra iugum debere fieri. De sequente uariant sententiæ. Cum defloruerit, aliqui pampinandum putant: alij sub ipsa maturitate. Sed de his Catonis præcepta decernent. Nanque & putationum tradenda ratio est. Protinus hãc à uindemia, ubi cæli tepor indulget, adoriuntur. Sed hoc fieri nunquam debet ratione naturæ ante aquilæ exortum, ut in syderum causis docebimus proximo uolumine. Imo uero fauonio, quoniam anceps culpa sit præproperæ festinationis. Si faucias recenti mudiana mordeat quædam hyemis ruminatio, certum est gemmas earum frigore hebetari, plagasq; findi, & cæli uitio exuri oculos lachryma distillante. Nam gelu fragiles fieri quis nesciat? Operarum ista computatio est in latifundijs, non legitima naturæ festinatio: quo maturius putantur aptis diebus, eo plus materiæ fundunt: quo serius, eo fructum uberiorem. Quare macras prius conuenit putare, ualidas nouissime. Plagam omnem obliquam fieri, ut facile decidant imbres: & ad terram uerti, quàm leuissima cicatrice acies falcis exacta plagaq; conuelata. Recidi autem semper in-

ter duas gemmas, ne sit uulnus oculis in recisa parte. Nigram esse eam existimant: & donec ad syncæram ueniatur, recidendam: quoniam è uitiosa materie utilis non exeat. Si macra uitis idoneos palmites non habeat, ad terram recidi eam nouosq; elici, utilissimum. In pampinatione non hos detrahere pampinos, qui cũ uua sint: Id enim uuas supplantat, præterquam in nouella uinea. Inutiles iudicantur in latere nati, non ab oculo: quippe etiam uua quæ nascatur è duro rigescente, ut nisi ferro detrahi nõ possit. Pedamentum quidam inter duas uites utilius putant statui, & facilius ablaqueantur ita, meliusq; est unijugæ uineæ, si tamen & ipsi iugo sint uires, nec flatu infesta regio. In quadripartita, quam proximum oneri adminiculum esse debet: ne tamen impedimentum sentiat ablaqueatio, cubito abesse non amplius: ablequeari autem prius, quàm putari iubent. Cato de omni cultura uitium ita præcipit: Quam altissimam uineam facito, alligatoq; recte, dũ ne nimiũ constringas, hocq; modo eam curato: Capita uitium putata circunfodito, arare incipito. Vltro citroq; sulcos perpetuos ducato. Vites teneras quamprimum propagato, ne teres quamminimum castrato. Potius si opus fuerit' dejjcito, biennioq; post præcidito. Vitem nouellam resecari tum erit tempus, ubi ualebit. Si uinea ab uite caluata erit, sulcos interponito, ibiq; uiuiradicem serito: Vmbrã à sulcis remoueto, crebroq; fodito. In uinea ueteri serito ocymum. Si macra erit, quod granum capit ne serito, & circum capita addito stercus, paleas, uinaceas, aut alĩ quid horum cæ. Vbi uinea frondere cœperit, pampinato. Vineas nouellas alligato crebro, ne caulis præfringatur.

Et quæ iam in perticam ibit, eius pampinos teneros alligato leuiter, porrigitóq;. Quæ ubi recte steterint, ubi uua uaria fieri cœperit, uites subligato. Vitis isitio una est per uer, altera cum uua floret: ea optima est. Vineã ueterem si in alium locum transferre uoles, duntaxat brachium crassum primũ deputato. Binas gemmas nec amplius relinquito. Ex radicibus bene effodito. Et caue radices ne sauties. Ita uti fuerit posito in scrobe, aut in sulco, operitóq;, & bene oculcato. Eodemq; modo uineam staminato, alligato, laxatóq; uti fuerit, crebróq; fodito. Ocymum quod in uinea seri iubet, antiqui appellabant pabulum, umbræ patiens, quod celerrime proueniat.

Ratio arbustorum. Cap. XXIII.

Sequitur arbusti ratio, mirum in modum damnata Sarsenæ patri filióq;, celebrata Scrofæ, uetustissimis post Catonem, peritissimisq;, ac ne à Scrofa quidem, nisi uni Italiæ cõcessa: cum tam longo iudicetur æuo, nobilia uina non nisi in arbustis gigni, & in his quoque laudatiora summis, sicut uberiora imis: Adeo excelsitate proficitur. Hac ratione & arbores eliguntur. Prima omnium ulmus, excepta propter nimiam frondem attinia. Deinde populus nigra, eadem de causa, minus densa folio. Non spernunt plerique & fraxinum, ficumq;, & etiam oleam, si non sit umbrosa ramis. Harum satus cultusq; abunde tractatus est. Ante tricesimum sextum mensem attingi falcæ uetantur. Alterna seruantur brachia. Alternis

putantur annis. Sexto anno maritantur. Transpadanæ Italia præter supradicta, cornu, populo, tilia, acere, orno, carpino, quercu, arbustat agros: Venetia salicæ, propter uliginem soli. Et ulmus detruncata à media in ramorum scamna digeritur, nulla ferè XX pedum altiore arbore. Tabulata earum ab octauo pede altitudinis dilatantur in collibus siccisq; agris, à XII in campestribus & humidis. Meridianum solem spectare palmæ debent. Rami à proiectu digitorum modo subrigi, tonsili in his tenuium quoque uirgultorum barba, ne obumbrent. Interuallum iustum arborum, si aretur solũ, quadrageni pedes in terga frontemq;, in latera uiceni. Si non aretur, hoc in omnes partes. Singulis denas sæpe adnutriunt uites, damnato agricola minus ternis. Maritare nisi ualidas inimicum, enecante ueloci uitium incremento. Serere tripedaneo scrobe necessarium, distantes inter sese arboremq; singulis pedibus. Nihil ibi malleolis atque pastinationi nulla fodiendi impendia: utpote cum arbusti ratio hac peculiari dote præstet, quòd in eodem solo seri fruges & uitibus prodest. Superq; quòd uindicans se altitudo, non, ut in uinea, ad arcendas animalium iniurias pariete, uel sepe, uel fossarum utique impendio muniri se cogat. In arbusto è prædictis sola uiuiradicis ratio, item propagum, & hæc gemina, ut diximus. Qualorum in ipso tabulato maxime probata, quoniam à pecore tutissima est. Altera, deflexa uite uel palmite iuxta suam arborem, aut circa proximam cœlibem. Quod supra terram est è matre, radi iubetur ne fruticet. In terra non pauciores gemmæ quatuor obruuntur ad radicem capiendam, extra in capite binæ

relinquuntur. Vitis in arbusto quatuor pedes in longo constat, omni sulco tres lato, alto duos cum semipede. Post annum propago inciditur ad medullam, ut paulatim radicibus suis assuescat. Caulis à capite ad duas gemmas reciditur. Tertio totus mergus abscinditur, reponiturq; altius in terram, ne ex reciso frondeat. Tolli uiui radix à uindemia protinus debet. Nuper repertum, draconem serere iuxta arborem: ita appellamus palmitem emeritum, pluribusq; induratum annis. Hunc præcisum, quàm maxima amplitudine tribus partibus longitudinis derasso cortice quatenus obruatur, unde & rasilem uocant, deprimere sulco, reliqua parte ad arborem erecta, ocyssimum in uite. Si gracilis sit uitis aut terra, usitatum est quamproxime solum decidi, donec firmetur radix: sicut neque roscidam seri, neque à septentrionis flatu. Vites aquilonem spectare debent ipsæ, palmites autem earundem ad meridiem. Non est festinandum ad putationem nouellæ, sed primo in circulos materies colligenda, nec nisi ualidæ putatio admouenda. Seriora ferè anno ad fructum arbusta, quàm uitis iugata. Sunt qui omnino putari uetant, priusquam arborum longitudinem æquauerit. Prima falcæ sex pedes à terra recidatur flagello infra relicto, & nasci coacto in curuatione materiæ. Tres ei gemmæ nò amplius deputato supersint. Ex his emissi palmites proximo anno imis inferatur scamnis, ac p singulos annos ad superiora scandant, relicto semper duramento in singulis tabulatis, & emissario uno, qui subeat usquequo placuerit. De cætero putatione omni, flagella quæ proxime tulerint recidantur. Noua circumcisis undique capreolis spargantur in tabulatis.

Vernacula putatio deiectis per ramos uitium crinibus circumuestit arborem, crinesq; ipsos uuis: Gallica in traduces porrigitur, Aemiliæ uiæ in ridicas attiniarum ambitu frondem earum, fugiens. Est quorundam imperita sub ramo uinculo suspendendi, suffocante iniuria: quando continueri debet uimine, non arctari. Quinimo etiam quibus saliçes supersunt, molliore hoc uinculo facere malunt, herbáq; siculi quam uocant ampelodesmon. Græcia uero uniuersa iunco, cypero, ulua. Liberam quoque uinculo per aliquot dies uagari, & inconditam spargi, atque in terra quam per totum annũ spectauerit recumbere. Nanque ut ueterina à iugo, & canes à cursu uolutatio iuuat, ita tum & uitium porrigi lumbos, Arbor quoque ipsa gaudet assiduo leuata onere similis respiranti. Nihil est in opere naturæ, quod nõ exemplo dierum noctiumq; aliquas uices feriarum uelit. Ob id protinus à uindemia putari, & lassas etiamnum fructu edito, improbatur, ut putatæ rursus alligẽtur alio loco. Nanque orbita uinculi sentitur uexatione non dubia. Traduces Gallica cultura bini utrinque lateribus, si pes quadrageno distet spatio, quaterni si uicẽno, inter se obuij misceantur alligenturq; unà conciliati, uirgultorum comitatu obiter rigorati quà deficiant: aut si breuitas non patiatur ipsorum, adalligato protendunt ur in uiduam arborem unco. Traducem bimum præcidere solebant. Oneratis enim uetustate melius donare tẽpus ut transilem faciant, si largiatur crassitudo, aliâs utile toros futuri draconis pasci. Vium etiamnum genus est mediũ inter hoc & propaginem, totas supplãtandi in terram uites, cuneisq; findendi, et in sulcos plures

simul ex una propagandi, gracilitate singularum firmata circunligatis hastilibus, nec recisis qui à lateribus excurrant pampinis. Nouariensis agricola traducum turba non contentus, nec copia ramorum, impositis etiam-num patibulis palmites circumuoluit. Itaque præter soli uitia, cultura quoque torua fiunt uina. Alia culpa iuxta urbem uaracinis, quæ alternis putantur annis, nō quia id uiti conducat, sed quia utilitate reditum impendia exuperent. Medium temperamentum in Carseolana sequuntur, carioſasq; tantum uitis partes incipientes inarescere deputato, cæteris ad uiuam relictis detracto onere superuacuo pro nutrimēto omni est raritas ulneris. Sed nisi pingui solo talis cultura degenerat in labruscā. Arbusta arari quamaltissime desyderant, et si tantum frumenti ratio non exigit. Pampinari ea non est moris, & hoc compendium operæ. Deputantur cum uite parī ter interlucata densitate ramorum, qui sint superuacui, et absumant alimenta. Plagis ad septentrionem, aut ad meridiem spectare uetuimus. Melius, si neque in occasus solis. Diu dolent talia quoque ulcera, & difficile sanescunt, algendo nimis æstuandóue. Non eadem in uite quæ in arbustis libertas, quoniam certa latera est facilius abscondere, quàm detorquere quò uelis plagas. In arborum tonsura supiniore uelut calices faciendi, ne consistat humor. Viti adminicula addenda quæ scandat apprehensa, si maiora sint.

De seruandis uuis, & morbis arborum. Cap. XXIIII.

Uitium generosarum pergulas quinquatribus putandas, & quarū seruare uuas libeat, decrescēte

luna tradunt. Quæ uero interlunio sint putatæ, nullis animalium obnoxias esse. Alia ratione plena luna noctu tondendas, cum sit ea in leone, scorpione, sagittario, tauro: atque in totum serendas plena, aut crescente utique, censent. Sufficiunt in Italia cultores deni in centena iugera uinearum. At abunde satu cultúq; arborum tractato, quoniam de palmis ac cytiso in peregrinis arboribus affatim diximus, ne quid desit, indicanda reliqua natura sit, magnopere pertinens ad omnia ea. Infestantur nanque et arbores morbis. Quid enim genitum caret his malis? Et syluestrium quidem pernicioſos negant esse, uexariq; tantum grădine in germinatione aut flore. Aduri quoque feruore, aut flatu frigidiore præpostero die, quoniam suo frigore etiă prosunt ut diximus. Quid ergo? nonne & uites algore intereunt? Hoc quidem est quo deprehendatur solitutum, quoniam non euenit nisi in frigido. Itaque per hyemes cœli rigorem probamus, non soli. Nec infirmissimæ arbores gelu periclitantur, sed maximæ, uexatisq; ita prima cacumina inarescunt, quoniă præstrictus gelu non potuit eo peruenire humor. Arborum quidam communes morbi, quidam priuati generum. Communis uermiculatio est, syderatio, & dolor membrorum. Vnde partium debilitas, sotietate nominum quoque cum hominum miserijs. trunca dicimus certe corpora, & oculos germinum exustos, ac multa simili sorte: itaque laborant & fame & cruditate, quæ fiunt humoris quantitate: aliquæ uero & obesitate: ut omnia quæ resinam ferunt, nimia pinguedine in tædam mutantur: & cum radices quoque pingue scere cœpere, intereunt ut animalia nimio adipe: ali-

quando & pestilentia per genera, sicut inter homines, nunc seruitia, nunc plebes urbana & rustica. Vermiculantur magis minusue quædam, omnes tamen fere, idq; aues cauicortices sono experiuntur. Iam quidem & in hoc luxuria esse cœpit: prægrandesq; roborum delicatiore sunt in cibo. ossos uocant: atque etiam farina saginati, hi quoque altiles fiunt. Maxime autem arborũ hoc sentiunt piri, mali, fici: minus quæ amaræ sunt & odoratæ. Eorũ qui in ficis existunt, alij nascuntur ex ipsis, alios parit qui uocatur œrastes. Omnes tamen in œrasten figurantur, sonumq; edunt paruuli striduris. Et sorbus arbor infestatur uermiculis ruffis pilosis, atque ita emoritur. Mespilus quoq; in senecta obnoxia ei morbo est. Syderatio tota cœlo constat. Quapropter et grando in his causis intelligi debet, & carbunculatio, et quod pruinarum iniuria euenit. Hæc enim uerno tepore inuitatis & erumpere audentibus satis mollibus insidens, adurit lactiscentes germinum oculos, quod in flore carbũculum uocant. Pruinæ perniciosior natura, quoniam lapsa persidet, gelatq;, ac ne aura quidem ulla depellitur, quia non fit nisi immoto aëre & sereno. Propriũ tamen syderationis est, sub ortu canis siccitatum uapor, cum insitæ ac nouellæ arbores moriuntur, præcipue ficus, & uites. Olea præter uermiculationem, quam æque ac ficus sentit, clauum etiam patitur, siue fungum placet dici uel patellã. Hæc est solis exustio. Nocere tradit Cato & rubrum muscum. Nocet plerunque uitibus atque oleis nimia & fertilitas. Scabies communis omnium est. Impetigo & quæ adnasci solent cochleæ, peculiaria ficorum uitia: Nec ubique; Sunt enim quædam

ægritudines & locorum. Verum ut homini neruorum cruciatus, sic & arbori, ac duobus æque modis. Aut enim in pedes, hoc est radices erumpit uis morbi: aut in articulos, hoc est cacuminum digitos, qui lõgissime à toto corpore exeunt. Inaresçunt ergo, & sunt apud Græcos sua nomina utrique uitio. Vndique primo dolor, mox & macies earum partium fragilis, postremo tabes morbusq; non intrante succo, aut non perueniente: maximeq; id fici sentiunt. Caprificus omnibus immunis est, quæ adhuc diximus. Scabes gignitur roribus lẽtis post uergilias. Nam si rariores fuere, perfundunt arborem, non scalpunt scabie. Cæterum si cadunt, siue imbres nimij fuere, alio modo ficus laborat radicibus maiidis. Vitibus præter uermiculationem & syderationẽ morbus peculiaris articulatio, tribus de causis: Vna, ui tempestatũ germinibus ablatis. Altera, ut notauit Theophrastus, in supinum excisis. Tertia, culturæ imperitia læsis. Omnes enim earum iniuriæ in articulis sentiuntur. Syderationis genus est in his defloreſcentibus roratio. Aut cum acini priusquam creſcant decoquuntur in callum. Aegrotant & cum alsere, læsis uredine attonsarum oculis. Ex calore hoc euenit intempestiuo, quoniam omnia modo constant, certoq; temperamento fiunt. Et culpa uinitorum colentium, cum præstringuntur ut dictum est. Aut circumfossor iniurioso ictu uerberauit. Vel etiam subarator imprudens luxauit radices, corpus'ue desquamauit. Est & quædam contusio falcis hebetioris. Quibus omnibus causis difficilius tolerant frigora aut æstus, quoniam in ulcus penetrat omnis à foris iniuria. Infirmissima uero malus, maximeq; quæ

dulcis est. Quibusdam debilitas sterilitatem non necem affert, ut si quis pino cacumen auferat uel palmæ. Sterilescunt enim, nec moriuntur. Aegrotant aliquando et poma ipsa per se sine arbore, si necessarijs temporibus imbres aut tepores uel afflatus defuere, aut contra abundauere. Decidũt enim aut deteriora fiunt. Pessimum est inter omnia cum defloreſcentem uitem & oleam percussit imber, quoniam simul defluit fructus. Sunt ex eadem causa nascentes & erucæ dirum animal, erodunt q; frondem, aliæ florem: oliuarum quoque ut in Mileto, ac depastam arborem turpi face relinquunt. Nascitur hoc malum tepore humido, & lento. Fit aliud ex eodem, si sol acrior insecutus inussit ipsum uitium, ideoq; mutauit. Est etiamnum peculiare oliuis ac uitibus (araneum uocant) cum uelut telæ inuoluunt fructũ & absumunt. Adurunt & flatus quidam eas maxime, sed & alios fructus. Nam uermiculationem & poma ipsa per se quibusdam annis sentũt, mala, pira, mespila, punica. In oliua ancipiti euentu, quando subeunt nati, fructum adimunt: augent, si in ipso nucleo fuere erodentes eum. Gigni illos prohibent pluuiæ, quæ fiũt post Arcturum. Eædem si austrinæ fuere, generant, in drupis quoque, quæ matureſcentes tunc sunt præcipue caducæ. Id riguis magis euenit, etiamsi non ceciderint, fastidiendis. Sunt & culicum genera aliquibus molesta, ut glandibus, fico, qui uidentur ex humore nasci, tunc dulci subdito corticibus. Et ægrotatio quidem ferè in his est. Quædam temporum causæ, aut locorum, non proprie dicuntur morbi, quoniam protinus necant, sicut tabes cum inuasit arborẽ, aut uredo: uel flatus alicuius

regionis proprius, ut est in Apulia atabulus, in Euboea olympias. Hic enim si flauit circa brumam, frigore exurit arefaciens, ut nullis postea solibus recreari possint. Hoc genere comalles & apposita fluminibus laborant, præcipueq; uitis, olea, ficus. Quod cum euenerit, detegitur statim in germinatione: in oliua tardius. Sed in omnibus signum est reuiuiscendi, si folia amisere: alioquin quas putes præualuisse, moriuntur. Nonnunquam inarescunt folia, eademq; reuiuiscunt. Aliæ in septentrionalibus, ut Ponto, Phrygia, frigore aut gelu laborant, si post brumam continuauere XL diebus. Et ibi autem & in reliquis partibus, si protinus editis fructibus gelatio magna consecuta est, etiam paucis diebus necat. Quæ iniuria hominum constant, secundas habent causas. Pix, oleum, adeps inimica præcipue nouellis. Cortice in orbem detracto necantur, excepto subere, quod sic etiam immatur. Crassescens enim præstringit & strangulat. Nec adrachne offenditur, si non simul incidatur & corpus. Alioquin & cerasus, & tilia, & uitis corticem mittunt, sed non uitalem, nec proximum corpori, uerum eum qui subnascente alio expellitur. Quarundam natura rimosus cortex, ut platanus. Tiliæ renascitur paulo minus, quàm totus. Ergo his quarum cicatricem trahit, medentur luto fimoq;: & aliquando prosunt, si non uehementior frigorum uel calorum uis secuta est. Quædam tardius ita moriuntur, ut robora & quercus. Refert & tempus anni. Abieti enim & pino si quis detraxerit sole taurum uel geminos transeunte cum germinant, statim moriuntur. Eandem iniuriam hyeme passæ diutius tolerant. Similiter ilex & robur,

& quercus.

& quercus. Quod si angusta decorticatio fuerit, nihil nocet supradictis. Infirmiores quidem & in solo graci li, uel ab una tantum parte detractus interimit. Simile & decacuminatio rationem habet cupressi, piceæ, cedri. Eæ enim detracto cacumine, aut ignibus adusto intereunt. Similem et depastio animalium. Oleam quidem, etiam si lambat capra, sterilescere, autor est Varro, ut diximus. Quædam hac iniuria moriuntur. Aliqua deteriora fiunt, ut amygdalæ: ex dulcibus enim transfigurãtur in amaras: Aliqua uero etiam utiliora, ut apud Chios pirus, quam phocida appellant. Nam detrũcatio diximus quibus prodesset. Intereunt pleraque & fissa stirpe, exceptis uite, malo, fico, punica. Quædam uel ab ulcere tantum. Ficus hanc iniuriam spernit, & omnia quæ resinam gignunt. Radicibus amputatis mori, minime mirum est. Pleræque tamen non omnibus, sed maximis, aut quæ sunt inter illas uitales abscissis, moriũtur. Necant inuicem inter sese umbra, uel densitate atq; alimenti rapina. Necat & edera uincens. Nec uiscum prodest & cytisus, nec auro, quod alimon uocant Græci. Quorundam natura non necat quidem, sed lædit odore, aut succi mixtura, ut raphanus & laurus uitẽ. Olfactatrix enim intelligitur, & tangi odore mirum in modum. Ideoq; cum iuxta sit, auerti & recedere, saporemq; inimicum fugere. Hinc sumpsit Androcydes medicinam contra ebrietates, raphanum mandi præcipiẽs. Odit & caulem & olus omne, odit & corylum, ni procul absint, tristis atque ægra. Nitrum quidem & alumen, marina aqua calida, & fabæ putamina uel erui, ultima uenena sunt.

De uarijs prodigijs siue ostentis in arboribus: deq; oliueto publicam uiam olim transgresso. Cap. XXV.

INter uitia arborum, est & prodigijs locus. Inuenimus enim sine foliis nata: uitem et malum punicam stirpe fructum tulisse non palmite aut ramis, uitem uuas sine foliis, oleas quoque amisisse folia bacis hærentibus. Sunt et miracula fortuita. Nam & oliua in totum ambusta reuixit, et in Bœotia derosæ à locustis ficus iterum germinauere. Mutantur arbores & colore, fiuntq; ex nigris candidæ, non semper prodigiosæ, & maxime quæ ex semine nascuntur, ut populus alba in nigram transit. Quidam & sorbum si in calidiora loca uenerit, sterilescere putant. Prodigio autem fiunt ex dulcibus acerba poma, aut dulcia ex acerbis, è caprifico fici et contra, graui ostento, cum in deteriora mutantur, ex olea in oleastrum, ex candida uua & fico in nigras: ut Laodicææ Xerxis aduentu platano in oleã mutata: qualibus ostentis Aristandri apud Græcos uolumen scatet, ne in infinitum abeamus: apud nos uere C. Epidij commentarij, in quibus arbores locutæ quoque reperiuntur. Subsedit in Cumano arbor grauis ostento, paulo ante Pompeij Magni bella ciuilia, paucis ramis eminentibus. Inuentum Sibyllinis libris, internitionem hominum fore, tantoq; eam maiorem, quanto propius ab urbe postea facta esset. Sunt prodigia et cum alienis locis nascuntur, ut in capitibus statuarũ uel aris, & cum in arboribus ipsis alienæ. Ficus in lauro nata est Cyrici ante obsidionem. Simili modo Trallibus palma in basi Cæsaris dictatoris circa bella ciuilia eius.

Necnon & Romæ in Capitolio in capite bis bello Persei enata palma, uictoriam triumphosq; portendit: ac tempestatibus prostrata, eodem loco ficus enata est, M. Messalæ C. Cassij censorum lustro. A quo tempore pudicitiã subuersam Piso grauis autor prodidit. Sup omnia quæ unquam audita sunt erit prodigium in nostro æuo Neronis principis ruina factum in agro Marrucino, Vectij Marcelli è primis equestris ordinis olueto uniuerso uiam publicam transgresso, aruisq; inde è contrario in locum olueti profectis.

De remedijs morborum arborum. Cap. XXVI.

Vnc expositis arborum morbis, consentaneũ est dicere & remedia. Ex his quædam sunt communia omnium, quædam propria quarũdam. Communia, ablaqueatio, accumulatio, afflari radices, aut cooperiri, riguis dato potu, uel ablato, fimi succo refectis, putatione leuatis onere. Item succo emisso quibusdam ueluti detractio sanguinis, circumrasi cortices uitium extenuatio, & domitura palmitum. Gemmas si frigus retorridas hirsutasq; fecerit, repumicatio, & quædã politura. Arborum ijs aliæ magis, aliæ minus gaudent: ueluti cupressus & aquam aspernatur & fimum, & circumfossuram amputationemq; , & omnia remedia odit: quinetiam necatur. Riguis & uites, & punicæ præcipue aluntur. Ficus arbor ipsa riguis alitur, pomum uero eius marcescit. Amygdalæ si colantur fossione, florem amittunt. Nec insitas circumfodere oportet, priusquam ualidæ ferre cœperint poma. Plurimæ autem amputari sibi uolunt onerosa ac superuacua, sicut nos ungues & capillum. Recidunturue teteres totæ, ac

rursus à stolone aliquo resurgunt, sed non omnes, nec nisi quarum naturam pati diximus. Rigua æstiuis uaporibus utilia, hyeme inimica, autumno uaria. Et hoc est ex natura soli, quippe cum uindemiator Hispaniarū stagnante solo uuas demetat. Cæterum maiore in parte orbis etiam pluuias autumni aquas eriuari conuenit. Circa canis ortus rigua maxime prosunt, ac ne tunc quidem nimia, quoniā inebriatis radicibus nocent. Et ætas modum temperat. Nouellæ enim minus sitiunt. Desyderant autem maxime rigari quæ assueuere. Contra sicis locis genita non expetunt humorem, nisi necessarium. Asperiora uina rigari utique cupiunt in Sulmonensi Italiæ agro Fabiano, ubi et arua rigantur. mirumq; quòd herbæ aqua illa necantur, fruges aluntur, et riguus prosaculo est. In eodem agro bruma, tanto magis si niues iaceant gelet'ue, ne frigus uites adurat, circumfundunt riguis, quod ibi tepidare uocant, memorabili natura in amne solo. Sed idem æstate uix tolerandi rigoris.

De caprificatione, et stercoratione. Cap. XXVII.

Arbunculi ac rubiginum remedia demonstrabimus uolumine proximo. Interim est & caprificatio quædam in remedijs: cum macie corticis ex ægritudine astringente se, iustoq; plus uitalia arborum comprimente, exactam falcis aciem utraque manu imprimentes, perpetuis incisuris deducunt, ac ueluti cutem laxant. Salutare id fuisse, argumento sunt dilatatæ cicatrices, et internato corpore expletæ. Magnaq; ex parte similis hominum medicina & arborum est, quando earum quoque terebrantur ossa. Amygdalæ

ex amaris dulces fiunt, si circumfosso stipite, & ab ima parte circumforato defluens pituita abstergeatur: & ul mis detrahitur sucus inutilis, supra terram foratis usque ad medullam in senecta, aut cum alimento nimio abundare sentiuntur. Idem & ficorum turgido cortice incisuris in obliquum leuibus emittitur. Ita fit ne decidant fructus. Pomiferis quæ germinant, nec ferunt fructum, fissa radice inditur lapis, fertilesq; fiunt. Hoc idē & amygdalis, è robore cuneo adacto. In piris sorbisq; è tæda, ac cinere & terra cooperto. Etiam radices circūcidisse prodest uitium luxuriantium ficorumq;, & circunciſis cinerem addidisse. Fici serotinæ fiunt, si primæ grossi, cum fabæ magnitudinem excæssere, detrahantur. Subnascuntur enim quæ serius matureſcunt. Eædē cum frondere incipiunt, si cacumina ramo cuiusque detrahātur, firmiores fertilioresq; fiūt. Nam caprificatione maturata, in ea culices nasci è grossis manifestum est: quoniam cum euolauere, non inueniūtur intus grana, quæ in eos uersa apparet. Exeundi tanta est auiditas, ut plerique aut pede relicto aut penna pariter erumpant. Est & aliud genus culicum, quos uocant centrinas, fucis apum similes ignauia malitiaq; cum pernicie uerorū & utilium. Interimunt enim illos, atque ipsi moriuntur. Vexant & tineæ semina ficorum. Contra quas remedium, in eadem scrobe defodere Italicam lentiscum inuersa parte quæ fuerit à cacumine. Vberrimas autem ficus rubrica amurca diluta, & cum fimo infusa radicibus frondere incipientium facit. Caprificorum laudātur maxime nigræ, & in petrosis, quoniam frumenta plurima habeant, caprificatio ipsa post imbrem. In pri

mis autem cauendum, ne ex remedijs uitia fiant, quod euenit nimia aut intempestiua medicina. Interlucatio arboribus prodest, sed omnium annorũ trucidatio inutilissima. Vitis tantum tonsuram annuam quærit, alternam myrtus, punicæ, oleæ, quia celeriter fruticescũt. Cæteræ rarius tondentur: Nulla autumno. Ac ne raduntur quidem, nisi uere putatione. Plagæ ad uitalia sunt omnia quæcunque non superuacua. Similis fimi ratio. Gaudent eo, sed cauendum est ne in feruore solis admoueatur, ne immaturum, ne ualidius quàm opus sit. Vrit uineas suillum, nisi quinquennio interposito, præter q̃ si riguis diluatur. Et è coriariorum sordibus nisi admixtæ aqua. Item largius. Iustum existimant in denos pedes quadratos tres modios. Id quidem soli natura decernet. Columbino ac suillo plagis quoque arborum medẽtur. Si mala punica acida nascantur, ablaqueatis radicibus fimum suillum adhibent: eo anno uinolenta, proximo dulcia futura. Alij urina hominis, aqua mixta riganda censent quater anno, singulis amphoris: aut cacumina spargi uino lasere diluto. Si findantur in arbore, pedicellum intorqueri. Ficis utique amurcam affundi. Cæteris arboribus ægris, fecem uini, ac lupinum circa radices earum seri. Aqua quoque lupini decocti circumfusa, pomis prodest fici, cum Vulcanalibus tonuit, cadunt. Remedium est, ut ante stipula hordeacea areæ stringantur. Cerasos præcoces facit, cogitq; maturescere calx admota radicibus. Et hæc ante omnia poma interuelli melius est, ut quæ relicta sunt grandescant.

De diuersis medicamentis arborum contra uenenata animalia, & contra formicas, & contra noxia animalia. Cap. XXVIII.

Vædam pœna emendantur, aut morsu excitantur, ut palmæ et lentisci. Salsis enim aquis aluntur. Salis uim & cinis sed leniorem habet. Ideo ficus aspergunt ruta ne fiant uerminosæ, néue radices putrescant. Quin & uitium radicibus aquam salsam iubent affundi, si sint lachrymosæ. Si uero fructus earũ decidant, cinerem aceto aspergi, ipsasq; illini, aut sandaracha, si putrescat uua. Si uero fertiles non sunt, aceto acri subacto cinere rigari atque oblini. Quod si fructum non maturent, prius inarescentem, præcisarum ad radices plagam, fibrasq;, aceto acri & urina uetusta madefacere, atque eo luto obruere, sæpe fodere. Olearũ, si parum promisere fructus, nudatas radices hyberno frigori opponunt, eaq; castigatione proficiunt. Omnia hæc annua cœli ratione constant. Et aliquando serius poscuntur, aliquando celerius. Necnon ignis aliquid prodest, ut harundini. Ambusta nanque densior mitiorq; surgit. Cato & medicamenta quædam componit, mensuræ quoque distinctione, ad maiorem arborum radices amphoram, ad minorum urnam amurcæ, & aquæ portionem æquam, ablaqueatis prius radicibus paulatim affundi iubens. In olea hoc amplius, stramẽtis antea circũpositis: Itẽ fico. Huius præcipue uetere terrã adaggerari radicibus, ita futurũ ut nõ decadãt grossi, maiorq; fœcũditas nec scabra proueniat. Simili modo ne cõuoluolus fiat in uinea, amurcæ congios duos decoctos in crassitudinẽ mellis, rursus cũ bituminis

tertia parte, & sulphuris quarta sub dio coqui, quoniam exardescat sub tecto. Hoc uites circa capita ac sub brachijs ungi: ita non fore conuolutum. Quidam contenti sunt fumo huius mixturæ suffire uineas secundo flatu, continuo triduo. Plerique non minus auxilij & alimẽti arbitrantur in urina, quàm Cato in amurca, addita modo aquæ pari portione, quoniam per se noceat. Alij uoluocẽ appellant animal prærodens pubescentes uuas: quod ne accidat, fulces cum sint exacutæ fibrina pelle detergunt, atque ita putant. Aut sanguine urſino liniri uolunt post putationem eadem. Sunt arborum pestes & formicæ. Has abigunt, rubrica ac picæ liquida perunctis caudicibus. Necnon & piſce ſuſpenſo iuxta in unum locum congregant. Aut lupino trito cum oleo radices linunt. Multi & has & talpas amurca necant: contrá; erucas & mala ne putrescant, lacertæ uiridis felle tangi cacumina iubẽt. Priuatim autem contra erucas ambiri arbores ſingulas à muliere incitati menſis nudis pedibus recincta. Item ne quod animal paſtu maleſico decerpat frondem, fimo boum diluto aſpergi folia, quoties imber interueniat, quoniam ita abluatur uirus medicaminis: mira quædam excogitante ſolertia humana. Quippe cum auerti carmine grandines credant plerique, cuius uerba inſerere non equidem ſerio auſim, quanquam à Catone prodita, contra luxata membra iungenda harundinum fiſſuræ. Idem arbores religioſas lucoſq; ſuccidi permiſit ſacrificio prius facto: cuius rei rationem notionemq; eodem uolumine tradit.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER DECIMVS OCTAVVS.

PROOEMIVM.

Quod antiquis maximum studium agriculturæ fuit, & de hortorum singulari diligentia. Cap. I.

EQVITVR natura frugum hortorumq; ac florum, quæq; alia præter arbores aut frutices benigna tellure proueniunt, uel per se tantum herbarū immensa contemplatione, si quis æstimet uarietatem, numerum, flores, odores, coloresq;, & succos ac uires earum, quas salutis aut uoluptatis hominū gratia gignt. Qua in parte primum omnium patrocinari terræ, & adesse cunctorum parenti iuuat, quanquam inter initia operis defensæ. Quoniam tamē ipsa materia intus accendit ad reputationem eiusdem parientis & noxia, nostris eā criminibus urgemus, culpamq; nostram illi imputamus. Genuit uenena, sed quis inuenit illa præter hominem? Cauere ac refugere alitibus ferisq; satis est. Atque cum in arbores exacuant limētq; cornua elephanti, & saxo rhinocerotes, & utroq; apri dentium ictus, sciantq; ad nocendum se præparare animalia, quod tamen eorum tela sua excepto homine uenenis tingit? Nos & sagittas ungimus, ac ferro ipsi nocentius aliquid damus. Nos & flumina inficimus &

rerum naturæ elementa. Ipsum quoque quo utitur aërem in perniciem uertimus. Neque est ut putemus ignorari ea ab animalibus, quæ quidem quæ præparārent contra serpentium dimicationem, quæ post prælium ad medendum excogitarent, indicauimus. Nec ab ullo præter hominem ueneno pugnatur alieno. Fateamur ergo culpam, ne ijs quidem quæ nascuntur contenti: etenim complura eorum genera humana manu fiunt. Quid? non & hominis quidem ut uenena nascuntur? Atra ceu serpentiū lingua uibrat, tabesq; animi contrectata adurit culpantium omnia, ac dirarum alitum modo, tenebris quoque suis & ipsarum noctium quieti inuidentiū gemitu (quæ sola uox eorum est) ut inauspicatarum animantium uice obuij quoque uetent agere, aut prodesse uitæ. Nec ullum aliud abominati spiritus præmium nouere, quàm odisse omnia. Verum & in hoc eadem naturæ maiestas, tanto plures bonos genuit ac frugi, quanto fertilior in ijs quæ iuuant alunt q;: quorum æstimatione & gaudio nos quoque, relictis æstuationi suæ istis hominum turbis, pergemus excolere uitam: eoq; constantius, quo operæ nobis maior, quàm famæ gratia expetitur. Quippe sermo circa rura est, agrestesq; usus, sed quibus uita honosq; apud priscos maximus fuerit.

Quæ corona prima Romæ. Cap. II.

RUorum sacerdotes Romulus in primis instituit, seq; duodecimum fratrem appellauit inter illos, ab Acca Laurentia nutrice sua, spicea corona, quæ uitta alba colligaretur, in sacerdotio ei pro religiosissimo insigni data, quæ prima apud Romanos fuit corona: honosq; is non nisi uita finitur, et exules et

captosq; comitatur. Bina tunc iugera pop. Ro. satis erāt, nulliq; maiorē modum attribuit: quo seruos paulo ante principis Neronis, contemptis huius spatij uiridarijs, piscinas iuuat habere maiores, gratumq; si non aliquē & culinas. Numa instituit deos fruge colere, & mola salsa supplicare, atque (ut autor est Hemina) far torrere, quoniam tostum cibo salubrius esset. Id uno modo consecutum, statuendo non esse purum ad rem diuinā nisi tostum. Is & fornacalia instituit farris torrendi ferias, & æque religiosas terminis agrorum. Hos enim deos tunc maxime nouerant. Seiamq; à serendo, Segestam à segetibus appellabant, quarum simulacra in circo uidemus. Tertiam ex ijs nominare sub tecto religio est. Ac ne degustabant quidem nouas fruges aut uina antequā sacerdotes primitias libassent.

De iugere, & actu, & legibus circa pecora, & quoties & quibus temporibus fuit summa uilitas annonæ, et qui agri cultura illustres. Cap. III.

IVgerū uocabatur quod uno iugo boum in die exarari posset. Actus, in quo boues agerētur, cum aratur, uno impetu iusto. Hic erat CXX pedum, duplicatusq; in longitudinem iugerum faciebat. Dona amplissima imperatorū ac fortium ciuium, quātum quis uno die plurimum circumarauisset. Itē quartarij farris aut heminæ conferente populo. Cognomina etiam prima inde, Pilumni, qui pilum pistrinis inuenerat: Pisonis à pisendo. Iam Fabiorum, Lentulorum, Ciceronum, ut quisque aliquod optime genus fereret.

Iuniorum familiæ Bubulcum nominauerunt, qui bubus optime utebatur. Quin et in sacris nihil religiosius confarrationis uinculo erat. Nouæq; nuptæ farreũ præferebant. Agrum male colere, censorium probrum iudicabatur. Aeque (ut refert Cato) quem uirum bonũ colonum dixissent, amplissime laudasse existimabant. Hinc & locupletes dicebant, loci, hoc est agri plenos. Pecunia ipsa à pecore appellabatur. Etiam nũc in tabulis censoriis pascua dicuntur omnia, ex quibus populus reditus habet, quia diu hoc solum uectigal fuerat. Multatio quoque non nisi ouium boumq; impendio dicebatur: non omittenda priscarum legum benevolentia. Cautum quippe est, ne bouem priusquam ouem nominaret qui indicaret multam. Ludos boum causa celebrantes, bubetios uocabant. Seruius rex, ouium boumq; effigie primus æs signauit. Frugem quidem aratro quæsitam furtim nocte pauisse, ac secuisse, puberi XII tabulis capitale erat, suspensumq; Cereri necari iubebant grauius, quàm in homicidio conuictum: Impubem prætoris arbitratu uerberari, noxiamue duplionemue decerni. Iã distinctio honosq; ciuitatis ipsius non aliunde erat. Rusticæ tribus laudatissimæ eorum qui iura haberent. Vrbanæ uero, in quas transferri ignominiæ esset, desidiæ probro. Itaque quatuor solæ erant à partibus urbis, in quem habitabant, suburrana, palatina, collina, exquilina. Nundinis urbem reuisitabant, & ideo comitia nundinis haberi non licebat, ne plebs rustica auocaretur. Quies somnusq; in stramentis erat. Gloriam denique ipsam à farris honore adoream appellabant. Equidem etiã uerba priscæ significationis admiror. Ita enim est

in commentarijs Pontificum: Augurio canario agendo dies constituantur, priusquam frumenta uaginas exeãt, & antequam in uaginas perueniant. Ergo ijs moribus non modo sufficiebant fruges, nulla prouinciarum pascente Italiam, uerumetiam annonæ uilitas incredibilis erat. Manius Martius ædilis plebis primum frumentum populo in modios assibus donauit. Minutius Augurinus, qui Sp. Melium coarguerat, farris pretium in trinis nundinis ad assem redegit undecimus plebei tribunus: qua de causa statua ei extra portam trigeminam, à populo stipe collata statuta est. Trebius in ædilitate assibus populo frumentum præstitit. Quam ob causam & ei statuæ in Capitolio & palatio dicatæ sunt. Ipse supremo die populi humeris portatus in rogum est. Verum quo anno mater deûm aduecta Romam est, maiorem ea æstate, quùm antecedẽtibus annis X factam esse tradunt. M. Varro autor est, cum L. Metellus in triumpho plurimos duxit elephantos, assibus singulis farris modios fuisse, itẽ uini congios, ficiq; siccæ pondo XXX, olei pondo X, carnis pondo XII. Nec è latifundijs singulorum contingebat arcẽtium uicinos. Quippe etiam lege Stolonis Licinij incluso modo D iugerum, & ipso sua lege damnato, cum substituta filij persona amplius possideret. Luxuriantis iã reip. fuit ista mensura. Marci quidem Curij post triumphos immensumq; terrarũ adiectum imperio nota concio est, pernicioſum intelligi ciuem, cui septem iugera non essent satis. Hæc autem mensura plebi post exactos reges assignata est. Quænam ergo tantæ ubertatis causa erat? Ipsorum tũc manibus imperatorum colebantur agri (ut fas est credere)

gaudente terra uomere laurato, & triumphali aratore: siue illi eadem cura semina tractabant, qua bella, eademq; diligentia arua disponebant, qua castra: siue honestis manibus omnia lætius proueniunt, quoniam & curiosius fiunt. Serentem inuenerunt dati honores Seranum, unde cognomen. Aranti quatuor sua iugera in Vaticano, quæ prata Quintia appellantur, Cincinnato uiator attulit dictaturam, & quidem ut traditur nudo, plenoq; pulueris etiamnum ore. Cui uiator, uela corpus inquit, ut proferam Senatus populiq; Romani mandata. Tales tum etiam uiatores erant, quod ipsum nomen inditum est subinde & ex agris senatum ducesq; accersentibus. At nunc eadem illa uicti pedes, damnatæ manus, inscripti uultus exercent: non tamen surda tellure, quæ parens appellatur, coliq; dicitur & ipsa: honore his absumpto, ut non inuita ea, & indigne ferente, creda-tur id fieri. Sed nos miramur ergastulorum non eadem emolumenta esse quæ fuerunt imperatorum. Igitur de cultura agri præcipere principale fuit et apud exteros. Siquidem & reges fecere, Hiero, Philometor, Attalus, Archelaus: & duces, Xenophon, & Pœnus etiam Mago: cui quidem tantum honorem senatus noster habuit Carthagine capta, ut cum regulis Africæ bibliothecas donaret, unius eius duodetriginta uolumina censeret in Latinam linguam transferenda, cum iam M. Cato præcepta condidisset, peritisq; linguæ Punicæ dandum negocium, in quo præcessit omnis uir clarissimæ familiæ D. Syllanus. Sapientes uero complures, quos sequentes prætexuimus in hoc uolumine, non ingrate nominado M. Varrone, qui octogesimum primum uitæ annum

agens de ea re prodendum putauit.

Ratio de agricultura. Cap. IIII.

a Pud Romanos multo serior uitium cultura eē cœpit. Primoq; ut necesse erat arua tantum coluere. Quorum nobis ratio nunc tractabitur non uulgari modo, uerum ut adhuc fecimus, & uetustis et postea inuentis omni cura perquisitis, causaq; rerum & ratione simul eruta. Dicemus & sydera, syderumq; ipsorum terrestria signa dabimus indubitata. Quando quidem qui adhuc ea diligentius tractauere, quibusuis oratoribus potiusquam agricolis scripsisse possunt uideri. Ac primum omnium oraculis maiore ex parte agemus, quæ non in alio uitæ genere plura certioráue sunt. Cur enim non uideantur oracula, à certissimo die, maximeq; ueridico usu profecta? Principium autem à Catone sumemus.

Laus agricolarum, et quæ obseruanda in agro parando. Cap. V.

f Ortissimi uiri & milites strenuissimi ex agricolis gignūtur, minimeq; male cogitantes. Prædium ne cupide emas. In re rustica operæ ne parcas, in agro emendo minime. Quod male emptum est, semper pœniter. Agrum paraturos ante omnia intueri oportet aquarum uim, & uicinum. Singulas magnas interpretationes habent, nec dubias. Cato in conterminis hoc amplius æstimari iubet, quo pacto niteant. In bona est, inquit, regione bene nitere. Attilius Regulus ille Punico bello bis consul aiebat, neq; fœcundissimis locis insalubrem agrum parandum, neq; effœtis saluberrimū.

Salubritas loci non semper incolarum colore detegitur, quoniam assueti etiam in pestilentibus durant. Praeterea sunt quaedam partibus anni salubria: Nihil autem salutare est, nisi quod toto anno salubre. Malus est ager, cum quo dominus luctatur. Cato inter prima spectari iubet, ut solum sua uirtute ualeat qua dictum est positione. Vt operariorum copia prope sit oppidum q; ualidu: Vt nauigiorum euectus uel itinerum: Vt bene aedificatus & cultus: in quo falli plerosque uideo. Segnitiem enim prioris domini pro emptore esse arbitrantur. Nihil est damnosius deserto agro. Itaque Cato, De bono domino melius emi, nec temere contemnendam alienam disciplinam: agro q; ut homini, quamuis quaestuosus sit, si tamen & sumptuosus, non multum supereſſe. Ille in agro quaestuosissimam indicat uitem, non frustra, quoniam ante omnia de impensae ratione cauit. Proxime hortos riguos, nec id falso, si & sub oppido sint. Et prata, quae antiqui parata dixere. Idem q; Cato interrogatus, quis esset certissimus quaestus, respondit, Si bene pascat. Quis proximus? si mediocriter pascat. Summa omnium in hoc spectando fuit, ut fructus is maxime probaretur, qui quamminimo impendio constaturus esset. Hoc ex locorum occasione aliter alibi decernitur. Eodem q; pertinet, quòd agricolam uendacem oportere esse dixit. Fundum in adolescentia conferendu sine cunctatione, aedificandum non nisi consito agro. Tunc quoque cunctanter, optimum q; est (ut uulgo dixere) alienа insania frui, sed ita, ut uillarum tutela non sit oneri. Eum tamen qui bene habitet, saepius uentitare in agrum, frontem q; domini plus prodesse, quàm occipitium, non mentiuntur.

De

De uillarum positione, & præcepta antiquorum de agro colendo. Cap. VI.

Odus hic probatur, ut neque fundus uillam m quærat, neque uilla fundum. Non ut fecerunt iuxta diuersis eadem ætate exemplis L. Lucullus & Q. Scæuola, cum uilla Scæuolæ fundus careret, uilla Luculli agro. Quo in genere censoria castigatio erat, minus arare quàm uerrere. Nec hoc sine arte quadam est. Nouissimus uillam in Misenensi posuit C. Marius septies consul, sed peritia castrametandi, sic ut comparatos ei cæteros etiam Sylla Felix cæcos fuisse diceret. Conuenit nec iuxta paludes ponendam esse, neq; aduerso amne. Quanquam Homerus omnino è flumine semper antelucanas auras insalubres uerissime tradit. Spectare in æstuosis locis septentrionem debet, meridiem in frigidis. In temperatis exortum æquinoctialē. Agri ipsius bonitas quibus argumentis iudicanda sit, quanquam de terræ optimo genere differentes abunde dixisse possumus uideri, etiamnum tamen traditas notas subsignabimus, Catonis maxime uerbis, Ebulū, uel prunus syluestris, uel rubus, bulbus minutus, trifolium, herba pratensis, quercus, syluestris pirus malusq;, frumentarij soli notæ. Item nigra terra, & cinerei coloris. Omnis creta coquit, nisi permacra. Sabulum etiam, nisi id pertenue est: & multo campestribus magis, quàm cliuosis respondent eadem. Modum agri in primis seruandum antiqui putauere. Quippe ita censebant, Satius esse minus serere, & melius arare. Quæ in sententia & Vergilium fuisse uideo. Verumq; confitentibus latifundia perdidere Italiam. Iam uero & prouincias: sex do

mini semissem Africæ possidebant, cum interfecit eos Nero princeps: non fraudando magnitudine hac quoq; sua Cn. Pompeio, qui nunquam agrum mercatus est cõterminum. Agro empto domum uendendam inclementer, atque non ex utilitate publici status Mago censuit, hoc exordio præcepta pandere ingressus, ut tamen appareat assiduitatem desyderatam ab eo. Dehinc peritia uilliorum in cura habenda est, multaq; de ijs Cato præcepit. Nobis satis sit dixisse, quam proximum domino cordi esse debere, & tamen sibimetipsi non uideri. Coli rura ergastulis pessimum est, & quicquid agitur à desperantibus. Temerarium uideatur unam uocem antiquorum posuisse, & fortassis incredibile penitus existimetur, Nihil minus expedire, quàm agrum optime colere. L. Tarius Ruffus infima natalium humilitate, consulatum militari industria meritus, antiquæ aliâs parsimoniæ, circiter H-S liberalitate diui Augusti congestũ usque ad detractionem hæredis exhausit, agros in Piceno cõemendo, colendóq; in gloriam. Internicionem ergo famemq; censemus? Imo hercule iudico modum rerum omnium utilissimum. Bene colere necessarium est, optime damnosum, præterquam sobole sua, colonóue pascendis. Alioqui domino aliquas messes colligere nõ expedit, si computetur impendium operæ. Nec temere oliuam. Nec quasdam terras diligenter colere, sicuti in Sicilia tradunt. Itaque decipi aduenas. Quonam igitur modo utilissime colentur agri? ex oraculo scilicet, malis bonis. Sed defendi æquum est abauos, qui præceptis suis prospexere uitæ. Nam cum dicerent malis, intelligere uoluere uilissimos. Summum prouidentiæ illorum fuit, ut

quamminimum esset impendij. Præcipiebant enim ista, qui triumphali denas argenti libras in suppellectile crimini dabant, qui mortuo uillico relinquere uictorias, & reuerti in sua rura postulabant, quorum prædia colenda suscipiebat resp. exercitusq; ducebant senatu illis uillicante. Inde illa reliqua oracula, Nequam agricolam esse quisquis emeret quod præstare ei fundus posset. Malum patremfamiliâs quisquis interdiu faceret quod noctu posset, nisi intempestate cœli. Peiorem qui profestis diebus ageret quod feriatis deberet. Pessimum qui sereno die sub tecto potius operaretur, quàm i agro. Nequeo mihi temperare, quominus unum exemplum antiquitatis afferam, ex quo intelligi possit, apud populum etiam de culturis agendi morem fuisse, qualiter defendi soliti sint illi uiri. C. Furius Cresinus è seruitute liberatus, cum in paruo admodum agello largiores multo fructus perciperet, quàm ex amplissimis uicinitas, in inuidia magna erat, ceu fruges alienas pelliceret ueneficijs. Quamobrem à Sp. Albino curuli die dicta, metuens damnationem, cum in suffragium tribus oporteret ire, instrumentum rusticum omne in forum attulit, & adduxit filiam ualidam, atque (ut ait Piso) bene curatam ac uestitam, ferramenta egregie facta, graues ligones, uomeres ponderosos, boues saturos. Postea dixit, Veneficia mea Quirites hæc sunt, nec possum uobis ostendere, aut in forum adducere lucubrationes uigiliasque & sudores. Omnium sententijs absolutus. Itáque est profecto, opera non impensa cultura constat. Et ideo maiores fertilissimum in agro oculum domini esse dixerunt. Reliqua

præcepta reddentur suis locis, quæ propria singulorum generum erunt. Interim communia quæ succurrunt, nō omittemus. Et in primis Catonis humanissimum & utilissimum, Id agendum, ut diligant uicini. Causas reddit ille, quas existimamus nulli esse dubias. Inter prima idē cauet, ne familiæ malæ sint. Nihil sero faciēdum in agricultura omnes cēsent: iterumq; suo quæque tempore faciēda. Et tertio præcepto, prætermissa frustra reuocari. De terra cariosa execratio Catonis abunde indicata est. Quāquam prædicere non cessat is. Quicquid per aselum fieri potest, utilissime constat. Filix biēnio moritur, si frondem agere non patiaris. Id efficacissime contingit, germinantis ramis baculo decussis. Succus enim ex ipsa defluens, necat radices. Aiunt & circa solstitium auulsas non renasci, nec harundine sectas, aut exaratas uomeri harundine impositā. Similiter & harundinem exarari filicæ uomeri impositæ præcipiunt. Iuncosus ager uertipala debet, at in saxoso bidentibus. Fruteta igni optime tolluntur. Humidiorem agrum fossione concidi atque siccari, utilissimum est, Fossas autem retusis locis apertas relinqui, in solutiore terra sepibus firmari, Imbricibus ac supinis lateribus procūbere, quasdam occæcari, & in alias dirigi maiores patentioresq;, si sit occasio, silicē uel glarea sterni. Ora utrinque lapidibus statuminari, & alio superintegi. Syluæ extirpandæ rationem Democritus prodidit, lupini flore in succo cocta uno die macerato, sparsisq; radicibus.

De *frugum generibus & natura.* Cap. VII.

E T quoniam præparatus est ager, natura nunc indicabitur frugum. Sunt autem duo prima earum

genera, Frumenta, ut triticum, hordeum: & legumina, ut faba & cicer. Differentia uero notior, quàm ut indicari deceat. Frumenti ipsius totidem genera per tempora satu diuisa. Hyberna quæ circa uergiliarum occasum sata terra per hyemem nutriuntur, ut triticum, far, hordeum. Aestiua quæ æstate ante uergiliarum exortum seruntur, ut milium, panicum, sesama, horminum, irio, Italiæ duntaxat ritu. Alioquin in Græcia & Asia omnia uergiliarum occasu seruntur. Quædam autem utroque tempore in Italiæ. Ex his quædam & tertio, ueris scilicet. Aliqui uerna, milium, panicum, lentem, cicer, alicâ appellant, Sementiua autem triticum, hordeum, fabam, napum, rapam. Et in tritici genere pars aliqua pabuli est, quadrupedum causa sati, ut farrago: & in leguminibus, ut uicia. At commune quadrupedum hominumq; usui, lupinum. Legumina omnia singulas habent radices, præter fabam, easq; furculosas, quia non in multa diuiduntur: altissimas autem cicer. Frumenta multis radicantur fibris sine ramis. Erumpit à primo satu hordeum die septimo: legumina quarto, uel cum tardissime septimo: faba à XV die ad XX: legumina in Aegypto tertio die. Ex hordeo alterum caput grani in radicem exit, alterum in herbam, quæ et prior floret. Radicem crassior pars grani fundit, tenuior florem. Cæteris seminibus eadem pars, & radicem & florem. Frumenta hyeme in herba sunt, uerno tempore fastigiantur in stipulam, quæ sunt hyberni generis: at milium & paniculum in culmum geniculatum et concauum, sesama uero in ferulaceum. Omnium satorum fructus, aut spicis continetur, ut tritici, hordei, munitur q; uallo aristarũ

quadruplici: aut includitur siliquis, ut leguminum: aut uasculis, ut sesamæ, ac papaueris. Milium, ac panicum tantum pro indiuiso, & paruis auibus exposita sunt. Indefensa quippe membranis continentur. Panicum à paniculis dictum, cacumine languido mutante, paulatim extenuato culmo penè in furculum prædensis acernatur granis, cum longissimo pedali: milij comæ granum complexæ fimbriato capillo curuantur. Sunt & panico genera, Mammoso, è pano paruis racemato paniculis, & cacumine gemino. Quin & colore distinguuntur, candido, nigro, russo, etiam purpureo. Panis multifarie & è milio fit, è panico rarius. Sed nullum frumentum ponderosius est, aut quod coquendo magis crescat. LX enim pondo panis è modio reducunt, modium q; pultis ex tribus sextarijs madidis. Milium intra hos decem annos ex India in Italiam inuectum est, nigrum colore, amplum grano, harundineum culmo. Adolescit ad pedes altitudine septem prægrandibus culmis, Lobas uocant, omnium frugum fertilissimum. Ex uno grano terni sextarij gignuntur. Seri debet in humidis. Frumenta quædam in tertio geniculo spicam incipiunt concipere, quædam in quarto, sed etiamnum occultam. Genicula autem sunt tritico quaterna, farri sena, hordeo octona. Sed non ante supradictum geniculorum numerum conceptus est spicæ: qui ut spem sui fecit, quatuor aut quinque tardissime diebus florere incipiunt: totidem q; aut paulo pluribus defloresc unt, hordea uero cũ tardissime septem. Varro quater nouenis diebus fruges absolui tradit, & mense nono meti. Fabæ in folia exeunt, ac deinde caulem emittunt, nullis distinctum inter

nodijs. Reliqua legumina surculosa sunt. Ex his ramosa, cicer, eruum, lens. Quorundam caules spargũtur in terram, si non habeant adminiculum, ut pisorum. Quod si non habuere, deteriora fiunt. Leguminum uni caulis faba sola, unus & lupinis. Cæteris ramosus prætenui surculo. Omnibus uero fistulosus. Folium quædã à radice mittunt, quædam à cacumine. Frumentum & hordeum utrunque, & quicquid in stipula est, in cacumine unum folium habet. Sed hordeo scabra sunt, cæteris leuia. Multiplicia contra fabæ, ciceri, piso. Frumentis folium harundinaceum, fabæ rotundum, et magnæ leguminum parti. Longiora eruiliæ & piso. Faseolis uenosa, sesamæ & irioni sanguinea. Cadunt folia lupino tm̃, & papaueri. Legumina diutius florẽt, et ex his eruum ac cicer, sed diutissima faba XL dieb. Non autẽ singuli scapi tandiu, qm̃ alio desinente alius incipit: nec tota seges, sicut frumenti, pariter. Siliquãtur uero omnia diuersis diebus, et ab ima primum parte, paulatim flore subeunte. Frumenta cum defloruere crassescunt, maturanturq;, cum plurimum diebus XL perficiuntur: itẽ faba, Paucissimis cicer. Id enim à semente diebus XL perficitur. Miliũ, & panicum, et sesama, & oia æstiua, XL diebus maturantur à flore, magna terræ cœliq; differentia. In Aegypto. n. hordeum sexto à satu mense, frumenta septimo metuntur. In Hellade hordeũ. In Pelo ponneso octauo, et frumenta etiamnum tardius. Grana in stipula crinito textu spicantur. In faba leguminibusq;, alternis lateribus siliquantur. Fortiora ad hyemes frumenta, legumina in cibo. Tunicæ frumento plures. Hordeum maxime nudum, & alica, sed præcipue

auena. Calamus altior frumento, quàm hordeo. Arista mordacior hordeo. In area exteruntur triticum & siligo, & hordeum. Sic & seruntur pura, qualiter moliũtur, quia tosta nõ sunt. E diuerso far, milium, panicum purgari nisi tosta non possunt. Itaque hæc cum suis folliculis seruntur cruda. Et far in uaginulis suis seruant ad satus, atque non torrent. Leuissimum ex his hordeũ, raro excedit XV libras, et faba XXII. Ponderosius far, magisq; etiamnum triticum. Far in Aegypto ex olyra conficitur. Tertium genus spicæ hoc ibi est. Galliæ quoque suum genus farris dedere: quod illic brance uocãt, apud nos sandalum, nitidissimi grani. Et alia differentia est, quòd ferè quaternis libris plus reddit panis, q̃ far aliud. Populum Rom. farre tantum è frumento CCC annis usum, Verrius tradidit. Tritici genera plura, quæ fecere gentes. Italico nullum equidem comparauerim candore ac pondere, quo maxime decernitur, Montanis modo comparetur Italiæ agris externum, in quo principatum tenuit Bœotia, deinde Sicilia, mox Africa. Tertium põdus erat Thracio Syrioq;, deinde Aegyptio, athletarum cum decreto, quorum capacitas iumentis similis, quem diximus ordinem fecerat. Græcia & Ponticum laudauit, quod in Italiam nõ peruenit. Ex omnì eadem genere grani prætulit dracontiam, strangiam et selenusium, argumento crassissimi calami: itaque pingui solo hæc genera assignabat. Leuissimum & maxime inane, seu tenuissimi calami, in humidis seri iubebat, quoniam molto egeret alimento. Hæ fuere sententiæ Alexandro Magno regnante, cum clarissima fuit Græcia, atque in toto terrarum orbe potentissima: ita tamen ut

ante mortem eius annis ferè CXLV, Sophocles poëta in fabula Triptolemo frumentum Italicum ante cuncta laudauerit, ad uerbum translata sententia,

Et fortunatam Italiam frumento canere candido.

Quæ laus peculiaris hodieq; Italico est. Quo magis admiror posteros Græcorum nullam mentionem huius feciſſe frumenti. Nunc ex his generibus quæ Romam in uehuntur, leuiſſimum est Gallicum, atque è Cherroneſo aduectum, quippe non excedunt in modium uicenas libras, ſi quis granum ipſum pōderet. Adjcit Sardum ſelibras, Alexandrinum & trientes: hoc & Siculi pondus. Bœoticum totam libram addit, Africum & dodrātes. In trāſpadana Italia ſcio uicenas quinas libras fariis modios pendere, arcta Cluſium & ſenas. Lex certa naturæ, ut in quocunque genere pani militari tertia portio ad grani pondus accedat: ſicut optimum frumentum eſſe, quod in ſubactu congium aquæ capiat. Quibuſdam generibus per ſe pondus, ſicut Balearico: modio tritici panis pondo XXX reddit. Quibuſdam in binis mixtis, ut Cyprio & Alexandrino, XX propè libras non excedentibus. Cyprium fuſcum eſt, panemq; nigrū facit: itaque miſcetur Alexandrinum candidum, reddunt q; XXV pondo. Thebaicum libras adjcit. Marina aqua ſubigi, quod plerique maritimis in locis faciunt occaſione lucrandi ſalis, uiliſſimum. Non alia de cauſa opportuniora morbis corpora exiſtunt. Galliæ & Hiſpaniæ frumento in potum reſoluto, quibus diximus generibus, ſpuma ita concreta pro fermento utuntur. Qua de cauſa leuior illis, quàm cæteris panis eſt. Differentia eſt & calami. Craſſior quippe melioris eſt generis. Plu

rimis tunicis Thracium triticum ueſtitur, ob nimia frigora illi plagæ exquiſitum. Eadem cauſa et trimeſtria inuenit, detinentibus terras niuibus, quod tertio ferè à ſatu menſe & in reliquo orbe metitur. Totus hoc alpibus notum, & hyemalibus prouincijs nullum hoc frumento lætius. Vnicalamum præterea, nec uſquam capax, ſeritur q; non niſi tenui terra. Eſt et bimeſtre circa Thracũ ſinum, quod quadrageſimo die, quàm ſatum eſt, maturescit: mirum q;, nulli frumento plus eſſe ponderis, et furfuribus carere. Vtitur eo & Sicilia, & Achaia, montoſis utraque partibus. Euboea quoque circa Caryſtum. In tantum fallitur Columella, qui ne trimeſtris quidem proprium genus exiſtimauerit eſſe, cum ſit antiquiſſimum. Græci trimenon uocant. Tradunt in Bactris grana tantæ magnitudinis fieri, ut ſingula ſpicas noſtras æquent. Primum ex omnibus frumentis ſeritur hordeũ. Dabimus & dies ſerendi cuique generi, natura ſingulorum expoſita. Hordeum Indis ſatiuum & ſyluestre, ex quo panis apud eos præcipuus. Italici quidem maxime oryza gaudent, ex qua ptiſanam conficiunt, quam reliqui mortales ex hordeo. Oryzæ quidem folia carnoſa, porro ſimilia, ſed latiora: altitudo cubitalis, flos purpureus, radix gemmeæ rotunditatis. Antiquiſſimum in cibis hordeum, ſicut Athenienſium ritu Menandro autore apparet, & gladiatorũ cognomine, qui hordearij uocabantur. Polentam quoque Græci non aliunde præferunt. Pluribus fit hæc modis: Græci pfuſum aqua hordeum ſiccant nocte una, ac poſtero die frigunt, deinde molis frangunt. Sunt qui uehementius toſtum rurſus exigua aqua aſpergant, ſiccent q; prius, quàm molant,

Alij uero uiretibus spicis decussum hordeum recens purgant, madidumq; in pila tundut, atque in corbibus eluunt, ac siccatum sole rursus tundunt, & purgatum molunt. Quocunque autem genere præparato, uicenis hordei libris, ternas seminis lini, & coriandri selibras, salisq; acetabulo, torrentes ante omnia miscent in mola. Qui diutius nolunt seruare, cum polline ac furfuribus suis condunt nouis fictilibus. Italia sine perfusione tostum in subtilem formam molit, ijsdem additis, atque etiam milio. Panem ex hordeo antiquis usitatum uita dãnauit, quadrupedumq; tradidit refectibus. Ptisanæ inde usus ualidissimus saluberrimusq;, tantopere probatur. Vnum laudibus eius uolumen dicauit Hippocrates, clarissimus medicinæ scientia. Ptisanæ bonitas præcipua Vticensi. In Aegypto uero ea est, quæ fit ex hordeo cui sunt bini anguli. In Bœotia & Africa genus, ex quo fiat, hordei glabrum appellat Turannius. Idem olyrã & oryzam eandem esse existimat. Ptisanæ conficiendæ uulgata ratio est. Simili modo ex tritici semine tragũ fit in Campania duntaxat & Aegypto. Amylũ uero ex omni tritico ac siligine, sed optimum ex trimestri. Inuẽtio eius Chio insulæ debetur, & hodie laudatissimum in de est, appellatum ab eo quòd sine mola fiat. Proximũ è trimestri quodam minime ponderoso tritico. Madescit dulci aqua ligneis uasis, ita ut integatur, quinquies in die mutata. Melius si & nocte, ita ut misceatur pariter emollitum, priusquàm acescat. Linteo aut sportis siccatum tegulæ infunditur illitæ fermento, atque ita in sole densatur. Post Chium maxime laudatur Creticum, mox Aegyptium. Probatur autem leuitate &

leuore, atque ut recens sit, iam et Catoni dictum. Apud nos hordei farina et ad medendum utuntur. Mirumq; in usu iumentorum ignibus durato, ac postea molito, offisq; humana manu demissis in aluum, maiores uires, torosq; corporis fieri. Spicæ quædam binos ordines habent, quædam plures usque ad senos. Grano ipsi aliquot differentiæ, longius, leuiusq;, aut breuius, aut rotundius, candidius, nigrius, uel cui purpura est. Vltimo ad polentam, contra tempestates candido maxima infirmitas. Hordeum frugum omnium mollissimum est, seri nō ualet, nisi in sicca & soluta terra, ac nisi læta: palea ex optimis. Stramento uero nullum comparatur. Hordeum ex omni frumento minime calamitosum, quia tollitur antequam triticum occupet rubigo. Itaq; sapientes agricolæ triticum cibarijs tantum serunt. Hordeum sarculo seri dicunt, propterea celerrime redit, fertilissimumq;: quod in Hispaniæ Carthagine aprili mense collectum est, hoc seritur eodem mense in Celtiberia, eodemq; anno bis nascitur. Rapitur omne a prima statim maturitate festinantius, quàm cætera. Fragili enim stipula & tenuissima palea granum continetur. Meliorem etiam polentam fieri tradunt, si non exacta maturitate tollatur.

Non omnia frumenti genera ubique nasci, & de reliquis in oriente generibus. Cap. VIII.

f Rumenti genera non eadem ubique: neque ubi eadem sunt, ijsdem nominibus. Vulgatissima far, quod adoreum ueteres appellauere, siligo, triticum. Hæc plurimis terris communia. Arinca Galliarum propria, copiosa & Italiæ est. In Aegypto autem ac Syria, Ciliciaq; & Asia, ac Græciæ parte pecu-

liares Zea, olyra, tiphe. Aegyptus similaginem conficit è tritico suo, nequaquam Italicæ parem. Qui Zea utũtur, non habent far. Est et hæc Italiæ in Campania maxime, semenq; appellatur. Hoc habet nomen res præclara, ut mox docebimus: propter quã Homerus ζειδωρος ἄρουρα dixit: non ut aliqui arbitrantur, quoniam uitam donaret. Amylum quoq; ex ea fit, priore crassius. Hæc sola differentia est. Ex omni genere durissimum far, & contra hyemes firmissimum. Patitur frigidissimos locos, & minus subactos, uel æstuosos, sitientesq;. Primus antiquis Latio cibus, magno argumento in adoreæ donis, si cuti diximus. Pulte autem non pane uixisse longo tempore Romanos manifestum, quoniam inde & pulmentaria hodieq; dicuntur. Et Ennius antiquissimus uates obsidionis famem exprimens, offam eripuisse plorantibus liberis patres commamerat. Et hodie sacra prisca atque natalium pulte fritilla conficiuntur: uideturq; tam puls ignota Græciæ fuisse, quàm Italiæ polenta. Tritici semine auidius nullum est, nec quod plus alimenti trahat. Silignem proprie dixerim tritici delicias: candor est, & sine uirtute, & sine pondere, conueniens humidis tractibus, quales Italiæ sunt & Galliæ comatæ. Sed et trans alpes in Allobrogum tantum Aruernorũq; agro pertinax, in cæteris ibi partibus biennio in triticum transit. Remedium, ut grauissima quæque grana eius serantur.

De pistorijs, & molitura, & farina. Cap. IX.

Siligne lautissimus panis, pistrinarumq; opera laudatissima. Præcellit in Italia, si Campana Pisis natæ misceatur. Ruffior illa, at Pisa-

sana candidior, ponderosior uero cretacea. Iustum est è grano Campanæ quam uocant castratam, è modio redire sextarios quatuor siliginis, uel è gregali sine castratura sextarios quinque, Prætrea floris semodium. Et cibarij, quod secundarium uocant, sextarios quatuor. furfuris sextarios totidem. è Pisana autem siliginis sextarios V. cætera paria sunt. Clusina Aretinaq; etiamnum sextarios siliginis assumunt: in reliquis pares. Si uero pollinem facere libeat XVI pondo panis redeunt, & cibarij tria, furfurum semodium. Molæ discrimine hoc constat. Nam quæ sicca molunt, plus farinæ reddunt: quæ salsa aqua sparsa, candidiorem medullam, uerum plus retinent in furfure. Farinam à farre dictã nomine ipso apparet. Siligneæ farinæ modius Gallicæ XXII libras panis reddit, Italicæ duabus tribus'ue amplius in artopticio pane. Nam furnaceis binas adijciunt libras in quocunque genere.

De similagine, & siligne, & de alijs generibus, & de pistura. Cap. X.

Similago ex tritico fit laudatissima. Ex Africo iustum est è modijs redire semodios, et pollinis sextarios quinque. Ita enim appellant in tritico, quod florem in siligne. Hoc æraria officinæ chartariæq; utuntur. Prætrea secundarij sextarios quatuor, furfurumq; tantundem. Panes uero è modio similaginis CXXII, è floris modio CXVII. Pretiũ huic annona media in modios farinæ XL asses, similagini castratæ octonis assibus amplius, siligini castratæ duplũ. Est & alia distinctio. Similago L, pollin autem XVII pondo panis reddere uisa, tritici XXX cum triente, &

secundarij panis quinas selibras, totidem cibarij, & furfurum sextarios sex. Siligo nunquam matureſcit pariter, nec ulla ſegetum minus dilationem patitur propter teneritatem, ijs quæ maturuere protinus granum dimittentibus. Sed minus, quàm cætera frumenta, in ſtipula periclitatur, quoniam ſemper rectam habet ſpicam: nec rorem continet, qui rubiginem faciat. Ex arinca dulciſſimus panis, ipſa ſpiſſior quàm far, et maior ſpica, eadem & ponderoſior. Raro modius grani non XVI libras implet. Exteritur in Græcia difficulter: ob id iumentis dari ab Homero dicta. Hæc enim eſt quam olyram uocat. Eadem in Aegypto facilis fertiliſq;. Far ſine ariſta eſt. Item ſiligo, exceptæ ea quæ Lacõnica appellatur. Adijciuntur his genera, bromos, ſiligo exceptitia, & tragos, externa omnia ab oriente inuecta, oryzæ ſimilia. Tiphe & ipſa eiuſdem generis, ex qua fit in noſtro orbe oryza. Apud Græcos eſt Zea. Traduntq; eam ac tiphẽ cum ſint degeneres, redire ad frumentum, ſi piſtæ ſerantur, nec protinus, ſed tertio anno. Tritico nihil eſt fertilius: hoc ei natura tribuit, quoniam eo maxime alat hominem: utpote cum è modio, ſi ſit aptum ſolum, quale in Byzacio Africæ campo, centeni quinquageni modij reddantur. Miſit ex eo loco diuo Auguſto procurator eius ex uno grano (uix credibile dictu) quadringenta paucis minus germina, extantq; de ea re epiſtolæ. Miſit & Neroni ſimiliter CCCXL ſtipulas ex uno grano. Cum centeſimo quidem & Leontini Siciliæ campi fundunt, alijq;, et tota Bætica, & in primis Aegyptus. Fertiliſſima tritici genera, ramoſum, aut quod centigranũ uocant. Inuentus eſt iã & ſcapus

unus centum fabis onustus. Aestiua frumenta diximus, sesamam, milium, panicum. Sesama ab Indis uenit: ex ea & oleum conficiunt. Color eius candidus. Huic simile est in Asia Græciaq; erysimum: idemq; erat nisi pinguius esset, quod apud nos uocant irionem, medicaminibus annumerandum potius, quàm frugibus. Eiusdem naturæ & horminum à Græcis dictum, sed cymino simile, seriturq; cum sesama: hoc & irione nullum animal uescitur uirentibus. Pistura non omnium facilis. Quippe & Hetruria spicam farris tosti pinsente pilo præferrato, fistula serrata, & stella intus denticulata, ut nisi intenti pinsant, concidantur grana, ferroq; frangantur. Maior pars Italiæ ruido utitur pilo, rotis etiam quas aqua uerset obiter, & molat. De ipsa ratione pinsendi Magonis proponetur sententia. Triticum ante perfundi aqua multa iubet, postea euelli, deinde sole siccatum pilo repeti. Simili modo hordeum. Huius sextarios XX sparge duobus sextarijs aquæ. Lētem torrere prius, deinde cum furfuribus leuiter pinsi. Aut addito in sextarios XX lateris crudi frusto, & harenæ semodio. Eruiliam ijsdem modis quibus lentem. Sesamam in calida macerata exporrigi. Deinde confricari, frigidæ immergi, ut paleæ fluctuent, iterumq; exporrigi in sole super lintea. Quod nisi festinato peragatur, lurido colore mucescere. Et ipsa autem quæ euelluntur, uariam pistu rarum rationem habent. Acus uocatur cum per se pinsitur spica tantum aurificum ad usus. Si uero in area teritur cum stipula, palea, ut maiore in terrarum parte ad pabula iumentorum. Milij, & panici, & sesamæ purgamenta, appludam uocant, alibi alijs nominibus. Milio

Campania

Campania præcipue gaudet, pultemq; candidam ex eo facit. Fit & panis prædulcis. Sarmatarum quoque gentes hac maxime pulte aluntur, & cruda etiam farina equino lacte uel sanguine è cruris uenis admixto. Aethiopes nõ aliam frugem, quàm milij hordeiq; nouere. Panico Galliæ quædam, præcipue Aquitania utitur. Sed & circumpadana Italia addita faba, sine qua nihil cõficiunt. Põticæ gentes nullum panico præferunt cibum. Cætero æstiua frumenta riguis magis, etiam quàm imbribus gaudent. Milium & panicum aquis minume, cũ in folia exeunt. Vetant ea inter uites arboresq; frugiferas seri, terram emacrari hoc satu existimantes.

De fermentis: & panis faciendi ratio, & genera, et quando primum pistores Romæ, & de cribris, & alica. Cap. XI.

Ilij præcipuus ad fermenta usus, è musto submacti in annuum tempus. Simile fit ex tritici ipsius furfuribus minutis & optimis, è musto albo triduo maturato subactis, ac sole siccatis. Inde passillos in pane faciendo dilutos, cum semilagine seminis feruefaciunt, atque ita farinæ miscent, sic optimum panem fieri arbitrantes. Græci in binos semodios farinæ satis esse besses fermenti constituere. Et hæc quidem genera uindemijs tantum fiunt. Quo libeat uero tempore, ex aqua hordeoq; bilibres offæ feruenti foco, uel fictili patina torrentur cinere & carbone, usque dum rubeãt. Postea operiuntur in uasis donec acescant, hinc fermentum diluitur. Cum fieret autem panis hordeaceus, eruiliæ, aut cæreulæ admixtione fermentabatur: iustumq; erat, duæ libræ in V semodios. Nunc fermentum fit ex

ipsa farina quæ subigitur prius quàm addatur sal ad pultis modum decocta, & relicta donec acescat. Vulgo uero nec sufferuefaciunt, sed tantũ pridie asseruata materia utuntur. Palamq; natura est acore fermentari: sicut & ualidiora esse corpora, quæ fermentato pane alantur: quippe cum apud ueteres ponderosissimo cuique tritico, præcipua salubritas perhibita sit. Panis ipsius uaria genera persequi superuacuum uidetur: aliàs ab obsonijs appellati, ut ostrearij: aliàs à delicijs, ut artolagani, aliàs à festinatione, ut speusticj: necnon à coquẽdi ratione, ut furnacei, uel artopticij, aut in clibanis cocti: nõ pridem etiam è Parthis inuecto, quem aquaticum uocant, quoniam aqua trahitur, tenuem & spongiosa inanitate, alij Parthicum. Summa laus, siliginis bonitate et cribri tenuitate constat. Quidam ex ouis aut lacte subigunt. Butyro uero gentes etiam pacatæ, ad operis pistorij genera transeunte cura. Durat sua Piceno in panis inuentione gratia, ex alicæ materia: eum nouem diebus macerant, decimo ad speciem tractæ subigunt unæ passæ succo: postea in furnis, ollis inditum quæ rumpantur ibi, torrent. Neq; est ex eo cibus nisi madefacto, quod fit lacte maxime mulso. Pistores Romæ non fuerunt ad Persicum usque bellum, annis ab urbe condita super DLXXX. Ipsi panem faciebant Quirites, mulierumq; id opus erat, sicut etiam nunc in plurimis gentium. Artoptam Plautus appellat in fabula quam Aululariã scripsit: magna ob id concertatione eruditorum, an is uersus poëtæ sit illius: certumq; fit, Attei Capitonis sententia, tostum panẽ lautioribus, coquere solitos, pistoresq; tantum eos qui far pinsebant, nominatos. Nec cocos uero

habebant in seruitijs, eosq; ex macello conducebat. Cribrorum genera Galli è setis equorum inuenere, Hispani è lino excussoria & pollinaria, Aegyptus è papyro atque iunco. Sed inter prima dicatur et alicæ ratio, præstantissimæ saluberrimæq; quæ palma frugum indubitanter Italiam contingit. Fit sine dubio & in Aegypto, sed admodum spernenda. In Italia uero pluribus locis, sicut Veronesi Pisanoq; agro, in Campania tamen laudatissima. Campus est subiacens montibus nimbosis totis quidem XL M pass. planicie. Gratia terræ eius (ut protinus soli natura dicatur) puluerea summa, inferior bibula, & pumicis uicæ fistulans: montium quoque culpa in bonum cedit. Crebros enim imbres percolat atque transmittit, nec dilui aut madere uoluit propter facilitatem culturæ. Eadem acceptum humorem nullis fontibus reddit, sed temperat, & concoquens intra se uicæ succi continet. Seritur toto anno, panico semel, bis farre. Et tamen uere segetes quæ interquieuere fundunt rosam odoratiorem satiua. adeo terra non cessat parere. Vnde uulgo dictum, Plus apud Campanos unguenti, quàm apud cæteros olei fieri. Quantum autem uniuersas terras campus circumcampanus antecedit, tantum ipsum pars eius, quæ Laboriæ uocantur, quem Phlegræum Græci appellant. Finiuntur Laboriæ uia ab utroque latere consulari, quæ à puteolis, & quæ à Cumis Capuam ducit. Alica fit è Zea quam semen appellauimus. Tunditur granum eius in pila lignea. Nam lapidis duritia conteritur. Nobilius, ut notum est, pilo uincto rum pœnali opera. Primori inest pyxis ferrea: excussis

inde tunicis, iterum ijsdem armamentis nudata concidi tur medulla. Ita fiunt alicæ tria genera, minimum, ac se cundarium: grandissimum uero aphærema appellant. Nondum habent candorem suum quo præcellunt, iam tamen Alexandrinæ præferuntur, Postea (mirum dictu) admiscetur creta, quæ transit in corpus, colorem q; & teneritatem affert. Inuenitur hæc inter Puteolos & Neapolim in colle Leucogeo appellato. Extatq; diui Augusti decretum, quo anno ad uicena milia Neapolitanis pro eo numerari iussit è fisco suo, coloniam deducēs Capuam. Adiecitq; causam afferendi, quoniam negassent Campani alicam confici sine eo metallo posse. In eodem reperitur & sulphur. Emicantq; fontes Oraxi oculorum claritati, & uulnerum medicinæ, dentiumq; firmitati. Alica adulterina fit maxime quidem è Zea, quæ in Africa degenerat. Latiores eius spicæ, nigrioresq;, et breui stipula. Pinsunt cum harena, & sic quoque difficulter conterūt utriculos, fitq; dimidia modij mensura. Posteaq; gypsi pars quarta inspargitur, atque ut cohæserit, farinario cribro subcernūt. Quæ in eo remāsit, exceptitia appellatur, & grandissima est. Rursus quæ trā sit, arctiore cernitur, et secundaria uocatur. Item cribraria, quæ simili modo in tertio remansit cribro angustissimo, & tantum harenas transmittente. Alia ratio ubique adulterandi. Ex tritico candidissima atque grandissima eligunt grana, & semicocta in ollis, postea arefaciunt sole ad initium, rursusq; leuiter aspersa molis frangunt. Ex Zea pulchrius, quām ex tritico fit granū, quamuis id alicæ uitium sit. Candorē autem ei pro creta lactis incocti mixtura confert.

De leguminibus. Cap. XII.

Equitur natura leguminum, inter quæ maximus honos fabæ: quippe ex qua tentatus sit ēt panis. Lomētum appellatur farina ea, aggraua turq; pondus illa ex omni legumine. Iam uero et pabulo uenalis. Fabæ multiplex usus omnium quadrupedum generi, præcipue homini. Frumento etiam miscetur apud pleraſque gentes, & maxime panico ſolida, ac delicatius fracta. Quin & priſco ritu fabacia ſuæ religionis diis in ſacro eſt, prætales pulmentari cibo, et hebetare ſenſus exiſtimata, inſomnia quoq; facere. Ob hæc Pythagorica ſententia damnata: ut alij tradidere, quoniam mortuorum animæ ſint in ea. Qua de cauſa parentando utique aſſumitur. Varro & ob hæc flaminem ea non uesci tradit, quoniam & in flore eius literæ lugubres reperiantur. In eadem peculiaris religio. Nanque fabā utiq; è frugibus referre mos eſt auſpicij cauſa, quæ ideo refrina appellatur. Et auctionibus eam adhiberi lucroſum putant. Sola certe frugum etiam exeſa repletur crescente luna. Aqua marina, aliúe ſalſa nō percoquitur. Seritur ante Vergiliarum occaſum leguminum prima ut antecedat hyemem. Vergilius per uer eam seri iubet, circumpadanæ Italiæ ritu. Sed maior pars malunt fabalia maturæ ſationis, quàm trimeſtrem fructum eius. Nam ſiliquæ caulesq; gratiſſimi ſunt pabulo pecori. Aquas in flore maxime concupiſcit, cum uero defloruit, exiguas deſyderat. Solum in quo ſata eſt lætificat ſtercoris uice. Ideo arcā Macedoniam Theſſaliamq; cum florere incœpit, uertunt arua. Naſcitur et ſua ſponte pleriſque in locis, ſicut ſeptentrionalis Oceani inſulis, quas

ob id nostri fabarias appellant. Item in Mauritania sylueſtris passim, sed prædura, & quæ percoqui non possit. Nascitur & in Aegypto spinoso caule: qua de causa crocodili oculis timentes refugiunt. Longitudo scapo quatuor cubitorum est, amplissima crassitudo. Nec geniculata habet molli calamo. Simile caput papaueri, colore roseo. In eo fabæ non supra tricenas. Folia ampla. Fructus ipse amarus & odore, sed radix perquam lautæ incolarum cibis, cruda, & omnino decocta, harundinũ radicibus similis. Nascitur et in Syria, Ciliciáq;, et in Toro ne Chalcidis lacu. Ex leguminibus autem nouembri seruntur lens, & in Græcia pisum. Lens amat solum tenue magis, quàm pingue, cœlum utique siccum. Duo genera eius in Aegypto, alterum rotundius nigriusq;, alterum sua figura. Vnde uario usu translatum est in lẽticulas nomen. Inuenio apud autores æquanimitatem fieri uescentibus ea. Pisum in apricis seri debet, frigorũ impatientissimum. Ideo in Italia, & in austeriore cœlo non nisi uerno tempore, terra facili ac soluta. Ciceris natura est gigni cum salsilagine, ideo solum urit. Nec nisi madefactum pridie, seri debet. Differentiæ plures, magnitudine, figura, colore, sapore. Est enim arietino capiti simile, unde ita appellatur, album nigrumq;. est & columbinum, quod alij uenerium uocant, candidum, rotundum, leue, arietino minus, quod religio peruigilys adhibet. est et cicercula minuti ciceris, inæqualis anguloſi, ueluti pisum. Dulcissimum autem id quod eruo simillimum, firmiusq; quod nigrum & ruffum, quàm quod album. Siliquæ rotundæ ciceri, cæteris leguminum longæ, & ad figuram seminis latæ. Piso cylindraceæ. Fa-

scolorum cum ipsis manduntur granis. Serere eos qua uelis terra licet, ab Idib. Octobris in calen. Nouembris. Legumina cum matureſcere cœperint, rapienda ſunt, quoniam ato exiliunt, latent'q; cum decidere ſicut & lupinum.

De rapis & napis Amiterninis. Cap. XIII.

Vanquam prius de rapis dixiſſe conueniat. in trãſcurſu ea attigere noſtri, paulo diligentius Græci, & ipſi tamen inter hortenſia: ſi iuſtus ordo fiat, à frumento protinus aut certe faba dicendis, quando aliis præſtantior uſus ab his nõ eſt. Ante omnia nanq; cunctis animalibus naſcuntur, nec in nouiſſimis ſatiant ruris alitum quoque genera, magis'q; ſi decoquãtur aqua. Quadrupedes & fronde eorum gaudent. Et homini non minor rapaciorum ſuis horis gratia, quàm cymarum: flaccidorum quoque, & in horreis enecatorum, uel maior quàm uirentium. Ipſa uero durant & in ſua terra ſeruata: & poſtea paſſa, penè ad aliũ prouentum, famem'q; ſentiri prohibent. A uino atq; meſſe tertius hic tranſpadanis fructus. Terram non moroſe eligit, penè ubi nihil aliud ſeri poſſit. Nebulis & pruinis, ac frigore ultro aluntur amplitudine mirabili. Vidi XL libras excedentia. In cibis quidem noſtris pluribus modis commendantur, durant'q; ad alia ſinapis acrimonia domita, etiam coloribus picta præter ſuũ ſex aliis, purpureo quoq; nec q; aliud in cibis tingui decet. Genera eorum Græci duo prima fecere, maſculũ fœminum'q;, & ea ſerendi modo ex eodem ſemine. Denſiore enim ſatu maſculeſcere, item in terra difficili. Semen præſtantius quo ſubtilius. Species uero omnium tres.

Aut enim in latitudinem fundi, aut in rotũditatem glo bari. Tertiam ſpeciem ſylueſtrem appellauere, in longi tudinem radice procurrente, raphani ſimilitudine, et fo lio anguloſo ſcabróq; ſucco acri: qui circa meſſem exce ptus, oculos purgat, medetur caligini admixto lacte mulie rum. Frigore dulciora fieri exiſtimantur, et grandiora. Tepore in folia exeunt. Palma in Nurſino agro naſcẽ tibus. Taxatio in libras ſeſtertij ſinguli, & in penuria bini. Proxima in algido natis. Napi uero Amiternini, quorum eadem ferè natura, gaudent æque frigidis. Se runtur & ante calend. Martias in iugero ſextarij quа tuor. Diligentiores quinto ſulco napum ſeri iubent, rа pa quarto, utroque ſtercorato: Rapa lætiora fieri, ſi cũ palea ſeminentur. Serere nudum uolunt, precantem ſibi & uicinis ſerere ſe: Satus utrique generi iuſtus, inter duorum numinum dies feſtos, Neptuni atque Vulcani. ferunt́q; ſubtili obſeruatione, quota luna procedente hye me nix prima ceciderit, ſi totidem luminum die intra prædictum temporis ſpatium ſerantur, mire prouenire. Seruntur & uere in calidis atque humidis.

De lupino. Cap. XIIII.

Vpino eſt uſus proximus, cum ſit & homini
l & quadrupedum generi ungulas habenti cõ
munis. Remedium eius, ne metentes fugiat exi liendo, ut ab imbre tollatur. Nec ullius quæ ſeruntur na tura, aſſenſu terræ mirabilior eſt. Primum omnium cũ ſole quotidie circumagitur, horaſq; agricolis etiam nubi lo demonſtrat. Ter præterea floret. Terram amat, ter raq; operiri non uult. Et unum hoc ſeritur non arata, ubi fuerit maxime ſabuloſa & ſicca, atque etiam ha-

renosa. Coli utique non uult. Tellurem adeo amat, ut quamuis fructuoso solo coniectum inter folia uepresq; ad terram tamen radicæ perueniat. Pingue fœre hoc satu arua uineasq; diximus. Itaque adeo non eget fimo, ut optimi uicem repræsentet. Nihilq; aliud nullo impendio constat, ut quod ne serendi quidem gratia opus sit afferre. Protinus seritur ex aruo: ac ne spargi quidem postulat decidens sponte. Primumq; omnium seritur, nouissimum tollitur: utrunque septembri ferè mense, quia si non antecessit hyemem, frigoribus obnoxium est. Impune prætereaiacet, uel derelictum etiam, si non protinus secuti obruant imbres, ab omnibus animalibus amaritudine sua tutum. Plerũque tamen leui sulco integũt. Ex densiore terra rubricam maxime amat. Ad hanc alendam post tertium florem uerti debet, in sabulo post secundum. Cretosa tantum limosaq; odit, & in ijs non prouenit. Macératum calida aqua, homini in cibo est. Nam bouem unum modij singuli satiant, ualidumq; præstant: quando etiam impositum puerorum uentribus, pro remedio est. Condi in fumo maxime conuenit, quoniã in humido uermiculi umbilicum eius in sterilitatem castrant. Si depastum sit in fronde, inarari protinus solum opus est.

De uitia & eruo. Cap. XV.

Vitia pinguescunt arua, nec ipsa agricolis operosa: uno sulco sata, non sarritur, non stercoratur, nec aliud quàm deoccatur. Sationis eius tria tempora: Circa occasum arcturi, ut decembri mense pascat, tunc optime seritur in semen. Aeque nanque fert depasta. Secunda sato mense Ianuario est: nouissima

Martio, tum ad frondem utilissima. Siccitatem ex omnibus quæ seruntur maxime amat, non aspernatur etiam umbrosa. Ex semine eius, si lecta matura est, palea cæteris præfertur. Vitibus præripit succum, languescúntq;, si in arbustis seratur. Nec erui operosa cura est. Hoc amplius, quàm uitia runcatur, et ipsum medicaminis uim obtinens. Quippe per eruum diuum Augustum curatum, epistolis ipsius memoria extat. Sufficiunt singulis boum iugis modij quini sati. Martio mense satum, noxium esse bubus aiunt: Item autumno grauedinosum. Innoxium autem fieri primo uere satum.

De fœno Græco, & farragine, & de ocymo, & medica, & cytiso. Cap. XVI.

Trifolicia, hoc est fœnum Græcum sarificatione seritur, non altiore quatuor digitorum sulco: quantóq; peius tractatur, tanto prouenit melius. Rarum dictu, esse aliquid cui prosit negligentia. Id autem quod secale atque farrago appellatur, ocarī tantum desyderat. Secale Taurini sub alpibus asiam uocant, deterrimum, & tantum ad arcendum famem utile: fœcunda, sed gracili stipula, nigritia triste, sed pŏdere præcipuum. Admiscetur huic far, ut mitiget amarī tudinem eius, & tamen sic quoque ingratissimum uentri est. Nascitur qualicūque solo cum centesimo grano: ipsuḿq; pro lætamine est. Farrago ex recrementis farris prædensa seritur, admixta aliquando & uicia. Eadĕ in Africa fit ex hordeo. Omnia hæc pabularia: degeneranśq; ex leguminibus quæ uocatur craca: in tantum columbis grata, ut pastas ea negent fugituas illius loci fieri. Apud antiquos erat pabuli genus, quod Cato ocy-

mum uocat, quo sistebant alumn bubus. Id erat è pabulis segete uiridi desecta antequam gelaret. Sura Manilius id aliter interpretatur, & tradit fabæ modios decẽ, uitiæ duos, tantundem & ervilie in iugero autumno miscẽri & seri solitos. Melius & auena Græca, cui nõ cadit semen, admixta. Hoc uocatatum ocymum, boumq; causa seri solitum. Varro appellatum à celeritate proueniendi, à Græco quod ὠκὺς dicunt. Medica externa, etiã Græciæ, ut à Medis aduecta per bella Persarum, quæ Darius intulit, sed uel in primis dicenda: Tanta dos eius est, cum uno satu amplius, quàm tricenis annis duret. Similis est trifolio, caule foljsq; geniculata: quicquid in caule assurgit, folia contrahuntur. Vnum de ea & cytiso uolumen Amphilochus fecit confusim. Solum in quo seratur, elapidatum purgatumq; subigitur autumno: mox aratum & occatum integitur crate iterum & tertium, quinis diebus interpositis, & fimo addito. Poscit autem sicuum suauosumq;, uel riguum. Ita præparato seritur mense Maio, aliàs pruinis obnoxia. Opus est densitate seminis omnia occupari, internascentesq; herbas excludi. id præstant in iugera modia uicena. Cauendum ne aduret, terraq; protinus integi debet. Si sit hudum solum herbosumue, uincitur, & desciscit in pratum. Ideo protinus altitudine unciali herbis omnibus liberanda est manu potius, quàm sarculo. Secatur incipiẽs florere, & quoties refloruit. Id sexies euenit per annos, cum minimum quater. In semen maturescente prohibendum est, quia pabulum utilius est usque ad trimatũ. Verno seri debet, liberariq; cæteris herbis: ad trimatũ marris ad solũ radi. Itaq; reliquæ herbæ intereũt

ſine ipſius damno, propter altitudinem radicum. Si eui cerint herbæ remedium unicum eſt aratio, ſæpius uertẽ do, donec omnes aliæ radices intereant. Dari non ad ſa tietatem debet, ne repellere ſanguinem neceſſe ſit: Et uiridis utilior eſt. Areſcit ſurculoſe, ac poſtremo in pulue rem inutilem extenuatur. De cytiſo, cui & ipſi princi patus datur in pabulis, affatim diximus inter frutices. Et nunc frugum omnium natura peragenda eſt, cuius in parte de uitijs quoque dicatur.

De uitijs frugum & remedijs, & quid in quoque terræ genere debeat ſeri. Cap. XVII.

Rimum omnium frumenti uitium auena eſt, & hordeum in eam degenerat: ſicut ipſa frumenti fit inſtar: quippe cum Germaniæ populi edant eam, neque alia pulte uiuant. Soli maxime cœli q; humore hoc euenit uitium. Sequentem cauſam habet imbecillitas ſeminis, cum diutius retentum eſt terra, prius quàm erumpat. Eadem eſt ratio, ſi carioſum fuit cum ſereretur. Prima autẽ ſtatim eruptione agnoſcitur, ex quo apparet in radice eſſe cauſam. Eſt & aliud ex uicino auenæ uitium, cum amplitudine inchoata granum, ſed nondum matura prius quàm roboretur corpus, afflatu noxio caſſum & inane à ſpica euaneſcit quodam abortiuo. Venti autem tribus temporibus nocent frumento & hordeo: In flore aut protinus cum de floruere, uel matureſcere incipientibus. Tum enim exinaniunt grana. Prioribus cauſis naſci prohibent. Nocet & ſol creber è nube: Naſcuntur & uermiculi in radice, cum ſementem imbribus ſecutus incluſerit repentinus calor humorem. Giguuntur & in grano, cum ſpicæ in

pluuijs calor inferuescit. Est & cantharus dictus scarabeus paruus, frumenta erodens. Omnia ea animalia cum cibo deficiunt. Oleum, pix, adeps, contraria seminibus: cauēdumq; ne contacta eis serantur. Imber in herba utilis tantum: Florentibus autem frumento & hordeo nocet, leguminibus innocuus, præterquā ciceri. Maturescentia frumenta imbre læduntur, & hordeum magis. Nascitur & herba alba, panico similis, occupans arua, pecori quoque mortifera. Nam lolium & tribulos, & carduos lappasq;, non magis quàm rubos, inter frugum morbos potius quàm inter ipsius terræ pestes numerauerim. Cœleste frugum uinearumq; malum, nullo minus noxium est rubigo. Frequentissima hæc in roscido tractu, conuallibusq;, ac perflatum non habentibus. E` diuerso carent ea uentosa & excelsa. Inter uitia segetum & luxuria est, cum onerata fertilitate procumbunt. Commune autem omnium satorum uitium urica, etiam ciceris, cum salsilaginem eius abluendo imber dulcius id facit. Est herba quæ cicer enecat & erium, circūligando se, uocatur orobanche: Triticum simili modo æra: Hordeum festuca quæ uocatur æglops: Lentem herba securidaca, quam Græci à similitudine pelecinon uocant. Et hæ quidem complexu necant. Circa Philippos autem ateramon nominant in pingui solo herbam, qua faba necatur: teramon, qua in macro, cum udam quidā uentus afflauit. Aeræ granum minimum est in corticæ aculeato. Cum est in pane, celerrime uertigines facit: Aiunt q; in Asia & Græcia balneatores cum uelint turbam pellere, carbonibus id semen imiçere. Nascitur & phalangius in eruo, bestiola aranei generis, si hyems

aquosa sit. Limaces nascuntur in uitia: & aliquando è terra cochleæ minutæ, mirum in modum erodentes eã. Et morbi quidem ferè hi sunt. Remedia eorum quæcunque pertinent ad herbas, in sarculo, & cum semen iactatur cinere. Quæ uero in semine & circa radicem cõsistunt, præcedente cura cauentur. Vino ante semina perfusa, minus ægrotare existimant. Virgilius nitro & amurca perfundi iubet famam: sic etiam grandescere promittit. Quidam uero si triduo ante satum urina & aqua maceretur, præcipue adolescere putant. Ter quidẽ sarritam modium fractæ è modio solidæ reddere. Reliqua semina cupressi folijs tusis si misceantur, nõ esse uermiculis obnoxia, nec si interlunio serantur. Multi ad milij remedia, rubetam noctu aruo circumferri iubent prius, quàm sarriatur, defodiq; in medio inclusam uase fictili: ita nec passerem, nec uermem nocere: sed eruẽdam priusquam metatur, alioqui amarum fieri. Quin et armo talpæ contacta semina uberiora esse. Democritus succo herbæ, quæ appellatur aizoon in tegulis nascens tabulis'ue, latine uero sedum aut digitellum, medicata seri iubet omnia semina. Vulgo uero, si dulcedo noceat, & uermes radicibus inhæreant, remedium est amurca pura, ac sine sale spargere, deinde sarrire. Si in articulum seges ire cœperit, runcare, ne herbæ uincant. Pestẽ à milio atq; panico sturnorũ passerum'ue agmina scio abigi herba, cuius nomen est ignotum, in quatuor angulis segetis defossa, mirum dictu, ut omnino nulla auis intret. Mures abiguntur cinere mustelæ, uel felis diluto, & semine sparso, uel decoctarum aqua. Sed redolet uirus animalium eorum etiam in pane. Ob id felle bubu

lo semina attingi utilius putant. Rubigo quidem, maxima segetum pestis, lauri ramis in aruo defixis, transit in earum folia ex aruis. Luxuria segetum castigatur dente pecoris in herba duntaxat, & depastæ quidē uel sæpius nullam in spica iniuriā sentiunt. Retonsarum uero etiam semel, omnino certum est, granum longius fieri, sed inane cassumq;, ac satum non nasci. Babylone tamen bis secant, tertio depascunt, alioqui folia tantum fierent. Sic quoq; cum quinquagesimo fœnore messes reddit exilitas soli: uerum diligentioribus cum centesimo quinquagesimo. Neque est cura difficilis, quàm diutissime aqua rigandi, ut præpinguis & densa ubertas diluatur. Limum autem non inuehunt Euphrates Tigrisq;, sicut in Aegypto Nilus. Nec terra ipsa herbas gignit. Vbertatis tamen tantæ sunt, ut sequente anno sponte restibilis fiat seges, impressis uestigio seminibus: quæ tanta soli differentia admonet terræ genera in fruges describere. Igitur Catonis hæc sententia est, In agro crasso & læto frumentum seri. Si uero nebulosus sit idē, raphanum, milium, panicum in frigido & aquoso prius serendum, postea in calido. In solo autem rubricoso, uel pullo, uel harenoso, si non sit aquosum, lupinum. In creta & rubrica, & aquosiore agro adoreum. In sicco & non herboso, nec umbroso, triticum. In solo ualido fabam. Vitio uero quamminime in aquoso herbidoq;. Siliginem et triticum in loco aperto editoq;, qui sole quamdiutissime torreatur. Lentem in frutectoso & rubricoso, qui non sit herbidus. Hordeum in nouali, & in aruo quod restibile possit fieri: trimestre, ubi sementem maturam facere non possit, & cuius

crassitudo sit restibilis. Subtilis & illa sententia, Serenda ea in tenuiore terra, quæ non multo indigent succo, ut cytisas & cicer, exceptis leguminibus quæ uelluntur è terra, non subsecantur. Vnde & legumina appellata, quia ita leguntur. In pinqui autem, quæ cibi sunt maioris, ut olus, triticum, siligo, linum. Sic ergo tenue solum hordeo dabitur, minus enim alimenti radix poscit: leuior terra densiorq; tritico. In loco humili far adoreum, potius quàm triticum seretur: temperato, & triticum et hordeum. Colles robustius, sed minus reddunt triticum. Far & siligo, & cretosum et uliginosum solũ sortiũtur.

De prodigijs frugum, & arandi disciplina, & uomerum generibus. Cap. XVIII.

IT in frugibus ostentum semel (quod equidem e iueneri) accidit, P. Aelio, Cn. Cornelio COSS. quo anno superatus est Annibal. In arboribus enim tunc nata produntur frumenta. & quoniam de frugum terræq; generibus abũde diximus, nunc de arandi ratione dicemus, ante omnia Aegypti facilitate commemorata. Nilus ibi coloni uice fungens, euagari incipit, ut diximus, à solstitio aut noua luna, ac primo lẽte, deinde uehementius quamdiu in leone sol est. Mox pigrescit in uirginem transgresso, atque in libra residet. Si duodecim cubitos non excessit, fames certa est. Nec minus si XVI exuperauit. Tanto enim tardius decedit, quanto abundantius creuit, & sementem arcet. Vulgo credebatur ab eius decessu serere solitos, mox sues impellere uestigijs semina deprimentes: & in madido solo credo antiquitus factitatum. Nunc quoq; no multo grauiore

uiore opera, sed tamen inarari certum est abiecta prius semina in limo digressi amnis, hoc est Nouembri mẽse incipiente: postea pauci runcant, quod botanismon uocant. Reliqua pars non nisi cum fulcæ arua uisit paulo ante Calend. Aprilis. Peragitur autem messis mense Maio, stipula nunquam cubitali. Quippe sabulum subest, granumq; limo tantum contingetur. Excellentius Thebaidis regioni frumentum, quoniam palustris Aegyptus. Similis ratio, sed felicitas maior Babyloniæ Seleuciæ, Euphrate atque Tigri restagnantibus, quoniam ibi rigandi modus manu temperatur. Syria quoque tenui sulco arat, cum multifariam in Italia octoni boues ad singulos uomeres anhelent. In omni quidem parte culturæ, sed in hac quidem maxime ualet oraculum illud, Quid quæque regio patiatur. Vomerum plura genera, Culter uocatur, prædensam, prius quàm proscindatur, terram secans, futurisq; sulcis uestigia præscribens incisuris, quas resupinus in arando mordeat uomer. Alterum genus est uulgare, rostrati uectis. Tertium in solo facili, nec toto porrectum dentali, sed exigua cuspide in rostro. Latior hæc quarto generi, sed exactior in mucronem fastigiata, eodemq; gladio scindens solum, & acie laterum radices herbarum secans: id non pridem inuentum in Rhetia. Galliæ uero duas addiderunt rotulas, quod genus uocant planarati. Cuspis effigiem palæ habet. Serunt ita non nisi culta terra, & ferè noua. Latitudo uomeris cespites uersat. Semen protinus inijciunt, cratesq; dentatas super trahunt. Nec sarrienda sunt hoc modo sata, sed porcellis binis ternisq; sic arant. Vno boum iugo censeri anno facilis soli quadragena iuge-

ra, difficilis tricæna, iustum est.

De temporibus arandi, et iunctione boū. Cap. XIX.

IN arando magnopere seruandum est Catonis oraculum. Quid est primum? Agrum bene colere. Quid secūdum? Bene arare. Quid tertium? Stercorare. Sulco uario ne ares. Tēpestiue ares. Tepidioribus locis à bruma proscindi arua oportet, frigidioribus ab æquinoctio uerno. Et maturius sicca regione, quàm humida. Maturius densa terra, quàm soluta, pingui quàm macra. Vbi siccæ & graues æstates, terra cretosa aut gracilis, utilius inter solstitium & autūni æquinoctium aratur. Vbi leues æstus, frequentes imbres, pingue herbosumq; solum, ibi melius caloribus. Altum & graue solum etiam hyeme moueri placet: tenue ualde & aridum, paulo ante sationis tempus. Sunt & hic suæ leges. Lutosam terram ne tangito. Vi omni arato. Prius quàm ares proscindito. Hoc utilitatem habet, quòd inuerso cæspite herbarum radices necantur. Quidam utiq; ab æquinoctio uerno proscindi uolunt, Quod uere semel aratum est, à temporis argumento ueruactū uocatur. Hoc in nouali atque requieto necessarium est. Nouale est, quod alternis annis seritur. Araturos boues quàm arctissime iūgi oportet, ut capitibus sublatis arēt: sic minime colla contundunt. Si inter arbores uitesq; aretur, fiscellis capistrari, ne germinum tenera præcerpant, Securiculam insitiuam pendere, qua intercidātur radices. Hoc melius quàm conuelli aratro, bouesq; luctari. In arando uersum peragi, nec striare in actu sæpius. iustum est proscindi sulco, dodrantali iugerum uno

die, iterari sesquiugerum, si sit facilitas: si minus, pro scindi semissem, iterari assem: quando & animalium labori natura leges statuit. Omne aruum rectis sulcis, mox & obliquis subigi debet. In collibus transuerso tantum monte aratur, sed modo in superiora, modo in inferiora rostrante uomere, Tantumq; est laboris homini, ut etiam boum uice fungatur. Certe sine hoc animali montanæ gentes sarculis arant. Arator, nisi incuruus, præuaricatur. Inde translatum hoc crimen in forum. Ibi itaque caueatur, ubi inuentum est. Pungat uomerem subinde stimulus cuspidatus rulla. Scăna inter duos sulcos cruda ne relinquantur, glebæ ne exultent. Male aratur aruum, quod satis frugibus occandum est. Id demum recte subactum erit, ubi non intelligetur utrò uomer ierit. In usu est, et collicias interponere, si ita locus poscat, ampliore sulco, quæ in fossas aquam deducant.

De occando, & quodam arationis genere, & iteratione, & resectione. Cap. XX.

a Ratione per transuersum iterata, occatio sequitur, ubi res poscit, crate uel rastro, & sato semine iteratio. Hæc quoq; ubi consuetudo patitur, crate dentata, uel tabula aratro adnexa, quod uocant lirare, operientes semina: unde primum appellata deliratio est. Quarto seri sulco Virgilius existimatur uoluisse, cum dixit optimam esse segetem, quæ bis solem, bis frigora sensisset. Spissius solum, sicut plerunque in Italia, quinto sulco seri melius est, in Thuscis uero nono. At fabam & uiciam non proscisso serere sine damno, compĕdium operæ est. Non omittemus unam etiănũ arădi

rationem, in transpadana Italia bellorum iniuria excogitatam. Salassi cum subiectos alpibus depopularentur agros, panicum miliumq; iam excrescens tentauere. Posiquam respuebat natura inararunt. At illæ messes duplicatæ docuere, quod nunc uocant artrare, id est aratrare, ut credo tunc dictum. Hoc fit uel incipiente culmo, cum iam is bina ternáue emiserit folia. Nec recens subtrahemus exemplum, in Treuerico agro tertio ante hunc annum compertum. Nam cum hyeme prægelida captæ segetes essent, resecuerunt, resarrientes cãpos mense Martio, uberrimasq; messes habuerunt. Nunc reliqua cultura tradetur per genera frugum.

De cultura terræ. Cap. XXI.

Ilignem, far, triticum, semen, hordeum occato, sarrito, rũcato quibus dictum erit diebus. Singulæ operæ cuique generi in iugero sufficient. Sarculatio induratam hyberno rigore soli tristitiã laxat temporibus uernis, nouosq; soles admittit. Qui sarriet, caueat ne frumenti radices suffodiat. Triticum hordeum, semen, fabam bis sarrire melius. Runcatio cũ seges in articulo est euulsis inutilibus herbis, frugum radicem uindicat, segetemq; discernit à cespite. Leguminum cicer eadem quæ far desyderat. Faba runcari nõ gestit, quoniam euincit herbas. lupinum runcatur tantum. Milium, panicum occatur & sarritur, non iteratur, non runcatur: silicia & faseoli occantur tantum. Sunt genera terræ, quarum ubertas pectinari segetem in herba cogat. Cratis & hoc genus, dentatæ stilis ferreis. Eadem nihilominus & depascuntur. Quæ depasta sunt, sarculo iterum excitari necessariũ. At in Bactris, Afri-

ca, Cyrene, omnia hæc superuacua fecit indulgentia cœli, & à semente non nisi nonis mensibus in aream redeunt, quia siccitas cœrcet herbas, fruges nocturno tactas rore nutriens. Vergilius alternis cessare arua suadet: & hoc, si patiantur ruris spatia, utilissimum procul dubio est. Quod si neget conditio, far serendum, unde lupinum aut uitia aut faba sublata sint, & quæ terram faciant lætiorem. In primisq; & hoc notandum, quædam propter alia seri obiter: sed parum prouenire prioribus diximus uolumine, ne eadem sæpius dicantur. Plurimum enim refert soli cuiusque ratio.

De summa fertilitate, & bifera uite, & aquarum differentia. Cap. XXII.

Iuitas Africæ in medijs harenis, petentibus Syrteis Leptinq; magnam, uocatur Tacape, felici super omne miraculum riguo solo: ternis ferè M. pass. in omnem partem fons abundat, largus quidem, sed certis horarum spatijs dispensatus incolas. Palmæ ibi prægrandi subditur olea, huic ficus, fico punica, illi uitis, sub uite seritur frumentum, mox legumen, demum olus, omnia eodē anno, omniaq; aliena umbra alūtur. Quaterna cubita eius soli in quadratum, nec ut à porrectis metiantur digitis, sed in pugnum contractis, quaternis denarijs uenundantur. Super omnia est, biferam uitem bis anno uindemiare. Et nisi multiplici partu exinaniatur ubertas, pereunt luxuria singuli fructus. Nunc uero toto anno metitur aliquid. Constatq; fertilitati non occurrere homines. Aquarum quoque differentia magna riguis est. In Narbonē si prouincia nobilis fons Orge nomine est. In eo herbæ

nascuntur in tantum expetitæ bubus, ut mersis capitibus totis eas quærant. Sed illas in aqua nascentes certum est non nisi imbribus ali. Ergo quisque suam terram aquamq; nouerit.

De *qualitate terræ & stercoratione. Cap.* XXIII.

Si fuerit illa terra quam appellauimus tenerам, poterit sublato hordeo milium seri, eo cõdito raphanus: his sublatis hordeum uel triticum, sicut in Campania: satisq; talis terra aratur cum seritur. Alius ordo, ut ubi adoreum fuerit, cesset IIII *mensibus hybernis, & uernam fabam recipiat, aut ante hyemalem ne cesset. Necnon minus pinguis alternari potest ita, si frumento sublato legumen tertio seratur. Gracilior & in annum tertium cesset. Frumentum quidam seri uetant, nisi in ea quæ proximo anno quieuerit. Maximam huius loci partem stercorationis obtinet ratio, de qua & priori diximus uolumine. Hoc tantum unum in confesso est, nisi stercorato seri non oportere, quanquam & hic leges sint propriæ. Miliũ, panicum, rapa, napus, nisi in stercorato non serantur. Non stercorato frumentum potius quàm hordeum serito, Item in noualibus, tametsi in illis fabam seri uolunt, eandẽ ubicunque, quàm recentissime stercorato solo. Autumno ali quid saturus, Septembri mense fimum inaret post imbrem. Vtique si uerno erit saturus, per hyemem fimum dispouat. Iustum est uehes* XVIII *iugero tribui: dispergere autem prius quàm aresçat, aut iactato semine. Si hæc omissa sit stercoratio, sequẽs est prius quàm serat, ante pulucrem. Quod ut hanc quoque curam determinemus, iustum est singulas uehes fimi denario ire, in sin-*

qualas pecudes minores, in maiores denas: nisi contingat hoc, male substrauisse pecori colonum appareat. Sūt qui optime stercorari putent, sub dio retibus inclusa pecorū mansione. Ager si non stercoratur, alget. Si nimium stercoratus est, aduritur: satiusq; est id sæpe, quàm supra modum facere. Quo calidius solum est, eo minus addi stercoris, ratio est.

De bonitate seminum, et disciplina seminandi, et quantum ex quoque genere frumenti in iugero serendū, & de temporibus serendi. Cap. XXIIII.

Semen optimum anniculum, bimum deterius, trimum pessimum, ultra sterile: & in uno omniū definita genere ratio est. Quod in ima area subsedit, ad semen reseruandum est. Id enim optimum, quoniam grauissimum: neque alio modo utilius discernitur. Quæ spica per internalla semina habebit, abijcietur. Optimum granum quod rubet, & dentibus fractum eundem habet colorem: Deterius, cui plus intus albi est. Certum terras alias plus seminis recipere, alias minus. Religiosumq; inde primum colonis augurium, cum auidius accipiat, esurire creditur, & comesse semen. Sationem locis humidis celerius fieri ratio est, ne semen imbre putrescat. Sicas serius, ut pluuiæ sequantur: ne diu iacens atque non concipiens, uanescat. Itemq; festinata satione densum spargi semen, quia tarde concipiat: Serotina rarum, quia densitate nimia necetur. Artis quoque cuiusdam est, æqualiter spargere. Manus utiq; cōgruere debet cum gradu, semperq; cum dextro pede. Fit quoq; quorundā occulta ratione,

quod sors genialis atque fœcunda est. Nō transferendum est ex frigidis locis semen in calida, neque ex præcoquibus in serotina: idq; in contrarium præcepere quidam falsa diligentia. Serere in iugero temperati soli iustum est tritici aut siliginis modios V, farris aut seminis (quod frumenti genus ita appellamus) X, hordei VI. Fabæ quintā partē amplius, quàm tritici, uiciæ XII, ciceris & cicerculæ & pisi III, lupini X, lentis III, sed hāc cū fimo arido seri uolūt, erui VI, siliciæ VI, fasseolorum IIII, pabuli XX: milij, panici sextarios quatuor. Pingui solo plus, gracili minus. Est & alia distinctio. In denso, aut cretoso, aut uliginoso solo, tritici aut siliginis modios VI. In soluta terra & nuda, et sicca, & læta, quatuor. Macies enim soli maior, nisi rarū culmum habeat, spicam mitem facit & inanem. Pinguia arua ex una seminis radice fruticem numerosum fundunt, densamq; segetem è raro semine emittunt. Ergo inter quatuor & sex modios pro natura soli, alij quinq; non minus seri, pluresue recipiunt: item in consito, aut cliuoso, ut in macro. Huc pertinet oraculum illud magnopere custodiendum, Segetem ne defruges. Adiecit ijs Accius in praxidico, ut sereretur, cum luna esset in ariete, geminis, leone, libra, aquario: Zoroastres sole XII partes scorpionis transgresso, cum luna esset in tauro. Sequitur huc dilata & maxima indigens cura de tempore fruges serendi quæstio, magnaq; ex parte ratione syderum connexa. Quam ob rem sententias omnium in primis ad id pertinentes exponemus. Hesiodus, qui princeps omnium de agricultura præcepit, unum tempus serendi tradidit à uergiliarum occasu. Scribebat enim in

Bœotia Helladis, ubi ita seri diximus. Inter diligentissimos conuenit, ut in alitum quadrupedumq; genitura, esse quosdam ad conceptum impetus terræ. Hos Græci ita definiunt, cum sit calida & humida. Virgilius triticum, & far à uergiliarum occasu seri iubet, hordeum inter æquinoctium autumni & brumam: uiciam uero, faseolos & lentem, Boote occidente. Quo fit, ut horum syderum aliorumq; exortus & occasus digerendi sint in suos dies. Sunt qui & ante uergiliarum occasum seri iubeant, duntaxat in arida terra, calidisq; prouincijs. Custodiri enim semen corrumpente humore, & à proximo imbre uno die erumpere. Alij statim ab occasu uergiliarum sequi imbres, à septimo ferè die. Aliqui in frigidis ab æquinoctio autumni, in calidis serius, ne ante hyemem luxuriet. Inter omnes conuenit circa brumam serendum non esse, magno argumento: quoniam hyberna semina, cum ante brumam sata sint, septimo die erumpant: si post brumam, uix XL. Sunt qui properent, atque ita pronuncient, festinatam sementem sæpe decipere, serotinam semper. E contrario alij, uel uere potius serẽdum, quàm male in autumno. Atque ubi fuerit necesse, inter fauonium & uernum æquinoctium. Quidam omissa cœlesti cura ut inutili, temporibus desiniunt. Vere linum & auenam, & papauer: atque uti nunc etiã transpadani seruant, usque in quinquatrus, fabam: siliginem Nouembri mense, Far Septembri extremo usque in Idus Octobris. Alij post hunc diem in Calend. Nouembris. Ita his nulla naturæ cura est, illis nimia & ideo cæca subtilitas, cum res inter rusticos geratur, literarumq; expertes, non modo syderum. Et cõ-

fi tendum est, cœlo maximè constare ea: quippe Virgilio iubēte prædiscì uentos ante omnia, ac syderum mores, neque aliter, quàm nauigantibus seruari. Spes ardua et immensa, miscerì posse cœlestem diuinitatem imperitiæ, sed tentanda tam grandi uitæ emolumento. Prius tamen syderalis difficultas, quam sensere etiam periti, subijcienda contemplationi est: quo deinde lætior mens discedat à cœlo, & facta sentiat, quæ futura prænoscì non possint.

Digestio syderum in noctes & dies. Cap. XXV.

Primum omnium dierum ipsorum anni, solisq; motus propè inexplicabilis ratio est: ad CCCLXV adjiciunt etiamnum intercalarios diei noctisq; quadrantes. Ita fit, ut tradi non possint certa syderum tempora. Accedit confessa rerum obscuritas, nunc præcurrente, nec paucis diebus, tempestatum significatu, quod prochemasin Græci uocant: nunc postueniente, quod epichemasin: & plerunq; aliàs citius, aliàs tardius cœli effectu ad terram deciduo: unde uulgo serenitate reddita, confectum sydus audimus. Præterea cum omnia hæc statis syderibus cœloq; affixis constent, interueniunt motu stellarum grandines, imbres, & ipsi non leui effectu ut docuimus, turbantq; conceptæ spei ordinem. Idq; ne nobis tantum putemus accidere, & reliqua fallit animalia sagaciora circa hoc, ut quo uita eorum constet: æstuasq; alites præposteri aut præproperi rigores necant, hybernas æstus. Ideo Virgilius errantiū quoque syderum rationem ediscendam præcipit, admonens obseruandum frigidæ Saturni stellæ transitum. Sunt qui certissimum ueris indicium arbitrentur ob in-

firmitatem animalis, papilionis prouentum. Ideo ipso anno cum commentaremur hæc, notatum est, prouentum eorum ter repetito frigore extinctum, aduenasq; uolucres ad VI Calend. Februarij spem ueris attulisse, mox sæuissima hyeme conflictatas. Res anceps primum omnium à cœlo peti legem, deinde eam argumentis esse quærendam. Super omnia est mundi conuexitatis, terrarumq; globi differentia, eodem sydere alio tempore aliis aperiente se gentibus. Quo fit, ut causa eius non iisdem diebus ubique ualeat. Addidere difficultatem et autores, diuersis in locis obseruãdo, mox etiam in iisdẽ diuersa prodendo. Tres autem fuere sectæ, Chaldæa, Aegyptia, Græca. His addidit apud nos quartam Cæsar dictator, annos ad solis cursum redigens singulos, Sosigene perito scientiæ eius adhibito. Et ea ipsa ratio postea comperto errore correcta est: ita ut XII annis continuis non intercalaretur: quia cœperat sydera annus morari, qui prius antecedebat. Et Sosigenes ipse trinis commentationibus, quanquam diligentior esset cæteris, non cessauit tamen addubitare ipse semet corrigendo. Autores prodidere ea, quos prætexuimus uolumini huic, raro ullius sententia cum alio congruere. Minus hoc in reliquis mirum, quos diuersi excusauerint tractus. Eorum qui in eadem regione dissidere, unam discordiam ponemus exempli gratia, Occasum matutinum uergiliarum Hesiodus (nam huius quoque nomine extat Astrologia) tradidit fieri, cum æquinoctium autumni conficeretur, Thales XXV die ab æquinoctio, Anaximander XXIX, Euctemon XLVIII. Nos sequemur obseruationem Cæsaris, maximeq; hæc erit

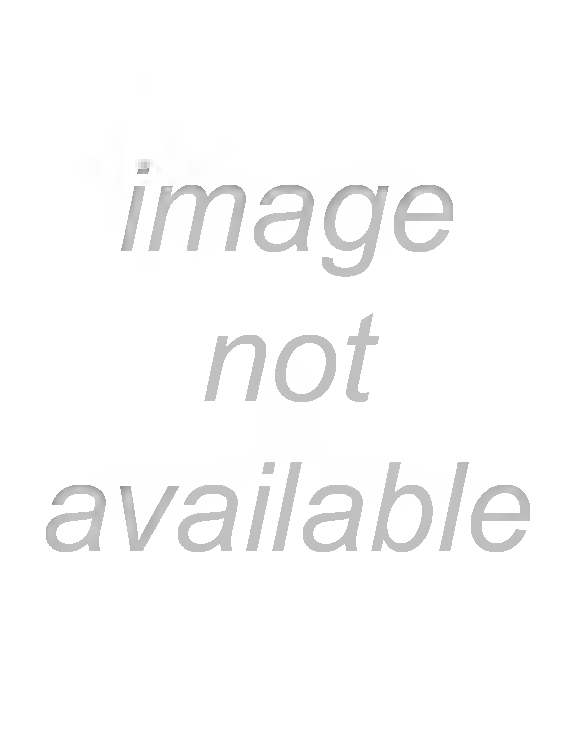
image
not
available

illud occultationem potius, q̃ occasum. Alio modo quo die incipiunt apparere uel desinunt, oriente sole uel occidẽte, matutini uespertiniue cognominati, prout alterutris eorũ mane uel crepusculo contingit. Dodrantes horarũ, cum minimum, interualla ea desyderant ante solis ortũ, uel post occasum, ut aspici possint. Præterea his quædam exoriuntur et occidunt. Omnis q; sermo de his est stellis, quas adhærere cœlo diximus. Cardo temporum quadripartita anni distinctione constat, per incrementa lucis. Augetur hæc à bruma, et æquatur noctibus uerno æquinoctio diebus XC horis tribus. Deinde superat noctes ad solstitium diebus XCIII horis XII usque ad æquinoctium autumni. Et tum æquata die procedit ex eo ad brumam diebus LXXXIX horis III. Horæ nunc in omni accessione æquinoctiales, non cuiuscunq; diei significantur: omnes q; eæ differentiæ fiunt in octauis partibus signorum, Bruma capricorni, ab VIII calend. Ianuarij ferè: æquinoctiũ uernum, arietis: solstitium, cancri: alterum q; æquinoctium, libræ: qui & ipsi dies raro non aliquos tempestatum significatus habent. Rursus hi cardines singulis etiamnum articulis temporum diuiduntur, per media omnes dierũ spatia. Quoniam inter solstitium & æquinoctium autumni, fidiculæ occasus autumnum inchoat die XLV. At ab æquinoctio eo ad brumam, uergiliarum matutinus occasus hyemem die XLIII. Inter brumam & æquinoctium die XLV flatus fauonij uernum tempus. Ab æquinoctio uerno initium æstatis die XLVIII uergiliarum exortus matutinus. Nos incipiemus à sementibus frumenti, hoc est uergiliarum occasu matutino. Nec deinde paruorũ sy-

derum mentione concidenda ratio est, & difficultas rerum augenda, cum sydus uehemens Orionis ijsdē diebus longo decedat spatio. Sementibus tempora plerique præsumunt, & ab XI die autumnalis æquinoctij fruges serunt, aduenientē coronæ exortu, continuis diebus certo propè imbrium promissio. Xenophon non antequā deus signum dederit. Hæc Cicero Nouembris imbre fieri interpretatus est, cum sit uera ratio non prius serēdi, quàm folia cœperint decidere. Hoc ipso uergiliarum occasu fieri putant. Aliqui ad III Idus Nouembris, ut diximus seruant, quoniam id sydus etiam uestis, instituris est, & est in cœlo notatu facillimum. Ergo ex occasu eius de hyeme augurantur, quibus est cura insidiandi negociatoris auaritia. Nubilo occasu pluuiosam hyemem denunciat, statimq; augent lacernarum pretia: sereno asperam, & reliquarum uestium accendunt. Sed ille in docilis cœli agricola, hoc signum habeat inter suos uepres, humumq; suam aspiciens, cum folia uiderit decidua. Sic indicatur anni temperies, alibi maturius. Ita enim sentitur, ut cœli lociq; efficat natura: idq; in hac ratione præcellit, quod eadem & in mundo publica est, & unicuique loco peculiaris. Miretur hoc qui non meminerit ipso brumali die pulegium in carnarijs florere: adeo nihil occultum esse natura uoluit. Et serendi igitur hoc dedit signum. Hæc est uera interpretatio, argumentum naturæ secum afferens. Quippe sic terram petisuadet, promittitq; quandam stercoris uicem, et contra rigores terram flatusq; operiri à se nunciat, & monet festinari. Varro in fabæ utique satu hanc obseruationem custodiri præcipit. Alij plena luna serendam. Lentem

uero à XXV ad XXX. Viciam quoque ijsdem lunæ diebus. Ita demum sine limacibus fore. Quidam pabuli causa sic seri iubent, seminis autem uere. Est & alia manifestior ratio, mirabiliore naturæ prouidētia, in qua Ciceronis sententiam ipsius uerbi subsignabimus.

Iam uero semper uiridis, semperq; grauata
Lenti scus, triplici solita est grandescere fœtu:
Ter fruges fund s, tria tempora monstrat arandi.

Ex his unum hoc erit idem & lino & papaueri serendo. Cato de papauere ita tradit: Virgas & sarmenta, quæ tibi in satione superāt, in segete comburito. Vbi eas combusseris, ibi papauer serito syluestre: quod in miro usu est melle decoctum ad faucium remedia. Visq; somnifera etiam satiuo. Et hactenus de hyberna semente.

Replicatio totius culturæ, et quid quoque mense in agro fieri oporteat. Cap. XXVI.

Verum ut pariter omnis culturæ quoddam breuiarium peragatur, eodem tempore conuenit & arbores stercorare, accumulare item uineas: sufficit in iugerum opera: & ubi patietur loci ratio, arbusta ac uineas putare, seminarijs solum bipalio præparare, incilia aperire, aquam de agro pellere, torcular lauare et recondere. A calend. Nouēbris gallinis oua supponere nolito, donec bruma cōficiatur. In eū diem terna dena subijcito æstate tota, hyeme pauciora, nō tñ infra nouena. Democritus talē futurā hyemem arbitratur, qualis fuerit brumæ dies, & circa eum terni: item solstitio æstatem. Circa brumam plerisque bis septem halcyonum fœtura uentorum quiete mollius cœlum: sed et in his et

in alijs omnibus ex euentu significationum intelligi sydera debebunt, non ad dies utique præfinitos expectari tempestatum uadimonia. Per *brumam uitem ne colito.* Vina *tum defecari, uel etiam diffundi* Hyginus *suadet à confecta ea septimo die, utique si septima luna competat.* Cerasa *circa brumam seri.* Bubus *glandem tunc aspergi conuenit in iuga singula modios* CCXL. *Largior ualetudinem infestat, & quocunque tempore detur, si minus* XXX *diebus continuis data sit, narrant uerna scabie pœnitere.* Materiei *cædendæ tempus hoc dedimus.* Reliqua *opera nocturna maxime uiglia constant, cum sint noctis tanto ampliores.* Qualos, *crates, fiscinas texere.* Faces *incidere.* Ridicas *præparare interdiu* XXX, *palos* LX. In *lucubratione uespertina ridicas* V, *palos* X. *totidē antelucana.* A *bruma in fauonium Cæsari nobilia sydera significant,* III *calend.* Ianuarij *matutino canis occidens.* Quo *die Atticæ & finitimis regionibus aquila uesperi occidere traditur.* Pridie *nonas* Ianuarij *Cæsari delphinus matutino exoritur, & postero die fidicula, quo Aegypto sagitta uesperi occidit.* Item *ad* VI *Idus* Ianuar. *eiusdem delphini uespertino occasu continui dies hyemant Italiæ, et cum sol in aquarium sentiatur transire, quod fere* XVI *calend.* Febr. *euenit:* VIII *calend. stella regia appellata* Tuberoni *in pectore leonis occidit matutino.* Et *pridie nonas* Feb. *fidicula uesperi.* Huius *temporis nouissimis diebus, ubicunque patietur cœli ratio, terram ad rosarum & uineæ satum uertere bipalio oportet.* Iugero *operæ* LX *sufficiunt.* Fossas *purgare, aut nouas facere.* Antelucanis *ferramenta acuere, manubria aptare, dolia quassa sarcire,*

ipsorumq;

ipsorumq; laminas scabendo purgare, aut nouas facere. A fauonio in æquinoctium uernum Cæsari significat XVII calend. Martij triduum uarie. Et VIII calen. hirundinis uisu, & postero die Arcturi exortu uespertino. Item III nonas Martij Cæsar cancri exortu id fieri obseruauit. Maior pars autorum uindemiatoris emersu VIII Idus aquilonij piscis exortu, & postero die Orionis. In Attica miluium apparere obseruatur. Cæsar & Idus Martias ferales sibi annotauit scorpionis occasu: XV uero calend. Aprilis Italiæ miluum ostendi, XII calend. equum occidere matutino. Hoc interuallum temporis uegetissimum agricolis, maximeq; operosum est, in quo præcipue falluntur. Neque enim eo die uocantur ad munia, quo fauonius flare debeat, sed quo cœperit. Hoc acri intentione seruandum est. Hoc illo mense signum deus habet, obseruatione minime fallaci aut dubia, si quis attendat. Vnde spiret is uentus, quaq; parte ueniat, diximus secundo uolumine, & dicemus mox paulo operosius. Interim ab eo die (quisquis ille fuerit) quo flare cœperit, non utique VI Idus Febr. sed siue antequam uer præuenerit, siue postquam hyemarit, post eam diem, inquam, innumera rusticos cura distringat, & prima quæque peragantur, quæ differri nequeunt. Trimestria seratur. Vites putentur, qua diximus ratione. Oleæ curentur. Poma serantur inseranturq;. Vineæ pastinentur. Semina digerantur. instaurentur alia. Harundines, salices, geniste serantur cædanturq;. Serantur uero ulmi, populi, platani, uti dictum est. Tum & segetes conuenit purgare, sarrire hybernas fruges, maximeq; far. Lex certa in eo cum quatuor fibrarum esse

cæperit. Faba uero non antequam trium foliorũ. Tunc quoque leui sarculo purgare uerius, quàm fodere. Florẽtem utique XV primis diebus non attingere. Hordeum nisi sit siccum, ne ferito. Putationem æquinoctio peractã habeto. Vineæ iugerum quaternæ operæ putant, alligantq; In arbusto singulæ operæ arbores XV. Eodem Eodem hoc tempore hortorũ rosariorumq; cura est, quæ separatim proximis uoluminibus dicetur, eodẽ & topiariorum. Tunc optime scrobes fiunt. Terra in futurum proscinditur, Virgilio maxime autore, ut glebas sol coquat. Vtilior sententia, quæ non nisi temperatum solũ in medio uere arari iubet: quoniam in pingui statum sulcos occupant herbæ, gracili insecuti æstus exiccant: tum nanque sucum uenturis seminibus auferunt. Talia autumno melius arari certum est. Cato uerna opera sic dissinit: scrobes fieri, seminaria propagari in locis crassis & humidis: ulmos, ficos, poma, oleas, prata stercorari luna sitiente. Quæ rigua non erunt, ab afflatu fauonij defendi, purgari herbas, malas radicitus erui, ficus inter purgari, seminaria fieri, & uetera sarciri, Hæc antequam uinea florere incipiat. Itemq; piro florentem arare incipiat macra harenosaq;. Postea utique grauissima et aquosissima. Ita postremo arato. Ergo hæc aratio has habebit notas, lentisci primum fructum ostendentis, ac piri florentis. Erit & tertia in bulborum satu sollæ. Item in coronamentorum narcissi. Nanque & hæc ter florent: primoq; flore primam arationem ostendunt, medio secundam, tertio nouissimam, quando inter sese alia alijs notas præbent. Ac non in nouissimis cauetur, ne fabis florentibus attingatur edera. Id enim noxium &

exitiale ei est tempus. Quædam uero et suas habent notas, sicuti ficus. Cum folia pauca in cacumine acetabuli modo germinent, tunc maxime serendas ficus. Aequinoctium uernum ad VIII Kalend. Aprilis peragi uidetur. Ab eo ad uergiliarum exortum matutinum, Cæsari significant Kalen. Aprilis. III Nonas Aprilis in Attica uergiliæ uesperi occultantur. Eadē postridie in Bœotia. Cæsari autem & Chaldæis Nonis, Aegypto Orion & gladius eius incipiunt abscondi. Cæsari sexto Idus significatur imber libræ occasu: decimoquarto Kalend. Maij Aegypto suculæ occidunt uesperi, sydus uehemēs & terra mariq; turbidum, decimosexto Atticæ, XV Cæsari, continuo significat. Assyriæ autem XII kalend. Hoc est uulgo appellatum sydus Palilicium, quoniam XI Kalend. Maij urbis Romæ natalis, quo ferè serenitas redditur, claritatem obseruationi dedit, nimborū argumento hyadas appellātibus Græcis has stellas. Quod nostri à similitudine cognominis Græci propter suesum positum arbitrantes, imperitia appellauere suculas. Cæsari ad VIII Calend. notatur dies, VII Calend. Aegypto hœdi exoriuntur, VI Calend. Bœotiæ & Atticæ canis uesperi occultatur, fidicula mane oritur: V. Calend. Assyriæ Orion totus absconditur, tertio autem canis: VI. Nonas Maij Cæsari suculæ matutino exoriuntur, & VIII Idus capella pluuialis. Aegypto aūt eodem die canis uesperi occultatur. Sic ferè in VI Idus Maij, qui est uergiliarum exortus, decurrunt sydera. In hoc tēporis interuallo, XV diebus primis agricolæ rapiēda sunt ea, quibus peragendis ante æquinoctiū non sufficerit, dum sciat inde natam exprobrationem fœdam putātiū

uites per imitationem cantus alitis temporarij, quem cuculum uocant. Dedecus enim habetur, opprobriumq; meritum, falcem ab illa uolucre in uite deprehendi, ut ob petulantiæ sales etiam cum primo uere ludantur. Auspicio tamen detestabiles uidentur. Adeo minima quæque in agro naturalibus trahuntur argumentis. Extremo autem hoc tempore panici miliiq; satio est. Iustum est hoc seri maturato hordeo, atque etiam in eodem aruo. Estq; signum illius maturitatis, & horum sationis commune, lucentes uespere per arua cicindelæ. Ita appellant rustici stellantes uolatus, Græci uero lampyridas, incredibili benignitate naturæ.

Ne agricolæ aspiciant stellas, sed magis tempora serendæ frugis, et ortus occasusq; syderis, in quibusdam herbis, & de stellarũ ortu et occasu. Cap. XXVII.

i Am uergilias in cœlo notabiles caterua fecerat, non tamen his contenta, terrestres facit alias, ueluti uociferans, Cur cœlum intueris agricola? Cur sydera quæris rusticæ? iam te breuiore somno fessum premunt noctes. Ecce tibi inter herbas tuas spargo peculiares stellas, easq; uespere, & ab opere disiungenti ostendo: ac ne possis præterire, miraculo solicito. Vides ne ut fulgor igni similis alarũ compressu tegatur, secumq; lucem habeat & noctem? Dedi ecce tibi herbas horarum indices: & ut ne sole quidem oculos tuos à terra auoces, heliotropium ac lupinum circumaguntur cum illo. Cur etiam nunc altius spectas, ipsumq; cœlum scrutaris? Habes ante pedes tuos ecce uergilias. In certis eæ diebus proueniunt, durantq; fœdere syderis huiusce: par-

tumq; eas illius esse certum est Proinde quisquis æstuos fructus ante illas seuerit, ipse frustrabitur sese. Hoc interuallo & apicula procedens fabam florere indicat, fabáq; floreſcens eam euocat. Dabitur & aliud finiti frigoris indicium. Cum germinare uideris morum, iniuriam postea frigoris timere nolito. Ergo opera, taleas oliuarum ponere, ipsasq; oleas interradere, rigare prata æquinoctij diebus primis. Cum herba creuerit in festucam, arcere aquas. Vineas pampinare. Et huic lex sua, cum pampini quatuor digitos longitudine expleuerint. Pampinat una opera iugerum. Segetes iterare. Sarritur uero diebus uiginti. Ab æquinoctio sartura nocere et uineæ & segeti existimatur. Et oues lauandi hoc idē tempus est. A` uergiliarum exortu significant Cæsari postri die arcturi occasus matutini, tertio Idus Maij Fidiculæ exortus. XII calend. Iunij capella ueſpere occidens & in Attica canis. XI calend. Cæsari Orionis gladius occidere incipit: tertio Nonas Iunij Cæsari & Assyriæ aquila ueſperi oritur, octauo Idus arcturus matutino occidit, Italiæ sexto, & quarto Idus Delphinus ueſperi exoritur: decimoseptimo calēdas Iulij gladius Orionis exoritur, quod Aegypto post quatriduum. XI calend. eiusdem Orionis gladius Cæsari occidere incipit. VIII Calend. Iulij uero longissima dies totius anni, & nox breuissima solstitium conficiūt. In hoc temporis interuallo uineæ pampinantur, curaturq; ut uinea uetus semel fossa sit, bis nouella. Oues tondentur, lupinum stercorādi causa uertitur, terra proscinditur. uicia in pabulum secatur, faba metitur, deinde concutitur.

De pratis et reparatione prati, & cotibus, falcibus, & descriptio frugum, et syderum. Cap. XXVIII.

Rata circa calend. Iunij cæduntur, quorum facillima agricolis cura, ac minimi impendij, hæc de se postulat dici. Relinqui debent in læto solo, uel humido, uel rigno, eaq; aqua pluuia rigari uia publica. Vtilissimum simul & herbæ arare, deinde cratare, ferere florem ex fœnilibus, atque ex præsepibus fœno dilapsum spargere, prius quàm cratiantur. Nec primo anno rigari, nec pasci ante secunda fœniseccia, ne herbæ uellantur, obtritúq; hebetentur Senescunt prata, restituíq; debent faba in his sata, uel rapis, uel milio. Mox insequente anno frumento, rursúsq; in prata tertio relinqui. Præterea quotiens secta sint, sicilire, hoc est, quæ fœniseces prætereunt secari. Est enim in primis inutile, nasca herbas sementaturas. Herba optima in prato trifolij, proxima graminis, pessima mimmuli, siliquis etiam dira ferendis. Inuisa & equiselis est, à similitudine equinæ setæ. Secandi tempus cum spica deflorescere cœperit, atque roborari, secandumq; antequã imarescat. Cato fœnũ, inquit, ne sero seces, prius quàm semen maturum sit secato. Quidam pridie rigant ubi sunt rigua. Noctibus roscidis secari melius. Quædã partes Italiæ post messem secant. Fuit hoc quoque maioris impendij apud priores, Creticis tantum transmarinisq; cotibus notis, nec nisi oleo falces acrem excitantibus. Igitur cornu propter olcum ad crus ligato fœnifex incedebat. Italia aquarias cotes dedit, limæ uicæ imperantes ferro. Sed aquaria protinus uiret. Falcium ipsarũ duo

genera. Italicum breuius, ac uel inter uepres quoque tractabile, Galliarum latifundia maioris compendij, quippe medias cædunt herbas, breuioresq; præterеunt. Itali fœnum ex dextera una manu secant. Iustum est una opera iugerum in die desecari, alligariq; manipulos tria mil. CC quaternorum pondo. Sectum uerti ad solem, nec nisi siccum construi oportet. Ni fuerit hoc obseruatum diligenter, exhalare matutino nebulam quandã, metasq; mox sole accendi, & conflagrare certum est. Rursus rigari desecta oportet, ut secetur autumnale fœnum, quod uocant cordum. Interamnæ in Vmbria quater anno secantur, etiam non rigua. Ter uero pleriſque in locis, & postea in ipso pabulo non minus emolumenti est, quàm à fœno. Armentorum id cura, iumentorũq; progeneratio suum cuique cõsilium dabit optimum, maxime quadrigarum quæstus. Solstitium peragi in VIII parte cancri, & VIII calendas Iulij diximus. Magnus hic anni cardo, magna res mundi. In hoc usque, à bruma dies creuerunt sex mensibus. Sol ipse ad aquilonem scandens, at per ardua enisus ab ea meta incipit flecti, & digredi ad austrum, auecturus noctes alijs sex mensibus, ablaturusq; diei mensuram. Ex hoc deinde conuehendi, rapiendiq; fructus alios atque alios tempus, et præparandi se contra sæuam feramq; hyemem: deceptatq; hoc discrimen indubitatis notis signasse naturam. Quam ob rem eas manibus ipsis agricolarum ingessit, uertiq; iussit ipsa die folia, & esse confecti syderis signum. Nec syluestrium arborum remotarumq;, ne in saltus deuios montesq; eundũ esset quærentibus signa: non rursus urbanarum quæq; topiario

tantum coluntur, quanquam et in his illa uisantur. Vertit oleæ ante pedes *satæ: uertit tiliæ ad mille usus petendæ: uertit populi albæ etiam uitibus nuptæ. Adhuc parum est, inquit, ulmum uite dotatam habes, & huius uertam. pabulo folia eius stringis, uitem deputas. aspice & tenes sydus. alia parte cœlum respiciunt, quàm qua spectauere pridie. Saliæ omnia alligas, humillima arborum, ipse toto capite altior, & huius folia circumagunter, quid te rusticum quereris? Non stat per me quo minus cœlum intelligas, & cœlestia scias. Dabo et auribus signum. Palumbum utique exaudi gemitus. Transisse solstitium caueto putes, nisi cum incubantem uideris palumbum. A solstitio usque ad fidiculæ occasum* VI *Calend. Iunij Cæsari Orion exoritur. Cona autẽ eius* III *nonas Assyriæ, Aegypto uero procyon matutino æstuo sus, quod sydus apud Romanos non habet nomen, nisi caniculam hanc uelimus intelligi, hoc est minorem canem: sanè ut in astris pingitur. Est autem magnopere pertinens, sicut paulo mox docebimus:* III *Nonas Chaldæis corona occidit matutino. Atticæ Orion totus eo die exoritur. Pridie Idus Iulij & Aegyptijs Orion desinit exoriri:* XVI *Calend. Augusti Assyriæ procyon exoritur. Dein postridie, fere ubique confessum inter omnes sydus indicans, quod canis ortum uocamus, sole partem primam leonis ingresso. Hoc fit post solstitium* XXIII *die. Sentiunt id maria & terræ, multæ uero & feræ, ut suis locis diximus. Neque est minor ei uenerato, q̃ descriptis in deos stellis. Accendit q; solem, & magnam æstus obtinet causam:* XVIII *Calend. Augusti Aegypto aquila occidit matutino, etesiarum q; prodromi fla-*

tus incipiunt, quod Cæsar X Calend. sentire Italiã existimauit. Aquila Atticæ matutino occidit: III Calend. regia in pectore leonis stella matutino Cæsari immergitur: VIII Idus Aug. arcturus medius occidit: III Idus fidicula occasu suo autumnum inchoat, uti is adnotat. Sed ut uera ratio id fieri inuenit VI Idus eiusdẽ. In hoc temporis interuallo res summa uitium agitur, decretorio unis sydere illo, quod caniculã appellauimus: Vnde carbunculare dicuntur, ut quodam uredinis carbone exustiæ. Non comparantur huic malo grandinis procellæ, quæq; nunquam annonæ intulere caritatem. Agrorum quippe mala sunt illa. Carbunculus autem regionum late patentium, non difficili remedio, nisi calumniari naturam rerum homines, quàm sibi prodesse mallent. Ferunt Democritum qui primus intellexit ostenditq; cum terris cœli societatem, spernentibus hanc curam eius opulentissimis ciuium, præuisa olei caritate ex futuro uergiliarum ortu, qua diximus ratione, ostendemusq; iam plenius, magna tum uilitate propter spem oliuæ cõmisse in toto tractu omne oleum, mirantibus qui paupertatem & quietem doctrinarum ei sciebant in primis cordi esse. Atque ut apparuit causa & ingens diuitiarum cursus, restituisse mercedem anxiæ & auidæ dominorum pœnitentiæ, contentum ita probasse, opes sibi in facili cum uellet fore. Hoc postea Sestius è Romanis sapientiæ sectatoribus Athenis fecit eadem ratione. Tanta literarum occasio est: Quas equidem mi sæbo agrestibus negocijs, quàm potero diluade atq; perspicue. Plerique dixere rorem inustum sole acri, frugibus rubiginis causam esse, & carbunculi uitibus. Quod

ex parte falsum arbitror, omnem q; uredinem frigore tã tum, innoxio constare sole. Id manifestum fiet attendẽtibus. Nam primum omnium nõ hoc euenire, nisi noctibus & ante solis ardorem, deprehenditur, totum q; lunari ratione constat: quoniam talis iniuria non fit nisi interlunio pleniue luna, hoc est præualẽte: utroq; enim habitu plena est, ut sæpius diximus. Sed interlunio omne lumen quod à sole accipit, cœlo regerit. Differentia utriusque habitus magna, sed manifesta. Nanque interlunio æstate calidissima est, hyeme gelida. E cõtrario in plenilunio æstate gelidas facit noctes, hyeme tepidas. Causa euidens, sed alia à Fabiano, Græcis q; autoribus. Aestate enim interlunio necesse est cum sole nobis proximo circulo currat, igne eius cominus recepto candens: eadem interlunio absit hyeme, quando absedit et sol. Itẽ plenilunio æstuo procul abeat aduersa soli: hyeme autem ad nos per æstiuum circulum accedat. Ergo per se roscida quoties alget, infinitum quantum illo tẽpore candentes pruinas congelat. Ante omnia autẽ duo genera cœlestis iniuriæ meminisse debemus. Vnum quod tempestates uocamus, in quibus grandines, procellæ, cæteraq; similia intelliguntur: quæ cum acciderint, uis maior appellatur. Hæc ab horridis syderibus exeunt, ut sæpius diximus, ueluti Arcturo, Orione, œdis. Alia sunt illa, quæ silente cœlo serenis q; noctibus fiunt, nullo sentiente nisi cum facta sunt. Publicæ hæc, & magnæ differentiæ à prioribus, aliis rubiginẽ, aliis uredinem, aliis carbunculum appellãtibus: omnibus uero sterilitatem. De his nunc dicemus, à nullo ante nos prodita, priusq; causas reddemus.

De tempestatibus utriusque temporis, & remedijs sterilitatum. Cap. XXIX.

Væ sunt præter lunarem, paucisq; cœli locis constant. Nanque uergiliæ priuatim attinent ad fructus, ut quarum exortu æstas incipiat, occasu hyems, semestri spatio itra se messes uindemiasq; et omnium maturitatem complexæ. Est præterea in cœlo, qui uocatur lactus circulus, etiam uisu facilis. Huius defluuio uelut ex ubere aliquo sata cuncta lactescunt, duorum syderum obseruatione, aquilæ in septentriona li parte, & in austrina caniculæ, cuius mentionem suo loco faciemus. Ipse circulus fertur per sagittarium atque geminos, solis centrobis æquinoctialem circulum secãs, commissuras eorum obtinente hinc aquila, illinc canicula. Ideo effectus utriusque ad omnes frugiferas pertinent terras: quoniam in his tantum locis solis terræq; cẽtra congruunt. Igitur horum syderum diebus, si purus atque mitis aër genitalem illum lactemq; sucum trãsmiserit in terras, læta adolescunt fata. Si luna, qua dictum est ratione, roscidum frigus asperserit, admixta amaritudo, ut in lacte, puerperium necat. Modus in terris huius iniuriæ, quem fecit in quacunque connexitate comitatus utriusque causæ. Et ideo non pariter in toto orbe sentitur, ut nec dies. Aquilã diximus in Italia exoriri ad XIII kaleñ. Ianuarij. Nec patitur rõ naturæ quicq; in satis ante eũ diẽ spei esse certæ. Si uero interluniũ incidat, oẽs hybernos fructus et præcoces lædi necesse est. Rudis fuit priscorum uita, atq; sine literis: nõ minus tamen ingeniosam fuisse in illis obseruationem apparebit, q̃ nunc esse rõnem. Tria nanque tẽpora fructibus

metuebant, propter quod instituerunt ferias, dies q; festos, rubigalia, floralia, uinalia. Rubigalia Numa constituit anno regni sui XI. quæ nunc aguntur ad VII ka len. Maij, quoniam tunc ferè segetes rubigo occupat. Hoc tempus Varro determinat sole tauri partem decimam obtinente, sicut tunc ferebat ratio. Sed uera causa est, quòd post dies undeuiginti ab æquinoctio uerno, per id quatriduum, uaria gentium obseruatione in IIII kalend. Maij, canis occidit, sydus & per se uehemens, & cui præoccidere caniculam necesse sit. Idem itaque Floralia IIII Kalend. eiusdem instituerunt, urbis anno quingentesimo sextodecimo, ex oraculis Sibyllæ, ut omnia bene defloresœrent. Hunc diem Varro determinat, sole tauri partem quartamdecimam obtinente. Ergo si in hoc quatriduum inciderit plenilunium, fruges et omnia quæ florebunt lædi necesse erit. Vinalia priora quæ ante hos dies sunt IX Kalend. Maij degustandis uinis instituta, nihil ad fructus attinent. Nec quæ adhuc diximus ad uites oleasq;, quoniam earum conceptus ex ortu uergiliarum incipit ad VI Idus Maij, ut docuimus. Aliud hoc quatriduum est, quod neque rore sordere uelint: exhorrent enim frigidum sydus arcturi postridie occidens: & multo minus plenilunium incidere. IIII nonas Iunij iterum aquila exoritur uesperi, decretorio die florentibus oleis uitibusq; si plenilunium in eum incidat. Equidem & solstitium VIII Calend. Iulij in simili causa duxerim, & canis ortum post dies à solstitio XXIIII. sed interlunio accidente, quoniam uapore constat culpa, aciniq; præcoquuntur in callum. Rursus plenilunium nocet ad IIII nonas Iulij, cum

Aegypto canicula exoritur: uel certe XVI Calēd. Augusti, cum aquila occidit, usque in X Calend. eiusdem. Extra has causas sunt uinalia altera, quæ agūtur ad XIII Calend. Septembris. Et Varro à fidicula incipiente occidere mane, determinat, quod multi uitiū autumni esse, & hunc diem festum tempestatibus leniendis esse institutum. Nunc fidiculam occidere ad VI Idus Augusti seruatur. Intra hæc constat cœlestis sterilitas. Neque negauerim posse eam permutari arbitrio legentium, locorum æstimantium naturas. Sed à nobis rationem demōstratam esse satis est. Reliqua obseruatione cuiusque constabunt. Alterutrum quidem fore in causa, hoc est pleni lunium, non erit dubium. Et in hoc mirabilem admirari benignitatem naturæ sucurrit: iam primum hanc iniuriam omnibus annis accidere non posse, propter statos syderum cursus: nec nisi paucis nocthibus anni, idq; quando futurum sit facile nosci. Ac ne per omnes menses timeretur, earum quoque lege diuisum, æstate interlunia præterquam biduo secura esse, hyeme plenilunia: nec nisi æstiuis breuissimisq; nocthibus metui, diebus non idem ualere. Præterea tam facile intelligi, ut formica minimum animal interlunio quiescat, plenilunio etiam nocthibus operetur. Auem parram oriente Sirio, ipso die nō apparere, donec occidat. E diuerso uireonem prodire ipso solstitij die. Neutrum uero lunæ statum noxiū esse, ne nocthibus quidem, nisi serenis, & omni aura quiescēte: quoniam neque in nube, neque in flatu cadunt rores: sic quoque non sine remedio. Sarmenta aut palearum aceruos, & euulsas herbas fruticesq;, per uineas cāposq; cum timebis incendito, fumus medebitur. Hic è paleis et

contra nebulas auxiliatur, ubi nebulæ nocent. Quidam tres cancros uiuos cremari iubent in arbustis, ut carbũculi non noceant. Alij siluri carnem leuiter uri à uento, ut per totam uineã fumus dispergatur. Varro autor est, si fidiculæ occasu, quod est initium autumni, uua picta consecretur inter uites, minus nocere tempestates. Archibius ad Antiochum Syriæ regem scripsit: Si fictili nouo obruatur rubeta rana in media segete, non esse noxias tempestates. Opera rustica huius interualli, terram iterare, arbores circumfodere, ubi æstuosa regio poscat, accumulare. Germinantia nisi in solo luxurioso fodienda non sunt. Seminaria purgari sarculo. Messem hordeaceam facere. Aream ad messem creta præparare, Catonis sententia amurca temperata, Vergilij operosius. Maiore ex parte æquant tantum, & fimo bubulo dilutiore illinunt. Id satis ad puluerís remedium uidetur.

De messe, & tritico, & palea, & frumento seruando. Cap. XXX.

Essis ipsius ratio uaria. Galliarũ latifundiis m ualli prægrãdes dentibus in margine infestis, duabus rotis per segetem impelluntur, iumento in contrarium iunctoiita direptæ in uallum cadunt spicæ. Stipulæ alibi mediæ falce præciduntur, atque inter duas mergites spica distringitur. Alibi ab radice euellunt. Quod qui faciunt, proscindi ab se obiter agrum interpretantur, cum extrahant sucum. Differentia hæc, Vbi stipula domos contegunt, quàm longissimam seruant. Vbi fœni inopia est, stramento paleam quærunt.

Panici culmo non tegunt. Milii culmum ferè inurunt. Hordei stipulam bubus gratissimam seruant. Panicum & milium singillatim pectine manuali legunt Galliæ. Messis ipsa alibi tribulis in area, alibi equarum gressibus exteritur, alibi perticis flagellatur. Triticum quo serius metitur, copiosius inuenitur. Quo celerius uero, hoc speciosius ac robustius. Lex aptissima, antequam granū indurescat, & cum iam traxerit colorem. Oraculum uero, biduo celerius messem facere potius quàm biduo serius. Siliginis & tritici etiam ratio in area horreoq;. Far, quia difficulter excutitur, conuenit cum palea sua condi. & stipula tantum & aristis liberatur. Palea plures gentium pro fœno utuntur. Melior ea quæ tenuior minutiorq;, & pulueri propior: ideo optima è milio, proxima hordeo, pessima ex tritico, præterquam iumentis opere laborantibus. Culmum, saxosis locis cum inaruit, baculo frangunt substratu animalium. Si palea defecit, & culmus teritur. Ratio hæc: maturius defectus muria diu respersus, dehinc siccatus in manipulos conuoluitur, atque ita pro fœno bubus datur. Sunt qui accendunt in aruo & stipulas, magno Vergilii præconio. Summa autem ratio, ut herbarum semen exurant. Ritus diuersitatem magnitudo facit messium, & caritas operarum. Cõnexa est ratio frumenti seruandi. Horrea operosa, tripedali crassitudine pariete lateritio, exædificari iubent alii qui. Præterea superne impleri nec afflatus admittere, aut fenestras habere ullas. Alij ab exortu tm̃ æstuo, aut septẽtrione: eaq; sine calce cõstrui, qm̃ sit frumẽto inimicissima. Nã q̃ de anurca præceperint idicauimus. Alibi cõtra suspẽdũt granaria lignea colũnis, et pflari un-

dia; malunt, atque ēt à fundo. Alij omnino pendente tabulato extenuari granum arbitrantur: & si tegulis subiacēt, conferuescere. Multi uentilari quoque uetant. Gurgulionem enim non descendere infra quatuor digitos, nec amplius periclitari. Columella & fauonium uentum conferre frumento præcipit, quod miror equidem, siccissimum alioqui. Sunt qui rubeta rana in limine horrei pede è longioribus suspensa, inuehere iubeant. Nobis referre plurimum tempestiuitas condendi uidebitur. Nam si parum tostum atque robustum collectum sit, aut calidum conditum, inimica innasci necesse est. Diuturnitatis causæ plures. Aut in ipsius grani corio, cum est numerosius, ut milio: aut succa pinguedine, qui pro humore sufficit tantum, ut sesamæ: aut amaritudine, ut lupino & cicerculæ. In tritico maxime crescunt animalia, quoniam spissitate sua concalescit, & furfure crasso uestitur. Tenuior hordeo palea, exilis & legumini, ideo non generant. Faba crassioribus tunicis operitur, ob hoc efferuescit. Quidam ipsum triticum diuturnitatis gratia aspergunt amurca, mille modios quadrantali. Alij Chalcidica aut Carica creta, aut etiam absinthio. Est & Olynthi ac Cerinthi Eubœæ terra, quæ corrumpi non sinat. Nec ferè condita in spica lædūtur. Vtilissime tamen seruantur in scrobibus, quos sitos uocant, ut in Cappadocia, & in Thracia & Africa, ante omnia ut sicco solo fiant curant: mox ut palea substernantur. Præterea cum spica sua conduntur. Ita frumenta si nullus spiritus penetret, certum est nihil maleficum nasci. Varro autor est, sic conditum triticum durare annis quinquaginta, milium uero centum. Fabam & legumina in

na in olearijs cadis oblita cinere, longo tempore seruari. Item fabam à Pyrrhi regis ætate, in quodam specu Ambraciæ usque ad piraticum Pompei Magni bellum durasse, annis circiter CXX. Ciceri tantum nullæ bestiolæ in horreis innascuntur. Sunt qui urceis cinere substratis & illitis acetum habentibus, leguminum aceruos superingerant, ita non nasci maleficia credentes. Alij, qui in salsamentarijs cadis gypso illinant. Alij, qui lentem aceto laserpitiato respergant, siccata mq; oleo inunguant. Sed breuissima obseruatio, quod uitijs carere uelis, interlunio legere. Quare plurimum refert, condere quis malit, an uendere. Crescente enim luna frumenta grandescunt.

De uindemia & autumni temporibus. Cap. XXXI.

Sequitur ex diuisione temporum autumnus à fidiculæ occasu ad æquinoctiũ, ac deinde uergiliarum occasum, initiumq; hyemis. His interuallis significatur, pridie Idus Augusti Atticæ equus oriens, uespera Aegypto & Cæsari Delphinus occidẽs. XI Calend. Septembris Cæsari & Assyriæ stella quæ uindemiator appellatur, exoriri mane incipit, uindemiæ maturitatem promittens. Eius argumentum erunt acini colore mutati. Assyriæ V Calen. & sagitta occidit, & eteſiæ desinunt. Vindemiator Aegypto nonis exoritur. Atticæ arcturus matutino, & sagitta occidit mane. Quinto Idus Septembris Cæsari capella oritur uesperi. Arcturus uero medius pridie Idus, uehementissimo significatu terra mariq; per dies quinque. Ratio eius hæc traditur, Si delphino occidente imbres fuerint, non futuros per arcturum. Signum oriẽtis eius syderis seruetur hirundinum abitus, nanque deprehensæ intereunt. De-

Decimo sexto Calen. Octobris Aegypto spica, quam tenet uirgo, exoritur matutino, etesiæq; desinunt. Hoc idem Cæsari XIIII Calen. XIII Assyriæ significant, & XI Calen. Cæsari commissura piscium occidens, ipsumq; æquinoctij sydus VIII Calen. Octobris. Deinde consentiunt, quod est rarum, Philippus, Callippus, Dositheus, Parmenisc⁹, Conō, Criton, Democritus, Eudoxus, Ion, IIII Calen. Octobris capellam matutino exoriri, & III Calen. hædos. Sexto Nonas Octobris Atticæ corona exoritur mane. Asiæ & Cæsari V Calen. heniochus occidit matutino. Tertio Calen. Cæsari corona exoriri incipit, & postridie occidunt hædi uesperi. VIII Idus Octobris Cæsari fulgens in corona stella oritur. Et III Idus uergiliæ uesperi. Idibus corona tota. Sexto Calen. Nouemb. suculæ uesperi exoriuntur. Pridie Calend. Cæsari Arcturus occidit, & suculæ exoriuntur cum sole. Quarto Nonas Arcturus occidit uesperi. Quinto Idus Nouembris gladius Orionis occidere incipit. Deinde III Idus uergiliæ occadunt. In his temporum interuallis opera rustica, napos, raphanos serere, quibus diebus diximus. Vulgus agreste & rapa post auoniæ discessum male seri putat. Nos omnino post Vulcanalia, & præcocia cum panico. A fidiculæ autem occasu uiciam, fasc olos, pabulū. Et hoc silente luna seri iubent. Et frondis præparandæ tempus hoc est. Vnus frondator quatuor frondarias fiscinas complere in die iustum habet. Si decrescente luna præparetur, non putrescit. Aridam colligi non oportet. Vindemiam antiqui nunquam existimauere maturam ante æquinoctium: iam passim rapi cerno. Quam ob rem & huius tempora notis argu-

mentisq; signetur. Leges ita se habent, Vuam calidam ne legito, hoc est, in eius siccitate, ac nisi imber interuenerit. Hanc ne legito rorulentam, hoc est, si ros nocturnus fuerit, nec prius quàm sole discutiatur. Vindemiare incipito, cum ad palmitem pampinus procumbere coperit, aut cum exempto acino ex densitate interuallum nõ compleri apparuerit, acinum non augeri. Acino plurimũ refert, si contingat crescente luna uindemiare. Pressura una culeos XX implere debet. Hic est pes iustus. Ad totidem culeos & lacus XX iugeribus unum sufficit torculum. Premuntq; aliqui singulis, utilius binis, licet magna sit uastitas singulis. Longitudo in his refert, non crassitudo. Spatiosa melius premunt. Antiqui funibus uittisq; loreis ea detrahebant & uectibus. Intra C annos inuenta Græcanica, mali rugis per cochleas bullantibus, palis affixa arbori stella, à palis arcas lapidum attollente secum arbore, quod maxime probatur. Intra XXII hos annos inuentum, paruis prælis, & minori torculari, ædificio breuiore, & malo in medio decreto, tympana imposita uinaceis, superne toto pondere urgere, & super præla construere congeriem. Hoc & poma colligendi tempus et obseruatio, cum aliquod maturitate non tempestate deciderit: hoc & fœces exprimendi: hoc & defrutum coquendi, silente luna noctu: aut si interdiu, plena. Cæteris diebus aut ante exortum lunæ, aut post occasum. Nec de nouella uite aut palustri, nec nisi è matura uua, nec nisi foliis despumandum: quia si ligno contingatur uas, adustum ac fumosum fieri putant. Iustum uindemiæ tempus ab æquinoctio ad uergiliarum occasum

dies XLIIII. Ab eo die oraculum occurrit, frigidũ piacari pro nihilo ducentium. Sed iam et Calendis Ianuarij defectu uasorum uindemiantes uidi, piscinisq; musta condi, aut uina effundi priora, ut dubia reciperentur. Hoc non tam sæpe prouentu nimio euenit, quàm sæuitia insidiantium caritati ciuili. Sed æqui patrisfamiliàs modus est annonæ, cuiusque anni utilitate. Id peræque lucrosissimum. Reliqua de uinis affatim dicta sunt. Itẽ uindemia facta oliuam esse rapiendam, & quæ ad oleum pertinent, quæq; à uergiliarum occasu agi debent.

De lunari ratione. Cap. XXXII.

h Is quæ sunt necessaria adijcientur de luna, uẽtisq; & præsagis, ut sit tota syderalis ratio perfecta. Nãque Virgilius etiam in numeros lunæ quædam digerenda putauit, Democritũ secutus ostentationem. Nos legum utilitas, quæ in toto opere, in hac quoque mouet parte. Omnia quæ cæduntur, carpũtur, tonduntur, innocentius decrescente luna, quàm crescente fiunt. Stercus nisi decrescente luna ne tangito. Maxime intermenstrua dimidiaq; stercorato. Verres, iuuẽcos, arietes, hœdos decrescẽte luna castrato. Oua lũa nona supponito. Scrobes lũa plena noctu facito. Arborũ radices luna plena operito. Humidis locis interlunio serito, & circa interlunium quatriduo. Ventilari quoque frumenta ac legumina, & condi circa extremam lunã iubent. Seminaria cum luna supra terram sit, fieri: Calcari musta, cũ luna sub terra. Item materies cædi, quæq; alia locis suis diximus. Neque facilior est obseruatio ac iam dicta à nobis secundo uolumine: sed quod intellegere uel rustici possint, Quoties ab occidente sole cernetur,

prioribusq; noctis horis lucebit, crescens erit, & oculis dimidiata iudicabitur. Cum uero occidēte sole orietur ex aduerso, ita ut pariter aspiciantur, tunc erit pleniluniū. Quotes ab ortu solis orietur, prioribusq; noctis horis detrahet lumen, & in diurnas extendet, decrescens erit, iterumq; dimidia. In coitu uero, quod interlunium uocant, cum apparere desierit. Supra terras autem erit, quamdiu & sol, interlunio, & prima tota die, secunda horæ noctis unius dextāte sicilico, ac deinde tertia usq; ad quintamdecimā, multiplicatis horarum ijsdem portionibus: quintadecima tota supra terras noctu erit, eademq; sub terris tota die. Decimasexta ad primæ horæ nocturnæ dextantem sicilicum sub terra aget, easdemq; portiones horarum per singulos dies adijcet usque ad interlunium. Et quantum primis partibus noctis detraxerit, quod sub terris agat, tantundem nouissimis ex die adijcet super terram. Alternis autem mensibus XXX implebit numeros, alternis uero detrahet singulos. Hæc erit ratio lunaris.

De uentorum ratione. Cap. XXXIII.

Ventorum paulo scrupulosior. Obseruato solis ortu quocunque libeat die, stantibus hora diei sexta, sic ut ortum eum à sinistro humero habeant, contra mediam faciem meridies, à uertice septēntrio erit. Qui ita limes per agrum currit, cardo appellatur. Circumagi deinde melius est, ut umbram suam quisque cernat, alioqui post hominem erit. Ergo permutatis lateribus, ut ortus illius diei à dextro humero fiat occasus à sinistro, tunc erit hora VI. cum minima umbra contra medium fiat hominem. Per huius mediā lon

gitudinem duci sarculo sulcum, uel cinere lineam, uerbi gratia pedum XX conueniet: mediamq; mensuram, hoc est in X pede, circumscribi circulo paruo, qui uocetur umbilicus. Quæ pars fuerit à uertice umbræ, hæc erit uentus septentrionalis. Illo tibi putator arborum plagæ ne spectent, néue arbusta uineæ ue, nisi in Africa, Cyrenis, Aegypto. Illinc flante ne arato quæq; alia præcipimus. Quæ pars lineæ fuerit à pedibus umbræ, meridiē spectans, hæc uentum austrum dabit, quem à Græcis notum diximus uocari. Illinc flatu uentente, materiam uineamq; agricola ne tractes. Humidus aut æstuosus Italiæ est. Africæ quidem incendia cum serenitate affert. In hunc Italiæ palmites spectent, sed non plagæ arborum uitium ue. Hunc olueti metator uergiliarum quatriduo, hunc caueat insitor calamis, gemmisq; inoculator. De ipsa regionis eius hora præmonuisse conueniet. Frondem medio die arborator ne cædito. Cum meridiem adesse sentiet pastor, æstate contrahēte se umbra, pecudem à sole in opaca cogito. Cum æstate pasces, in occidentem spectā ante meridiem, post meridiem in oriē tem. Aliter noxium, sicut hyeme & uere si in rotulentum ducares. Nec contra septentrionem paueris supra dictum. Clodunt ita, lippiunt ue ab afflatu, & aluo citæ pereunt. Qui fœminas concipi uoles, in hunc uentum spectantes iniri cogito.

De limitatione agrorum. Cap. XXXIIII.

Diximus ut in media linea designaretur umbilicus. Per hunc medium transuersa currat alia. Hæc erit ab exortu æquinoctiali ad occasum æquinoctialem. Et limes qui ita secabit agrum, de

cumanus uocabitur. Ducantur deinde aliæ duæ lineæ in decussem obliquæ, ita ut à septentrionis dextera læuáq; ad austri dexteram læuamq; descendant. Omnes per eundem currant umbilicum, omnes inter se pares sint, omnium interualla paria, Quæ ratio semel in quoque agro incunda erit: uel si sæpius libeat uti, è ligno faciẽ da. regulis paribus in tympanum exiguum, sed circa tum adactis. Ratione qua docco, occurrendum ingenijs quoque imperitorum est. Meridiem excui placet, quoniam semper est idem: sol autem quotidie ex alio cœli momento, quam pridie oritur: ne quis forte ad exortum capiendam putet lineam. Ita cœli exacta parte, quod fuerit lineæ caput septentrioni proximum à parte exortiua, solstitialẽ habebit exortum, hoc est longissimi diei, uentumq; aquilonem, boreã à Græcis dictum. In hũc ponito arbores uitesq;. Sed hoc flante ne arato, frugem ne serito, semen ne iacito. Præstringit enim atque percellit hic radices arborum, quas positurus affires. Præmonitus esto: alia robustis prosunt, alia infantibus. Nec sum oblitus in hac parte uentum à Græcis poni, quem cæciam uocant. Sed idem Aristoteles uir immensæ subtilitatis, qui id ipsum fecit, rationem conuexitatis mundi reddit, quia contrarius aquilo africo flat. Nec tamen eum toto anno in prædictis timet agricola. Mollit syderа æstate media, mutatq; nomen, & etesias uocatur. Ergo cum frigidum senties, caueto, ac quacunque aquilo prædicatur, tanto pernicior septentrio est. In hũc Asiæ, Græciæ, Hispaniæ, maritimæ Italiæ, Campaniæ, Apuliæ arbusta uineæq; spectant. Qui mares concipi uoles, in hunc pascito, ut sic in eundem incant. Ex

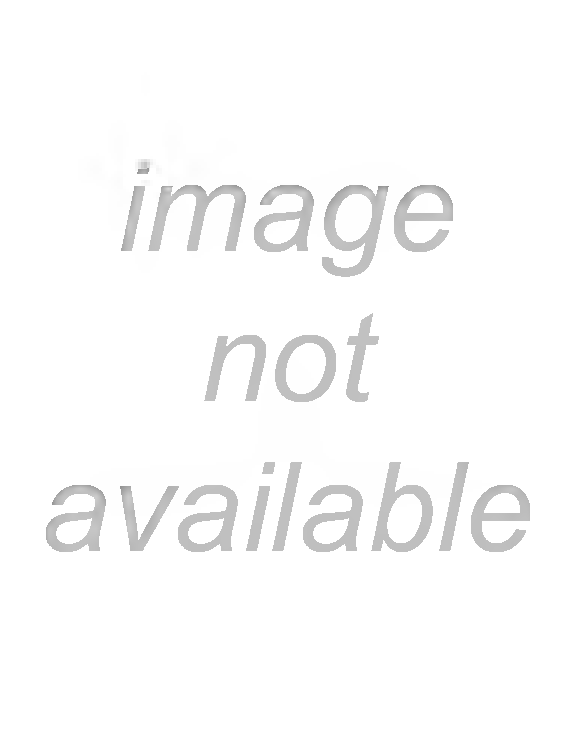
image
not
available

pestatum præsagia, quoniam & hoc placuisse Virgilio magnopere uideo. Siquidem in ipsam messem sæpe conferre prælia uentorum damnosa imperitis refert. Tradunt eundem Democritum metente fratre eius Dæmaso ardentissimo æstu orasse, ut reliquæ segeti parceret, raperetq; desecta subtectum, paucis mox horis sæuo imbre uaticinatione approbata. Quinimo & harundinē non nisi impendente pluuia seri iubent, & fruges insecuturo imbre. Quam obrem & hæc breuiter attingemus, scrutati maxime pertinentia, primumq; a sole capiemus præsagia. Purus oriens atque non feruens serenum diem nunciat: at hybernam pallidus grandinem. Si & occidit pridie serenus, & oritur, tanto certior fides serenitatis. Concauus oriens pluuias prædicit: Item uētos, cum ante exoriētem eum nubes rubescunt. Quod si & nigræ rubentibus interuenerint, et pluuias. Cum orientis atque occidentis radij rubent, coire pluuias. Si circa occidentem rubescunt nubes, serenitatem futuræ diei spōdent. Si in exortu spargentur, partim ad austrū, partim ad aquilonem, pura circa eum serenitas sit licet, pluuiam tamen uentosq; significabunt. Si in ortu aut in occasu contracti cærnentur radij, imbrem. Si in occasu eius pluet, aut radij in se nubem trahent, asperā in proximum diem tempestatem significabunt. Cū oriēte radij non illustres eminebunt, quamuis circundati nube non sint, pluuiam portendent. Si ante exortum nubes globabuntur, hyemem asperam denunciabunt. Si ab exortu repellentur, & ad occasum abibunt, serenitatem. Si nubes solem circumcludent, quanto minus luminis relinquent, tanto turbidior tempestas erit. Si uero etiā du-

plex orbis fuerit, eo atrocior. Quod si in exortu fiet ita ut rubescant nubes, maxima ostendetur tempestas. Si non abibunt, sed incumbent, à quocunque uento fuerint, eum portendent. Si à meridie, et imbrem. Si oriẽs cingetur orbe, ex qua parte is se aperit, expectetur uentus. Si totus defluxerit æqualiter, serenitatem dabit. Si in exortu longe radios per nubes porriget, & medius erit manis, pluuiam significabit. Si ante ortum radij se ostendent, aquam & uentum. Si circa occidentem cã didus circulus erit, noctis leuem tempestatem. Si nebula, uehementiorem. Si candente sole, uentum. Si ater circulus fuerit, ex qua regione is ruperit se uẽtum magnum. Proxima sunt iure lunæ præsagia. Quartam eam maxime obseruat Aegyptus. Si splendens exorta puro nito refulserit, serenitatem: si rubicunda, uentos: si nigra, pluuias portendere creditur. In quinta, cornua eius obtusa, pluuiam: erecta & infesta uentos semper significant, quarta tamen maxime. Cornu eius septentrionale acuminatum atque rigidum, illum præsagit uentum. Inferius austrum: utraque recta, noctem uentosam. Si quartam orbis rutilus cinget, uentos & imbres præmonebit. Apud Varronem ita est, Si quarto die luna erit recta, magnam tempestatem in mari præsaget, nisi si coronam circa se habebit, et eam synceram: quoniam illo modo non ante plenam lunam hyematurum ostendit. Si plenilunio per dimidium pura erit, dies serenos significabit: si rutila, uentos: nigrescens, imbres. Si caligo orbis nubem incluserit, uentos quà se ruperit: si gemini orbes cinxerint, maiorem tempestatem, Et magis si tres erunt, aut nigri, aut interrupti atque distracti.

Nascens luna, si cornu superiore obatro surget, pluuias decrescens dabit: si inferiore, ante plenilunium: si in media nigritia illa fuerit, imbrem in plenilunio. Si plena circa se habebit orbem, ex qua parte is maxime splẽdebit, ex ea uentum ostendet. Si in ortum cornua crassiora fuerint, horridam tempestatem. Si ante quartam non apparuerit, uento fauonio flante, hyemalis toto mẽse erit. Si XVI uehementius flammea apparuerit, aspras tempestates præsagiet. Sunt & ipsius lunæ octo articuli, quoties in angulos solis incidit, pleriſque inter eos tantum obseruantibus præsagia eius, hoc est tertia, septima, undecima, decimaquinta, decimanona, uigesimatertia, uigesimaseptima, & interlunium. Tertio loco stellarum obseruationem esse oportet. Discurrere eæ uidentur interdum, uentiq; protinus sequantur. In quarum parte ita præsagiuere, Cœlum cum æqualiter totum erit splẽdidum, articulis temporũ quos proposuimus, autumnũ serenum præsagibunt & frigidum. Si uer & æstas non sine riguo aliquo transierint, autumnum serenum & densum minusq; uentosum facient. Autumni serenitas uentosam hyemem facit. Cum repente stellarum fulgor obscuratur, & id neque nubilo, neque caligine, pluuia aut graues denunciantur tempestates. Si uolitare plures stellæ uidebuntur, quò ferentur albescentes, uẽtos ex ijs partibus nunciabunt. Aut si cursitabũt, certos. Si id in pluribus partibus fiet, inconstantes uentos effundent. Si stellarum errantium aliquam orbes incluserint, imbres. Sunt in signo cancri duæ stellæ paruæ, aselli appellatæ, exiguum inter illas spatium obtinente imbecilla, quam præsepia appellant. Hæc cũ cœlo

sereno apparere desierit, atrox hyems sequitur. Si alteram earum aquiloniam caligo abstulit, auster sæuit. Si austrinam, aquilo. Arcus cum sunt duplices, pluuias nunciant, à pluuijs serenitatem non perinde certam. Circuli noui circa sydera aliqua, pluuiam. Cum æstate uehementius tonuit, quàm fulsit, uentos ex ea parte denunciat. Contra si minus tonuit, imbrem. Cum sereno cœlo fulget, pluuiæ erunt & tonitrua, & hyemabit. Atrocissime autem, cum ex omnibus quatuor partibus cœli fulgurabit. Cum ab aquilone tantum, in posterum diem aquam portendit. Cum à septentrione, uentum eum. Cum ab austro uel coro, aut fauonio nocte serena fulgurauerit, uentum & imbrem ex ijsdem regionibus demonstrabit. Tonitrua matutina uentum significant, imbrem meridiana. Nubes cum sereno cœlo feruntur, à quacunque parte id fiet, expectentur uenti: si eodem loco globabuntur, appropinquante sole discutientur. Et hoc si ab Aquilone fiat, uentos: si ab austro, imbres portendent. Sole occidente, si ex utraque parte eius cœlum petent, tempestatem significabunt. Vehementius atræ ab oriente, in noctem aquam minantur: ab occidente, in posterum diem. Si nubes ut uellera lanæ spargentur multæ ab oriente, aquam in triduum præsagient. Cum in cacuminibus montium nubes consident, hyemabit. Si ea cumina pura fient, disserenabit. Nube grauida candicante, quod uocant tempestatem albam, grando immine bit. Cœlo quamuis sereno, nubecula quamuis parua, uentum procellosum dabit. Nebulæ è montibus descendentes, aut cœlo cadentes, uel in uallibus sedentes, serenitatem promittunt. Ab his terreni ignes proxime signifi-

cant: pallidi nanque murmurantes q; tempestatum nuncii sentiuntur, pluuiæ etiam, in lucernis fungi. Si flexuo se uolitet flamma, uentum. Et lumina cum ex sese flammas elidunt, aut uix accenduntur. Item cum in eo pendentes coacernantur scintillæ, uel cum tollentibus ollas carbo adhæresci: aut cum contectus ignis è se fauillam discutit, scintillam ue emittit: uel cum cinis in foco concresci, et cum carbo uehementer perlucet. Est et aquarum significatio. Mare si in tranquillo portu à cursu stabit, & murmurauerit intra se, uentum prædicit. Si identidem, & hyemem, & imbrem. Litoris ripæ q; si resonabunt tranquilla, asperam tempestatem, Item maris ipsius tranquillus sonitus, spumæ ue dispersæ, aut aquæ bullantes. Pulmones marini in pelago, plurium dierum hyemem portendunt. Sæpe & silentio intumescit, flatu q; altius solito iam intra se esse uentos fatetur. Equidem et montium sonitus, nemorum q; mugitus prædicunt. Et sine aura quæ sentiatur, folia ludentia. Lanugo populi aut spinæ uolitans, aqui q; pluma innatans. Atque etiam in campis tempestatem uentura præcedens suus fragor: cœli quidem murmur, non dubiam habet significationem. Præsagiunt & animalia. Delphini tranquillo mari lasciuientes, flatum, ex qua ueniunt parte: item spargentes aquam turbato, tranquillitatem. Loligo uolitans, conchæ adhærescentes, echini affigentes sese, aut harena saburrantes, tempestatis signa sunt. Ranæ quoque ultra solitum uocales. Et fulicæ matutino clangore. Item mergi anates q;, pennas rostro purgantes, uentum. Cæteræ q; aquaticæ aues concursantes. Grues in mediterranea festinantes. Mergi maria aut stagna fu

gentes, Grues silentio per sublime uolantes, serenitatē, Si noctua in imbre garrula: at sereno, tempestatē. Coruiq; singultu quodam latrantes, seq; concutientes si continuabunt, uentos: si uero carptim uocem resorbebunt, uentosum imbrem. Graculi sero à pabulis recedentes, hyemem. Et albæ aues cum congregabuntur. Et cum terrestres uolucres contra aquam clangores dabunt, perfundentes sese: sed maxime cornix. Hirundo tam iuxta aquam uolitans, ut penna sæpe percutiat. Quæq; in arboribus habitant, fugitantes in nidis suis. Et anseres continuo clangore intempestiui. Ardea in medys harenis tristis. Nec mirum, aquaticas, aut in totum uolucres præsagia aëris sentire. Pecora exultantia, et indecora lasciuia ludentia, eandem significationem habent. Et boues cœlum olfactantes, seq; lambentes contra pilum. Turpesq; porci alienos sibi manipulos fœni lacerantes, Segniterq; & contra industriam suam absconditæ formicæ, uel concursantes aut oua progerentes. Item uermes terreni erumpentes. Trifolium quoque in horrescere, & folia contra tempestatem subrigere certū est. Necnon & in conuiuijs mensisq; nostris, uasa quibus esculētum additur sudorem repositorijs linquentia, diras tempestates præmunciant.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER DECIMVS NONVS.

PROOEMIVM.

In quo lini natura continetur, & mirabilia.

YDERVM quoque tempestatum q; ratio, uel inperitis facili, atque indubitato modo monstrata est: uereq; intelligentibus non minus conferunt rura deprehendendo cœlo, quàm syderalis scientia agro colendo. Proximam multi hortorum curam fecere. Nobis nõ protinus transire ad ista tempestiuũ uidetur, Miramurq; quosdã scientiæ gratia, eruditionis suæ gloriam ex his petentes, tã multa præterijsse, nulla mentione habita tot rerũ sponte curáue prouenientiũ, præsertim cũ pleriſque earum usũq; uitæ maior etiam quàm frugibus perhibeatur autoritas. Atq; ut à confessis ordiamur utilitatibus, quæq; non solum terras omnes, uerum etiam maria repleuere, feritur, ac dici neque inter fruges, neq; inter hortensia potest, linum. Sed in qua nõ occurret uitæ parte, quod'ue miraculum maius, herbam esse quæ admoueat Aegyptũ Italiæ: intantum, ut Galerius à freto Siciliæ Alexandriam septima die peruenerit, Babillius sexta, ambo præfecti: æstate uero proxima Valerius Marianus ex prætorijs senatoribus, à Puteolis nono die leniſſimo flatu herbam esse quæ Gadeis ab Herculis columnis septimo die Ostiam afferat,

& citeriorem Hispaniam quarto, prouinciam Narbonensem tertio, Africam altero: quod etiam mollissimo flatu contigit C. Flacco legato Vibii Crispi proconsulis? Audax uita, scelerum plena, aliquid seri, ut uentos procellasq; recipiat: & parum esse fluctibus solis uehi. Iam uero nec uela satis esse, maiora nauigijs. Sed quamuis amplitudini antemnarum singulæ arbores sufficiant, super eas tamen addi uelorum alia uela: præterq; alia in proris, & alia in puppibus pandi, ac tot modis prouocari mortem. Denique tam paruo semine nasci, quod orbem terrarum ultro citroq; portet, tam gracili auena, tam nō alte à terra tolli: neque id uiribus suis necti, sed passum tusumq; et in mollitiem lanæ coactum, iniuria naturæ, ac summa audacia, et quò peruenere nulla excreatio sufficit, contra inuentorem dictum suo loco à nobis: cui satis non fuit hominem in terra mori, nisi periret & insepultus. At nos priore libro imbres & flatus cauendos, frugum causa fructusq;, præmonebamus. Ecce seritur hominis manu, metitur eiusdem hominis ingenio, quod uentos in mari optet. Præterea ut sciamus fuisse pœnas, nihil gignitur facilius: ut sentiamus nolente id fieri natura, urit agrum, deteriorem q; ipsum facit.

De lini satione, & generibus eius, & quomodo perficiatur, & de mappis, & lino non ardente, & quando primum in theatris uela. Cap. I.

Seritur sabulosis maxime, unoq; sulco, nec magis festinat aliud. Vere satum æstate uellitur, & hanc quoque terræ iniuriam facit. Ignoscat tamen aliquis Aegypto serenti, ut Arabiæ Indiæq; merces importet, itáne & Galliæ censentur hoc reditu? Montesq;

Montesq; mari oppositos esse non est satis, & à latere Oceani obstare ipsum quod uocant inane? Cadurci, Caleti, Ruteni, Bituriges, ultimiq; hominum existimati Morini, imo uero Galliæ uniuersæ uela texunt. Iam quidem & transrhenani hostes, nec pulchriorem aliam uestem eorum fœminæ nouere. Qua admonitione sucurrit quod M. Varro tradit, in Serranorum familia gentilicium esse, fœminas linea ueste non uti. In Germania autem defossi atque sub terra id opus agunt. Similiter in Italia ratione alia inter Padum Ticinumq; amnes, ubi à Setabi tertia in Europa lino palma: secundam enim in uicano allianis capessunt retouina, & in Aemilia uia Fauentina. Candore allianis semper crudis Fauentina præferuntur: retouinis tenuitas summa densitasq;, candor æque ut Fauētinis, sed lanugo nulla: quod apud alios gratiam, apud alios offensionem habet. Nec uositas filo æqualior penè, quàm araneis, tinnitusq;, cū dente libeat experiri: ideo duplex quàm cæteris pretiū. Et Hispania citerior habet splēdorem lini præcipuum, torrentis in quo politur natura, qui alluit Tarraconem. Et tenuitas mira, ibi primum carbasis repertis: nam dum ex eadem Hispania Zoëlicum uenit in Italiam, plagis utilissimum. Ciuitas ea Callæciæ & Oceano propinqua. Est sua gloria & Cumano in Campania, ad piscium & alitum capturam. Eadem & plagis materia. Neque enim minores cunctis animalibus insidias, quàm nobismetipsis lino tendimus. Sed Cumanæ plagæ concidunt apros, & hæ cassesue ferri aciem uincunt. Vidimusq; iam tantæ tenuitatis, ut anulum hominis cum epidromis transirent, uno portante multitudinē

qua saltus cingerentur. Nec id maxime mirum, sed singula earum stamina centeno quinquageno filo constare, sicut paulo ante Iulio Lupo, qui in præfectura Aegypti obiit. Mirentur hoc, ignorantes in Aegyptij quondã regis, quem Amasim uocant, thoracẽ in Rhodiorum in sula ostendi in templo Mineruæ CCCLXV filis singula fila constare. Quod exemplum per se expertum nuper Romæ prodidit Mutianus ter cõsul, paruasq; iam reliquias eius superesse hac experientium iniuria. Italia ex Pelignis etiamnum linis honorem habet, sed fullonum tantum in usu. Nullum est candidius, lanẽ ue similius, sicut in culcitris præcipuam gloriam Cadurci obtinent. Galliarum hoc & tomenta pariter inuentum. Italiæ quidem mos etiam nunc durat in appellatione stramenti. Aegyptio lino minimum firmitatis, plurimũ lucri. Quatuor ibi genera, Taniticum, ac Pelusiacum, Buticum, Tentyriticum, cum regionum nominibus in quibus nascuntur. Superior pars Aegypti in Arabiam uergens, gignit fruticem, quem aliqui gossipion uocãt, plures xylon, & ideo lina inde facta xylina. Paruus est, similemq; barbatæ nucis defert fructum, cuius ex interiore bombycẽ lanugo netur. Nec ulla sunt eis in cãdore mollitiá ue præferenda. Vestes inde sacerdotibus Aegypti gratissimæ. Quartum genus Orchomenium appellant. Fit è palustri uelut harundine, duntaxat pãnicula eius. Asia è geniста facit lina ad retia præcipua, in piscando durantia, frutice madefacto X diebus. Aethiopes Indiq; è malis, Arabes cucurbitis, in arboribus, ut diximus, genitis. Apud nos maturitas eius duobus argumentis intelligitur, intumescente semine, aut colore fla-

uescente. Tunc euulsum, & in fasciculos manuales colligatum, siccatur in sole pendens conuersis superne radicibus uno die: mox quinque alijs, in contrarium inter se uersis fascium cacuminibus, ut semen in medium cadat. Inter medicamina huic uis, & in quodam rustico ac prædulci Italiæ transpadanæ cibo, sed iampridem sacrorum tantum gratia. Deinde post messem triticeam uirgæ ipsæ merguntur in aquam solibus tepefactam, pŏdere aliquo depressæ. Nulli enim leuitas maior. Macerationis indicio est membrana laxatior. Iterumq; inuersæ, ut prius, sole siccantur. Mox arefactæ in saxo tunduntur stupario malleo. Quod proximum cortici fuit, stupa appellatur, deterioris lini, lucernarum ferè luminibus aptior. Et ipsa tamē pectitur ferreis hamis, donec omnis membrana decorticetur. Medullæ numerosior distinctio, candore, mollitia. Linumq; nere & uiris decorum est. Cortices quoq; decussi clibanis et furnis præbent usum. Ars depectendi digerendiq.: Iustum est è quinquagenis fascium libris quinas denas carminari. Iterum deinde in filo politur, illisum crebro in silice ex aqua: textūq; rursus tunditur clauis, semper iniuria melius. Inuentū iam est etiam quod ignibus non absumeretur. Vinum id uocant, ardentesq; in focis conuiuiorum ex eo uidimus mappas, sordibus exusis splendescentes igni magis, quam possent aquis. Regum inde funebres tunicæ, corporis faullam ab reliquo separant cinere. Nascitur in desertis adustisq; sole Indiæ, ubi non cadunt imbres, inter diras serpentes: assuescitq; uiuere ardendo, rarum inuentu, difficile textu propter breuitatem. Ruffus de cætero colos, splendescat igni.

Cum inuentum est, æquat pretia excellentium margaritarum. Vocatur autem à Græcis asbestinum ex argumento naturæ. Anaxilaus autor est, linteo eo circundatâ arborem, surdis ictibus, & qui non exaudiantur cædi. Ergo huic lino principatus in toto orbe. Proximus byssino, mulierum maxime delicijs circa Elim in Achaia genito, quaternis denarijs scripula eius permutata quondam, ut auri. Repertaq; linteorum lanugo, è uelis nauium maritimarum maxime, in magno usu medicinæ est, & cinis spodij uim habet. Est & inter papauera genus quoddã, quo candorem lintea præcipuum trahũt. Tentatum est tingi linum quoque, et uestium insaniam accipere in Alexandri Magni primum classibus, Indo amne nauigantis, cum duces eius ac præfecti in certamine quodam uariassent insignia nauium, stupueruntq; littora flatu uersicoloria implente. Velo purpureo ad Actium cum M. Antonio Cleopatra uenit, eodemq; effugit. Hoc fuit imperatoriæ nauis insigne. Postea in theatris tantum umbram fecere: quod primus omnium inuenit Q. Catulus, cum Capitolium dedicaret. Carbasina deinde uela primus in theatro duxisse traditur Lentulus Spinter Apollinaribus ludis. Mox Cæsar dictator totum forum Romanum intexit, uiamq; sacram ab domo sua ad clivum usque Capitolinum, quod munere ipso gladiatorio mirabilius uisum tradunt. Deinde & sine ludis Marcellus Octauia sorore Augusti genitus, in ædilitate sua, auunculo XI consule Calẽdis Augusti, uelis forum umbrauit, ut salubrius litigantes consisterent: quantum mutatis moribus Catonis Censorij, qui sternendum quoque forum muricibus censuerat. Ve

la nuper colore cœli stellata per rudentes, terra etiam in amphitheatris principis Neronis *rubente: in cauis ædium, & muscum à sole defendunt. Cætero manſit candori pertinax gratia.* Honor etiam *&* Troiano bel lo. *Cur enim non & prælijs interſit, ut naufragijs? Thoracibus lineis paucos tamen pugnaſſe, teſtis eſt* Homerus. *Hinc fuiſſe & nauium armamenta apud eundē interpretantur eruditiores: quoniam cum ſparta dixit, ſignificauerit ſata.*

De ſparti natura, & quando primum uſus eius, & quomodo perficiatur, & quæ ſine radice naſcantur, & uiuant. Cap. II.

Parti quidem uſus multa poſt ſecula cœptus eſt: nec ante Pœnorum arma, quæ primum Hiſpaniæ intulerunt. Herba & hæc ſponte naſcens, & quæ non queat ſeri, iuncuſq; proprie aridi ſoli, uni terræ dato uitio. Nanque id malum telluris eſt, nec aliud ibi ſeri aut naſci poteſt. In Africa exiguum & inutile gignitur. Carthaginienſis Hiſpaniæ citerioris portio, nec hæc tota, ſed quatenus parit, montes quoque ſparto operit. Hinc ſtrata ruſticis eorum, hinc ignes faces q; hinc calciamina, & paſtorum ueſtis, animalibus noxiū præterquam cacuminum teneritate. Ad reliquos uſus laborioſe euellitur, ocreatis cruribus, manibusq; tectis manicis, conuolutum oſſeis ligneiſue conamentis. Nunc iam in hyemem uix. Facillime tamen ab Idibus Maijs in Iunias: hoc maturitatis tempus. Vulſum faſcibus in aceruo adunatum biduo, tertio reſolutum, ſpargitur in ſole, ſiccaturq; & rurſus in faſcibus redit ſub tecta. Poſtea maceratur aqua marina optime, ſed & dulci

si marina desit. Siccatum q; sole iterum rigatur, si repente urgeat desyderium, perfusum calida in solio, ac siccatum stans compendium operæ fatetur. Hoc autem tunditur, ut fiat utile, præcipue in aquis mariq; inuictum. In sicco præferunt è cannabi funes. At spartum alitur etiã demersum, ueluti natalium situm pensans. Est quidem eius natura inexpollis, rursusq; quàm libeat uetustum nouo miscetur. Veruntamen complectitur animo, qui uolet miraculum æstimare, quanto sit in usu omnibus terris nauium armamẽtis, machinis ædificationum aliisq; desyderiis uitæ. Ad hos omnes usus quæ sufficiant, minus XXX M passuum in latitudinem à littore Carthaginis nouæ, minusq; in longitudinem esse reperientur. Longius uehi impendia prohibent. Iunco Græcos ad funes usos nomini credamus, quo herbam eam appellant: postea palmarum foliis philuraq;, manifestum est: & inde translatum à Pœnis sparti usum, perquam simile ueri est. Theophrastus autor est, esse bulbi genus circa ripas amnium nascens, cuius inter summum corticem eamq; partem qua uescuntur, esse laneam naturam, ex qua mapalia uestesq; quædam conficiantur. Sed neque regionem in qua id fiat, neque quicquam diligentius, præterquam eriophoron id appellari, in exemplaribus, quæ equidem inuenerim, tradit: neque omnino ullam mentionem habet sparti, cuncta cura magna persecutus CCCCXC annis ante nos, ut alio loco iam diximus: quo appareat, post id temporis spatium in usum uenisse spartum. Et quoniam à miraculis rerum cœpimus, sequemur eorum ordinem, in quibus uel maximum est, aliquid nasci aut uiuere sine ulla radice. Tubera uocã-

tur hæc, undique terra circũdata, nullisq; fibris nixa, aut saltem capillamentis, nec utique extuberante loco in quo gignuntur, aut rimam agente, neque ipsa terræ cohærente. Cortice etiam includuntur, ut planè nec terrã esse possimus dicere, neque aliud quàm terræ callum. Sicis hæc ferè et fabulosis locis fruticosisq; nascuntur. Excidunt sæpe magnitudinem mali cotonei, etiam libra li pondere. Duo eorum genera, harenosa dentibus inimica, & altera syncera. Distinguuntur & colore, ruffo nigroq;, et intus candido, laudatissima Africæ. Crescãt, an ne uitium id terræ (neque enim aliud intelligi potest) ea protinus globetur magnitudine qua futurum est: & uiuant ne, an non, haud facile arbitror intelligi posse. Putrescendi enim ratio communis est ijs cum ligno. Lartio Licino prætorio uiro iura reddenti in Hispania Carthagine, paucis his annis scimus acidisse, mordenti tuber, ut deprehensus intus denarius primos dentes infle cteret. Quo manifestum erit, terræ naturam in se globari: quod certum est ex ijs, quæ nascuntur & seri non possunt.

De misy, & tuberibus: de fungis pexicis, laserpitio & magydari, et rubia, et radicula. Cap. III.

Imile est quod in Cyrenaica prouincia uocãt misy, præcipuũ suauitate, odore ac sapore, sed carnosius: & quod in Thracia cerauniũ. De tuberibus hæc traduntur peculiariter: Cum fuerint imbres autumnales, ac tonitrua crebra, tunc nasci, & maxime è tonitribus, nec ultra annum durare, tenerrima autem uerno esse. Quibusdam locis acceptantur riguis et seruntur, sicut Mitylenis. Negãt nasci nisi exudatione

fluminum inuecto semine ab Tiaris. Est autem is locus in quo plurima nascuntur. Asiæ nobilissima circa Lampsacum & Alopeconesum, Græciæ uero circa Elin. Sūt & in fungorum genere à Græcis dicti pezicæ, qui sine radice aut pediculo nascuntur. Ab his proximum dicetur autoritate clarissimum laserpitium, quod Græci silphion uocant, in Cyrenaica prouincia repertum: cuius sucum uocant laser, magnificum in usu medicamētis q;, & ad pondus argentei denarij pensum. Multis iam annis in ea terra non inuenitur, quoniam publicani, quī pascua conducunt, maius ita lucrum sentientes, depopulantur pecorum pabulo. Vnus omnino caulis nostra repertus memoria, Neroni principi missus est. Si quando incidit pecus in spem nascentis, hoc deprehēditur signo: oue cum comederit dormiente protinus, capra sternutāte. Diuq; iam non aliud ad nos inuehitur, quàm quod in Perside aut Media & Armenia nascitur large, sed multo infra Cyrenaicum: id quoque adulteratum gummi, aut sagopenio, aut faba fracta. Quo minus omittendum uidetur, C. Valerio, M. Herennio COSS. Cyrenis aduecta Romam publicæ laserpitij pondo XXX. Cæsarem uero dictatorem initio belli ciuilis, inter aurum argentumq; protulisse ex ærario laserpitij pondo CXI. Id apud autores Græciæ euidentissimos inuenimus natum imbre piceo repēte madefacta tellure, circa Hesperidum hortos Syrtinq; maiorem, septem annis ante oppidum Cyrenarum, quod conditum est urbis nostræ anno CXLIII. Vim autem illam per quatuor milia stadiū Africæ ualuisse. In ea laserpitium gigni solitum, rem feram ac contumacem: & si coleretur, in deserta fugientem: ra

dice multa crassá'q;,caule ferulaceo,haud simili crassitudine.Huius folia maspetum uocabant apio maxime similia.Semen erat foliaceum,folium ipsum uere deciduum.Vesci pecora solita,primo'q; purgari, mox pinquescere, carne mirabilẽ in modũ iucunda. Post folia amissa,caule ipso & homines uescebantur decocto,asso, elixo'q;:eorum quoque corpora XL. primis diebus purgante a' uitijs omnibus. Sucus duobus modis capiebatur,è radice atque caule.Et hæc duo erant nomina,rhizias,atque caulias,uilior ille ac putrescens. Radice cortex niger,et ad merces adulteria.Sucum ipsum in uasa coniectum,admixto furfure, subinde concutiẽdo ad maturitatem perducebant:ni ita fecissent,putrescentem.Argumentum erat maturitatis,color, siccitas'q; sudore finito.Alij tradunt laserpitij radicem fuisse maiorem cubitali,tuber'q;in ea super terram.Hoc incaso,profluere solitum succum ceu lactis,supernato caule,quem magydarin uocarunt.Folia aurei coloris pro semine fuisse,cadẽtia a' canis ortu,austro flante.Ex his laserpitium nasci solitum,annuo spatio & radice & caule consummantibus sese.Hoc & circũfodi solitum prodidere. Nec purgari pecora, sed ægra sanari, aut protinus mori, quod in paucis accidere.Persico silphio prior opinio cõgruit. Alterum genus est quod magydaris uocatur, tenerius & minus uehemens,sine succo: quod circa Syriam nascitur,non proueniens in Cyrenaica regione. Gignitur et in Parnaso monte copiosius, quibusdam laserpitium uocantibus, per'q; omnia adulteratur rei saluberrimæ utilissimæ'q; autoritas.Probatio syncri prima in colore modice ruffo, & cum frangitur, candido intus, mox

translucente gutta aquæ saliuáq; liquescit. Vsus in multis medicaminibus. Sunt etiam num duo genera, non nisi sordido nota uulgo, cum quæstu nullo polleant. In primis rubia, tingendis lanis & corijs necessaria. Laudatissima Italica, & maxime suburbana, & omnes pene prouinciæ scatent ea. Sponte prouenit, seriturq; similitudine eruiliæ. Verum spinosus ei caulis: geniculatus hic est, quinis circa articulos in orbe foliys. Semen eius rubrum est. Quos in medicina usus habeat, suo dicemus loco. At quæ uocatur radicula, lauandis demum lanis sucum habet: mirum, quantum conferens candori mollitiæq; Nascitur satiua ubique, sed sponte præcipua in Asia Syriáq; saxosis & asperis locis. Trans Euphratem tamen laudatissima, caule ferulaceo tenui, & ipso cibis indigenarum expetito, & tingenti quicquid sit, cũ quo decoquatur, folio oleæ. Struthion Græci uocant, floret æstate, grata aspectu: uerum sine odore. Spinosa, & caule lanuginoso. Semen ei nullum, radix magna, quæ conditur ad quem dictum est usum.

De hortorum cura, et digestio terræ nascentium præter fruges & frutices. Cap. IIII.

B his superest reuerti ad hortorum curam, & a suapte natura memorandam, & quoniam antiquitas nihil prius mirata est, quàm Hesperidum hortos, ac regum Adonis & Alcinoi, itemq; pensiles, siue illos Semiramis, siue Assyriæ rex Cyrus fecit, de quorum opere alio uolumine dicemus. Romani quidem reges ipsi coluere. Quippe etiam superbus Tarquinius nuncium illum sæuum atque sanguinarium filio remisit ex horto. In XII. tabulis legũ

nostrarum nusquam nominatur uilla, semper in significatione ea hortus: in horti uero hæreditum. Quam rem comitata est & religio quædam: hortosq; & fores tantum contra inuidentium effascinationes dicari uidemus. In remedio satyrica signa, quanquam hortos tutelæ Veneris assignante Plauto. Iam quidam hortorum nomine in ipsa urbe delicias, agros, uillasq; possident. Primus hoc instituit Athenis Epicurus hortorum magister. Vsque adeum, moris non fuerat in oppidis haberi rura. Romæ quidem per se hortus ager pauperis erat. Ex horto plebei macellum, quanto innocentiore uictu? Mergi enim credo in profunda satius est, & ostrearum genera naufragio exquiri, aues ultra Phasidē amnem peti, & fabuloso quidem terrore tutas, imo sic pretiosiores alias in Numidiam atque Aethiopiæ sepulchra: aut pugnare cum feris, mandiq; capientem quod mandat alius. At hercule, quàm uilia hæc, quàm parata uoluptati satietatiq;, nisi eadem quæ ubique indignatio occurreret? Ferendum sanè fuerit exquisita nasci poma, alia sapore, alia magnitudine, alia monstro, pauperibus interdicta: inueterari uina, sacisq; castrari: nec cuiquā adeo longam esse uitam, ut non ante se genita potet: è frugibus quoque quoddam alimentum sibi excogitasse luxuriam, ac medullam tantum earum, superq; pistrinarum operibus et cœlaturis uiuere, alio pane procerum, alio uulgi, tot generibus usque ad infimam plebem descendente annona. Etiam ne in herbis discrimen inuentum est, opesq; differentiam fecere in cibo, et uno esse uenali? In his quoq; aliqua sibi nasci tribus negat, caule in tm̄ stagnato, ut paupis mēsa nō capiat. Syluestres fece-

rat natura corrudas, ut quisq; demeteret passim. Eæ alii les spectantur asparag. Et Rauenna ternos libris repẽdit. Heu prodiga uentris. Mirum esset non licere pecori carduis uesci, non licet plebei. Aquæ quoq; separantur: & ipsa naturæ elementa ui pecuniæ discreta sunt. Hi ni ues, illi glaciem potant, pœnasq; montium in uoluptatem gulæ uertunt. Seruatur algor æstibus, excogitaturq; ut alienis mensibus nix algeat. Decoquunt alij aquas, mox et illas hyemant. Nihil itaque homini sic, quomodo rerum naturæ placet. Etiam ne herba aliqua diuitijs tãtum nascitur? Nemo Sacros Auentinosq; montes, & iræ tæ plebis secessus circũspexerit. Mors enim certe æquabit quos pecunia superauerit. Itaq; hercule nullum macelli uectigal maius fuit Romæ, clamore plebis inuisantis apud omnes principes, donec remissum est portorium mercis huius: compertumq; non aliter quæstuosius censum haberi aut tutius, ac minore fortunæ iure, cum creditur pensio ea pauperum. Is in solo sponsor est, et subdio reditus, superficiesq; cælo quocunque gaudens. Horrorum Cato prædicat caules. Hinc primum agricolæ æstimabantur prisci, & sic statim faciebant iudicium, nequam esse in domo matremfamiliàs (etenim hæc olim fœminæ dicebatur) ubi indiligens esset hortus. Quippe è carnario aut macello uiuẽdum esse. Nec caules ut nũc maxime probabant, damnantes pulmentaria quæ egerent alio pulmentario. Id erat oleo parcere. Nam cari desyderia etiam erant in exprobratione. Horti maxime placebant, quia non egerent igni, parcerentq; ligno, expedita res & parata semper: unde & acetaria appellantur, facilia concoqui, nec oneratura sensum cibo, et

quæ minime accenderent desyderium panis. Pars eorũ ad condimenta pertinens, fatetur domi uersuram fieri sõlitam, atque non Indicum piper quæsitum, quæq; trãs maria petimus. Iã in feneſtris ſuis plebs urbana imiãgine hortorum quotidiana oculis rura præbebant, antequam præfigi proſpectus omnis cõegit multitudinis innumeræ ſæua latrocinatio. Quam ob rem ſit aliquis & his honos, néue autoritatem rebus uilitas adimat, cũ præſertim etiam cognomina procerum inde nata uideamus, Lactucinosq; in Valeria familia non puduiſſe appellari: et contingat aliqua gratia operæ curæq; noſtræ, Virgilio quoque confeſſo, quàm ſit difficile uerborũ honorem tam paruis perhibere. Hortos uillæ iungendos non eſt dubium, riguosq; maxime habẽdos, ſi contingat profluo amne. Si minus, é puteo pluca, organiſue pneumaticis, uel tollenonum hauſtu rigandos. Solum proſcindendum à fauonio, in autumnum præparandum eſt poſt XIIII. dies, iterandumq; ante brumam. Octo iugerum operis palari iuſtum eſt. Fimum tres pedes alte cum terra miſceri, areis diſtingui easq; reſupinis puluinorum toris, ambire ſingulas tramitum ſulcis, quà detur acceſſus homini, ſcatebriſq; decurſus. In hortis naſcentiũ alia bulbo commendantur, alia capite, alia caule, alia folio, alia utroque, alia ſemine, alia cortice, alia cute, aut cartilagine, alia carne, alia tunicis carnoſis. Aliorum fructus in terra eſt, aliorum & extra, aliorum non niſi extra. Quædam iacent creſcũtq; ut cucurbitæ & cucumis. Eadem & pendent, quanquam grauiora multò etiam ijs quæ in arboribus gignuntur. Sed cucumis cartilagine. Cortex huic uni matu

ritate transit in lignum. Terra conduntur rhaphani, napiq; & rapa, atque alio modo inulæ, siser, pastinacæ. Quædam uocabimus ferulacea, ut anethum, maluas. Nanque tradunt autores, in Arabia maluas septimo mense arboreſcere, baculorum usum præbere exemplo. Sed & arbor est malua in Mauritania Lixi oppidi æstuario, ubi Hesperidum horti fuisse produntur CC. pass. ab Oceano, iuxta delubrū Herculis, antiquius Gaditano, ut ferunt. Ipsa altitudinis pedum XX. crassitudinis quam circumplecti nemo possit. In simili genere habebitur & cannabis. Nec non & carnosa aliqua appellabimus, ut spongias in humore pratorum enascentes. Fungorum enim callum, in ligni arborumq; natura diximus, & alio genere tuberum paulo ante.

Natura & genera, & historia nascentium in hortis rerum. Cap. V.

Arulaginei generis, extráq; terram est cucumis, mira uoluptate Tiberio principi expetitus. Nullo quippe non die contigit ei, pensiles eorum hortos promouentibus in soles totis olitoribus: rursusq; hybernis diebus intra specularium munimenta reuocantibus. Quin & lacti mulso, semine eorū biduo macerato, apud antiquos Græciæ autores scriptum est seri oportere, ut dulciores fiant. Cresunt qua cogūtur forma. In Italia uirides, & quàm minimi, in prouincijs, quàm maximi & atrini aut nigri. Placent copiosissimi Africæ, grandissimi Mœsiæ: cum magnitudine excæssere, pepones uocantur. Viuunt hausti in stomacho in posterum diem, nec perfici queunt in cibis, nō insalubres tamen plurimum. Natura oleum odere mire,

nec minus aquas diligunt. Defecti quoque, ad eas modice distantes adrepunt, contra oleū refugiunt: aut si quid obstet, uel si pendeant, curuantur. Idq; uel una nocte deprehenditur, si uas cum aqua subyciatur à quatuor digitorum interuallo descendentibus ante postrum diem: at si oleum eodem modo sit, in hamos curuatis. Idem in fistula flore dimisso, mira longitudine crescunt. Ecce cum maxime noua forma eorum in Campania prouenit, mali cotonei effigie. Forte primo natum ita audio unum, mox semine ex illo genus factum, melopepones uocant. Non pendent hi, sed humi rotundantur. Mirum in his, præter figuram colorem q;, & odorem, quod maturitatem adepti, quanquam non pendentes, statim à pediculo recedunt. Columella suum tradit commentum, ut toto anno contingant: Fruticem rubi, quàm nasissimum in apricum locum transferre, & recidere, duûm digitorum relicta surpe, circa uernum æquinoctium: ita in medulla rubi semine cucumeris insito, terra minuta fimoq; circumaggeratas resistere frigori radices. Cucumerum Græci tria genera fecere: Laconicū, Scytalicum, Bœoticum. Ex his tātum Laconicum aqua gaudere. Sunt qui herba, quæ uocatur culix nomine, trita, semen eorum macerātum seri iubeant, ut sine semine nascantur. Similis & cucurbitis natura, duntaxat in nascendo. Aeque hyemem odere. Amant rigua ac fimum. Seruntur ambo semine in terra sesquipedali fossura, inter æquinoctium uernum & solstitium: Parilibus tamen aptissime. Aliqui malunt ex Calend. Martij cucurbitas, & Nonis cucumeres, & p quinquatrus serere, simili modo reptantibus flagellis,

scandentes parietum aspera in tectum usque natura sub limitatis auida. Vires sine adminiculo stãdi non sunt, uelocitas pernix, leui umbra cameras pergulas operiens. Indehæc duo prima genera: Camerariũ, & plebeiũ, quod humi repit. In priore mire tenui pediculo libratur pondus immobile auræ. Cucurbita quoque omni modo fastigiatur, uaginis maxime uitilibus, coniecta in eas post quam defloruit. Crescit qua cogitur forma, plerunq; et draconis intorti figura. Libertate uero pensili concessa, iam uisa est IX pedum longitudinis. Particulatim cucumis floret, sibi ipse superflorescens, & siciores locos petitur, candida lanugine obductus, magisq; cum crescit. Cucurbitarum numerosior usus. Et primus caulis in cibo, Atque ex eo in totum natura diuersa. Nuper in balinearum usum uenere urceorum uice. Iampridem uero etiam cadorum ad uina condenda. Cortex uiridi tener. Deraditur nihilominus in cibis. Cibos salubres ac leues pluribus modis existimant, qui perfici humano uentre non queant, sed non intumescant. Semina quæ proxima collo fuerint, proceras pariunt: item ab imis, sed nõ comparandas supradictis: quæ in medio, rotundas: quæ lateribus, crassas breuiores q;. Siccantur in umbra, & cum libeat serere, in aqua macerantur. Cibis, quo longiores tenuiores q;, eo gratiores. Et ob id salubriores quæ pendendo creuere, minimum q; seminis tales habent, duritia eius in cibis gratiam terminante. Eas quæ semini seruentur, ante hyemem præcidi non est mos. Postea fumo siccantur, condendis hortensiorum seminibus rusticæ supellectili. Inuenta est ratio, qua cibis quoque seruarentur, eodem q; modo cucumis, usque ad alios pene prouen

tus,

tus,& id quidem in muria fit. Sed & scrobe, opaco in loco harena substrato, fœnoq; sicco opertos, ac deinde terra, uirides seruari tradunt. Sunt & sylvestres in utroque genere, & omnibus ferè hortensibus. Sed & his medica tantum natura est. Quam ob rem differentur in sua uolumina. Reliqua cartilaginum naturæ terra occultantur omnia. In quibus de rapis abunde dixisse poteramus uideri, nisi medici masculini sexus ficerent in his rotunda: latiora uero & concaua fœminini, præstantiora suauitate, et ad condiendum facliora, quæ sæpius sata transeunt in marem. Iidem naporum V. genera fecere: Corinthium, Cleonæum, Liothasiũ, Bœoticum, & quod per se uiride dixerunt. Ex ijs in amplitudinem adolescit Corinthium, nuda ferè radice. Solum enim hoc genus superne tendit, nõ ut cætera in terram. Liothasium quidam Thracium appellant, frigorũ patientissimum. Ab eo Bœoticum dulcæ est, rotunditate etiã breui notabile, neque ut Cleonæum prælongum. In totũ quidem, quorum tenuiora folia, ipsi quoque dulciores: quorum scabra & anguloſa & horrida, amariores. Est præterea genus sylvestre, cuius folia sunt erucæ similia. Palma Romæ Amiterninis datur, inde Nursinis, tertia nostratibus. Cætera de satu eorũ in rapis dicta sunt. Cortice et cartilagine constant raphani: multisq; eorum cortex crassior etiã, quàm quibusdam arborum. Amaritudo plurima illi est, & pro crassitudine corticis. Cætera quoque aliquando lignosa. Et uis mira colligendi spiritum, laxandiq; ructum. Ob id cibus illiberalis, utique si proxime olus mandatur: si uero cum oliuis drupis, rarior ructus fit, minusq; fœtidus. Aegypto mire æ

lebratur propter olei fertilitatem, quod è semine eius faciunt. Hoc maxime cupiunt serere, si liceat: quoniam et quæstus plus quàm è frumento, et minus tributi est, nùl lumq; copiosius oleum. Genera rhaphani Græci fecere tria foliorum differentia, crispi, atque leuis, & tertium syluestre. Atque huic leuia quidem, sed breuiora ac rotunda, copiosaq; atque fruticosa: sapor autem asper, & medicamenti instar ad eliciendas aluos. Et in prioribus tamen differentia seminis est, quoniam aliqua peius, aliqua admodum exiguum ferunt. Hæc uitia non cadunt nisi in crispa folia. Nostri ælia fecere genera. Algidense à loco, longum atque translucidum. Alterum rapi figura, quod uocant Syriacum, suauissimum ferè ac tenerrimum, hyemisq; patiens. Præcipuum tamen est, quod è Syria non pridem aduectum apparet, quoniam apud autores non reperitur, id autem tota hyeme durat. Etiamnum unum syluestre Græci agrion uocant, Pontici armon, alij leucen, nostri armoraciam, fró de copiosius quàm corpore. In omnibus autem probandis maxime spectantur caules. Immitium enim rotundiores crassioresq;, ac longius canalibus. Folia ipsa tristiora, & angulis horrida. Seri uult rhaphanus terra soluta, humida. Fimum odit, palea contentus. Frigore adeo gaudet, ut in Germania infantium puerorum magnitudinem æquet. Seritur post Idus Feb. ut uernus sit, iterumq; circa Vulcanalia, quæ satio melior. Multi & Martio & Aprili serunt, & Septembri. Incipiente incremento: confert alterna folia circumobruere, ipsos uero accumulare. Nam qui extra terram emersit, durus fit atque fungosus. Aristomachus detrahi folia per hye-

mem iubet, & ne lacunæ stagnent accumulare: ita in æstatem grandescere. Quidā prodidere, si palo adacto cauerna palea insternatur sex digitorum altitudine, de inde in semen fimum q; & terra congeratur, ad magnitudinem scrobis crescere. Præcipue tamen salsis alūtur. Itaque etiam talibus aquis irrigantur, & in Aegypto nitro sparguntur, ubi sunt suauitate præcipui. In totum quoque salsugine amaritudo eorum eximitur, fiunt q; olectis similes. Nanque & cocti dulcescunt, & in naporū uicem transeunt. Crudos media suadent ad colligenda acria uisarum dandos cum sale ieiunis esse, atque ita uomitionibus præparant meatum. Tradunt & præcordijs necessarium hunc suacum, quando phthisin cordi intus inhærentem, non alio potuisse depelli compertum sit in Aegypto, regibus corpora mortuorum ad scrutandos morbos insecantibus. Atque ut est Græca uanitas, fertur in templo Apollinis Delphis adeo cæteris cibis prælatus rhaphanus, ut ex auro dicaretur, beta ex argento, rapū e plūbo. Scires non ibi genitū M. Curiū imperatorē, quē in hospitio, legatis aurū repudiaturo afferē tibus, rapū torrentē in foco inuētum annales nostri prodidere. Scripsit & Moschion Græcus unū de rhaphano uolumen. Vtilissimi in cibis hyberno tēpore existimātur ijdem q; dētibus semper inimici, qm̄ atterant. Ebora certe poliunt. Odiū his cū uite maximū, refugit q; iuxta satos. Lignosiora sunt reliqua, in cartilaginum genere à nobis posita. Mirum q; omnibus uehementiam saporis in esse. Ex ijs pastinacæ unum genus agreste spōte prouenit, staphilinos Græce dicitur. Alterum seritur radicæ uel semine, primo uere uel autumno, ut Hygino pla-

æt Februario, Augusto, Septembri, Octobri, solo quàm altissime refosso. Anniculæ utilis esse incipit, bima utilior, gratior autumno, patinisq; maxime. Et sic quoque uirus illi intractabile est. Hibiscum à pastinaca graeilitate distat, damnatum in cibis, sed medicinæ utile. Est & quartum genus in eadem similitudine pastinacæ, quam nostri gallicam uocant. Græci uero daucon: cuius genera etiam quatuor fecere. Inter medica dicendum siser, & ipsum Tiberius princeps nobilitauit, flagitans omnibus annis à Germania. Gelduba appellatur castellum Rheno impositum, ubi generositas præcipua. Ex quo apparet frigidis locis conuenire. Ineſt longitudine neruus, qui decoctis extrahitur amaritudinis tamen magna parte relicta: quæ mulso in cibis temperata, etiã in gratiam uertitur. Neruus idem et pastinacæ maiori, dũtaxat anniculæ. Siseris satus mensibus, Februario, Martio, Aprili, Augusto, Septembri, Octobri. Breuior his est, Sed torosior amariorq;, inula, per se stomacho inimicissima: eadem dulcibus mixtis saluberrima. Pluribus modis austeritate uicta gratiam inuenit. Nanque et in pollinem tunditur arida, liquidoq; dulci temperatur: & decocta posca, aut asseruata, uel macerata pluribus modis, & tunc mixta defruto, aut subacta melle, uuisue passis, aut pinguibus caryotis. Alio rursus modo cotoneis, malis, uel sorbis, aut prunis, aliquando pipere aut thymo uariata, defectus præcipue stomachi excitat, illustrata maxime Iuliæ Augustæ quotidiano cibo. Superuacuũ eius semen, quoniam oculis ex radice excisis, ut harundo seritur. Et hæc autem seritur, & siser, & pastinaca utroque tempore, uere & autumno, magnis seminum

interuallis, nullaue minus quàm ternorum pedum, quoniam spatiose fruticat. Siser autem transferre melius. Proxima his est bulborum natura quos Cato in primis serendos præcipit, celebrans Megaricos. Verum nobilissima est scilla, quanquam medicamini nata, acetóq; exacuēdo. Nec ulli amplitudo maior, sicut nec uis asperior. Duo genera medica: Masculus albis foliis, fœmina nigris: Et tertium genus est cibis gratum: Epimenidium uocatur angustius folio, ac minus aspero. Seminis pluritum omnibus. Celerius tamen proueniunt satæ bulbis circa latera natis. Et ut crescant, folia quæ sunt his ampla, deflexa circa obruuntur. Ita succum omnem in se trahunt capita. Sponte nascuntur copiosissime in Balearibus, Ebusóq; insulis, ac per Hispanias. Vnum de ijs uolumen condidit Pythagoras philosophus, colligens medicas uires, quas proximo reddemus libro. Reliqua bulborum genera differunt colore, magnitudine, suauitate. Quippe cum quidam crudi mandantur, ut in Cherroneso Taurica. Post hos in Africa nati maxime laudantur, mox Apuli. Genera Græci hæc fecere: Bulbinen, setanion, pythion, acrocorion, ægilopa, sisyrinchion: In hoc mirum, imas eius radices crescere hyeme: uerno autem cum apparuerit uiola, minui ac contrahi, tum demde bulbum pinguescere. Est inter genera, quod in Aegypto aron uocant, scyllæ proximum amplitudine, foliis lapathi, caule recto duûm cubitorum, baculi crassitudine, radice mollioris naturæ, quæ edatur & cruda. Effodiuntur bulbi ante uer, aut deteriores ilico fiunt. Signū maturitatis, folia inarescentia ab imo. Vetustiores improbant. Item paruos & longos. Contra rubicundis re

tundioribusq; laus, & grandissimis. Amaritudo plerisque in uertice est. Media eorum dulcia. Bulbos non nasci, nisi ex semine, priores tradiderunt. Sed & Prænestinis campis sponte nascuntur, ac sine modo etiam in Remorum aruis.

De hortensium herbarum radicibus, foliis, floribus, coloribus. Cap. VI.

h Ortensibus omnibus ferè singulæ radices, ut rhaphano, betæ, apio, maluæ. Ampliſſima autem laphatho, ut quæ descendat ad tria cubita. Syluestri minores, tumidæ. Effossa quoque diu uiuit. Quibusdam tamen capillatæ, ut apio, maluæ. Quibusdam furculosæ, ut ocimo. Aliis carnosæ ut betæ, aut magis etiam rubro croco. Aliquibus ex cortice & carne constant, ut rhaphano, & rapis. Quorundam geniculatæ sunt ut graminis. Quæ rectam non habent radicem, statim plurimis nituntur capillamentis, ut atriplex, & blitum. Scilla autem & bulbi, & cepe, & allium, non nisi in rectum radicantur. Sponte nascentium quædam numerosiora sunt radicæ, quàm folio, ut aspalax, perdicium, erocum. Florent cum fraxino serpyllum, abrotanum, napi, rhaphani, menta, ruta. & cætera quidem cum cæpere defloreſcunt: ocimum autem particulatim et ab imo incipit: qua de causa diutiſſime floret. Hoc & in heliotropio herba euenit. Flos aliis candidus, aliis luteus, aliis purpureus. Folia cadunt à cacuminibus, origano, inulæ, & aliquando rutæ iniuria lasæ. Maxime concauа sunt cepæ, gethyo. Allium cepasq; inter deos iurando habet Aegyptus. Cepe genera apud Græcos, sardia, samothracia, alsidena, setania, schista, Ascalonia,

ab oppido Iudeæ nominata. Omnibus etiam odor lachrymosus, & præcipue Cyprijs, minime Gnidijs. Omnibus corpus tutum pinguitudinis earum cartilagine. Et cunctis setania minima excepta tusculana, sed dulcis. Schista autem & ascalonia condiuntur. Schistam hyeme cum coma sua relinquunt, uere folia detrahunt, & alia subnascuntur ijsdem diuisuris: unde & nomen. Hoc exemplo reliquis quoque generibus detrahi iubet, ut in capita crescant potius, quàm in semina. Ascalonia rum propria natura. Etenim uelut sterilis sunt ab radice: & ob id semine seri illas, non deponi iussere Græci. Præterea serius circa uer cum germinant transferri, ita crassescere, & tunc properare præteriti temporis pensitatione. Festinandum autem in his est, quoniam maturæ celeriter putrescunt. Si deponantur, & caulem emittũt & semen, ipsæq; euanescunt. Est & colorum differentia. Samo enim & Sardibus candidissimæ prouenijt. Sunt in honore & Creticæ, de quibus dubitant an eædẽ sint quæ Ascaloniæ: quoniam satis capita crassescunt: depositis, caules & semina. Distant sapore tantum dulci. Apud nos prima gña. Vnum cõdimentarium, quod illi gethyõ, nostri pallacanã uocãt. Seritur mẽsibus Martio, Aprili, Maio. Alterũ capitatum, æque ab æquinoctio autũni, uel sauonio. Genera eius austeritatis ordine, Africana, Gallica, Tusculana, Amiternina. Optima autem quæ rotũdissima. Item ruffa acrior, quàm candida. Sicca, quàm uiridis, et cruda quàm cocta, sicca quàm condita. Seritur Amiternina frigidis et humidis locis, et sola allij modo capite, reliquæ semine. Proximáq; æstate nullum semen emittunt, sed caput tantum quod inarescit.

Sequēti autem anno permutata ratione semen gignitur, caput ipsum corrumpitur. Ergo omnibus annis separatim semen cepe causa seritur, separatim cepe seminis. Seruantur autem optime in paleis. Gethyum penè sine capite est, cæruicis tantum longæ, & ideo totum in fronde, sæpiusq; resecatur, ut portum. Ideo & illud serunt, non deponunt. Cætero cepas ter fosso solo seri iubent, extirpatis radicibus herbarum in iugera denas libras. In termisceri satureiam, quoniam melius proueniat. Runcari præterea, & sarriri, si non sæpius, quater. Ascaloniam mense Februario serunt nostri. Semen ceparum nigrescere incipiens, antequam marcescat metunt. Et deporto in hanc cognationem dici conueniat, præsertim cū sectiuo nuper autoritatem dederit princeps Nero, uocis gratia, ex oleo statis mensium omnium diebus, nihilq; aliud, ac ne pane quidem uescendo. Seritur semine ab æquinoctio autumno: si sectiuum facere libuit, densius. In eadem area secatur donec deficiat, stercoraturq; semper si nutritur in capita antequam secetur. Cum inereuit in aliam aream transfertur, summis folijs leuiter recisis ante medullam, & capitibus retractis, tunicis ue extremis. Antiqui filice uel tegula subiecta capita dilatare bant. Hoc item in bulbis. Nunc sarculo leuiter conuellūtur radices, ut delumbatæ alant, neque distrahant. Insigne quod cum fimo lætoq; solo gaudeat, rigua odit, et tamen proprietate quadam soli constat. Laudatissimus in Aegypto, mox orchiæ atque ariciæ. Sectiui duo genera. Herbaceum folio incisuris eius euidentibus, quo utūtur medicamentarij. Alterum genus suauioris folij, rotundioris q; incisuris leuioribus. Fama est, Melam eque-

striis ordinis reum ex procuratione à Tiberio principe accersitum, in summa desperatione succo porri ad trium denariorum argenteorum pondus hausto, confestim expirasse sine cruciatu. Ampliorem modum negant noxium esse. Allium ad multa ruris præcipue medicamenta prodesse creditur. Tenuissimis & quæ separantur in uniuersum uelatur membranis, mox pluribus coagmentatur nucleis, & his separatim uestitis. Asperi saporis, quo plures nuclei fuere, hoc est asperius. Tedium huic quoque halitu, ut cepis, nullum tamen coctis. Generum differentia in tempore. Præcox matureſcit LX. diebus. Tum in magnitudine. Vlpicum quoque in hoc genere Græci appellauere allium Cyprium, alij antiſcorodon, præcipue Africæ celebratum inter pulmentaria ruris, grandius alio. Tritum in oleo et aceto, mirum quãtum increſcat ſpuma. Quidam ulpicum & allium in plano ſeri uetant, caſtellatim q; grumulis imponi, diſtantibus inter ſe pedes ternos. Inter grana digiti intereſſe debent, ſimulatq; tria folia eruperint, ſarriri. Grãdeſcunt quo ſæpius ſarriuntur. Matureſcentium caules depreſſi in terram obruuntur, ita cauetur ne in frondem luxurient. In frigidis utilius uere ſeri, quàm autumno. Cæterum ut odore careant, omnia hæc iubentur ſeri cũ luna ſub terra ſit, colligi cum in coitu. Sine his Menander è Græcis autor eſt, allium edentibus, ſi radicem betæ in pruna toſtam ſuperederint, odorem extingui. Sunt qui & allium & ulpicum inter Compitalia ac Saturnalia ſeri aptiſſime putent. Allium & ſemine prouenit, ſed tarde. Primo enim anno porri craſſitudine capite efficitur: ſequenti diuiditur, tertio conſummatur: pulchriusq;

tale existimant quidam. In semen exire non debet: sed torqueri caulis sationis gratia, uti caput ualidius fiat. Quod si diutius allium cepeq; inueterari libeat, aqua salsa tepida capita intingenda sunt. Ita diuturniora fient, melioraq; usui, sed in satu sterilia. Alij contenti sunt prime super prunas suspendisse, abundeq; ita profici arbitrantur ne germinent. Quod facere allium cepaq; extra terram quoque certum est, & cauliculo acto euanescere. Aliqui & allium palea optime seruari putant. Allium est & in aruis spote nascens, alum hoc uocant: quod aduersus improbitatem alitum depascentium semina coctum, ne renasci possit, abijcitur: statimq; quæ deuorauere aues, stupentes manu capiuntur, & si paulum commorauere sopitæ. Est et syluestre, quod ursinũ uocant, odore molli, capite prætenui, folijs grandibus.

Quoto die quæque herbæ nascũtur satæ, et quomodo quæq; foueantur uel digerantur, & quorum singula genera sunt, et quorum plura. Cap. VII.

In horto satorum celerrime nascuntur ocimũ, blitum, napus, eruca: tertio enim die erumpũt: anethum quarto, lactuca quinto, rhaphanus sexto, cucumis & cucurbitæ septimo, prior cucumis, nasturtium ac sinapi quinto, beta æstate sexto, hyeme decimo, atriplex octauo, cepe XIX. aut XX. gethyum X. aut XII. Contumacius coriandrum. Cunilia quidem et origanum post XXX. diem. Omnium autem difficillime apium, quadragesimo enim die cum celerrime, quin quagesimo maiore ex parte emergit. Aliquid & seminum ætas confert, quoniã recentiora maturius gignun-

tur: in porro, gethyo, cucumere, cucurbita. Ex uetere autem celerius proueniunt apium, betæ, cardamum, cunilæ, origanum, coriandrum. Mirum in betæ semine: non enim totum eodem anno gignit, sed aliquid sequente, aliquid tertio. Itaque ex copia seminis, modice nascitur. Quædam anno tantum suo pariunt, quædam sæpius, sicut apium, porrum, gethyum. Hæc enim semel satæ, pluribus annis restibili fœcunditate proueniunt. Semina plurimis rotunda, aliquibus oblonga, paucis foliacea et lata, ut atriplici. Quibusdam angusta & canaliculata, ut cumino. Differunt & colore, nigro candidóq; itẽ duritie. Surculacea in folliculo sunt rhaphano, sinapi, rapo. Nudum semen apij, coriandri, anethi, fœniculi, cumini. Cortice obducta bliti, betæ, atriplicis, ocimi. At lactucis in lanugine. Nihil ocimo fœcundius, cum maledictis ac probris serendum præcipiunt, ut lætius proueniat: sato pauitur terra. Et cuminum qui serunt precantur ne exeat. Quæ in cortice sunt, difficillime inarescunt, maximéq; ocimum, & gith. Siccantur omnia, ac sunt fœcunda. Vtiq; meliora nascũtur aceruatim sato semine, quàm sparso. Ita certe porrum & allium serunt in lacinijs colligatum. Apium etiam paxillo cauerna facta, ac fimo ingesto. Nascuntur autem omnia aut semine, aut auulsione. Quædam semine & surculo, ut ruta, origanum, ocimum: præcidunt enim & hoc cum peruenit ad palmæ altitudinẽ. Quædã et radice et semine, ut cepa, alliũ, bulbi, et si quorũ radicẽ anniferorũ relinquũt. Eorũ uero quæ à radice nascũtur, radix diuturna et fruticosa est, ut bulbi, gethyi, scillæ. Fruticãt alia et nõ capite, ut apium et betæ. Caule reciso ferè quidẽ oia regerminãt, exceptis

quæ non scabrum caulem habent: & in usum uero ocimum, rhaphanus, lactuca. Hanc etiam suauiorem putant à regerminatione. Rhaphanus utique iucundior de tractis foliis antequam decaulescat. Hoc & in rapis. Nam & eadem direptis foliis cooperta terra, crescunt, durantq; in æstate. Singula genera sunt ocimo, lapatho, blito, nasturtio, erucæ, atriplici, coriandro, anetho: Hæc enim ubiq; eadem sunt, neque aliud alio melius usquã. Rutam furtiuam tantum prouenire fertilius putant, sicut apes furtiuas pessime. Nascuntur etiam non sata, mentastrum, nepeta, intubum, pulegium. Contra plura genera sunt eorum quæ diximus dicemusq;, & in primis apio.

Natura & genera, et historiæ ad condimenta in horto satarum rerum XXXVI. Cap. VIII.

D enim quod sponte in humidis nascitur, helio selinum uocatur, uno folio, nec hirsutum. Rursus in siccis hipposelinum, pluribus foliis, simile helioselino. Tertium est oreoselinum, cicutæ foliis, radice tenui, semine anethi, minutiore tantum. Et satiui autem differentiæ in folio, denso, crispo, aut rariore & leuiore. Item caule tenuiore, aut crassiore. Et caulis aliorum candidus est, aliorum purpureus, aliorum uarius. Lactucæ Græci tria fecere genera: Vnum lati caulis, adeo ut hostiola olitoria ex his factitari prodiderint. Folium his paulo maius herbaceo & angustissimum, ut alibi consumpto incremento. Alterum rotundi caulis. Tertium sessile, quod laconicon uocant. Alij colore & tempore satus genera discreuere. Esse enim nigras, quarum semen mense Ianuario seratur: albas, quarum

Aprili. At omnium earum plantas post binos menses differri. Diligentiores plura genera faciunt, purpureas, crispas, cappadocas, Græcas. Lõgioris has folij, caulisq; lati, præterea longi & anguſti, in tubis ſimilis. Peſſimũ autem genus cum exprobratione amaritudinis appellare picrida. Eſt etiamnum alia diſtinctio atræ, quæ meconis uocatur, à copia lactis ſoporiferi, quanquã omnes ſomnum parere creduntur. Apud antiquos Italiæ hoc ſolum genus earum fuit, & ideo lactucæ nomen adeptæ. Purpuream maximæ radicis, Cæcilianam uocant. Rotundam uero ac minimæ radicis, latis folijs, aſtylida. Quidam q; eunuchion, quoniam hæc maxime refragetur ueneri. Eſt quidẽ natura omnibus refrigeratrix, & ideo æſtate gratæ ſtomacho faſtidium auferunt, cibiq; appetentiam faciunt. Diuus certe Auguſtus lactucæ conſeruatus in ægritudine fertur, prudentia Muſæ medici, cum priores eam ob religionem minime commanducarent: in tantum recepta commendatione, ut ſeruari etiam in alienos menſes eas oxymelite repertum ſit. Sanguinem quoque augere creduntur. Eſt etiamnum quæ uocatur caprina lactuca, de qua dicemus inter medicas. Et eae cum maxime cœpit irrepere ſatiuis admodum probata, quæ alicia uocatur, folio cappadocæ, niſi criſpum latiusq; eſſet. Nec ex eodem genere poſſunt dici, neque ex alio intubi, hyemis impatientiores, uiruſq; præferentes, ſed caule non minus grati. Seruntur uerno plantæ eorum, ultimo uere transferuntur. Eſt & erraticum intubum, quod in Aegypto cichorium uocant, de quo plura aliâs. Inuentum omnes thyrſos uel folia lactucarum prorogare urceis conditos, ac recentes in pa

tinis coquere. Seruntur lactucæ anno toto lætis & riguis stercoratisq; binis mensibus inter semen plantamq; & maturitatem. Legitimum tamen, à bruma semen iacere, plantam fauonio transferre: aut semen fauonio, plantam æquinoctio uerno. Albæ maxime hyemem tolerant. Humore omnia hortensia gaudent, et stercore, præcipue lactucæ, & magis intubi. Seri etiam radices illitas fimo interest, & repleri ablaqueata humo. Quidam & aliter amplitudinem augent, recisis cum ad semipedem excreuerint, fimoq; suillo recenti illitis. Candorem uero putant contingere ijs duntaxat quæ sint seminis albi, si harena de littore à primo incremento congeratur in medias, atque inerescentia folia contra ipsas religentur. Beta hortensiorum leuissima est. Eius quoq; à colore duo genera Græci faciunt, nigrum & candidum, quod præferunt, paraissimi seminis, appellantq; siculum, candoris sanè discrimine præferentes & lactucæ. Nostri betæ genera faciunt uernum & autumnale, à temporibus satuis, quanquam & Iunio seritur. Trãsferuntur autem in planta quoque, & oblini fimo radices suas, locumq; similiter madidum amant. Vsus ijs & cum lente ac faba, idemq; qui oleris: & præcipuus, ut lenitas excitetur acrimonia sinapis. Medici nocentiorẽ, quàm olus, esse iudicauere. Quam obrem appositas nẽ nemini degustare etiam religio est, ut ualidis potius in cibo sint. Gemina ijs natura, & oleris & capite ipso exilientis bulbi. Species summa in latitudine. Ea contingit ut in lactucis, cum cœperint colorem trahere imposito leui pondere. Neque alij hortensiorum latitudo maior. In binos pedes aliquando se pandunt, multum & soli

natura conferente eis. Et in Circeiēsi agro amplissimæ proueniunt. Sunt qui betas punico malo florente optime seri existiment, trasferri autem, cum quinque foliorum esse coperint. Mira differentia, si uera est, candidis soluui aluos modice, nigris inhiberi. Et cum brassica corrumpatur in dolio uini sapor, odore betæ foliis demersis restitui. Olus caulesq; quibus nunc principatus hortorum, apud Græcos in honore fuisse non reperio. Sed Cato brassicæ miras canit laudes, quas in medēdi loco reddemus. Genera eius facit tria: Vnam extentis foliis, caule magno. Alteram crispo folio, quam apianam uocat. Tertiam minutis caulibus, lenem, tenerā, minimeq; probat. Brassica toto anno seritur, quoniam & toto secatur. Vtilissime tamen ab æquinoctio autumni. Transfertur cum quinque foliorum est. Cymas à prima sectione præstat proximo uere. Hic est quidam ipsorum caulium delicatior tenerior q; cauliculus, Apicij luxuria, & per eū Druso Cæsari fastiditus, non sine castigatione Tiberij patris. Post Cymam ex eadem brassica continuant æstiui autumnalesq; cauliculi, mox hyberni, iterumq; cymæ, nullo æque genere multifero, donec sua fertilitate consumatur. Tertia circa solstitium, ex qua si humidior locus est æstate, siccior autumno plantatur. Humor fimusq; si defuere, maior saporis gratia est: si abundauere, lætior fertilitas. Fimum asininum maxime conuenit. Est hæc quoque res inter opera ganeæ, quapropter non pigebit uerbosius persequi. Præcipuus fit caulis sapore ac magnitudine, primū omniū si in repastinato seras, dein si terrā fugientes cauliculos fæces, à terraq; proceritate luxuriosa attollentes se, exaggerando aliam accumules ita

ne plus quàm cacumen emineat. Tritianum hoc genus uocatur, bis computabili impendio tædioq; Cætera genera complura sunt. Cumanum sessili folio, capite paulũ aricinum altitudine non excelsius, folio numerosius, quàm tenuius. Hoc utilissimum existimatur, quia sub omnibus penè folijs fruticat cauliculis peculiaribus. Pompeianum procerius, caule ab radice tenui, intra folia crassescit. Rariora hæc angustioraq;, sed teneritas in dote, si frigora non tolerat: quibus etiam aluntur brutiani, prægrandes folijs, caule tenues; sapore acuti. Sabellico usque in admirationem crispa sunt folia, quorum crassitudo caulem ipsum extenuat, sed dulcissimi perhibentur ex omnibus. Nuper subiere lacuturres ex comual le Ariana, ubi quondam fuit lacus turrisq; quæ remanet, capite prægrandes, folio innumeri. Alij in orbem porrecti, alij in latitudinem torosi. Nec plus ullis capitis post tritianum, cui pedale aliquando conspicitur, et cyma nullis serior. Cuicunque autem generi pruinæ pluri mum suauitatis conferunt: & nisi obliquo uulnere defendatur medulla, plurimum nocent. Semini destinati non secantur. Est etiam sua gratia nunquam plantæ habitum excellentibus, halmyridia uocant, quoniam nisi in maritimis non proueniunt, nauigatione quoque longinqua uiridibus adseruatis. Statim desecti ita ne humum attingant, in cados olei quàm proxime siccatos, obturatosq; conduntur omni spiritu excluso. Sunt qui plãtam in transferendo algæ subdita pediculo nitroue trito, quod tribus digitis capiatur, celeriorem ad maturitatem fieri putent. Sunt qui semen trifolij nitrumq; simul tritum aspergant folijs. Nitrum in coquendo etiam

uiriditatem

uiriditatem custodit. Aut Apiciana coctura oleo ac sale prius quàm coquantur maceratis. Est inter herbas genus inserendi, præcisis germinibus caulis, & in medullam semine ex alijs addito. Hoc & in cucumere syluestri. Necnon olus quoque syluestre est trium foliorum, diui Iulij carminibus præcipue iocisq; militaribus celebratum. Alternis quippe uersibus exprobrauere lapsana se uixisse apud Dyrrhachium, præmiorum parsimoniam cauillantes. Est autem id cyma syluestris. Omniũ hortensiorum lautissima cura asparagis. De origine eorum in syluestribus curis abunde dictum, & quomodo eos iuberet Cato in harundinetis seri. Est & aliud genus incultius asparago, mitius corruda, passim etiam montibus nascens refertis superioris Germaniæ campis non inscito Tiberij Cæsaris dicto, herbam ibi quandam nasci simillimam asparago. Nam quod in Neside Campaniæ insula sponte nascitur, longe optimum existimatur. Hortensium seritur spongijs. Est enim plurimæ radicis, altissimeq; germinat. Viret thyrso primum emicante: qui caulem educens, tempore ipso fastigatus in toros stringitur. Potest & semine seri. Nihil diligentius comprehendit Cato, nouissimumq; libri est, ut appareat repentinam ac nouitiam uiro curam fuisse. Locum subigi iubet humidum aut crassum. Semipedali undique interuallo seri, ne calcetur. Præterea ad lineam grana bina aut terna paxillo dimitti, uidelicet, semine tum tantum serebantur Id fieri secundum æquinoctium uernum. Stercore satiari, crebro purgari, cauere ne cum herbis euellantur asparagi. Primo anno stramento ab hyeme protegi. Vere aperiri, sarriri, runcari. Tertio incen-

di uerno. Quo maturius incensus est, hoc melius prouenit. Itaque harundinetis maxime conuenit, quæ festinat incendi. Sarriri iubet idem non ante quàm asparagus natus fuerit, ne in sarriendo radices uexentur. Ex eo uelli asparagum ab radice. Nam si defringatur, strpescere, et intermori. Velli donec in semen eat. Id autem maturescere ad uer, incendiq;: ac rursus cum apparuerint asparagi, sarriri, ac stercorari. Ac post annos nouem, cùiam uetus sit, digeri, subacto solo stercoratóq;. Tum spongijs seri, singulorum pedum interuallo. Quin & ouillo fimo nominatim uti, quoniam aliud herbascæret. Nec quicquam postea tentatum utilius apparuit, nisi quod circa Idus Februarij defosso semine acæruatis paruulis scrobibus serunt, plurimum macératum fimo. D. in nexis inter se radicibus, spongias factas post æquinoctium autumni disponũt pedalibus interuallis, fertilitate in denos annos durante. Nullum gratius his solum quàm Rauennatium hortorum. Indicauimus & corrudam. Hunc enim intelligimus syluestrem asparagum, quem Græci orminum aut myacanthon uocant, alijs ue nominibus. Inuenio nasci & arietis cornibus tusis atque defossis. Poterant uideri dicta omnia quæ in pretio sunt, nisi restaret res maximi quæstus, non sine pudore dicenda. Certum est quippe carduos apud Carthaginem magnam, Cordubamq; præcipue, sestertia sena milia ex ijs aruis reddere, quoniam portenta quoque terrarũ in ganeam uertimus, etiam ea quæ refugunt quadrupedes conscias. Carduos ergo duobus modis serunt: autumno planta, & semine ante Nonas Martias. Plantæq; ex eo disponuntur ante Idus Nouembris, aut in locis fri-

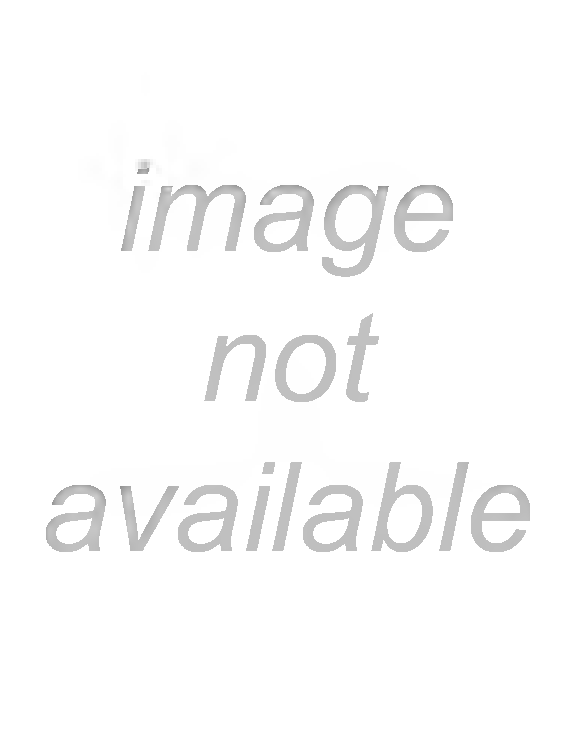
image
not
available

& eius folia, seruanturq; fasciculis. Ab æquinoctio uino seritur apium, semine paululum in pila pulsato. Crispius sic putant fieri, aut si satum calcetur cylindro pdibus' ue. Proprium ei quod colorē mutat. Honos ipsi in Achaia, coronare uictores sacri certaminis Nemeæ. Eodem tempore seritur menta planta: uel si nondum germinat, spongia. Minus hæc humido gaudet. Aestate uiret, hyeme flaueſcit. Genus eius syluestre, mentastrum est. Et hoc propagatur ut uitis, uel si inuersi rami serantur. Mentæ nomen suauitas odoris apud Græcos mutauit, cum alioqui mintha uocaretur, unde ueteres nostri nomen declinauerūt. Grato menta mensas odore percurrit in rusticis dapibus. Semel sata, diutina ætate durat. Congruit pulegio, cuius natura in carnarijs refloreſcēs sæpius dicta est. Hæc quoque seruantur simili genere, mentam dico pulegiumq; & nepitam. Condimentorū tamen omnium fastidijs cyminum amicissimum. Nascitur in summa tellure uix hærens, et in sublime tendens. In putridis & calidis maxime locis, medio serendum uere. Alterum eius genus syluestre, quod rusticum uocant, alij Thebaicum: si tritum ex aqua potetur, in dolore stomachi prodest. In Carpetania nostri orbis maxime laudatur, alioqui Aethiopico Africoq; palma est. Quidam huic Aegyptium præferunt. Sed præcipue oluſatrum miræ naturæ est. Hippoſelinum Græca uocant, alij smyrneum. E lachryma caudicis sui nascitur. Seritur & radice. Sucum eius qui colligunt, myrrhæ saporem habere dicunt. Autorq; est Theophrastus, myrrha sata natum. Hippoſelinum ueteres præceperant in locis incultis, lapidoſis, iuxta maceriam seri. Nunc &

repastinato seritur, & à fauonio post æquinoctium autumni. Quippe cum cæparis quoque seratur sicus maxime, area in defossu cauata, ripis q; undiq; circunstructis lapide: aliâs euagatur per agros, & cogit solum sterilescere. Floret æstate. Viret usque ad uergiliarum occasum, sabulosis familiarissimum. Vitia eius, quòd transmaria nascitur, diximus inter peregrinos fruticeς. Peregrinum & careum, gentis suæ nomine appellatum, cuminis principale. In quacunque terra seri uult, ratione eadem qua olusatrum. Laudatissimum tamẽ in Caria, proximum Phrygia. Ligusticum syluestre est. In Liguriæ suæ montibus seritur. Vbique suauius satiuũ, sed sine uiribus. Panacẽ aliqui uocant. Crateuas apud Græcos cunilam bubulam eo nomine appellat. Cæteri ferè conizoides, cunilagnem. Thymbram uero quæ sit cunila. Hæc apud nos habet uocabulum & aliud, satureia dicta condimentario genere. Seritur mense Februario, origano æmula. Nusquam utrunque additur, quippe similis effectus. Sed cunilæ Aegyptium origanum tantum præfertur. Peregrinum fuit & lepidium. Seritur à fauonio. Dein cum fruticauit, iuxta terram præciditur. Tunc runcatur, stercoraturq;. Per biennium hoc. Postea ijsdem fruticibus utuntur, si non sæuitia hyemis ingrauat, quando impatientissimum est frigorum. Exit & in cubitalem altitudinem, foliis laurinis, sed mollibus: ususq; eius non sine lacte. Gith pistrinis, anisum et anethum culinis & medicis nascuntur. Sagapenum & ipsum in hortis quidẽ, sed medicinæ tantum. Sunt quædam comitantia aliorum satus, ut papauer. Nanq; cum brassica seritur, ac portulaca, & eruca cum lactuca.

Papaueris satiui tria genera: Candidum, cuius semen tostum in secunda mensa cum melle apud antiquos dabatur. Hoc et panis rustici crustæ inspergitur affuso ouo inhærens, ubi inferiorem crustam apium gith'q; cerealí sapore condiunt. Alterum genus est papaueris nigrum, cuius scapo incaso lacteus sucus excipitur. Tertium genus rhœă uocant Græci, id nostri erraticum. Sponte quidem, sed in aruis cum hordeo maxime nascitur, erucæ simile, cubitali altitudine, flore rufo & protinus deciduo, unde & nomen à Græcis accepit. De reliquis generibus papaueris sponte nascentis dicemus in medicinæ loco. Fuisse autem in honore apud Romanos semper, indicio est Tarquinius Superbus, qui legatis à filio missis decutiendo papauera in horto altissima, sanguinarium illud responsum hac facti ambage reddidit. Rursus alio comitatu æquinoctio autumni seruntur coriandrum, anethum, atriplex, malua, lapathum, cerephyllon, quod pæderota Græci uocant: & acerrimum sapore, ignei effectus ac saluberrimum corpori, sinapi, nulla cultura, melius tamen planta tralata. Quin e diuerso uix est sato semel eo liberare locum, quoniam semen cadẽs protinus uiret. Vsus eius etiam propulmentario in patellis decocto, citra intellectum acrimoniæ. Coquuntur & folia sicut reliquorum olerum. Sunt autem trium generum: Vnum gracile, alterum simile rapi foliis, tertium eruceæ. Semen optimum Aegyptium. Athenienses napy appellauerunt, alii thapsi, alii saurion. Serpyllo & sisymbrio montes plerique scatent, sicut in Thracia, ubi aquæ deferunt ex iis auulsos ramos seruntq;. Item Sicyone ex suis montibus, & Athenis ex Hymetto. Simili modo

& sisymbrium serunt. Lætissimum nascitur in puteorũ parietibus, & circa piscinas, ac stagna.

De fœniculo & cannabe. Cap. IX.

Eliqua sunt ferulacei generis, ceu fœniculum, anguibus (ut diximus) gratissimum, ad condienda plurima cum inaruit. Eiq; perquam similis thapsia, de qua diximus inter externos frutices. Deinde utilissima funibus cannabis seritur à fauonio. Quo densior est, eo tenerior. Semen eius cum est maturum, ab æquinoctio autumni distringitur, & sole aut fumo siccatur. Ipsa cannabis uellitur post uindemiam, ac lucubrationibus decorticata purgatur. Optima Alabandica, plagarum præcipue usibus. Tria eius ibi genera: Improbatur cortici proximum, aut medullæ. Laudatissimum est è medio, quæ mesa uocatur. Secunda mylasea. Quod ad proceritatem quidem attinet, rosea agri Sabini arborum altitudinem æquat. Ferulæ duo genera in peregrinis fruticibus diximus. Semen eius in Italia cibus est. Conditur quippe duratq; in urceis, uel anni spacio. Duo ea genera. Caules, & racemi. Corymbiam hãc uocant, corymbosq; quos condiunt.

De morbis hortorum, & remedia circa formicas, et & erucas, & culices. Cap. X.

Orbos hortensia quoque sentiunt, sicut reliqua terræ sata. Nanque & ocimum senecta degenerat in serpyllum, & sisymbrium in calamintham. Et ex semine brassicæ ueteris rapa fiunt, atque inuicem. Et necatur eyminum ab imo dorso, nisi repurgetur. Est autem unicaule, radice bulbo simili non nisi in solo gracili nascens. Aliàs priuatim

cymini morbus scabies. Et ocimum sub canis ortu pallescit. Omnia uero accessu mulieris menstrualis flauescunt. Bestiolarum quoque genera innascuntur. Napis culices, rhaphano erucæ, & uermiculi. Item lactucas & oleri. Vtriusque hoc amplius limaces & cochleæ. Porro uero priuatim animalia quæ facillime stercore iniecto capiuntur, condentia in id se. Ferro quoque non expedire tangi rutam, cunilam, mentam, ocimum, autor est Sabinus Tyro in libro cepuricon, quem Mœcenati dicauit. Idem contra formicas non minimum hortorum exitium si non sint rigui, remedium monstrauit, limum marinum aut cinerem obturandis earum foraminibus. Sed efficacissima heliotropio herba necantur. Quidam et aquâ diluto latere crudo inimicam eis putant. Naporum medicina est, siliquas una seri, sicut olerũ cicer, Arcet enim eruicas. Quo si omisso iam natæ sint, remedium absinthij succus decocti insparsus, & sedi quam aicoum uocant, genus hoc herbæ diximus. Semen olerum si succo eius madefactum seratur, olera nulli animalium obnoxia futura tradunt. In totum uero nec erucas, si palo imponantur in hortis ossa capitis ex equino genere fœminæ duntaxat. Aduersus erucas & cancrum fluuiatilem in medio horto suspensum auxiliari narrant. Sũt qui sanguine eis uirgis tangant ea, quæ nolunt his obnoxia esse. Infestant & culices hortos, riguos præcipuè, si sint arbusculæ aliquæ. Hi galbano accenso fugantur.

Quæ magis sint fortia uel minus, & quibus salsæ aquæ prosint. Cap. XI.

Nam quod ad permutationem seminum attinet, quibusdam ex iis firmitas maior est, ut corian-

dro, betæ, porro, nasturtio, sinapi, erucæ, cunilæ, & ferè acribus. Infirmiora autem sunt atriplici, ocimo, cucurbitæ, cucumi: & æstiua omnia hybernis magis durant, minime autem gethyum. Sed ex his quæ sunt fortissima, nullum ultra quadrimatum utile est, duntaxat serendo. Cunilis & ultra tempestiua sunt. Peculiaris medicina rhaphano, betæ, rutæ, cunilæ, in salsis aquis, quæ & ulioqui plurimum suauitati & fertilitati conferūt. Cæteris dulcium aquarum rigua prosunt. Vtilissimæ ex ijs quæ frigidissimæ, & quæ potu suauissimæ. Minus utiles è stagno, & quas elices inducunt, quoniam herbarum semina inuehunt. Præcipue tamen imbres alunt. Nam & bestiolæ innascentes necantur.

Ratio rigandorum hortorum, & quæ translata meliora fiant, & de succis hortensiorū & saporibus. Cap. XII.

Is horæ rigandi matutina atque uespera, ne inferuescat aqua sole. Ocimo tantum & meridiana, etiam satum celerrime erumpere putant, inter initia feruenti aqua aspersum. Omnia autem translata meliora grandioraq; fiunt, maxime porri napiq;. In translatione & medicina est, desinuntq; sentire iniurias, ut gethyum, porrum, rhaphani, apium, lactucæ, rapæ, cucumis. Omnia autem syluestria ferè sunt & foliis minora & caulibus, succo acriora, sicut cunila, origanum, ruta. Solum uero ex omnibus lapathum syluestre melius. hoc in satiuis rumex uocatur, nascituq; fortissimum: traditur certe semel satum durare, nec uina unquam à terra, maxime iuxta aquam. Vsus eius cum ptisana tantum in cibis leuiorem gratioremq;

saporem præstat. Syluestre ad multa medicamina utile est. Adeoq; nihil omisit cura, ut carmine quoque compre hensum reperiam, in fabis caprini fimi singulis cauatis, si porri, erucæ, lactucæ, apij, intubi, nasturtij semina in cluſa serantur, mire prouenire. Quæ sunt & syluestria, eadem in satiuis sicciora intelliguntur et acutiora. Nanque & succorum saporumq; dicenda differentia est, uel maior in his quàm pomis. Sunt autem acres cunilæ, origani, nasturtij, sinapis. Amari, absinthij, centaureæ. Aquatiles, cucumeris, cucurbitæ, lactucæ. Acuti tantum cunilæ. Acuti & odorati, apij, anethi, fœniculi. Salsus tantum è saporibus non nascitur, aliquando extræ insidit pulueris modo, & circulis tantum aquæ, ut intelligatur uana, ceu plerunque uitæ persuasio. Panax piperis saporem reddit, magis etiam siliquastrum, ob id piperitidis nomine acepto. Libanotis odorē thuris, murrha myrrhæ. De panace abunde dictum est. Libanotis locis putridis & macris ac roscidis seritur semine. Radicem habet olusatri, nihil à thure differentem. Vsus eius post annum stomacho saluberrimus. Quidam eam nomine alio rosmarinum appellant: Et smyrnium olus seritur ijsdem locis, myrrham q; radice respit. Eadem & siliquastro satio. Reliqua à cæteris & odore & sapore differunt, ut anethum. Tanta q; est diuersitas atque uis, ut non solum aliud alio mutetur, sed etiam in totum auferatur. Apio eximunt coqui obsonijs acetum, eodem cellarij in saccis odorem uino grauem. Et hactenus hortensia dicta sint, ciborum gratia duntaxat. Maximū quidem opus in ysdem naturæ restat, quoniam prouentus tantum adhuc, summas q; quasdam tractauimus. Veræ

autem cuiusque natura non nisi medico effectu pernosci potest, opus ingens occultumq; diuinitatis, & quo nullum reperiri possit maius. Ne singulis id rebus contexeremus iusta fecit ratio, cum ad alios medendi desyderia pertinerent, longius utriusque dilationibus futuris si miscuissemus. Nunc suis quæque partibus constabunt, poterunt q; à uolentibus iungi.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VIGESIMVS.

PROOEMIVM.

MAXIMVM hinc opus naturæ ordiemur, et cibos suos hoi narrabimus, fateriq; cogemur ignota esse p quæ uiuat. Nemo id paruum ac modicum existimauerit, noium utilitate deceptus. Pax simul in his aut bellum naturæ dicetur, odia amicitiæq; rerum surdarum ac sensu carentium. Et quo magis miremur, omnia ea hoium causa (quod Græci sympathiam appellauere) quibus cuncta constant, ignes aquis restinguentibus, aquam sole deuorante, luna pariente, altero alterius iniuria deficiente sydere. Atque ut à sublimioribus recedamus, ferrum ad se trahente magnete lapide, & alio rursus abigente à sese: Adamantem opum gaudium, infragilem omni cætera ui & inuictum, sanguine hircino rumpete, quæq; alia in suis dicemus locis, paria uel ma

iora mira. Tantum uenia sit, à minimis, sed à salutaribus ordiemur, primumq; ab hortensibus.

De cucumere syluestri & elaterio. Cap. I.

Cucumim syluestrem esse diximus multo infra magnitudinem satiui. Ex eo fit medicamentum, quod uocatur elaterium, succo expresso è semine. Cuius causa nisi maturius incidatur, semen exilit, oculorum etiam periculo. Seruatur autem decerptus una nocte, postero die inciditur harundine. Semen quoq; cinere conspergitur, ad coërcendam succi abundantiam: qui expressus suscipitur aqua cœlesti, atq; subsidit, deinde sole cogitur in pastillos, ad magnos mortalium usus. Obscuritates & uitia oculorum sanat, genarumq; ulcera. Tradunt hoc succo tactis radicibus uitium, non attingi uuas ab auibus. Radix autem ex aceto cocta podagris illinitur, succoq; dentium dolori medetur. Arida cũ resina impetiginem & scabiem, quæ psoram & lichenas uocant, parotidas & panos sanat, & cicatricibus colorem reddit. Et foliorum succus auribus surdis cum aceto instillatur. Elaterium tempestiuum est autumno. Nec ullum ex medicamentis longiore æuo durat. Incipit à trimatu. Si quis recentiore uti uelit, pastillos in nouo fictili igne lento in aceto domet. Melius quo uetustius fuit q; iã ducentis annis seruatum, ut autor est Theophrastus. Et usque ad quinquagesimum lucernarum lumina extinguit. Hoc enim ueri experimentum est, si admotum prius, quàm extinguat, scintillare sursum ac deorsum cogat. Pallidum ac leue herbaceo ac scabro melius, ac leniter amarum. Putant conceptus adalligato semine adiuuari, si terram non attigerit. Partus uero, si

in arietis lana alligatum inscientis lumbis fuerit, ita ut protinus ab exitu rapiatur extra domum. Ipsum cucumim qui magnificat, nasci præcipuum in Arabia, mox Cyrenis, alij in Arcadia tradunt, similem heliotropio, cuius inter folia & ramos prouenire magnitudine nucis iuglandis semen. Esse autem ad speciem scorpionis cauda reflexa, sed candida. Aliqui etiam ab eo scorpionium cucumin uocant efficacissimum contra scorpionũ ictus & semine & elaterio, et ad purgandum uterum, aluosq;. Modus portione uirium ab dimidio obolo ad solidum. Copiosius necat. Sic & contra phthiriasin bibitur & hydropises. Illitum anginas & arterias cum melle & oleo uetere sanat.

De anguino cucumere, siue erratico, & de satiuo, & de pepone. Cap. II.

Vlti hũc esse apud nos qui anguinus uocatur, m ab alijs erraticus, arbitrantur. Quo decocto sparsa mures de eius medicina non attingunt. Idem podagris cum articulorum morbis decoctum in aceto, illinunt præsentaneo remedio. Lumborum uero dolori semine sole siccato, dein trito XXX. denariorum pondere in herminia dato aquæ. Sanat & tumores subitos illitum cum lacte mulierum. Purgat eas elaterium. Sed grauidis abortum facit. Suspiriosis prodest. Morbo uero regio in nares coniectum. Lentigines ac maculas è facie tollit in sole illitum. Multi eadẽ omnia satiuis attribuunt. Magnum etiam in eis momentum. Nanque & eorum semen quantum tres digiti apprehenderint, cum cumino tritum, potumq; in uino tussientibus auxiliantur. Sed & phreneticis in lacte mulieris. Et dysen-

tericis acetabuli mensura. Purulēta autem expuentibus cum cumino pari pondere, & iocineris uitijs in aqua mulsa. Vrinam mouet ex uino dulci, & in renum dolore clysteribus simul cum cumino īfunditur. Pepones qui uocantur, refrigerant maxime in cibo, & emolliunt aluum. Caro eorum epiphoris oculorū aut doloribus imponitur. Radix sanat ulcera concreta in modum faui, quæ ceria uocant. Eadem contra uomitiones siccatur, in farina tusa datur quatuor obolis in aqua salsa, ita ut qui biberit, quingentos postea passus ambulet. Hæc farina & in smegmata adiicitur. Cortex quoque uomitionē mouet, faciem purgat. Hoc & folia cuiuscunque satiui illita. Eadem cum melle epinyctidas sanant: cum uino, canis morsus. Item millepedæ, sepa Græci uocant, oblōgam, pilosis pedibus, pecori præcipue nociuam. Morsum tumor insequitur, & putrescit locus. Ipse cucumis odore defectum animi. Coctos deraso corticæ, ex oleo, aceto, et melle, iucundiores esse certum est.

De cucurbita syluestri, & rapo. Cap. III.

Cucurbita syluestris quoq; inuenitur, somphos à Græcis appellata, inanis, unde & nomen, digitali crassitudine, nō nisi in saxosis nascēs. Huius commanducatæ succus stomacho admodum prodest. Colocynthis uocatur alia, ipsa plena, sed minor q̄ satiua. Vtilior pallida, quando eius sunt medicinæ. Herbacea arefacta per se inanit aluum. Infusa quoq; clysteribus, intestinorum omnium uitiis medetur et renum & lumborum, & paralysi. Eiecto semine, aqua mulsa in ea decoquitur ad dimidias, sic tussienti infunditur obolis quatuor. Prodest & stomacho, farinæ aridæ pilu-

lis cum decocto melle sumptis. In morbo regio utiliter semina eius sumuntur, & protinus aqua mulsa. Carnes eius cum absinthio & sale dentium dolorem tollunt. Sucus uero cum aceto calefactus mobiles sistit. Item spinæ & lumborum ac coxendicum dolores, cum oleo si infricetur. Præterea mirũ dictu: semina eius si fuerint pari numero adalligata febribus, sanare dicuntur quas Græci periodicas uocant. Satiuæ quoque rasæ sucus tepefactus auribus medetur. Caro eius interior sine semine, clauis pedum, & suppurationibus quæ Græci uocant apostemata. Decoctæ autem uniuersæ sucus, dentium motus stabilit & dolores inhibet. Vinum cum ea feruefactum, oculorum etiã impetus. Folia eius cum recentibus cupressi, contusa, & imposita, ipsa quoque tosta in argilla, ac trita cum adipe anseris uulneribus medetur. Necnon ramentis cortices recentes podagras refrigerat, & ardores capitis, infantium maxime. Et ignes sacros, destrigmentis, uel his impositis, uel seminibus Sucus ex strigmentis illitus cum rosaceo et aceto, febrium ardores refrigerat. Aridæ cinis impositus mire combusta sanat. Chrysippus medicus damnabat eas in cibis. Sed omniũ consensu, stomacho utilissimæ iudicantur, & interaneorum ueficarumq; exulcerationibus. Est & rapo uis medica. Perniones feruens impositum sanat. Itẽ frigus pellit è pedibus aqua decoctum. Et ius feruens podagris etiam frigidis medetur. Et crudum tusum cum sale cuicunque uitio pedum. Semen illitum & potum in uino, contra serpentes & toxica salutare esse proditur. A multis uero antidoti uim habere in uino et oleo. Democritus in totum abdicauit in cibis, propter in-

flationes. Diocles magnis laudibus extulit, etiam Venerem stimulari ab eis professus: Item Dionysius. Magisq; si eruca condirentur. Tosta quoque articulorũ dolori cum adipe prodesse. Sylueſtre rapum in aruis maxime nascitur, fruticosum, semine candido, duplo maiore, quàm papaueris. Hoc ad leuigandam cutem in facie, totoq; corpore, utuntur, mixta urina pari mensura. Erui, hordei, tritici, & lupini radix ad omnia inutilis.

De uaporum differentijs, & rhaphano sylueſtri, et rhaphano satiuo, & pastina. Cap. IIII.

Aporum duas differentias et in medicina Græci seruant. Anguloſis foliorum caulibus florentis, quod bunion uocant, purgationibus fœminarum & ueſicæ, & urinæ utile decoctum, potum ex aqua mulsa, uel succi drachma Semen dyſentericis tostum, tritum in aqua calida, è cyathis quatuor. Sed urinam inhibet, si non lini semen una bibatur. Alterum genus buniada appellant, & rhaphano & rapo simile: seminis præclari contra uenena, ob id & in antidotis utuntur illo. Rhaphanum & sylueſtrem esse diximus. Laudatiſſimum in Arcadia, quanquam & alibi nascitur, utilior urinæ duntaxat ciendæ. Cætero bilem detrahunt. Præterea cortices in uino. Præter ea quæ circa eos dicta sunt, stomachum purgant, pituitam extenuant, urinam concitant. Eſt & satiui usus in Italia, & armoraciam uocant satiuam. Satiui uero decocti mane poti ad ternos cyathos, comminuunt & eijcunt calculos. Idem in posca decocti, contra serpentium morſus illinuntur. Ad tuſſim etiam mane ieiunis rhaphanus prodeſt cum melle: Semen eorum tostum ipſumq; commanducatum

ducatum, ad lagonoponon: Aquam foliis eius decoctis bibere, uel sucum ipsius cyathis binis cõtra phthiriases: phlegmoni ipsos illinire tusos, liuori uero recenti corticẽ cum melle: ueternosis autem quàm acerrimos mandere, semeńq; tostam, deinde contritum cum melle, suspiriosis. Iidem & contra uenena prosunt. Cætero & scorpionibus aduersatur: uel ipso uel semine infectis manibus impune tractabis: Impositó́q; rhaphano scorpiones moriũtur. Salutares & contra fungorum aut hyoscyami uenena æque, ut Nicander tradit, Et contra uiscum quoque dari Apollodori duo iubent, sed Citieus semen ex aqua tritum, Tarẽtinus sucum. Lienem item extenuãt: ischiadicis prosunt. & lumborum doloribus. Hydropicis quoque ex aceto aut sinapi sumpti, & lethargicis. Praxagoras & ilios dandos censet, Philistonicus & colicis. Intestinorum ulcera sanant: at purulenta præcordiorũ si cum melle edantur. Quidam ad hæc coquere eos in luto illitos malunt sic & fœminas purgari. Ex aceto et melle sumpti, intestinorum animalia detrahunt. Itẽ ad tertias decocto eorũ poto cum uino, enterocelis prosunt: sanguinem quoque inutilem sic extrahunt. Medius ad hæc & sanguinem excreantibus coctos dari iubet: & puerperis ad lactis copiam augendam. Hippocrates capitis mulierũ defluuia fricari rhaphanis: & super umbilicum imponi, contra tormenta uuluæ. Reducunt & cicatricem ad colorem. Semen quoque ex aqua impositum, sistit ulcera quæ phagedænas uocant. Democritus uenerem hoc cibo stimulari putat: ob id fortassis uoci nocere aliqui tradiderunt. Folia quæ in oblongis duntaxat nascuntur, excitare oculorum aciem dicuntur. Vbi

uero acrior rhaphani medicina admota sit, hyssopum dari protinus imperant. Hæc antipathia est. Et auriū grauitati succum rhaphani instillant. Nam uomituris, summo cibo esse eos, utilissimum est. Pastinacæ simile hibiscum, quod molochen agrian uocant, & aliqui plistolochiam, u'cæribus cartilaginis & ossibus fractis medetur. Folia eius ex aqua pota aluum soluunt, serpentes abigunt. Apum, uesparum, crabronum ictibus illita medentur. Radicem eius ante solis ortū erutam inuoluunt lana coloris quem natiuum uocant, præterea ouis quæ fœminam peperit, strumisq; uel suppuratis alligant. Quidā ad hūc usum auro effodiendā cænsent, cauēdū q; ne terram attingat. Celsus et podagris quæ sine tumore sint, radicem eius in uino decoctam imponi iubet.

De staphylino siue pastinaca, et gingidio, et sisere, et seseli, & inula, & de cepe. Cap. V.

Alterum genus est staphylinos, quod pastinacam erraticam uocant. Eius semen contritum & in uino potum, tumentem aluum, & suffocationes mulierum doloresq; lenit, in tantum ut uuluas corrigat, illitum quoque e' passo uentri earum prosit: uiris uero prodest, cum panis portione æqua tritum, ex uino potum contra uentris dolores. Pellit & urinam, et phagedænas ulcerum sistit recens cum melle impositū, uel aridum farina insperſum. Radicem eius Dieuches contra iocineris ac lienis, ilium, lumborum, & renum uitia, ex aqua mulsa dari iubet. Cleophantus & dysenterias ueteribus. Philistio in lacte coquit, & ad strangu riam dat radicis uncias quatuor: Ex aqua hydropicis, similiter & opisthotonicis, & pleuriticis, & comitiali-

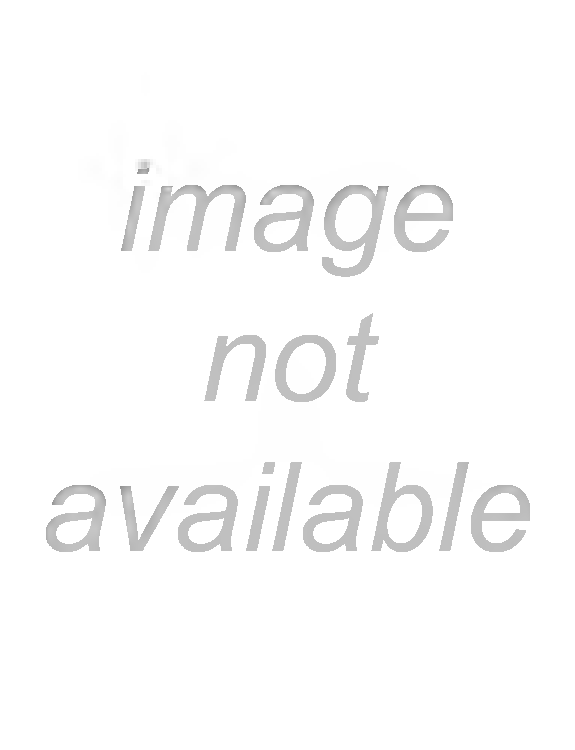
image
not
available

Creticum odoratissimum omnium. Radix iucũdi odoris est. Semen eius esse & uultures dicuntur. Prodest homini ad tussim ueterem, rupta, conuulsa, in uino albo potum. Item opisthotonicis, & iocinerum uitijs, & tormẽnibus, & stranguriæ, duarum aut trium ligularũ mensura. Sunt & folia utilia, ut quæ partus adiuuent etiã quadrupedum. Hoc maxime pasci dicuntur ceruæ parituræ. Illinitur & igni sacro. Multumq; in summo cibo concoctionibus confert, uel folio, uel semine. Quadrupedum quoque aluum sistit, siue tritum potui infusum, siue mandendo commanducatum è sale. Boũ morbis tritum infunditur. Inula quoque à ieiunis commanducata, dentes confirmat, ut eruta est terram non attingat: condita tussim emendat. Radicis uero decoctæ succus tineas pellit: siccatæ autem in umbra farina tussi, & conuulsis, & inflationibus, & arterijs medetur. Venenacorum morsus abigit. Folia ex uino lumborum dolori illinuntur. Cepæ syluestres non sunt. Satiuæ olfactu ipso & de lachrymatione caligini medentur, magis uero succi inunctione. Somnum etiam facere traduntur, & ulcera oris sanare, commanducatæ cum pane. Et canis morsus, uirides ex aceto illitæ, aut siccæ cum melle & uino, ita ut post diem tertium soluantur. Sic & tritæ sanant. Tostam in cinere epiphoris multi imposuere cum farina hordacea, & genitalium ulceribus. Succo et cicatrices oculorum & albugines, & argema inunxere: & serpentium morsus, & omnia ulcera cum melle. Item auricularum cum lacte mulierum: & in ijsdem sonitum ac grauitatem emendantes, cum adipe anserino, aut cum melle stillauere: Et ex aqua bibendum de-

derunt repente obmutescentibus: In dolore quoque ad dentes colluendos instillauere, et plagis bestiarũ omniũ, priuatim scorpionum. Alopecias fricuere & psoras tusis cepis. Coctas dysentericis uescendas dedere, & contra lumborum dolores, purgamenta quoque earum cremata in cinerem illinentes ex aceto serpentium morsibus ipsas q; multipedæ ex aceto. Reliqua inter medicos mira diuersitas. Proximi inutilia esse præcordijs & concoctioni, inflationem q; & sitim facere dixerunt: Asclepiadis schola, ad ualidum quoque colorem profici hoc cibo. Et si ieiuni quotidie edant, firmitatem ualetudinis custodiri: stomacho utilia esse, spiritus agitatione: uentrem mollire, hæmorrhoidas pellere subditas pro balanis: succum cum succo fœniculi contra incipientes hydropises mire proficere. Item contra anginas, cum ruta & melle. Excitari eisdem lethargicos. Varro, quæ sale aut aceto pisa est arefactaq;, uermiculis non infestari, autor est.

De porro sectiuo, & capitato, & de allio. Cap. VI.

POrrum sectiuum profluuia sanguinis sistit in naribus, contrito eo obturatis, uel gallæ mixto, aut mentæ: Item ex abortu profluuia, poto succo cum lacte mulierum. Tussi etiam ueteri ac pectoris & pulmonis uitijs medetur. Illitis foliis sanantur & ambusta et epinyctides: ita uocatur ulcus aciem hebetãs, & in angulo oculi perpetuo humore manans. Quidã eodem nomine appellant pustulas liuentes, ac noctibus inquietantes. Et alia ulcera cum melle trito. Vel bestiarum morsus ex aceto: Item serpentium. Aueium uero uitia cum felle caprino, uel pari mensura mulsi: Stridores, cum lacte mulieris: Capitis dolores, si in nares fun-

datur: domituris ue, in aureum duobus succi cochlearibus uno mellis. Sucus & ad serpentium scorpionumq; ictus in potu bibitur cum mero, et ad lumborum dolores cum uini hemina potus. Sanguinem uero excreantibus & phthisicis, distillationibus longis, uel sucus, uel ex ipso cibus prodest. Item morbo regio, uel hydropicis: Et ad renum dolores, cum ptisanæ succo acetabuli mensura. Idem modus cum melle, uuluas purgat. Tostus uero editur & contra fungorum uenena, imponitur & uulneribus. Venerem stimulat, sitim sedat, ebrietates discutit. Sed oculorum aciem hebetare traditur: inflationem quoq; facere, quæ tamen stomacho non noceat, uentrēq; molliat. Voci splendorem affert. Capitato maior est ad eadem effectus. Sanguinem reijcientibus sucus eius cū gallæ aut thuris farina uel acacia datur. Hippocrates et sine alia mixtura dari iubet: Vuluasq; contractas aperiri putat, Fœcunditatem etiam fœminarum hoc cibo augeri. Contritum ex melle ulcera purgat. Tussim & distillationes thoracis, pulmonis & arteriæ uitia sanat, datum in sorbitione ptisanæ uel erudum, præter capita, sine pane, ita ut alternis diebus sumatur: uel si purulenta excreentur: Sic & uoci uel ueneri, somnoq; multum confert. Capita bis aqua mutata cocta, aluum sistunt, et inflationes ueteres. Cortex decoctus illitusq; inficit canos. Allio magna uis, magnæ utilitates contra aquarum & locorum mutationes. Serpentes abigit, & scorpiones odore: atque, ut aliqui tradidere, & bestiarum omnium ictibus medetur, potu uel cibo, uel illitu: priuatum contra hæmorrhoidas prodest, cum uino redditum uomitu. Ac ne contra araneorum murum uenenatum

morsum ualere miremur, aconitum, quod alio nomine pardalianches uocatur, debellat: Item hyoscyamum: cuius morsus, in quæ uulnera cum melle imponitur. Ad serpentium quidem ictus potum cum restibus suis, efficacissime ex oleo illinitur, Attritisq; corporum partibus uel si in uesicas intumuerint. Quin & suffitu eo, secundas partus euocari existimauit Hippocrates: cinere eorū cum oleo, capitis ulcera manantia sanitati restituens. Suspirioſis coctum, aliqui crudum id dedere. Diocles hydropicis cum centaurea, aut in fico duplici ad euacuandam aluum: quod efficacius præstat uiride, cum coriandro in mero potum. Suspirioſis aliqui & tritum in lacte dederunt. Praxagoras & contra morbum regium uino miscuit: & contra ileum in oleo & pulte, sic illinens strumis quoque. Antiqui & insanientibus dabant crudum. Diocles phreneticis elixum. Contra anginas tritum imponi & gargarizare prodest. Dentium dolorem tribus capitibus in aceto tritis imminuit, uel si decocti aqua colluantur, addaturq; ipsum in caua dentiū. Auribus etiam instillatur succus cum adipe anserino. phthiriaſes & prurigines potum, tusum item cum aceto & nitro compescit, distillationes cum lacte coctum, uel tritum permixtum'ue caseo molli: quo genere & raucitatem extenuat: Vel phthisin, in fabæ sorbitione. In totum autem coctum utilius est crudo, elixumq; tosto: sic & uoci confert. Tineas & reliqua animalia interaneorum pellit, in aceto mulso coctum. Tenasmo in pulte medetur: Temporum doloribus illitum, elixum & pustulis coctum cum melle, deinde tritum: Tussi cum adipe uetusto decoctum,

uel cum lacte: Aut si sanguis etiam excreetur, uel purulenta, sub pruna coctum, & cum mellis pari modo sumptum: Conuulsis & ruptis cum sale & oleo. Nam cum adipe tumores suspectos sanat. Extrahit fistulis uitia cũ sulphure et resina, etiam harundines cum pice. Lepras, lichenas, lentigines exulcerat, sanatq; cum origano, uel cinis eius ex oleo & garo illitus: Sic & sacros ignes. Sugillata aut liuentia ad colorem reducit, combustum ex melle. Credunt & comitialem morbum sanare, si quis eo in cibo utatur ac potione. Quartanas quoque excitare potum caput unum cum laserpitij obolo in uino austero. Tussim & alio modo ac pectorum suppurationes quantaslibet sanat, fractæ incoctum fabæ, atque ita in cibo sumptũ, donec sanitatem restituat. Facit et somnos, atque in totum rubicundiora corpora. Venerem quoque stimulat cum coriandro uiridi tritum, potumq; è mero. Vitia eius sunt, quòd oculos hebetat, inflationes facit, stomachum lædit copiosius sumptum, sitim gignit. Cæterũ contra pituitam & gallinis & gallinaceis prodest mixtum farre in cibo. Iumenta urinam reddere, atque non torqueri tradunt, si trito natura tangatur.

De lactuca syluatica, siue caprina, et esopo, & isatide, & lactuca satiua. Cap. VII.

Lactucæ sponte nascentis primũ est genus eius quam caprinam uocant, qua pisces in mare deiecta protinus necantur, qui sunt in proximo. Huius lac spissatum, mox in aceto pondere oboloru duũm, adiecto aquæ uno cyatho, hydropicis datur. Caule & foliis contusis, aspersoq; sale, nerui incisi sanantur. Eadem trita ex aceto, colluta matutinis bis mense, dentũ

dolorem prohibet. Alterum est genus quod Græci esopō uocant. Huius folia trita, & cum polenta illita, ulceribus medentur. Hæc in aruis nascitur. Tertium genus est in syluis nascens, isatin uocant. Huius folia trita cum polenta, uulneribus prosunt. Quarto infectores lanarū utūtur, quod glastum uocant: simile erat lapatho syluestri folijs, nisi quòd plura habet & nigriora. Sanguinem sistit. Phagedænas & putrescentia ulcera quæ serpunt, sanat: Item tumores ante suppurationem. Contra ignem sacrum radice uel folijs prodest, uel ad lienes pota. Hæc propria singulis. Communia autem sponte nascentibus, candor, caulis interdum cubitali longitudine, & ipso, & folijs scabricia. Ex his rotunda folia et breuia habentem, sunt qui hieraciam uocent: quoniam accipitres scalpendo eam, succo'q; oculos tingendo, obscuritatem cum sensere discutiant. Succus omnibus candidus, uiribus quoque papaueri similis: capitur per messes inciso caule, conditur in fictili nouo, ad multa præclarus. Sanat omnia oculorum uitia cum lacte mulierum. Arcet nubeculas, cicatrices adustiones'q; omnes, præcipue caligines. Imponitur etiam oculis in lana contra epiphoras. Idem succus aluum purgat, in posca potus ad duos obolos. Serpentium ictibus medetur in uino potus. Et folia tosta thyrsi'q; triti ex aceto bibuntur. Vulneri illinūtur maxime contra scorpionum ictus. Verū contra phalangia, commixto uino ex aceto. Alijs quoque uenenis resistunt, exceptis quæ strangulando necant, aut iis quæ uesicæ nocent: Item psimmythio excepto: Imponuntur & uentri ex melle atque aceto, ad detrahenda uitia alui. Vrinæ difficultates succus emendat. Crateuas eum et

hydropicis obolis duobus in aceto & cyatho uini dari iubet. Quidam & è satiuis colligunt sucum minus efficacem. Peculiares earum uires partim iam dictæ sunt, somnum faciendi, Venerem q; inhibendi, æstum refrigerandi, stomachum purgandi, sanguinem augendi: Nó paucæ restant, quoniam & inflationes discutiunt, ructus q; lenes faciunt, concoctiones adiuuant. Cruditatem ipsæ nequaquam faciunt. Nec ulla res in cibis auiditatem incitat inhibet q; eadem: in causa alter utraq; modus est. Sic & aliarum copiosiores soluunt, modicæ sistunt. Lentiuam pituitæ digerunt, atque, ut aliqui tradiderunt, sensus purgant. Stomachi dissoluti utilissimè adiuuantur, in eo usu & oxypori obolis asperitatem addito dulci ad intinctum aceti temperãtes, si crassior pituita sit scillite aut uino absinthite, si & tussis sentiatur hyssopite admixto. Dantur cœliacis cum intubo errationo, & ad duritiam præcordiorum. Dantur & melancholicis candidæ copiosiores, & ad uæsicæ uitia. Praxagoras & dysentericis dedit. Ambustis quoque prosunt recentibus, priusquam pustulæ fiant, cum sale illitæ. Vlceratiam quæ serpunt coërcent, initio cum aphronitro, mox in uino. Tritæ igni sacro illinuntur. Conuulsa & luxata caulibus tritis cum polenta ex aqua frigida leniunt. Eruptiones papularum ex uino & polenta. In cholera quoque coctas patellis dederunt, ad quod utilissimæ, quàm maximi caulis & amaræ: Quidam lactẽ infundunt. Deferuefacti hi caules & stomacho utilissimi traduntur, sicut somno satiua maxime lactuca, & amara lactens q;, quam miconidem uocauimus. Hoc lac & oculorum claritati cum muliebri lacte utilissimũ

esse præcipitur, dum tempestiue capiti inunguntur: Oculorum quoq; uitijs quæ frigore in ijs facta sunt. Miras et alias inuenio laudes. Thoracis etiam uitijs prodesse nō secus quàm abrotonum, cum melle Attico. Purgari et fœminas hoc cibo. Semen satiuarum contra scorpiones dari. Semine trito ex uino poto & libidinum imaginationes in somno compesci. Tentantes aquas non nocere lactucam edentibus. Quidam tamen frequentiores in cibo officere claritati oculorum tradiderunt.

De generibus betæ, & intubis, & cichorio, & seri, genera duo. Cap. VIII.

Ec beta sine remedio est utraque. Siue candidæ, siue nigræ radix recens, & madefacta, suspensa funiculo, contra serpentium morsus efficax esse dicitur. Candida beta cocta, et cum allio cruda sumpta, contra tineas. Nigræ radices ita in aqua coctæ, porrigmem tollunt: atque in totum efficacior esse traditur nigra. Sucus eius capitis dolores ueteres & uertigines: item sonitum auriū sedat, infusus ijs: ciet urinam. Medetur dysenterijs iniecta, et morbo regio. Dolores quoq; dentiū sedat illitus sucus. Et contra serpentiū ictus ualet, sed huius radici duntaxat expressus. Ipsa uero decocta, pernionibus occurrit. Albæ sucus epiphoras sedat, fronte illita. Aluminis pauco admixto, ignem sacrum. Sine oleo trita licet, adustis medetur. Et contra eruptiones papularum cocta, eadem contra ulcera quæ serpunt illinitur: & alopecijs cruda, & ulceribus quæ in capite manant. Sucus eius cum melle naribus inditur, caput purgat. Coquitur et cum lenticula addito aceto, ut uentrem molliat. Validius cocta fluctuationes

ſtomachi ſiſtit & uentris. Eſt & beta ſylueſtris, quam limonion uocant, alii neuroides, multum minoribus tenuioribusq; ac denſioribus foliis, undecim ſæpe cauliū. Huius folia ambuſtis utilia, guttantia aſtringunt. Semen acetabili menſura dyſentericis prodeſt. Aqua & è radice coctæ maculas ueſtium elui dicunt, itemq; mẽbranarum. Intubi quoque non extra remedia ſunt: Sucus eorum cum roſaceo et aceto capitis dolores lenit. Idemq; cum uino potus, iocineribus & ueſicæ, & epiphoris imponitur. Erraticum apud nos quidam ambugiam appellauere. In Aegypto cichorium uocant, quod ſylueſtre ſit. Satiuum autem ſerin, quod eſt minus & uenoſius. Cichorium refrigerat. In cibo ſumptum & illitum collectiones, ſucusq; decocti uentrem ſoluit. Iocineri & renibus, & ſtomacho prodeſt. Item ſi in aceto decoquatur, urinæ tormina diſcutit, Item morbum regum è mulſo, ſi ſine febre ſit. Veſicam adiuuat. Mulierum quidem decoctum purgationibus in aqua adeo prodeſt, ut emortuos partus trahat. Adiiciunt magi, ſucco totius cum oleo perunctos fauorabiliores fieri, & quæ uelint facilius impetrare. Quod quidem propter ſingularem ſalubritatem aliqui chreſton appellant, alii pancration. Et ſylueſtre genus, alii hedypnoida uocant, latioris folii. Stomachum diſſolutum aſtringit cocta: crudaq; ſiſtit aluum. Et dyſentericis prodeſt, magis cum lente. Rupta & conuulſa utroque genere iuuantur. Item quibus genitura ualetudinis morbo effluat. Seris & ipſa lactucæ ſimillima, duorum generum eſt, ſylueſtris melior. Nigra iſta & æſtiua. Deterior hyberna et candidior. Vtraque tamen ſtomacho utiliſſima, præcipue quem humor

uexat. Cũ aceto in cibo refrigerant uel illitæ, discutiũt q; & alios quàm stomachi. Cum polenta syluestrium radices stomachi causa sorbentur, & cardiacis illinuntur super sinistram mammam ex aceto. Omnes hæ & podagricis utiles, et sanguinem reiicientibus. Item quibus genitura fluit, alterno dierũ potu. Petronius Diodotus, qui antilegomena scripsit, in totũ damnauit serin multis modis arguens. Sed aliorũ omnium opinio resistit.

De brassica, & lapsana, & de brassica marina, & salla, & de bulbis, & bulbine. Cap. IX.

Brassicæ laudes longum est exequi, cum & b Chrysippus medicus priuatim uolumen ei dicauerit per singula membra hominis digestũ, & Dieuches: ante omnes autem Pythagoras & Cato non parcius celebrarint. Cuius sententiam uel eo diligẽtius persequi par est, ut noscatur qua medicina usus sit annis DC. In tres species diuisere eam Græci antiquissimi. Crispam, quam selinada uocauerunt, à similitudine apij foliorum, stomacho utilem, aluum modice mollientem. Alteram leam, latis foliis è caule exeuntibus. Vnde caulodem quidam uocauere, nullius in medicina momenti. Tertia est proprie appellata crambe, tenuioribus foliis, & simplicibus densissimisq;, amarior, sed efficacissima. Cato crispam maxime probat, dein leuem grandibus foliis, caule magno. Prodesse tradit capitis doloribus, oculorum caligini scintillationibusq;, uel stomacho, præcordijs, crudam ex aceto & melle, coriãdro, ruta, mẽta, laseris radicula sumptam acetabulis duobus matutino: tantamq; esse uim, ut qui terant hæc, ualidiores fieri se sentiant. Ergo uel cum his tritam, sorbẽdam,

uel ex hoc intinctu sumendam. Podagræ autem, morbisq; articularijs illini cum rutæ, coriandri, & salis mica, hordei farina. Aqua quoque eius decocta, neruos articulosq; mire iuuari: Si foueantur uulnera, & recentia & uetera, etiam carcinomata, quæ nullis alijs medicamentis sanari possint. Foueri prius aqua calida iubet, ac bis die tritam imponi. Sic etiam fistulas eluxatas, et tumores euocari, quæq; discuti opus sit. Insomnia etiam uigiliasq; tollere decoctam, si ieiuni edant quamplurimam ex oleo & sale. Tormina si decocta iterum decoquatur, addito oleo, sale, cumino, polenta. Si ita sumatur sine pane, magis profuturam. Inter reliqua bilem detrahi per uinum nigrum pota. Quin & urinam eius qui brassicam esitauerit, asseruari, calefactamq; neruis remedio esse. Verba ipsius subijciam, ad exprimendã sententiam: Pueros pusillos si laues ea urina, nunquam debiles fieri. Auribus quoque ex uino succum brassicæ tepidum instillari suadet. Idque etiam tarditati audientium prodesse asseuerat. Et impetigines eadem sanari sine ulcere. Græcorum quoque opiniones iam & Catonis causa poni conuenit, in ijs duntaxat quæ ille prætermiserit. Biles detrahere non percoctam putant. Item aluũ soluere, eandemq; bis coctam sistere Vino aduersari, ut inimicam uitibus. Antecedẽte in cibis caueri ebrietatem. Postea sumpta crapulam discuti. Hunc cibum & oculorum claritati conferre multum: succum uero crudæ angulis uel tantum tactis cum Attico melle, plurimum. Facillime cõcoqui, ciboq; eo sensus purgari. Erasistrati schola clamat, nihil esse utilius stomacho neruisq;. ideo paraliticis & tremulis dari iubet, & sanguinem excreanti

bus. Hippocrates cœliacis & dysentericis bis coctam cũ sale. Item ad tenasmon & renum causas, lactis quoque ubertatem puerperis hoc cibo fieri iudicans, & purgationem fœminis. Crudus quidẽ caulis si mandatur, partus quoque emortuos pelli. Apollodorus aduersus fungorum uenena semen aut sucum bibendum censet. Philistion opisthotonicis sucum ex lacte caprino cum sale et melle. Inuenio & à podagra liberatos edendo eam, decoctæq; ius bibendo. Hoc & cardiacis datum & comitialibus morbis addito sale. Item spleneticis in uino albo per dies XL. Ictericis, necnon & phreneticis radicis crudæ sucum gargarizandum bibẽdumq; demonstrat. Contra uero singultus cum coriandro & anetho, & melle ac pipere, ex aceto. Illitam quoque prodesse inflationibus stomachi. Item serpentium ictibus, et sordibus ulceribus, ac uetustis, uel ipsam aquam cum hordeacea farina. Sucum ex aceto, uel cum fœno Græco. Sic aliqui & articulis, podagrisq; imponunt. Epinyctidas ac quicquid aliud serpit in corpore, imposita leuat. Item repentinas caligines: has & si manditur ex aceto. Sugillata uero & alios liuores pura illita. Lepras, & psoras cum alumine rotundo ex aceto. Sic & fluentes capillos retinet. Epicharmus testium et genitalium malis hanc utilissime imponi asserit. Efficacius eandem cũ faba trita. Item conuulsis cum ruta. Contra ardorem febrium & stomachi uitia cum rutæ semine: & ad secundas. Et muris aranei morsus, foliorum aridorum farina alterutra parte exinanit. Ex omnibus brassicæ generibus suauissima est cyma, & si inutilis habetur, difficilis in coquendo, & renibus contraria. Il

lud quoque non est omittendum, aquam decoctæ ad tot usus laudatam fœtere humi effusam. Stirpium brassicæ aridorum canis, inter caustica intelligitur. Ad oxendicũ dolores cum adipe peruetusto. At cum lasere & aceto in uicem psilothri euulsis illitus pilis, nasci alios prohibet. Bibitur & cum oleo subferuefactus, uel per se elixus ad conuulsa & rupta intus, lapsumq; ex alto. Nulla ergo sunt crimina brassicæ? imo uero apud eosdem animæ grauitatem facere, dentibus & gingiuis nocere, & in Aegypto propter amaritudinem non esturi. Syluestris, siue erraticæ immenso plus efficacius laudat Cato, adeo ut aridæ quoque farinam in olfactorio collectam, uel odore tantum naribus rapto, uitia earum grauiolentiamq; sanare affirmet. Hanc alij petream uocant, inimicissimã uino, quam præcipue uitis fugiat: aut si non possit fugere, moriatur. Folia habet bina, parua, rotunda, leuia plãtis oleris similior, candidior satiua & hirsutior. Hanc inflationibus mederi, Melancholicis quoque ac uulneribus recentibus, cum melle, ita ne soluantur ante diem septimum. Strumis, fistulis, in aqua cõtritam, Chrysippus autor est. Et alij uero compescere mala corporis quæ serpant: nomas uocant. Item excrescentia absumere. Cicatrices ad planum reducere. Oris ulcera & tonsillas mãducatam & coctam succo gargarizato cum melle tollere. Item psoras & lepras ueteres, ipsius tribus partibus cũ duabus aluminis in aceto acri illitis. Epicharmus satis esse eam contra canis rabiosi morsum imponi. Melius si cum lasere & aceto acri. Necari quoque canes ea, si detur ex carne. Semen eius tostum auxiliatur contra serpetes, fungorumq; uenena, tauri sanguinem. Folia cocta

splenecticis

splenéticis in cibo data, & cruda illita cum sulphure et nitro prosunt. Item mammarum duritiæ. Radicum cinis uuæ in faucibus tumenti tactu medetur, & parotidas cum melle illitus reprimit, serpétium morsus sanat. Virium brassicæ unum & magnum argumentum ad demus et mirabile. Crustæ si occupent intus uasa omnia in quibus aquæ feruent, in tantum, ut non sit eas auellere, si brassica in ijs decoquatur absedunt. Inter syluestres brassicas & lapsana est, pedalis altitudinis, hirsutis folijs, napi simillimis, nisi candidior esset flore. Coquitur in cibo. Aluum leniter emollit. Marina brassica uehementissime ex omnibus aluum ciet. Coquitur propter acrimoniam cum pingui carne, stomacho inimicissima. Scillarum in mediana alba est quæ masculus, fœmina nigra. Scilla quæ candidissima fuerit, utilissima erit. Huic aridis tunicis direptis, quod reliquum e uiuo est, consutum suspenditur lino modicis internallis. Postea arida frustra in cadum aceti, quamasperrimi pendentia immergũtur, ita ut ne ulla parte uas contingant. Hoc fit ante solstitium diebus XLVIII. Gypso deinde oblitus cadus ponitur sub tegulis, totius diei solem accipientibus: Post eum numerum dierum tollitur uas, scilla eximitur, acetum transfunditur. Hoc clariorem oculorum aciem facit. Salutare est stomachi laterumq; doloribus, parum sumptum binis diebus. Sed tanta uis est, ut auidius haustum extinctæ animæ momento aliquo specie præbeat. Prodest & gingiuis & dentibus, uel per se cõmanducata. Tineas & reliqua uentris animalia pellit ex aceto et melle sumpta. Linguæ quoque recens subiecta præstat, ne hydropici sitim sentiant. Coquitur plu-

rimis modis in olla, quæ coniiciatur in dibanũ aut furnum, uel adipe aut luto illita, aut frustatim in patinis. Et cruda siccatur, deinde conciditur, coquiturq; in aceto, tum serpentium ictibus imponitur. Tosta quoque purgatur, & medium eius iterum in aqua coquitur. Vsus sic coctæ ad hydropicos. Ad urinam ciendam tribus obolis cum melle & aceto potæ. Item ad splenetico & stomachicos, si non sentiant ulcus, quibus innatet cibus. Ad tormina, regios morbos, tussim ueterẽ cum suspirio. Discutit & foliis strumas, quadrinis diebus soluta. Furfures capitis, & ulcera manantia illita ex oleo cocta. Coquitur & in melle cibi gratia, maxime uti coctionem facias. Sic & interiora purgat. Rimas pedum sanat in oleo cocta, & mixta resinæ. Semen eius lumborum dolori ex melle imponitur. Pythagoras scillam in limine quoque ianuæ suspensam malorum medicamentorum introitum pellere tradit. Cæterum bulbi ex aceto & sulphure uulneribus in facie medentur. Per se uero tritu neruorum contractioni, & ex uino porrigini: cum melle canum morsibus. Erasistrato placet cum pice. Sanguinem idem eos sistere tradit illitos cum melle. Alij si è naribus fluat, coriandrum & farinam adijciunt. Theodorus & lichenas ex aceto bulbis curat, & erumpentia in capite cum uino austero aut ouo. Et bulbos epiphoris idem illinit, & sic lippitudini medetur. Aeque uitia quæ sunt in facie, eorum rubentes maxime, in sole illiti, cum melle & nitro emendant: lentiginem cum uino, aut cucumi cocto. Vulneribus quoque mire prosunt per se, aut (ut Damiõ) ex mulso, si quinto die soluantur. Iisdem & auriculas fractas curat, & testium pituitas.

In articulorum doloribus miscent farinam. In uino cocti illiti uentri, duritiem præcordiorum emolliunt. Dysentericis in uino ex aqua cœlesti temperato dantur. Ad conuulsa intus, cum silphio piluli fabæ magnitudine. Ad sudorem tusi illinuntur. Neruis utiles: ideo & paralyticis dantur. Luxata in pedibus qui sunt ruffi, ex his citissime sanant cum melle & sale. Venerem maxime Megarica stimulant. Hortensii partum cum sapa aut passo sumpti. Syluestres interancorum plagas & uitia cum silphio piluli deuoratis sedant. Et satiuorum semen cótra phalangia bibitur in uino. Ipsi ex aceto illinuntur contra serpentium ictus. Semen antiqui bibendum insanientibus dabant. Flos bulborum tritus crurum maculas uarietatesq; igne factas emendat. Diocles oculos hebetari ab ijs putat. Elixos assis minus utiles esse adijcit, & difficile concoqui ex ui uniuscuiusque naturæ. Bulbinem Græci uocant herbam porraceis foliis, rubicundo bulbo. Hæc traditur uulneribus mire utilis duntaxat recentibus. Bulbus, quem uomitorium uocant ab effectu, folia habet nigra, cæteris longiora.

De asparagis & corruda, & libyco, & orminio. Cap. X.

Tilissimus stomacho cibus asparagi, ut traditur. Cumino quidem addito inflationes stomachi coliq; discutiunt, ijdem oculis claritatem afferunt. Ventrem leniter molliunt. Pectoris & spinæ doloribus intestinorumq; uitijs prosunt, uino cum coquuntur addito. Ad lumborum & renum dolores, semen trium obolorum pondere, pari cumini bibitur. Venerem stimulant. Vrinam cient utilissime, præterquam

quod ueſicam exulcerant. Radix quoque plurimorum prædicatione trita, & in uino albo pota, calculos quoq; exturbat, lumborum & renum dolores ſedat. Quidã & ad uuluæ dolorem radicem cum uino dulci propinant. Eadem in aceto decocta contra elephantiaſin proficit. Aſparago trito cum oleo perunctum pungi apibus negant. Sylueſtrem aſparagum aliqui corrudam, aliqui Libycum uocant, Attici orminium. Huius ad ſiſpradicta omnia efficacior uis, & candidiori maior. Regum morbum extenuat. Veneris cauſa aquam eorum decoctam bibi iubent ad heminam. Ad idem & ſemẽ ualet cum anetho, ternis utrunque obolis. Datur & ad ſerpentium ictus ſucus decoctus. Radix quoque miſcetur radici marathri inter efficaciſſima auxilia. Si ſanguis per urinam reddatur, ſemen aſparagi, & apij, & cumini ternis obolis in uini cyathis duobus, quinis diebus Chryſippus dari iubet. Sic & hydropicas contrarium eſſe, quamuis urinam moueat, docet: Item Veneri: Veſicæ quoque niſi decoctum: quæ aqua ſi canibus detur, occidi eos. In uino decoctæ radicis ſucum ſi ore contineatur, dentibus mederi.

De apio, & apiaſtro, & helioſelino, & oreoſelino. Cap. XI.

Apio gratia uulgo eſt. Nanque rami largis portionibus per iura innatant, & in condimentis peculiarem gratiam habent. Præterea oculis illitum cum melle, ita ut ſubinde ſuccedant feruenti ſucco decocti, aliſq; membrorum epiphoris per ſe tritum, aut cum pane, uel polenta impoſitum, mire auxiliatur. Piſces quoque ſi ægrotent in piſcinis, apio uiridi recrean-

tur. Verum apud eruditos non aliud erutum terra in maiore sententiarum uarietate est. Distinguitur sexu. Chrysippus fœminam esse dicit crispioribus foliis et diris, crasso caule, sapore acri & feruido. Dionysius nigriorem, breuioris radicis, uermiculos gignentem. Ambo neutrum ad cibos admittendum, imo omnino nefas: nam id defunctorum epulis feralibus dicatum esse, uisus quoque claritati inimicum. Caule fœminæ uermiculos gigni. Ideoq; eos qui ederint sterilescere mares fœminasq;. In puerperijs uero ab eo cibo comitiales fieri qui ubera hauriũt. Innocentiorem tamen esse marem. Eaq; causa est, ne inter nefastos frutices damnetur. Mammarũ duritiam impositis foliis emollit. Suauiores aquas potui incoctum præstat. Succo maxime radicis cum uino lumborum dolores mitigat. Eodem iure instillato graui tatem aurium. Semine urinam ciet, menstrua ac secundos partus. Et si foueãtur semine decocto, suggillata reddit colori. Cum oui albo illitum, aut ex aqua coctum potumq; renibus medetur. In frigida tritum oris ulceribus. Semen cum uino, uel radix cum ueteri uino uesicæ calculos frangunt. Semen datur & arquatis ex uino albo. Apiastrum Hyginus quidem melissophyllon appellat. Sed in confessa damnatione est uenenatum in Sardinia. Contexenda enim sunt omnia, ex eodem nomine apud Græcos pendentia. Olusatrum quod hipposelinũ uocant, aduersatur scorpionibus. Poto semine torminibus interaneis medetur. Itemq; difficultatibus urinæ semen eius decoctum ex mulso potum. Radix eius in uino decocta calculos pellit, & lumborum ac lateris dolores. Canis rabiosi morsibus potum et illitum medetur: Suauis

eius algentes calefacit potus. Quartum genus ex eodem faciunt aliqui oreoselinon, palmum alto frutice ac recto, semine cumino simile, urinæ & menstruis efficax. Helioselino uis priuata contra araneos. Sed & oreoselino fœminæ purgantur è uino.

De petroselino & ocimo. Cap. XII.

Lio genere petroselinon quidam appellant in saxis natum, præcipuũ ad uomicas, cochleæ ribus binis succi additi in cyathum marrubij succi, atque ita aquæ calidæ tribus cyathis. Addidere quiddam buselinon, differens breuitate caulis à satiuo & radicis colore ruffo, eiusdem effectus. Prævalere contra serpentes potum & litum. Ocimum quoque Chrysippus grauiter increpuit, inutile stomacho, urinæ, oculorum quoque claritati. Præterea insaniam facere et lethargos & iocaneris uitia. Ideoq; capras id aspernari: hominibus quoque fugiendum censet. Adijciunt quidã, tritum si operiatur lapide, scorpionem gignere: commanducatum & in sole positum, uermes afferre. Afri uero, si eo die feriatur quispiam à scorpione, quo ederit ocimum, seruari non posse. Quinimo tradunt aliqui manipulo ocimi cum cancris decem marinis uel fluuiatilibus trito, cõuenire ad id scorpiones à proximo omnes. Diodotus in empiricis, etiam pediculos facere ocimi cibũ. Secuta ætas acriter defendit, nam id esse capras. Nec minus quàm mentam & rutam scorpionum terrestrium ictibus, marinorumq; uenenis mederi ex uino, addito aceto exiguo. Vsu quoque compertum, deficientibus ex aceto odoratu salutare esse. Item lethargicis & inflammatis refrigerationi. Illitum capitis doloribus cũ rosa-

ceò, aut myrteò, aut aceto, Item oculorum epiphoris impositum ex uino, Stomacho quoque esse utile, inflationes & ructum ex aceto dissoluere sumptum. Aluum sistere impositum, urinam ciere. Sic & morbo regio & hydropicis prodesse. Choleras eo & distillationes stomachi inhiberi. Ergo etiam cœliacis Philistio dedit: & coctum dysentericis, & colicis Plistonicus. Aliqui et in tenasmo & sanguinem excreantibus in uino, duritia quoq; præcordiorum. Illinitur mammis, extinguitq; lactis prouentum. Auribus utilissimum infantium, præcipue cum adipe anserino. Semen tritum & haustum naribus, sternutamenta mouet, & distillationes quoque capiti. Illitum unlnas purgat in cibo ex aceto. Verrucas mixto atramento sutorio tollit. Venerem stimulat. Ideo etiam equis asinisq; admissuræ tempore ingeritur.

De sylueſtri ocymo, & eruca, & naſturtio, & ruta. Cap. XIII.

Ylueſtri ocimo uis efficacior ad eadem omnia peculiaris ad uitia quæ uomitionibus crebris contrahuntur. Vomicisq; uuluæ, contraq; beſtiarum morſus radix in uino eſt efficaciſſima. Erucæ ſemen ſcorpionum uenenis & muris aranei medetur. Beſtiolas omnes innaſcentes corpori arcet. Vitia cutis in facie cum melle illitum. Lentigines ex aceto. Cicatrices nigras reducit ad candorem cum felle bubulo. Aiunt uerbera ſubituris potum ex uino, duritiam quandam contra ſenſum induere. In condiendis obſoniis tanta eſt ſuauitas, ut Græci eucomon appellauerint. Putant ſubtrita eruca ſi foueatur oculi, claritatem reſti-

tui. Tussim infantium sedari. Radix eius in aqua decocta fracta ossa extrahit. Nam de uenere stimulanda diximus: tria folia syluestri erucæ siniſtra manu decerpta, & trita in aqua mulsa si bibantur. E contrario nasturtium uenerē inhibet, animum exacuit. Vt diximus, duo eius genera. Album purgat, detrahit bilem potum in aqua X. pondere. Cum lomento strumis illitum operatumq; brassica præclare medetur. Alterum est nigrius, quod capitis uitia purgat. Visum clarificat. Commotas mētes sedat ex aceto sumptum. Lienem ex uino potum, uel cum fico. Tussim ex melle, si quotidie ieiuni sumāt. Semen ex uino omnia intestinorum animalia pellit, efficacius addito mentastro. Prodest & contra suspiria et tussim cum origano et uino dulci. Pectoris doloribus decoctum in lacte caprino. Panos discutit cum pice, extrahitq; corpori aculeos. Et maculas illitum ex aceto. Contra carcinomata adijcitur ouorum album. Et lienibus illinitur ex aceto. Infantibus uero è melle utilissime. Sestius adjcit ustum serpentes fugare, scorpionibus resistere. Capitis dolores contrito & alopecias emendari addito sinapi, grauitatem aurium trito impoſito auribus cum fico. Dentium dolores infuso in aureis succo. Porriginem & ulcera capitis cum adipe anserino. Furunculos concoquit cum fermento. Carbunculos ad suppurationem perducit, & rumpit. Phagedænas ulcerum expurgat cum melle. Coxendicibus & lumbis cum polenta ex aceto illinitur: Item licheni: Item unguibus scabris quippe natura eius causticа est. Optimum autem Babylonium. Syluestri uero ad omnia ea effectus maior. In præcipuis autem medicaminibus ruta est. Latiora satiuæ

folia, rami fruticosiores. Syluestris horrida ad effectum est, et ad omnia acrior. Succus exprimitur, tusa ea & aspersa modice aqua, & in pyxide Cypria asseruatur. Hic copiosior datus ueneni noxiam obtunet, in Macedonia maxime iuxta flumen Alyacmon. Mirumq; cicutæ succo extinguitur, adeo etiã uenenorum uenena sunt, quando cicutæ succus prodest manibus colligentium rutam. Cæterum inter prima immiscetur antidotis, præcipueq; Galatica. Quæcunque autem ruta & per se pro antidoro ualet, foliis tritis, & ex uino sumptis. Contra aconitum maxime & uiscum. Item fungos, siue in potu detur, siue in cibo. Simili modo contra serpẽtium ictus: utpote cum mustelæ dimicaturæ cum his, rutam prius edendo se muniant. Valent et contra scorpionum ictus, & arancorum, apum, crabronum, uespar um aculeos, & cantharidas, ac salamandras, canisue rabiosi morsus: acetabuli mensura succus è uino bibitur, & folia trita uel commanducata imponuntur cum melle et sale, uel cum aceto et picæ decocta. Succo uero perunctos aut eam habentes, negant feriri ab his maleficijs. Serpẽtesq; si uratur ruta, nidorem fugere. Efficacissima tamen est syluestris radix cum uino sumpta: eandem adijcãt efficaciorem esse sub dio potam. Pythagoras & in hac marem minoribus herbaceiq; coloris foliis à fœmina discreuit: eam lætioribus foliis et colore. Idem oculis noxiam putauit falsò, quoniam scalptores et pictores hoc cibo utuntur oculorum causa. Cum pane quoque uel nasturtio satiuæ atque syluestris propter uisum. Vt aiunt, multi succo eius cum melle Attico inuncti discusserunt caligines, uel cum lacte mulieris puerum enixæ, uel pu-

ro succo angulis oculorum tactis. Epiphoras cum polenta impositio. Lenit autem capitis dolores pota cum uino, aut cum aceto & rosaceo illita. Si uero sit cephalea, cum farina hordeacea, uel aceto. Eadem cruditates discutit, mox inflationes, dolores stomachi ueteres. Vuluas aperit, corrigit q; conuersas illita in melle toto uentre & pectore. Hydropicis cum ficu, & decocta ad dimidias partes, potaq; ex uino. Sic bibitur, et ad pectoris dolores, laterum q; & lumborum, tusses, suspiria: pulmonum, iocinerum, renum uitia: horrores frigidos. Ad crapulæ grauedines, decoquũtur folia poturis: Et in cibo uel cruda, uel decocta conditáue prodest. Item torminibus in hyssopo decocta, et cum uino. Sic & sanguinem sistit interiorem, & narium indita, sic et collutis dentibus prodest. Auribus quoque in dolore sucus infunditur, ut stodito ut diximus modo. E` syluestri uero contra tarditatem & sonitum cum rosaceo, uel cum laureo oleo, aut cumino et melle. Sucus et phreneticis ex aceto tritæ instillatur in tempora & cerebrum. Adiecerunt aliqui & serpyllum, & laurum, illinentes capita, et colla. Dederunt & lethargicis ex aceto olfaciendum. Dederunt & comitialibus bibendum decoctæ sucum in cyathis quatuor ante accessiones, quarum frigus tolerabile est: Alsiosis q; crudam in cibo. Vrinam quoque uel cruentam pellit. Fœminarum etiam purgationes, secundas q;, etiam emortuos partus, ut Hippocrati uidetur, ex uino dulci nigro pota. Itaque illitam & uuluarum causa etiam suffire iubet. Diocles & cardiacis imponit ex aceto & melle cum farina hordeacea. Et contra ileum decocta farina in oleo, & uelleribus collecta. Multi uero ea

contra purulentas excreationes siccæ drachmas duas, sulphuris unam & dimidiam sumi censent: Et contra cruentas, ramos tres in uino decoctos. Datur & dysentericis cum caseo in uino contrita. Dederunt & cum bitumine infractam potioni propter anhelitum: Ex alto lapsis seminis tres uncias. Olei libra, uiniq; sextario illinitur cum oleo coctis foliis partibus quas frigus adusserit: Si urinam mouet (ut Hippocrati uidetur) mirum est quosdam dare uelut inhibentem potui contra incontinentiam urinæ. Psoras & lepras cum melle & alumine illita emendat. Item uitiligines, uerrucas, strumas, & similia, cum strychno & adipe suillo ac taurino seuo. Item ignem sacrum ex aceto & oleo, uel psimmythio: Carbunculum ex aceto. Nonnulli laserpitium una illini iubent, sine quo epinyctidas pustulas curant. Imponunt & mammis turgentibus decoctã, & pituitæ eruptionibus cum cera. Testium uero epiphoris cum ramis laureæ teneris, adeo peculiari in uisceribus his effectu, ut syluestri ruta cum axungia ueteri illitos ramices sanari prodant. Fracta quoque membra semine trito cũ cera impositio. Radix rutæ sanguinẽ oculis suffusum, & in toto corpore cicatrices aut maculas illita emendat. Ex reliquis quæ traduntur, mirum est, cum feruentem rutæ naturam esse conueniat, fasciculum eius in rosaceo decoctum addita uncia aloës, perunctis sudorem reprimere. Item'q; generationes impediri hoc cibo, ideo profluuio genitali datur, & uenerem crebro per somnia imaginantibus. Præcauendum est grauidis, abstineant hoc cibo: necari enim partus inuenio. Eadem ex omnibus satis quadrupedum quoque

morbis in maximo usu est, siue difficile, spirantibus, siue contra maleficorum animalium ictus: infusa per nares ex uino: aut si sanguisuga exhauserit, ex aceto: & quocunque in simili morborum genere, ut in homine temperato.

De mentastro, & menta, & pulegio, & nepeta, & de cumino. Cap. XIIII.

Entastrum syluestris menta est, differens specie foliorum quasi figura ocimi, pulegij colore. Propter quod quidam syluestre pulegiū uocant. Iis commanducatis & impositis sanari elephantiasin, Magni Pompeij ætate, fortuito cuiusdam experimento, propter pudorem faciei illita, compertum est. Eadem illinuntur bibunturq; aduersus scolopendras, et serpentium ictus, drachmis duabus in uini cyatis duobus. Aduersus scorpionum ictus cum sale, oleo & aceto. Itē aduersus scolopendras ius decoct. Aduersusq; omnia uenena seruantur folia arida, ad farinæ modum. Substratum uel accensum fugat scorpiones. Potum fœminas purgat à partu, sed partus necat. Orthopnoicas, torminibus cholericis efficacissimum, Item lumbis, podagris impositum. Sucus auribus uerminosis instillatur. in regio morbo bibitur. Strumis illinitur. Somnia ueneris inhibet. Tineas pellit ex aceto potum. Contra porrignem ex aceto infunditur capiti in sole. Mentæ ipsius odor animum excitat, & sapor auiditatem in cibis, ideo embammatum mixturæ familiaris. Ipsa acescere aut coire dēseriq; lac non patitur. Quare lactis potionibus additur, ne huius coagulati potu strangulentur. Data in aqua aut mulsō, eadem ui resistere & generationi creditur, cohibendo geni

talia densari. Aeque maribus ac fœminis sistit sanguinem, & purgationes fœminarum inhibet. Cum amylo ex aqua pota, cœliacorum impetus. Syriation & uomicas uulnuæ curauit. Ille & iocinerum uitia ternis obolis ex mulso datis. Item sanguinem excreantibus insorbitionem. Vlcera in capite infantium mire sanat. Arterias humidas siccat, siccas astringit. Pituitas corruptas purgat in mulso & aqua. Voci succus sub certamine utilis duntaxat, qui & gargarizatur una tumente, adiecta ruta & coriandro ex lacte. Vtilis & contra tonsillas cum alumine, linguæ asperæ cum mulle. Ad conuulsa intus per se, uitijs q; pulmonis. Singultus & uomitus sistit cum succo granati, ut Democritus monstrat. Recentis succus narium uitia spiritu subductus emendat. Ipsa trita choleras in aceto quidem pota. Sanguinis fluxiones intus. Ileum etiam imposita cum polenta, etsi mammæ tendantur. Illinitur & temporibus in capitis dolore. Sumitur & contra scolopendras, & scorpiones marinos, & ad serpentes. Epiphoris illinitur, & omnibus in capite eruptionibus, item sediş uitijs. Intertrigines quoque, uel si teneatur tantum, prohibet. Auribus cum mulso instillatur. Aiunt & lieni mederi eam in horto gustatam, ita ne uellatur: si is qui mordeat, dicat se lieni mederi per dies IX. Aridæ quoque farinam tribus digitis apprehensam, & stomachi dolorem sedare in aqua: et similiter aspersa in potionem, uentris animalia expellere. Magna societas cum hac ad recreandos defectos animo pulegio, cum surculis suis in ampulas uitreas aceti utriusq; deiectis. Qua de causa dignior è pulegio corona uertigini quàm è rosis, cubiculis nostris prouinciata

est. Nam & capitis dolores imposita dicitur leuare. Quin & olfactu capita tueri contra frigorum æstusq; iniuriã, & ab siti traditur: neque æstuare eos, qui duos è pulegio surculos impositos auribus in sole habeant. Il linitur etiam in doloribus cum polenta & aceto. Fœmina efficacior. Est autem hæc flore purpureo. Mas candidũ habet. Nauseas cum sale & polenta in frigida aqua pota inhibet. Sic & pectoris ac uentris dolorem. Stomachi autem ex aqua item rosiones sistit, & uomitiones cum aceto & polenta. Intestinorum uitia melle decocta & nitro sanat. Vrinam pellit ex uinoset si aminæum sit, & calculos, & interiores omnes dolores. Ex melle & aceto sedat menstrua, & secundas. Vuluas conuersas corrigit. Defunctos partus eycit. Semen obmutescentibus olfactu admouetur. Comitialibus in aceto cyathi mensura datur. Si aquæ insalubres bibendæ sint, tritũ inspergitur. Salsitudines corporis, si cum uino tradatur, minuit. Neruorum causa & in contractione cum sale & aceto & melle confricatur opisthotono. Bibitur ad serpentium ictus decoctum: Ad scorpionum in uino tritum, maxime quod in ficis nascitur. Ad oris exulcerationes, ad tussim efficax habetur. Flos recentis incensus, pulices necat odore. Xenocrates pulegij ramum lana inuolutum, in tertianis ante accessionem olfactandum dari, aut stragulis subiici, & ita collocari ægrum, inter remedia tradit. Syluestri eadem uis efficacior est, quod simile est origano, minoribus foliis, quàm satiuum, & à quibusdam dictamnus uocatur. Gustatum à pecore capriq; balatum concitat. Vnde quidam Græci literas mutantes blechon uocauerunt. Natura tam feruens est, ut

illitas partes exulceret, In tussi ex perfrictione fricari ante balnea conuenit, & ante accessionum horrorem uulsis & torminibus. Podagris mire prodest. Epatias cum melle & sale bibendum datur, pulmonum uitia excreabilia facit. Ad lienem cũ sale utile est, et uesicæ, & suspirijs, & inflationibus decoctum succo æqualiter, & uuluas corrigit: & contra scolopendram terrestrem uel marinam, item scorpiones, priuatim q; ualet contra hominis morsum. Radix contra inerescentia ulcera recens potentissima. Arida uero cicatricibus decorẽ affert. Item pulegio est nepetæ q; societas. Decocta enim in aqua ad tertias discutiunt frigora, mulierum q; menstruis prosunt. Et æstate sedant calores. Nepeta quoque uires contra serpentes habet. Fumũ ex ea nidorem q; fugunt, quam & substernere in metu obdormituris utile est. Tusa æglopis imponitur, & capitis doloribus recens cum tertia parte panis temperata aceto illinitur. Sucus eius instillatus naribus supinis, profluuium sanguinis sistit. Item radix, quæ cum myrti semine in passo tepido gargarizata anginis medetur. Cuminum syluestre est prætenue, quaternis aut quinis foliis, ueluti serratis. Sed satiuo magnus usus, in stomachi præcipue remedijs. Discutit pituitas & inflationes, tritum & cum pane sumptum, uel potum ex aqua uino q; : tormina quoque & intestinorum dolores. Veruntamen omne pallorem bibentibus gignit. Ita certe ferunt Portij Latronis clari inter magistros dicendi adsectatores simlitudinem coloris studijs contracti imitatos: & paulo ante Iulium Vindicem adsertorem illum à Nerone libertatis, captatione testamẽti

sic lenocinatum. Narium sanguinem pastillis inditum, uel ex aceto recens sistit. Et oculorum epiphoris per se impositum, tumentibus cum melle prodest. Infantibus imponi in uentre satis est. Morbo regio in uino albo à balineis datur.

De cumino Aethiopico, quod urinam stringit, & de cappari, & de ligustico siue panace, & cunila bubula. Cap. XV.

Ethiopicum maxime in posca illinitur cũ mele. Africano priuatim urinæ incontinentiam cohiberi putant. Satiuum datur ad iocineris uitia tostum, tritum in aceto. Item ad uertiginem. Iis uero quos acriore ui urina mordeat, in dulci tritum uino. Ad uuluarum uitia in uino: præterq; impositis uellere foliis: testium tumoribus, tostum, tritumq; cũ melle, aut rosaceo & cera. Syluestre ad omnia eadem efficacius. Præterea ad serpentes cum oleo, ad scorpiones, ad scolopendras. Sistit & nomitionem nauseasq; ex uino, quantum apprehenderint tres digiti. Propter colum quoque bibitur, illinitur q;, uel penicillis feruens adprimitur fistulis. Strangulationes uuluæ potum in uino aperit, tribus drachmis in tribus cyathis uini. Auribus instillatur ad sonitus atque tinnitus cum seuo uitulino, uel melle. Sugillatis illinitur cum melle, & uua passa, et aceto. Lentigini nigræ ex aceto. Est cumino simillimum, quod Græci uocant ammi. Quidam uero Aethiopicum cuminum id esse existimant. Hippocrates regium appellat, ui delicet, quia efficacius in Aegypto iudicauit. Plerique alterius naturæ in totum putant, quoniam sit exilius & candidius. Similis autem & huic usus. Nanque et panibus

nibus Alexandrinis subigitur, & condimentis interponitur. Inflationes et tormina discutit. Vrinam & menstrua ciet. Sugillata & oculorum epiphoras mitigat. Cū lini semine scorpionum ictus in uino potum drachmis duabus: priuatim q; cerastarū, cum pari portione myrrhæ. Colorem quoque bibentium similiter mutat in pallorem. Suffitum cum uua passa aut resina, uuluas purgat. Tradunt fœtus concipere eas, quæ odorētur id per coitum. De cappari satis diximus inter peregrinos frutices. Non utendum transmarino. Innocentius Italicum est. Ferunt, eos qui quotidie id edunt, paralysi non periclitari, nec lienis doloribus. Radix eius uitiligines albas tollit, si trita in sole fricentur. Spleneticis prodest in uino potu radicis cortex duabus drachmis, dempto balnearum usu. Ferunt q; XXXV. diebus per urinam & aluum totum lienem emitti. Bibitur in lumborum dolo ribus ac paralysi. Dentium dolores sedat tritum ex acto semen decoctum, uel manducata radix. Infunditur & aurium dolori decoctum oleo. Vlcera quæ phagedænas nocant, folia & radix recens cum melle sanāt: Sic & strumas discutit radix. Parotidas uermiculos q; cocta in aqua. Iocineris quoque malis medetur. Dant et ad tineas in aceto & melle. Oris exulcerationes in aceto decocta tollit, stomacho inutiles esse inter autores conuenit. Ligusticum aliqui panacem uocant, stomacho utile est. Item conuulsionibus & inflationibus. Sunt & qui cunilam bubulam appellauerint, ut diximus, falsò.

Item de cunila bubula, gallinacea siue origano heracleatico, cunilagine, molli, libanotide, cunila satiua & montana. Cap. XVI.

Vnilæ præter satiuam plura sunt in medicina genera. Quæ bubula appellatur, semen pulegij habet, utile ad uulnera, commanducatum impositumq;, ut quinto post die soluatur. Contra serpentes quoque in uino bibitur, ac tritum plagæ imponitur. Vulnera ab ijs facta perfricantur. Item testudines cum serpẽtibus pugnaturæ hac se muniunt: quidamq; in hũc usum panacem uocant. Sedat & tumores, & uirilium mala facta, uel foliis tritis, in omni usu mire congruens ex uino. Est alia cunila, gallinacea appellata nostris, Græcis origanum heracleoticum. Prodest oculis trita addito sale. Tussim quoque emendat & iocinerum uitia. Laterum dolores cum farina, oleo & aceto in sorbitionem temperata. Præcipue uero serpentium morsus. Tertium genus est eius, quæ à Græcis masculà, à nostris cunilago uocatur, odoris fœdi, radicis lignosæ, folio aspero. Vires eius uehementissimas in omnibus generibus earum tradunt. Manipulo quoque eius abiecto, omnes è tota domo blattas conuenire ad eam. Priuatim aduersus scorpiones ex posca pollere. Tribus foliis ex oleo puncto homine, fugari serpentes. E` contrario quæ mollis uocatur, piloſioribus foliis ac ramis, & aculeatis, trita mellis odorem habet, digitis tactu eius cohærescentibus. Altera thuris, quam libanotidem appellamus. Medetur utraque contra serpentes ex uino uel aceto. Pulices etiã contritæ cum aqua sparsæ necant. Satiua quoque suos usus habet. Sucus eius cum rosaceo auriculas iuuat.

Ipsa ad ictus bibitur. Fit ex ea montana, serpyllo simi lis, efficax contra serpentes. Vrinam mouet, purgat et à partu mulieris. Concoctionem mire adiuuat, & ad ci bos auiditatem. Vtraque in cruditate ieiunis in potione aspersa. Luxatis quoque utilis. Contra uesparum & si miles ictus, ex farina hordeacea & posca, utilissima. Li banotidis alia genera suis dicentur locis.

De piperiti & origano, & oniti prasio, & tragorigano, & heraclio, & lepido, & gith, siue melanthio, & aniso. Cap. XVII.

Piperitis quam et siliquastrum appellauimus, p contra morbos comitiales bibitur, Castore taliter demonstrante. Caule rubro & longo, densis geniculis, foliis lauri, semine albo, tenui, gustu piperis. Vtilis gingiuis, dentibus, oris suauitati & ructibus. Origanum quod in sapore cunilam æmulatur, ut diximus, plura genera in medicina habet, et oniti in uel prasion appellant, nõ dissimile hyssopo. Priuatim eius usus contra torsiones stomachi in tepida aqua, & cruditates. Contra araneos scorpiones q; in uino albo. Luxata & incussa in aceto, & oleo, & lana. Tragorigano non similius est serpyllo syluestri. Vrinam ciet, tumores discutit, contra uiscum potum uiperæ q; ictum efficacissimum, stomacho q; acida ructanti & præcordijs. Tussientibus quoque cum melle datur, & pleuriticis, & peripneumonicis. Heraclium quoque tria genera habet, nigrius latioribus foliis, glutinosum. Alterum exilioribus, mollius q;, sampsucho non dissimile, quod aliqui prasion uocare malunt. Tertium est inter

hæc medium, minus quàm cætera efficax. Optimum autem Creticum. Nam & iucunde olet. Proximũ Smyrnæum. Deinde heracleoticum ad potum utilius, quod onitin uocant. Communis autem usus serpentes fugare, Percussis esui dare decoctum, Potu urinam ciere, Ruptis, conuulsis mederi cum panacis radice, Hydropicis cum fico, aut cum hyssopo, acetabuli mensuris decoctum ad sextam. Item ad scabiem, prurignem, psoras in descensione balnearum. Sucus auribus infunditur cum lacte mulieris. Tonsillis quoque & uuis medetur, Capitis ulceribus. Venena opij et gypsi extinguit decoctum, si cum cinere, & uino bibatur. Aluum mollit acetabuli mensura. Sugillatis illinitur, Item dentium dolori, quibus etiam & candorem facit cum melle & nitro. Sanguinem narium sistit. Ad parotidas decoquitur cum hordeacea farina. Ad arterias asperas cum galla & melle teritur. Ad lienem folia cum melle & sale. Crassiores pituitas & nigras extenuat coctum cum aceto & sale sumptum paulatim. Regio morbo tritum cum oleo in nares infunditur. Lassi perunguntur ex eo, ita ut ne uenter attingatur. Epinyctidas cum pice sanat. Furunculos aperit cum fico trita. Strumas cum oleo & aceto & farina hordeacea. Lateris dolores cum fico illitum. Fluxiones sanguinis in genitalibus tusum, ex aceto illitum. Reliquias purgationum à partu. Lepidum inter urentia intelligitur. Sic & in facie cutem emendat exulcerando, ut tamen cera & rosaceo facile sanetur. Sic & lepras et psoras tollit semper facile, et cicatricum ulcera. Tradũt in dolore dentium adalligatum brachio quà doleat, cõ pesere dolorem. Gith ex Græcis, alij melanthion, alij

melaſpermon uocant, Optimum quàm excitatiſſimi odoris, & quàm nigerrimum. Medetur ſerpentium plagis & ſcorpionum. Illini ex aceto ac melle reperio, incenſóq; ſerpentes fugari. Bibitur drachma una contra araneos. Diſtillationem narium diſcutit tuſum in linteolo olfactum. Capitis dolores illitum ex aceto & inſuſum naribus. Cum rigine oculorum epiphoras & tumores. Dentium dolores coctum cum aceto. Vlcera oris tritum aut commanducatum. Item lepras & lentigines ex aceto. Difficultates ſpirandi addito uino potum. Duritias tumoresq; ueteres & ſuppurationes illitum. Lac mulierũ auget continuis diebus ſumptum. Colligitur ſucus eius, ut hyoſcyami. Similiter largius uenenum eſt, quod mirentur, cum ſemen gratiſſime panes etiam condiat. Ocilos quoque purgat, urinam & menſes ciet. Quinimo linteolo alligatis tantum granis XXX. ſecundas trahi reperio. Aiunt & clauis in pedibus mederi tritum in urina: culices ſuffitu necare. Item muſcas. Et aniſum aduerſus ſcorpiones ex uino bibitur. Pythagoræ inter pauca laudatum, ſiue crudum, ſiue denictum. Item uiride aridumue, omnibus quæ condiuntur, quæq; intinguntur deſyderatum. Panis etiam cruſtis inferioribus ſubditum. Sacis quoque additur. Cum amaris mucbus uina commendat. Quin ipſum oris halitum iucundiorẽ facit. fœtoremq; tollit manducatum matutinis cum ſmyrneo, & melle exiguo, mox uino collutum. Vultum iunioremque præſtat. Inſomnia leuat ſuſpenſum in puluino, ut dormientes olfaciant. Appetentiam ciborũ præſtat; quando id quoque inter artificia deliciæ fecere, ex quo labor deſiit cibos poſcere. Ob has cauſas quidam anicetum id

uocauere. Laudatissimum est Creticum, proximum Aegyptium. Hoc ligustici uicem præstat in condimentis. Dolores capitis leuat suffitum naribus. Epiphoris oculorũ è uino radicem eius tusam imponit Iollas: ipsum cum croco pari modo & uino, & per se tritum cum polenta ad magnas fluxiones, extrahendaq; si qua in oculis inciderint. Narium quoque carcinodes consumit illitum ex aqua. Sedat anginas cum melle & hyssopo ex aceto gargarizatum. Auribus infunditur cum rosaceo. Thoracis pituitas purgat tostum, cum melle sumptum melius. Cum acetabulo anisi nuces amaras L. purgatas tere in melle ad tussim. Facillime uero anisi drachmæ tres, papaueris duæ miscentur melle ad fabæ magnitudinem, & ternis diebus sumuntur. Præcipuum autem est ad ructus, ideo inflationibus stomachi, & intestinorum torminibus, & cœliacis medetur. Singultus et olfactum decoctum potumq; inhibet. Folijs decoctis digerit cruditates. Succus decocti cum apio olfactus sternutamenta inhibet. Potum somnum concitat. Calculos pellit. Vomitiones cohibet, & præcordiorum tumores. Et pectorum uitijs, neruis quoque quibus succunctum est corpus, utilissimum. Prodest eius & capitis doloribus insullari succum cum oleo decocti. Non aliud utilius uentri & intestinis putant, ideo dysentericis & in tenasmo datur tostum. Aliqui addunt & opium, pilulis in die ternis lupini magnitudine in uini cyatho dilutis. Dieuches & ad lumborum dolores succo usus est. Semen hydropicis & cœliacis dedit tritum cum menta è uino radicem & ad renes. Dalion herbarius parturientibus ex eo cataplasma imposuit cum opio: Item uuluarum dolori. De-

dit'q; bibendum cum anetho parturientibus. Phreneticas quoq; illinunt uel recens cum polenta. Sic & infantibus comitiale uitium aut contractiones sentientibus. Pythagoras quidem negat corripi uitio comitiali in manu habentes, Ideóq; quamplurimum domi ferendum. Parere quoque facilius olfactantes. Et statim à partu dandum potui polenta aspersa. Sosimenes contra omnes duritias ex aceto usus est eo: & contra lassitudines, in oleo decoquens addito nitro. Semine eius poto, lassitudinis auxilium uiatoribus spopondit. Heraclides ad inflationes stomachi semen tribus digitis cũ castorei obolis duobus ex mulso dedit. Similiter ad uentris aut intestinorũ inflationes. Et orthopnoicis, quod ternis digitis prehenderit seminis, tantundem hyoscyami cum lacte asinino. Multi uomituris acetabula eius & folia lauri decem trita in aqua, bibenda inter cœnam suadent. Strangulationes uuluæ, si manducetur & linatur calidum, uel si bibatur cum castoreo in aceto & melle, sedat. Vertigines à partu cum semine cucumeris et lini pari mensura trium digitorum, uini albi tribus cyathis discutit. Tlepolemus ad quartanas trinis digitis seminis anisi et fœniculi usus est, in aceto & mellis cyatho uno. Lenit articulares morbos, cum amaris nucibus illitum. Sunt qui & aspidum uenenis aduersari naturam eius putent. Vrinam ciet. Sitim cohibet. Venerem stimulat. Cum uino sudorem leniter præstat. Vestes quoque à tineis defendit. Efficacius semper recens & quo nigrius. Stomacho tamen inutile est præterquam inflato.

De anetho & sagapeno, & de papauere albo & nigro, & quomodo succus herbarum colligendus est, & de opio. Cap. XVIII.

Nethum quoque ructus mouet, & tormina sedat. Alium sistit. Ephiphoris radices illinuntur ex aqua uel uino. Singultus cohibet semen feruens, olfactum, Sumptum ex aqua, sedat eruditates. Cinis eius uuam in faucibus leuat: oculos et genituram hebetat. Sacopenium quod apud nos gignitur, in totum transmarino alienatur. Illud enim ammoniaci lachrymæ simile, sagapenon uocatur. Prodest laterum & pectoris doloribus, conuulsis, tussibus ueteribus excreationibus q;, præcordiorum tumoribus. Sanat uertigines, tremulos, opisthotonicos, lienes, lumbos, perfrictiones. Datur & olfactandum ex aceto in strangulatu uulnæ. Cæteris & potu datur, & cum oleo infricatur, Prodest & contra mala medicamenta. Papaueris satiui diximus genera & sponte nascentis alia promisimus. Sed satiui albi ex lyx ipse teritur, & è uino bibitur somni causa. Semen elephantiasi medetur. E` nigro papauere sapor gignitur scapo incaso, ut Diagoras suadet, cum turgescit: ut Iollas cum defloreſcit hora diei sereni, hoc est, cum ros in eo exaruerit. Incidi iubent sub capite & calycæ. Nec in alio genere ipsum incidi tur caput. Sucus & hic, & herbæ cuiuscunque, lana excipitur: aut si exiguus est, ungue pollicis ut lactucis, & postero die magis quod inaruit. Papaueris uero largus densatur, & in pastillos tritus in umbra siccatur, non ui soporifera modo, uerũ si copiosior hauriatur etiã mortifera per somnum: opiõ uocant. Sic scimus interemptum Lianij Cecinnæ præ-

torij uiri patrem in Hispania baiuli, cum ualetudo impatibilis odium uitæ fecisset, Item plerosque alios. Quæ de causa magna concertatio extitit. Diagoras & Erasistratus in totum damnauere, ut mortiferum, infundi uetantes. Præterea quoniam uisui noceret. Addidit Andreas, ideo non protinus excæcari eo, quoniam adulteraretur Alexandriæ. Sed postea usus eius non improbatus est medicamento nobili, quod diacodion uocant. Semine quoque eius trito in pastillos, è lacte utuntur ad somnum. Item ad capitis dolores cum rosaceo. Cum hoc & aurium dolori instillatur. Podagris illinitur cum lacte mulierum. Sic et foliis ipsis utuntur. Item ad sacros ignes et uulnera ex aceto. Ego tamen damnauerim colyrijs addi. Multoq; magis quas uocant lexipyretas, quasq; pepticas & cœliacas. Nigrum tamen cœliacis in uino datur. Sativum omne magis rotunda: capita. At syluestri longum ac pusillum, & ad omnes effectus ualentius. Decoquitur & bibitur contra uiglias, eademq; aqua fouent ora. Optimum in siccis, & ubi raro pluit. Cum capita ipsa & folia decoquuntur, succus meconiũ uocatur, multum opio ignauior. Experimentum opij est primum odore: syncerum enim perpetuo non est, mox in lucernis, ut pura luceat flamma, aut extinctum demum oleat, quæ in sucato non eueniunt. Accenditur quoque difficilius, & crebro extinguitur. Est synceri experimentum & in aqua, quia nebula innatat: fictum in pustulas coit. Sed maxime mirum, æstuo sole deprehendi, Syncerum enim sudat, & se diluit, donec succo recẽti simile fiat. Mnesicles optime seruari putat hyoscyami semine adiecto. Alij in faba.

De erratico & ceratiti, & glaucio siue paraliō, & heraclio siue aphro, & de diacodio, et tithymalo. Cap. XIX.

Inter satiua & syluestria medium genus, quoniam in aruis sed sponte nascęretur, rhœā uocauimus & erraticum. Quidam id decerptū protinus cum toto calyce mandunt. Aluum ęxinanuunt capita quinque decocta in uini tribus heminis pota, & somnum faciunt. Syluestrium unum genus, ceratitin uocant, nigrum, cubitali altitudine, radice crassā & corticosa, calyculo inflexo ut cornicula. Folia minora & tenuiora, quàm cęteris syluestribus, semen exile. Tempestiuum est messibus. Aluum purgat dimidio acętabulo in mulso. Folia trita cum oleo, argema iumentorum sanant. Radix acętabuli mensura cocta in duobus sextarijs ad dimidias, datur ad lumborum uitia & iocineris. Carbunculis medentur ex melle folia. Quidā hoc genus glaucion uocant, alij paralion. Nascitur enim in afflatu maris, aut nitroso loco. Alterum ę syluestribus genus heraclion uocatur, ab alijs aphron, folijs (si procul intuearis) speciem passerum præsentantibus, radice in summa terræ cute, semine spumeo. Ex hoc lina splendorē trahunt æstate. Tunditur in pila comitialibus morbis, acętabuli mensura in uino albo. Vomitiones enim facit. Medicamento, quod diacodion & asteriacę uocatur, utilissimum. Fit autem huius papaueris aut cuiuscunque syluestris capitibus CXX. in aquæ cœlestis sextarijs tribus biduo macęratis, in eademq; discoctis, deinde siccatis, iterumq; cum melle decoctis ad dimidias partes uapore tenui. Addidere postea drachmas senas croci,

hypociſthidis, thuris, acaciæ, & paſſi Cretici ſextarium. Hæc oſtentatione, ſimplex quidem & antiqua illa ſalubritas, papauere & melle conſtat. Tertium genus eſt thymalon, mecona uocant, alij paralion, folio leui, albo, capite magnitudinis fabæ. Colligitur una florente. Siccatur in umbra. Semen potum purgat aluum, dimidio acetabulo in mulſo. Cuiuſcunque autem papaueris caput uiride, uel ſicum, illitum epiphoras oculorum lenit. Opium ex uino meraculo ſi protinus detur, ſcorpionũ ictibus reſiſtit. Aliqui hoc tantum nigro tribuunt, ſi capita eius uel folia terantur.

De portulaca ſiue peplio, coriãdro et atriplici. C.XX.

Et portulaca quam peplion uocant, non multum ſatiua efficacior. Cuius memorabiles uſus traduntur. Sagittarum uenena, & ſerpẽtium hæmorrhoidum & preſterum reſtringi, pro cibo ſumpta, & plagis impoſita extrahi. Item hyoſcyami, pota è paſſo expreſſo ſucco. Cum ipſa nõ eſt, ſemen eius ſimili effectu prodeſt. Reſiſtit & aquarum uitijs, capitis dolori, ulceribuſq; in uino tuſa & impoſita. Reliqua ulcera commanducata cum melle ſanat. Sic & infantium cerebro imponitur, umbilicoq; prociduo. In epiphoris uero omnium, fronte temporibuſq; cum polenta. Sed ipſis oculis, è lacte & melle. Eadem, ſi procident, prodeſt, foliis tritis cum corticibus fabæ. Puſtulis cum polenta & ſale, & aceto. Vlcera oris, tumoremq; gingiuarum commanducata cruda ſedat, Item dentium dolores. Tonſillarum ulcera, ſucus decoctæ. Quidam adiecere paulum murræ. Nam & mobiles dẽtes ſtabilit commanducata. Cruditates ſedat,

uocemq; firmat, & sitim arcet. Cruicis dolores, cũ galla & lini semine pari mensura sedat. Mammarum uitia, cum melle aut cimolia creta. Salutaris & suspiriosis, semine cum melle hausto. Stomachum in acetarijs sumpta corroborat. Ardentibus febribus imponitur cũ polenta. Et aliâs manducata refrigerat etiam intestina. Vomitiones sistit. Dysenteriæ et uomicis estur ex aceto, uel bibitur cum cumino. Tenuibus autem cocta, & comitialibus cibo uel potu prodest. Purgationibus mulierũ, acetabuli mensura in sapa. Podagris calidis, cum sale ilita, & sacro igni. Sucus eius potus renes iuuat, ac ueficas. Ventris animalia pellit. Ad uulnerum dolores, ex oleo cum polenta imponitur. Neruorũ duritias emollit. Metrodorus, qui ἐπιτομὴν τῶν ῥιζοτομουμένων scripsit, purgationibus à partu dandam censuit. Venerem inhibet, Veneriq; somnia. Prætorij uiri pater est, Hispaniæ princeps, quẽ scio propter impatibiles uuæ morbos, radicem eius filo suspensam è collo gerere, præterquam in balneis, & ita liberatum incommodo omni. Quinetiam inueni apud autores, caput illitum ea distillationem anno toto non sentire. Oculos tamen hebetare putatur. Coriandrum inter syluestria non inuenitur: præcipuum tamen esse constat Aegyptium. Valet cõtra serpentium genus unum, quod amphisbænas uocant, potum impositumq;. Sanat & alia uulnera. Epinyctidas, pustulas tritum: Sic & omnes tumores collectionesq;, cum melle aut uua passa. Panos uero ex aceto tritum. Seminis grana tria in tertianis deuorari iubent ante aliqui accessionem: uel plura illini fronti. Sunt qui & ante solis ortum cerui calibus subijcia efficaciter putẽt.

Vis magna ad refrigerãdos ardores uiridi. Vlcera quo que quæ serpunt, sanat cum melle, uel uua passa: item testes, ambusta, carbunculos, aures: cum lacte mulieris epiphoras oculorum: uentris & intestinorum fluxiones semen ex aqua potum. Bibitur & in choleris cum ruta. Pellit animalia interaneorum, cum mali punica succo et oleo semen potum. Xenocrates tradit rem miram, si uera est: Menstrua contineri uno die, si unum granum biberint fœminæ, biduo si duo, et totidem diebus quot grana sumpserint. M. Varro, coriandro subtrito cum aceto, carnem incorruptam æstate seruari putat. Atriplex & sylueſtre est & sativum, accusatum à Pythagora, tanquam faceret hydropicos, morbosq; regios & pallorẽ, coqueretur difficillime: ac ne in hortis quidem iuxta id nasci quicquam nisi languidum culpauit. Addidere Dionysius & Diocles, plurimos gigni ex eo morbos. Nec nisi mutata sæpius aqua coquendum: stomacho contrarium esse, lentigines & papulas gignere. Miror, quare difficulter in Italia id nasci tradiderit Solon Smyrnæus. Hippocrates uuluarum uitijs id infundit cum beta. Lycus Neapolitanus contra cantharidas bibendũ dedit. Panos, furunculos incipientes, duritias omnes, uel cocto, uel crudo utiliter illini putauit. Item igni sacrum, cum melle, aceto, nitroq;: Similiter podagris. Vngues scabros detrahere dicitur sine ulcere. Sunt qui & morbo regio dent semen eius cum melle, arterias & tonsillas nitro addito perfricent, aluum moueant, cocto uel per se, uel cum malua aut lenticula, concitantes uomitiones: Sylueſtri capillos tingunt, & ad supradicta utuntur.

De malua, malope, & althea, & lapatho, & oxylapatho, & hydrolapatho, & hippolapatho, & bulapatho. Cap. XXI.

Cõtrario in magnis laudibus malua est utraque, & satiua & syluestris. Duo genera earum amplitudine folij discernũtur. Maiorem Græci malopen uocant in satiuis. Alteram ab emolliendo uentre, dictam putant malachen. E' syluestribus, cui grande folium & radices albæ althea uocatur, ab excellentia effectus à quibusdam aristalthea. Omne solũ in quo serantur, pinguius faciunt. Huic contra omnes aculeatos ictus efficacior uis, præcipue scorpionum, uesparum, similiumq;, & muris aranei. Quin & trita cum oleo qualibet earũ perunctis ante, uel habentes eas, non feriuntur. Folium impositum scorpionibus torporem affert. Valent contra uenena. Aculeos omnis extrahunt illitæ crudæ cum nitro potæ, uero decoctæ cum radice sua, leporis marini uenena restringunt: et ut quidam dicunt, si uomatur. De eisdem mira & alia traduntur. Sed maxime, si quotidie quis succi ex qualibet earum sorbeat cyathum dimidium, omnibus morbis curaturum. Vlcera manantia in capite sanant in urina putrefactæ, lichenas & ulcera oris cum melle. Radix decocta, furfures capitis et dentium mobilitates. Eius quæ unum caulem habet, radice circa dentem qui doleat pũge, donec desinat dolor. Eadem strumas & parotidas panosq;, addita hominis saliua, purgat citra uulnus. Semen in uino nigro potum, à pituita & nauseis liberat. Radix mammarum uitiis occurrit, adalligata in

lana nigra. Tussim in lacte cocta, & sorbitionis modo sumpta, quinis diebus emendat. Stomacho inutiles Sextius Niger dicit. Olympias Thebana, abortiuas esse cũ adipe anseris. Aliqui purgari fœminas, foliis earum manus plenæ mensura, in oleo & uino sumptis. Vtique constat parturientes foliis substratis celerius solui, protinus à partu reuocãda, ne inulua sequatur. Dant & suauum bibendum parturientibus ieiunis, in uino decocta hemina. Quin & semen tritum adalligant brachio, genitale non continentium. Adeoq; eæ ueneri nascuntur, ut semen unicaulis aspersum genitali, fœminarum auiditates augere ad infinitum Xenocrates tradat. Item tres radices iuxta adalligatas. Tenasmo & dysenteriis utilissime infundi. Item sedis uitiis, uel si foueantur. Melancholicis quoque sucus datur cyathis ternis tepidus, & insanientibus quaternis. Decoctæ comitialibus heminæ succi. Hic & calculosis, & inflatione & torminibus, aut opisthotonico laborantibus, tepidus illinitur. Et sacris ignibus & ambustis, decocta in oleum folia imponuntur: & ad uulnerum impetus cruda cum pane. Sucus decoctæ neruis prodest, & uesicæ, & intestinorum rosionibus. Vuluas & cibo et infusione mollit in oleo, sucus decoctæ pori meatus suaues facit. Altheæ in omnibus supradictis efficacior radix: præcipue conuulsis ruptisq;. Cocta in aqua aluum sistit. Ex uino albo strumas & parotidas, & mammarum inflammationes, & panos in uino folia decocta & illita tollunt. Eadem arida in lacte decocta, quamlibet perniciosæ tussi citissime medentur. Hippocrates uulneratis, sitientibusq; defectu sanguinis,

radicis decoctæ ſuccum bibendum dedit. Et ipſam uul neribus cum melle & reſina, item contuſis, luxatis, tumentibus, & muſculis, neruis, articulis impoſuit. Et aſmaticis ac dyſentericis in uino bibendam dedit. Mirũ, aquam radicæ ea addita addenſari ſub dio, atque lacte ſcere. Efficacior autem quo recentior. Nec lapathũ diſſimiles effectus habet. Eſt autem & ſylueſtre, quod alij oxalidem appellant, ſatiuo proximum, foliis acutis, colore betæ candidæ, radice minima: noſtri uero rumicẽ, alij lapathum cantherinum, ad ſtrumas cum axungia efficaciſſimum. Eſt & alterum genus, ferè oxylapathõ uocant, ſatiuo idem ſimilius, & acutiora habet folia ac rubriora, non niſi in paluſtribus naſcens. Sunt qui hydrolapathon tradunt in aqua natum. Eſt & aliud hippolapathon, maius ſatiuo, candidius q; ac ſpiſſius. Sylueſtria ſcorpionum ictibus medentur, & ferire prohibent habentes. Radix aceto decocta ſi coletur, ſuccus dentibus auxiliatur: ſi uero bibatur, morbo regio. Semẽ ſtomachi inextricabilia uitia ſanat. Hippolapathi radices priuatim ungues ſcabroſos detrahunt. Dyſentericos, ſemen duabus drachmis in uino potum liberat. Oxylapathi ſemen lotum in aqua cœleſti, ſanguinem reijcientibus adiecta acacia lentis magnitudine prodeſt. Præſtantiſſimos paſtillos faciunt ex foliis & radice, addito nitro & iure exiguo. In uſu aceto diluunt. Sed ſatiuum in epiphoris oculorum illinunt frontibus. Radice melicæras & lepras curant. In uino uero decocta, ſtrumas & parotidas, & calculos: Poto uino & lienes, cœliacos æque & dyſentericos, et tenaſmos. Ad eadem q; omnia efficacius ius lapathi: & ructus facit, & urinam ciet,

& caliginem

& caliginem oculorum discutit: Item pruritum corporis, in solia balinearum additum, aut prius ipsum illitum sine oleo. Firmat & commanducata radix dentes. Eadem decocta cum uino, sistit aluum: folia soluunt. Adiecit Solon (ne quid omittamus) bulapathon: radicis tantum altitudine differens, & erga dysentericos effectu, potu ex uino.

De sinapis tribus generibus, & marrubio, & serpyllo, et sisymbrio, siue thymbreo, et de lini semine, & blito. Cap. XXII.

Inapi, cuius in satiuis tria genera diximus, Pythagoras principatum habere ex his, quorum sublime uis feratur, iudicauit, quoniam non aliud magis in nares & cerebrum penetret. Ad serpentium ictus & scorpionum tritum cum aceto illinitur. Fungorum uenena discutit. Contra pituitam tenetur in ore donec liquescat, aut gargarizatur cum aqua mulsa. Ad dentium dolorem manditur. Ad uuam gargarizatur cum aceto & melle. Stomacho utilissimum contra omnia uitia, pulmonibusq;. Excreationes facile facit in cibo sumptum. datur & suspiriosis. Item comitialibus tepidum cum succo cucumerum. Sensus atque sternutamentis caput purgat, aluum mollit, menstrua & urinam ciet. Et hydropicis imponitur. Cum fico & cumino tusum ternis partibus comitiali morbo. Et unluarum conuersione suffocatas excitat odore, aceto mixto: Item lethargicos. Adjatur tordilion. Est autem id semē ex seseli. Et si uehementior somnus lethargicos premat, cruribus aut etiam capiti illinitur cum fico ex aceto. Veteres dolores, thoracis, lumborum, coxendicum, hu-

merorum, & in quacunque parte corporis ex alto uitia extrahenda sunt, illitum causticat ui emendat pustulas faciendo. At in magna duritia sine fico impositum: uel si uehementior urigo timeatur, per duplices pannos. Vtuntur ad alopecias cum rubrica, pforas, lepras, phthiriases, lithanicos, opisthotonicos. Inungunt quoque scabras genas, aut caligantes oculos cum melle. Sucusq; tribus modis exprimitur in fictili, calescitq; in eo in sole modice. Exit & e caulico sucus lactus, qui ita cum in duruit, dentium dolori medetur: Semen ac radix cũ im maduere musto, conteruntur, manusq; plenæ mensura sorbẽtur ad firmandas fauces, stomachum, oculos, caput, sensusq; omnes: mulierum etiam lassitudines, saluberrimo genere medicinæ. Calculos quoque discutit potum ex aceto. Illinitur & liuoribus sugillatisq; cum melle et adipe anserino, ut cera Cypria. Fit & oleum ex semine madefacto in oleo expressoq;, quo utuntur ad neruorum rigores, lumborumq; & coxendicum perfrictiones. Sinapis naturam effectusq; eosdem habere traditur adarca, inter syluas tacta, in cortice calamorũ sub ipsa coma nascens. Marrubium plerique inter primas herbas commendauere, quod Græci prasion uocant, alij linostrophon, nonnulli philopeda, aut philochares, notius quàm ut indicandum sit: Huius folia semenq; contrita prosunt contra serpentes, pectorum & lateris dolores, tussim ueterem. Et ijs qui sanguinem eijciunt, eximie utile, scapis eius cum panico aqua decoctis, ut asperitas succi mitigetur. Imponitur strumis cum adipe. Sunt qui uiridis semen quantum duobus digitis capiant, cum farris pugillo decoctum, addito exiguo olei & salis, sorbe-

re ieiunos ad tussim iubeant. Alij nihil comparant in eadem causa marrubij & fœniculi sucis ad sextarios ternos expressis, decoctisq; ad sextarios duos, cum addito mellis sextario, rursus decocto ad sextarios duos, si cochlearij mensura in die sorbeatur in aquæ cyatho. Et uirilium uitijs tusum cum melle mire prodest. Lichenas purgat ex aceto. Ruptis, conuulsis, spasticis neruis salutare. Potum aluum soluit cum sale & aceto. Item menstrua & secundas mulierum. Arida farina cum melle ad tussim sicam efficacissima est. Item ad gangrenas & pterygia. Sucus uero auriculis & naribus & morbo regio minuendæq; bili cum melle prodest. Item contra uenena inter pauca potens. Ipsa herba stomachum & excreationes pectoris purgat. Cum iride & melle urinam ciet. Cauenda tamen exulceratæ uesicæ & renum uitijs. Dicitur sucus claritatem oculorum adiuuare. Castor marrubij duo genera tradit, Nigrum, & quod magis probat, candidum. In ouum inane sucum addit is, ipsumq; ouum infundit melle æquis portionibus tepefactum, uomicas rumpere, purgare, persanare promittens: illitis etiam uulneribus à carne factis tuso cum axungia ueteri. Serpyllum à serpendo putant dictum. Quod in syluestri euenit, in petris maxime. Satiuum non serpit, sed ad palmi altitudinem increscit. Pinguius uoluntarium, & candidioribus foliis ramisq; aduersus serpentes efficax, maxime cenchrin & scolopendras terrestres ac marinas, & scorpiones decoctis in uino ramis foliisq;. Fugat et odore omnes si uratur. Et contra marinorum uenena præcipue ualet. Capitis doloribus

decoctum in aceto illinitur temporibus ac fronti cum rosaceo. Item phreneticis, lethargicis: contra formina, & urinæ difficultatem, anginas, uomitiones drachmis quatuor datur. Ex aqua bibitur & ad iocinerum dolores. Folia obolis quatuor dantur ad lienem ex aceto. Ad cruentas excreationes teritur in cyathis duobus aceti & mellis. Sisymbrium syluestre à quibusdam thymbræum appellatum, pedali non amplius altitudine. Quod in riguis nascitur, simile nasturtio est. Vtrunque efficax aduersus aculeata animalia, ut crabrones & similia. Quod in sicco ortum odoratum est, & inseritur coronis angustiore folio. Sedant utraque capitis dolorẽ. Item epiphoras. Alij panem addunt: Alij per se decoquunt in uino. Sanat & epinyctidas, cutisq; uitia in facie mulierum intra quartum diem noctibus impositum, diebusq; detractum. Vomitiones, singultus, formina, stomachi dissolutiones cohibet siue in cibo sumptum, siue sicco potum. Non edendum grauidis, nisi mortuo conceptu. Quippe etiam impositum eijcit. Mouet urinam cũ uino potum. Syluestre & calculos. Quos uiglare opus sit excitat infusum capiti cum aceto. Lini semen cũ alijs quidem in usu est. Et per se mulierum cutis uitia emendat in facie. Oculorum aciem sicco adiuuat. Epiphoras cum thure & aqua, aut cum myrrha ac uino sedat: Parotidas cum melle aut adipe, aut cera: Stomachi solutiones insperſum polentæ modo. Anginas in aqua & oleo decoctum, & cum aniso illitum. Torretur ut aliũ sistat. Cœliacis, & dysentericis imponitur ex aceto. Ad iocineris dolores estur cum una passa. Ad phthisin utilissime è semine fiunt ecligmata. Musculorum, neruo-

rum, articulorum, ceruicum duritias, cerebri membranas mitigat farina seminis, nitro aut sale, aut cinere additis. Eadem cum fico item concoquit ac maturat. Cum radice uero cucumeris syluestris extrahit quæcunque corpori inhæreant. Sic & fracta ossa. Serpere ulcus in uino decocta prohibet: eruptiones pituitæ cum melle. Emendat ungues scabros cum pari modo nasturtij: & testium uitia & ramices cum resina & murra, & gangrenas ex aqua. Stomachi dolores cum fœno Græco sextarijs utriusque decoctis in aqua mulsa. Intestinorum & thoracis perniciosa uitia, clystere in oleo & melle. Blitum iners uidetur ac sine sapore, aut acrimonia ulla. Vnde conuitium fœminis apud Menandrum faciunt mariti. Stomacho inutile est. Ventrem adeo turbat, ut choleram faciat aliquibus. Dicitur tamen aduersus scorpiones potum è uino prodesse, & clauis pedum illini: Item lieni & temporum dolori ex oleo. Hippocrates menstrua sisti eo cibo putat.

De meu, & fœniculo, & hippomarathro uel myrsineo, & cannabi, & de serula, et cardui. Cap. XXIII.

Eu in Italia non nisi à medicis seritur, et ijs admodum paucis. Duo genera eius. Nobilius athamanticum uocant, illi tanquam ab Athamante inuentum, hi quoniam laudatissimum in Athamania reperiatur, foliis anisi simile, & caule aliquando bicubitali, radicibus multis & obnigris, quibusdam altissimis. Minus ruffum quàm illud alterum. Ciet urinam in aqua potum, radice trita uel decocta. Inflationes stomachi mire discutit. Item, tormina & uesicæ ui-

tia: uulnerum̃q; articulis cum melle, infantibus cũ apio illitum imo uentri urinas mouet. Fœniculum nobilitauere serpentes, gustatu, ut diximus, senectam exuendo, oculorum̃q; aciem succo eius reficiendo. Vnde intellectũ est, hominum quoque caliginem præcipue eo releuari. Colligitur hic caule turgescente. In sole siccatur, inungitur ex melle. Vbique hoc est. Laudatissimus in Iberia è lachrymis fit, & ex semine recenti. fit etiam è radicibus, prima germinatione incisis. Est & in hoc genere sylvestre, quod alij hippomarathrõ, alij myrsineum uocant, foliis maioribus, gustu acriore, procerius brachia li crassitudine, radice candida. Nascitur in calidis, sed saxosis. Dioclesetaliud hippomarathri genus tradit, longo & angusto folio, semine coriandri. Medicinæ in sativo, ad scorpionum ictus & serpentium, semine in uino poto. Sucus & auribus instillatur, uermiculosq; in his necat. Ipsum condimentis prope omnibus inseritur. Oxyporis etiam aptissime. Quin & panis crustis subditur. Semen stomachum dissolutum astringit, uel in febribus sumptum. Nauseam ex aqua tritum sedat. Pulmonibus & iocineribus laudatissimum. Ventrem sistit cum modice sumitur, urinam excitat, & tormina mitigat decoctum, lactisq; defectu potum mammas replet. Radix cum ptisana sumpta renes purgat, siue decocto succo, siue semine sumpto. Prodest & hydropicis radix ex uino cocta: Item conuulsis. Illinuntur folia tumoribus ardentibus ex aceto. Calculos uesicæ pellunt. Genituræ abundantiam quoquo modo haustum facit. Verendis amicissimum, siue ad fouendum radice cum uino cocta, siue contrita in oleo illitum. Multi tumoribus &

sigillatis cum cera illinunt. Et radice in succo uel cum melle contra canis morsum utuntur, & contra multipedem ex uino. Hippomarathron ad omnia uehementius. Calculos præcipue pellit. Prodest uesicæ cum uino leni, & fœminarum menstruis hærentibus. Efficacius in eo semen quàm radix. Modus in utroque quod duobus digitis tritum additur in potionem. Petridius, qui ophiaca scripsit, & Miction qui rhizotomumena, aduersus serpentes nihil hippomarathro efficacius putauere. Sanè & Nicander non in nouissimis posuit. Cannabis in syluis primum nata est, nigriore folio & asperiore. Semen eius extinguere genituram uirorum dicatur. Succus ex eo uermiculos aurium, & quodcunque animal intrauerit eijcit, sed cum dolore capitis. Tantaque uis ei est, ut aquæ infusa, cogulare eam dicatur. Et ideo iumentorum aluo sucurrit pota in aqua. Radix contractos articulos emollit in aqua cocta: Item podagras & similes impetus. Ambustis cruda illinitur, sed sæpius mutatur priusquam aresçat. Ferula semen simile anetho habet. Quæ ab uno caule diuiditur in cacumine, fœmina putatur. Caules eduntur decocti, commendanturq; musto ac melle stomacho utiles. Sin plures sumpti, capitis dolores faciunt. Radix denarij pondere in uini cyathis duobus, bibitur aduersus serpentes: Et ipsa radix imponitur. Sic & torminibus medetur. Ex oleo autem & aceto, contra sudores immodicos, uel in febribus proficit. Succus ferulæ aluum sistit, fabæ magnitudine deuoratus. E uiridi ferula ramusculus, utilis est ad omnia ea uitia. Ad sanguinem sistendum decem grana seminis bibuntur in uino trita, uel medulla. Sunt qui comitialibus morbis

dandum putant luna quarta, sexta, septima, ligulæ mensura. Natura ferularum murenis infestissima est, tactæ siquidem ea moriuntur. Castor radicis succum & oculorum claritati conferre multum putauit. Et de carduorum satu inter hortensia diximus, quapropter & medicinam ex ijs non differamus. Syluestrium genera sunt duo. Vnum fruticosius à terra statim. Alterũ unicaule crassius. Vtrique folia pauca, spinosa, muricatis cacuminibus. Sed alter florem purpureum mittit inter medios aculeos, celeriter canescentem, et abeuntem cum aura: scolymon Græci uocant. Hic antequam floreat eõ tusus atque expressus, illito succo alopecias replet. Radix cuiuscunque ex aqua decocta, potoribus sitim facere narratur. Stomachũ corroborat: et uuluis (si credimus) etiam conferre aliquid traditur, ut mares gignantur. Ita enim Chæreas Athenienſis scripsit, & Glaucias, qui circa carduos diligentissimus uidetur. Manducatus carduus, odorem commendat oris.

Confectio theriacæ, compositio medicaminis Antiochi. Cap. XXIIII.

Ed discessuri ab hortensibus, unam compositionem ex his clarissimam subtexemus, aduersus uenenata animalia, incisam lapide uersibus in limine ædis Aesculapij. Serpylli duũm denariorum pondus: opopanacis et milii tantundem singulorum, trĩ folii pondus denarii: anethi et fœniculi seminis, et anisi et ammij, et apii, denariorum senum singulis generibus erui farinæ duodecim. Hæc tusa cribrataq; uino, quàm

possit excellenti, digeruntur in pastillos, uictoriati pondere. Ex his singuli dãtur ex uini mixti cyathis ternis. Hac theriaca magnus Antiochus rex aduersus omnia uenena usus traditur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VICESIMVS PRIMVS.

PROOEMIVM.

De natura florum et coronamentorum, de mira florum uarietate. Cap. I.

IN HORTIS seri et coronamenta iussit Cato, inenarrabili florum maxime subtilitate: quando nulli potest facilius esse loqui, quàm rerum naturæ pingere, lasciuiẽti præsertim et in magno gaudio fertilitatis tam uarie ludenti. Quippe reliqua, usus alimentiq; gratia genuit: ideoq; secula annosq; tribuit iis. Flores uero odoresq; in diem gignit: magna (ut palam est) admonitione hominum, quæ spectatissime floreant, celerrime marcescere. Sed ne pictura quidẽ sufficiente imagini colorum reddendæ, mixturarum uarietati, siue alterni atque multiplices inter se nectantur, siue priuatis generum funiculis in orbem, in obliquũ, in ambitum, quædam coronæ per coronas currunt.

De strophiolo serto, & qui primum flores miscere cœperint, & quando primum corolla inuenta uel appellata, & quare. Caput. II.

Enuioribus utebantur antiqui, strophia appellantes, unde nata strophiola. Quin & uocabulum ipsum tarde communicatum est, inter sacra tantum & bellicos honores coronis suum nomen uindicantibus. Cum uero è floribus fierent serta, à serendo seruiæ appellabantur: quod apud Græcos quoque non adeo antiquitus placuit. Arborum enim ramis coronari in sacris certaminibus, mos erat primum: Postea uariari cœptum mixtura uersicolori. Florumq; inuicem odores colores q; accendere Sicyonij, ex ingenio Pausiæ pictoris atque Glycerę coronariæ, dilectæ admodum illi, cum opera eius picturæ imitaretur, & illa prouocans uariaret, esset q; certamen artis ac naturæ: quales etiam nunc extant artificis illius tabellæ, atque in primis appellata Stephanoplocos, qua pinxit ipsam. Id q; factum est post olympiadem centesimam. Sic coronis è floribus receptis, paulo mox subiere quæ uocantur Aegyptiæ, ac deinde hybernæ, cum terra flores negat, ramento è cornibus tincto: Paulatim q; & Romæ subrepsit appellatio, corollis inter initia propter gracilitatem nominatis: mox & corollarijs, postquam è lamina ærea tenui inaurata aut inargentata dabantur.

Quis primum coronam foliis aureis & argenteis dedit, & de honore coronarum apud antiquos, & de Scipionis honore, & de pactilibus coronis, & Cleopatræ reginæ facta.

Caput. III.

Rassus diues, primus argento auroq; folia imitatus, ludis suis coronas dedit. Acceruntq; & lemniscia, quos adiici ipsarum coronarum honos erat propter Hetruscas, quibus iungi nisi aurei non debebant. Puri diu fuere ij. Cælare eos primus instituit P. Claudius Pulcher, bracteasq; etiam Philyræ dedit. Semper tamen autoritas uel iudicio quæsitarum fuit. Nanque ad certamina in circum per ludos & ipsi descendebant, & seruos suos quosque mittebant. Inde illa XII. tabularum lex: Qui coronam parit, ipse pecuniáue eius, uirtutis ergô arguitur. Quam serui equiue meruissent, pecuniam partam lege dici, nemo dubitauit. Quis ergo honos? ut ipsi mortuo, parentibusq; eius, dum intus positus esset, foris ue ferretur, sine fraude esset imposita. Aliâs in usu promiscuo ne ludicre quidem erant. Ingensq; & hinc seueritas. L. Fuluius argentarius, bello Punico secundo, cum coronam rosaceam interdiu è pergula sua in forum prospexisse dictus, ex autoritate senatus in carcerem adductus, nô ante finem belli emissus est. P. Munatius, cum demptam Marsyæ coronam è floribus capiti suo imposuisset, atque ob id duci eum in uincula triumuiri iussissent, appellauit Trib. Pleb. Nec interesse illi, aliter quàm Athenis, ubi comessabundi iuuenes ante meridiem conuentus sapientium quoque doctrinæ frequentabant.

Apud nos exemplū licentiæ huius non est aliud quàm filia diui Augusti, cuius luxuria noctibus coronatum Marsyam, literæ illius dei gemunt. Florum quidem po. Romanus honorem Scipioni tantum habuit. Serapio cognominabatur, propter similitudinem suarij cuiusdam negociatoris. Ob id erat in tribunatu plebei admodū grætus, dignusq; Africanorum familia. Nec erat in bonis funeris impensa. Asses ergo contulit populus, ac funus elocauit: quaq; præferebatur, flores è prospectu omni sparsit. Et iam tunc coronæ deorum honos erant, & larium publicorum priuatorumq;, ac sepulchrorum & manium. Summaq; autoritas pactili coronæ. Sutiles saliorum sacris inuenimus & solennes cœnis. Transiere deinde ad rosaria: eoq; luxuria processit, ut non esset gratia nisi mero folio: sutilibus mox petitis ab India, aut ultra Indos. Lautissimum quippe habetur è nardi folio eas dari, aut ueste serica uersicolores unguētis madidas. Hunc habet nouissime exitum luxuria fœminarum. Et apud Græcos quidem de coronis priuatim scripsere Mnestheus atque Callimachus medici, quæ nocēret capiti: quoniam et in hoc est aliqua ualetudinis portio, in potu atque hilaritate præcipue, odorum ui surrepente fallaciter, scelerata Cleopatræ solertia. Nanque apparatu belli Actiaci gratificationem ipsius reginæ Antonio timente, nec nisi prægustatos cibos sumente, fertur pauore eius lusisse, extremis corōæ floribus ueneno illitis, ipsaq; capiti impositæ, mox procedente hilaritate inuitauit Antonium ut coronas biberent. Quis ita timeret insidias? Ergo concepta in scyphum incipiente haurire oppositæ manu: En ego sum, inquit, illa chare Antoni, quam tu

noua prægustantium diligentia caues, adeo mihi, si possim sine te uiuere, occasio aut ratio deest. Inde eductum custodia bibere iussit ilico expirantem. De floribus extra supradictos scripsit Theophrastus apud Græcos. Ex nostris autem inscripsere aliqui libros anthologicon. Flores uero persecutus est nemo, quod equidem inuenio. Nec nos nunc scilicet coronas nectimus. Id enim friuolū est. Sed de floribus quæ uidebuntur digna, memorabimus. Paucissima nostri genera coronamentorū inter hortensia nouere, ac pene uiolas rosasq; tantum.

De rosa in coronis, & de generibus eius, et ubi seratur. Cap. IIII.

Rosa nascitur spina uerius quàm frutice, in rubo quoque prouenies, illic etiam iucundi odoris, quamuis angusti. Germinat omnis primo inclusa granoso cortice. Quo mox intumescente, & in uirides alabastros fastigato, paulatim rubescens dehiscit, ac sese pandit, in calycis medio sui stantis complexa luteos apices. Vsus eius in coronis prope minimus est. Oleo maceratur, idq; iam à Troianis temporibus, Homero teste. Præterea in unguēta transit, ut diximus. Per se medicas artes præbet. Emplastris atque collyriis inseritur mordaci subtilitate. Mensarum etiam delicijs inungendis minime noxia. Genera eius nostri fecere celeberrima Præneſtinam & Campanam. Addidere alij Milesiam, cuius sit ardentissimus colos, non excedentis duodena folia. Proximam ei Trachiniam minus rubē tem. Mox Alabandicam, uiliorem albicantibus foliis. Vilissimam uero plurimis, sed minutissimis spineolam. Differunt enim multitudine foliorum, asperitate, leuo-

re, colore, odore. Paucissima quina folia, ac deinde numerosiora, cum sit genus eius quam centifoliam uocant: quæ est in Campania Italiæ, Græciæ uero circa Philippos: sed ibi non suæ terræ prouentu. Pangæus mons in uicino fert, numerosis foliis ac paruis, unde accolæ trãsferentes conserunt, ipsáq; plantatione proficiunt: Non autem talis odoratissima est, nec cui latissimum maximumq; folium. Breuiterq; indicium est odoris, scabritia corticis. Cepio Tiberii Cæsaris principatu, negauit cẽtifoliam in coronas addi, præterquam extremos uelut ad cardines, nec odore, nec specie probabilem. Est & quæ Græca appellatur à nostris, à Græcis lychnis, non nisi in humidis locis proueniens, nec unquam excedens quinque folia, uiolæ magnitudine, odore nullo. Est & alia græcula appellata, conuolutis foliorum paniculis, nec dehiscens nisi manu coacta, semperq; nascenti similis, latissimis foliis. Alia funditur è caule maluaceo, folia oleacea habens, mosceuton uocant. Atque inter has media magnitudine autumnalis, quam coroneolam uocant. Omnes sine odore, præter coroneolam & in rubo natam: tot modis adulterantur. Et aliâs uera quoque plurimũ solo præualet. Cyrenis odoratissima est, ideoq; ibi unguentum pulcherrimum. Carthagine Hispaniæ, hyeme tota præcox. Refert & cœli temperies. Quibusdam enim annis minus odorata prouenit. Præterea locis omnis siccis, quàm humidis odoratior: Seri nec pinguibus uult, nec argillosis locis, nec riguis, contenta raris: proprieq; ruderatum agrum amat. Præcox Campana, sera Milesia. Nouissime tamen desinit Prænestina. Fodiuntur altius quàm fruges, leuius quàm uites. Tar-

dissime proueniunt semine, quod in ipso cortice est sub ipso flore opertum lanugine, ob id potius caule conciso inseruntur. Et ocellis radicis, ut harundo, unum genus inseritur pallidæ spinosæ, longissimis uirgis quinquefoliæ, quæ è græcis altera est. Omnis autem recisione atq; ustione proficit: translatione quoq;, ut uitis. optime occysso meq; prouenit, surculis quaternum digitorum longitudine, aut ampliore, post uergiliarũ occasum sata: deim per fauonium translatæ, pedalibus interuallis, crebroq; circumfossa. Qui præcocem faciunt, pedali circa radicem scrobe aquam calidam infundunt, germinare incipiente calyce.

De lilio tria genera, & ratione ea inserẽdi. Cap. V.

Lilium rosæ nobilitate proximum est, & quadam cognatione unguenti oleiq;, quod lirinon appellatur. Et impositum etiam maxime rosas decet, medio prouentu earum incipiens. Nec ulli florum excelsitas maior, interdum cubitorum trium, languido semper collo, & non sufficiente capitis oneri. Candor eius eximius, foliis foris striatis, & ab angustiis in latitudinem paulatim sese laxantibus, effigie calathi, resupinis per ambitum labris, tenuiq; filo & semine stantibus in medio crocis. Ita odor coloriq; duplex, & alius calycis, alius staminis, differentia angusta. In unguenti uero oleiq; usu, & folia non spernuntur. Est flos non dissimilis illi in herba quam conuoluolũ uocãt, nascẽs per fruteta, nullo odore, nec crocis intus, candorem tantum referens, ac ueluti naturæ rudimentũ lilia facere condiscentis. Alba lilia iisdem omnibus modis seruntur, quibus rosa. Et hoc amplius lachryma sua, ut hippo-

selinum, nihilq; est fœcundius, una radice quinquagenos sype emittente bulbos. Est & rubens lilium, quod Græci crinon uocant. Alij florem eius cynorhodō. Laudatissimum in Antiochia & Laodicea Syriæ, mox in Phaselide. Quartum locum obtinet in Italia nascens. Sunt & purpurea lilia, aliquando gemino caule, carnosiore tantum radice, maioris q; bulbi, sed unius: Narcissum uocant: Huius alterum genus flore candido, calyce purpureo. Differentia à lilijs est & hæc, quod narcissis folia in radice sunt, probatissimis in Lyciæ montibus. Tertio generi cætera eadē, calyx herbaceus. Omnes serotini. Post arcturum enim florent, ac per æquinoctium autumnum. Inuenta est et in his ratio inserendi, monstrificis hominum ingenijs. Colliguntur nanque mē se Iulio sæpi arescentes, liliaq; suspenduntur in fumo. Dein nudantibus se nodulis, in fœce nigri uini uel Græci mense Martio macerantur, ut colorem percipiant: atq; ita in scrobiculis seruntur, heminis fecis circunfusis. Sic fiunt purpurea lilia: mirumq;, ita tingi aliquid, ut nascatur infectum.

De uiolis & de caltha, & de baccare, combreto, asaro & croco. Cap. VI.

Violis honos proximus. Earum plurima genera. Purpureæ, luteæ, albæ: plantis omnes ut olus satæ. Ex ijs uero quæ sponte apricis & maeris locis proueniunt purpureæ, latiore folio statim ab radice carnosa exeunt, solæq; Græco nomine à cæteris discernuntur, appellatæ Ia, ut ab his Ianthina uestis. Sed satiuis maxima autoritas luteis. Genera ijs tuscularia, & quæ marina appellatur, folio aliquanto latiore,

sed

sed minus odorato. In totum uero sine odore, minutoq; folio calathiana, munus autumni, cæteræ ueris. Proxima ei caltha est concolori amplitudine. Vincit numero foliorum marinam, quinque non excedentem: Eadem odore superatur. Est enim grauis caltha. Non leuior ei quam scopam regiam appellant: quanquam folia eius olent, non flores. Baccar quoque radicis tantum odoratæ est, à quibusdam nardum rusticum appellatum. Vnguenta ex ea radice fieri solita apud antiquos. Aristophanes priscæ comœdiæ poëta testis est. Vnde quidam errore falso barbaricam eam appellabant. Odor est ei cinnamomo proximus. Gracili solo nec humido prouenit. Simillimum ei combretum appellatur, foliorum exilitate usque in fila attenuata, & procerius quàm baccar. Nec hæc sunt tantum, sed eorum quoque error corrigendus est, qui baccar, rusticum nardum appellauere. Est enim alia herba sic cognominata, quam Græci asaron uocant, cuius speciem figuramq; diximus in nardi generibus. Quinimo asaron inuenio uocitari, quoniam in coronas non addatur. Crocum syluestre optimum serere in Italia minime expedit, ad scrupula usque singula areis decoquentibus. Seritur radicis bulbo. Satiuum latius, maiusq; & nitidius, sed multo leuius degenerãs. Sed nec ubique fœcundum, etiam Cyrenis, ubi semper flores laudatissimi. Prima nobilitas Cilicio, & ibi in Coryco monte. Dein Lycio, monte Olympo. Mox Centuripino Siciliæ. Aliqui Phlegræo secundum locum dedere. Adulteratur nihil æque. Probatio syncœri, si imposita manu crepat ueluti fragile. Humidum enim, quod euenit adulteratione, cedit. Altera probatio: si manu pro

lata ad ora, leniter faciem oculosq; mordeat. Est per se genus satiui blandissimum uulgo, cum sit medio candidum, dialeucon uocant. Contra, Cyrenaico uitium, quod omni croco nigrius est, & celerrime marcescit. Optimū ubicunque quod pinguissimum, et breuibus capillis: pessimum uero, quod situm redolet. Mutianus autor est, in Lycia anno septimo aut octauo trāsferri in locum sub actum, atque ita degenerans renouari. Vsus eius in coronis nusquam. Herba enim est folio angusto penè in capillamenti modum. Sed uino mire congruit, præcipue dulci, tritum & ad theatra replenda. Floret uergiliarum occasu paucis diebus, folioq; florem expellit. Viret bruma & colligitur. Siccatur umbra melius etiam hyberna. Carnosa et illi radix, uiuaciorq; quàm cæteris. Gaudet calcari, & atteri, pereundoq; melius prouenit. Ideo iuxta semitas ac fontes lætissimum.

De floribus antiquis, & de odoramentorum diuersitate, saliunca, & polio. Cap. VII.

Romanis temporibus iam erat honos ei. Hos certe flores Homerus treis laudat, loton, crocon, hyacinthum. Omnium autem odoramentorum, atque adeo herbarum differentia est in colore, & odore, & succo. Odorato sapor raro ulli nō amarus, è contrario dulcia raro odorata: itaque & uina mustis odoratiora, & syluestria magis omnia satiuis. Quorūdam odor suauior è longinquo, propius admotus hebetatur, ut uiolæ. Rosa recens à longinquo olet, sicca propius. Omnis autem uerno tempore acrior, et matutinis: quicquid ad meridianas horas dies uergit, hebetatur. Nouella quoque uetustis minus odorata. Acerrimus tamē

odor oīum æstate media. Rosa et crocū odoratiora, cum serenis diebus leguntur: & omnia in calidis, quàm in frigidis. In Aegypto tamen minime odorati flores, quia nebulosus & roscidus aër est à Nilo flumine. Quorūdam suauitati grauitas inest. Quædam cum uirent nō olent, propter humorem nimiū: ut buceros, quod est fœnum Græcum. Acutus odor non oīum sine succo est ut uiolæ, rosæ, croco. Quæ uero ex acutis succo carent, eorum omnium odor grauis, ut in lilio utriusq; generis. Abrotonum & amaracus acres habent odores. Quorūdam flos tm̄ iucundus, reliquæ partes ignauæ, ut uiolæ ac rosæ Hortēsiū odoratissima quæ sicca, ut ruta, mēta, apiū, et quæ in siccis nascātur. Quædā uetustate odoratiora, ut cotonea: eadēq; decerpta, q̄ in suis radicibus. Quædam non nisi defracta, aut ex attritu olent. Alia nō nisi detracto cortice. Quædā uero nō nisi usta, sicut thura myrrhæq;. Flores triti omnes amariores, q̄ intacti. Aliqua arida diutius odorem cōtinent, ut melilotos. Quædā locū ipsum odoratiorē faciunt, ut iris, quin & arborē totā cuiuscūq; radices attingūt. Hesperis noctu magis olet, inde noīe inuento. Aīalium nullum odoratū, nisi si de pantheris quod dictū est credimus. Illa quoq; nō omittenda differentia, odoramentorū multa nihil pertinere ad coronamenta, ut irin atque saliuncam, quanquam nobilissimi odoris utranq;. Sed iris radice tm̄ commendatur, unguētis et medicinæ nascens. Laudatissima in Illyrico. Et ibi quoq; non in maritimis, sed in syluestribus Drilonis & Naronæ. Proxima in Macedonia, longissima hæc & candicans & exilis. Tertiū locum habet Africana, amplissima inter oēs, gustuq;

amariſſima. Illyrica quoque duorum generū eſt. Rhaphanitis à ſimilitudine, quæ & melior: Rhicotomos ſub ruffa. Optima, quæ ſternutamenta tactu mouet. Caulē habet cubitalem, & rectum. Floret diuerſi coloris ſpecie, ſicut arquus cœleſtis, unde & nomen. Non improbatur & Piſidica. Et foſſuri tribus ante menſibus mulſa aqua circumfuſa, hoc ueluti placamento terræ blandiuntur, circumſcripta mucrone gladij orbe triplici: & cum legerint eam, protinus in cœlum attollunt. Natura eſt feruens, tractataq; puſtulas ambuſti modo facit. Præcipitur ante omnia, ut caſti legant. Teredines nō ſicā modo, uerum & in terra cœlerrime ſentit. Optimum antea irinum Leucade & Elide ferebatur. Iampridem enim & ſeritur. Nunc è Pamphylia. Sed Cilicium maxime laudatur, atque ſeptentrionale. Saliunca folioſa quidem eſt, ſed breuis, & quæ nectι non poſſit. Radici numeroſæ cohæret, herba uerius quàm flos, denſa ueluti manu preſſa, breuiterq; ceſpes ſui generis. Pānonia hāc gignit & Norici, alpiumq; aprica: urbium Eporredia, tantæ ſuauitatis, ut metallum eſſe coperit. Veſtibus interponi eam gratiſſimum. Sic & apud Græcos polion herbā, inclytam Muſæi & Heſiodi laudibus, ad omnia utilem prædicantium, ſuperq; cætera ad famam etiam ac dignitates: prorſusq; miram, ſi modo (ut tradunt) folia eius mane candida, meridie purpurea, ſole occidēte cærulea aſpiciuntur. Duo genera eius, campeſtre maius, ſylueſtre quod minus eſt. Quidam teuthrion uocāt. Folia canis hominis ſimilia, à radice protinus nunquā palmo altiora. Et de odoratis floribus ſatis dictum.

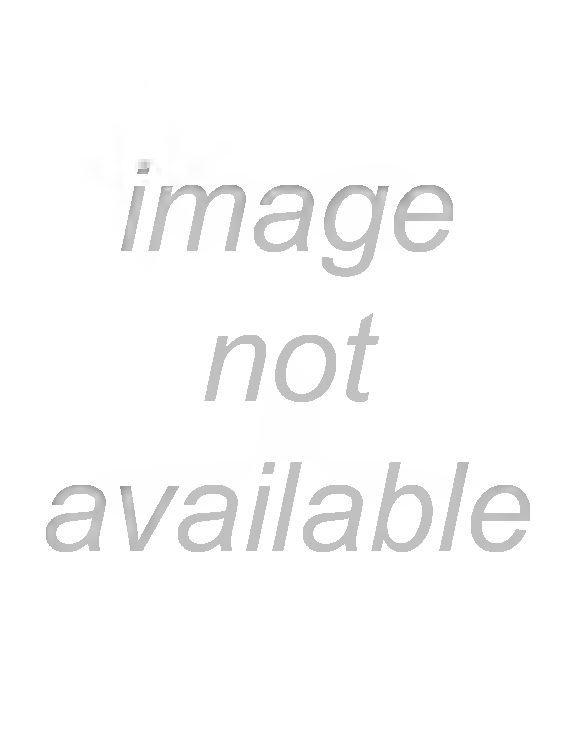
image
not
available

est postea placuisse. A Græcis tamen repertos quis dubi tet? non aliter Italia usurpante nomina illorum. At Hercules petilio ipsa nomen impositit autumnali, circaq; uepres nascenti, & tantum colore commendato, qui est rosæ syluestris: Folia parua, quina. Mirumq; in eo flore, inflecti cacumen, & non nisi retorto folia nasci, paruo calycæ, ac uersicolori, luteum semen includente. Luteus & bellio pastillicantibus quinquageni quinis barbulis coronatur. Pratenses hi flores, ac sine usu pleriq;, et ideo sine nominibus. Quin & his ipsis alia alij uocabula imponunt. Chrysocome siue chrysitis, non habet Latinã appellationem. Palmi altitudine est, comantibus fulgore auri corymbis, radicæ nigra, ex austero dulci, in petrosis opacisq; nascens.

De honore coronarum, & cyclamino, & meliloto, & trifolio, tria genera eius. Cap. IX.

Tferè peractis colorum quoque celeberrimis, transeat ratio ad eas coronas quæ uarietate sola placent. Duo earum genera, quando aliæ flore constant, aliæ folio. Florem esse dixerim genistas. Nanque & ijs decerpitur luteus: Item rhododendron. Item Cytisus, quæ & Cappadocia uocantur: his odoratus similisq; olearum floribus. In uepribus nascitur cyclaminum, de quo plura alias. Flos eius colossinus in coronas admittitur. Folia in coronamentis smilacis & ederæ, corymbiq; earum obtinent principatum, de quibus in fruticum loco abunde diximus. Sunt & alia genera, nominibus Græcis indicanda, quia nostris maiore ex parte huius nomenclaturæ defuit cura. Et pleraque eorum in exteris terris nascuntur, nobis tamen consectã

da: quoniam de natura sermo, non de Italia est. Ergo in coronamenta folio uenere melothron, spireon, trigonon, cneoron, quod easiam Hyginus uocat. Et quod cunilaginem quæ conyza, melissophylon quod apiastrum, meli loton quod sertulam Campanam uocamus. Est enim in Campania Italiæ laudatissima, Græcis in Sunio, mox Chalcidica & Cretica, ubicunque uero asperis & syluestribus nata. Coronas ex hac antiquitus factitatas, indicio est nomen sertulæ, quod occupauit. Odor eius crocu uicinus est & flos, ipsa cana. Placet maxime foliis breuissimis atque pinguissimis. Folio coronat & trifoliũ. Tria eius genera: Minyanthes uocant Græci, alij asphaltion, maiore folio, quo utuntur coronarij. Alterum acuto, oxytriphyllon. Tertium ex omnibus minutissimum. Inter hæc neruosi cauliculi quibusdam, ut marathro, hippomarathro, myophoro. Vtuntur è ferulis & corymbis, & ederæ flore purpureo. Est & in alio genere earum syluestribus rosis similis. Et in ijs quoque colos tantum delectat, odor autem abest. Et cneori duo genera, nigri atque candidi. Hoc & odoratum. Ramosa ambo. Floret post æquinoctium autumni.

De origano, & thymo, & melle Attico, & conyza, & Iouis flore, & helenio, & abrotono, & leucanthemo. Cap. X.

Totidem & origani in coronamentis species. Alterius enim nullum semen. Id cui odor est Creticum uocatur. Totidem & thymi: candidum ac nigricans. Floret autem circa solstitia, cum & apes decerpũt, et auguriũ mellis est. Prouectum. n. sperãt apiarij large florescente eo. Læditur ibribus, amittitq;

florem. Semen thymi non potest deprehendi, cum origani per quàm minutum, non tamen fallat. Sed quid interest occultasse id naturam? In flore ipso intelligitur, satóq; eo nascitur. Quid non tentauere homines? Mellis attici in toto orbe summa laus existimatur. Ergo translatum est ex Attica thymum, & uix flore (uti docemus) satum. Sed alia ratio naturæ obstitit, non durante attico thymo, nisi in afflatu maris. Erat quidem hæc opinio antiqua in omni thymo, ideóq; non nasci in Arcadia. Tunc oleam non putabant gigni, nisi intra CCC. stadia à mari. Thymis quidem nunc etiam lapideos campos in prouincia Narbonensi refertos scimus: hoc penè solo reditu, è longinquis regionibus pecudum milibus conuenientibus, ut thymo uescantur. Et conyzæ duo genera in coronamentis, mas ac fœmina. Differentia in folio. Tenuius fœminæ & constrictius angustiusq;. Imbricatum maris & ramosius. Flos quoque magis splendet eius, Serotinus utrique post arcturum. Mas odore grauior, fœmina acrior. Et ideo contra bestiarum morsus aptior. Folia fœminæ mellis odorem habent: Masculæ radix à quibusdam libanotis appellatur, de qua diximus. Et tantum folio coronant Iouis flos, amaracus, herocalles, abrotanum, helenium, sisymbrii, serpyllū, omnia surculosa roſæ modo. Colore tantum placet Iouis flos, odor abest: sicut & illi qui Græce phlox uocatur. Et ramis autem & folio odorata sunt, exceptus serpyllo. Heleniū è lachrymis Helenæ dicitur natum. Et ideo in Helena insula laudatissimum. Est autem frutex humi se spargens dodrantalibus ramulis, folio simili serpyllo. Abrotonum odore iucunde graui floret æstate. Flos

aurei coloris. Vacuum sponte prouenit. Cacumine suo se propagat. Seritur autem semine melius quàm radice aut surculo: semine quoque non sine negocio: plantaria transferuntur. Sic & adonium. Vtrunque æstate. Alsiosa enim admodum sunt, & sole tamen nimio lædũtur. Sed ubi conualuere, ritu uitis frutizant. Abrotono simile odore leucanthemum est, flore albo foliosum.

De amaraco uel sampsucho, & nyctegreto, & melilloto, & uiola alba, & codiamino, & de sylvestribus bulbis, & heliochryso, & lychni, & de herbis cãtra mare. Cap. XI.

Maracum Diocles medicus & Sicula gens appellauere, quod Aegyptus et Syria sampsuchũ. Seritur utroque genere, & semine & ramo, uiuacius prædictis, & odore melius. Copiosum amaraco æque quàm abrotono semẽ. Sed abrotono radix una, & alte descendens, cæteris in summo terræ leuiter hærens. Reliquorum satio autumno ferè inapiente, necnõ & uere quibusdam locis quæ umbra gaudent, et aqua ac simo. Nyctegretum inter pauca miratus est Democritus, coloris ignei, foliis spinæ, nec à terra se attollentem, præcipuam in Gedrosia narrat. Erui post æquinoctium uernum radicitus, siccarique ad lunam XXX. diebus, ita lucere noctibus. Magos Parthorumq; reges uti hac herba ad uota suscipienda. Eandem uocari chenomychon, quoniam anseres à primo conspectu eius expauescant: ab alijs nictilopa, quoniam è longinquo noctibus fulgeat. Melilotos ubique nascitur. Laudatissima tamen in Attica. Vbicunque uero recens, nec candicans, & croco quàm simillima: quanquam in Italia

odoratior & candida. Florum prima uer nunciana cum, uiola alba. Tepidioribus uero locis etiam hyeme emicat. Postea quæ appellatur purpurea. Proxime flammea, quæ & phlox uocatur, syluestris duntaxat. Codiaminon bis anno, uere et autumno. Aestates hyemesq; fugit. Seriores supradictis aliquando narcissus & lilium trans maria, in Italia quidem, ut diximus, post rosam. Nam in Græcia tardius etiamnum anemone. Est autẽ hæc syluestrium bulborum flos, aliaq; quàm quæ dicẽtur in medicinis. Sequitur œnanthe, melanion, ex syluestribus heliochrysos. Deinde alterum genus anemones quæ limonia uocatur. Post hãc gladiolus comitatus hyacinthis. Nouissima rosa. Eademq; prima deficit, exceptæ satiua, è cæteris hyacinthus maxime durat, et uiola alba, & œnanthe. Sed hæc ita, si deuulsa crebro prohibeatur in semen abire. Nascitur locis tepidis. Odor idẽ ei qui germinantibus uuis, atque inde nomen. Hyacinthum comitatur fabula duplex, luctum præferens eius quẽ Apollo dilexerat, aut ex Aiacis cruore editi, ita discurrentibus uenis, ut Græcarum literarum figura A I legatur inscripta. Heliochrysos florem habet auro similem, folium tenue, cauliculum quoque gracilem, sed durum. Hoc coronare se magi, si et unguenta sumantur ex auro, quod apyron uocant, ad gratiam quoque uitæ gloriamq; pertinere arbitrantur. Et uerni quidem flores hi sunt. Succedunt illis æstiui, lychnis, & Iouis flos, & alterum genus lilij. Item, tiphyon & amaracus, quem phrygium cognominant. Sed maxime spectabilis pothos. Duo genera huius. Vnum cui flos hyacinthi est. Alterum candidius, qui ferè nascitur in tumu

lis, quoniam fortius durat. Et iris æstate floret. Abeunt & hi marcescunt q;. Alij rursus subeunt autumno. Tertium genus lilij & crocum, in utroque genere. Vnum hebes, alterum odoratum: primis omnia imbribus emicantia. Coronarii quidem & spinæ flore utuntur, quippe cum spinæ albæ cauliculi inter oblectamenta gulæ quoque condiantur. Hic est trans maria ordo florum. In Italia uiolis succedit rosa, huic interuenit lilium, rosam cyanus excipit, cyanum amarantus. Nam uincaperuincæ semper uiret, in modum lineæ foliis geniculatim circũdata. Topiaria herba: inopiam tamen florũ aliquando supplet. Hæc à Græcis chamædaphne uocatur. Vita longissima uiolæ albæ est trimatu. Ab eo tempore degenerat. Rosa & quinquennium perfert, non recisa nec adusta. Illo enim modo iuueneſcit. Diximus & terram referre plurimum. Nam in Aegypto sine odore hæc omnia: tantum q; myrtis odor præcipuus. Alicubi etiam binis mensibus antecedit germinatio omnium. Rosaria à fauonio fossa oportet esse, iterum q; solstitio. Et id agendũ, ut intra id tempus purgata ac pura sint.

De cura apum, pabulo & morbis earum, & remedijs. Cap. XII.

Eorum hortis coronamentis q; maxime aluearia & apes conueniunt, res præcipui quæstus compendiiq;, cum fauit. Harum ergo causa oportet serere thymum, apiastrum, rosam, uiolas, lilium, cytisum, fabam, eruilium, cunilam, papauer, conyzam, casiam, melilotum, melissophyllum, cerinthen. Est autem cerinthe folio candido, incuruo, cubitalis, capi-

te concauo, mellis sucum habente. Horum floris auidissimæ sunt, atque etiam sinapis, quod miremur, cum oliuæ florem ab his non attingi constet. Ideoq; hanc arborem procul esse melius sit: cum aliquas quàm proxime seri conueniat, quæ & euolantium examona inuitent, nec longius abire patiantur. Cornum quoque arborem caueri oportet. Nã flore eius degustato, aluo concita moriuntur. Remedium, sorba contusa è melle præbere his, uel urinam hominum, uel boum, aut grana punici mali, aminæo uino conspersa. At genistas circunseri alueariis gratissimum. Mirũ est dignumq; memoratu de alimentis quod comperi. Hostilia uicus alluitur Pado. Huius inquilini pabulo circa deficiẽte imponunt nauibus alueos, noctibusq; quina milia passuum cõtrario amne naues subuehunt. Egreßæ lucæ apes pastæq;, ad naues quotidie remeant, mutantes locũ, donec põdere ipso pressis nauibus, pleni aluei intelligantur, reuectisq; eximantur mella.

De uenenato melle, & de remedijs mellis uenenati, et mellis insani. Cap. XIII.

T in Hispania mulis prouehunt, simili de causa: Tantumq; pabulum refert, ut mella quoq; uenenata fiant. Heracleæ in Ponto, quibusdã annis perniciosissima existunt, ab ijsdem apibus facta. Nec dixere autores è quibus floribus ea fierent. Nos trademus quæ comperimus. Herba est ab exitio & iumentorum quidem, sed præcipue caprarum, appellata ægolethron. Huius flores concipiunt noxiũ uirus aquoso uere marcescentes. Ita fit, ut non omnibus annis sentiatur hoc malum. Venenati signa sunt, quòd omnino

non dẽsatur, quòd color magis rutilus est, odor alienus, sternutamenta protinus mouens, quòd ponderosius innoxio: Qui edẽre, abijcunt se humi, refrigerationem quærentes: nam & sudore difluunt. Remedia sunt multa, quæ suis locis dicemus. Sed quoniam statum repræsentari aliqua in tantis insidijs oportet, mulsum uetus è melle optimo & ruta: salsamenta etiamsi reijciantur sumpta crebro. Certumq; est id malum per excrementa ad canes etiam peruenire, similiterq; torqueri eos. Mulsum tamen ex eo inueteratum, innocuum esse constat. Et fœminarum cutem nullo melius emendari cum costo, fugilata cum aloë. Aliud genus in eodem Ponto gente Sanorum mellis, quod ab insania, quam gignit, mænomenon uocant. Id existimatur contrahi flore rhododendri, quo scatent syluæ. Gensq; ea cum æram in tributa Romanis præstet, mel (quoniam exitiale est) non uendit. Et in Perside, & in Mauritaniæ Cæsariensis Getulia, contermina Maßæsulis, uenenati faui gignuntur: quidamq; à parte quo nihil esse fallacius potest, nisi quod liuore deprehenduntur. Quid sibi uoluisse naturam ijs arbitremur insidijs, ut ab ijsdem apibus, nec omnibus annis fierent, aut non totis fauis? Parum enim erat genuisse rem, in qua uenenum facillime daretur, etiam ne hoc ipsa in melle tot animalibus dedit? Quid sibi uoluit nisi ut cautiorem minusq; auidum faceret hominem? Non enim ipsi melli, sed apibus iam cuspides dederat, & quidem uenenatas, remedio aduersus has utique nõ differendo. Ergo maluæ succo, aut foliorum ederæ perungi salutare est, uel percussos eas bibere. Mirum tamen est, uenena portantes ores, fingentesq; ipsas non mori;

niſi quod illa domina rerum omnium hanc dedit repu gnantiam apibus: ſicut contra ſerpentes Pſyllis Marſiſq; inter homines.

De melle quod muſcæ nō attingunt, & aluearijs, et cura eorum ſi famem ſentiunt apes, & quomodo cera fiat. Cap. XIIII.

Liud in Creta miraculum mellis. Mons eſt a Carina IX. M. paſſ. ambitu, intra quod ſpatiū muſcæ non reperiuntur, natumq; ibi mel nuſquam attingunt. Hoc experimento ſingulare medicamentis eligitur. Aluearia orientem æquinoctialem ſpectare conuenit, aquilonem euitent: Nec fauonium minus. Aluearia optima è cortice, ſecunda ferula, tertia uimine: multi ea & ſpeculari lapide fecere, ut operantes intus ſpectarent. Circumlini alueos fimo bubulo utiliſſimum. operculum à tergo eſſe ambulatorium, ut proferatur intus ſi magnus ſit alueus, aut ſterilis operatio, ne deſperatione curā abijciant: id paulatim reduci, fallente operis incremento. Aluearia hyeme ſtramento operiri, crebro ſuffiri, maxime fimo bubulo. Cognatum hoc ijs innaſcentes beſtiolas necat, araneos, papiliones, teredines, apesq; ipſas excitat. Et araneorum quidem exitium facilius eſt, papilio maior peſtis. Tollitur uero cum matureſcit malua noctu, interlunio, cœlo ſereno, accenſis lucernis ante alueos. In eam flammam ſeſe ingerunt. Si cibus deeſſe cenſeatur apibus, uuas paſſas ſicus'ue, ficoſq; tuſas, ad fores earum poſuiſſe conueniret. Item lanas tractas madētes paſſo, aut defruto, aut aqua mulſa. Gallinarum etiam crudas carnes. Quibuſdam etiā

æstatibus ýdem cibi præstandi, cum sicitas continua florum alimentum abstulit. Alueorum, cum mel eximitur, illini oportet exitus, melissophyllo aut genista tritis: aut medios alba uite præcingere, ne apes diffugiant. Vasa mellaria aut fauos lauari aqua præcipiunt: hac decocta, fieri saluberrimum acetum. Cera fit expressis fauis, sed ante purificatis aqua, & triduo in tenebris siccatis, quarto die liquatis igni in nouo fictili, aqua fauos tegente, tunc sporta colatis. Rursus in eadem olla coquitur cera cum eadem aqua, excipiturq; alia frigida, uasis melle circumlitis. Optima quæ Punica uocatur. Proxima quàm maxime fulua, odorisq; mellei, pura; ratione autem Pontica, quam constare equidem miror inter uenenata mella. Deinde Cretica. Plurimum enim ex propoli habet, de qua diximus in natura apum. Post has Corsica, quoniam ex buxo fit, habere quãdam uim medicaminis putatur. Punica fit hoc modo: Ventilatur sub dio sæpius cera fulua. Deinde feruet in aqua marina, ex alto petita, addito nitro. Inde liguli hauriunt florem, id est candidissima quæque, transfunduntq; in uas, quod exiguum frigidæ habeat. Et rursus marina decoquũt separatim, dein uas ipsum refrigerant. Et cũ hæc ter fecere, iuncea crate sub diuo siccant sole, lunaq;: hæc.n. candorẽ facit: siccantes, ne liquefaciant, protegũt tenui linteo. Cãdidissima uero fit, post insolationẽ etiãnum recocta. Punica medicinis utilissima. Nigrescit cera addito chartarum cinere, sicut anchusa admixta rubet: Variosq; in colores pigmentis trahitur, ad reddendas similitudines, & innumeros mortalium usus, parietumq; etiam & armorum tutelam. Cætera de melle

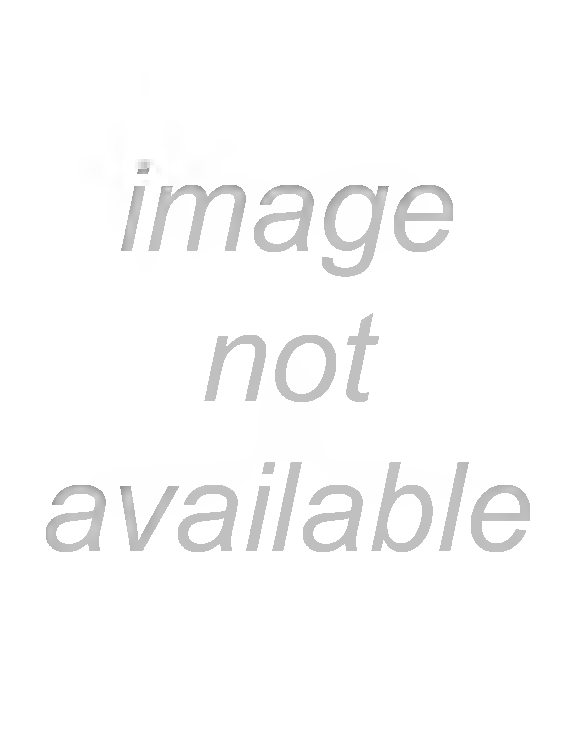
image
not
available

mina condrylla, hypochœris, & caucalis, anthriſcum, ſcandix, quæ ab alijs tragopogon uocatur, folijs croco ſimillimis: parthenium, ſtrychnum, corchorus. Et æqui noctio naſcens aphace, aanos, quam epipetron uocant, quæ nunquam floret. At è contrario aphace ſubinde marceſcente flore emittit alium, tota hyeme totoq; uere uſque in æſtatem. Multas præterea ignobiles habẽt, ſed maxime celebrant cnicon Italiæ ignotam, ipſis autẽ oleo non cibo gratam. Hoc faciunt è ſemine eius. Differentia prima, ſylueſtris & ſatiuæ. Sylueſtrium duæ ſpecies: Vna mitior eſt, ſimili caule, tamen rigido: itaque et olim antiquæ mulieres utebantur ex illis, quare quidã atractylida uocant. Semen eius candidum & grande, amarum. Altera hirſutior toroſiore caule, & qui penè humi ſerpat, minuto ſemine. Aculeatarum generis hæc eſt, quoniam diſtinguenda ſunt & genera. Ergo quædam herbarum ſpinoſa ſunt, quædam ſine ſpinis. Spinoſarum multæ ſpecies. In totum ſpina eſt aſparagus, ſcorpio, nullum enim folium habet. Quædam ſpinoſa foliata, ut carduus, eryngion, glycyrrhiçon, & urtica. Iis enim omnibus folijs ineſt aculeata mordacitas. Aliqua & ſecundum ſpinam habent folium, ut tribulus, & ononis. Quædam in folio habent et in caule, ut phleos, quod aliqui ſtœben appellauere. Hippophyes ſpinis geniculatum. Tributa proprietas, quod & fructum ſpinoſum habet. Ex omnibus his generibus urtica maxime noſcitur, acetabulis in flore purpuream lanuginem fundentibus, ſæpe altior binis cubitis. Plures eius differentiæ. Sylueſtris, quam fœminam uocant, mitior. Et in ſylueſtri quæ dicitur cania, acrior, caule quoque mordaci,

fimbriatis foliis. Quæ uero etiam odorem fundit, herculanea uocatur. Semen omnibus copiosum, nigrũ. Mirum, sine ullis spinarum aculeis lanugnem ipsam esse noxiam: & tactu tantum leui pruritum, pustulasq; confestim aduſto similes existere. Notum est & remedium olei. Sed mordacitas non protinus cum ipsa herba gignitur, nec nisi solibus roborata. Incipiens quidem ipsa nasci uere, non ingrato multis etiam religioso in cibo est ad pellendos totius anni morbos. Syluestrium quoq; radix, omnem carnem teneriorẽ facit simul cocta. Quæ innoxia est, morsu carens, lamium uocatur. De scorpione dicemus inter medicas.

De carduo, et helxine, et tribulo, et anchusa. C. XVI.

Arduus & folio et caule spinosas lanugines habet. Item acorna, leucacanthos, chalcæos, cnidos, polyacanthos, onopyxos, helxine, scolymos. Chamæleon, in foliis non habet aculeos. Est & illa differentia, quòd quædam in ijs multicaulia ramosaq; sunt, ut carduus. Vno autem caule nec ramosum, cnidos. Quædã cacumine tantum spinosa sunt, ut eryngium. Quædam æstate florent, ut tetralix, & helxine. Scolymus quoque floret sero & diu. Acorna colore tantum russo distinguitur, & pinguiore succo. Idem erat atractylis quoque, nisi candidior esset, & nisi sanguineũ sucum funderet. Qua de causa phonos uocatur a quibusdam, odore etiam grauis, sero matureſcente semine, nec ante autumnum, quanquam id de omnibus spinosis dici potest. Verum omnia hæc & semine & radice nasci possunt. Scolymus carduorum generis ab ijs distat, quòd radix eius uescendo est decocta. Mirum, quod si-

ne interuallo tota æstate aliud floret in eo genere, aliud concipit, aliud parturit. Aculei arescente folio desinunt pungere. Helxine rara uisu est, neque in omnibus terris est, radice foliosa, ex qua media ueluti malum extuberat, contectum sua fronde. Huius uertex summus lachrymam continet iucundi saporis, acanthicen masticē appellatam. Et cactos quoque in Sicilia tantum nascitur, suæ proprietatis & ipsa, cuius in terra serpunt caules, è radice emissi, lato folio & spinoso. Caules q; uocant cactos. Nec fastidiunt in cibis inueteratos quoque. Vnum caulem rectum habent, quem uocant pternica, eiusdem suauitatis, sed uetustatis impatientem. Semen ei lanuginis, quem pappon uocant: quo detracto & cortice, teneritas similis cerebro palmæ est: uocāt ascaliam. Tribulus non nisi in palustribus nascitur. Dira res alibi. Iuxta Nilum & Strymonem amnes excipitur in cibis, inclinatus in uadum, folio ad effigiem ulmi, pediculo longo. At in reliquo orbe genera duo, uni cicerculæ folia, alteri aculeata. Hic & serius floret, magis q; septa obsidet uillarum. Semen ei rotundius, nigrum in siliqua. Alteri harenaceum. Spinosorum etiamnum aliud genus ononis. In ramis enim spinas habet opposito folio rutæ simili, toto caule folia tum in modum coronæ, sequitur à frugibus, aratro inimica, uinax q; præcipue. Aculeatarum caules aliquarum per terram serpunt, ut eius quam coronopum uocant. E diuerso stant anchusa inficiendo ligno ceris q; radice apta, & è minoribus anthemis, & phyllanthes, & anemone, & aphace. Caule foliato est & crepis, & apate. Differentia foliorum et hic quæ in arboribus, breuitate

pediculi ac longitudine, anguſtijs ipſius folij, amplitudine, angulis, incaſuris, odore, flore. Diuturnior hic quibuſdam per partes florentibus, ut ocymo, heliotropio, aphace, onocachlæ.

Differentia herbarum per folia, & quæ herbæ toto anno floreant, & de haſtula regia, & piſtana, et gladiolo. Cap. XVII.

Vltis inter hæc æterna folia, ſicut quibuſdam arborum: in primiſq; heliotropio, adianto.

Aliud rurſus ſpicatarum genus, ex quo eſt cynops, alopecuros, ſtelephuros, quam quidam ortygia uocant, alij plantaginem, de qua plura dicemus inter mediocras: thryallis. Ex ijs alopecuros ſpicam habet mollem et lanuginem denſam, non diſſimilem uulpium caudis, unde ei & nomen. Proxima eſt ei & ſtelephuros, niſi quòd illa particulatim floret. Cichorion & ſimilia, arca terrã folia habent, germinantibus ab radice poſt uergilias. Perdicium & aliæ gentes, quàm Aegyptij edũt: nomen dedit auis, id maxime eruẽs. Craſſas, plurimasq; habet radices. Item ornithogale, caule tenero, candido, ſemipedali radice, bulboſa, mulli, tribus aut quatuor agnatis. Coquitur in pulte. Mirum, loton herbam et æglopa, non niſi poſt annum è ſemine ſuo naſci. Mira & anthemidis natura, quod à ſummo florere incipit, cum cæteræ omnes quæ particulatim florent, ab ima ſui parte incipiant. Notabile & in lappa quæ adhæreſcit, quoniã in ipſa flos naſcitur, non euidens, ſed intus occultus, & intra ſe germinat uelut animalia quæ in ſe pariunt. Item circa Opuntem opuntia eſt herba, etiam homini dulcis. Mirumq; è folio eius radicem fieri, ac ſic eã na-

ſci. Iaſione unum folium habet, ſed ita implicatum, ut plura uideantur. Condrylla amara eſt, & acri in radice ſucco. Amara & aphace, & quæ picris nominatur, & ipſa toto anno florens: nomen ei amaritudo impoſuit. Notabilis et ſcillæ crocíq; natura, quòd cum omnes herbæ folium primum emittant, mox in caulem rotundentur, in ijs caulis prior intelligitur quàm folium. Et in croco quidem flos impellitur caule: in ſcilla uero caulis exit, deinde flos ex eo emergit. Eadem'q; ter floret (ut diximus) tria tempora ſationum oſtendens. Bulborum generi quidam adnumerant et cypiri, hoc eſt, gladioli radicem. Dulcis ea eſt, & quæ decocta panem etiã gratiorem faciat, ponderoſioremq; ſimul ſubacta. Non diſſimilis eſt & quæ theſion uocatur, guſtu aſpera. Cæteræ eiuſdem generis folio differunt. Aſphodelus oblongum & anguſtum habet, ſcilla latum & tractabile, gladiolus ſimile nomini Aſphodelus manditur, & ſemine toſto & bulbo. Sed hoc in cinere teſto, dein ſale & oleo addito: præterea tuſo cum ficis, præcipua uoluptate, ut uidetur Heſiodo. Traditur & ante portas uillarum ſatum, remedio eſſe contra ueneficorum noxam. Aſphodeli mentionem & Homerus fecit. Radix eius napis modicis ſimilis eſt. Neque alia numeroſior LXXX. ſimul acernatis ſæpe bulbis. Theophraſtus et ferè Græci, primæps'q; Pythagoras, caulem eius cubitalẽ, & ſæpe duũm cubitorum, folijs porri ſylueſtris, antherico uocauere: radicem uero, id eſt bulbos, aſphodelon. Noſtri illud albucum uocant, & aſphodelum haſtulam regiam. Ea eſt & caulis acinoſi. Eius duo genera faciunt. Albuco eſt ſcapus cubitalis, amplus, purus, leuis. De quo Mago præ

cipit, exitu mensis Martij & initio Aprilis, cum floruerit, non dum semine eius intumescente, demetendum: fin dendosq; scapos, & quarto die in solem proferendos. Ita siccatis manipulos faciendos. Item pistanam dicit à Græcis uocari, quam iter uluas sagittam appellamus. Hanc ab Idibus Maij usque ad finem Octobris mensis decorticari, atque leni sole siccari iubet. Idem & gladiolum alterum, quē cyprion uocant, & ipsum paluſtrē, Iulio mense toto secari iubet ad radicem, tertioq; die in sole siccari, donec candidus fiat. Quotidie autem ante solem occidentem in tectum referri, quoniam paluſtribus defectis nocturni rores noceant.

De iunco genera sex, & de cypero, & de medicamentis eorum, & de cypiro, & odorato iunco. Cap. XVIII.

Similia præcipit & de iunco, quem mariscon appellant, ad texendas tegetes, & ipsum Iunio mense eximi ad Iulium medium præcipiens. Cætera de siccando, eadem quæ de uluа suo loco diximus. Alterum genus iuncorum facit, quod marinum, & à Græcis oxyschœnon uocari inuenio. Tria genera eius: acuti, sterilis, quem marem, & oxyn Græci uocant: reliqua fœminini, ferentis semen nigrum, quem melăcranin uocant. Crassior hic & fruticosior. Magisq; etiamnum tertius, qui uocatur holoschœnos. Ex his melancranis sine alijs generibus nascitur. Oxys autem & holoschœnos eodē cespite. Vtilissimus ad utilia holoschœnos, quia mollis & carnosus est. Fert fructum uuorum cohærentium modo. Nascitur autem is, quem marem appellamus, ex semetipso, cacumine in terram defixo: me

lancranis autem suo semine. Alioquin omnium radices omnibus annis intermoriuntur. Vsus ad nassas marinas, uitilium elegantiam, lucernarum lumina, præcipua medulla, amplitudine iuxta maritimas alpes tanta, ut inciso uentre impleant penè unciarum latitudinem, in Aegypto uero cribrorum longitudinem, non aliàs utiliorem. Quidam etiam unum genus faciũt iunci trianguli, cyperon uocant. Multi uero non discernunt à cypiro uicinitate nominis. Nos distinguemus utrunque. Cypirus est gladiolus, ut diximus, radice bulbosa, laudatissimus in insulis Creta, dein Naxo, & postea Phœnice. Cretico candor odorq; uicinus nardo, Naxio acrior, Phœnicio exiguum spirãs, nullus Aegyptio. Nam & ibi nascitur. Discutit duritias corporum. Iam enim remedia dicemus, quoniam & florum odorumq; generi est magnus usus in mediana. Quod ad cyperõ attinet, Apollodorum quidem sequar, qui negabat bibendum: quanquam professus efficacissimum esse aduersus calculosos, eo fouet. Fœminis quidem abortus facere non dubitat. Mirumq; tradit, barbaros suffitum huius herbæ excipientes ore, lienes consumere: & non egredi domibus, nisi ab hoc suffitu. Vegetiores enim firmioresq; sic etiam fieri. Intertrigium & alarum uitijs, perfrictionibusq; cum oleo illitum, non dubie mederi. Cyperos iuncus est, qualiter diximus, angulosus, iuxta terram candidus, cacumine niger, pinguisq;. Folia ima porraceis exiliora, in cacumine minuta, iter quæ est semẽ. Radix oliuæ nigræ similis, quã cũ ob ógã est, cyperida uocãt, magni in medicina usus. Laus cypero prima ammoniaco, secunda Rhodio, tertia

Thracio, nouissima Aegyptio, quod & confundit intellectum, quoniam & cypiros ibi nascitur. Sed cyperos durissima uix q; spirans. Cæteris odor & ipsis nardum imitans. Est & per se Indica herba, quæ cyperis uocatur, gingiberis effigie: commanducata croci uim reddit. Cypero uis in medicina psilothri. Illinitur pterigijs, ulcæribus q; genitalium, & quæ in humore sunt omnibus, sicut oris ulceribus. Radix aduersus serpentium ictus & scorpionum præsertim, remedio est. Vuluas aperit pota. Largiori tanta uis, ut expellat eas. Vrinam ciet, et calculos, ob id utilissima hydropicis. Illinitur & ulceribus quæ serpũt, sed his præcipua quæ in stomacho sunt, ex uino uel aceto illita. Iunci radix in tribus heminis aquæ decocta ad tertias, tussi medetur. Semen tostum & in aqua potum, sistit aluum, & fœminarum menses, capitis q; dolores facit. At qui uocatur holoschœnos, eius quæ proxima sunt radicis, commanducantur aduersus araneorum morsus. Inuenio etiamnum unum iunci genus, quod euripicen uocant. Huius semine somnum allici, sed modum seruandum ne sopor fiat. Ob id & odorati iunci medicinæ dicentur, quoniam & in Syria cœle (ut suo loco retulimus) nascitur. Laudatissimus ex Nabatæa, cognomine teuchites, proximus Babylonius, pessimus ex Africa, ac sine odore. Est autem rotundus, uinosæ mordacitatis ad linguam. Syncerus in confricãdo odorem rosæ emittit, rubentibus fragmentis. Discutit inflationes, ob id stomacho utilis, bilem q; & sanguinem reijciẽtibus. Singultus sedat, ructus mouet, urinam ciet, uesicæ medetur. Ad muliebres usus decoquitur. Opisthotonicis cum resina arida imponitur. Excalfactoria &

rosa. Vteros astringit, refrigerat. Vsus eius diuiditur in folia & flores. Capita foliorum partesq; candidæ, ungues uocantur. In flore aliud est semen, aliud capillus in capite, aliud cortex, aliud calyx. Folium siccatur, aut tribus modis exprimitur. Per se, cum ungues non detrahunt: ibi enim humoris plurimum. Aut cum detractis unguibus, reliqua pars aut oleo aut uino maceratur in sole uasis uitreis. Quidam & salem admiscent, & anchusam nonnulli, aut aspalathum, aut iuncum odoratum, quia talis maxime prodest uuluæ ac dysenteriis. Exprimuntur eadem folia detractis unguibus, trita per linteum spissum in æreum uas, leniq; igni succus coquitur, donec fiat crassitudo mellis. Ad hoc eligi oportet odoratissima quæque folia.

Ex rosa medicinæ, & de lilio, & de narcisso, & ex uiola, & de baccare, et cõbreto, et asaro. C. XIX.

Inum quomodo fieret è rosa, diximus inter genera uini. Vsus succis ad aures, oris ulcera, gingiuas, tonsillas, gargarizatus, stomachum, uuluas, sedis uitia, capitis dolores. In febre per se, uel cum aceto ad somnos, nauseas. Folia uruntur in collibleparũ. Et sicca femina aspersuntur. Epiphoras quoq; arida leniunt. Flos somnum facit. Inhibet fluxiones mulierum, maxime albas, in posca potus: & sanguinis ex creationes. Stomachi quoque dolores, quantum in uini cyathis tribus: Semen his optimum crocinum, nec anniculo uetustius & in umbra siccatur. Nigrum inutile. Dentium dolori illinitur. Vrinam ciet. Stomacho imponitur. Item igni sacro non ueteri. Naribus subductum caput purgat. Capita pota uentrem et sanguinem sistũt.

Vnguēs rosæ epiphoris salubres sunt. Vlcera enim oculorū rosa sordescunt, præterquam initijs epiphoræ, ita ut arida cum pane imponatur. Folia quidem uitijs stomachi, rosionibus & uitijs uentris, & intestinorum, et præcordijs utilissima uel illita. Cibo quoque lapathi modo condiuntur. Cauendus in his situs celeriter insidens. Et aridis & expressis usus. Diapasmata inde fiunt ad sudores cōcrcendos, ita ut à balineis inarescant corpori, dein frigida abluantur. Sylueſtris cum adipe ursino alopecias mirifice emendat. Lilij radices multis modis florē suū nobilitauere, contra serpētiū ictus ex uino potæ, & contra fungorum uenena. Propter clauos pedum in uino decoquuntur, triduóq; non soluuntur. Cum adipe aut oleo decoctæ, pilos quoque adustis reddunt. Ē mulso potæ inutilem sanguinem cum aluo trahunt: lieniq; & ruptis uulsis prosunt, & menstruis fœminarū. In uino uero decoctæ, impositæq; cum melle neruis præcisis medentur. Lichenas & lepras, & furfures in facie emendant. Erugant corpora. Folia in aceto cocta, uulneribus imponuntur. Epiphoris testium, in melle cum hyoscyamo et farina tritici. Semen illinitur igni sacro: flos & folia ulcerum uetustati. Succus qui flore expressus est, ab aliis mel uocatur, ab aliis syrium, ad emolliēdas uuluas sudoresq; faciendos, & suppurationes coquendas. Narcissi duo genera in usu medici recipiunt. Vnum purpureo flore, & alterum herbaceum. Hunc stomacho inutilem, & ideo uomitorium, aluosq; soluentem, neruis inimicum, caput grauantem, & à narce narcissum dictum, non à fabuloso puero. Vtriusque radix mulsei saporis est. Ambustis prodest cū exiguo mel-

le. Sic & uulneribus & luxatis. Panis uero cum melle & auenæ farina. Sic & infixa corpori extrahit. In polenta tritus oleoq;, contusis medetur et lapide percussis. Purgat uulnera permixtus farinæ. Nigras uitiligines emaculat. Ex hoc flore fit narcissinum oleum ad emolliendas duritias, calfacienda quæ alserint. Auribus est utilissimus, sed capitis dolores facit. Violæ sylueſtres sunt & satiuæ. Purpureæ refrigerant. Contra inflammationes illinuntur stomacho ardenti. Imponuntur & capiti in fronte. Oculorum priuatim epiphoris, & sede procidente uuluáue. Et contra suppurationes. Crapulam & grauedines capitis impositis coronis olfactúue discutiunt. Anginas ex aqua potæ. Id quod purpureum est ex ijs, comitialibus medetur, maxime pueris in aqua potum. Semen uiolæ scorpionibus aduersatur. Contra flos albæ suppuratæ aperit. Ipsa discutit. Et alba autem & lutea extenuant menstrua, urinam cient. Minoribus est recentibus. Ideoq; aridis post annum utẽdum. Lutea dimidio cyatho in aquæ tribus, mẽses trahit. Radices eius cum aceto illitæ sedant lienem: item podagram: oculorum autem inflammationes cum myrrha & croco. Folia cum melle purgant capitis ulcera, cum cerato rimas sedis, & quæ in humidis sunt. Ex aceto uero collectiones sanant. Baccar in medicinæ usu aliqui ex nostris perpensam uocant. Auxiliatur contra serpentes, capitis dolores feruoresq;. Item epiphoras. Mammis tumentibus à partu & ægilopis incipientibus & ignibus sacris. Odor somnum gignit. Radicem decoctam bibere spasticis, euersis, conuulsis, suspirioſis, salutare est. In tussi uetere radices eius tres quatuor ue

decoquuntur ad tertias partes. Hæc potio mulieres ex abortu purgat. Laterum punctiones tollit, & ueſicæ calculos. Conditur cum diapaſmate. Veſtibus odoris gratia inſeritur. Combretum quod ſimile ei diximus, tritum cum axungia, uulnera mire ſanat. Aſarum iocinerum uitijs ſalutare eſſe traditur, uncia ſumptum in hemina mulſi mixti. Alnum purgat ellebori modo. Hydropicis prodeſt & præcordijs uluiſq; ac morbo regio. In muſtum ſi addatur, facit uinum urinis ciendis. Effoditur cũ folia emittit. Siccatur in umbra. Sitũ celerrime ſentit.

De nardo Gallico, & de croco medicinæ, & cro comagmate, & ſaliunca, & polio, & iri, & holochryſo, & chryſocome, & meliloto. Cap. XX.

TQuoniam quidam, ut diximus, nardum rubeam nominauere radicem baccaris, contexemus & Gallici nardi remedia in hunc locũ dilata in peregrinis arboribus. Ergo aduerſus ſerpentes duabus drachmis in uino ſiccaurrit, Inflammationibus coli, uel ex aqua, uel ex uino. Item iocineris & renum ſuffuſis q; felle, Et hydropicis per ſe, uel cum abſinthio. Siſtit purgationum mulierum impetus. Eius uero quod phu eodem loco appellauimus, radix datur potui trita, uel decocta ad ſtrangulationes, uel pectoris dolores, uel laterum. Menſes quoque ciet. Bibitur cum uino. Crocum melle non ſoluitur, nulloq; dulci. Facillime autẽ uino, aut aqua. Vtiliſſimum in medicina. Adſeruatur cornea pyxide. Diſcutit inflammationes omnes quidẽ,

sed oculorum maxime ex ouo illitum. Vuluarum quoque strangulatus. Stomachi exulcerationes, pectoris & renum, iocinerum, pulmonum ueficarumq; peculiariter inflammationi earum uehementer utile. Item tussi et pleureticis. Tollit & pruritus. Vrinam ciet. Qui crocū prius biberint, crapulam non sentiunt. Ebrietati eo resistunt. Coronæ quoque ex eo mulcent ebrietatem. Somnū facit. Caput leniter mouet. Venerem stimulat. Flos eius igni sacro illinitur cum creta cimolia. Ipsum plurimis medicaminibus miscetur. Collyrio uni etiam nomen dedit, ex eo quoque expresso unguento crocino, quod crocomagma appellant. Habet suas utilitates contra suffusiones oculorum. Vrinas magis excalefacit, quàm crocū ipsum. Optimum quod gustatum saliuam dentesq; inficit. Iris ruffa melior, quàm candida, infantibus eam circumligari salutare est, dentientibus præcipue & tussientibus, tinearumue uitio laborantibus instillari. Cæteri effectus eius non multum à melle differunt. Vlcera purgat capitis præcipue, suppurationes ueteres. Aluum soluit duabus drachmis cum melle. Tussim, tormina, inflationes pota. Lienes ex aceto. Contra serpentium & araneorum morsus, ex posca ualet. Contra scorpiones, duarum drachmarum pondere in pane uel aqua sumitur. Contra canum morsus, ex oleo imponitur: Et cōtra perfrictiones. Sic & neruorum doloribus subducta, sternutamenta mouet, caputq; purgat. Dolori capitis cum cotoneis malis aut strutheis illinitur. Crapulas quoque & orthopnœas discutit. Vomitiones ciet, duobus obolis sumpta. Ossa fracta extrahit, imposita cum melle. Ad paronychias farina eius utuntur: Cum uino, ad clauos uel

uerrucas, triduoq; non soluitur. Halitus oris commandu cata abolet, alarumq; uitia. Suco duritias omnes emollit. Somnum conciliat, sed genituram consumit. Sedis rimas & condylomata, omniaq; in corpore excrescentia sanat. Sunt qui sylueſtrem xyrin uocent. Strumas hæc uel panos uel inguina discutit. Præcipitur, ut siniſtra manu lecta ad hos usus seruetur: colligentesq; dicant cuius hominis utique causa eximant. Scælus herbariorum aperitur in hac mentione. Partem eius seruant, & quarundam aliarum herbarum, sicut phlantaginis: & si parũ mercedis tuliſſe se arbitrantur, rursusq; opus quæ runt, partem eam quam seruauere, eodem loco infodiunt: credo, ut uitia quæ sanauerint, faciant rebellare. Saliuncæ radix in uino decocta, sistit uomitiones, corroborat stomachum. Polio Musæus & Heſiodus perungi iubent dignationis gratia, gloriæq; auidos polium tractare, colere. Polium contra serpentes subſternitur uel portatur. Medici in uino decoquunt recens, uel aridum, illinuntq; uel spleneticis propinant ex aceto: Morbo regio in uino. Et hydropicis incipientibus in uino decoctum. Vulneribus quoque sic illinunt. Secundas mulierum partusq; emortuos repellit: Item dolores corporis: Veſicas inanit. Et epiphoris illinitur. Nec magis alia herba conuenit medicamento, quod alexipharmacon uocant. Stomacho tamen inutile esse, caputq; eo impleri, et abortum fieri poto, aliqui negant. Ad religionem addũt, ubi inuentum sit, protinus adalligandum contra oculorum suffusionem, cauendumq; ne terram attingat. Hi & folia eius thymo similia tradunt, niſi quòd molliora sunt, & lanatiore canicie. Cum ruta sylueſtri, & ſi

terátur ex aqua cœlesti, aspidas mitigare dicitur: & non secus atque cytinus astringit & cohibet uulnera, prohibetq; serpere. Holochrysos medetur stranguriæ in uino pota, & oculorum epiphoris illita. Cum fece uero uini cremata in polenta, lichenas emendat. Chrysocomes radix calfacit, et stringit. Datur potui ad iocinerum uitia: Item pulmonum. Vuluæ dolores in aqua mulsa decocta. Ciet menstrua: et si cruda detur, hydropicorũ aquã. Melissophyllo siue melittena si perungantur aluearia, non fugient apes. Nullo enim magis gaudent flore. Copia istius examina facillime continentur. Idem præsentissimum est contra ictus earum, uesparumq;, & araneorum, item scorpionum. Item contra uuluarum strangulationes, addito nitro. Contra tormina, è uino. Folia eius strumis illinuntur, & sedis uitijs, cum sale decocta. Succus fœminas purgat, et inflationes discutit, & ulcera sanat. Articularios morbos sedat, canisq; morsus. Prodest dysenterias ueteribus & cœliacis, et orthopnoicis, lienibus, ulceribus thoracis. Caligines oculorum succo cum melle inungi, eximium habetur. Melilotos quoque oculis medetur cum lacte, aut cum lini semine. Maxillarum quoque dolores lenit: & capitis cũ rosaceo: item aurium è passo, quæq; in manibus intumescunt, uel erumpunt. Stomachi dolores in uino decocta, uel cruda trita q;. Idem efficitus est ad uuluas. Testes uero & sedem prociduam, quæq; ibi sint uitia, recens ex aqua decocta, uel ex passo. Adiecto rosaceo illi nitur ad carcinomata. Defruescit in uino dulci. Peculiariter & contra melicridas efficax.

addi oportet: Item si lateralis dolor sit, aut inter scapulas, aut in thoracε. Præcordijs medentur ex aceto cum melle: quæ potio datur, & in alienatione mentis ac melancholicis. Datur & comitialibus, quos correptos olfactus excitat thymi. Aiunt & dormire eos oportere in molli thymo. Prodest & orthopnoicis & anhelationi, mulierumq; mensibus retardatis. Vel si emortui sint in utero partus, decoctum in aqua ad tertias. Et uiris uero contra inflationes, cum melle & aceto. Et si uenter turgeat, testesue aut uesicæ dolor exigat. E uino tumores & impetus tollit impositum. Item cum aceto, callum & uerrucas. Coxendicibus imponitur et articularibus morbis, & luxatis tritum ac lanæ insperſum ex oleo. Dant & potionem articularibus morbis trium oboloru pondere in tribus cyathis aceti & melliς. Et in fastidio, tritum cum sale. Hemerocalles pallidum è uiridi & molle folium habet, radicem odoratam atq; bulbosam. Quæ cum melle imposita uentri, aquam pellit, et sanguinem etiam inutilem. Folia epiphoris oculorum, mamarumq; post partum doloribus illinuntur. Helenium ab Helena, ut diximus, natum, fauere creditur formæ: cutem mulierum in facie reliquoq; corpore nutrire incorruptam. Præterea putant usu eius quandam gratiã ijs ueneremq; conciliari. Attribuunt & hilaritatis effectum eidem potæ in uino, eumq; quem habuerit nepenthes illud prædicatum ab Homero, quòd tristitia omnis aboleatur. Est autem succi prædulcis. Prodest & orthopnoicis radix eius in aqua ieiunis pota. Est autem candida intus & dulcis. Bibitur & contra serpentiu ictus ex uino. Mures quoque contrita dicatur necare. Abro

tonum duorum traditur generum. Campestre ac montanum. Hoc fœminam, illud marem intelligi uolumus. Amaritudo absinthij in utroque. Siculum laudatissimum, dein Galaticum. Vsus est & foliis, sed maior semine ad excalfaciendum: ideo neruis utile, tussi, orthopnoicis, conuulsis, ruptis, lumbis, urinæ angustijs. Datur bibendum manualibus fasciculis decoctis ad tertias partes. Ex his quaternis cyathis bibitur. Datur et semen tusum in aqua drachmæ pondere Prodest & uuluæ. Concoquit panos cum farina hordeacea & oculorum inflammationibus illinitur, cotoneo malo concocto. Serpentes fugat. Contra ictus earum bibitur cum uino, illinitur q;. Efficacissimum contra ea, quorum ueneno tremores et frigus accidunt, ut scorpionum & phalangiorum: & contra uenena alia pota prodest, & quoquo modo algentibus, & ad extrahenda ea quæ inhærent corporibus. Pellit & interaneorum mala. Ramo eius, si subjaciatur puluino, uenerē stimulari aiunt: efficacissimamq; esse herbam contra omnia uenefica, quibus coitus inhibeatur.

Ex leucāthemo et sampsucho medicinæ. C. XXII.

Leucanthemū suspiriosis medetur, duabus partibus aceti permixtum. Sampsuchum siue amaracum, in Cypro laudatissimum & odoratissimum, scorpionibus aduersatur, ex aceto ac sale illitum. Menstruis quoque multum confert impositum. Minor est eidem potu uis. Cohibet & oculorum epiphoras cum polenta. Succus decocti tormina discutit. Et urinis & hydropicis utile. Mouet & aridum sternutamenta. Fit ex eo oleum, quod sampsuchinum uocatur aut ama

racinum, ad excalefaciendos emolliendosq; neruos: & uulnus calefacit. Et folia sugillatis cum melle, & luxatis cum cera prosunt.

De anemona medicinæ. Cap. XXIII.

Nemonas coronarias tantum diximus: Nunc a reddemus & medicas. Sunt qui phenion uocent. Duo eius genera, Sylueſtris prima, altera, in cultis nascens, utraque fabulosis. Huiusq; plures ſpecies. Aut enim phœniceum florem habet, quæ & copioſiſſima eſt, aut purpureum, aut lacteum. Harum trium folia apio ſimilia ſunt. Nec temere ſemipedem altitudine excedunt, cacumine aſparagi. Flos nunquam ſe aperit niſi uento ſpirante, unde & nomen accepit. Sylueſtri amplitudo maior, latioribusq; foljs, flore phœniceo. Hanc, errore ducti, argemonem putant multi: alij rurſus papauer, quod rhœan appellauimus. Sed diſtinctio magna, quòd utraque hæc poſtea floret. Nec aut ſucum illarum anemonæ reddunt, aut calyces habent, nec niſi aſparagi cacumen. Proſunt anemonæ capitis doloribus & inflammationibus uuluis mulierum, lacti quoque. Et menſtrua cient cum ptiſana ſumptæ, aut uellere appoſitæ. Radix commanducata pituitam trahit, dentes ſanat, decocta oculorum epiphoras. Magi multum quidem ijs tribuere, quamprimum aſpiciatur eo anno tolli iubentes: dici, colligi eas tertianis & quartanis remedio. Poſtea alligari florem panno roſaceo, & in umbra aſſeruari, ita cum opus ſit adalligari. Quæ ex his phœniceum florem habet, radicæ contrita, cuicunque animalium impoſita, ulcus facit ſeptica ui. Et ideo expurgandis ulceribus adhibetur.

Ex œnanthe medicinæ. Cap. XXIIII.

Enanthe herba nascitur in petris, folio pastinacæ, radice magna, numerosa. Caulis eius et folia cum melle ac uino nigro pota, facilitatem pariendi præstant, secundasq; purgant. Tussim è melle tollunt: urinam cient. Radix & uesicæ uitijs medetur.

De heliochryso medicinæ. Cap. XXV.

Eliochrysum, quod alij chrysanthemon uocant, ramulos habet candidos, folia subalbida abrotono similia: ad solis repercussum, aureæ lucis in orbem ueluti corymbis dependentibus, qui nunquã marcescunt. Qua de causa deos coronant illo: quod diligentissime seruauit Ptolemæus rex Aegypti. Nascitur in fruticetis. Ciet urinas è uino pota, & menses. Duritias & inflammationes discutit. Ambustis cum melle imponitur. Contra serpentium ictus & lumborum uitia bibitur. Sanguinem concretum uentris aut uesicæ absumit cum mulso. Folia eius trium obolorum pondere sistunt profluuia mulierum in uino albo. Vestes tuetur odore non ineleganti.

Ex hyacintho medicinæ, & lychnide. Cap. XXVI.

Yacinthus in Gallia eximie prouenit. Hoc ibi pro cocco hysginum tingitur. Radix est bulbacea, mangonicis uenalitijs pulchre nota: quæ è uino dulci illita, pubertatem coërcet, et non patitur erũpere. Torminibus & araneorum morsibus resistit. Vrinam impellit. Contra serpentes & scorpiones, morbũq; regium, semen eius cum abrotono datur. Lychnis quoque flammea illa aduersus serpentes, scorpiones, crabrones, similiaq; bibitur è uino, semine trito. Syluestris

eadem stomacho inutilis. Aluum soluit. Ad detrahendã bilem efficacissima duabus drachmis. Scorpionibus adeo contraria, ut omnino uisa ea torpescant. Radicem eius Asiani boliten uocant: qua alligata oculo, albugines tolli dicuntur.

Ex uincaperuinca medicinæ, ruscо, bati, et acino. Cap. XXVII.

T uincaperuincæ, siue chamædaphne, arida
e tusa hydropicis datur in aqua, cochleari mensura, celerrimeq; reddunt aquam. Eadem decocta in cinere, sparsa uino, tumores sicat. Auribus succo medetur. Aluinis impositum multum prodesse dicitur. Ruscí radix decocta, bibitur alternis diebus in calculorum ualetudine, & tortuosiore urina, uel cruenta. Radicem pridie erui oportet, postero mane decoqui, ex ea sextarium uini cyathis duobus miscери. Sunt qui et crudam radicem tritam ex aqua bibant: & in totum ad uirilia, cauliculis eius in uino & aceto tritis, nihil utilius putant. Batis quoque aluum mollit. Illinitur podagricis tosta & contusa. Acanon & coronarum causa et ciborum Aegyptij ferunt. Eademq; erat quæ ocymum, nisi hirsutior ramis ac foliis esset, & admodum odorata. Ciet menses & urinas.

Ex colocasia medicinæ. Cap. XXVIII.

c Olocasia Glaucias acria corporis leniri putauit, & stomachum iuuari.

Ex anthalio medicinæ. Cap. XXIX.

Nthalij, quod Aegyptij edunt, nullum alium
a reperi usum. Est & herba anthyllon, quam aly anticellion uocant, duorum generum, so-

liȝs & ramis lenticulæ similis, palmi altitudine, sabulosis apricis nascens, subsalsa gustanti. Altera chamæpityi similis, breuior & hirsutior, purpurei floris, odore grauis, in saxosis nascens. Prior uulnis aptissima, et ex ro saceo ac lacte imposita & uulneribus. Bibitur in stranguria renumq; doloribus, tribus drachmis. Altera bibitur in duritia uuluarum, & in torminibus, & in comitiali morbo, cum melle & aceto, quatuor drachmis.

De parthenio medicinæ. Cap. XXX.

Parthenium, alij leucanthen, alij tamnacum p uocant. Celsus apud nos, perdicium & muralium: Nascitur in hortorum sepibus, flore albo, odore mali, sapore amaro. Ad insidendum decoctæ in duritia uuluarum, & inflammationibus. Siccatum, cum melle, & aceto positum, bilem trahit atrã. Ob hoc contra uertigines utilis, & calculosis. Illinitur & sacro igni: item strumis, cum axungia inueterata. Magi contra tertianas sinistra manu euelli eam iubẽt, dicaq; cuius causa uellatur, nec respicere. Dein eius foliũ ægri linguæ subiȝere, ut mox in cyatho aq̃ deuoretur.

De strychno medicinæ. Cap. XXXI.

Strychno, quam quidam trychnon scripsere, s utinam nec coronarij in Aegypto uterentur, quos inuitat ederæ florum similitudo, in duobus eius generibus. Quorum alterum, cui acini, coccinei granosi folliculi, halicacabum uocant, & alij callion. Nostri autem uesicariam, quoniam uesicæ & calculis prosit. Frutex est surculosus uerius quàm herba, foliis magnis latisq;, & turbinatis, grandi intus acino, qui matureſcit Nouembri mense. Tertio folia sunt ocimi, mi

nime diligenter demonstrãda, remedia non uenena tractanti: quippe insaniam facit paruo quoque succo. Quã quam & Græci autores in iocum uertere. Drachmæ enim pondere lusum pudoris gigni dixerunt, species uanas imagines q; conspicuas obuersari demonstrantes. Duplicatum hunc modum, legitimam insaniam facere. Quicquid uero adjiciatur ponderi, repræsentari mortem. Hoc est uenenum, quod innocentissimi autores simpliciter dorycnion appellauere, ab eo, quod cuspides in prælijs tingerentur illo passim nascente. Qui parcius spectauerant, manicon cognominauere: qui nequiter occultabant, erythron, aut neurida: ut nonnulli, perisson: ne cauendi quidem causa curiosius dicendum. Quin et alterum genus, quod halicacabon uocant, soporiferum est, atque etiam opio uelocius ad mortem: ab alijs morion, ab alijs moly appellatum. Laudatum uero à Diocle & Euenore, à Timaristo quidem etiam carmine, mira obliuione innocentiæ: quippe præsentaneum remedium ad dentium mobiles firmandos, si colluerentur: halicacabo uni exceptionem addidere, ne diutius id fieret. Delirationem enim gigni eo. Nec demonstranda remedia, quorum medicina maioris mali periculum afferat. Commendatur & in cibis tertium genus, liceat præferatur hortensis saporibus. Et nihil esse corporis malorum, cui non salutare sit strychnos, Xenocrates prædicat. Non tamen auxilia eorum tanti sunt, ut uel profutura de ijs commemorare fas putem, præsertim tanta copia innoxiorum medicaminum. Halicacabi radicem bibunt qui sunt uaticinandi callentes, quòd furere ad confirmãdas superstitiones aspici se uolũt,

Remedio est (id enim libentius retulerim) aqua copiosa mulsa calida potui data. Nec illud præteribo, aspidum naturæ haliacabū in tantum aduersam, ut radice eius propius admota soporetur illa sopore enecans uis earū. Ergo trita ex oleo percussis auxiliatur.

De corchoro & cnico. Cap. XXXII.

Orchorum Alexandrini cibi herba est, conuolutis foliis ad similitudinem mori. Præcordijs ut ferunt, utilis, alopecijsq; & lentigini. Boū quoque scabiem celerrime sanari ea inuenio, apud Nicandrum quidem & serpentium morsus, antequam floreat. Nec de cnico siue atractylide uerbosius dici par esset, Aegyptia herba, nu magnum contra uenenata animalia præberet auxilium, Item aduersus fungos. Constat a scorpione percussos, quandiu teneant eam herbam, non sentire cruciatum.

De persoluta. Cap. XXXIII.

Persolutam Aegyptus in hortis serit, coronarum gratia. Duo genera eius, fœmina ac mas. Vtraque subdita uenerem inhiberi, uirorum maxime, tradunt.

De mensuris & ponderibus. Cap. XXXIIII.

Quoniam in mensuris quoque ac ponderibus, crebro Græcis nominibus utendum est, interpretationem eorum semel in hoc loco ponemus. Drachma Attica (fere enim Attica obseruatione medici utuntur) denarij argentei habet pondus. Eademq; sex obolos pondere efficit. Obolus X. chalcos. Cyathus pendet per se drachmas X. Cum acetabuli mensura dicitur, significat heminæ quartam partem, id est drach-

mas XV. Mna, quam nostri minam uocant, pendet drachmas Atticas centum.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VICESIMVS SECVNDVS.

PROOEMIVM.

COMPLESSE poterat miraculum sui natura atque tellus, reputatium uel prioris tantum uoluminis dotes, totq; genera herbarum, utilitatibus hominum, aut uoluptatibus genita. Sed quanto plura restant, quantoq; mirabiliora inuentu? Illa enim maiore parte cibi aut odoris decorisue commendatio ad numerosa experimenta duxit: Reliquarum potentia approbat, nihil à rerum natura sine aliqua occultiore causa gigni.

De gentibus, herbis formæ gratia utentibus. Caput. I.

QUidem & formæ gratia ritusq; perpetui, in corporibus suis aliquas exterarum gentium uti herbis quibusdam, aduerto animum. Illinunt certe aliis aliæ faciem in populis Barbarorum fœminæ, maresq; etiam apud Dacos & Sarmatas corpora sua inscribunt. Simile plantagini glastum in Gallia uocatur: quo Britannorum coniuges nurusq; toto corpo-

re oblitæ, quibusdam in sacris & nudæ incedunt, Aethiopum colorem imitantes.

Quod herbis uestes inficiantur. Cap. II.

Am uero inficiuestes scimus admirabili fuco. Atque ut fileamus, Galatiæ, Africæ, Lusitaniæ granis, coccum Imperatorijs dicatum paludamentis, transalpina Gallia herbis tyrium atq; conchylium tingit, omneis'q; alios colores. Nec quærit in profundis muricæs, sese'q; obijciendo escam, dum præripit beluis marinis, intacta etiam ancoris scrutatur uada, ut inueniat per quod facilius matrona adultero placeat, corruptor insidietur nuptæ. Stans & in sico carpit, quo frugi mundos exsculpat. His alioqui fulgẽtibus instrui poterat luxuria, certe innocentius. Nunc propositum ista consectari non est, nec committemus, ut subijciendo utiliora, luxuriam uilitate circumscribamus, dicturi & aliis herbis tingi lapides parietes'q; pingi. Nec tingendi tamen rationem omisissemus, si unquã ea liberalium artium fuisset. Interim fortius augetur autoritas: quæ quanta debeatur etiam surdis, hoc est ignobilibus herbis, perhibebitur. Siquidem autores imperij Ro. conditores'q; immensum quiddam & hinc sumpsere, quoniam non aliunde sagmina in remedijs publicis fuere, & in sacris legationibus'q; uerbenæ. Certe utroq; nomine idem significatur, hoc est gramen ex arce cum sua terra euulsum: ac semper & legati cum ad hostes clarigatum'q; mitterentur, id est res raptas clare repetitum, unus utique Verbenarius uocabatur.

De corona graminea. Cap. III.

c Orona quidem nulla fuit graminea nobilior, in maiestate populi terrarum principis, præmijsq; gloriæ. Gemmatæ & aureæ, uallares murales, rostratæ, ciuicæ, triumphales, post hanc fuere sunt q; cunctæ magno interuallo, magna q; differentia. Cæteras omnes singuli, & duces ipsi, imperatores q; militibus, aut aliquando collegis dedere.

De raritate eius. Cap. IIII.

d Ecreuit in triumphis senatus, cura belli solutus, & populus otiosus: graminea nunquam nisi in desperatione suprema contigit ulli, nisi ab uniuerso exercitu seruato decreta. Cæteras imperatores dedere, hanc solam miles imperatori. Eadem uocatur obsidionalis, liberatis obsidione abominando q; exitio totis castris. Quod si ciuicæ honos uno aliquo ac uel humillimo ciue seruato, præclarus sacer q; habetur, quid tandem existimari debet, unius uirtute seruatus uniuersus exercitus. Dabatur hæc uiridi è gramine, decerpto in de ubi obsessos seruasset aliquis. Nãque summum apud antiquos signum uictoriæ erat, herbam porrigere uictos, hoc est terra & altrice ipsa humo, & humatione etiam cedere: quem morem etiam nunc durare apud Germanos scio.

Qui soli corona ea donati. Cap. V.

d Onatus est ea L. Siccius Dentatus semel, cum ciuicas quatuordecim meruisset, depugnasset q; CXX. præliis semper uictor. Tanto rarius est seruatorem unum à seruatis donari. Quidam imperatores & sæpius donati sunt, ueluti P. Decius Mus,

Tribunus militum ab exercitu, altera ab his, qui in præsidio obsessi fuerant, quanta esset eius honoris autoritas, confessus religione: siquidem donatus bouem albũ Marti immolauit, et C. Fuluos, qui ei uirtutis causa dati fuerant simul ab obsessis. Hic Decius postea se consul, Imperioso collega, pro uictoria deuouit. Data est & à senatu populoq; Romano, qua claritate nihil equidem in rebus humanis sublimius duco, Fabio illi, qui rem omnẽ Romanam restituit non pugnando. Nec data cum magistrum equitum & exercitum eius seruasset: tunc satius fuit nomine nouo coronari, appellatum patrem ab his quos seruauerat: sed quo dictum est consensu honoratus est. Annibale ex Italia pulso. Quæ corona adhuc sola ipsius imperij manibus imposita est, & quod peculiare ei est, sola à tota Italia data.

Qui solus centurio coronatus. Cap. VI.

Præter hos contigit eius coronæ honos M. Calphurnio Flammæ, Tribuno militum in Sicilia: Centurioni uero uni ad hoc tempus Cn. Pretreio Atinati, Cimbrico bello. Primũ pilum is capessens sub Catulo, excluſam ab hoc legionem suã hortatus, Tribunum suum dubitantem per castra hostium erumpere interfecit, legionemq; eduxit. Inuenio apud autores, eundem præter hunc honorem, astantibus Mario & Catulo COSS. prætextatum immolasse ad tibicinem foculo posito. Scripsit & Sylla dictator, ab exercitu se quoque donatum apud Nolam, legatum bello Marsico. Idq; etiam in uilla sua Tusculana, quæ fuit postea Ciceronis, pinxit. Quod si uerum est, hoc execrabiliorem eum dixerim, quandoquidẽ eam capiti suo proscriptio-

ne ipse detraxit, tanto paucioribus ciuiũ seruatis, quàm postea occisis. Addat etiamnum huic gloriæ superbum cognomen Felicem: ipse tamen obsessis in toto orbe proscriptis, hac corona Sertorio cessit. Aemilianum quoque Scipionem Varro autor est donatum obsidionali in Africa, Manlio CONS. tribus cohortibus seruatis, totidemq; ad seruandas eas eductis: quod & statuæ eius in foro suo diuus Augustus adscripsit. Ipsum Augustũ cum M. Cicerone filio consulem idibus Septembribus se natus obsidionali donauit. Adeo ciuica non satis uidebatur. Nec præterea quenquam hac inuenimus donatum. Nullæ ergo herbæ fuere certæ in hoc honore: sed quæcũque fuerant in periculi sede, quamuis ignobiles ignotæq;, honorem nobilẽ faciebant: Quod latere apud nos minus quidem miror, cernens negligi ea quoque, quæ ad ualetudinem conseruandam, cruciatusq; corporis propulsandos, & mortem arcendam pertinent. Sed quis non mores iure castiget? Addidere uiuendi pretio deliciæ, luxusq;. Nunquam fuit cupido uitæ maior, nec minor cura. Aliorum hanc operæ credimus, ac ne mandato quidem nostro alios id agere, medicisq; prouisum eẽ. Proh, bonis ipsi fruimur uoluptatis, & (quo nihil equidem probrosius duco) uiuimus aliena fiducia. Imo uero plerisque ultro etiam irrisui sumus ista commentantes, atque friuoli operis arguimur. Magna, quanquam immensi laboris, solatia sperni cum rerum natura, quã certe non defuisse nobis docebimus, & inuisis quoque herbis inseruisse remedia. Quippe cum medicinas dederit etiam aculeatis. Hæc enim proxime restant, ex his, quas priori libro nominauimus, in quibus ipsis proui-

dentiam naturæ satis admirari amplectiq; non est. Dederat quas diximus molles, cibisq; gratas. Pinxerat remedia in floribus, uisuq; ipso animos inuitauerat, etiam delicijs auxilia permiscens. Inde excogitauit aliquas aspectu hispidas, tactu truces, ut tantum non uocem ipsius fingentis illas, rationemq; reddentis exaudire uideamur, ne se depascat auida quadrupes, ne procaces manus rapiant, ne neglectu uestigia obterant, ne insidens ales infringat: his muniendo aculeis telisq; armando, remedijs ut tuta ac salua sint. Ita hoc quoque quod in ijs odimus, hominum causa excogitatum est.

Medicinæ ex reliquis ornamẽtis, et eryngc. C. VII.

Et clara in primis aculeatarum eryngc est, siue eryngion, contra serpentes & uenenata omnia nascẽs. Aduersus ictus morsusq;, radix eius bibitur drachmæ pondere in uino: aut, si plerunq; tales iniurias comitatur & febris, ex aqua. Illinitur plagis, peculiariter efficax contra chersydros ac ranas. Omnibus uero contra toxica & aconita efficaciorem Heraclides medicus, in iure anseris decoctam, arbitratur. Apollodorus aduersus toxica cum rana decoquit, cæteri in aqua. Ipsa dura, fruticosa, spinosis foliis, caule geniculato, cubitali, et maiore aliquando, alia albicans, alia nigra, radice odorata, & satiua quidem est. Sed sponte nascitur in asperis & saxosis, & in littoribus maris, durior, nigriorq;, folio apio.

De herba quã centum capita uocant. Cap. VIII.

Ex his candidam nostri centum capita uocant.

Omnes eiusdem effectus, caule & radice in cibos Græcorum receptis utroque modo, siue

coquere libeat, siue cruda uesci. Portentosum est quod de ea traditur. Radicem eius alterutrius sexus similitudinem referre, raram inuentu, sed si uiris contigerit mas, amabiles fieri. Ob hoc & Phaonem Lesbium dilectū à Sappho. Multæ circa hoc non magorum solum uanitates, sed etiam Pythagoricorum. Sed in medico usu præter supradicta auxiliatur inflationibus, torminibus, cordis uitiis, stomacho, iocineri, præcordiis in aqua mulsa, lieni in posca. Item ex mulsa renibus, stranguriæ, opisthotonicis, spasmis, lumbis, hydropicis, comitialibus, mulierum mensibus, siue subsidant, siue abundent, uulua rumq; omnibus uitiis. Extrahit infixa corpori cū melle. Strumas, parotidas, panos, recedentes ab ossibus carnes sanat cum axungia salsa, et cerato, item fracturas. Crapulam præsumpta arcet, aluum sistit. Aliqui è nostris sub solstitio colligi eam iussere. Ex aqua cœlesti imponi omnibus cerucis uitiis. Oculorum quoque albugines sanare adalligatam tradiderunt.

De acano & glycyrrhiza. Cap IX.

Vnt qui & acanon eryngio ascribant, spinosam breuemq;, ac latam herbam, spinisq; latioribus. Hanc impositam, sanguinem mire sistere. Alii eryngen falsò eandem putauerunt esse et glycyrrhizam, quare subiungi eam protinus refert. Et ipsa sine dubio inter aculeatas est, foliis echinatis, pinguibus, tactuq; gummosis, fruticosa, binū cubitorum altitudine, flore hyacinthi, fructu pilularum platani magnitudinis. Præstantissima in Cilicia, Ponto secunda, radice dulci, & hac tantum in usu. Capitur ea uergiliarū occasu, longa cubiti, coloris buxei. Melior q; nigra, quæq;

lenta, quàm quæ fraglis. Vsus in subditis decocta ad tertias, cætero ad mellis crassitudinem, aliquando & tussæ, quo genere & ulneribus imponitur & faucium uitijs omnibus. Item uoci utilissimo sucto, sic ut spissatus est linguæ subdito. Item thoraci, iocineri. Hac diximus sitim famemq; sedari. Ob id quidam adipson appellauere eam, & hydropicis dedere ne sitirent. Ideo & commanducata stomaticæ est, & ulceribus oris insperſa sæpe, & pterygijs. Sanat & ueſicæ scabiem, renum dolores, condylomata, ulcera genitalium. Dedere eam quidã potui in quartanis, drachmarum duarum pondere, & pipere, hemina aquæ. Cõmanducata sanguinem ex ulnere sistit. Sunt qui & calculos ea pelli tradiderunt.

De tribulo & generibus eius, et medicinis. Cap. X.

Tribuli unum genus in hortis nascitur, alterũ in fluminibus tantum. Sucus ex his colligitur ad oculorum medicinas. Est enim refrigerantis naturæ, & ideo utilis contra inflammationes collectionesq;. Vlcera per se erũpentia, & præcipue in ore, cum melle sanat: Item tonsillas. Potus calculos frangit. Thraces, qui ad Strymona habitãt, foliis tribuli equos saginant. Ipsi nucleo uiuunt, panem facientes prædulcem, & qui contrahat uentrem. Radix caste pureq; collecta, discutit strumas. Semen adalligatum, uaricum dolores sedat: Tritum uero & in aquam sparsum, pulices necat.

De stœbe, & medicinis eius. Cap. XI.

Stœbe, quam aliqui phleon uocant, decocta in uino, præcipue auribus purulentis medetur: Item oculis ictu cruentatis; Hæmorrhagiæ quoque & dyſenteriæ infusa.

De

De hippophye & hippope, & medicinis earum. Cap. XII.

Ippophyes in sabulosis maritimisq; nascitur, h spinis albis. Ederæ modo racemosa est, candidis & ex parte rubentibus acinis. Radix succo madet, qui aut per se conditur, aut pastillis farinæ. Hæc bilem detrahit obolo ponderis, saluberrime cũ mulso. Est altera hippope, sine caule, sine flore, foliis tantũ minutis. Huius quoque succus hydropicis mire prodest. Debent accommodatæ esse equorum naturæ, neque ex alia causa nomen accepisse. Quippe quædam animaliũ remedijs nascuntur, locupleti diuinitate ad gerenda præsidia: ut non sit mirari satis ingenium eius, disponentis auxilium in genera, in causas, in tempora, ut alijs prosit, atque alijs horis, diesq; nullus propè sine præsidijs reperiatur.

De urtica & medicinis eius. Cap. XIII.

Rtica quid esse inuisius potest? At illa præter u oleum, quod in Aegypto ex ea fieri diximus, uel plurimis scatet remedijs. Semen eius cicutæ contrarium esse Nicander affirmat. Item fungis & argento uiuo. Apollodorus & salamandris cum iure decoctæ testudinis. Item aduersari hyoscyamo, & serpentibus, & scorpionibus. Quin illa ipsa amaritudo mordax, uuas in ore procidentes q; uulnas, & infantũ sedes, tactu resilire cogit. Lethargicos expergisci tactis cruribus, magis q; fronte. Eadem canis morsibus addito sale medetur. Sanguinem trita naribus indita sistit, & magis radicæ. Carcinomata, & sordida ulcera, sale admixto; item luxata sanat, et panos, parotidas, carnesq;

ab ossibus recedentes. Semen potum cum sapa, uuluas strangulantes aperit, & profluuia narium sistit impositum. Vomitiones, in aqua mulsa sumptum à cœna faciles præstat, duobus obolis: Vno autem, in uino poto lassitudines recreat. Vuluæ uitiis tostum, acetabuli mensura: potum in sapa, resistit stomachi inflationibus. Orthopnoicis prodest cum melle, & thoracem purgat eodē ecligmate. Et lateri medetur cum semine lini: Addunt byssopum & piperis aliquid. Illinitur lieni. Difficilem uentrem tostum cibo emollit. Hippocrates uuluam purgari poto eo pronūciat. Dolore leuari tosto acetabuli mē sura dulci poto, & imposito cum succo maluæ. Intestinorum animalia pelli cum hydromelite & sale. Defluuia capitis, semine illito cohonestari. Articularibus morbis & podagricis plurimi cum oleo uetere, aut folia cū ursino adipe trita imponunt. Ad eadem radix tusa cum aceto, non minus utilis: Item lieni. Et cocta in uino discutit panos, cum axungia uetere salsa. Eadem psilothrū est sicca. Condidit laudes eius Phanias physicus, utilissimam cibis coctam conditam'ue professus arteriæ, tussi, uentris distillationi, stomacho, panis, parotidibus, pernionibus: cum oleo sudorem, coctam cum conchulis ciere aluum, cum ptisana pectus purgare, mulierumq; mēses: cum sale ulcera quæ serpunt cohibere. Succus quoq; in usu est. Expressus illitusq; fronti, sanguinem narium sistit: potus urinam ciet, calculos rumpit, uuam gargarizatus reprimit. Semen colligi messibus oportet. Alexandrinum maxime laudatur ad omnia hæc. Et mitiores quidem teneræq; efficaces. Sed præcipue syluestris illa, & amplius lepras è facie tollit, in uino potæ. Si quadru

pes fœtum non admittat, urtica naturam fricandam monstrant.

De lamio, & medicinis eius. Cap. XIIII.

Lamium quoque num, quam lamium inter genera earum appellauimus, mitissima, & foliis nō mordentibus, medetur cum mica salis contusis incussisq;, inustis, & strumis tumoribus, podagris, uulneribus. Album habet in medio folio, quod ignibus sacris medetur. Quidam è nostris tempore discreuere genera. Autumnalis urticæ radicē alligata in tertianis, ita ut ægri nuncupentur cum eruitur ea radix, & dicatur quæ, & cui, & quorum filio eximatur, liberari morbo tradiderunt. Hoc idem contra quartanas pollere. Idem urticæ radicē addito sale, infixa corpori extrahi. Foliis cum axungia strumas discutiuel si suppurauerint, erodi compleriq;.

De scorpione, generibusq;, ac medicinis eius. Cap. XV.

A argumento nomen accepit scorpius herba. Semen enim habet ad similitudinem caudæ scorpionis, folia pauca. Valet & aduersus animal nominis sui. Est & alia eiusdem nominis effectusq; sine foliis, asparagi caule, in cacumine aculeū habens, & inde nomen.

De leucacantha, & medicinis eius. Cap. XVI.

Leucacanthā alij phyllō, alij ischiada, alij polygonaton appellat, radicē cyperi, quæ cōmā ducata dentium dolorem sedat. Item laterū et lumborum, ut Hicesius tradit, semine poto drachmis octo, aut succo. Eademq; ruptis conuulsis medetur.

De helxine, perdicio, parthenio, syderite, & medicinis eius. Cap. XVII.

Helxinem aliqui perdicium uocant, quoniam perdices ea præcipue uescantur. Alij syderitin, nonnulli parthenium. Folia habet mixtæ similitudinis plantagini et marrubio, cauliculos densos, leuiter rubentes, semina in capitibus lappaceis adhærētia uestibus, unde & helxinem dictam uolunt. Sed nos qualis uera esset helxine, diximus priori libro. Hæc autem inficit lanas, sanat ignes sacros & tumores, collectiones q; omnes, & adusta. Panos sucus eius cum psimmythio. Ignes sacros, tumores, collectiones q;, & guttura incipientia turgescere. Item ueterem tussim cyatho hausto. Et omnia in humido. Sicut tonsillas & uarices cum rosaceo. Imponitur et podagris cum caprino seuo cerá q; Cypria. Perdicium siue parthenium (nam syderitis alia est) à nostris herba urceolaris uocatur, ab aliis asteriscum, folio similis ocimo, nigrior tantum, nascens in tegulis, parietinis q;. Medetur cum mica salis trita iisdem omnibus quibus lamium, & eodem modo. Item uomicæ calefacto succo pota. Et contra ulcera, rupta, lapsus q; & præcipitia, aut uehiculorum euersiones singularis. Vernula charus Pericli Athenienſium principi, cum is in arce templum ædificaret, repsisset q; super altitudinē fastigi, & inde cecidisset, hac herba dicitur sanatus, monstrata Pericli somnio à Minerua. Quare parthenium uocari cœpta est, assignatur q; ei deæ. Hic est Vernula cuius effigies ex ære fusa est, & nobilis ille Sphlanchnoptes.

De chamæleone, generibusq; & medicinis eius. Cap. XVIII.

Chamæleonem aliqui ixian uocant. Duo genera eius. Candidior asperiora folia habet, serpit in terra echini modo spinas erigens, radice dulci, odore grauissimo. Quibusdam in locis uiscũ gignit album sub alis foliorum, maxime circa canis ortum, quomodo thura nasci dicuntur, unde & ixia appellatur. Hoc ut masticke utuntur mulieres. Quare & chamæleon uocetur, uarietate foliorum euenit. Mutat enim cũ terra colores, hic niger, illic uiridis, aliubi cyaneus, aliubi croceus, atque aliis coloribus. Ex his candidus hydropicos sanat succo radicis decoctæ. Bibitur drachma in passo. Pellit & interancorum animalia acetabuli mensura succi eiusdem in uino austero cum origani scopis. Facit ad difficultatem urinæ. Hic succus occidit canes sues q; in polenta. Addita aqua et oleo contrahit in se mures ac necat, nisi protinus aquam sorbeant. Radicem eius aliqui concisam seruari iubent funiculis pendentem q;, decoquunt q; in cibo contra fluxiones, quas Græci rheumatismos uocant. Ex nigris aliqui marē dixere, cui flos purpureus esset, & fœminam cui uiolaceus. Vno nascuntur caule cubitali, crassitudine digitali. Radicibus earum lichenes curantur, cum sulphure & bitumine una` coctis, Commanducatis uero dentes mobiles, aut in aceto decoctis. Succo scabiem etiam quadrupedum sanant. Et ricinos canum necant, Iumẽtas quoque anginæ modo. Quare à` quibusdam ulophonon uocatur, & cynocolon, propter grauitatem odoris. Ferunt et hæc uiscum ulceribus utilissimum. Omnium autem ge-

nerum rarum radices, scorpionibus aduersantur.

De coronopo, & medicinis eius. Cap. XIX.

Coronopus oblonga herba est cum fissuris: Se-
c ritur interim, quoniã radix cœliacis præclare facit in cinere tosta.

De anchusa, & pseudanchusa, & medicinis earum. Cap. XX.

Anchusæ radix in usu est, digitali crassitu-
e dine. Findituꝛ papyri modo, manusq; inficit sanguineo colore, præparat lanas preciosis coloribus. Sanat ulcera in cerato, præcipue senum, item adusta. Liquari non potest in aqua, oleo dissoluitur: idq; syncerae experimentum est. Datur et ad renum dolores drachma eius potui in uino. Aut si febris sit, indecocto balani. Item iocinerum uitijs, & lienis, & bile suffusis. Lepris & lentigini illinitur ex aceto. Folia trita cum melle et farina luxatis imponuntur. Et pota drachmis duabus in mulso aluum sistunt. Pulices necare radix in aqua decocta traditur. Est et alia similis, pseudanchusa ob id appellata, à quibusdam uero enchusa, aut doris, & multis alijs nominibus, lanuginosior, & minus pinguis, tenuioribus foliis, et languidioribus. Radix oleum non fundit, sed rubentem sucum: & hoc ab anchusa discernitur. Contra serpentes efficacissima potu foliorum, uel seminis. Folia ictibus imponuntur. Virus serpentium fugat. Bibitur & propter spinam. Folium eius sinistra decerpi iubent magi, & cuius causa sumatur dici, tertianisq; febribus alligari.

De onochilo, anthemi, loto, et lotometra, heliotropio, tricoco, & adianto siue callitricho. Cap. XXI.

St & alia herba proprio nomine onochilon, quam aliqui anchusam uocant, alij arcebiō, alij onochelim, aliqui rhexiam, multi enchusam, paruo frutice, flore purpureo, asperis foliis & ramis, radice messibus sanguinea, cætero nigra, in sabulosis nascens, efficax contra serpentes, maximeq; uiperas, & radice & foliis, æque cibo ac potu. Vires habet messibus. Folia trita odorem cucumeris reddunt. Datur in cyathis tribus uulua procidente. Pellit & tineas cum hyssopo. Et in dolore renum aut iocineris ex aqua mulsa, si febris sit: sin aliter ex uino bibitur. Lentigini ac lentis radix illinitur. Habentes eam, à serpentibus feriri negantur. Est & alia huic similis flore rubro, minor, & ipsa ad eosdem usus. Traduntq; commanducata ea, si inspuatur, mori serpentem. Anthemis magnus laudibus celebratur ab Asclepiade. Aliqui leucanthemida uocāt. Alij leucanthemum, alij eranthemon, quoniam uere floreat. Alii chamæmilon, quoniam odorem mali habeat. Nonnulli melanthemon uocant. Genera eius tria flore tantum distant, palmum non excedentia, paruisq; floribus, ut rutæ candidis, aut melinis, aut purpureis. In macro solo, aut iuxta semitas colligitur uere, & in coronamenta reponitur. Eodem tempore & medici folia tusa in pastillos digerunt. Item florem & radicem. Dantur omnia mixta drachmæ unius pondere, contra serpentium omniū ictus. Pellit mortuos partus. Item mēstrua in potu, & urinam, calculosq;. Inflationes, iocine-

rum uitia, bilem suffusam, æglopiam commanducata, ulcerum eruptiones manantes sanat. Ex omnibus his generibus ad calculos efficacissima est quæ florem purpureum habet, cuius & foliorum & fruticis amplitudo maiuscula est. Hanc proprie quidam eranthemon uocant. Loton qui arborem putant tantum esse, uel Homero autore coargui possunt. Is enim inter herbas subnascẽtes deorũ uoluptati, loton primam nominauit. Folia eius cum melle, oculorum cicatrices, argema, nubeculas discutiunt. Est & lotometra, quæ fit ex loto sata, ex cuius semine simili milio, fiunt panes in Aegypto à pastoribus, maxime aqua uel lacte subacto. Negatur quicquam illo pane salubrius esse, aut leuius dum caleat. Refrigeratus difficilius concoquitur, fitq; ponderosus. Constat, eos qui illo uiuant, nec dysenteria nec tenasmo, neq; aliis morbis uentris infestari. Itaque inter remedia eorũ habetur. Heliotropii miraculum sæpius diximus, cum sole se circumagentis, etiam nubilo die: tantus syderis amor est. Noctu uelut desyderio contrahit cæruleum florem. Genera eius duo, Tricoccum, & helioscopium. Hoc altius (quanquam utrunque semipedalem altitudinem non excedat) ab ima radice ramosum. Semen in folliculo messibus colligitur. Nascitur non nisi in pingui solo, cultoq; maxime: tricoccum ubique. Si decoquatur, in uenio cibis placere. Et in lacte iucundius aluum molliri. Et si decocti sucus bibatur, efficacissime exinaniri. Maioris sucus excipitur æstate, hora sexta, miscetur cum uino, sic firmior. Capitis dolores sedat rosaceo admixto. Verrucas cum sale tollit sucus è folio: unde nostri uerrucariam herbam appellauere, aliis cognominari effe-

ctibus digniorem. Nanque & serpentibus & scorpionibus resistit, ex uino aut aqua mulsa, ut Apollophanes et Apollodorus tradunt. Folia infantium distillationibus, quod siriasin uocant, illita medentur. Item contractionibus, etiam si id comitialiter accidat. Decocto quoque foueri eos saluberrimum est. Potum id pellit tineas, & renum harenas. Si cuminum adiiciatur, calculos frangit. Decoqui cum radice oportet, quæ cum foliis & hircino seuo podagris illinitur. Alterum genus quod tricoccum appellauimus, & alio nomine scorpiuron uocatur, foliis non solum minoribus, sed etiam in terram uergentibus. Semen ei est effigie scorpionis caudæ, quare ei nomen. Vis ad omnia uenenata & phalangia, & contra scorpiones præcipue illita. Non feriuntur habentes. Et si terram surculo heliotropii circumscribat aliquis, negat scorpionem egredi. Imposita uero herba, aut uda omnino resperſum, protinus mori. Seminis grana quatuor pota, quartanis prodesse dicuntur, tria uero tertianis: uel si herba ipsa ter circumlata subiiciatur capiti. Semen & uenerem stimulat. Cum melle panos discutit. Et uerrucas hoc utique heliotropium radicitus extrahit, & excrescentia in sedibus. Spinæ quoque ac lumborum sanguinem corruptum trahit, illitum semen & potum in iure gallinacei decoctum, aut cum beta & lente. Cortex uero liuentibus colorem reddit. Magi heliotropium quartanis quater, in tertianis ter alligari iubet ab ipso ægro, precariq; eum, soluturum se nodos liberatū, & ita facere non exempta herba. Aliud adianto miraculum, æstate uiret, bruma non marcescit, aquas respuit, perfusum mersum'ue sicco simile est tanta dissocia-

tio deprehenditur, unde & nomen à Græcis, alioquin frutici topiario. Quidam callitrichon uocant, alii polytrichon, utrumque ab effectu. Tingit enim capillum: & ad hoc decoquitur in uino cum semine apii, adiecto oleo copiose, ut crispum dẽsum'q; faciat. Defluere autem prohibet. Duo eius genera candidius, et nigrum breuius'q;. Id quod maius est polytrichon, aliud trichomanes uocant. Vtrique ramuli nigro colore nitent foliis filicis, ex quibus inferiora aspera ac fuscata sunt: omnia autem contrariis pediculis densa inter se ex aduerso: radix nulla: umbrosas petras, parietum'q; aspergines, ac fontium maxime specus sequitur, & saxa manantia, quod mirer, cum aquas non sentiat. Calculos è corpore mire pellit, frangit'q;, utique nigrum. Qua de causa potius, quàm quod in saxis nascæretur, à nostris saxifragum appellatum crediderim. Bibitur è uino quantum terni decerpsere digiti. Vrinam cient. Serpentium & araneorum uenenis resistunt. In uino decocti aluum sistunt. Capitis dolores corona ex his sedat. Contra scolopẽdræ morsus illinuntur, crebro auferendi ne pereant: Hoc et in alopecis. Strumas discutiunt, furfures'q; in facie, & capitis manantia ulcera. Decoctum ex his prodest suspiriosis, & iocaneri, & lieni, & felle suffusis, & hydropicis. Stranguriæ illinuntur, & renibus cum absinthio. Secundas cient & menstrua. Sanguinem sistunt ex aceto, aut rubi succo poti. Infantes quoque exulcerati perunguntur ex iis cum rosaceo & uino prius. Folium in urina pueri impubis, tritum quidem cum aphronitro, & illitum uentri mulierum, ne rugosus fiat, præstare dicitur. Perdices & gallinaceos pugnaciores fieri putant, in

cibum eorum additis, pecoríq; esse utilissimos.

De picride, thesio, asphodelo, halino, acătho, bupresti, elaphoboſco, ſcandice, iaſione, & de caucalide, ſio, ſillybo, ſcolymo ſiue limonio, ſoncho, condrillo ſiue condrilli, & boletis. Cap. XXII.

Picris ab insigni amaritudinis cognominatur, ut diximus, rotundo folio. Tollit eximie uerrucas. Thesium quoque non dissimili amaritudine est, sed purgat aluum, in quem usum teritur ex aqua. Asphodelum de clarissimis herbarum, quam heroion aliqui appellauerunt, Hesiodus & in syluis nasci dixit: Dionysius, marem ac fœminam esse. Defectis corporibus & phthisicis constat bulbos eius cum ptisana decoctos aptissime dari: panemq; ex his cum farina subactis, saluberrimum esse. Nicander & contra serpentes ac scorpiones, uel caulem quem antherícon uocauimus, uel semen, uel bulbos dedit in uino tribus drachmis: Substrauitq; somno contra hos metus. Datur & cõtra uenenata marina, et contra scolopendras terrestres. Cochleæ mire in Cãpania caule eum persequuntur, & sugendo arefaciunt. Folia quoq; illinuntur uenenatorum uulneribus ex uino. Bulbi neruis articulisq; cũ polenta tusi illinuntur. Prodest et concisis ex aceto lichenas fricare: Item ulceribus putrescentibus ex aqua imponere: Mammarum quoque et testiũ inflãmationibus. Decocti in fece uini, oculorum epiphoris suppositi linteolo medentur. Ferè in quocunque morbo decoctis magis medici utuntur. Item ad tubiarum tetra ulcera, rimasq;

corporum quacunque in parte farina arefactorum. Autumno autem colliguntur, cum plurimum ualet. Sucus quoque ex tusis expressus, aut decoctus, utilis sit corporis dolori cum melle: Idem odorem corporis iucundum affectantibus, cum iridi arida & salis exiguo. Folia etiam supradictis medetur. Et strumis, panis, ulceribus in facie, decocta cum uino. Cinis e radice alopecias emendat, & rimas pedum. Decoctæ radicis in oleo sucus, perniones, & ambusta. Et ad grauitatem aurium infunditur. A contraria aure in dolore dentium. Prodest & urinæ pota modice radix, & menstruis, & lateris doloribus. Item ruptis, conuulsis, tussibus, drachmæ pondere in uino pota. Eadem & uomitiones adiuuat commanducata. Semine sumpto turbatur uenter. Chrysermus & parotidas in uino decocta radice curauit: Item strumas, admixta cachry ex uino. Quidam aiunt, si imposita radicæ pars eius in fumo suspendatur, et quarta die soluatur, una cum radice arescere strumam. Sophocles ad podagras utroque modo, cocta crudáq; usus est. Ad perniones decoctam ex oleo dedit, & suffusis felle in uino, & hydropicis. Venerem quoque concitari cum uino & melle perunctis, aut bibentibus, tradiderunt. Xenocrates & lichenas & psoras, radice in aceto decocta, tolli dicit. Item si cocta sit cum hyoscyamo et picæ liquida, alarum quoque & feminum uitia. Et capillū crispiorem fieri, raso prius capite, si radice ea fricetur. Simus lapides renum in uino decocta atque pota eximit. Hippocrates semen eius ad impetus lienis dari censet. Iumentorum quoq; ulcera ac scabiem, radix illita, aut decoctæ sucus ad pilum reducit. Mures etiam eadem fu-

gantur, cauerna præclusa moriuntur. Asphodelon ab Hesiodo quidam halimon appellari existimauere, quod sal sum arbitror. Est enim suo nomine halimon, nō par ui & ipsum erroris inter autores. Alii enim fruticem esse dicunt densum, candidum, sine spina, foliis oleæ, sed mollioribus. Coquitur autem hoc aborum gratia. Radix tormina discutit, drachmæ pōdere in aqua mul sa potæ. Item conuulsa & rupta. Alii olus maritimum esse dixere salsum, & inde nomen, foliis in rotunditate longis, laudatum in cibis. Quorum præterea generū, syluestre, & mitius: utrunque prodesse dysentericis etiā exulceratis cum pane, stomacho uero ex aceto. Vlceribus uetustis illini crudum, & uulnerum recentius impetus lenire, & luxatorum pedum ac ursicæ dolores. Syluestri tenuiora folia, sed in eisdem remedijs effictus maiores, & in sananda hominum ac pecorum scabie. Præterea nitorem corpori fieri, dentibusq; candorem, si fricentur radicē ea. Semine linguæ subdito sitim consentiri. Hoc quoque mandi, & utraque etiam condiri. Crateuas tertium quoque genus tradidit, longioribus foljs et hirsutioribus, odore cupressi: nasci sub edera maxime, prodesse opisthotonicis, contractionibus neruorū, tribus obolis in sextarium aquæ. Acanthos est topiaria & urbana herba, elato lōgoq; folio, crepidines marginum, adsurgentiumq; puluinorum toros uestiēs. Duo genera eius sunt, aculeatum & crispum, quod breuius: Alterum leue, quod aliqui pæderota uocant, alij melāphyllum. Huius radices ustis luxatisq; mire prosunt. Item ruptis, conuulsis & pthisin metuentibus incoctæ cibo, maxime ptisana. Podagris quoque illinuntur tritæ

& calefactæ calidis. Bupleuron in sponte nascentium holerũ numero Græci habent, caule cubitali, foliis multis longisq;, capite anethi, laudatum in cibis ab Hippocrate, in medicina à Glaucone & Nicandro. Semen cõtra serpentes ualet. Folia ad secundas fœminarum, uel suauum ex uino illinunt. Et strumis folia cum sale & uino. Radix contra serpentes datur in uino, & urinæ ciendæ. Bupreſtim magna inconstantia. Græci in laudibus ciborum etiam habuere. Idemq; remedia tanquã contra uenenum prodiderunt. Et ipsum nomen indicio est, boum certe uenenum esse, quos dissilire degustata fatentur. Quapropter nec de hac plura dicemus. Est uero causa, quare uenena monstremus inter gramineas coronas, nisi libidinis causa expetenda alicui uidetur, quam non aliter magis acerndi putant, quàm potu. Elaphoboscon ferulaceum est, geniculatum, digiti crassitudine, semine corymbis dependentibus simili effigie, sed non amaris, foliis olusatri: & hoc laudatum in cibis. Quippe etiam conditum prorogatur ad utinam ciendam, lateris dolores sedandos, rupta, conuulsa sananda, inflationes discutiendas, coli quoque tormenta. Contra serpentũ omniumq; aculeatorum ictus. Quippe fama est, hoc pabulo ceruos resistere serpentibus. Fistulas quoque radix nitro addito illita sanat. Siccanda autem in eos usus prius est, ne succo suo madeat, qui contra serpentium ictus non facit eam deteriorem. Scandix quoque in olere syluestri à Græcis ponitur, ut opion et Erasistratus tradunt. Item decocta aluum sistit. Semine singultus confestim ex aceto sedat. Illinitur ambustis, urinas ciet. De coctæ suaus prodest stomacho, iocineri, renibus, ueſicæ.

Hæc est quam Aristophanes Euripidi poëtæ obijcit iocu lariter, matrem eius ne olus quidem legitimum uendi tasse, sed scandicem. Eadem erat anthriscus, si tenuio ra folia & odoratiora haberet. Peculiaris laus eius, quòd fatigato uentre corpori succurrit, marcentesq; senio iam coitus excitat. Sistit profluuia alba fœminarum. Et iasone olus syluestre habetur, in terra repens, cum la cte multo, florem fert candidum: concilium uocant. Et huius eadem commendatio ad stimulandos coitus. Cru da ex aceto in cibo sumpta, mulieribus lactis ubertatem præstat. Salutaris est phthisin sentientibus. Infantium capiti illita nutrit capillum, tenaciorem q; eius cutem efficit. Estur & caucalis, fœniculo similis, breui caule, flore candido, cordi utilis. Succus quoque eius bibi tur, stomacho perquam commodatus & urinæ, calculisq; & harenis pellendis, & uesicæ pruritibus. Extenuat & lienis, iocineris, renumq; pituitas. Se men menses fœminarum adiuuat, bilemq; à partu sicat. Datur & contra profluuia genituræ uiris. Chry sippus & conceptionibus eam putat conferre mul tum. Bibitur in uino ieiunis. Illinitur & contra ue nena marinorum, sicut Petreius in carmine suo signi ficat. His adnumerant sion, latus apio, in aqua nascens, pinguius, nigriusq;, copiosum semine, sa pore nasturtij. Prodest urinis, renibus, lienibus, mulie rumq; mensibus, siue ipsum in cibo sumptum, siue ius de cocti, siue semen e uino drachmis duabus. Calculos rum pit, aquisq; quæ gignunt eos resistit. Dysentericis pro dest infusum. Item lentigini illitum, & mulierum ui tijs in facie noctu illitum, momentoq; cutem emendat, et

ramices lenit, & scabiem equorum. Sillybum chamæleonti albo simile, æque spinosam, ne in Cilicia quidem, aut Syria, aut Phœnice, ubi nascitur, coquere tanti est, ita operosa eius culina traditur. In medicina nullum usum habet. Scolymon quoque in cibos recipit oriens, et alio nomine limonion appellat. Frutex est nunquam cubitali altior, crispis q; foliorum ac radice nigra, sed dulci, Eratosthenis quoque laudata in pauperis cœna. Vrinam ciere præcipue traditur. Sanare lichenas & lepras ex aceto. Venerem stimulare in uino, Hesiodo & Alcæo testibus: qui florente ea cicadas acerrimi cantus esse, & mulieres libidinis auidissimas, uiros q; in coitu pigerrimos scripsere, uelut prouidentia naturæ hoc adiumento tunc ualentissimo. Item grauedolentiam alarum emendat radicis emedullatæ uncia, in uini Falerni heminis tribus decocta ad tertias, et à balineo ieiuno itẽq; post cibum cyathis singulis pota. Mirum est, quod Xenocrates promittit experimento, uitium id ex alis per urinam effluere. Estur & sonchos, ut quem Theseo apud Callimachum apponat Hecale, uterque albus & niger, lactucæ similes albo, nisi spinosi essent, caule cubitali anguloso, intus cauo, sed qui fractus copioso lacte manet. Albus, qui è lacte nitor, utilis orthopnoicis lactucarum modo. Erasistratus calculos per urinam pellicos monstrat, & oris grauedolentiam commanducato corrigi. Succus trium cyathorum mensura, in uino albo & oleo calefactus, adiuuat partus, ita ut à partu ambulent grauidæ. Datur & in sorbitione. Ipse caulis decoctus facit lactis abundantiam nutricibus, colorem q; meliorem infantium: utilissimus his, quæ lac sibi coire sentiant.

tiant. Instillatur auribus sucus, calidusq; in stranguria bibitur cathi mensura, & in stomachi rosionibus cum semine cucumeris nucleisq; pineis. Illinitur & sedis colectionibus. Bibitur contra serpentes scorpionesq;, radix uero illinitur. Eadem decocta in oleo punici mali calycæ, aurium morbis præsidium est. Hæc omnia ex albo. Cleemporus nigro prohibet uesci, ut morbos facente, de albo consentiens. Agathocles etiam contra sanguinem tauri demonstrat sucum eius. Refrigeratoriam tamen uim esse conuenit nigro, & hac causa imponendū cum polenta. Zenon radicē albi stranguriam docet sanari. Condrillon siue condrille, folia habet intubi circumrosis similia, caulem minus pedalem, succo madentem amaro radicē fabæ simili, aliquando numerosa. Habet proximam terræ mastichen tuberculo fabæ, quæ appositæ fœminarum menses trahere dicatur. Tusa cum radicibus tota, diuiditur in pastillos, contra serpentes, argumento probabili. Siquidem mures agrestes læsi ab his, hāc esse dicuntur. Suaus ex uino coctæ, aluum sistit. Eadem palpebrarum pilos inordinatissimos, pro gummi efficacissime regit. Dorotheus stomacho & concoctionibus utilem carminibus suis pronunciauit. Aliqui fœminis & oculis, generationiq; uirorum contrariam putauere. Inter ea quæ temere manduntur, boletos merito posuerim, opinī quidem hos cibi, sed immenso exemplo in crimē adductos, ueneno Tiberio Claudio principi per hanc occasionem à coniuge Agrippina dato: quo facto illa terris uenenum alterum, sibiq; ante omnes, Neronem suū dedit. Quorundam ex his facile noscuntur uenena, diluto rubore, rancido aspectu, liuido intus colore, rimosa

stria, pallido per ambitum labro. Non sunt hæc in quibusdam, sicci q; & nitri similes, ueluti guttas in uertice albas ex tunicæ sua gerunt. Voluam enim terra ob hoc prius gignit, ipsum postea in uolua ceu in ouo est luteū. Nec tunicæ minor gratia in cibo infantis boleti. Rumpitur hæc primo nascente, mox in pediculo corpus absumitur, raroq; unquam geminis ex uno pede. Origo prima causaq; è limo, & acescente succo madentis terræ, aut radicis ferè glandiferæ: initioq; spuma lentior, dein corpus membranæ simile, mox partus. Vt diximus, illa pernicialia, prorsus improbanda. Si enim caliginis clauus, ferrue aliqua rubigo, aut panni marcor affuerit nascenti, omnem ilico succum alienum saporemq; in uenenū decoquit: deprehendisseq; nisi agrestes possunt atq; qui colligunt. Ducunt ipsi alia uitia, nunc quidem si serpentis cauerna iuxta fuerit, si patescentes primo adhalauerit, capaci uenenorum cognatione ad uirus accipiendum. Itaq; caueri conueniet, priusquam se condant serpentes. Signa erunt tot herbæ, tot arbores fruticesq;, ab emersu earum ad latebram usque uernantes: et uel fraxini tantum folia, nec postea nascentia, nec ante decidētia. Et boletis quidem ortus occasusq; omnis intra dies septem est.

De fungis, & silphio, & de lasere. Cap. XXIII.

Fungorum lentior natura, & numerosa genera, sed origo non nisi ex pituita arborū. Tutissimi, qui rubent callo, minus diluto rubore, quàm boleti. Mox candidi, uelut apice flaminis insignibus pediculis. Tertium genus suilli, uenenis accommoda

tissimum. Familias nuper interemere, & tota conuiuia, Anneum Serenum præfectum Neronis uigilum, et tribunos, & centuriones. Quæ uoluptas tanta ancipitis ci bi? Quidam discreuere arborum generibus, fico, ferula, & gummi ferentibus: Nos item fago, aut robore, aut cupresso, ut diximus. Sed ista quis spodet in uenalibus? Omnium colos liuidus. His aberit ueneni argumentum, quo similior fuerit arborũ fici. Aduersus hæc diximus remedia, dicemusq;, interim sunt aliqua & in his. Glaucias stomacho utiles putat boletos. Siccantur pendentes suilli, iunco transfixi, quales è Bithynia ueniunt. Hi fluxionibus alui, quas rheumatismos uocant, medentur, excrescentibusq; in sede carnibus: minuunt enim eas, et tempore absumunt. Item lentignes, & mulierum uitia in facie. Lauantur etiam ut plumbum, in oculorum medicamenta. Sordidis & capitis eruptionibus, canũ morsibus ex aqua illinuntur. Libet & coquendi dare aliquas communes in omni eo genere obseruationes, quãdo ipsæ suis manibus deliciæ præparant hunc cibum solũ, & cogitatione ante pascuntur, succineis nouaculis aut argenteo apparatu comitante. Noxij erunt fungi, qui in coquendo duriores fient: innocentiores, qui nitro addito coquentur, si utique percoquantur. Tutiores fient cum carne cocti, aut cum pediculo piri. Prosunt & pira confestim sumpta. Debellat eos et aceti natura, cõtraria ijs. Imbribus proueniunt omnia hæc. Imbre et silphion. Venit primo è Cyrenis, ut dictũ est. Ex Syria nũc maxime importatur, deterius Parthico, sed Medico melius, extincto omni Cyrenaico, ut diximus. Vsus silphij in medicina. Nam folia ad expugnandas uuluas,

pellendos q; emortuos partus decoquuntur in uino albo odorato, ut bibatur mẽsura acetabuli à balincis. Radix prodest arterijs exasperatis, & collectionibus sanguinis illinitur. Sed in cibis concoquitur ægre. Inflationes facit & ructus. Vrinæ quoque noxia. Sugillatis cum uino & oleo amicissima, & cum cera strumis. Verrucæ sedis crebriore eius suffitu cadunt. Laser é silphio profluens quo diximus modo, inter eximia naturæ dona numeratum, pluribus compositionibus inseritur. Per se autem algores excalfacit. Potum neruorum uitia extenuat. Fœminis datur in uino. Et lanis mollibus admouetur uuluæ ad menses ciendos. Pedum clauos circunscarificatos ferro, mixtum cerę extrahit. Vrinam ciet ciceris magnitudine dilutum. Andreas spondet, copiosius sumptum nec inflationes facere, & concoctioni plurimũ conferre senibus & fœminis: Item hyeme quàm æstate utilius, & tum aquam bibentibus: cauendum q; ne qua intus sit exulceratio. Ab ægritudine recreationi efficax in cibo. Tempestiue enim datum, cauterij uim obtinet: assuetis etiam utilius quàm expertibus. Ad extera corporum, indubitatas confessiones habet. Venena telorum et serpentium extinguit potum, ex aqua uulneribus his circumlinitur. Scorpionum tantum plagis ex oleo. Vlceribus uero non matureſcentibus, cum farina hordeacea, uel fico sicca. Carbunculis cum ruta, uel cum melle, uel per se uisco superlitum ut hæreat: Sic & ad canis morsus. Excreſcentibus circa sedem, cum tegmine punici mali ex aceto decoctum. Clauis pedum, qui uulgo morticini appellantur, nitro mixto, ante subactum. Carnes replet cum uino & croco, aut pipere, aut murium fimo et ace

to. Perniones ex uino fouet, & ex oleo coctum imponitur: Sic & callo. Clauis pedum superrasis præcipuæ utilitatis. Contra aquas malas, pestilentes tractus, uel dies. In tussi, uua, fellis ueteri suffusione, hydropisi, raucitatibus: Confestim enim purgat fauces, uocemq; reddit. Podagras, in spõgia dilutum posca lenit. Pleureticis in sorbitione uinum poturis datur, contractionibus, opisthotonicis, ciceris magnitudine cera circumlitum. In angina gargarizatur. Anhelatoribus & in tussi uetusta, cum porro ex aceto datur: æque ex aceto his qui coagulum lactis sorbuerint. Præcordiorum uitijs, syntecticis, comitalibus in uino, in aqua mulsa linguæ paralysi. Coxendicibus & lumborum doloribus cum decocto melle illinitur. Non cõsuerim quod autores suadent, cauernis dentium in dolore inditum cera includi, magno experimẽto hominis qui se ea de causa præcipitauit ex alto. Quippe tauros inflammat naribus illitis, serpentes auidissimas uini admixtum rumpit. Ideo nec inungi suaserim cum attico melle, licet præcipiant. Quas habeat utilitates admixtum alijs, immensum est referre, & nos simplicia tractamus: quoniam in his naturam esse apparet, in illis coniecturam sæpius fallacem, nulli satis custodita in mixturis cõcordia naturæ ac repugnãtia. Qua de re mox plura dicemus.

De natura mellis & aqua mulsa, et quare genere ciborum mores immutentur, & de melitite et cera: et contra compositiones medicorum. Cap. XXIIII.

Non esset mellis autoritas in precio minor, quàm laseris, ni ubiquè nasceretur: illud ipsa fabricata

sit natura, sed huic gignendo animal, ut diximus: innumeros ad usus, si quoties miscetur æstimemus. Prima propolis alueorum (de qua diximus) aculeos & omnia infixa corpori extrahit, tubera discutit, dura concoquit, dolores neruorum mulcet, ulceraq; iam desperantia cicatrice includit. Mellis quidem ipsius natura talis est, ut putrescere corpora non sinat, iucundo sapore atque nō aspero, alia quàm salis natura. Faucibus, tonsillis, anginæ, omnibusq; oris desyderijs utilissimum, arescentiq; in febribus linguæ. Iam uero peripneumonicis, pleuriticis decoctum. Item uulneribus à serpente percussis. Et contra uenena fungorum. Paralyticis in mulso, quā quam suæ mulso dotes constant. Mel auribus instillatur cum rosaceo: lendes & fœda capitis animalia necat. Vsus despumati semper aptior, stomachum tamē inflat, bilem auget, fastidiū creat, & oculis per se inutile aliqui arbitrantur. Rursus quidam angulos exulceratos melle tangi suadent. Mellis causas atque differentias nationesq; & indicationem, in apium, ac deinde florū natura diximus, cum ratio operis diuidi cogeret miscēda.

Rursus naturam rerum pernoscere uolentibus, in mellis operibus & aqua mulsa tractari debet. Duo genera eius, subitæ ac recentis, alterum inueteratæ. Repentina despumato melle præclaram utilitatem habet in cibo ægrotantium leui, hoc est alicæ elutæ, uiribus recreandis, ore stomachoq; mulcendo, ardore refrigerando. frigidam enim utilius dari uentri molliendo, inuenio apud autores. hunc potum bibendum alsiosis: Item animi humilis & præparci, quos illi dixere micropsychos. Et est ratio subtilitatis immensæ à Platone descendēs: Cor

pulsulis rerum leuibus, scabris, angulosis, rotundis, magis aut minus ad aliorum naturam accedentibus, ideo non eadem omnibus amara aut dulcia esse. Sic & in lassitudine proniores esse ad iracundiam, et in siti. Ergo & haec animi asperitas, seu potius animae, dulcore suco mitigatur. Lenit transitum spiritus, & molliores facit meatus, ne scindant euntem redeuntemq;. Experimenta in se cuique: Nullius non ira luctusq;, tristitia et omnis animi impetus cibo mollitur. Ideoq; obseruanda sunt, quae non solum corporum medicinam, sed & morum habent. Aqua mulsa & tussientibus utilis traditur, calefacta inuitat uomitiones. Contra uenenum psimmythij salutaris, addito oleo. Item contra hyoscyamum, cũ lacte maxime asinino, & contra halicacabum, ut dixi nus. Infunditur & auribus & genitalium fistulis. Vulnus imponitur cum pane melli, subitis tumoribus, luxatis, leniendisq; omnibus. Inueteratae usum damnauere posteri, minus innocentem aqua, minusq; uino firmum. Longa tamen uetustate transit in uinum, ut constat inter omnes, stomacho inutilissimum, neruisq; contrarium. Semper mulsum ex uetere uino utilissimum, facillimeque cum melle concorporatur, quod indulci nunquam euenit. Ex austero factum non implet stomachum, neque ex decocto melle, minusq; inflat, quod fere euenit. Appetendi quoque reuocat auiditatem cibi. Aluum mollit frigido potu pluribus, calido sistit. Corpora auget. Multi senectam longam mulsi tantum nutritu toleraue re, neque alio ullo cibo, celebri Pollionis Romuli exemplo: Centesimum annum excedentem eum diuus Augustus hospes interrogauit,

quanam ratione maxime uigorem illum animi corporisq; custodisset. At ille respõdit: Intus mulso, foris oleo. Varro regum cognominatum morbum arquatum tradit, quoniam mulsõ curetur. Melitites quo fieret modo ex musto & melle, docuimus in ratione uini. Seculis iã fieri non arbitror hoc genus, inflationibus obnoxium. Solebat tamen inueteratum alui causa dari in febre: Itẽ articulario morbo, & neruorum infirmitate laborantibus, & mulieribus uini abstemijs. Melli naturæ adnexa cera est, de cuius origine, bonitate, nationibus suis diximus locis. Omnis autem mollit, calefacit, explet corpora: recens melior. Datur in sorbitione dysentericis, suiq; ipsi, in pulte alicæ prius tostæ. Aduersatur lactis naturæ: ac milij magnitudine X. grana ceræ hausta, non patiuntur coagulari lac in stomacho. Si inguen tumeat, albam cerã in pube fixisse remedio est. Nec huius usus, quos mixta aliis præstat, enumerare medicina possit, sicuti nec cæterorum quæ cum alijs prosunt ista, ut diximus, ingenijs constant. Non fecit cerata, malagmata, emplastra, collyria, antidota, parens illa ac diuina rerum artifex: officinarum hæc, imo uerius auaritiæ commenta sunt. Naturæ quidem opera absoluta atque perfecta cognuntur: paucis ex causa non ex coniectura rebus assumptis, ut succo aliquo sicca temperentur ad meatus, aut corpore alio humentia ad nexus. Scrupulatim quidem colligere ac miscere uires, nõ coniecturæ humanæ opus, sed impudentiæ est. Nos nec Indicarum Arabicarumq; mercium, aut externi orbis attingimus medicinas. Non placent remedys tam longe nascentia: non nobis gignuntur: imo ne illis quidem, alioquin non uenderent. Odo-

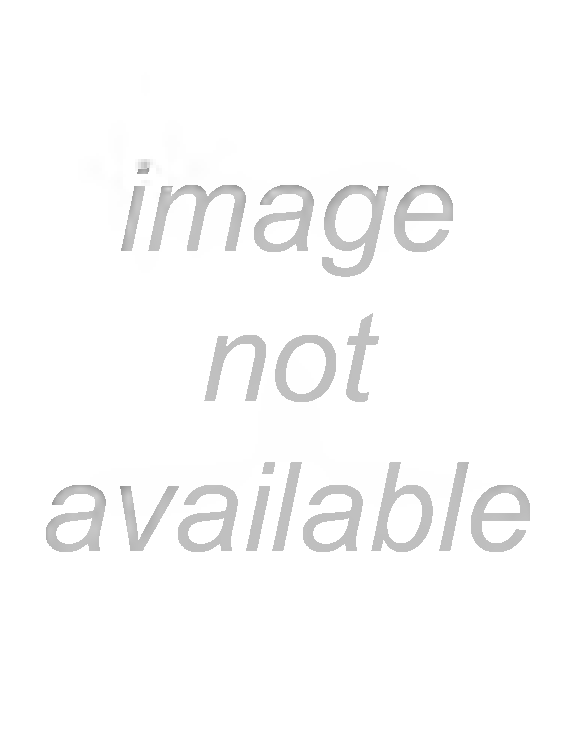
image
not
available

aqua, aut fico ficca. Ad iocineris dolores eam in posca positam concoqui opus est, aut cum uino. Cum uero inter coquendum discutiendumq; cura est, tunc in aceto melius, aut in fece aceti, aut cotoneis pirisue decoctis. Ad multipedum morsus cum melle, ad serpentium in aceto, & contra suppurantia, ad extrahendas suppurationes ex posca, addita resina & galla. Ad concoctiones uero & ulcera uetera, cum resina. Ad duritias cum fimo columbarum, aut fico ficca, aut cinere. Ad neruorum inflammationes, aut intestinorum uel laterum, uel uirilium dolores, cum papauere aut meliloto, & quotes ab ossibus caro recedit. Ad strumas cum pice, & impubis pueri urina. Cum oleo & fœnogræco contra tumores præcordiorum, uel in febribus cum melle uel adipe uetusto. Suppuratis triticea farina multo lenior. Neruis cum hyoscyami succo illinitur. Ex aceto & melle lentigini. Zeæ, ex qua alicam fieri diximus, efficacior etiam hordeacea uidetur, trimestris mollior. Ex uino rubro ad scorpionum ictus tepida, & sanguinem excreantibus: Item arteriæ. Tussi cũ caprino seuo, aut butyro. Ex fœnogræco mollissima omnium. Vlcera manantia sanat, & furfures corporis, stomachi dolores, pedes & mammas cum uino & nitro cocta. Aerina magis cæteris purgat ulcera uetera, & grangrenas. Cum rhaphano & sale & aceto lichenas. Lepras cum sulphure uiuo. Et capitis dolores cũ adipe anserino imposita fronti. Strumas & panos concoquit cum fimo columbino, & lini semine decocta in uino. De polentæ generibus in frugum loco satis diximus, locorum ratione à farina hordei distat eo quod

torretur, ob id stomacho utilis. Aluũ sistit, impetu; q; rubicundi tumoris. Et oculis illinitur & capitis dolori cũ menta, aut alia refrigerante herba. Item pernionibus et serpentium plagis: Item ambustis ex uino. Inhibet quoque pustulas. Farina in pollinem subacta, uim extrahẽdi humoris habet, ideo & cruore suffusis in fascias usq; sanguinem perducit. Efficacius in sapa. Imponitur et pedum callo clauisq;. Nam cum oleo uetere ac pice decocto polline, condylomata & alia omnia sedis uitia, q̃ maxime calido mirabilem in modum curantur. Pulte corpus augetur. Farina qua chartæ glutinantur, sanguinẽ excreantibus datur tepida sorbenda efficaciter. Aliæ res Romana est, & non pridem excogitata, alioquin nõ ptisanæ potius laudes scripsissent Græci. Non dum arbitror Pompeij Magni ætate in usu fuisse, et ideo uix quicquam de ea scriptum ab Asclepiadis schola. Esse quidẽ eximie utilem nemo dubitat, siue eluta detur ex aqua mulsa, siue in sorbitiones decocta, siue in pultem. Eadem in aluo sistenda torretur, dein fauorum cera coquitur, ut supra diximus. Peculiariter tamen longo morbo ad habitudinem redactis subuenit, ternis eius cyathis in sextariũ aquæ sensim decoctis, donec omnis aqua consumatur. Postea sextario lactis ouilli aut caprini addito per continuos dies, mox adiecto melle. Tali sorbitionis genere emendantur syntexes.

Milio sistitur aluus, discutiuntur tormina, in quem usum torretur ante. Neruorum doloribus & alijs feruens in sacco imponitur: nec; aliud utilius, quoniam leuissimum mollissimum q; est, & caloris capacissimum. Itaque talis usus eius est ad omnia quibus calor

profuturus est. Farina eius cum picæ liquidæ, serpentium et multipedæ plagis imponitur. Panicum Diocles medicus mel frugum appellauit. Effectus habet quos milium. In uino potum prodest dysentericis. Similiter his quæ uaporanda sunt, excalfactũ imponitur. Sistit aluũ in lacte caprino decoctum, & bis die haustum: Sic prodest & ad tormina. Sesama trita in uino sumpta, inhibet uomitiones. Aurium inflammationi illinitur & ambustis. Eadem efficit & dum in herba est. Hoc amplius oculis imponitur decocta in uino. Stomacho inutilis cibus, & animæ grauitatem facit. Stellionum morsibus resistit: Item ulceribus, quæ cacoëthe uocant. Et auribus oleum quod ex ea fit, prodesse diximus. Sesamoides à similitudine nomen accepit, grano amaro, folio minore. Nascitur in glareosis. Detrahit bilẽ in aqua potũ. Semen illinitur igni sacro, discutit panos. Est etiãnum aliud sesamoides Anticyræ nascens, quod ideo alii anticyricon uocant: cætera simile erigeronti herbæ, de qua suo dicemus loco. Granum sesamæ datur in uino dulci ad detractiones, quantum triniis digitis capitur miscentq; ellebori albi unum & dimidiũ obolum, purgationem eam adhibentes, maxime in sanæ melancholiæ, comitialibus, podagris. Et per se drachmæ pondere exinanit. Hordeum optimum, quod candidissimum. Sucus decocti in aqua cœlesti digeritur in pastillos, ut infundatur exulceratis interaneis & uuluis. Cinis eius ambustis illinitur, & carnibus quæ recedunt ab ossibus, & eruptionibus pituitæ, muris aranei morsibus. Idem asperso sale ac melle, candorem dentibus, & suauitatem oris facit. Eos qui pane hordeaceo utũtur, morbo pedum

tentari negant. Nouemq; granis si furunculum quis circundat, singulis ter, manu sinistra, & omnia in ignem abijciat, confestim sanari aiunt. Est & herba phœnicea appellata à Græcis, à nostris uero hordeum murinum. Hæc trita ex uino pota, præclare ciet menses. Ptisanæ quæ ex hordeo fit, laudes uno uolumine condidit Hippocrates, quæ nunc omnes in alicam transeunt. Contra quanto innocentior est alica. Hippocrates tantum sorbitionis gratia laudauit, quoniam lubrica ex facili hauriretur, quoniam sitim arceret, quoniam in aluo non intumesceret, quoniam facile redderetur, et assuetis hic solus cibus in febribus die posset dari, tantũ remotus ab istis qui medicinam fame exercent. Sorbitionem tamen dari totam uetuit, aliudue quàm suecum ptisanæ. Item quandiu pedes frigidi essent, tunc quidem nec potionem dandam: Fit & ex tritico glutinosior, arteriæq; exulceratæ utilior. Amylon hebetat oculos, & gulæ inutile contra quàm creditur. Item sistit aluum, epiphoras oculorum inhibet, & ulcera sanat. Item pustulas & fluxiones sanguinis, genas duras emollit. Datur cum ouo his, qui sanguinem reiecerint. In uesicæ uero dolore, semuncia amyli cum ouo & passi tribus ouis sufficiens facta, à balineo. Quin & auenacea farina decocta in aceto, næuos tollit. Panis hic ipse quo uiuitur, innumeras penè continet medicinas. Ex aqua & oleo aut rosaceo mollit collectiones, ex aqua mulsa duritias ualde mitigat. Datur ex uino ad discutienda quæ præstringi opus sit, etsi magis etiamnum ex aceto: Aduersus acutas pituitæ fluxiones, quas Græci rheumatismos uocant: Item ad percussa, luxata. Ad omnia autem hæc fermentatus, qui

uocatur autopyros, utilior. Illinitur & paronychijs, & callo pedũ in aceto. Vetus aut nauticus panis tusus atq; iterum coctus, sistit aluum. Vocis studiosis, & contra distillationes, sicum esse primo cibo utilissimum est. Sitanius, hoc est è trimestri, incussa in facie, aut disquamata, cum melle aptissime curat. Candidus ægris, aqua calida frigidáue madefactus, leuissimum cibum præbet. Oculorum tumori ex uino imponitur. Sic et pustulis capitis, aut adiecta arida myrto. Tremulis panẽ ex aqua esse ieiunis statim à balineis demonstrant. Quin & grauitatem odorum in cubiculis ustus emendat, & uini, in saccos additus. Auxiliatur & fabæ. Nanque sò lida fricta, feruensq; in acre acetum coniecta, torminibus medetur. In cibo fressa, & cum allio cocta, contra deploratas tusses suppurationesq; pectorum, quotidiano cibo sumitur: & commanducata ieiuno ore, etiam ad furunculos maturandos discutiendosue imponitur: & in uino decocta, ad testium tumores & genitalium. Lomento quoque ex aceto decocto, tumores maturat atque aperit. Item liuoribus, combustis medetur. Vocem pro desse, autor est M. Varro. Fabalium etiam siliquarum cinis, ad coxendices, & ad neruorum ueteres dolores, cum adipis suilli uetustate prodest. Et per se cortices decocti ad tertias sistunt aluum. Lens optima quæ facillime coquitur, eaq; quæ maxime aquam absorbet. Aciem quidem oculorum obtundit, & stomachum inflat, sed aluum sistit in cibo, magisq; discocta cœlesti aqua: eadem soluit, minus percocta. Crustulas ulcerum rumpit, eaq; quæ intra os sunt, purgat & astringit. Collectiones omnes imposita sedat, maximeq; exulcera-

tas & rimosas. Oculorum autem epiphoras cum melilo to aut cotoneo. Contra suppurantia cum polenta impo nitur. Decoctæ succus, ad oris exulcerationes & genita lium adhibetur: Ad sedem cum rosaceo aut cotoneo: In ijs quæ acrius remedium exigant cum putamine puni ci, melle modico adiecto. Ad id demum ne celeriter in aresçat, adijciunt & betæ folia. Imponitur & strumis panisq; uel maturis uel matureſcentibus, ex aceto disco cta. Rimis ex aqua mulsa: & gengrenis cum punici tegmine. Item podagris, cum polenta, & unluis, & re nibus, pernionibus, ulceribus difficile cicatricem trahen tibus. Propter dissolutionem stomachi XXX. grana len tis deuorantur. In choleris quoque & dysenteria, efficа cior est in tribus aquis cocta: in quo usu melius semper eam torrere aut tundere, ut quàm tenuissima detur, uel per se, uel cum cotoneo malo, aut pyris, aut myrto, aut intubo erratico, aut beta nigra, aut plantagine. Pulmoni est inutilis, et capitis dolori, neruosisq; omnibus, & fel li, nec somno facilis: ad pustulas utilis, igniq; sacro & mammis in aqua marina decocta, in aceto autem duritias & strumas discutit. Stomachi quidem causa, polentæ modo potionibus inspergitur. Quæ sunt am busta, aqua semicocta curat, postea trita, & per cribrū effuso furfure, mox procedente curatione addito melle. Ex posca coquitur ad guttura. Est et palustris lens, p se nascens in aqua non fluente, refrigeratoriæ naturæ: Propter quod collectionibus illinitur, & maxime poda gris. Et per se et cum polẽta glutinat et interanea proci dẽtia. Est syluestris et elisphacos dicta à Græcis, ab alijs phacos. Ea est sativa lente leuior, et folio minore, atque

ſiciore & odoratiore. Eſt & alterum genus eius ſyluestris, odore graui: hæc minor. Folia habet cotonei mali effigie, ſed minora & candida, quæ cum ramis decoquuntur: Menſes ciet & urinas, & paſtinacæ marinæ ictus ſanat. Torporem autem obducat percuſſo loco. Bibitur cum abſinthio ad dyſenteriam. Cum uino eadem commorantes menſes trahit. Abundantes ſiſtit decocto eius poto. Per ſe impoſita herba, uulnerum ſanguinem cohibet. Sanat & ſerpentium morſus. Et ſi in uino decoquatur, pruritus teſtium ſedat. Noſtri, qui nũc ſunt, herbarij elelisphacon Græce, Latine ſaluiam uocant, mẽtæ ſimilem, canam, odoratam: partus emortuos ea appoſita extrahunt. Item uermes aurium ulcerumq;. Cicer & ſyluestre eſt, folijs ſatiuo ſimile, odore graui. Si largius ſumatur, aluus ſoluitur, & inflatio contrahitur, & tormina. Toſtum ſalubrius habetur. Cicercula etiamnum magis in aluo proficiat. Farina utriuſque ulcera manantia capitis ſanat, efficacius ſyluestris. Item comitiales & iocinerum tumores, & ſerpentium ictus. Ciet menſes & urinas, grano maxime. Emendat & lichenas, & teſtium inflammationes, regium morbum, hydropicos. Lædunt omnia hæc genera exulceratam ueſicam, & renes. Gangrenis utiliora cum melle, & his quæ cacoëthe uocantur. Verrucarũ in omni genere prima luna ſingulis granis ſingulas tangunt, eaq; grana in linteolo deligata poſt ſe abijciunt, ita fugari uitium arbitrantes. Noſtri præcipiunt arietinum in aqua cum ſale diſcoquere, ex eo bibere cyathos binos in difficultatibus urinæ: ſic & calculos pellit, morbumq; regium: Eiuſdem folijs ſarmẽtisq; decoctis aqua, quàm maxime

calida,

calida, morbos pedum lenit, & ipsum calidum tritúq; illitum. Columbini decocti aqua, horrorem tertianæ & quartanæ minuere creditur. Nigrum autem cum gallæ dimidio tritum, oculorum ulceribus ex passo medetur.

De eruo quædam in mentione eius diximus, nec potẽ tiam ei minorem ueteres, quàm brassicæ tribuêre. Contra serpentium ictus ex aceto, ad crocodilorum hominumq; morsum. Si quis eruum quotidie ieiunus edat, lienem eius absumi certissimi autores affirmant. Farina eius (ut ait Varro) maculas toto corpore emendat. Serpere ulcera non patitur: in mammis efficacissimum. Carbunculos rumpit ex uino. Vrinæ difficultates, inflationem, uitia iocineris, tenasmon, & quæ cibum non sentiant, atropha appellata tostum, & in nuces auellanæ magnitudinem melle collectum deuoratum q; corrigit. Item impetigines, ex aceto coctum, & quarto die solutum. Panos in melle impositum suppurare prohibet. Aqua decocti perniones & pruritus sanat fouendo. Quin et uniuerso corpori, si quis quotidie ieiunus biberit, meliorem fieri colorem existimant. Cibis idem hominis alienum. Vomitiones mouet, alui turbat, capiti et stomacho onerosum. Genua quoque degrauat. Sed madefactum pluribus diebus, mitescit. Bubus iumentisq; utilissimum. Siliquæ eius uirides, priusquam indurescant, cum suo caule foliisq; contritæ, capillos nigro colore inficiunt. Lupini quoq; syluestres sunt, omni modo minores satiuis, præterquã amaritudine. Ex omnibus quæ eduntur, sicco nulli minus ponderis est, nec plus utilitatis. Mitescunt cinere aut aqua calidis. Colorem hominis frequentiores in cibo exhilarant. Amari contra aspidas

ualent. Vlcera atra, aridi decorticatiq; triti, supposito linteolo, ad uiuum corpus redigunt. Strumas, parotidas in aceto cocti discutiunt. Sucus decoctorum cum ruta et pipere, uel in febri datur ad uentris animalia pellenda minoribus triginta annorum: Pueris uero impositi in uentrem ieiunis prosunt. Et alio genere tosti, & in defruto poti, uel ex melle sumpti. Iidem auiditatem cibi faciunt, fastidium detrahunt. Farina eorum aceto subacta papulas pruritusq; in balineis illita cohibet, & per siccat ulcera. Liuores emendat. Inflammationes cum polenta sedat. Syluestrium efficacior uis est contra coxendicum & lumborum debilitatem. Ex ijsdem decocta lentigines et fouentium cutem corrigunt, Si uero ad mellis crassitudinem decoquantur uel satiui, uitilignes nigras & lepras emendant. Satiui quoque rumpunt carbunculos impositi, panos & strumas minuunt, aut maturant. Cocti ex aceto, cicatricibus candidum colorem reddunt. Si uero cœlesti aqua discoquantur, sucus ille smegma fit: quo fouere gangrenas, eruptiones pituitæ; ulcera manantia, utilissimum. Expedit ad lienem bibere, & cum melle menstruis hærentibus. Lieni crudi cum fico sicca triti ex aceto imponuntur. Radix quoque in aqua decocta, urinas pellit. Medetur pecori cum chamæleonte herba decocti aqua in potum collata. Sanant & scabiem quadrupedum omnium, in amurca decocti, uel utroque liquore postea mixto. Fumus crematorum culices necat. Irionem inter fruges sesamæ similem esse diximus, & à Græcis erysimon uocari: Galli uelarum appellant. Est autem fruticosum, foliis erucæ angustioribus paulo, semine nasturtij. Vtilissimum tussien-

tibus cum melle, & in thoracis purulentis excreationibus. Datur & regio morbo, & lumborum uitijs, pleureticis, torminibus cœliacis. Illinitur uero parotidum & carcinomatum malis. Testium ardoribus ex aqua, aliàs cum melle. Infantibus quoque utilissimum. Item sedis uitijs & articularijs morbis, cum melle & fico. Contra uenena etiam efficax potum. Medetur & suspirijosis. Item fistulis, cum axungia ueteri, ita ne intus addatur. Horminum semine (ut diximus) cumino simile est, cætero porro, dodrantali altitudine. Duorum generum alteri semen nigrius, & oblongum. Hoc ad uenerem stimulandam, & ad oculorum argema & albugines. Alteri candidius semen & rotundius. Vtroque tuso extrahuntur aculei ex corpore: Per se illitum ex aqua, folia ex aceto imposita, panos per se uel cum melle discutiunt: Item furunculos, priusquam capita faciant, omnesq; acrimonias. Quin & ipsæ frugum pestes in aliquo sunt usu. Infelix dictum est à Virgilio loliũ. Hoc tamen molitum, ex aceto coctum, impositumq; sanat impetigines, celerius quo sæpius mutatum est. Medetur & podagris, alijsq; doloribus cum oxymelite. Curatio hæc à cæteris differt. Aceti sextario uno dilui mellis uncias duas iustum est: ita temperatis sextarijs tribus, decocta farina lolij sextarijs duobus, usq; ad crassitudinẽ calidumq; ipsum imponi dolentibus membris. Eadem farina extrahit ossa fracta. Miliaria appellatur herba quæ necat milium. Hæc trita, & cruda cum uino infusa, podagras iumentorum dicitur sanare.

Bromos semen est spicam ferentis herbæ, nascitur

inter uitia segetis auenæ genere, folio et stipula triticum imitatur. In cacuminibus dependentes, parvulas uelut locustas habet. Semen utile ad cataplasmata, atque hordeum & similia. Prodest tussientibus sucus. Orobăchen appellauimus necantem eruum & legumina, alij cynomorion eam appellant, à similitudine canini genitalis, cauliculus est sine foliis, pinguis, rubens. Estur & per se, in patinis cum tenera decocta. Et leguminibus inascuntur bestiolæ uenenatæ, quæ manus pungunt, et periculum uitæ afferunt, solisq; arum generis. Aduersus has omnia eadem medentur, quæ contra araneos & phalangia demonstrantur. Et frugum quidem hæc sunt in usu medico. Ex ijsdem fiunt & potus, zythum in Aegypto, celia & ceria in Hispania, ceruisia & plura genera in Gallia, alijsq; prouincijs, quorum omnium spuma cutem fœminarum in facie nutrit. Nam quod ad potum ipsum attinet, præstat ad uini transire mentionem, atque à uite ordiri medicinas arborum.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VIGESIMVS TERTIVS.

PROOEMIVM.

PERACTA cerealium in medendo quoq; natura est, omniumq; quæ caborum aut florum odorumq; gratia proueniunt supina tellure. Non cessit his Pomona, partesq; medicas pendentibus quoque dedit, non contenta protegere, arborumq; alere umbra quæ diximus, imo uelut indignata plus auxilij inesse his quæ longius à cœlo abessent, quæq; postea cœpissent. Primum enim homini cibum fuisse inde, & sic inductos cœlum spectare, pasciq; et nunc ex se posse sine frugibus. Ergo Hercule artes in primis dedit uitibus, non contenta delicias etiam & odores atque unguenta omphacio & œnanthe ac massari (quæ suis locis diximus) nobiliter instruxisse: Plurimum, inquit, homini uoluptatis ex me est. Ego sucum uini, liquorem olei gigno. Ego palmas & poma, totq; uarietates: neque (ut tellus) omnia per labores, aranda tauris, terenda areis, deinde saxis, ut quando quãtóue opere cibi fiant. At ex me parata omnia, nec curuo adoranda aratro, nec cura laboranda, sed sese porrigentia ultro: & si pigeat attingere, etiam candentia. Certauit ipsa secum, plusq; utilitatis causa genuit etiam quàm uoluptatis. Folia uitium & pampini capitis dolores, inflammationesq;

corporum mitigant cum polenta. Folia per se ardores stomachi ex aqua frigida: cum farina uero hordei, articularios morbos. Pampini triti & impositi, tumorem omnem siccant. Succus eorum dysenterijs infusus medetur. Lachryma uitium, quæ ueluti gummi est, lepras & lichenas, & psoras, nitro ante præparatas sanat. Eadē cum oleo sæpius pilis illitis, psilothri effectum habet, maximeq; aqua quam uirides acensæ uites exudant, qua & uerrucæ tolluntur. Pampini sanguinem excreantibus, et mulierū à cōceptu defectioni diluti potu prosunt. Cortex uitium & folia arida, uulnerū sanguinē sistūt, ipsumq; uulnus conglutinant. Vitis albæ uiridis tusæ succo & thure impetigines tollūtur. Cinis sarmentorum uitiumq; & uinaceorū, condylomatis & sedis uitijs medetur ex aceto: Item luxatis & ambustis, et lienis tumori, cum rosaceo & ruta & aceto. Item igni sacro, ex uino citra oleum aspergitur, & intertrigines & pilos absumit. Dant et bibendum cinerem sarmentorum ad lienis remedia aceto consperſum, ita ut bini cyathi in tepida aqua bibantur, utq; qui biberit, in lienem iaceat. Claiculæ ipsæ quibus repunt uites, tritæ, et ex aqua potæ sistunt uomitionum consuetudinem. Cinis uitiū cum axūgia uetere contra tumores proficit, fistulas purgat mox & persanat, neruorum dolores frigore ortos, contractiones q; contusas uero partes cum oleo, carnes excrescētes in ossibus cum aceto & nitro, scorpionum & canū plagas cū oleo. Corticis per se cinis combustis pilos reddit.

Omphacium qua fieret ratione incipientis uuæ pubertate, in unguentorum loco docuimus. Nunc ad medicinam de eo pertinentia indicabimus. Sanat ea quæ in hu

mido sunt ulcera, ut oris, tonsillarum, genitalium. Oculorum claritati plurimum confert. Scabriciæ genarum, ulceribusq; angulorum, rubeculis, ulceribus, quacunq; in parte manantibus, cicatricibus maridis, ossibus purulente limosis. Frangitur uehementia eius melle aut passo. Prodest & dysenterias, sanguinem excreantibus, anginis. Omphacio cohæret cœnathe, quam uites syluestres ferunt, dicta à nobis in unguenti ratione. Laudatissima in Syria, maxime circa Antiochiæ & Laodiceæ montes: & ex alba uite refrigerat, astringit, uulneribus inspergitur, stomacho illinitur, utilis urinæ, iocineri, capitis doloribus, dysentericis, cœliacis, cholericis. Contra fastidia obolo ex aceto pota. Sicat manantes capitis eruptiones, efficacissima ad uitia quæ sunt in humidis. Ideoq; et oris ulceribus, & uerendis ac sedi. Cum melle & croco alumen sistit. Genarũ scabiem emendat, oculorumq; lachrymationes. Ex uino stomachi dissolutionẽ. Ex aqua frigida pota sanguinis excreationes. Cinis eius ad collyria, & ad ulcera purganda, & paronychia, et pterygia probatur. Vritur in furno, donec panis percoquatur. Massaris odoribus tantum gignitur, omniaq; ea auiditas humani ingenij nobilitauit, rapere festinando.

De medicinis unarum recentium, et sarmentis unarum, & uinaceis, & de una theriace, & de una passa, et astaphide, & astaphisagria, pituaria, & labrusca, & de uite alba, & nigra, & de mustis, et uini generibus & aceto. Cap. I.

MAture sententium autem uinæ uehementiores nigræ, ideoq; uinum ex his minus iucundum: suauiores

albæ, quoniam è translucido facilius accipitur aër. Recentes stomachum & spiritum inflant, aluumq; turbant, itaque in febri damnantur utique largiores. Grauedinem enim capiti, morbumq; lethargicum faciunt. Innocentiores, quæ decerptæ diu pependere: qua uentilatione etiam utiles fiunt stomacho ægrisq;. Nam et refrigerant leuiter, & fastidium auferunt. Quæ autẽ in uino dulci conditæ fuere, caput tentant. Proximæ sunt pensilibus in palea seruatæ. Nam & uinaceis seruatæ, & caput & uesicam & stomachum infestant. Sistunt tamen aluũ, sanguinem excreantibus utilissimæ. Quæ uero in musto fuere, peiorem uim etiamnum habent, q̃ quæ in uinaceis. Sapa quoque stomacho inutiles facit: Saluberrimas putant medici in cœlesti aqua seruatas, ẽtsi minime iucundas: sed uoluptatem earum in stomachi ardore sentiri, & in amaritudine iecoris felliscq; uomitione in choleris, hydropicis, cum ardore febrium ægrotantibus. At in ollis seruatæ, & os & stomachum & auiditatem excitant. Paulo tamen grauiores existimantur fieri uinaceorum halitu. Vuæ florem in cibis si edêre gallinacei, uuas non attingunt. Sarmenta earum in quibus acini fuere, astringendi uim habent, efficaciora ex ollis. Nuclei acinorum eãdem uim obtinent. Hi sunt qui in uino capitis dolorem faciunt. Tosti tritiq; stomacho utiles sunt. Inspergitur farina eorum polentæ modo potionis dysentericis, & cœliacis, & dissolutis stomacho. Decocto etiam eorum fouere psoras & pruritum, utile est. Vinacei per se, minus capiti aut uesicæ nocent quàm nuclei: Mammarum inflationi triti cum sale utiles. Decoctum eorum ueteres dysentericos & cœ-

lidos iuuat, & potione et fotu. Vua theriacæ, de qua suo loco diximus, contra serpentium ictus estur. Pampinos quoque eius edendos censent imponendosq;, uinumq; & acetum ex his factum auxiliarem contra eadem uim habent. Vua passa, quam astaphida uocãt, stomachum, uentrem, interanea tentaret, nisi pro remedio in ipsis acinis nuclei essent: Iis exemptis, uesicæ utilis habetur, & tussi alba utilior. Vtilis & arteriæ et renibus, sicut ex his passum, priuatim è serpentibus contra hæmorrhoida potens. Testium inflammationi cum farina cumini aut coriandri imponuntur: Item carbunculis, articularibus morbis, sine nucleis tritæ cum ruta: fouere ante uino ulcera oportet. Sanant epinyctidas & dysenteriam cum suis nucleis: Et in oleo coctæ gangrenis illinuntur cum cortice rhaphani & melle. Podagris & unguium mobilibus cum panace, & per se ad purgandum os caputq;, cum pipere commanducantur.

Astaphisagria siue staphis, quam uuam taminiam aliqui uocant falsò, suum enim genus habet, cauliculis nigris rectis, foliis labruscæ, fert folliculos uerius, quàm acinos, uirides, similes cicerì: in his nucleum triangulũ. Matureſcit cum uindemia nigreſcitq;, cum taminiæ rubentes norimus acinos: sciamusq; illam in apricis nasci, hanc non nisi in opacis. His nucleis ad purgationem uti non censuerim propter ancipitem strangulationem, nec ad pituitam oris sicandam, fauces enim lædunt. Phthiriasi caput & reliquum corpus liberant triti. Facilius admixta sandaracha: Item pruritu & psoris. Ad dentium dolores decoquuntur in aceto: Ad aurium uitia, rheumatismum cicatricum, ulcerum manantia. Flos

tritus in uino contra serpentes bibitur. Semen enim abdicauerim, propter nimiam uim ardoris. Quidam eã pituitariam uocant, & plagis serpentũ utique illinũt.

Labrusca quoque œnanthen fert, satis dictam, quæ a Græcis ampelos agria appellatur, spissis & candicãtibus foliis, geniculata, rimoso cortice: fert uuas rubẽtes cocci modo, quæ cutem in facie mulierum purgant, & uarijs coxendicum & lumborum uitijs tusæ cum foliis & succo prosunt. Radix decocta in aqua, pota in uini Coi cyathis duobus, humorem alui ciet, ideo hydropicis datur. Hãc potius crediderim esse, quam uulgus uuam taminiam uocat. Vtuntur ea pro amuleto, & ad exspuitionem sanguinis quoque adhibent, non ultra gargarizationes, & ne quid deuoretur, addito sale, thymo, aceto mulso. Ideo & purgationibus ancipitem putant. Est huic similis, sed in salictis nascens, ideo distinguitur nomine, cum eosdem usus habeat, et salicastrum uocatur. Scabiem & prurignem hominum quadrupedumq; aceto mulso trita hæe efficacius tollit. Vitis alba est, quam Græci ampeloleucen, alij ophiostaphylon, alij melothrõ, alij psilothrum, alij archecostin, alij cedrostin, alij madõ appellant. Huius sarmenta longis & exilibus internodijs geniculata scandunt. Folia pampinosa, ad magnitudinem ederæ diuiduntur ut uitium. Radix alba, grandis, rhaphano similis initio: ex ea caules asparagi similitudine exeunt. Hi decocti in cibo aluum & urinam ciẽt. Folia & caules exulcerant corpus: utique ulcerũ phagedænis, & gangrenis, tibiarumq; tædio cum sale illinuntur. Semen in uua rariis acinis dependet, succo rubente postea croci. Nouere id qui coria perficiunt, illo

enim utuntur. Psoris & lepris illinitur. Lactis abundantiam facit coctum cum tritico, potumq;. Radix numerosis utilitatibus nobilis, contra serpentium ictus tritæ drachmis duabus bibitur. Vitia cutis in facie, uarosq; et lentigines, & sugillata emendat, & cicatrices. Eademq; præstat decocta in oleo. Decoctæ datur & comitialibus potus: Item mente commotis, & uertigine laborantibus, drachmæ pondere quotidie anno toto. Et ipsa autem largior aliquanto, sensus purgat. Illa uis præclara, quòd ossa infracta extrahit in aqua impositæ, ut bryonia: quare quidam hanc albam bryoniam uocãt. Alia uero nigra efficacior in eodem usu cum melle & thure. Suppurationes incipientes discutit, ueteres maturat & purgat. Ciet menses & urinam. Ecligma ex ea fit suspiriosis, & contra lateris dolores, uulsis, ruptis. Splenem ternis obolis pota XXX. diebus consumit. Illinitur eadem cum fico & pterygijs digitorum. Ex uino secundas fœminarum appositæ trahit: & pituitã, drachma pota in aqua mulsa. Succus radicis colligi debet ante maturitatem seminis: qui illitus per se & cum eruo, lætiore quodam colore & cutis teneritate, mangoniZat corpora: serpentes fugat. Tunditur ipsa radix cum pingui fico, erugatq; corpus si statim bina stadia ambulentur: aliàs urit, nisi frigida abluatur. Iucũdius hoc idẽ præstat nigra uitis, quoniam alba pruritum affert. Est ergo & nigra quam proprie bryoniam uocant, alij chironiam, alij gynecanthen, aut aproniam, similem priori, præterquam colore. Huius enim nigrum esse diximus. Asparagos eius Diocles prætulit ueris asparagis in cibo urinæ ciendæ, lieniq; minuendo. In frute-

ctis & harundinetis maxime nascitur. Radix foris nigra, intus buxeo colore, ossa infracta uel efficacius extrahit, quàm supradicta. Cæterum eidem peculiare est, quod iumentorum ceruicibus unicè medetur. Aiunt si quis illam ea tinxerit, fugere accipitres, tutasq; fieri illaticas alites. Eadem in iumento homineq; phlegma aut sanguinem qui se ad talos deiecerit circunligata sanat. Et hactenus de uitium generibus. Musta differentias habent naturales has, quòd sunt candida aut nigra aut inter utrunque, aliaq; ex quibus uinum fiat, alia ex quibus passum: cura differentias innumerabiles facit. In plenũ ergo hæc dixisse conueniat: Mustum omne stomacho inutile, uenis iucundum. A balineis raptim & sine interspiratione potum, necat: Cantharidum naturæ aduersatur: Item serpentibus, maxime hæmorrhoidi & salamandræ. Capitis dolores facit, et gutturi inutile. Prodest renibus, iocineri, & interaneis uesicæ: colleuat enim ea. Priuatim contra buprestin ualet. Contra meconium, lactis coagulationem, cicutam, toxica, dorycnium, ex oleo potum, redditumq; uomitionibus. Ad omnia infirmius album, iucundius passi mustum, et quod minorem capitis dolorem afferat. Vini gña differentiasq; perquã multas exposuimus, & ferè cuiusque proprietates. Neque est ulla pars difficilior tractatu, aut numerosior: quippe cum sit tardum dictu, pluribus prosit an noceat: præterea q̃ ancipiti euentu potu statim auxilium fit, aut uenenum. Etenim de natura ad remedia tantum pertinente nunc loquimur. Vnum de dando eo uolumen Asclepiades condidit, ab eo cognominatũ: qui uero postea de uolumine illo disse-

ruere, innumera. Nos ista Romana grauitate, artium q; liberalium appetentia, non ut medici, sed ut iudices salutis humanæ, diligenter distinguemus. De generibus singulis differere immensum & inexplicabile est, discordibus medicorum sententijs. Surrentinum ueteres maxime probauere, sequens ætas Albanum aut Falernum. Deinde alia alij, iniquissimo genere decreti, quod cuiq; gratissimum cæteris omnibus pronunciando. Quin ut constarent sententiæ, quota portio tamen mortalium ijs generibus posset uti? Iam uero nec proceres usquam syncæris. Eò uenere mores, ut nomina modo cellarum ueneant, statim q; in lacubus uindemiæ adulterentur. Ergo hercle, mirum dictu, innocentius iam est quodcunq; & ignobilius. Hæc tamen facere constantissime uidentur sententiæ uictoriam, quorum mentionem fecimus, si quis hoc quoque discrimen exigat. Falernum nec in nimia uetustate corpori salubre est. Media eius ætas à quintodecimo anno incipit. Hoc non rigido potu stomacho utile, non item in calido. Et in diutina tussi sorbetur merũ utiliter à ieiunis: Item in quartanis. Nullo æque uenæ excitantur. Alvum sistit, corpus alit. Creditum est obscuritatem uisus facere: nec prodesse neruis, aut uesicæ. Albana neruis utiliora. Stomacho minus quæ sunt dulcia, austera uel falerno utiliora. Cõcoctionem minus adiuuant, stomachum modicæ implent. At Surrentina nullo modo, nec caput tentant, stomachi & intestinorũ rheumatismos cohibent. Cæcuba iam non gignuntur. At quæ supersunt Setina, cibos concoqui cogunt. Virium plus Surrentino, austeritatis Albano, uehementiæ minus Falerno. Ab his Statana non longo interuallo ab-

fuerint. Aluo citæ Signinum maxime conducere indubitatum est. Reliqua in commune dicantur. Vino aluntur uires, sanguis colos'q; hominum. Hoc quoque distat orbis medius, & mitior plaga à circumiectis: quantum illis feritas facit roboris, tantum nobis hic suauis. Lactis potu ossa alit, frugum neruos, aquæ carnes. Ideo minus roboris est in corporibus illis, & minus roboris, contrá'q; labores patientiæ. Vino modico nerui iuuantur, copiosiore læduntur, sic & oculi, Stomachus recreatur, appetentia ciborum inuitatur, tristitiæ cura hebetatur, urina & algor expellitur, somnus conciliatur. Præterea uomitionem sistit, collectiones extra lanis humidis impositis mitigat. Asclepiades utilitatem uini æquari uix deorum potentia posse pronunciauit. Vetus copiosiore aqua miscetur, magis'q; urinam expellit: minus siti resistit. Dulce minus inebriat, sed stomacho innatat. Austerum facilius concoquitur. Leuissimum est quod celerrime inueteratur. Minus infestat neruos, quod uetustate dulcescit. Stomacho minus utile est pingue, nigrum, sed corpora magis alit. Tenue & austerum minus alit, magis stomachũ nutrit. Celerius per urinam transit, tanto'q; magis capita tentat: hoc & in omni alio succo semel dictũ sit. Vinum si sit fumo inueteratum, insaluberrimũ est. Manzones ista in apothecis excogitauere. Iam & patres familiâs ætatem ademere his, quæ per se cariem traxere. Quo certe uocabulo satis consilij dedere prisci, quoniam & in materijs cariem fumus erodit. At nos è diuerso fumi amaritudine uetustatem indui persuasum habemus. Quæ sunt admodum exalbida, hæc uetustate insalubria fiunt. Quo generosius uinum est,

hoc magis uetustate crassescit, & in amaritudinem corpori minime utilem coit. Condire eo aliud minus anno sum, insalubre est. Sua cuique uino saliua innocentissima, sua cuique ætas gratissima, hoc est media. Corpus augere uolentibus, aut mollire aluum, conducit inter cibos bibere. Contra minuentibus aluum q; cohibentibus, sitire in edendo, postea parum bibere. Vinum ieiunos bibere nouitio inuento, inutilissimum est. Curas uigoremq; animi impedit, ad procinctum tendentibus; somno accommodatum ac securitatibus. Iamq; dudum hoc fuit, quod Homerica illa Helena ante cibum ministrauit. Sic quoque in prouerbium cessit, sapientiam uino obumbrari. Vino debemus homines, quod soli animalium non sitientes bibimus. Aquæ potus interponere utilissimum. Itemq; iugi superbibere ebrietati, quam quidem frigidæ potus extemplo discutit. Meracis potionibus per uiginti dies ante canis ortum, totidemq; postea, suadet Hesiodus uti. Merum quidem remedio est contra cicutas, coriandrum, aconita, uiscum, meconium, argentum uiuum, apes, uespas, crabrones, phalangia, serpentium scorpionumq; ictus, contráque omnia quæ refrigerando nocent. Priuatim contra hæmorrhoidas, presteras, fungos. Item contra inflationes rosionesq; præcordiorum, & quorum stomachus in uomitiones effunditur: & si uenter aut interanea rheumatismum sentiant. Dysenterias, sudatoribus, in longa tusse, in epiphoris, meracum. At uero cardiacis, in mamma læua merum in spongia imponi prodest. Ad omnia autem maxime album inueterascens. Vtiliter etiam fouetur uino calido uirilitas

iumentis, quo etiam infuso cornu lassitudinem auferri aiunt. Simias quadrupedes q; quibus digiti sunt, negant crescere assuetas meri potu. Nunc circa ægritudines sermo de uinis erit. Saluberrimum liberaliter genitis, Campaniæ quodcunque tenuissimum: uulgo uero, quod quenque maxime inuenerit ualidum. Vtilissimum omnibus sacco uiribus fractis. Meminerimus sucum esse, qui feruendo uires è musto sibi fecerit. Miscri plura genera, omnibus inutile. Saluberrimum, cui nihil in musto additum est: melius q;, si nec uasis pix affuit. Marmore enim & gypso aut calce condita, quis non etiam ualidus expauerit? In primis igitur uinum marina aqua factum, inutile est stomacho, neruis, uesicæ. Resina condita, frigidis stomachis utilia existimantur. Non expedire uomitoribus, sicut neque mustum, neque sapa, passum. Nouitium resinatum nulli conducit. Capitis dolorem & uertigines facit: ab hoc dicta crapula est. Tussientibus & in rheumatismo nominata prosunt. Item cœliacis & dysentericis, mulierum mensibus. In hoc genere rubrum nigrumue magis constringit, magis q; calefacit. Innocentius picæ sola conditum. Sed & picem meminisse debemus, non aliud esse, quàm combustæ resinæ fluxum. Hoc genus uini excalefacit, concoquit, purgat: pectori, uentri utile. Item uuluarum dolori, si sine febre sint, ueteri rheumatismo, exulcerationi, ruptis, conuulsis, uomicis, neruorum infirmitati, inflationibus, tussi, anhelationibus, luxatis, in succida lana impositum. Ad omnia hæc utilius id quod naturæ suæ picem resipit, picatum q; appellatur. Heluennaco quoque tamen nimio caput tentari conuenit. Quod ad febrium ualetudines

attinet,

attinet, certum est non dandum in febre, nisi ueteribus ægris, uinum: nec nisi declinante morbo. In acutis uero periculis, nullis nisi qui manifestas remissiones habeãt, & has noctu potius. Dimidia enim pars periculi est, noctu, hoc est spe somni bibentibus. Nec à partu abortu'ue nec à libidine ægrotantibus, nec in capitis doloribus, nec quorum accessiones cum frigore extremitatum fiant nec in febri tussientibus, nec in tremore neruorum'q; doloribus uel faucium, aut si uis morbi circa illa intelligatur, nec in duritia præcordiorum, uenarum uehementia, neque in opisthotono, tetano, nec singultientibus, nec si cum febre dyspnœa sit. Minime uero oculis rigentibus, & genis stantibus, aut defectis grauibus'q;: nec quorũ conniuentium perlucebunt oculi, neu'pallebris non cõẽntibus, uel si dormientibus hoc idem eueniet: aut si cruore suffunduntur oculi, uel si lemæ in oculis erunt. Minime lingua fungosa, nec graui, & subinde imperfecta loquentibus: nec si urina difficile reddetur, neque expaue scentibus repente, nec spasticis, aut rursus torpentibus: nec si per somnos genitura effundetur. Cardiacorũ morbo unicam spem in uino esse, certum est. Sed id dandum quidam non nisi in accessione censent, alij non nisi in remissione. Illi ut sudorem cõcoquant: hi quia tutius putant, minuente se morbo, quamplurium sententiam esse uideo. Dari utique non nisi in cibo debet, nec à somno, nec præcedente alio potu, hoc est utique sitienti, nec nisi in desperatione summa, & uiro facilius quàm fœminæ, seni quàm iuueni, iuueni quàm puero, hyeme quàm æstate, assuetis quàm expertibus. Modus dandi pro uehemẽtia uini. Item mixtura. Atque uulgo satis putant unum

uini cyathum duobus aquæ miſceri. Si diſſolutio ſit ſtomachi, dandum: & ſi cibus non deſcendat. Inter uini genera quæ fingi docuimus, nec fieri iam arbitror, & ſuperuacaneum eorum uſum, cum ipſis rebus ex quibus finguntur doceamus uti. Et aliàs modum excæſſerat medicorum in his oſtentatio, ueluti è napis uinum utile eſſe ab armorum equitandiue laſſitudine præcipiẽtium, atque ut reliqua omittamus, etiam è iunipero. Et quis ſatius cenſeat, abſinthite uino utendum potius, q̃ abſinthio ipſo? In reliquis omittatur & palmeum, capiti noxium, uentriq; tantum molliendo, & ſanguinem excreantibus non inutile. Fictitium non poteſt uideri, quod bion appellauimus, cum ſit in eo ſola pro arte feſtinatio. Prodeſt ſtomacho diſſoluto, aut cibos non perficienti, prægnantibus, defectis, paralyticis, tremulis, uertigini, torminibus, iſchiadicis. In peſtilentia quoque ac peregrinationibus, uim magnam auxiliandi habere dicitur. Vini etiam uitium tranſit in remedia. Acæto ſumma uis eſt in refrigerando, non tamen minor in diſcutiẽdo: ita fit, ut infuſum terræ ſpumet. Dictum eſt ſæpius, dicéturq; quotiens cum aliis proſit. Per ſe hauſtum ſiſtidia diſcutit, ſingultus cohibet, ſternutamenta olfacta. Vim in balineis æſtus arcet, ſi contineatur ore. Quin et cum aqua bibitur. Multorum ſtomacho utiliter gargarizatur. Cum eadem conualeſcentium & à ſolis ardoribus. Oculis quoque illo modo ſaluberrimum. Plurimũ fotu medetur poſt uredines. Item lepris, furfuribus, ulceribus manantibus, canis morſibus, ſcorpionum ictibus, ſcolopẽdrarum, muris aranei: contraq; omnium aculeatorum uenena & pruritus. Item contra multipedæ mor-

sum. Calidum in spongia appositum, adiecto sulphuris sextante sextarijs tribus aceti, aut hyssopi fasciculo, medetur sedis uitijs. In sanguinis fluxione post excisos calculos, & omni alia, foris in spongia impositum, intus potum cyathis binis, quàm acerrimum. Conglobatum utique sanguinem discutit. Contra lichenas & bibitur & imponitur. Sistit aluos, & rheumatismos interaneorum infusum. Item procidentia sedis uuluæq; Tussim ueterem inhibet, & gutturis rheumatismos, orthopnœã, dentium labefactionem. Vesicæ nocet, neruorumq; infirmitatibus. Nescieremedica quantum contra aspidas polleret. Nuper ab aspide calcata percussus utrem aceti ferens, quoties deposuisset sentiebat ictum, aliâs illæso similis. Intellectum ibi remedium est, potuq; sucursum. Neque altero os colluunt uenena exugentes. In totum domitrix uis hæc non ciborum modo est, uerum & rerum plurimarum. Saxa rumpit infusum, quæ non ruperit ignis antecedens. Cibos quidem & sapores non alius magis sucus commendat aut excitat: in quo usu mitigatur tosto pane aut uino, uel accenditur pipere ac lasere: utique sale compescitur. Non est prætereundum in eo exemplum ingens. Siquidem M. Agrippa supremis suis annis conflictatus graui morbo pedum, cum dolorem eum perpeti nequiret, unius medicorum portentosa scientia, ignorante diuo Augusto, tanti putauit usu pedum sensuq; omni carere, dummodo & dolore illo careret, demersis in acetum calidum cruribus in acerrimo impetu morbi.

De aceto scillino, & oxymelle, & sapa, & fece uini, aceti, & sapæ. Cap. II.

Cetum scillinum inueteratum magis probatur: a prodest super ea quæ diximus accescentibus cibis: gustatum enim discutit pœnam eam. Et his qui ieiuni uomunt: callum enim faucium facit, ac stomachi: odorem oris tollit, gingiuas astringit, dentes firmat, colorem meliorem præstat. Tarditatem quoque aurium gargarizatione purgat, & transitum auditus aperit. Oculorum aciem obiter exacuit. Comitialibus, melancholicis, uertiginosis, uluarum strangulationibus, percussis aut præcipitatis, & ob id sanguine conglobato, neruis infirmis, renum uitijs perquam utile. Cauēdum exulceratis. Oxymeli antiqui (ut Dieuches tradit) hoc modo temperabant: Mellis Minas decem, aceti ueteris heminas quinque, salis marini pondo, thymbræ quadrantem, aquæ marinæ sextarios quinq; pariter coquebant, decies deferuescente cortina; atque ita diffundebāt inueterebāt q;. Sustulit totum id Asclepiades, conarguit q;. Nam etiam in febribus dabant. Profuisse tamen fatentur contra serpentes quas sepas uocant, & contra meconiū, ac uisum, & anginas, calidum gargarizatum, & auribus, et oris gutturis q; desyderijs, quæ nunc omnia oxalme contingunt: id sale & aceto recente efficacius est. Vino cognata res sapa est, musto decocto donec tertia pars supersit. Ex albo hoc melius. Vsus contra cantharidas, bupresti n, pinorum erucas, quas pityocampas uocant, salamandras, & contra mordentia uenenata. Secundas partus q; e mortuos trahit cum bulbis potum. Fabianus autor est, uenenū esse si quis ieiunus à balineis

id bibat. Consequens horum est fex uini, sui cuiusque generis. Ergo uini feci tanta uis est, ut descendentes in cupas enecet. Experimentū demissa præbet lucerna, quādiu extinguatur periculum denuncians. Illota miscetur medicamentis. Cum iridis uero pari pondere, eruptionibus pituitæ illinitur. Et sicca uel madida contra phalangia, & testuum mammarumq; inflammationes, uel in quacunque parte corporis. Item cum hordeacea farina, & thuris polline in uino decocta crematur, & siccatur. Experimentum est legitime coctæ, ut refrigerata linguā tactu uideatur urere. Celerrime exanimatur loco nō incluso condita. Crematio ei multum uirium adijcit. Vtilissima est ad compescendas lichenas furfuresq;, cum fico decocta. Sic & lepris & ulceribus manantibus imponitur. Fungorum naturæ contraria est pota, sed magis cruda. Oculorum medicamentis cocta & lota miscetur. Medetur illita & testibus & genitalibus. In uino autem aduersus strangurias bibitur. Cum expirauerit quoque, lauandis corporibus & uestibus utilis, tuncq; usum aceiæ habet. Fex aceti pro materia acrior sit necesse est, multoq; magis exulceret. Resistit suppurationum incrementis, stomachum, interanea, uentrem, illita adiuuat. Sistit earum partium rheumatismos, & mulierum mēses. Panos discutit nondum exulceratos, & anginas. Sacros ignes cum cera. Mammas lactis sui impatientes eadem extinguit. Vngues scabros aufert. Ē serpentibus cōtra cerastas ualidissima cum polenta: Cum melanthio autem contra crocodili morsus, & canis. Et hæc cremata ampliat uires. Tunc addito lentiscino oleo, illita una nocte ruffat capillum. Eadē ex aqua in linteo appositā,

uuluas purgat. Sapæ fecæ ambustæ sanantur, melius additæ lanugine harundinis. Eadem quoque fecæ decocta potaq; tusses ueteres. Decoquitur in patinis cũ sale, et adipe ad tumorem quoque maxillarum & cæruicum.

De oleis, et folijs oleæ, et flore, et cinere, & de oliua alba & nigra, & de amurca. Cap. III.

Learum proxima autoritas intelligitur. Foliæ earum uehementissime astringunt, purgant, sistunt. Itaque commanducata impositæ ulceribus medentur, & capitis doloribus illita cum oleo. Decoctum eorum cum melle his quæ medici usserint, gingiuarum inflammationibus, paronychijs, sordidisq; ulceribus excrescentibus. Cum melle profluuium sanguinis è neruosis partibus cohibet. Sucus eorum carbunculantibus circa oculos ulceribus, & pustulis, procidentiq; pupillæ efficax, quapropter in collyria additur. Nam & ueteres lachrymationes sanat, & genarum erosiones. Exprimitur autem sucus tusis, affuso uino & aqua cœlesti, siccatusq; in pastillos digeritur. Sistit menses in lana admotus uuluæ. Vtilis & saniem emanantibus. Itẽ condylomatis, ignibus sacris, quæq; serpunt ulcera, epinyctidi. Eosdem & flos earum habet effectus. Vruntur & cauliculi floreſcentes, ut spodij uicem cinis præstet, uinoq; infuso iterum uritur. Suppurationes & panos illinunt cinere eo, uel folijs tusis cum melle, oculos uero cum polenta. Sucus fruticas recentis acensi distillans, sanat lichenas, furfures, manantia ulcera. Nam lachryma quæ ex arbore ipsa distillat, Aethiopicæ maxime oleæ, mirari satis non est repertos qui dentium dolores illinendos censerent, uenenum esse prædicantes, at

que etiam in oleastro quærendam. E radice oleæ quã tenerrime cortex derasus, in melle crebro gustatu medetur sanguinem reijcientibus, & suppurata extussientibus. Ipsius oleæ cinis cum axungia tumores sanat, extrahitq; fistulis uitia, & ipsas sanat. Oliuæ albæ stomacho utiliores, uentri minus. Præclarum habẽt antequam condiantur usum, recentes per se cibi modo deuoratæ. Medentur enim arenosæ urinæ, item dentibus, aut attritis, aut conuulsis. Nigra oliua stomacho inutilior, uentri facilior, capiti & oculis non conuenit. Vtraque ambustis prodest trita & illita. Sed nigra commanducatur, & protinus ex ore imposita, pustulas gigni prohibet. Colymbades sordida ulcera purgant, inutiles difficultatibus urinæ. De amurca poteramus uideri satis dixisse, Catonẽ secuti, sed reddenda medicinæ quoque est. Gingiuis & oris ulceribus, dentium stabilitati efficacissime subuenit. Item ignibus sacris infusa, & his quæ serpunt: Pernionibus nigræ oliuæ amurca utilior. Item infantibus fouendis. Albæ uero mulierum uuluæ in lana admouetur. Multo autem omnis amurca decocta efficacior. Coquitur in cupreo uase ad crassitudinem mellis. Vsus eius cum aceto, aut uino uetere, aut mulso, ut quæque causa exigat in curatione oris, dentium, aurium, ulcerum manantium, genitalium, rhagadum. Vulneribus in linteolis imponitur, luxatis in lana: ingens hic usus, utique inueterato medicamento. Tale enim fistulas sanat. Infunditur sedis, genitalium, uuluæ exulcerationi. Illinitur uero podagris incipientibus. Item articularibus morbis. Si uero cum omphacio recoquatur ad mellis

crassitudinem, casuros dentes extrahit. Item iumentorũ scabiem, cum decocto lupino & chamæleonte herba, mire sanat. Cruda amurca podagris foueri utilissimũ.

De foliis oleastri, & œnanthino oleo, & acino, & amygdalino, & laurino, & myrteo, chamæmyrsino, et cupressino, et cireo, & caryno. Cap. IIII.

Oleastri foliorum eadem natura. Spodiumq; è cauliculis uehementius inhibet rheumatismos. Sedat & inflammationes oculorum, purgat ulcera, alienata explet, excrescentia leniter erodit, siccat, & ad cicatricem perducit: cætera ut in oleis. Peculiare autem quod folia decoquuntur ex melle, danturq; cochlearibus contra sanguinis excreationes. Oleũ tamen acrius atque efficacius: & os quoque colluitur illo ad dentium infirmitatem. Imponuntur folia & paronychijs, & carbunculis, & contra omnem collectionem cum uino. Iis uero quæ purganda sunt, cum melle. Miscentur oculorum medicamentis, & coctum foliorũ, & succus oleastri. Vtiliter etiam auribus instillatur cũ melle, uel si pus effluat. Flore oleastri condylomata illinuntur & epinyctides. Item cum farina hordeacea uẽter, in rheumatismo cum oleo capitis dolores. Cutem in capite ab ossibus recedentem cauliculi decocti, & cum melle impositi comprimunt. Ex oleastro maturi in cibo sumpti sistunt aluum. Tosti autem & cum melle triti, nomas repurgant, carbunculos rumpunt. Olei naturam causasq; abunde diximus. Ad medicinam ex olei generibus hæc pertinent. Vtilissimum est omphacinum, proxime uiride. Præterea quammaxime recens, nisi cũ

uetuſſimum quæritur, tenue, odoratum, quodq; non mordeat, è diuerſo, quàm in cibos eligitur. Omphacinum prodeſt gingiuis. Si contineatur in ore, colorem dentium cuſtodit magis quàm aliud: ſudores cohibet. Oenanthino idem eſt effectus qui roſaceo. Omni autem oleo molliturcorpus, uigorem & robur accipit. Stomacho contrarium. Auget ulcerum incrementa. Fauces exaſperat, & uenena omnia hebetat, præcipue pſimmythij & gypſi in aqua mulſa, aut ficorum ſiccarum decocto potum, contra meconium ex aqua, contra cantharidas, bupreſtin, ſalamandras, pityocampas per ſe potum, redditumq; uomitionibus, contra omnia ſupradicta laudatiſſimum. Et laſſitudinum perfrictionumq; refectio eſt: tormina calidũ potum cyathis ſex, magisq; ruta ſimul decocta pellit. Item uentris animalia. Soluit aluum heminæ menſura, cum uino & calida aqua potum, aut ptiſanæ ſuco. Vulnerarijs emplaſtris utile. Faciem purgat. Bubus infuſum per nares donec ructent, inflationem ſedat. Vetus autem magis excalfacit corpora, magisq; diſcutit ſudores. Duritias magis diffundit. Lethargicis magis auxiliare, & inclinato morbo. Oculorum claritati confert aliquid, cum pari portione mellis acapni. Capitis doloribus remediũ eſt. Item ardoribus in febri cum aqua: & ſi uetuſti non ſit odoris, decoquitur, ut uetuſtatem repræſentet. Oleum cycinum bibitur ad purgationes uentris cum pari caldæ menſura. Priuatim dicitur purgare præcordia. Prodeſt & articulorum morbis, duritijs omnibus, uuluis, auribus, ambuſtis. Cum cinere ueteris muricum, ſedis inflammationibus, item pſoræ. Colorem cutis commendat, capillumq; fertili natura euocat.

Semen ex quo fit, nulla animans attingit. Ellychnia ex uua fiunt, claritatis præcipuæ. Ex oleo lumen obscurũ propter nimiam pinguitudinem. Folia igni sacro illiniuntur ex aceto. Per se autem recentia mammis & epiphoris. Eadem decocta in uino inflammationibus cum polenta & croco: per se autem triduo imposita faciem purgant. Oleum amygdalinum purgat, mollit corpora, cutem erugat, nitorem commendat, uaros cũ melle tollit è facie. Prodest & auribus, cum rosaceo & melle & mali punici germine decoctum, uermiculosq; in his necat, & grauitatem auditus discutit, sonos incertos et tinnitus, obiter capitis dolores & oculorum. Medetur fierunculis, & à sole ustis cum cera. Vlcera manantia & furfures cum uino expurgat, condylomata cum melilloto. Per se uero capiti illitum, somnum allicit. Oleum laurinum utilius quo recentius, quóque uiridius colore. Vis eius excalfactoria, & ideo paralyticis, spasticis, ischiadicis, sugillatis, capitis doloribus inueteratis distillationibus, auribus, in calyce punici calfactum illinitur. Similis & myrtei olei ratio, astringit, indurat, medetur ginguis, dentium dolori, dysenteriæ, uuluæ exulceratæ uesicis, ulceribus uetustis uel manantibus, cum squamaeris & cera. Item eruptionibus, ambustionibus. Attritæ sanat & furfures, rhagadas, condylomata, articulos luxatos, odorem grauem corporis. Aduersatur cantharidi, bupresti, aliisq; malis medicamentis, quæ exulcerando nocent. Chamæmyrsinæ siue oxymyrsinæ eadem natura. Cupressinum oleum eosdem effectus habet quos myrteum. Item atreum. E nucæ uero iuglande quod caryum appellauimus, alopecijs utile est, &

tarditati aurium infusum. Item capitis doloribus illitum. Cæterum iners & graue sapore. Enimuero si quid in nucleo putridi fuerit, totus modus deperit. Ex gnidio grano factum, eandem uim habet quam cycinum. Ex lentisco factum, utilissimum acopo est. Idemq; proficeret æque ut rosaceum, ni durius paulo intelligeretur. Vtuntur eo & contra nimios sudores, papulasq; sudorum. Scabiem iumentorum efficacissime sanat. Balaninum oleum repurgat uaros, furunculos, lentigines, ginguas. Cypros qualis esset, & quemadmodum ex ea fieret oleum, docuimus. Natura eius excalfacit, mollit neruos. Folia stomacho illinuntur, & uuluæ concitatæ sucus quoque eorum apponitur. Folia recentia commanducata, ulceribus in capite manantibus, item oris medentur, & collectionibus, condylomatis. Decoctum foliorum ambustis & luxatis prodest. Ipsa ruffant capillum tusa, adiecto struthei mali succo. Flos capitis dolores sedat cum aceto illitus. Idem combustus in cruda olla nomas sanat, & putrescentia ulcera per se, uel cum melle. Odor floris olet, qui somnum facit. Astringit gleucinum, et refrigerat, eadem ratione qua & œnanthinum. Balsaminum longe preciosissimum oium, ut in unguentis diximus, contra oes serpentes efficax. Oculorum claritati plurimum confert, caliginem discutit. Item dyspnœas, collectiones oes duritiasq; lenit. Sanguinem densari prohibet, ulcera purgat: auribus, capitis doloribus, tremulis, spasticis, ruptis perquam utile. Aduersatur aconito ex lacte, potum. Febres cum horrore uenientes peruncti leuiores facit. Vtendum tamen modice, quoniam adurit, augetq; uitia non seruato temperamento.

Malobathri quoque naturam & genera exposuimus. Vrinam ciet. Oculorum epiphoris uino expressum, utilissime imponitur: Item frontibus, dormire uolentibus: Efficacius si & nares illinantur: aut si ex aqua bibatur. Oris & halitus suauitatem commendat, linguæ subditũ folium, sicut & uestium odorem interpositum. Hyoscyaminum emolliendo utilius, neruis inutile. Potum quidem cerebri motus facit. Therminum è lupinis emollit, proximum rosaceo effectum habens. Narcissinum dictum est cum suo flore. Raphaninum phthiriases longa ualetudine contractas tollit, scabritiasq; cutis in facie emendat. Sesaminum aurium dolores sanat, & ulcera quæ serpunt, & quæ cacoëthe uocant.

Lirinon quod & phaselinũ & Syrium uocauimus, renibus utilissimum est, sudoribusq; euocandis, uulnæ molliendæ, concoquendoq; intus. Seleucium neruis utile esse diximus, sicut herbaceum quoque, quod Enguini aream Flaminiam uiam uendunt. Elæomeli, quod in Syria ex ipsis oleis manare diximus, sapore melleo non sine nausea, aluum emollit: bilem præcipue detrahit, duobus cyathis in hemina aquæ datis: qui bibere torpescunt, excitanturq; crebro. Potores certaturi præsumunt ex eo cyathum unum. Pissino oleo usus est passim ad quadrupedum scabiem. Est a uitibus oleisq; proxima nobilitas palmis: Inebriant recentes, capitis dolorem afferunt minus siccæ, nec quantum uidetur utiles stomacho, tussim exasperant, corpus augent. Sucum decoctarum antiqui pro hydromelite dabant ægris ad uires recreandas, sitim sedãdam, in quẽ usum præferebant Thebaicas. Sanguinem quoque excreanti-

bus utiles, in cibo maxime. Illinuntur caryotæ stomacho ueſicæ, uentri, inteſtinis. Cum cotoneis, & cera, & croco ſugillata emendant. Nuclei palmarum cremati in ficti li nouo, cinere loto ſpodij uicem efficiunt, miſcenturq; collyrijs, & calliblephara faciunt addito nardo.

De myrobalano palma, & de palma elata. Cap. V.

Alma quæ fert myrobalanum, probatiſſima
p in Aegypto, oſſa non habet reliquarum modo
in balanis. Alnum et menſes ſiſtit in uino au
ſtero, et uulnera conglutinat. Palma, ſiue elate, ſiue ſpa
the, medicinæ confert germina, folia, corticem. Folia im
ponuntur præcordijs, ſtomacho, iocineri, ulceribus quæ
ſerpunt cicatrici repugnantia. Pſoras cortex eius tener
cum reſina & cera ſanat diebus XX. Decoquitur et ad
teſtiũ uitia. Capillum denigrat ſuffitu, partus extrahit.
Datur bibendus renum uitijs & ueſicæ, et præcordio-
rum, & capiti & neruis inimicus. Vuluæ ac uentris
fluxionem ſiſtit decoctum eius. Item cinis ad tormina
potus in uino albo, in uuluarum uitijs efficaciſſimus.

Medicinæ ex ſingulorum generum flore, folijs,
fructu, ramis, cortice, ligno, ſucco, radice,
cinere. Cap. VI.

Roximæ uarietates generum medicinarumq;
p quæ mala habent. Ex his uerna, acerba, ſtoma
cho inutilia ſunt: aluũ, ueſicam circumagunt:
neruos lædunt. Cocta meliora. Cotonea cocta ſuauiora.
Cruda tamen duntaxat matura, proſunt ſanguinem ex
creantibus, ac dyſentericis, cholericis, cœliacis. Non idẽ
poſſunt decocta, quoniam amittunt conſtringentem illã
uim ſuci. Imponuntur & pectori in febris ardoribus:

& tamen decoquuntur in aqua cœlesti, ad eadem quæ suprascripta sunt. Ad stomachi autem dolores cruda de cocta ue cerati modo imponuntur. Lanugo eorum carbunculos sanat, cocta in uino, & illita cum cera. Alope cijs capillum reddunt. Quæ ex his cruda in melle condiuntur, aluum mouent. Mellis autem suauitati multũ adiiciunt, stomachoq; id utilius faciunt. Quæ uero in melle condiuntur cocta, quidam ad stomachi uitia tritæ cum rosæ folijs decoctis dant pro cibo. Sucus crudorum lienibus, orthophnoicis, hydropicis prodest. Item mammis, condylomatis, uaricibus. Flos & uiridis & siccus inflammationibus oculorum, excreationibus sanguinis, mensibus mulierum. Fit & sucus ex his mitis, cum uino dulci tusis, utilis & cœliacis et iocineri. Decocto quoque eorum fouentur, si procidant uuluæ & interanea. Fit et oleum ex his, quod melinum uocauimus, quoties non fuerint in humidis nata. Ideo utilissima quæ ex Sicilia ueniunt. Minus utilia struthia, quamuis cognata. Radix eorum circumscripta terra manu sinistra capitur, ita ut qui facit dicat quæ capiat, & cuius causa: sic adalligata strumis medetur. Melimela & reliqua dulcia, stomachum & uentrem soluunt, siticulosa, æstuosa, sed neruos non lædunt. Orbiculata sistunt aluum et uomitiones, urinas cient. Syluestria mala similia sunt uernis acerbis, aluumq; sistunt. Sanè in hunc usum immatura opus sunt. Citrea contra uenenum in uino bibuntur, uel ipsa uel semen. Faciunt oris suauitatem, decocto eorum colluto, aut succo expresso. Horum semen edendum præcipiunt in malacia prægnantibus: ipsa uero contra infirmitatem stomachi, sed non nisi ex ace-

to facillime manduntur. Punici mali nouem genera nunc iterare superuacuum. Ex his dulcia, quæ apyrina alio nomine appellauimus, stomacho inutilia habentur, inflationes pariunt, dentes gingiuasq; lædunt. Quæ uero ab his sapore proxima uinosa diximus, paruum nucleum habentia, utiliora paulo intelliguntur. Alium sistunt & stomacho prosunt, duntaxat pauca, utraque satietatem. Sed hæc minime danda: quanquam omnino nulla in febri, nec carne acinorum utili nec succo. Cauētur æque uomitionibus, ac bilem reijcientibus. Vuam in his, ac ne mustum quidem, sed protinus uinum aperit natura. Vtrunque uero asperiore cortice. Hic ex acerbis in magno usu. Vulgus coria maxime perficere illo nouit, ob id malicorium appellant medici. Vrinam ceri eodem monstrant: mixtaque galla in aceto decocto, mobiles dentes stabilire. Expetitur grauidarum malaciæ, quoniam gustatu moueat infantem. Diuiditur malum, cœlestique aqua madefit ternis fere diebus. Hæc bibitur frigida cœliacis, & sanguinem excreantibus. Ex acerbo fit medicamentum, quod stomatice uocatur, utilissimum oris uitijs, narium, aurium, oculorum caligini: pterygijs, genitalibus, & his quas nomas uocant, & quæ in ulceribus excrescunt. Contra leporem marinum hoc modo, acinis detracto cortice tusis, succóque decocto ad tertias, cum croci, & aluminis scissi, myrrhæ, mellis Attici selibris. Alij & hoc modo faciunt. Punica acida multa tunduntur, succus in cacabo nouo coquitur mellis crassitudine, ad uirilitatis & sedis uitia, & omnia quæ lycio curantur, aures purulentas, epiphoras incipientes, rubras maculas.

In manibus rami punicorum serpentes fugant. Corticę punici ex uino decocti & impositi, perniones sanantur. Contusum malum ex tribus heminis uini, decoctum ad heminam, tormina & tineas pellit. Punicum in olla nouа, operculo indito, in furno tostum & contritum, potumq; in uino, sistit aluum discutit tormina. Primus pomi huius partus florere incipientis, cytinus uocatur Græcis, miræ obseruationis multorum experimento. Si quis unum ex his, solutus uinculo omni cinctus et calceatus, atque etiam annuli, decerpserit duobus digitis, pollice & quarto sinistræ manus, atque ita lustratis leui tactu oculis, mox in os additum deuorauerit ne den contingat, affirmatur nullam oculorum imbecillitatem passurum eo anno. Iidem cytini siccati tritiq;, carnes excrescentes cohibent: gingiuis & dentibus medentur: uel si mobiles sint, decocto succo. Ipsa corpuscula trita, ulceribus quæ serpunt putrescunt'ue illinuntur. Item oculorũ inflammationi intestinorumq;: & ferè ad omnia quæ cortices malorum. Aduersantur scorpionibus. Non est satis mirari curam diligentiamq; priscorum, qui omnia scrutati, nihil intentatum reliquere. In hoc ipso cytino flosculi sunt, antequam scilicet malum ipsum prodeat erumpentes, quos balaustium uocari diximus. Hos quoque ergo experti inuenerunt scorpionibus aduersari. Sistunt potu menses fœminarum, sanant oris ulcera, tonsillas, uuam, sanguinis excreationes, uentris & stomachi solutiones, genitalia, ulcera quacunque in parte manantia. Siccauere etiam, ut sic quoque experirentur, inuenerunt'q; tusorum farina dysentericos à morte reuocari, aluum sisti. Quin & nucleos ipsos acinorũ ex-

periri

periri non piguit. Tosti tusíq; stomachum iuuant, cibo aut potione inspersi. Bibuntur ex aqua cœlesti ad sistendum aluum. Radix decocta sucum emittit, qui tineas necat, uictoriati pondere. Eadem discocta in aqua, quas lycium præstat utilitates. Est & sylueſtre punicum, à similitudine appellatum. Eius radices rubro cortice denarij pondere ex uino potæ somnos faciunt. Semine poto, aquæ subierit cutem, siccatur. Mali punica corticis fumo culices fugantur.

De piris & eorum obseruationibus, & de ficorum obseruatione, & caprifico, & erineo, & aliorũ generibus medicinæ. Cap. VII.

Pirorum omnium cibus etiam ualentibus one rosus, ægris quoque uini modo negatur. Decocta eadem mire salubria & grata, præcipue cruſtumina. Quæcunque uero cum melle decocta, stomachum adiuuant. Fiunt cataplasmata è piris, ad discutiẽda corporum uitia: & decocto eorum ad duritias utuntur. Ipsa aduersantur boletis atque fungis, pellunt́q; pondere & pugnante succo. Pirum sylueſtre tardissime maturescit. Conciditur, suspensuḿq; siccatur ad sistendum alum, quod & decoctum eius potum præstat. Decoquuntur & folia cum pomo ad eosdem usus. Pirorum ligni cinis, contra fungos etiam num efficacius proficit. Mala piraq; portatu iumentis mire grauia sunt uel pauca. Remedio aiunt esse, si prius edenda dentur aliqua, aut utique ostendantur. Fici sucus lacteus, acti natu ram habet. Itaque coaguli modo lac contrahit. Excipitur ante maturitatem pomi, & in umbra siccatur ad aperienda ulcera, cienda menstrua, appositu cum luteo oui,

aut potu cum amylo. Podagris illinitur cum farina fœnigræci et aceto. Pilos quoque detrahit, palpebrarum q; scabiem emendat, Item lichenas & psoras. Aluum soluit. Lactis ficulini natura aduersatur crabronum, uesparum q; & similium uenenis, priuatim scorpionum. Idem cum axungia uerrucas tollit. Folia & quæ non maturuere fici strumis illinuntur, omnibus q; quæ emollienda sunt discutiendaue. Præstant hæc & per se folia. Et alij usus eorum tanquam in fricando lichene & alopecijs, & quæcunque exulcerari opus sit. Et aduersus canis morsus, ramorum teneri cauliculi cuti imponuntur. Iidem cum melle ulceribus quæ ceria uocantur, illinuntur. Extrahunt infracta ossa cum papaueris syluestris foljs. Canum rabiosorum morsus, folio trito ex aceto restringunt. E nigra ficu candidi cauliculi illinũtur furunculis, muris aranei morsibus cum cera. Cinis earum è foljs gangrenis, consumendis q; quæ excrescunt. Fici maturæ urinam cient, aluum soluunt, sudorẽ mouent, pabulas q;. Ob id autumno insalubres, quoniã fudantia huius cibi opera corpora perfrigescunt, Nec stomacho utiles, sed ad breue tempus, & uoci contrariæ intelliguntur. Nouissimæ salubriores quàm primæ, medicatæ uero nunquam. Iuuenum uires augent: senibus meliorem ualetudinem faciunt, minus q; rugarum. Sitim sedant, calorem refrigerant. Ob id non negandæ in febribus constrictis, quas stegnas uocant. Siccæ fici stomachum lædunt: gutturi & faucibus magnificæ utiles. Natura his excalfaciendi. Sitim adferunt. Aluũ molliunt, rheumatismis eius & stomacho contrariæ, Ve sicæ semper utiles, & anhelatoribus, ac suspiriosis, Itẽ

iocinerum, renum, lienum uitijs. Corpus & uires adiuuant, ob id ante athletæ hoc cibo pascebantur. Pythagoras exercitator, primus ad carnes eos transtulit. Recolligentibus se à longa ualetudine utilissimæ. Item comitialibus & hydropicis omnibusq; quæ maturanda aut discutienda sunt, imponuntur. Efficacius calce aut nitro admixta. Coctæ cum hyssipo pectus purgant, pituitam, tussim ueterem. Cum uino autem ad sedem, & tumorem maxillarum, & furunculos, panos, parotidas decoctæ illinuntur. Vtile & decocto earum fouere fœminas. Decoctæ quoque eædem cum fœnogræco utiles sunt pleuriticis, & peripneumonicis. Cum ruta coctæ torminibus prosunt. Tibiarum ulceribus cum æris flore. Pterygijs cum punico malo. Ambustis, pernionibus cum cera. Hydropicis coctæ in uino, & cum absinthio & farina hordeacea, nitro addito. Aluum sistunt manducatæ. Scorpionum ictibus cum sale tritæ illinuntur. Carbunculos extrahunt in uino coctæ & impositæ. Carcinomati, si sine ulcere est, quampinguissimam ficum imponi, penè singulare remedium est: item phagedænæ. Cinis non ex alia arbore aciem purgat acrior, conglutinat, replet, astringit. Bibitur & ad discutiendum sanguinem concretum. Item percussis, præcipitatis, conuulsis, ruptis, cyathis singulis aquæ & olei. Datur tetanicis & spasticis. Item potus uel infusus cœliacis, dysentericis. Et si quis eo cum oleo perungatur, excalfacit. Item cum cera & rosaceo subactus, ambustis cicatricem tenuissimam obducit. Luscioso ex oleo illitus emendat, dentiumq; nitia, crebro fricatu. Produnt etiam, si quis inclinata

arbore, supino ore aliquem nodū eius morsu abstulerit nullo uidente, atque in aluta illigatum licio è collo suspē deyit, strumas & parotidas discuti. Cortex tritus cū oleo, uentris ulcera sanat. Crudæ grossi uerrucas & thymos nitro farinaq; additis tollunt. Spodij uicem exhibet fruticum à radice exeuntium cinis. Bis tostus adiecto psimmythio digeritur in pastillos, ad ulcera oculorum & scabritiam. Caprificus etiamnum multo efficacior fico. Lactis minus habet: surculo quoque eius lac coagulatur in caseum. Exceptum id coactumq; in duritiam, suauitatem carnibus affert. Fricatur diluto ex aceto. Miscetur exulceratorijs medicamentis. Aluū soluit, uuluam cum amylo aperit. Pota menses ciet cum luteo oui. Podagris cum farina fœnigræci illinitur. Lepras, psoras, lichenas, lentigines expurgat. Item uenenatorum ictus, & canis morsus. Dentium quoque dolori hic sucus appositus in lana prodest, aut in cauis eorum additus. Cauliculi & folia, admixto eruo, contra marinorum uenena prosunt. Adijciunt & uinum. Bubulas carnes additi caules magno ligni compēdio percoquūt. Grossi illitæ strumas, & omnium collectionem emolliūt & discutiunt, aliquatenus & folia. Quæ mollissima sunt ex his, cum aceto ulcera manantia & epinyctidas & fursures sanant. Cum melle item & foljs, œria sanant, et canis morsus. Recentes cum uino, phagedænas. Cum papaueris foljs ossa extrahunt. Grossi caprifici inflammationes discutiunt suffitu. Resistunt & sanguini taurino poto, & psimmythio, & lacti coagulato potæ. Item aqua decoctæ atque illitæ parotidas sanant. Cauliculi aut grossi eius quamminutissimæ, ad scorpio

num ictus è uino bibuntur. Lac quoque instillatur plagæ & folia imponuntur. Item aduersus murem aranеum. Caulicolorum cinis uuam fauciũm sedat. Arboris ipsius cinis ex melle, rhagadia. Radix deseruefacta in uino, dentium dolores. Hyberna caprificus in aceto cocta & trita, impetigines tollit. Illiniuntur tamen ramenta rami sine cortice quamminutissima ad scabiẽ modũ. Caprifico quoque medicinæ unius miraculum additur, Corticem eius impubescentem puer impubis si defracto ramo detrahat dentibus, medullam ipsam adalligatam ante solis ortum, prohibere strumas. Caprificus tauros quamlibet feroces, collo eorum circũdata, in tantum mirabili natura compescit, ut immobiles præstet. Herba quoque quam Græci erineon uocant, reddẽda in hoc loco propter gentilitatem. Palmum alta est, cauliculis quinis ferè, ocimi similitudine, flos candidus, semen nigrũ, paruum: tritum cum melle Attico, oculorum epiphoris medetur: utcunque autem decerpta manat lacte multo et dulci herba, perquam utilis aurium dolori, nitri exiguo addito. Folia resistunt uenenis. Pruni folia decocta tonsillis, ginguis, uuæ, prosunt in uino decocta, & subinde ore colluto. Ipsa pruna aluum molliunt, stomachó uero utilissima, sed breui momento. Vtiliora persica, succus q; eorum, etiamnum in uino aut in aceto expressus. Nec est alius eis pomis innocentior cibus. Nusquam minus odoris, succi plus, qui tamẽ sitim stimulet. Folia eius trita illita, hæmorrhagiam sistunt. Nuclei persicorum in aceto & oleo, capitis doloribus illinuntur. Syluestrium quidem prunorum baccæ, uel è radice cortex, in uino austero si decoquantur, ita ut triens ex hemina supersit,

aluum & tormina sistunt. Satis est singulos cyathos decocti sumi. Et in ijs & sativis prunis est limus arborum, quem Græci lichena appellant, rhagadijs & condylomatis mire utilis. Mora in Aegypto & Cypro sui generis, ut diximus, largo succo abundant, summo cortice desquamato: altiore plaga, siccantur, mirabili natura. Succus aduersatur uenenis serpentium, prodest dysentericis, discutit panos omnes q; collectiones: uulnera conglutinat, capitis dolores sedat, item aurium: splenetica bibitur. Illinitur & contra perfrictiones. Celerrime teredinem sentit. Nec apud nos succo usus minor. Aduersatur aconito & araneis, in uino potus. Aluum soluit, pituitas q; ac tineas & similia uentris animalia extrahit: Hoc idem præstat & cortex tritus. Folia tingunt & pillum cum fici nigræ & uitis corticibus simul coctis in aqua cœlesti. Pomi ipsius succus aluum soluit protinus. Ipsa poma ad præsens stomacho utilia, refrigerat, sitim faciunt: Si nõ superueniat alius cibus, intumescũt. Ex immaturis succus sistit aluum: ueluti animalis alicuius, in hac arbore obseruandis miraculis, quæ in natura eius diximus. Fit ex pomo panchrestos stomaticæ, eadem arteriacæ appellata, hoc modo, Sextarii tres succi è pomo, leui uapore ad crassitudinem mellis rediguntur. Post additur omphacij aridi pondus X duorum, aut myrrhæ X unius, croci X unius. Hæc simul trita miscẽtur decocto. Neque est aliud oris, arteriæ, uuæ, stomachi, iucundius remedium. Fit & alio modo, Succi sextarij duo, mellis Attici sextarius, decoquuntur ut supra diximus. Mira sunt præterea quæ produntur. Mori germinatione prius quàm in folia exeant, sinistra decerpi iubẽ-

tur futura poma, vicinos Græci uocant. Hi terram si non attigere, sanguinem sistunt adalligati, siue ex uulnere fluat, siue ore, siue naribus, siue hæmorrhoidis: ad hoc seruantur repositi. Idem præstare & ramus dicitur, luna plena defractus, incipiēs fructum habere. Si terram non attigerit, priuatim mulieribus adalligatus lacerto contra abundantiam mensium. Hoc & quocunque tempore abipsis decerptum ita ut terram non attingat, adalligatum q; existimant præstare. Folia mori trita, aut arida decocta serpentium ictibus imponuntur. Ad idem q; potu proficiatur. Scorpionibus aduersatur e radice cortices sucus ex uino aut posca potus. Reddenda est & antiquorum compositio, Sucum expressum pomi maturi immaturique mixtum, coquebant in uase æreo ad mellis crassitudinem. Aliqui myrrha adiecta & cupresso præduratum uas sole torrebant, permiscentes spatha ter die.

Hæc erat stomatice, quæ & uulnera ad cicatricē perducebat. Alia ratio, sucum siccato exprimebant pomo, multum sapori obsoniorum conferente. In medicina uero contra nomas & pectoris pituitas, & ubicunque opus esset astringi uiscera. Dentes quoque colluebant eo. Tertium genus suci, foliis et radice decoctis ad ambusta ex oleo illinenda. Imponuntur & per se folia. Radix per messes incisa, sucum dat aptissimū dentium dolori, collectionibus q;, et suppurationibus. Aluum purgat. Folia mori in urina madefacta pilum corijs detrahunt. Cerasa aluum molliunt, stomacho inutilia. Eadem siccata aluum sistunt, urinā ciēt. Inuenio apud autores, si quis matutino roscida cum suis nucleis deuoret, in tantum leuari aluum, ut pedes morbo liberen-

tur. Mespila, exceptis setanijs, quæ malo propiorem uim habent, reliqua astringunt stomachum, sistunt'q; aluum. Item sorba sicca, nam recentia stomacho & aluo citæ prosunt.

De pineis & amygdalis, & nucæ auellana, & de nucæ iuglande, & de pistacijs, & castaneis, siliquis, cornu, & unedone, & lauro. Cap. VIII.

Vœs pineæ, quæ resinam habent, contusæ leniter, additis in singulis sextarijs aquæ ad dimidium decoctæ, sanguinis excreationi medẽtur, ita ut cyathi bini bibantur ex eo. Corticis è pino in uino decoctum contra tormina datur. Nuclei nucis pineæ sitim sedant, & acrimoniam stomachi rosiones'q;, & contrarios humores consistentes ibi, et infirmitatem uirium roborant, renibus & uesicæ utiles. Fauces uidẽtur exasperare & tussim. Bilem pellunt poti ex aqua, aut uino aut passo, aut balanorum decocto. Miscetur his contra uehementiores stomachi rosiones cucumeris semen & sucus portulacæ. Item ad uesicæ ulcera & renum, quoniam & urinam cient. Amygdalæ amaræ radicum decoctum cutem in facie corrigit, colorem'q; hilariorem facit. Nuces ipsæ somnum faciunt & auiditatẽ. Vrinam & menses cient. Capitis dolori illinuntur, maxime'q; in febri: si ab ebrietate, ex aceto & rosaceo & aquæ sextario. Et sanguinem sistunt. Cum amylo & menta lethargicis comitialibus'q; prosunt. Capite peruncto epinyctidas sanant, è uino ueteri ulcera putrescentia: Canum morsus cum melle. Et furfures ex facie ante fotu præparata. Item iocineris et renum dolores ex aqua potæ: et sæpe ex ecligmate cum resina terebinthi-

na. Calculosis & difficili urinæ in passo, & ad purgandam cutem in aqua mulsa tritæ sunt efficaces. Prosunt ecligmate iocineri, tussi & colo cum elelisphaco modicæ addito. In melle sumitur nucis auellanæ magnitudo. Aiunt quinis fere præsumptis ebrietatem non sentire potores: Vulpesq; si ederint eas, nec contingat è uicino aquam lãbere, mori. Minus ualent in remedijs dulces, & hæ tamen purgant, & urinam cient. Recentes stomachum implent. Nucibus Græcis cum absinthij semine ex aceto sumptis, morbus regius sanari dicitur: Item illitis per se uitia sedis, & priuatim condylomata. Item tussi & sanguinis reiectioni prodest. Nuces iuglãdes Græci à capitis grauedine appellauere. Etenim arborum ipsarum foliorumq; uires, in cerebrũ penetrant: Hocq; minore momento, sed in cibis nuclei faciunt. Sunt autem recentes iucundiores, siccæ unguinosiores, & stomacho inutiles, difficiles concoctu, dolorem capitis inferentes, tussientibus inimicæ, & uomituris ieiunis aptæ in tenasmo solo, trahunt enim pituitam. Eædẽ præsumptæ uenena hebetant: Item anginam cum ruta & oleo. Item aduersantur cepis, leniuntq; earum saporem. Aurium inflammationi imponuntur cum melli exiguo. Item cum ruta mammis & luxatis. Cum cepa autem & sale & melle, canis hominisq; morsui. Putamine nucis iuglandis, dens cauus inuritur. Putamen combustum tritumq; in oleo aut uino, infantium capite peruncto, nutrit capillum, & ad alopecias eo sic utuntur. Quo plures quis nuces ederit, hoc facilius tineas pellit. Quæ perueteres sunt nuces, gangrenis & carbunculis medentur: Item sugillatis. Cortex iuglandium, lichenum uitio

& dysentericis prodest. Folia trita cum aceto, aurium dolori. In sanctuarijs Mithridatis maximi regis deuicti, Cn. Pompeius inuenit in peculiari commentario ipsius manu compositionem antidoti, è duabus nucibus siccis, item ficis totidem, & rutæ foliis uiginti simul tritis, addito salis grano: & qui hoc ieiunus sumat, nullū uenenum nocaturum illo die. Contra rabiosi quoq; canis morsus, nuclei à ieiuno homine commanducati illitiq; præsenti remedio esse dicuntur. Nuces auellanæ capitis dolorem faciunt, inflationem stomachi, & pinguedini corporis conferunt plus quàm sit uerisimile. Tostæ & distillationi medentur. Tussi quoque ueteri tritæ, & in aqua mulsa potæ. Quidam adijciunt grana piperis, alij è passo bibunt. Pistacia eosdem usus & effectus habent, quos pinei nuclei, præterq; ad serpētium ictus, siue edantur, siue bibantur. Castaneæ uehementer sistūt stomachi & uentris fluxiones, aluum cient, sanguinem excreantibus prosunt, carnes alunt. Siliquæ recentes, stomacho inutiles, alui soluunt. Eædē siccatæ sistunt, stomachoq; utiliores fiunt. Vrinam cient: Syriacas in dolore stomachi ternas in aquæ sextarijs decoquunt quidam ad dimidium, eumq; succum bibunt. Sudor uirgæ corni arboris lamina ferrea candente exceptus, non contingente ligno, illitaq; inde ferrugo, incipientes lichenas sanat. Arbutus siue unedo, fructum fert difficilem concoctioni, & stomacho inutilem. Laurus excalfactoriam naturam habet, & foliis, & cortice, et bacis. Itaque decoctum ex his, maxime è foliis, prodesse uuluis & uesicis conuenit. Illita uero uesparum crabronumq; & apium: Item serpentium uenenis resistunt,

maxime sepis, dipsadis & uiperæ. Prosunt & mensibus fœminarum cum oleo cocta. Cum polenta autem quæ tenera sunt trita, ad inflammationes oculorum, cum ruta testium, cum rosaceo capitis dolores, aut cum irino. Quin et commanducata atque deuorata per triduum terna, liberant à tussi. Eadem prosunt suspirijs trita cũ melle. Cortex radicis cauendus grauidis. Ipsa radix calculos rumpit, iocineri prodest, tribus obolis in uino odorato pota. Folia pota uomitiones mouent. Baccæ menses trahunt appositæ tritæ, uel potæ. Tussim ueterem et orthopnœam sanant binæ, detracto cortice in uino potæ. Si & febris sit, ex aqua aut ecligmate ex aqua mulsa, aut ex passo decoctæ. Prosunt & phthisicis eodem modo, & omnibus thoracis rheumatismis. Nam & concoquunt pituitam, et extrahunt. Aduersus scorpiones quaternæ ex uino bibuntur. Epinyctidas ex oleo illitæ & lentigines, & ulcera manantia, & ulcera oris, & furfures: Cutis prurignem sucus baccarum emendat, & phthiriasin. Aurium dolori & grauitati instillatur cum uino uetere & rosaceo. Perunctos eo fugiunt uenenata omnia. Prodest contra ictus & potus, maxime autem eius laurus, quæ tenuiora habet folia. Baccæ cum uino serpentibus, & scorpionibus, & araneis resistunt. Ex oleo & aceto illiniuntur & lieni & iocineri. Gangrenis cum melle. Et in fatigatione etiam aut perfrictione succo eo perungi, nitro adiecto prodest. Sunt qui celeritati partus multum conferre putent radicem, acetabuli mẽsura in aqua potam, efficacius recentem quàm aridã. Quidam aduersus scorpionum ictus, decem baccas dari iubent potui. Item & in remedio uuæ iacentis, qua-

drantem pondo baccarum foliorum'ue decoqui in aquæ sextarijs tribus ad tertias, eam'q; calidam gargarizare: Et in capitis dolore, impari numero baccas cum oleo cõterere, et calefacere. Laurus delphicæ folia trita olfacta-taq; subinde, pestilentiæ contagia prohibent, tanto magis si et urantur. Oleum ex Delphica ad cerata acopum'q;, ad perfrictiones discutiẽdas, neruos laxándos, lateris dolores, febres'q; frigidas utile est. Item ad aurium dolorem, in mali punici cortice tepefactum. Folia decocta ad tertias partes aquæ, uuam cohibent gargarizatione: potu alui dolores, intestinorum'q;. Tenerrima ex his trita in uino, papulas pruritus'q;, illita noctibus. Proxime ualent cætera lauri genera. Laurus Alexandrina siue Idæa, partus celeres facit, radicæ pota tritum denariorum pondere, in uini dulcis cyathis tribus. Secũdas etiam pellit, mense's'q; eodem modo pota. Daphnoides (siue his nominibus quæ diximus) syluestris laurus prodest, aluum soluit, recenti folio uel arido drachmis tribus cum sale in hydromelite manducata. Pituitas extrahit folium et uomitus, stomacho inutile. Sic et baccæ quinæ denæ'ue, purgationis causa sumuntur.

De myrto satiua, & myrtidano, & de myrto syluestri. Cap. IX.

Yrtus satiua candida, minus utilis est medicinæ quàm nigra. Semen eius medetur sanguinem excreantibus. Item contra fungos in uino potum. Odorem oris commendat uel pridie commãducatum. Item apud Menandrũ synaristusæ hoc edunt. Datur & dysentericis denarij pondere in uino. Vlcera difficilia in extremitatibus corporis sanat, cum uino sub

feruefactum. Imponitur lippitudini cum polenta, et cardiacis in mamma sinistra: Et contra scorpionis ictus in mero, & ad uesicæ uitia, capitis dolores, & ægilopas antequam suppurent: Item tumoribus, exemptisq; nucleis in uino uetere tritum eruptionibus pituitæ. Sucus seminis aluum sistit, urinam ciet. Ad eruptiones pustularum pituitæq; cum cerato illinitur: & contra phalangia. Capillum denigrat. Lenius succo oleum est ex eadē myrto, lenius & uinum quo nunquam inebriatur. In ueteratum sistit aluum & stomachum, tormina sanat, fastidium abigit. Foliorum arentium farina sudores cohibet inspersa, uel in febri. Vtilis & cœliacis & procidentiæ uuluarum, sedis uitijs, ulceribus manantibus, igni sacro fotu, capillis fluentibus, furfuribus: Item aliis eruptionibus, ambustis. Additur quoque in medicamento quod liparas uocant, eadem de causa qua oleum ex his, efficacissimum ad ea quæ in humore sunt, tanquam in ore & uulua. Folia ipsa fungis aduersantur trita ex uino, cum cera uero articularibus morbis & collectionibus. Eadem in uino decocta dysentericis & hydropicis potui dantur. Siccantur in farinam quæ inspergitur ulceribus, aut hæmorrhoidæ. Purgant & lentigines, pterygia & paronychia & epinyctidas, condylomata, testes, tetra ulcera: Item ambusta cum cerato. Ad aures purulentas & foliis crematis utuntur & succo & decocto. Comburuntur & in antidota: Item cauliculi flore decerpti, in nouo fictili operto cremati in furno, dein triti ex uino. Et ambustis foliorum cinis medetur. Inguene intumescat ex ulcere, satis est furculum tantum myrti habere secum, non ferro nec terra contactum. Myr

tidanum diximus quomodo fieret: Vuluæ prodest appositum fotu, & illitu. Multo efficacius & cortice & folio & semine. Exprimitur & folijs succus mollissimis in pila tusis, affuso paulatim uino austero, aliâs aqua cœlesti, atque ita expresso utuntur ad oris sediq; ulcera, uuluæ & uentris: capillorum nigritiam, malarum perfusiones, purgationes lentiginum, & ubi constringendum aliquid est. Myrtus syluestris, siue oxymyrsine, siue chamæmyrsine, bacis rubentibus & breuitate à sativa distat. Radix eius in honore est, decocta uino, ad renum dolores pota, & difficili urinæ, præcipueq; crassæ & grauiter olenti: Morbo regio, & uuluarum purgationi trita cum uino. Cauliculi quoque incipientes asparagorum modo in cibo sumpti, & in cinere cocti: Semen cum uino potum, aut oleo aut aceto, calculos frangit. Item in aceto & rosaceo tritum, capitis dolores sedat: & potum morbum regium. Castor oxymyrsinen myrti folijs acutis, ex qua fiunt ruri scopæ, ruscum uocauit, ad eosdem usus. Et hactenus habent se medicinæ urbanarum arborum. Transeamus ad syluestres.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VIGESIMVS QVARTVS.

PROOEMIVM.

Medicinæ ex arboribus syluestribus. Cap. I.

E SYLVAE quidem, horridior q; naturæ facies, medicinis carent, sacra illa parente rerũ omnium, nusquam nõ remedia disponente homini, ut medicina fieret etiam solitudo ipsa, sed ad singulæ illius discordiæ atq; concordiæ miraculis occursantibus. Quercus & olea tam pertinaci odio dissident, ut altera in alterius scrobe depactæ moriantur. Quercus uero & iuxta nucem iuglandem. Pernicialia & brassicæ cum uite odia: ipsum q; olus, quo uitis fugatur, aduersum cyclamino & origano aresçit. Quin & annosas iam, & quæ sternantur arbores, difficilius cædi, ac celerius inarescere tradũt, si prius manu quàm ferro attingantur. Pomorum onera à iumentis statim sentiri: ac nisi prius ostendantur his, quamuis pauca portent, suda re ilico. Ferulæ asinis gratissimæ sunt in pabulo, cæteris uero iumentis præsentaneo ueneno: qua de causa id animal Libero patri assignatur, cui et ferula. Surdis etiam rerũ sua cuiq; sunt uenena, ac minimis quoq;. Philyræ oci et polline nimiũ salem cibis eximunt. Prædulcũ fastidium sal temperat. Mitrosæ aut amaræ aquæ, polen-

ta addita mitigantur, ut intra duas horas bibi possint: Qua de causa & in saccos uinarios additur polenta. Similis uis Rhodiæ cretæ, & argillæ nostratis. Concordia ualent cum pix oleo extrahitur, quando utrunque pinguis naturæ est. Oleum solum calci miscetur quando utrunque aquas odit. Gummi aceto facilius eluitur, atramentum aqua. Innumera præterea alia, quæ suis locis dicentur assidue. Hinc nata medicina. Hæc sola naturæ placuerat eē remedia parata uulgo, inuētu facilia, ac sine impendio, ex quibus uiuimus. Postea fraudes hominum & ingeniorum, capturæ officinas inuenere istas, in quibus sua cuique homini uenalis promittitur uita. Statim compositiones & mixturæ inexplicabiles decantantur. Arabia atque India in medio æstimantur, ulceriq; paruo medicina à rubro mari imputatur, cum remedia uera quotidie pauperrimus quisque cœnet. Nam si ex horto petantur, aut herba uel frutex quæratur, nulla artium uilior fiat. Ita est profecto, magnitudo populi Romani perdidit ritus, uincendo uicti sumus. Paremus externis, & una artium imperatoribus quoque imperat. Verum de his aliâs plura.

Lotos. Cap. II.

Loton herbam, itemq; Aegyptiam eodem nomine, aliâs & Syriacam arborem, diximus suis locis. Hæc lotos, quæ faba Græca appellatur à nostris, aluum bacis sistit. Ramenta ligni decocta in uino prosunt dysentericis, menstruis, uertigini, comitialibus. Cohibent & capillū. Mirum, his ramentis nihil esse amarius, fructuq; dulcius. Fit & è scobe eius medicamentum, ex aqua myrti decocta, subacta, et diuisa in pastillos,

in pastillos, dysentericis utilissimum, pondere victoriati cum aquæ cyathis tribus.

Glans. Cap. III.

g *Glans intrita duritias quas cacoëthes uocant, cum salsa axungia sanat. Vehementiora sunt ligna & in omnibus cortex ipse, corticúq; tunica subiecta. Hæc decocta iuuat cœliacos. Dysenterias ēt illinitur, uel ipsa glans. Eademq; resistit serpentium ictibus, rheumatismis, suppurationibus. Folia & baccæ, uel cortex, uel sucus decocti prosunt contra toxica. Cortex illinitur decoctus lacte uacino, serpentis plagæ. Datur ex uino dysentericis. Eadem & ilicis uis.*

De cocco ilicis, & galla, & uisco, pilulis, glande, & de cerri radice, & subere. Cap. IIII.

c *Coccum autem ilicis, uulneribus ex aceto recentibus imponitur. Epiphoris ex aqua, & oculis suffusis sanguine instillatur. Est autem genus ex eo in Attica fere & Asia nascens, cælerrime in uermiculum se mutans, quod ideo scolecion uocant, improbantq;. Principalia eius genera diximus. Nec pauciora gallæ genera fecimus, solidam, perforatam: Item albam, nigram, maiorem, minorem: uis omnium similis. Optima Comagena. Excrescentia in corpore tollit. Prosunt ginguis, uuæ, oris exulcerationi. Crematæ & in uino extractæ, cœliacis. Dysentericis illinuntur. Paronychijs ex melle, & unguibus scabris, pterygijs, ulceribus manantibus, condylomatis, uulneribus quæ phagedænica uocantur. In uino autem decoctæ auribus instillantur, oculis illinuntur. Aduersus eruptiones & pa*

nos cum aceto. Nucleus commanducatus dentium dolorem sedat: Item intertrigines, & ambusta. Immaturæ ex his aceto potæ, lienem consumunt. Eædem cremata, & aceto salso extincta, menses sistunt, uluas q; procidentes fotu. Omnes capillos denigrant. Viscum è robore præcipuum diximus haberi, & quo conficeretur modo. Quidam contusum in aqua decoquunt, donec innatet. Quidã commanducantes acinos, expuunt cortices. Optimum est quod sine cortice est, quod q; leuissimum, extra fuluum, intus porraceum, quo nihil est glutinosius. Emollit, discutit tumores, sicat strumas. Cum resina & cera panos mitigat omnis generis. Quidam & galbanum adijciunt, pari pondere singulorum, eó q; modo & ad uulnera utuntur. Vnguium scabricias expolit, si septenis diebus soluantur, nitró que colluantur. Quidam id religione efficacius fieri putant, prima luna collectum è robore sine ferro. Si terram non attigit, comitialibus mederi. Conceptum fœminarum adiuuare, si omnino secum habeant. Vlcera commanducato impositó q; efficacissime sanari. Roboris pilulæ ex adipe ursino alopecias capillo replent. Cerri folia & cortex, & glans, sicat collectiones suppurationes q;: Fluxiones sistit. Torpentes membrorum partes corroborat decoctum eius fotui: cui et insidere expedit, sicandis astringendis ue partibus. Radix cerri aduersatur scorpionibus. Suberis cortex tritus, ex aqua calida potus, sanguinem fluẽtem ex utralibet parte sistit. Eiusdem cinis ex uino calido, sanguinem excreantibus magnopere laudatur.

De fago & cupresso, & cedro magna, & de cedride, galbano. Cap. V.

Agi folia manducantur in gingiuarum labiorum q; uitijs. Calculis glandis fagineæ cinis illinitur: Item cum melle alopecijs. Cupressi folia trita, serpentium ictibus imponuntur: & capiti cum polenta, si à sole doleat: Item ramici, qua de causa & bibuntur. Testium quoque tumori cum cera illinuntur. Capillum denigrant ex aceto. Eadem trita cum duabus partibus panis mollis, & è uino aminæo subacta, pedum ac neruorum dolores sedant. Pilulæ aduersus serpentium ictus bibuntur, aut si eijciatur sanguis. Collectionibus illinuntur. Ramica quoque, teneræ tusæ cum axungia & lomento, prosunt. Bibuntur ex eadem causa. Parotidi & strumæ cum farina imponuntur. Exprimitur sucus tusis cum semine, qui mixto oleo, caliginem oculorum aufert. Item uictoriati pondere in uino potus illitusq;, cum fico sicca, pingui, exemptis granis, uitia testium sanat, tumores discutit, et cum fermento strumas. Radix cum foliis trita potaq;, uesicæ et stranguriæ medetur: & contra phalangia. Ramenta pota menses ciet, scorpionum ictibus aduersantur. Cedrus magna, quam cedrelaten uocant, dat picē quæ cedria uocatur, dentiū doloribus utilissimā. Frangit enim eos et extrahit: dolores sedat. Cedri sucus ex ea quomodo fieret, diximus, magni ad lumina usus, ni capitis dolorem inferret. Defuncta corpora incorrupta æuis seruat, uiuētia corrumpit: mira differētia, cum uitam auferat spirantibus defunctis pro uita sit. Vestes quoque corrumpit, & animalia necat. Ob hoc non cēseam in anginis hoc

remedio utendum, neque in cruditatibus, quod suaſere aliqui, guſtu: dentes quoque colluere ex aceto in dolore timuerim, uel grauitati aut uermibus aurium inſtillare. Portentum eſt quod tradunt, abortiuum fieri in uenere ante perfuſa uirilitate. Phthiriaſes perungere eo non dubitauerim, itemq; porrignes. Suadent et contra uenenum leporis marini bibere in paſſo. Facilius in elephantiaſi illinatur. Et ulcera ſordida & excreſcentia in ijs autores quidam & oculorum albugines caligines q; inunxere eo: Et cõtra pulmonis ulcera cyathum eius ſorbere iuſſerunt: Item aduerſus tineas. Fit ex eo & oleum, quod piſſeleon uocant, uehementioris ad omnia eadem uſus. Cedri ſcrobe ſerpentes fugari certum eſt: Item baccis tritis cum oleo, ſi qui perungantur. Cedrides, hoc eſt fructus cedri, tuſſim ſanant, urinam cient, aluũ ſiſtunt, utiles ruptis, conuulſis, ſpaſticis, ſtrangurię, uuluis, admoti. Contra lepores marinos, eademq; quæ ſupra, collectionibus inflammationibusq;. De galbano diximus. Neque humidum neque aridum probatur, ſed quale docuimus. Per ſe bibitur ad tuſſim ueterem, ſuſpiria, rupta, conuulſa. Imponitur iſchiadicis, lateris doloribus, panis, furunculis, corpori ab oſſibus recedenti, ſtrumis, articulorum nodis, dentium quoque doloribus. Illinitur & cum melle capitis ulceribus. Purulentis infunditur auribus cum roſaceo, aut nardo. Odore comitialibus ſubuenit, & uuluæ ſtrangulante & in ſtomachi defectu. Abortus non exeuntes trahit appoſitu uel ſuffitu: Item ramis ellebori circumlitum atque ſubiectum. Serpentes nidore urentium fugari diximus. Fugunt & perunctos galbano. Medetur & à ſcorpione percuſſis:

Bibitur & in difficili partu fabæ magnitudine in uini cyatho, unluasq; conuersas corrigit. Cum myrrha autẽ & in uino mortuos partus extrahit. Aduersatur & uenenis, maxime toxicis, cum myrrha & in uino. Serpentes oleo & spondylio mixto tactu necat. Nocere urinæ existimatur.

De ammoniaco, & styracæ, & spondylio, & sphagno, & terebintho, & chamæpity, & pityusa, & resinis, & picea, & lentisco. Cap. VI.

Imilis ammoniaci natura atque lachrymæ probandæ ut diximus, mollit, calefacit, discutit, dissoluit. Claritati uisus in collyrijs conuenit: Pruritum, cicatrices, albugines oculorum tollit. Dentium dolores sedat, efficacius acensum. Prodest dyspnoicis, pleureticis, pulmonibus, ueficis, urinæ cruentæ, lieni, ischiadicis potum. Sic & aluum soluit. Articulis & podagræ cum pari pondere picis aut ceræ & rosaceo coctum. Maturat panos, extrahit clauos cum melle. Sic & duritias emollit. Lieni cum aceto & cera cypria, uel rosaceo efficacissime imponitur. Lassitudines perungi cum aceto & oleo exiguoq; nitro, utile est. Et styracis naturam in peregrinis arboribus exposuimus. Placet præter illa quæ diximus, maxime pinguis, purus, albicantibus fragmentis. Medetur tussi, faucibus, pectoris uitijs, unluæ præclusæ, duritieue laboranti. Ciet mẽses potu, appositúq; aluum mollit. Inuenio potu modico tristitiam animi resolui, largiore contrahi. Sonitus aurium emendat infusum, strumas illitum neruorumq; nodos. Aduersatur uenenis, quæ frigore nocent, ideo & cicutæ. Spondylion unà demonstratum, infunditur

capitibus phreneticorum, & lethargicorum: Item capitis doloribus longis. Cum oleo uetere bibitur, & in iocinerũ uitijs, morbo regio, comitialibus, orthopnoicis, uuluarum strangulatione, quibus & suffitu prodest. Aluum mollit. Illinitur ulceribus serpentibus cum ruta. Flos auribus purulentis efficaciter infunditur. Sed succus cum exprimitur integendus est, quoniam mire appetitur à muscis & similibus. Radix derasa, & in fistulas coniecta, callum earum erodit. Auribus quoque instillatur cum succo. Datur & ipsa contra morbum regium, & in iocineris uitio & uuluarum. Capillos crispos facit peruncto capite. Sphagnos, siue sphacos, siue bryon, & in Gallia ut indicauimus nascitur, uuluis decocto insidentium utilis: Item genibus & fœminum tumoribus, mixtus nasturtio, & aqua salsa tritus. Cum uino ac resina sicca potus, urinam pellit celerrime. Hydropicos inanit, cum uino & iunipero tritus & potus.

Terebinthi folia & radix collectionibus imponuntur. Decoctum eorum stomachum firmat. Semen in capitis dolore bibitur in uino, & contra difficultatem urinæ. Ventrem leniter emollit. Venerem excitat. Piceæ & laricis folia trita & in aceto decocta, dentium dolori prosunt. Cinis corticum intertrigini & ambustis. Potus aluum sistit, urinam mouet. Suffitu uuluas corrigit. Piceæ folia priuatim iocineri utilia sunt, drachmæ pondere in aqua mulsa pota. Syluas eas duntaxat, quæ picis resinæq; gratia radantur, utilissimas esse phthisicis, aut qui longa ægritudine non recolligant uires, satis constat: Et illum cœli aëra plus ita quàm nauigationẽ Aegyptiam proficere, plus quàm lactis herbidos per

montium æstiua potius. Chamæpitys latine abiga uocatur propter abortus, ab alijs thus terræ: cubitabilibus ramis, flore pinus & odore. Altera breuior & incuruæ similis. Tertia eodem odore, & ideo nomine quoq; paruulo cauliculo, crassitudine digitali, foliis scabris, exilibus, albis, in petris nascens. Omnes herbæ, sed propter cognationem nominis non differendæ. Prosunt aduersus scorpionum ictus: Item iocineri illitæ cum palmis aut cotoneis: Renibus & uesicæ, decoctum earum cum farina hordeacea. Morbo quoque regio, & urinæ difficultatibus, ex aqua decoctæ bibuntur. Nouissima contra serpentes ualet cum melle. Sic & appositæ uuluas purgat. Sanguinem densatum extrahit potæ. Sudores facit perunctis ea, peculiariter renibus utilis. Fiunt, ex ea & hydropicas pilulæ, cum ficu aluum trahentes. Lumborum quoque dolorem uictoriati pondere in uino finit, & tussim recentem. Mortuos partus, ex aceto cocta potaq; ejcere protinus dicitur. Cum honore & pityusa simili de causa dicetur, quam quidam in tithymali genere numerant. Frutex est similis piceæ, flore parno purpureo. Bilem & pituitam per aluum detrahit radix, decocti hemina: aut seminis ligula in balanis. Folia in aceto decocta, furfures cutis emendant: mammas quoque mixto rutæ decocto & formina, & serpentium ictus, & in totum collectiones incipientes. Resinam è supradictis arboribus gigni docuimus, & genera eius & nationes in ratione nini ac postea in arboribus. Summæ species duæ, sicca, & liquida: Sicca è pinu et picea fit, liquida è terebintho, laricæ, lentisco, cupresso. Nã et eæ ferunt in Asia et Syria Fallũtur q

eandem putant esse è picea atque laricæ. Picea enim pinguem, & thuris modo succosam fundit: larix gracilem ac mellei liquoris, uirus redolentem. Medici liquida raro utuntur, & in ouo fere: è laricæ propter tussim ulceraque uiscerum. Nec pinea magnopere in usu: cæteris non nisi coctis. Et coquendi genera satis demonstrauimus. In arborum differentia placet terebinthina, odoratissima atque leuissima: nationum Cypria & Syriaca, utraque mellis Attici colore, sed Cypria carnosior siciorq;. In sicco genere quærunt ut sit candida, pura, perlucida. In omni autem, aut montana potius quàm campestris: item aquilonia potius quàm ab alio uento: Resoluitur resina ad uulnerum usus & malagmata oleo, in potiones amygdalis amaris. Natura in medendo contrahere uulnera, purgare, discutere collectiones: Item pectoris uitia. Terebinthina illinitur: & eadem calida mẽbrorum doloribus spasticisq; illinitur in sole, totisq; corporibus, mangonum maxime cura, ad gracilitatem emẽdandam, spatijs ita laxantium cutem per singula membra, capacioraque ciborum facienda corpora. Proximũ locum obtinet è lentisco. Inest ei uis astringendi. Mouet & ante cæteras urinam. Reliquæ uentrem emolliunt, cruda concoquunt, tussim ueterem sedant, uuluæ onera extrahunt etiam suffitæ. Priuatim aduersantur uisco. Panos & similia, cum seuo taurino & melle sanant. Palpebras lentiscina commodissime replicat. Fractis quoque utilissima, & auribus purulentis: Item in prurito genitalium. Pineæ capitis uulneribus optime medetur.

De pice spissa & liquida: & palimpissa, & pissasphalto, & Copissa, & teda, & lentisco. Cap. VII.

IX quoque unde & quibus conficeretur modis, indicauimus. Et eius duo genera, spissum, liquidum q;. Spissarum utilissima medicinæ est brutia, quoniam pinguissima et resinosissima utrasque præbet utilitates, ob id magis rutila quàm cæteræ. Id enim quod in hoc adijcunt, ex mascula arbore meliorem esse, non arbitror posse intelligi. Picis natura excalfacit, explet. Aduersatur priuatim cæstæ morsibus cum polenta: Item anginæ cum melle, distillationibus et sternutamentis. Purulentis auribus infunditur cum rosaceo: Illinitur cum cera. Sanat lichenas, aluum soluit, excreationes pectoris adiuuat ecligmate, aut illita tonsillis cum melle. Sic & ulcera purgat: Explet cum uua passa, & axungia. Carbunculos purgat, & putrescentia ulcera. Quæ uero serpunt, cum pineo cortice aut sulphure. Phthisicis etiam cyathi mensura quidam dederunt, & contra ueterem tussim: Rhagadas sedis & pedum, panos q; & ungues scabros emendat. Vuluæ duritias & conuersiones, odore: Item lethargicos. Strumas item cum farina hordeacea, & pueri impubis urina decocta ad suppurationem perducit. Et ad alopecias sicca pice utuntur. Ad mulierum mammas brutia, ex uino subuersacta cum polline farraceo, quàm calidissimis impositis. Liquida pix, oleum q; quod pisseleon uocant, quemadmodum fieret diximus. Quidam iterum decoquunt & uocant palimpissam. Liquida anginæ perunguntur intus et una. Ad aurium dolores, claritatem oculorum,

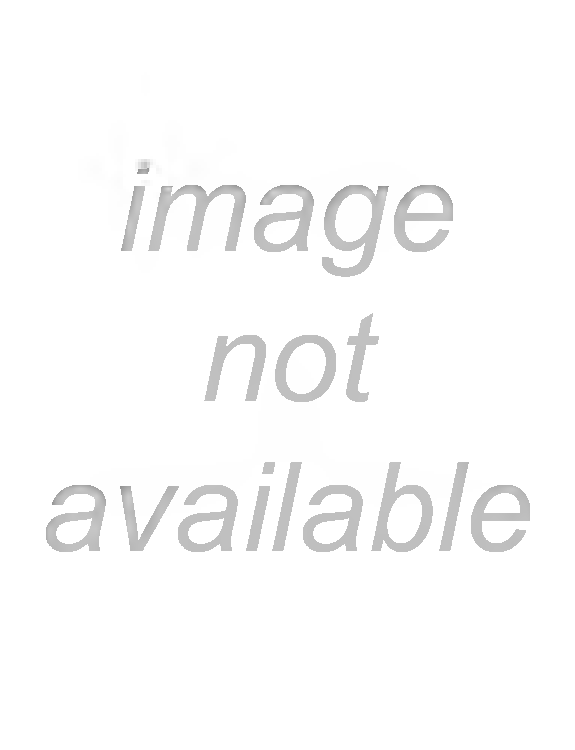
image
not
available

De platano, & fraxino, & acere, & alba populo, & ulmo, & tilia, & sambuco, et iunipero. Cap. VIII.

Latani aduersantur uespertilionibus. Pilulæ p carum in uino potæ X quatuor pondere, omnibus serpentium & scorpionum uenenis medẽtur: Item ambustis. Tusæ autem cum aceto acri, magisq; scillite sanguinem omnem sistunt. Et lentiginem & carcinomata, melanias quoque ueteres, addito melle emendant. Folia & cortex illinuntur collectionibus & suppurationibus, & decoctum eorum. Corticis autem in aceto dentium remedium est: Folia eorum teterrima in uino albo decocta, oculorum. Lanugo foliorum, & auribus & oculis inutilis. Cinis pilularum sanat ambusta igni uel frigore. Cortex é uino scorpionum ictus restinguit. Fraxinus quam uim aduersus serpentes haberet, indicauimus. Semen foliis eius inest, quo medentur iocineris & lateris doloribus in uino. Aquam quæ subit cutem, extrahunt. Corpus obesum leuant onere, sensim ad maciem reducentes, ijsdem foliis cum uino tritis ad uirium portionem, ita ut puero quinque folia tribus cyathis diluantur, robustioribus septem folia quinque cyathis uini. Non omittendum, ramenta eius & scobem quibusdam cauenda prædici. Aceris radix contusa iocineris doloribus efficacissima imponitur. Populi albæ uuarũ in unguentis usum ex posuimus. Cortex potus ischiadicis et strãguriæ prodest. Foliorũ sucus calidus aurium dolori. Virgam populi in manu tenentibus intertrigo non metuatur. Populus nigra efficacissima habetur, quæ in Creta nascitur.

Comitialibus semen ex aceto utile. Fundit illa & resinam exiguam, qua utuntur ad malagmata. Folia podagris in aceto decocta imponuntur. Humor è cauis populi nigræ effluens, uerrucas papulasq; & attrita corporis tollit. Populi ferunt & foliis guttam, ex qua apes propolin faciunt. Gutta quoque aquæ propolis ex aqua remedium quàm efficax est. Vlmi & folia & cortex & rami uim habent spissandi, & uulnera contrahendi. Corticis utique interior tilia lepras sedat, & folia ex aceto illita. Corticis denarij pondus potum in hemina aquæ frigidæ aluum purgat, pituitasq; & aquas priuatim trahit. Imponitur & collectionibus lachryma, & uulneribus & ambustis quæ decocto fouere prodest. Humor in folliculis arboris huius nascens, cuti nitorem inducit, faciemq; gratiorem præstat. Cauliculi foliorum primi uino decocti tumores sanant, extrahuntq; per fistulas. Idem præstant & tiliæ corticis. Multi corticem commanducatum uulneribus utilissimum putant. Folia trita aqua aspersa pedum tumori. Humor quoq; è medulla uti diximus castratæ arboris, effluens capillum reddit capiti illitus, defluentesq; continet. Arbor tilia leniter tusa ad eadem ferè utilis est, atque oleaster. Folia autem tantum in usu, & ad infantium ulcera in ore cõmanducata, decocta urinam cient, menses sistunt illita, sanguinem pota detrahunt. Sambucus habet alterũ genus magis syluestre, quod Græci chamæacten, alij helion uocant, multo breuius. Vtriusque decoctum in uino ueteri foliorum, uel seminis, uel radicis ad cyathos binos potum, stomacho inutile est, aluo detrahens aquam. Refrigerat etiam inflãmationem, maxime recentis am-

busti: Et canis morsum cum polenta mollissimis foliorũ illitis. Sucus cerebri collectiones, priuatim q; membranæ quæ circa cerebrum est, lenit infusus. Acini eius in firmiores quàm reliqua tinguntur capillum. Poti acetabuli mensura, urinam mouent. Foliorum mollissima ex oleo & sale eduntur, ad pituitam bilemq; detrahendã. Ad omnia efficacior quæ minor. Radicis eius in uino decoctæ duo cyathi poti, hydropicos exinaniunt: uuluas emolliunt, has & foliorum decoctum insidentiũ. Caules teneri mitioris sambuci, in patinis cocti, aluum soluunt. Resistunt folia & serpentium ictibus in uino pota. Podagricis cum seuo hircano uehementer prosunt cauliculi illiti. Iidemq; in aqua macerantur, ut ea sparsa pulices necentur. Foliorum decocto si locus spargatur, muscæ necantur. Boa appellatur morbus papularum, cũ rubent corpora, sambuci ramo uerberatur. Cortex interior tritus, ex uino albo potus, aluum soluit. Iuniperus uel ante cætera omnia excalfacit, extenuat, cedro assimilis. Et eius duo genera: altera maior, altera minor. Vtraque accensa serpentes fugat. Semen stomachi, pectoris, lateris doloribus utile. Inflationes languoresq; discutit, tusses concoquit & duritias. Illitum tumores sistit: item aluum, baccis ex uino nigro potis: Item uentris tumores illitis. Miscetur & antidotis oxyporis. Vrinas ciet. Illinitur & oculis in epiphoris. Datur conuulsis, ruptis, torminibus, uuluis, ischiadicis cum uino albo potum pilulis quaternis, aut decoctis uiginti in uino. Sunt qui & perungant corpus è semine eius in serpentium metu.

De salice, et amerina, & utilibus, et erice. Cap. IX.

Alicis fructus ante maturitatem in araneam abit. Sed si prius colligatur, sanguinem reijcientibus prodest. Corticis e ramis primis canis, cla uum & callum aqua mixta sanat. Vitia cutis in facie emendat, magis admixto succo suo. Est autem hic trium generum. Vnum arbor ipsa exudat gummi modo. Alterum manat in plaga cum floret, excaso cortice trium digitorum magnitudine. Hic ad purganda quae obstent oculis. Item ad spissanda quae opus sunt, ciendam q; urinã, & ad omnes collectiones intus extrahendas. Tertius sucus est detruncatione ramorum à salce distillãs. Ex his ergo aliquis cum rosaceo in calyce punici calfactus, auribus infunditur: uel folia cocta, et cum cera trita imponuntur: Item podagricis. Cortice & foliis in uino decoctis foueri neruos utilissimum. Flos tritus cum foliis furfures purgat in facie. Folia contrita & pota intemperantiam libidinis coërcent, atque in totum auferunt usum sæpius sumpta. Amerinæ nigræ semen cũ spuma argenti pari pondere, à balneo illitum, psilothrum, est. Non multum à salicis utilium usu distat uitex, foliorum quoque aspectu, nisi odore gratior esset. Græci lygon uocant, alij agnon: quoniam matronæ thesmophorijs Athenienſium castitatem custodientes, his foliis cubitus sibi sternunt. Duo genera eius. Maior in arborẽ salicis modo assurgit: minor ramosa foliis cãdidioribus lanuginosis. Prima album florem mittit cum purpureo, quæ & candida uocatur: Nigra, quæ tantum purpureum. Nascuntur in palustribus campis. Semen potum uini quendam saporem habet, & dicitur febres soluere.

Et cum ungantur oleo, admixtum sudorem facere. Sic & lassitudines dissoluere. Vrinam cient & menses. Caput tentant uini modo, nam & odor similis est. Inflationes pellunt in inferiora. Aluum sistunt, hydropicis & lienibus perquam utiles. Lactis uberta-tem faciunt. Aduersantur uenenis serpentium, maxime quæ frigus inferunt. Minor efficacior ad serpentes, bibi-tur seminis drachma in uino uel posca, aut duabus fo-liorum tenerrimorum. Et illinuntur utraque aduersus araneorum morsus: uel perunctis tantum, suffitu quo-que aut substratu fugant uenenata. Ad uenerem impetus inhibent: eóque maxime phalangijs aduersantur, quo-rum morsus genitale excitat. Capitis dolorem ex ebrietate sedant cum rosaceo flos teneri que cauliculi. Seminis decoctum uehementiorem capitis dolo-rem dissoluit fotu, & uuluam etiam suffitu uel ap-posito purgat, aluum cum pulegio & melle potum. Vomicas panosq; difficile concoquentes, cum farina hordeacea mollit. Lichenas & lentigines cum aphro-nitro & aceto semen sanat, & oris ulcera & eruptio-nes cum melle: testium cum butyro & folijs uitium: rha-gadas sedis cum aqua illitum. Luxatis cum sale, & ni-tro, & cera. Et semen, et folium additur in malagmata neruorum & podagras. Semen instillatur in oleo deco-ctum capiti in lethargia et phreneſi. Virgã qui in manu habeant aut cinctu, negantur intertrignem sentire. Eri-cen Græca uocant fruticem non multum à myrice dif-ferentem, colore roriſmarini, & penè folio. Hoc aduersa-ri serpentibus tradunt. Geniſtæ quoque uinculi usum præstat, Flores apibus gratiſſimi. Dubito an hæc sit

quam Græci autores sparton appellauere, cum ex ea lina piscatoria apud eos factitari docuerim: & nunquid hanc designauerit Homerus, cum dixit nauium sparta dissoluta. Nondum enim fuisse Africanum uel Hispanũ spartum in usu certum est. Et cum sutiles fierent naues, lino tamen non sparto unquam sutas. Semen eius quod Græci eodem nomine appellant, in folliculis phaseolorum modo nascens, purgat ellebori uiæ, drachma & dimidia pota in aquæ mulsæ cyathis quatuor ieiunis. Ramis similiter cum fronde in aceto maceratis pluribus diebus, & tusis, sucum dant ischiadicis utilem, cyathi unius potu. Quidam marina aqua macerare malunt, & infundere clysteræ. Perunguntur eodem succo ischiadici addito oleo. Quidam ad stranguriam utuntur semine. Genistæ tusa cum axungia, genuã dolentia sanat.

Myricen, quam & tamaricen uocat Lenæus, similem scopis amerinis dicit. Sanari ea carcinomata in uino decocta tritaque cum melle illita. Arbitrantur quidã hanc esse tamaricem: sed ad lienem præcipua est, si sucus eius expressus in uino bibatur: Adeoq; mirabilem eius antipathiam contra solum hoc uiscerum faciunt, ut affirment, si ex ea alueis factis bibant sues, sine liene inueniri. Et ideo homini quoque splenetico cibum potumq; dant in uasis ex ea factis. Grauis autor in medicina, uirgam ex ea defractam, ut neque terram neque ferrũ attingeret, sedare uentris dolores asseuerauit impositam, ita ut tunica cinctuq; corpori apprimeretur. Vulgus infelicem arborem eam appellat, ut diximus, quoniam nihil ferat, nec seratur unquam. Corinthus, & quæ circa est regio, bryoniam uocat. Eiusq; duo genera facit.

Syluestrem

Syluestrem plane sterilem, alteram mitiorem. Hæc fert in Aegypto Syriaq; etiam abundanter lignosum fructum, maiorem galla, asperum gustu, quo medici utuntur uice gallæ, & in compositionibus quas antheras uocant. Et lignum autem & flos, & folia, & cortex in eosdem usus adhibentur, quanquam remissiora. Datur sanguinem reiicientibus cortex tritus, & contra profluuia fœminarum, cœliacis quoque. Idem tusus impositusq; collectiones omnes inhibet. Foliis exprimitur succus ad hæc eadem, & in uino decoquuntur; ipsa uero adiecto melle gangrenis illinuntur. Decoctum eorum in uino potum, uel impositum cum rosaceo & cera sedat. Sic & epinyctidas sanant. Ad dentũ dolorẽ auriumq;, decoctum eorum salutare est. radix ad eadem, similiter & folia. Hæc amplius ad ea quæ serpunt, imponuntur cum polenta. Semen drachmæ pondere aduersus phalãgia & arancos bibitur. Cum altilium uero pinqui furunculis imponitur. Efficax & contra serpentiũ ictus, præterquam aspidum. Necnon morbo regio, phthiriasi, lendibusq; decoctum infusum prodest, abundantiamq; mulierum sistit. Cinis arboris ad omnia eadem prodest. Aiunt, si bouis castrati urinæ immisceatur, uel in potu uel in cibo, uenerem finiri. Carboq. ex eo genere urinæ resunctus, in umbra conditur: idem cum libeat accẽdere, resoluitur. Magi & id ex spadonis urina fieri tradiderunt.

De uirga sanguinea & silere, & ligustro, et alno, et edera, et cistho, et cisso, et erythrano, et chamæcisso, et similace, et de clematide. Cap. X.

Ex uirga sanguinea felicior habetur. Cortex eius interior cicatrices quæ præsanauere aperit. Si-

leris folia illita fronti, capitis dolores sedant. Eiusdem semen tritum in oleo phthiriases cõërcet. Serpentes & hunc fruticem refugiunt, baculumq; rustici ob id ex eo gerunt. Ligustrum eadem arbor est, quæ in oriente cypros. Suos in europa usus habet. Sucus eius neruis, articulis, algoribus: folia ubique ueteri ulceri cum salis mica, & oris exulcerationibus prosunt. Acini contra phthiriasin, item cõtra intertrigines, foliáue. Sanant et gallinaceorum pituitas acini. Folia alni ex feruenti aqua certissimo remedio sunt tumori. Ederæ genera XX. demonstrauimus. Natura omnium in mediana anceps. Mentem turbat, & caput purgat largius pota. Neruis intus nocet. Iisdem neruis adhibita foris prodest. Eadem natura quæ & aceto, ei est. Omnia genera eius refrigerant. Vrinam cient potu, capitis dolorem sedant, præcipue cerebro continentiq; cerebrum membranæ utiliter mollibus impositis foliis, cum aceto & rosaceo tritis & decoctis, addito postea rosaceo oleo. Illinuntur autem fronti, & decocto eorum fouetur os, caputq; perungitur. Lieni & pota & illita prosunt. Decoquuntur & contra horrores febrium eruptionesq; pituitæ, aut in uino teruntur. Corymbi quoque poti uel illiti, lienem sanant: iocinera autem illiti. Trahunt & menses appositi. Sucus ederæ tædia narium graueolentiam q; emendat, præcipue albæ fatuæ. Idem infusus naribus caput purgat, efficacius, addito nitro. Infunditur etiam purulentis auribus, aut dolentibus cum oleo. Cicatricibus quoq; decorem facit. Ad lienes efficacior albæ est, ferro calefactus: satisq; est acinos sex in uini cyathis duobus fumi. Acini quoque ex eadem alba terni, in aceto mulso

poti, tineas pellunt: in qua curatione uentri quoque imposuisse eos utile est. Ederæ quam chrysocarpon appellauimus, bacis aurei coloris uiginti, in uini sextario tritis, ita ut terni cyathi potentur, aquam quæ cutem subierit, per urinam educat Erasistratus: Eiusdem acinos Vtritos in rosaceo oleo, calefactosq; in corticæ punici, instil lauit dentium dolori à contraria aure. Acini, qui croci sucum habent, præsumpti potu, à crapula tutos præstant: Item sanguinem excreantes, aut torminibus laborantes. Ederæ nigræ candidiores corymbi poti, steriles etiam uiros faciunt. Illinitur decocta in uino omniũ ulcerum generi, etiamsi cacoëthe sint. Lachryma ederæ psilothrum est, phthiriasinq; tollit. Flos cuiuscunque generis trium digitorum captu, dysentericos & aluum citam emendat, in uino austero bis die potus. Et ambustis illinitur utiliter cum cera. Denigrant capillum corymbi. Radicis sucus in aceto potus, contra phalangia prodest. Huius quoque ligni uase splenetico bibentes sanari inuenio. Et acinos terunt, moxq; comburunt, & ita illinunt ambusta, prius perfusa aqua calida: Sunt qui & incidant succi gratia, eóque utantur ad dentes erosos, frangique tradunt, proximis cera munitis ne lædantur. Gummi etiam in edera quærunt, quod ex aceto utilissimum dentibus promittunt.

Græci uicano uocabulo cisthon appellant fruticem maiorem thymo, foliis ocimi. Duo eius genera. Flos masculo rosaceus, fœminæ albus. Ambo prosunt dysentericis & solutionibus uentris, in uino austero trinis digitis flore capto, & similiter bis die poto. Vlceribus ueteribus & ambustis cum cera,

& per se oris ulceribus. Sub his maxime nascitur hypoisthis, quam inter ederas diximus. Cissos erythranos ab ijsdem appellatur similis ederæ, coxendicibus utilis è uino potus: Item lumbis. Tantamq; uim accipiunt, ut sanguinem urina detrahant. Item chamæcissos appellant ederam, non attollentem se à terra. Et hæc contusa in uino acetabuli mensura, lieni medetur. Folia ambustis cum axungia. Smilax quoque qui & nicophoros cognominatur, ad similitudinem ederæ habet, tenuioribus foliis. Coronam ex eo factam impari foliorũ numero, aiunt capitis doloribus mederi. Quidam duo genera similacis dixere. Alterum immortalitati proximum, in conuallibus opacis, scandentem arbores comantibus acinorum corymbis, contra uenenata omnia efficacissimis, in tantum, ut acinorum succo infantibus sæpe insulato nulla postea uenena nocitura sint. Alterum genus culta amare, & in eis gigni, nullius effectus. Illam esse similacem priorem, cuius lignum ad aures sonare diximus. Similem huic aliqui clematida appellauerunt, repentem per arbores, geniculatam et ipsam. Folia eius lepram purgant. Semen aluum soluit acetabuli mensura, in aquæ hemina, aut aqua mulsa. Datur ex eadem causa & decoctum eius.

De harundine, & papyro, & ebeno, et rhododẽdro, de rhue erythro, & de erythrodano, alysso & radicula, & apocyno et rore marino, et cãchry, & sabina, & selagine, & samulo, & gummi medicinis. Cap. XI.

Harundinis genera XXIX. demonstrauimus, nõ aliter euidentiore illa natura, quam continuis

his uoluminibus tractamus. Siquidem harundinis radix contrita & imposita, filicis stirpem corpore extrahit: item harundinem filicis radix. Et quo plura genera faciamus, illa quæ in India Syriáq; nascitur, odorum unguẽtorumq; causa, urinam mouet cum gramine, aut apij semine decocta. Ciet menstrua admotu. Medetur conuulsis duobus obolis pota, iocineri, renibus, hydropi, tussi etiã suffitu, magisq; cum resina. Furfuribus ulceribusq; manantibus cum myrrha decocta. Excipitur & succus eius, fitq; elaterio similis. Efficacissima autem in omni harundine, quæ proxima radici. Efficacia & geniculo. Harundo Cypria, quæ donax uocatur, corticis cinere alopecias emendat: Item putrescentia ulcera. Foliis eius ad extrahendos aculeos utuntur. Efficacius et contra ignes sacros, collectionesq; omnes. Vulgaris harundo extracto riam uim habet, & recens tusa, non in radice tantum. Multum enim & ipsam harundinem ualere tradunt. Medetur & luxatis, & spinæ doloribus radix in aceto illita. Eadem recens trita & in uino pota, uenerem concitat. Harundinum lanugo illita auribus, obtundit auditum. Cognata in Aegypto res est harundini papyrus, præcipuæ utilitatis cum inaruit, ad laxandas siccã dasq; fistulas, & intumescendo ad introitum medicamẽtorum aperiendas. Charta quæ fit ex ea, cremata inter caustica est. Cinis eius ex uino potus somnum facit. Ipsa ex aqua imposita callum sanat. Ne in Aegypto quidem nascitur ebenus, ut docuimus. Nec tractamus in medicina alienos orbes: non omittetur tamen propter miraculum. Scobem eius oculis unice mederi dicunt. ligno que ad cotem trito cũ passo, caliginem discutit: Ex aqua

uero radicæ, albugines oculorum. Item tussim pari modo dracunculi radicis adiecto cum melle. Ebenum medici & inter erodentia assumunt. Rhododendros ne nomen quidem apud nos inuenit latinum, rhododaphnen uocant, aut neriũ. Mirum, folia eius quadrupedum uenenum esse, homini uero contra serpentes præsidiũ, ruta addita è uino pota. Pecus etiam & capræ, si aquã biberint, in qua folia ea maduerint, mori dicuntur. Nec rhus latinum nomen habet, cum in usum pluribus modis ueniat. Nam & herba est syluestris, foliis myrti, cauliculis breuibus, quæ uenena & tineas pellit: et frutex coriarius appellatur, subrutilus, cubitalis, crassitudine digitali: cuius aridis foliis, ut malicorio coria perficiuntur. Medici autem rhoicis utuntur ad contusa: item cœliacos & sedis ulcera, aut quæ phagedænas uocant, trita, cum melle, & illita cum aceto. Decoctum eorũ instillatur auribus purulentis. Fit & stomatice decoctis ramis ad eadem quæ ex moris, sed efficacior admixto alumine. Illinitur q; eadem hydropicorũ tumoribus. Rhus, quæ erythros appellatur, frutex est, & huius fruticis semen uim habet astringendi refrigerandiq;. Aspergitur pro sale obsonijs. Aluos soluit, omnes q; carnes cum silphio suauiores facit. Vlceribus medetur manantibus cum melle: Asperitati linguæ, percussis, liuidis, desquamatis eodem modo. Capitis ulcera ad cicatricem celerrime perducit, & fœminarum abundantiam sistit cibo. Alia est erythrodanus, quam aliqui ereuthodanum uocant, nos rubiam, qua tinguntur lanæ, pelles q; perficiuntur: in medicina urinam ciet, morbum regiũ sanat ex aqua mulsa, & lichenas ex aceto illita: & ischiadicos & pa

ralyticos, ita ut bibentes lauẽtur quotidie. Radix semẽq; trahunt menses, aluum sistunt, & collectiones discutiũt. Contra serpentes rami cum folijs imponuntur. Folia et capillum tingunt. Inuenio apud quosdam morbũ regiũ sanari hoc fruticẽ, etiamsi adalligatus spectetur tm̃. Distat ab eo qui alysson uocatur, folijs tantum & ramis minoribus: nomen accepit, quod à cane commorsos rabiẽ sentire nõ patitur, potus ex aceto adalligatusq;. Mirũ est quod additur, saniem conspecto omnino fruticẽ eo sicari. Tingentibus et radicula lanas præparat, quam struthion à Græcis uocari diximus. Medetur morbo regio et ipsa decocti eius potu: item pectoris uitijs. Vrinam ciet, aluum soluit, et uuluas purgat. Quãobrem aureũ poculum medici uocant. Ea & ex melle prodest magnificæ ad tussim, orthopnœæ cochlearis mensura. Cũ polẽta uero & aceto lepras tollit. Eadem cũ panace et capparis radicẽ calculos frangit, pellitq;. Panos discutit, cũ farina hordeacea & uino decocta. Misceatur & malagmatis & collyrijs, claritatis causa. Ad sternutamenta utilis inter pauca. Lieni quoque ac tonsilibus. Eadem pota denarij unius pondere ex mulsa aqua, suspiriosos sanat. Sic & pleureticos, & omnes lateris dolores, apocyni semen ex aqua. Frutex est, folio ederæ, molliore tamen, & minus longis uiticulis, semine acuto, diuiso, lanuginoso, graui odore. Canes & omnes quadrupedes necat in cibo datũ. Est et rosmarinum. Duo genera eius. Alterum sterile, alterum cui et caulis & semen resinaceum, quod canchrys uocatur. Folijs odor thuris. Radix uulnera sanat uiridis impositæ, & sedis procidentia, condylomata & hæmorrhoidas.

suauis & fruticis & radicis morbum regium, & ea quæ repurganda sunt. Oculorum aciem exacuit. Semen ad uetera pectoris uitia datur potui. Et ad uulnus cum uino & pipere. Menses adiuuat. Podagris illinitur cum ærina farina. Purgat & lentigines, & quæ ex calfaciendæ sunt, aut cum sudor quærendus, illitum: Item conuulsis. Auget & lac in uino potum: Item radix. Ipsa herba strumis cum aceto illinitur, ad tussim cum melle prodest. Canchrys multa genera habet, ut diximus. Sed hæc quæ ex rore supradicto nascitur, si fricetur, resinosa est. Aduersatur uenenis & uenenatis, præterquam anguibus. Sudorem mouet, tormina discutit, lactis ubertatē facit. Herba sabina, brathy appellata à Græcis, duorum generum est. Altera tamaricæ similis folio est, altera cupressо. Quare quidam Cretacam cupressum dixerunt. A multis in suffitus pro thure assumitur. In medicamentis uero duplicato pondere eosdem effectus habere quos cinnamum traditur. Collectiones minuit, & nomas compescit. Illita ulcera purgat. Partus emortuos apposita extrahit & suffitu. Illinitur igni sacro & carbūculis. Cum melle et uino potæ, regio morbo medetur. Gallinacei generis pituitas fumo eius herbæ sanari tradūt. Similis herbæ huic sabinæ est selago appellata. Legitur sine ferro dextra manu per tunicam, qua sinistra exuitur uelut à furante, candida ueste uestito, pureq; lotis nudis pedibus, sacro facto prius quàm legatur, pane, uinoq;. Fertur in mappa noua. Hanc contra omnem pernicem habendam prodidere Druidæ Gallorum, & cōtra omnia oculorum uitia fumum eius prodesse. Iidē samolum herbam nominauere nascentem in humidis:

Et hanc sinistra manu legi à ieiunis contra morbos suum boumq; nec respicere legentem, nec alibi quam in canali deponere, ibiq; conterere poteris. Gummium genera diximus. Ex his maiores effectus melioris cuiusque erunt. Dentibus inutiles sunt: Sanguinem coagulant, & ideo reijcientibus sanguinem prosunt. Item ambustis, arteriæ uitijs: Inutilem urinam cient, amaritudines hebetant astrictis cæteris. Quæ ex amygdala amara est, spissandiq; uiribus efficacior, habet excalfactorias uires. Præponuntur autem prunorum & cerasorum ac uitium. Siccant illitæ & astringunt: Ex aceto uero infantium lichenas sanant. Prosunt & tussi ueteri, quatuor obolis in mixto potis. Creduntur & colorem gratiorem facere, aborumq; appetentiam, & calculosis prodesse cum passo potæ. Oculorum & uulnerum utilitatibus maxime conueniunt è spina Aegyptia.

De spina Arabica, & spina alba, & acanthio, et acacia. Cap. XII.

Spinæ Arabicæ laudes in odorum loco diximus: & ipsa spissat stringitq; distillationes omnes, & sanguinis excreationes, menstruumq; abundantiam, etiamnum radicæ ualentior. Spinæ albæ semen contra scorpiones auxiliatur. Corona ex ea imposita, capitis dolores minuit. Huic similis est spina illa, quam Græci acanthion uocant, minoribus multo foliis, aculeatis per extremitates, & araneosa lanugine obductis: qua collecta, etiam uestes quædam bombycinis similes fiunt in oriente. Ipsa folia uel radices ad remedia opisthotoni bibuntur. Est & acaciæ spina. Fit in Aegypto alba nigraq; arbore: Item uiridi, sed longe me-

lior è prioribus. Fit & in Galatia tenerrima spinosiore arbore. Semen omnium lenticulæ simile, minore est tantum & grano, & folliculo. Colligitur autumno, ante collectum nimio ualidius. Spissatur sucus ex folliculis aqua cœlesti perfusis, mox in pila tusis exprimitur organis, tunc densatur in sole mortarijs in pastillos. Fit et ex folijs minus efficax. Ad œria perficienda semine pro galla utuntur. Foliorum sucus & Galatiacæ acaciæ nigerrimus improbatur: Item qui ualde ruffus. Purpurea aut leucophæa, & quæ facillime diluitur, ui summa ad spissandum refrigrandumq; est, oculorum medicamentis ante alias utiles. Lauantur in eos usus pastilli ab alijs, torrentur ab alijs. Capillum tingunt. Sanant ignem sacrum, ulcera quæ serpunt, et humida uitia corporis, collectiones, articulos contusos, perniones, pterygia. Abundantiam mensium fœminis sistunt, uuluam q; & sedem procidentes. Item oculos, oris uitia & genitaliũ.

De uulgari spina & syluestri, & de eryssceptro, et de appendice spina, & pyxacantho, & paliuro, aquifolia, et taxo, & rubis medicinæ. C.XIII.

Vlgaris quoque hæc spina, ex qua cortinæ fullonicæ implentur, radicis usus habet. Per Hispanias quidem multi, & inter odores, & ad unguenta utuntur illa, aspalathum uocantes. Est sine dubio hoc nomine spina syluestris in oriente (ut diximus) candida, magnitudine arboris iustæ. Sed & frutex humilior æque spinosus in Nisyro et Rhodiorum insulis, quem alij eryssceptrum, alij adipsatheon, siue dipsa-

con, siue diacheton uocant. Optimus qui minime ferulaceus, rubens, & in purpuram uergens, detracto cortice, nascitur pluribus locis, sed non ubiq; odoratus. Quã uim haberet cœlesti arcu in eum innixo, diximus. Sanat tetra oris ulcera & ozenas, genitalia exulcerata aut carbunculantia, item rhagadia, inflationes potu. Discutit & strangurias cortex. Sanguinem reddentibus medetur decoctum eius. Aluũ sistit cortex. Similia præstare sylueſtrem quoque putant. Spina est appendix appellata, quoniam baccæ puniceo colore in ea appendices uocantur. Hæ crudæ per se, & aridæ in uino decoctæ, aluum citam, ac tormina compescunt: Pyxacanthi baccæ contra serpentium ictus bibuntur. Paliurus quoque spinæ genus est. Semen eius Afri Zuram uocant, contra scorpiones efficacissimum: Item calculosis & tussi. Folia astrictoriam uim habent. Radix discutit panos, collectiones, uomicas: Vrinas trahit pota. Decoctum eius potum in uino aluum sistit. Serpentibus aduersatur. Radix præcipue datur in uino. Aliqui folia contusa addito sale, articulorum morbis imponunt. Prosunt baccæ purgationi fœminarum, cœliacis, dysentericis, ac cholericis. In uino potæ aluum sistunt. Radix decocta & illita, extrahit infixa corpori. Vtilissima est et luxatis, tumoribus q;. Aquifolia arbor in domo aut uilla sata, ueneficia arcet. Flore eius aquam glaciari Pythagoras tradit, Item q; baculum ex ea factum, in quoduis animal emissum, etiam si citra cecaderit defectu mittentis, ipsum per sese recubitu propius adlabi: tam præcipuam naturam inesse arbori. Taxi arbori fumus mures necat. Nec rubos ad maleficia tantum genuit natura, ideoq;

ex eis mora uel hominibus cibos dedit. Vim habent siccandi, astringendiq;, gingiuis, tonsillis, genitalibus accommodatissimi. Aduersantur serpentium sceleratissimis hæmorrhoidi & presteri flos aut mora. Scorpionũ uulnera sine collectionum periculo iungunt. Vrinam cient. Caules eorum tonduntur teneri, exprimiturq; succus, mox sole cogitur in crassitudinem mellis, singulari remedio contra mala oris oculorumq;, sanguinem excreantes, anginas uuluas, sedes cœliacos potus aut illitus. Oris quidem uitijs etiam folia commanducata prosunt, & ulceribus manantibus, aut quibuscunque in capite illinuntur: cardiacis uel sic per se imponuntur à mamma sinistra. Item stomachi doloribus, oculisq; procidentibus. Instillatur succus eorum & auribus. Sanat condylomata cum roſaceo cerato. Cauliculorum ex uino decoctum, uel præsentaneum remedium est. Idem per se in cibo sumpti cymæ modo, aut decocti in uino austero, labantes dentes firmant. Aluum sistunt & profluuia sanguinis, dysentericis prosunt. Siccantur in umbra, ut cinis crematorum uuam reprimat. Folia quoque arefacta & contusa, iumentorum ulceribus utilia traduntur. Mora quæ in his nascuntur, uel efficaciorem stomatiten præbuerint quàm satiua morus. Eademq; compositione, uel cum hypocisthide tantum & melle bibuntur in cholera, & à cardiacis, & contra araneos. Inter medicamenta quæ styptica uocant, nihil efficacius rubi mora ferentis radice decocta in uino ad tertias partes, ut colluãtur eo oris ulcera, & sedis foueantur: tanta quis est, ut spõgiæ ipsæ lapidescant. Alterum genus rubi est, in quo roſa nascitur. Gignit pilulam castaneæ similem, præci-

puo remedio calculosis. Alia est cynorhoda, quam proximo dicemus uolumine.

De cynosbato, & Idæo rubo, & rhamno, & lycio, & sarcocolla, et de oporicæ medicinæ. Cap. XIIII.

Ynosbaton, alij cynospaston, alij neurospaston uocant, folium habet uestigio hominis simile. Fert & uuam nigram, in cuius acino nerui habet, unde neurospastos dicitur. Alia est à cappari, quam medici cynosbaton appellauerunt. Huius thyrsus ad remedia splenis & inflationes conditus ex aceto manditur. Nervus eius cum masticha Chia commanducatus os purgat. Ruborum rosa alopecias cum axungia emendat. Mora capillum tingunt cum omphacino oleo. Flos mori per messes colligitur. Candidus pleureticas præcipuus ex uino potus, item cœliacis. Radix ad tertias decocta, aluum sistit & sanguinem: Item dentes collutos decocto. Eodem succo fouentur sedis atque genitalium ulcera. Cinis è radice deprimit uuam. Idæus rubus appellatus est, quoniam in Ida non aliâs nascitur. Est autem tenerior ac minor, rarioribus calamis innocentioribusq;, sub arborum umbra nascens. Huius flos cum melle epiphoris illinitur & ignibus sacris, stomaticisq; ex aqua bibendus datur. Cætera eadem præstat quæ supra dicta. Inter genera ruborũ rhamnos appellatur à Græcis, candidior & fruticosior. Is floret, ramos spargens rectis aculeis, non ut cæteri aduncis, foliis maioribus. Alterum genus eius syluestre nigrius, & quadantenus rubens. Fert ueluti folliculos. Huius radice decocta in aqua fit medicamentum, quod uocatur lycium. Semen

secundas trahit. Alterq; ille candidior astringit magis, refrigerat, collectionibus et vulneribus accommodatior. Folia utriusque & cruda & decocta illinuntur cum oleo. Lycium praestantius è spina fieri tradunt, quam & pyxacanthen chironiam uocant, quales in Indicis arboribus diximus, quoniã longe praestantissimum existimatur Indicum. Coquuntur in aqua tusi rami, radicesq;, summae amaritudinis, aereo inse ferè per triduũ, iterumq; exempto ligno, donec mellis crassitudo fiat. Adulteratur amaris succis, etiam amurca ac felle bubulo: Spuma eius ac flos quidam oculorum medicamentis additur. Reliquo succo faciem purgat, & psoras sanat, erosos angulos oculorum, ueteresq; fluxiones, aures purulentas, tonsillas, gingiuas, tussim, sanguinis excreationes, fabae magnitudine deuoratum. Aut si ex ulceribus fluat, illitum, rhagadas, genitalium ulcera, attritus, ulcera recentia, & serpentia, ac putrescentia. In naribus clauos, suppurationes. Bibitur & à mulieribus in lacte contra profluuia. Indici differentia, glebis extrinsecus nigris, intus ruffis: cum fregeris, cito nigrescentibus. Astringit uehementer cum amaritudine. Ad eadem omnia utile est, sed praecipue ad genitalia. Sunt qui & sarcocollã spinae lachrymam putent, pollini thuris similem, cum quadam acrimonia dulcem. Cum uino tusa si sint fluxiones. Illinitur infantibus. Vetustate & haec maxime nigrescit. Melior, quo candidior. Vnum etiam num arborem medicinis debetur nobile medicamentum, quod oporicen uocant. Fit ad dysentericos stomachiq; uitia, in congio musti albi, lento uapore decoctis malis cotoneis quinque cum suis seminibus, punicis totidem, sor-

borum sextario, & pari mensura eius quod rhus Syriacon uocant, croci semuncia. Coquitur usque ad crassitudinem mellis. His subtexemus ea, quæ Græci communicatione nominũ in ambiguo fecere, an ne arborũ eẽnt.

De chamædrye, & chamædaphne, & chamelæa, et chamæsyce, & chamæcisso, & chamæleuce, & chamæcyparisso, & ampelopraso, & stachye, et clinopodio, & centunculo, & clematide Aegyptia medicinæ. Cap. XV.

Chamædrys herba est, quæ Latine trissago dicitur. Aliqui eam chamædropem, alij teucriõ appellauere. Folia habet magnitudine mentæ, colore & diuisura quercus. Alij serratam, & ab ea serram inuentam esse dixere, flore penè purpureo. Carpitur prægnans succo in petrosis, aduersus serpentiũ uenena potu illituq; efficacissima: Item stomacho, tussi uetustæ, pituitæ in gula cohærescenti, ruptis, conuulsis, lateris doloribus. Lienem consumit, urinam & menses ciet. Ob id incipientibus hydropicis efficax, manualibus scopis eius in tribus heminis aquæ decoctis usque ad tertias. Faciunt & pastillos, terentes eam ex aqua. At supradicta sanat & uomicas, & uetera ulcera, uel sordida cum melle. Fit & uinum ex ea pectoris uitijs. Foliorum succus cum oleo caliginem oculorum discutit. Ad splenem ex aceto sumitur. Excalfacit perunctione. Chamædaphne unico ramulo est cubitali ferè, folio tenui lauri similitudine. Semen rubens admixtum folijs illinitur capitis doloribus recens. Ardores refrigerat. Ad tormina cum uino bibitur. Menses succus eius &

urinam ciet potu, partusq; difficiles in lana appositus. Chamelæa similitudinem foliorum oleæ habet, sunt autem amara, odorata, in petrosis, palmum altitudinæ non excedente. Alvum purgat. Detrahit pituitam bilemq;, foliis in duabus absinthij partibus decoctis, succoq; eo cum melle poto. Foliis impositis & ulcera purgantur. Aiunt, si quis ante solis ortum eã capiat, dicatq; ad albugines oculorum se capere, ad alligata discutit id uitium. Quoquo modo collectam iumentorum pecorumq; oculis salutarem esse. Chamæsyce lentis folia habet, nihil se attollentia, in aridis petrosisq; nascens. Claritati oculorum, & contra suffusiones utilissima, & cicatrices, caligines, nubeculas in uino cocta, iniuncta. Vuluæ dolores sedat apposita in linteolo. Tollit & uerrucas omnium generum illita. Prodest & orthopnoicis. Chamæcissos spicata est tritici modo, ramulis quinis ferè, foliosa: cum floret existimari potest alba uiola, radice tenui, cuius bibunt ischiadici folia tribus obolis, in uini cyathis duobus VII. diebus, admodum amara potione. Chamæleucen apud nos farranum siue farfugium uocant. Nascitur secus fluuios, folio populi, sed ampliore. Radix eius imponitur carbonibus cupressi, atque is nidor per infurnibulum imbibitur in uetere tussi. Chamæpeucæ laricis foliis similis, lumborum & spinæ doloribus propria est. Chamæcyparissos herba ex uino pota contra uenena serpentium omnium scorpionumq; pollet. Ampeloprason in uinetis nascitur, foliis porri, ructu grauis. Contra serpentium ictus efficax. Vrinam & menses ciet, eruptiones sanguinis per genitale inhibet potum impositumq;. Datur & à partu mulieribus, & con-

tra

tra canis morsum. Ea quoque quæ stachys uocatur porri similitudinẽ habet, longioribus foliis pluribusq;, & odoris iucundi, coloris q; in luteum inclinati. Pellit menstrua. Clinopodion, alij cleonicon, alij cepyron, alij ocymoides appellant, serpyllo similem, suraculosam, palmi altitudine, nascitur in petrosis, orbiculato florum ambitu, speciem lecti pedum præbens. Bibitur ad conuulsa, rupta, stranguriasq;, serpentium ictus: Item decoctæ succus. Nunc subtexemus herbas mirabiles quidem, sed minus claras, nobilibus in sequentia uolumina dilatis. Itali centunculum uocant nostratis foliis, ad similitudinem capitis penularum iacentem in aruis. Græci autem clematidem. Est eius egregius effectus ad sistendam aluum in uino austero. Idem sanguinem sistit tritus cum oxymelite, aut aquæ calidæ cyathis quinque denarij unius pondere, sic & ad secundas mulierum efficax. Sed Græci clematidas & alias habent, unam quam aliqui echiten uocant, alij lagnem, nonnulli tenuem scammoniam: & pedales, folioso s, non dissimiles scammoniæ ramos habet, nisi quòd nigriora minoraque sunt folia. Inuenitur in uineis aruisq;. Estur ut olus cum oleo ac sale. Aluum ciet. Eadem à dysentericis cum lini semine in uino austero sorbetur. Folia epiphoris imponuntur cum polenta, supposito udo linteolo. Strumas impositæ ad suppurationem perducunt, deinde axungia adiecta percurant. Item hæmorrhoidas cum oleo uiridi, phthisicos iuuant cum melle. Lactis quoque ubertatem faciunt in cibis sumpta. Et infantibus illita ca pillum alunt. Ex aceto dentium dolores sedant, Venerem stimulant. Est & alia clematis Aegyptia cogno-

mine, quæ ab alijs daphnoides, ab alijs polygonoides uocatur, folio lauri, longa tenuisq;, aduersus serpẽtes ac priuatim aspides ex aceto pota efficax. Aegyptus hanc maxime gignit.

De aro & dracunculo, & dracontio, & ari, & millefolio, & herba eiusdem nominis, & pseudobunio, et myrrhi, et onobrichi medicinæ. Cap. XVI.

VAe & aron, de qua inter bulbos diximus, magnæ cum dracontio litis. Quidam enim eandem esse dixerunt. Glaucias satu discreuit, dracontium syluestrem arum pronunciando. Aliqui radicem aron appellauerunt, caulem uero dracontium, in totum alium, si modo hic est, qui apud nos dracunculus uocatur. Nanque aros radicem nigram in latitudinem rotundam habet multoq; maiorem, & qua manus impleatur. Dracunculus subrubram, & draconis conuoluti modo, unde ei & nomen. Quin & ipsi Græci immensam posuere differentiam, semen dracunculi feruẽs mordaxq; tradendo: tantumq; inesse ei uirus, ut olfactum grauidis abortum inferat. Aron miris laudibus extulere, primum in cibis fœminam præferentes, quoniam mas durior esset, & in coquendo lentior. Pectoris uitia purgare, & aridum in potione insperſum, aut ecligmate, urinam & menses ciere. Sic & in oxymelite potum stomacho, interaneis exulceratis ex lacte ouillo bibendum, ad tussim in cinere coctum ex oleo dedere. Alij coxere in lacte, ut decoctum biberetur. Epiphoris elixum imposuere. Item sugillatis, tonsillis. Ex oleo hæmorrhoidum uitio infundere, lentigines ex melle illi-

nentes. Laudauit Cleophantus & pro antidoto contra uenena: pleureticis, peripneumonicis, quo tussientibus modo: semen intritum cum oleo aut rosaceo infundens aurium dolori. Dieuches tussientibus aut suspiriosis & orthopnoicis & purulenta excreantibus farina permixtū in pane cocto dedit. Diodotus phthisicis è melle ecligmate, & pulmonis uitijs, ossibus etiam fractis imposuit. Partus omnium animalium extrahit, naturæ circumlitum. Succus radicis cum melle Attico, oculorum caligines ac stomachi uitia discutit, tussim decocti ius cum melle. Vlcera omnium generum, siue phagedænæ sint, siue carcinomata, siue serpant, siue polypi in naribus, succus mire sanat. Folia ambustis prosunt ex uino & oleo cocta. Aluum inaniunt ex sale & aceto sumpta. Etiam luxatis cocta cum melle prosunt. Item articulis podagricis cum sale, recentia uel sicca. Hippocrates quaslibet ad collectiones cum melle imposuit: ad menses trahendos seminis uel radicis drachmæ duæ in uini cyathis duobus sufficiunt. Eadem potio, si à partu non purgantur, & secundas trahit. Hippocrates & radicem ipsam apposuit. Dicunt & in pestilentia salutarem esse in cibis. Ebrietatem discutit. Serpentes nidore cum crematur, priuatim q; aspides fugat, aut inebriat, ita ut torpentes inueniantur: perunctos quoque aro è laureo oleo fugunt. Ideo & contra ictus dari potu in uino nigro putant utile. In folijs ari caseus optime seruari traditur. Dracunculus quem dixi, hordeo matureſcente effoditur luna creſcente. Omnino habentem serpentes fugunt. Ideo percussis prodesse in potu aiunt maiorem: ut & menses, si ferro non attingatur, sistat.

Sucus eius & aurium dolori prodest. Id autem quod Græci dracontion uocant, triplici effigie demonstratum mihi est, foliis betæ non sine thyrso, flore purpureo. Hoc est simile aro. Alii radicæ longa ueluti signata articulosaq; monstrauere tribus omnino cauliculis, folia eius ex aceto decoqui contra serpentium ictus iubentes. Tertia demonstratio fuit folio maiore quàm cornus, radicæ harundinea, totidem ut affirmabant geniculata nodis, quot haberet annos, totidemq; esse folia. Hi ea ex uino uel aqua contra serpentes dabant. Est & aris quæ in eadem Aegypto nascitur, similis aro, minor tantum minoribusq; foliis, & utique radice, quæ tamen oliuæ grandis magnitudinem implet: alba geminum caulem, alteram unum tantum emittens. Medetur utraque ulceribus manantibus. Item combustis ac fistulis. Collyrio immisso nomas sistunt, decoctarum in aqua, & postea tritarum rosaceo addito. Sed unum miraculum inges, contacto genitali cuiusque fœminini sexus animal in perniciem agi. Myriophyllon, quod nostri millefolium uocant, caulis est tener, similis fœniculo, plurimis foliis, unde & nomen accepit. Nascitur in palustribus, magnifici usus ad uulnera. Cum aceto bibitur ad difficultates urinæ & ueficæ, & suspiria, præcipitatisq; ex alto. Efficacissima eadem ad dentium dolores. Hetruria hoc nomine appellat herbam in pratis tenuem, à lateribus capillamenti modo foliosam, eximii usus ad uulnera: boũ neruos abscisos uomere solidari ea, rursusq; iungi addita axungia affirmans. Pseudobunion napi folia habet, fruticans palmi altitudine. Laudatissima in Creta. Contra formina atque stranguriã, laterum præcordiorumq;

dolores bibuntur rami eius quini seniue. Myrrhis quã alii smyrrhizam, alii myrrham uocant, simillima est cicutæ, caule foliisq; & flore minor tantum & exilior, cibo non insauis. Ciet menstrua & partus cum uino. Aiunt quoque eandem potam in pestilentia salutarem esse. Subuenit & phthisicis in sorbitione. Auiditatem cibi facit. Phalangiorum morsus restringit. Vlcera quoq; in facie aut capite sucus eius in aqua triduo maceratæ sanat. Onobrychis folia habet lentis, longiora paulo, florem rubentem, radicem exiguam & gracilem. Nascitur circa fontes. Siccata in farinæ modum & insperſa uino albo, stranguriam finit. Alium sistit. Sucus eius perunctis cum oleo sudores mouet.

De coriacea, & callicia, et menaide, & aliis XXIII. & medicinis earum, quas quidam magicas esse dicunt, & de considia, & de aproxi, et recidiuis amorum. Cap. XVII.

IN promisso herbarum mirabilium, occurrit aliqua dicere & de magicis. Quæ enim mirabiliores sunt? Primi eas in nostro orbe celebrauere Pythagoras atq; Democritus, consectati magos. Coriaceſia & callicia Pythagoras aquam glaciari tradit, quarũ mentionem apud alios non reperio, nec apud eum alia de his. Idem menaidem appellat, & nomine alio corinthadem, cuius decocto in aqua succo, protinus sanari ictus serpentium, si foueantur, dicit. Eundem effusum in herba qui ueſtigio contigerint, aut forte respersi fuerint, insanabiles perire, monstrifica prorsus natura ueneni, præterquam contra uenena. Ab eodem Py-

thagora aproxis appellatur herba, cuius radix è longinquo concipiat ignes ut naphtha, de qua in terræ miraculis diximus. Idem tradit, Si qui morbi humano corpori acciderint florẽte aproxi, quamuis sanatos, admonitionem eorum sentire quoties florere eam contigerit: & frumentum, & cicutam, & uiolam similem conditionem habere. Nec me fallit, hoc uolumen eius à quibusdam Cleemporo medico ascribi. Pythagoræ pertinax fama antiquitas q; uindicant. Et idipsum autoritatem uoluminibus affert, si quis alius curæ suæ opus, illo uiro dignum iudicauit: quod fecisse Cleemporũ, cum alia suo & nomine ederet, quis credat? Democriti certe chirocaneta esse constat. At in his ille post Pythagoram magorum studiosissimus, quanto portentosiora tradit? Aglaophotin herbam, quæ admiratione hominum propter eximium colorem acceperit nomen, in marmoribus Arabiæ nascentem Persico latere. Qua de causa et marmaritin uocari. Magos utique ea uti, cum uelint deos euocare. Achemenidon, colore electri sine folio, nasci in Tardastilis Indiæ, cuius radicæ in pastillos digestæ, in die q; pota in uino, noxij per cruciatus nocte confiteantur omnia per uarias numinum imaginationes. Eãdem hippophoruada appellat, quoniam equæ præcipue caueant eam. Theombrotiõ XXX. schœnis à Choaspe nasci, pauonis picturis similem, odore eximio. Hanc autem à regibus Persarum comedi aut bibi contra omnia corporum incommoda, instabilitatem q; mentis: eandem semnion à potentiæ maiestate appellari. Aliam dein de adamantida, Armeniæ Cappodociæ q; alumnam. Hac admota, leones resupinari cum hiatu laxo. Nominis

causam esse, quòd conteri nequeat. Arianidem in Arianis gigni igneam colore, colligi cum sol in leone sit: huius tactu peruncta oleo ligna acerndi. Therionarca in Cappodocia & Mysia nascente, omnes feras torpescere, nec nisi hyænæ urinæ aspersu recreari. Aethiopida in Meroë nasci. Ob id & meroidem appellari, folio lactucæ, hydropicis utilissimam è mulso potam. Ophiusam in Elephantine eiusdem Aethiopiæ, liuidam, difficilemq; aspectu: qua pota terrorem, minasq; serpentium obuersari, ita ut mortem sibi eo metu consciscant, ob id cogi sacrilegos illam bibere. Aduersari autem ei palmeum uinum. Thalassegle arca Indum amnem inueniri, quæ ob id nomine alio potamautis appellatur. Hac pota lymphari homines, obuersantibus miraculis. Theangelida in Libano Syriæ, Dicte Cretæ montibus, & Babylone, & Susis Persidis nasci, qua pota magi diuinent. Gelotophyllida in Bactris & arca Boryslhenem. Hæc si bibatur cum myrrha & uino, uarias obuersari species, ridendique finem non fieri, ni potis nucleus pineæ nucis cum pipere & melle in uino palmeo. Sisitietæridaa conuictu in Perside nominari, quoniam hilarentur illa. Eandem protomediam, qua primatum apud reges obtineant. Casigneten, quoniam secum ipsa nascatur, nec cum ullis alijs herbis. Eandem dionysionym phadem, quoniam uino mire conueniat. Helianthen uocat in Themiscyra regione & Ciliciæ montibus maritimis, folio myrti. Hac cum adipe leonino decocta, addito croco & palmeo uino, perungi magos & Persarum reges, ut fiat corpus aspectu iucundum.

Ideo eandem heliocallidem nominari. Hermesias ab eodem uocatur, ad liberos generandos pulchros bonosq; non herba, sed compositio è nucleis pineæ nucis tritis cum melle, myrrha, croco, uino palmeo, postea admixto theombrotio & lacte: bibere generaturos iubet, & à conceptu puerperas partum nutrientes, ita fieri excellentes animo & forma, atque bonos. Harũ omnium magica quoque uocabula ponit. Adiecit his Apollodorus assectator eius herbã æschynomenen, quoniam appropinquante manu folia contraheret. Aliam crocidem, cuius tactu phalangia morerentur. Crateuas œnotheridem, cuius aspersu è uino, feritas omnium animalium mitigaretur. Anacampserotem œleber arte grammatica paulo ante, cuius omnino tactu redirent amores uel cum odio depositi. Et abunde sit hactenus attigisse insignia magorum in his herbis, alio de his aptiore dicturis loco.

De eriphia, & lanaria, & stratioti medicinæ. Cap. XVIII.

Eriphiam multi prodidere. Scarabeum hæc in auena habet, sursum deorsum decurrentem cum sono hœdi, unde & nomen accepit. Hac ad uocem nihil præstantius esse tradunt. Herba lanaria ouibus ieiunis data, lactis abundantiam facit. Aeque nota lactoris uulgo est, plena lactis, quod degustatum uomitiones concitat. Eandem hanc aliqui esse dicunt, alii similem illi, quam militarem uocant, quoniam uulnus ferro factum, nullum non intra dies quinque sanat, ex oleo imposita. Celebratur autem & à Græcis stratio-

tis, sed ea in Aegypto tantum & inundatione Nili nascitur, aizoo similis, ni maiora haberet folia. Refrigerat mire, et uulnera sanat ex aceto illita: Item ignes sacros, ac suppurationes. Sanguinem quoque qui defluit à renibus, pota cum thure masculo mirifice sistit.

De herba quæ nascitur in capite statuæ, & de herba è fluminibus, & herba lingua, & cribro, & fimetis, & rhodora, & impia, et Veneris pectine, & nodia, & philanthropo, & canaria lappa, & tordile, & de gramine, & dactylo, & fœnogræco medicinæ. Cap. XIX.

Herba in capite statuæ nata, collectaq; alicuius in uestis panno, & alligata in lino ruffo, capitis dolorem confestim sedare traditur. Herba quæcunque à riuis aut fluminibus ante solis ortum collecta, ita, ut nemo colligentem uideat, contra tertianas adalligata læuo brachio, ita ut æger quid sit illud ignoret, tertianas arcere traditur. Lingua herba nascitur circa fontes. Radix eius combusta & trita cum adipe suis, adiiciunt ut nigra sit & sterilis, alopecias emendat ungentium in sole. Cribro in limite abiecto herbæ intus extantes decerptæ adalligatæq; grauidis, partus accelerant. Herba quæ gignitur supra fimeta ruris, contra anginas efficacissime pollet ex aqua pota. Herba iuxta quã canes urinam fundunt euulsa ne ferro attingatur, luxatis celerrime medetur. Rombotinum arborem demonstrauimus inter arbusta. Iuxta hanc uiduam uite nascitur herba, quam Galli rhodoram uocant: caulem habet

uirgæ ficulneæ modo geniculatum, folia urticæ in medio exalbida, eadem procedente tempore tota rubentia, florem argenteum, præcipua contra tumores feruoresq; et collectiones cum axungia ueteri tusa, ita ut ferro non attingatur: qui perunctus est despuit ad suam dexterã ter. Efficacius remedium esse aiunt, si tres quoque trium nationum homines perungant dextrorsus. Herba impia uocatur incana, rorismarini aspectu, thyrsi modo uestita atque capitata. Inde alij ramali assurgunt sua capitel la gerentes, ob id impiam appellauere, quoniam liberi super parentem excellant. Alij potius ita appellatam, quòd nullum animal eam attingat, existimauere. Hæc inter duos lapides trita feruet, præcipuo aduersus anginas succo, lacte & uino admixto: nirumq; traditur, nunquam ab eo morbo tentari qui gustauerint. Itaque & suibus dari: quæq; medicamentum id noluerint haurire, eo morbo interimi. Sunt qui & in auium nidis inseri aliquid ex ea putent, atque ita non strangulari pullos auidius deuorantes. Veneris pectinem appellant à similitudine pectinum: cuius radix cum malua tusa, omnia corpori infixa extrahit. Veternosa curat, quæ exedum uocatur. Nodia herba coriariorum officinis nota, ea mularis dicitur, aliisq; nominibus. nomas curat: efficacissimamq; aduersus scorpiones esse potam in uino aut posca reperio, Philanthropon herbã Græci appellant hirsutam, quoniam uestibus adhærescat. Ex hac corona imposita capitis dolores sedantur. Nam quæ canaria appellatur lappa, cum plantagine & millefolio trita ex uino carcinomata sanat, ternis diebus soluta. Medetur & suibus hæc effossa sine ferro, & addita

in colluuiem poturis, uel ex lacte & uino. Quidam ad ijciunt & fodientem dicere oportere, Hæc est herba argemon, quam Minerua reperit suibus his remedium, qui de illa gustauerint. Tordilen alij semen silis esse dixerunt, alij herbam per se, quam et syreon uocauerũt. Neque aliud de ea proditum inuenio, quàm in montibus nasci. Combustam potu ciere menses, & pectoris excreationes, efficaciore etiamnum radice. Suauo eius tertius obolis hausto renes sanari. Addi radicem eius & in malagmata. Gramen ipsum est inter herbas uulgatissimum. Geniculatis serpit internodijs, crebroq; ab his, & ex cacumine nouas radices spargit. Folia eius in reliquo orbe in exilitatem fastigiantur. In Parnaso tantum ederacea specie densius, quàm usquam fruticante, flore odorato candidoq;. Iumentis herba non alia gratior siue uiridis, siue in fœno siccata. Tunditur aspersa aqua. Suauum quoque eius in Parnaso excipi tradunt propter ubertatem. Dulcis hic est. In uicem eius in reliqua parte terrarum succedit decoctum ad uulnera conglutinanda, quod & ipsa herba tusa præstat, tueturq; ab inflammationibus plagas. Decocto adijcitur uinum ac mel: ab aliquibus & thuris, & piperis, myrrhæq; tertiæ portiones. Rursusq; coquitur in æreo uase ad dentium dolores & epiphoras. Radix decocta in uino torminibus medetur & urinæ difficultatibus, ulceribus ueficæ. Calculos frangit. Semen uehementius urinam impellit. Aluum uomitionesq; sistit. Priuatim autem draconum morsibus auxiliatur. Sunt qui genicula nouem uel unius, uel è duabus tribusue herbis, ad hunc articulorum numerum inuolui lana

succida nigra iubeant, ad remedia strumæ panorum'ue. Ieiunum debere esse qui colligat. Ita ire in domum absentis cui medeatur, superuenientiq; ter dicere, ieiuno ieiunum medicamentum dare, atque ita adalligare, triduoq; id facere. Quod è graminum genere septem internodia habet, efficacissime capiti contra dolores adalligatur. Quidam propter uesicæ cruciatus decoctum ex uino gramen ad dimidias à balineis bibi iubent. Sunt qui & aculeatum gramen uocant trium generum: cum in cacumine aculei sunt plurimum quini, dactylon uocāt: hos conuolutos naribus inserunt, extrahuntq; sanguinis ciendi gratia. Altero quod est aizooo simile, ad paronychia & pterygia unguium, & cum caro unguibus increuit, utuntur cum axungia, ideo dactyló appellātes, quia digitis medeatur. Tertiū genus dactyli, sed tenuis, nascitur in parietinis, aut tegulis. Huic caustica uis est. Sistit ulcera quæ serpunt. Gramen capiti circundatum, sanguinis è naribus fluxiones sistit. Camelos necare traditur in Babylonis regione id, quod iuxta uias nascitur. Nec fœnogræco minor autoritas quod telin uocant, alij carphos. Aliqui buceras, alij ægoceras, quoniam corniculis semen est simile, nos siliciam: quod quomodo sereretur, suo loco docuimus. Vis eius siccare, mollire, dissoluere. Succus decocti fœminarum pluribus malis subuenit, siue duritia, siue tumor, siue contractio sit uuluæ, fouentur, insidunt: infusum quoque prodest. Furfures in facie extenuat. Spleni addito nitro decoctum & impositum medetur. Item ex aceto. Sic & iocineri decoctum. Diocles difficile parientibus semen eius dedit acetabili mensura tritum in nouem cyathis sapæ, ut cum tertias par=

tes biberint, calida lauarentur: & in balneo sudantibus dimidium ex relicto iterum dedit, mox à balneo reliquum, pro summo auxilio. Farinam fœnigræci cum hordeo aut lini semine decoctam aqua mulsa cõtra uuluæ cruciatus subiecit. Iteḿq; imposuit imo uentri. Lepras, lentigines, sulphuris pari portione mixta farina curauit, nitro ante præparata cute, sæpius dies illinens, perungíq; præcipiens. Theodorus fœnogræco miscuit quartam partem purgati nasturtij acerrimo aceto ad lepras. Damion fœnigræci semen acetabuli dimidia mensura cum sapæ & aquæ nouem cyathis ad menses decendos dedit potu. Nec dubitatur quin decoctum eius utilissimum sit uuluis interaneisq; exulceratis, sicuti semen articulis atque præcordijs. Si uero cum malua decoquatur, postea addito mulso potus ante cætera uuluis interaneisq; laudatur. Quippe cum uapor quoque decocti plurimum prosit. Alarumq; etiam graueolentiam decoctũ fœnigræci semen emendat. Farina porrigines capitis furesq; cum uino & nitro celeriter tollit. In hydromelite autem decocta addita axungia genitalibus medetur. Item parotidi, podagræ, chiragræ, articulis, carnibusq; quæ recedunt ab ossibus. Aceto uero subacta luxatis. Il linitur & lieni decocta in aceto & melle tantum. Carcinomata subacta ex uino purgat, mox addito melle persanat. Sumitur & sorbitio è farina ad pectus exulceratum, longamq; tussim. Diu decoquitur, donec amaritudo desinat. Postea mel additur. Nunc ipsa claritas herbarum dicetur.

aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk ll mm nn oo pp qq rr ſſ tt uu xx yy zz.

AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM NN OO PP.

Omnes ſunt quaterniones.

VENETIIS, IN AEDIBVS HAEREDVM ALDI, ET ANDREAE ASVLANI SOCERI,

M. D. XXXV.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

AL
DVS.